

MUZEUL JUDEȚEAN „ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

ANUARUL MUZEULUI JUDEȚEAN

„ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

XXXIX / VOL. I

2018

MUZEUL JUDEȚEAN „ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

**ACTA MOLDAVIAE
MERIDIONALIS**

XXXIX

2018

VOL. I

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

Redactor coordonator:

Prof. dr. RAMONA MARIA MOCANU

Secretari de redacție:

Dr. LAURENȚIU CHIRIAC, CRISTINA CÎMPIANU

Colegiul de redacție:

**MARIAN ANTONIU, MONICA DRAGOMIRESCU,
ALBERT GABRIEL GRECU, dr. MIHAI CRISTIAN ȘELARU**

Tehnoredactor:

LIVIU PREUTU-GRIGORE

Orice corespondență se va adresa Muzeului „Ștefan cel Mare” Vaslui, Hagi Chiriac, nr. 2, Vaslui, telefon/fax: 0235-311626, e-mail: muzeu_vaslui@yahoo.ro; museumvs@gmail.com

Toute correspondance sera envoyée à l'adresse: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Hagi Chiriac, no. 2, Vaslui – Roumanie, tel/fax: 0235/311626, e-mail: muzeu_vaslui@yahoo.ro; museumvs@gmail.com

Richten Sie bitte jedwelche Korrespondenz an die Adresse: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Hagi Chiriac, nr. 2, Vaslui - Roumănen, tel./fax: 0235/311626, e-mail: muzeu_vaslui@yahoo.ro; museumvs@gmail.com

Please send any mail to the following adress: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Hagi Chiriac, nr. 2, Vaslui - Romania, tel./fax: 0235/311626, e-mail: muzeu_vaslui@yahoo.ro; museumvs@gmail.com

Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui nu își asumă răspunderea pentru conținutul articolelor publicate, aceasta aparținând în totalitate autorilor. În acest sens, rugăm colaboratorii noștri să trimită materialele redactate după normele științifice și numai în format electronic.

ISSN : 0257 - 7372

Editată de Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

COPERTA I – Ducat 1515 – Regatul Ungariei

ABREVIERI – ABREVIATIONS – ABBREVIATIONS – ABKÜRZUNGEN

AARMSI - Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București.

AB – „Arhivele Basarabiei”. Revistă de Istorie și Geografie a Moldovei dintre Prut și Nistru, Chișinău.

ACMI - Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.

ActaMM - Acta Moldaviae Meridionalis. Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

ActaMN – „Acta Musei Napocensis”, Cluj Napoca.

ActaMT – „Acta Musei Tutovensius”, Bârlad.

AEH – „Anuarul Eparhiei Hușilor”, Episcopia Hușilor, Huși.

AER - „Anuarul Eparhiei Romanului”, Episcopia Romanului, Roman.

AIIAI – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași.

AIIN - Anuarul Institutului de Istorie Națională Cluj, Cluj - Napoca.

ALIL – „Anuarul de lingvistică și istorie literară”, Institutul de Filologie, Iași.

AMEM - Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei

A.N.A.R. - Administrația Națională Apele Române

ANI – Arhivele Naționale Iași.

ANIC -Arhivele Naționale Istorice Centrale, București.

Apulum – „Apulum”, Anuarul Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia.

Arhiva Genealogică – „Arhiva Genealogică”, București.

ArhMedie - „Arheologia Medievală”, Uniunea Arheologilor Medieviști, Reșița.

ArhMold – „Arheologia Moldovei”, Anuarul Institutului de Arheologie, Iași.

ArheologijaS - „Arheologija Sofia”, Institutul de Arheologie și Academia de Științe, Sofia.

ArhNVrancea – Arhivele Naționale Vrancea

ArhStBuc - Arhivele Statului București.

ArhStIași - Arhivele Statului Iași.

AT - „Ars Transilvaniae”, Revista Institutului Național de Istorie și Artă, Cluj.

BAR – Biblioteca Academiei Române.

Bârladul - „Bârladul”, ziar, Bârlad.

BCMI – „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, București.

BMI - „Buletinul Monumentelor Istorice”, Direcția Monumentelor Istorice, București, 1970-1975 și 1990-2002 (serie nouă).

BOR – „Biserica Ortodoxă Română”, Patriarhia Română, București.

BSNR – „Buletinul Societății Numismatice Române”, București.

Buridava – „Buridava. Studii și materiale”, Râmnicu Vâlcea.

C.A.P. - Cooperativa Agricolă de Producție

Carpica - „Carpica”, Anuarul Muzeului de Istorie „Iulian Antonescu” Bacău, Bacău.

Călători străini... – Călători străini despre Țările Române, vol. I - IX, coordonator Maria Holban, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1968 - 1996.

C.C. al P.C.R - Comitetul Central al Partidului Comunist Român.

cca – circa

C.C.E.S. – Consiliul Culturii și Educației Socialiste

CDM – Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului - București, vol. I - V, Arhivele Statului București, 1957 - 1975.

CercIst – „Cercetări Istorice”, Complexul Național Muzeal „Moldova” Iași, Iași.

CH – „Cronica Hușilor”, Huși.

CMI – Comisiunea (Comisia) Monumentelor Istorice, București.

Crisia - „Crisia”.Culegere de Materiale și Studii, Muzeul Crișurilor, Oradea

DAC – Direcția Arhivelor Centrale, București.

Dacia – „Dacia”, Nouvelle Serie. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București.

d. Chr. – după Cristos

DGAN – Direcția Generală a Arhivelor Naționale, Buc.

DIR, A, - *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625)*, 11 volume, București, Editura Academiei, 1951 - 1995.

DJAN Iași - Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași

DJAN Vaslui - Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Vaslui.

DJAN Vrancea - Direcția Județeană Arhivelor Naționale Vrancea.

DJC Vaslui – Direcția Județeană de Cultură Vaslui.

D.M.I. – Direcției Monumentelor Istorice.

Doc. bârlădene – Ioan Antonovici, *Documente bârlădene*, vol. I - V, Bârlad - Huși, 1911 - 1926.

Documente răzășești – „Documente răzășești”, Bârlad, 1932-1934.

DRH, A, - *Documenta Romaniae Historica, A, Moldova*, vol. I - XXIII, București, Editura Academiei Române, 1968 - 1996.

Elanul – „Elanul”, Revistă de cultură și istorie, Bârlad.

etc. - et caetara (și celelalte)

fig. – figura

Ghibănescu Gh., *Surete și izvoade - Surete și izvoade*, vol. I - XXV, Iași - Huși, 1906 - 1933.

Hierasus – „Hierasus”, Anuarul Muzeului Județean Botoșani.

I.N.P. – Institutul Național al Patrimoniului.

M.C.A. – „Materiale și cercetări arheologice”, București.

M.C.I.N. - Ministrul Culturii și Identității Naționale

M.D.G.R. – George Ioan Lahovari, General C. I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, *Marele Dicționar Geografic al României*, Stab. Grafic J. V. Socecu, București.

MemAntiq – „Memoria Antiquitatis”, Anuarul Complexului Muzeal Neamț.

MIA – „Materiale de Istorie Antică”, București.

MMS – „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași.

MO – „Mitropolia Olteniei”, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova.

Monumentul – „Monumentul”, Revista Simpozionului Internațional *Monumentul - Tradiție și viitor*, Iași.

n.n. – nota noastră

Nr. inv – număr de inventar

O.P.C.N. – Oficiul pentru Patrimoniu Cultural Național.

PAS – „Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, Berlin.

passim. - ici și colo

PBF – „Prähistorische Bronzefunde, München, Stuttgart.

Pontica – „Pontica”, Anuarul Muzeului de Arheologie și Istorie Constanța.

Prutul – „Prutul. Revistă de cultură”, Huși.

PT – „Păstorul Tutovei”, Bârlad.

RIM – „Revista de istorie a Moldovei”, Iași.

RIR – „Revista Istorică Română”, București.

RSR – Republica Socialistă România.

SA – „Studii Antice”, București.

SAA – “Studia Antiqua et Archaeologica”, Iași.

SCIV(A) – „Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie)”, București.

SCN - „Studii și Cercetări de Numismatică”, București.

S.J.A.N. – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale

S.J.A.N.V. – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vâlcea.

S.J.A.N. Vaslui – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vaslui.

S(M)IM – „Studii (și Materiale) de Istorie Medie”, București.

subl.ns.

ș.a. - și altele

U.A.P. – Uniunea Artiștilor Plastici

UNESCO - Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură

CUPRINS

Arheologie, Istorie Veche și Istorie Medievală

Ciprian Cătălin LAZANU - <i>O nouă descoperire de celt de pe raza județului Vaslui</i>	1
Dan Gh. TEODOR - <i>Elemente nord-pontice la est de Carpați în secolele V-IX d. Hr.</i>	9
Eliza ILIE - <i>Țarigradul ca reprezentare spațială în balada populară românească</i>	25
Monica DRAGOMIRESCU - <i>Considerații asupra locului unde s-a desfășurat bătălia de lângă Vaslui (10 ianuarie 1475)</i>	47
Camelia CĂLIN - <i>Știri despre „creșterea” statului otoman în cronicile moldovenești</i>	65
Laurențiu CHIRIAC - <i>Domnia lui Ștefăniță Vodă cel Tânăr în Țara Moldovei (1517-1527)</i>	79
Constantin MĂNESCU - <i>Bolnița Mănăstirii Hurezi</i>	87
Aurel Florin ȚUSCANU - <i>Un ierarh moldovean mai puțin cunoscut din secolul al XVIII-lea. Ghedeon – episcop al Hușilor și al Romanului</i>	103
Maria POPA, Doina ROTARU - <i>Biserica “Sf. Gheorghe” din Popeni-Zorleni</i>	113
Gheorghe GHERGHE - <i>Biserici de pe Valea Jigăliei (județul Vaslui)</i>	127
Costin CLIT - <i>Câteva documente inedite privitoare la istoria așezărilor din județul Vaslui</i>	145
Costin CLIT - <i>Moșiile Rânceni și Spărcoceni din ținutul istoric al Fălciului (sec. XVIII-prima jumătate a sec. al XIX-lea)</i>	161

Numismatică

Albert-Gabriel GRECU - <i>Elemente inedite privind o descoperire monetară izolată din comuna Tanacu, județul Vaslui</i>	221
--	-----

Marian BOLUM - <i>Monede uzuale emise de Ministerul Finanțelor în timpul domniei regelui Carol al II – lea</i>	227
---	-----

Etnografie

Marcel LUTIC - „ <i>Anuarul muzeului etnografic al moldovei</i> ” – o ctitorie necesară a lui Vasile Munteanu (1966-2012)	239
Feodosia ROTARU - <i>Anica Fichioș - primul tezaur uman viu din județul Bacău</i>	253
Ovidiu FOCȘA - <i>Ceramică rituală din patrimoniul Muzeului Etnografic al Moldovei (Ulcioare de nuntă)</i>	263
Florentina BUZENSCHI - <i>IA NEAM(T)ULUI</i>	273
Olga PÂȚU - <i>Arta populară – Arta naivă - despre Bădița „Ion Măric”</i>	295
Gianina-Cristina COCUZ - <i>Patrimoniul vernacular rural și identitatea locală</i>	300
Marian ANTONIU - <i>Particularități ale piesei vestimentare femeiești - Ia vasluiană</i>	305
Mariana RUSU - <i>Presa scrisă – instrument de cercetare etnografică. câteva repere metodologice</i>	311

S U M M A R Y

Archeology, Old History and Medieval History

Ciprian Cătălin LAZANU - <i>A new discovery of the socket axe on the Vaslui County</i>	1
Dan Gh. TEODOR - <i>North-Pontic elements from the East Carpathians in the 5th-9th centuries AD</i>	9
Eliza ILIE - <i>Constantinople as a spatial representation in the Romanian folk ballad</i>	25

Monica DRAGOMIRESCU - <i>Considerations on the place where the Battle was held near Vaslui (January 10, 1475)</i>	47
Camelia CĂLIN - <i>News about the "growth" of the Ottoman state in the Moldavian chronicles</i>	65
Laurențiu CHIRIAC - <i>The reign of Stephen the Younger in the Land of Moldova (1517-1527)</i>	79
Constantin MĂNESCU - <i>The Hospital of the Hurezi Monastery</i>	87
Aurel Florin ȚUSCANU - <i>A lesser-known Moldovan hierarch from the eighteenth century. Ghedeon - bishop of Huși and Roman</i>	103
Maria POPA, Doina ROTARU - <i>The St. George's Church in Popeni-Zorleni</i>	113
Gheorghe GHERGHE - <i>Churches from the Jigălia Valley (Vaslui County)</i>	127
Costin CLIT - <i>Several unique documents regarding the history of settlements in Vaslui County</i>	145
Costin CLIT - <i>Rânceni and Spărcoceni estates from the historical region of Falciu (18th century - first half of 19th century)</i>	161

Numismatics

Albert-Gabriel GRECU - <i>Unique elements concerning an monetary discovery isolated from Tanacu Common, Vaslui County</i>	221
Marian BOLUM - <i>Use currencies issued by the Ministry of Finance during the reign of king Carol II</i>	227

Ethnography

Marcel LUTIC - <i>„The Annual of the ethnographic museum of Moldova” - a necessary foundation of Vasile Munteanu (1966 - 2012)</i>	239
Feodosia ROTARU - <i>Anica Fichioș - the first living human treasure in Bacău County</i>	253
Ovidiu FOCȘA - <i>Ritual ceramics from the patrimony of the Ethnographic Museum of Moldova (wedding jugs)</i>	263

Florentina BUZENSCHI - <i>The traditional women's shirt from Neamț</i>	273
Olga PÂȚU - <i>Folk Art - Naive Art - about Bădița „Ion Măric”</i>	295
Gianina-Cristina COCUZ : <i>The Rural vernacular heritage and the local identity</i>	300
Marian ANTONIU - <i>Particularities of the women's clothing - the traditional women's shirt from Vaslui</i>	305
Mariana RUSU - <i>Written press - an ethnographic research instrument. Some methodological references</i>	311

O NOUĂ DESCOPERIRE DE CELT DE PE RAZA JUDEȚULUI VASLUI

Ciprian-Cătălin LAZANU*

Cuvinte cheie: *celt, sfârșitul epocii bronzului, Podișul Bârladului.*

Keywords: *socket axe, Late Bronze Age, Bârlad Plateau.*

Abstract

Last year a new socket axe, which was discovered in Duda Epureni, in the Lohan Forest, has come into the Vaslui County Museum heritage. This socket axe was discovered using a metal detector. This type of socket axe is a common discovery in the bronze hoards and isolated discovery for the area comprising Romania, Republic of Moldova, Ukraine and north of Bulgaria. This type of socket axe is dated in the period between the end of the Late Bronze Age and the Early Iron Age.

În ultimii ani s-au înmulțit descoperirile realizate de către diverse persoane prin utilizarea detectorului de metale. Nu dorim să aducem în discuție această situație deloc benefică protejării patrimoniului cultural național mobil, dar considerăm necesară introducerea în circuitul științific al acestor *descoperiri*.

O astfel de descoperire o constituie toporul de bronz, de tip celt descoperit pe raza comunei Duda Epureni. Piesa a fost descoperită în luna august a anului 2018, în Pădurea Lohanului, dar fără a se cunoaște locația exactă și contextul descoperirii.

Celtul este realizat din bronz, prin turnare în tipar bivalv. Gaura tocului de prindere este ușor ovală, manșonul găurii este bine reliefat și prezintă o ușoară urmă de lovire pe lateral, în zona de îmbinare a valvelor. Lovirea a avut loc, cel mai probabil, la momentul descoperirii. Pe lateral, din manșon, pleacă urechiușa de prindere care a fost tăiată în două din vechime și apoi îndoită prin batere. Sub manșon, pe cele două fețe, sunt două orificii în formă de migdală, pe una din fețe orificiul este complet, pe a doua față orificiul este doar adâncit. Cele două fețe ale celtului sunt decorate cu un triunghi, cu vârful arcuit, ce pleacă direct din partea superioară a orificiului aflat sub manșon, laturile oprindu-se în colțurile tășului. Tășul este arcuit cu marginile depășind ușor lățimea lamei. Tășul lamei are lovituri din momentul descoperirii, lovituri ce au făcut ca patina/stratul de coroziune să sară. Pe lateralele piesei se pot observa urmele bavurii care au fost înlăturate prin tăiere și apoi batere. Cele două valve nu au fost aliniate perfect în momentul turnării, astfel încât cele două fețe sunt ușor asimetrice. Piesa este acoperită pe toată suprafața de un strat uniform de coroziune/patină de culoare verde. Toporul are L – 10,1 cm, l lamei – 4,9 cm și 330 g în greutate (**Fig. 1**).

* Muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

Fig. 1 - Celtul descoperit pe raza comunei Duda-Epurenii, jud. Vaslui

Fig. 1 - The socket axe discovered at Duda-Epurenii, Vaslui County

Din punct de vedere tipologic, celtul aparține tipului cu o urechiușă de prindere și două orificii, în formă de migdală, pe cele două fețe ale toporului. Acest topor este larg răspândit la sfârșitul epocii bronzului în mediile culturilor Noua, Sabatinovka și Coslogeni, dar este întâlnit și în depozite datate la începutul epocii fierului. Acest celt este cunoscut și sub denumirea de *celt transilvănean, varianta răsăriteană*, și este încadrat conform tipologiei lui M. Rusu în tipul C₃¹, în tipul Râșești după tipologia lui Dergačev V.² și K54, după tipologia lui E. N. Černych³.

Acest tip de topor apare frecvent în depozitele din Moldova (seria Râșești-Băleni)⁴, Transilvania (seria Uriu-Domănești)⁵, Muntenia⁶, Dobrogea⁷, Republica Moldova⁸, Ucraina⁹ și Bulgaria¹⁰, toate fiind încadrate în perioada Br. D. Toporul își

¹ Rusu M., *Depozitul de bronzuri de la Balș*, în „Sargeția”, IV, 1966, p. 26.

² V. Dergačev, *Topory-kel'ty pozdej bronzy Karpato-Podynav'ja, Vyšysk I, Odnoušvye kel'ty c arkovidnomy faskmy*, 2010, pp. 34 - 46.

³ E. N. Černych, *Gornoe dello i metallurgija v drevneiše Bolgarii*, Sofia, 1978, p. 201, tab. IV.9.

⁴ M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, pp. 51 - 77.

⁵ *Ibidem*, pp. 73 - 77.

⁶ *Ibidem*, pp. 77 - 78.

⁷ *Ibidem*, p. 78.

⁸ V. Dergačev, *op. cit.*, 2010, pp. 34 - 46.

⁹ *Ibidem*, pp. 36 - 37.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 36 - 37.

continuă utilizarea și în perioada Ha A₁, când apare în depozitele de la Tătărani¹¹, Bozieni¹² din Moldova, Cetatea de Baltă¹³ din Transilvania, Heciul Nou¹⁴ din Rep. Moldova și Gruška¹⁵, Krivoj Kut¹⁶ și Rajgorodka¹⁷ din Ucraina.

Din păcate această descoperire nu poate fi asociată cu alte descoperiri de obiecte de bronz sau complexe arheologice care să ne ofere mai multe informații privind contextul descoperirii.

Lista descoperirilor:

Lista depozitelor care conțin celturi cu urechiușă:

Moldova, Br. D - Seria Râșești – Băleni:

1. **Ghermănești**, 1 ex., Melinte Gh., *Depozitul de la Ghermănești (jud. Vaslui)*, ArhMold, 1975, p. 309, fig. 1/4.
2. **Pâhnești**, 1 ex., Soroceanu T., *op. cit.*, 1995, p. 70, fig. 6/2.
3. **Râșești**, 4 ex., Petrescu-Dîmbovița M., *Contribuții la problema sfârșitului epocii bronzului și începutul epocii fierului în Moldova*, SCIV, 4, 3 - 4, 1953, p. 461, fig. 10/1-4; Petrescu-Dîmbovița M., *op. cit.*, 1977, p. 76, pl. 85/1 - 4.

Muntenia, Br. D :

4. **Cârlomănești**, 1 ex., Soroceanu T., Lako, *Der zweite Depotfund von Dragu, Kr. Sălaj*, în Soroceanu T. (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien*, PAS 10, Berlin, 1995, p. 194, fig. 2/7.

Transilvania, Br. D - Seria Uriu –Domănești:

5. **Arcuș**, 1 ex., Petrescu-Dîmbovița M., *op. cit.*, 1977, p. 51, pl. 22/2.
6. **Augustin**, 1 ex., Petrescu-Dîmbovița M., *op. cit.*, 1977, p. 51, pl. 22/.

Dobrogea, Br. D:

7. **Gura Dobrogei**, 1 ex., Aricescu A., *Depozite de unelte, arme și podoabe de bronz din Dobrogea*, Pontica, 3, 1970, pp. 25 - 76.

¹¹ C. Ionomu, *Depozitul de bronzuri de la Tătărani*, în „Cercetări Istorice”, VIII, 1977, p. 213, fig. 1/2; T. Soroceanu, *Die Fundumstände bronzezeitlicher Deponierungen. Ein Beitrag zur Hortdeutung beiderseits der Karpaten*, în T. Soroceanu (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien*, în „PAS”, 10, Berlin, 1995, p. 25, fig. 5/1.

¹² V. Dergačev, *Die Äeneolithischen und Bronzezeitlichen Metallfunde aus Moldavien*, PBF 9, 20, Stuttgart, 2002, p. 203, A439, pl. 71/A439.

¹³ V. Pepelea, *Depozitul de bronzuri de la Cetatea de Baltă*, în „ActaMN”, 10, 1973, pp. 517 - 521; M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, 1977, p. 80, pl. 127/6.

¹⁴ V. Dergačev, *op. cit.*, 2010, p. 143, nr. 17 - 18, Harta 1/17 - 18.

¹⁵ *Ibidem*, p. 145, nr. 16, Harta 1/16.

¹⁶ *Ibidem*, p. 147, nr. 32 - 33, Harta 1/32 - 33.

¹⁷ *Ibidem*, p. 148, nr. 53 - 55, Harta 1/53 - 55.

Republica Moldova, Br. D:

8. **Hristici**, 2 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 143 - 144, nr. 19 - 20, Harta 1/19 - 20.
9. **Ungheni**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 150, nr. 77, fig. 1/77.
10. **Vărvăreuca**, 2 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2002, p. 39, nr. 117, pl. 39/1 - 2.

Ucraina, Br. D:

11. **Antonovka**, 2 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 141, nr. 1 - 2, Harta 1/1 - 2.
12. **Becilovo**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 141, nr. 3, Harta 1/3.
13. **Knjaze-Grigor'evka**, 2 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 146, nr. 28 - 29, Harta 1/28 - 29.
14. **Kurjac'i Lozy**, 5 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 147, nr. 34 - 38, Harta 1/34 - 38.
15. **Novo-Trojany**, 7 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 147-148, nr. 41 - 47, Harta 1/41 - 47.
16. **Solonec**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 149, nr. 60, Harta 1/60.
17. **Sosnovka**, 4 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 149, nr. 61 - 64, Harta 1/61 - 64.

Lista descoperirilor izolate:**Moldova, Br. D - Seria Râșești – Băleni:**

18. **Bârlad**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2002, p. 204, nr. A441, pl. 71/A441.
19. **Bogdana**, 1 ex., Petrescu - Dîmbovița M., *Date noi relativ la descoperirile de obiecte de bronz de la sfârșitul epocii bronzului și începutul Hallstattului din Moldova*, ArhMold, II - III, 1964, p. 259, fig. 6/1.
20. **Comănești**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 145, nr. 10, Harta 1/10.
21. **Cotnari**, 1 ex., Petrescu - Dîmbovița M., *op. cit.*, 1953, p. 463.
22. **Curteni**, 1 ex., Coman Gh., *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980, p. 199, fig. 116/5.
23. **Dănești**, 1 ex., Petrescu-Dîmbovița M., *op. cit.*, 1964, p. 259, fig. 6/2.
24. **Fedești**, 1 ex., Coman Gh., *op. cit.*, 1980, p. 234, fig. 116/4.
25. **Huși**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 146, nr. 21, Harta 1/21.
26. **Huși**, 1 ex., Iconomu C., *Noi date arheologice despre județul Vaslui rezultate dintr-o donație*, ArhMold, XXIII-XXIV, 2003, p. 275, fig. 2/1.
27. **Izvorul Berheciului**, 1 ex., Antonescu - Iovița, *Noi descoperiri de obiecte de aramă și bronz în județul Bacău*, Carpica, XIII, 1981, p. 5 - 6, fig. 3.
28. **Mălușteni**, 1 ex., Coman Gh., *op. cit.*, 1980, p. 174, fig. 117/7.
29. **Moțca**, 1 ex., Iconomu C., *op. cit.*, 2003, p. 303, fig. 1.
30. **Sulița**, 1 ex., Șandurschi P., *Piese metalice din epoca bronzului descoperite pe teritoriul județului Botoșani*, Hierasus, NS, 7 - 8, 1989, p. 170, fig. 7/5.
31. **Tanacu**, 1 ex., Căpitanu V., *Două celturi descoperite în Moldova*, Carpica, IV, 1971, p. 134, fig. 1.
32. **Tăvădărăști**, 1 ex., Florescu M., Căpitanu V., *Cercetările arheologice de la Dealul Morii*, Carpica, II, 1969, p. 72, fig. 13/4.
33. **Țibucani**, 1 ex., Dumitroaia Gh., *Obiecte de aramă și bronz descoperite pe teritoriul județului Neamț*, MemAnt, IX-XI, (1977 - 1979) 1985, p. 466 - 467, fig. 1a.

34. **Țifu**, 1 ex., Maxim - Alaiba R., Gherghe Gh., *Unele considerații privind habitatul din zona dealurilor Banca - Grivița*, ActaMM, IX - XI, 1987 - 1989, p. 255, fig. 3/5.
35. **Vaslui**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 150, nr. 79, Harta 1/79.
36. **Vădeni**, 1 ex., Maxim - Alaiba R., *Obiecte de bronz din patrimoniul muzeului județean Vaslui*, ActaMM, V - VI, 1983 - 1984, p. 381, fig. 1/4.

Muntenia, Br. D:

37. **Cârlomănești**, 1 ex., Soroceanu T., Lako, *op. cit.*, 1995, p. 194, pl. 2/7.
38. **Năeni**, Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 152, nr. 98, Harta 1/98.

Transilvania, Br. D - Seria Uriu – Domănești:

39. **Aninoasa**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 151, nr. 92, Harta 1/92.
40. **Câlnic**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 151, nr. 95, Harta 1/95.

Republica Moldova, Br. D:

41. **Cojușna**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 143, nr. 9, Harta 1/9.
42. **Isacova**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2002, p. 40, nr. 130, pl. 43/E.
43. **Izbiște**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2002, p. 36 - 37, nr. 112, pl. 21/H.
44. **Popești**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2002, p. 41, nr. 132.
45. **Putinești**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 1975, p. 25, fig. 11/7; Dergačev V., *op. cit.*, 2002, p. 41, nr. 134, fig. 41/C.
46. **Terebna**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2002, p. 41, nr. 138, fig. 44/H.
47. **Tigheci**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2002, p. 41, nr. 139, fig. 44/A.
48. **Trușeni**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2002, p. 41 - 42, nr. 142, fig. 44/D.
49. **Ungheni**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 150, nr. 76, fig. 1/76.

Ucraina, Br. D:

50. **Char'kov**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 143, nr. 7, Harta 1/7.
51. **Kamenka**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 146, nr. 26, Harta 1/26.
52. **Keleberda**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 146, nr. 27, Harta 1/27.
53. **Koševatoe**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 146, nr. 30, Harta 1/30.
54. **Kozincy**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 146-147, nr. 31, Harta 1/31.
55. **Orochovo**, 1 ex., Kaiser E., Papandopulo Z., *Drei bronzzeitliche Hortfunde aus dem unteren Dneprraum*, Prähistorische Zeitschrift, B. 79, 2004, p. 8, fig. 2/11.
56. **Pivdennoe**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 148, nr. 49, Harta 1/49.
57. **Suchiny**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 149, nr. 65, Harta 1/65.
58. **Taganča**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 149, nr. 67, Harta 1/67.
59. **Varvarovka**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 150, nr. 78, Harta 1/78.

Moldova, Ha A₁

60. **Bozieni**, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2002, p. 203, A439, pl. 71/A439.
61. **Tătărani**, 1 ex., Iconomu C., *op. cit.*, 1977, p. 213, fig. 1/2; Soroceanu T., *op. cit.*, 1995, p. 25, fig. 5/1.

Transilvania, Ha A₁ – Seria Cincu Suseni

62. Cetatea de Baltă, 1 ex., Pepelea V., *Depozitul de bronzuri de la Cetatea de Baltă*, ActaMN, 10, 1973, p. 517-521; Petrescu-Dîmbovița M., *op. cit.*, 1977, p. 80, pl. 127/6.

Republica Moldova, Ha A₁

63. Heciul Nou, 2 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 143, nr. 17 - 18, Harta 1/17 - 18.

Ucraina, Ha A₁:

64. Gruška, 1 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 145, nr. 16, Harta 1/16.

65. Krivoj Kut, 2 ex., Černych, E., N., *Drevnaja metallo-obrabotka na Yugo-Zapade SSSR*, 1976, p. 210.

66. Rajgorodka, 2 ex., Dergačev V., *op. cit.*, 2010, p. 148, nr. 53 - 55, Harta 1/53 - 55.

Lista descoperirilor cu locație necunoscută:

67. Baia Mare, 1 ex., Kacso C., *Contribuții la cunoașterea metalurgiei cuprului și bronzului în nord-vestul României*, Apulum, 15, 1977, p. 131 - 153.

BIBLIOGRAFIE:

- Antonescu-Iovița, *Noi descoperiri de obiecte de aramă și bronz în județul Bacău*, Carpica, XIII, 1981, p. 5 - 10.
- Aricescu A., *Depozite de unelte, arme și podoabe de bronz din Dobrogea*, Pontica, 3, 1970, p. 25 - 76.
- Căpitanu V., *Două celturi descoperite în Moldova*, Carpica, IV, 1971, p. 133 - 135.
- Černych, E., N., *Drevnaja metallo-obrabotka na Yugo-Zapade SSSR*, Moscova, 1976.
- E. N. Cernych, *Gornoe dello i metallurgija v drevneișei Bolgarii*, Sofia, 1978.
- Coman Gh., *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980.
- Dergačev V., *Die Äeneolithischen und Bronzezeitlichen Metallfunde aus Moldavien*, PBF 9, 20, Stuttgart, 2002.
- Dergačev V., *Topory-kel'ty pozdej bronzy Karpato-Podynav'ja, Vyšysk I, Odnoušve kel'ty c arkovidnımy faskmy*, Chișinău, 2010.
- Dumitroaia Gh., *Obiecte de aramă și bronz descoperite pe teritoriul județului Neamț*, MemAnt, IX-XI, (1977 - 1979) 1985, p. 465 - 481.
- Florescu M., Căpitanu V., *Cercetările arheologice de la Dealul Morii*, Carpica, II, 1969, p. 49-79.
- Iconomu C., *Depozitul de bronzuri de la Tătărani*, CercIst, VIII, 1977, p. 213 - 229.
- Iconomu C., *Noi date arheologice despre județul Vaslui rezultate dintr-o donație*, ArhMold, XXIII-XXIV, 2003, p. 273 - 285.

- Kacso C., *Contribuții la cunoașterea metalurgiei cuprului și bronzului în nord-vestul României*, Apulum, 15, 1977, p. 131 - 153.
- Kaiser E., Papandopulo Z., *Drei bronzzeitliche Hortfunde aus dem unteren Dneprraum*, Prähistorische Zeitschrift, B. 79, 2004, p. 5835.
- Maxim-Alaiba R., *Obiecte de bronz din patrimoniul muzeului județean Vaslui*, ActaMM, V-VI, 1983 - 1984, p. 381 - 385.
- Maxim-Alaiba R., Gherghe Gh., *Unele considerații privind habitatul din zona dealurilor Banca-Grivița*, ActaMM, IX-XI, 1987 - 1989, p. 247 - 268.
- Melinte Gh., *Depozitul de la Ghermănești (jud. Vaslui)*, ArhMold, 1975, p. 309 - 313.
- Pepelea V., *Depozitul de bronzuri de la Cetatea de Baltă*, ActaMN, 10, 1973.
- Petrescu-Dîmbovița M., *Contribuții la problema sfârșitului epocii bronzului și începutul epocii fierului în Moldova*, SCIV, 4, 3 - 4, 1953, p. 443 - 486.
- Petrescu-Dîmbovița M., *Date noi relativ la descoperirile de obiecte de bronz de la sfârșitul epocii bronzului și începutul Hallstattului din Moldova*, ArhMold, 2-3, 1964, p. 251 - 272.
- Petrescu-Dîmbovița M., *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, p. 51 - 77.
- Rusu M., *Depozitul de bronzuri de la Balș*, Sargeția, IV, 1966, p. 17 - 40.
- Soroceanu T., *Die Fundumstände bronzzeitlicher Deponierungen. Ein Beitrag zur Hortdeutung beiderseits der Karpaten*, în Soroceanu T. (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien*, PAS 10, Berlin, 1995.
- Soroceanu T., Lako, *Der zweite Depotfund von Dragu, Kr. Sălaj*, în Soroceanu T. (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien*, PAS 10, Berlin, 1995, p. 187 - 196.
- Șandurschi, *Piese metalice din epoca bronzului descoperite pe teritoriul județului Botoșani*, Hierasus, NS, 7 - 8, 1989, p. 157 - 182.

ELEMENTE NORD-PONTICE LA EST DE CARPAȚI ÎN SECOLELE V-IX D. HR.

Dan Gh. TEODOR*

Cuvinte cheie: *huni, avari, slavi, bulgari, arme, ceramică, ornamente, bijuterii.*

Keywords: *Huns, Avars, Slavs, Bulgarians, weapons, pottery, ornaments, jewelry.*

Abstract

During the 5th-9th centuries AD, the regions of the Carpathian East were affected by the penetration of migratory groups such as Huns, Avars, Slavs or Bulgarians. In steppe or forest - steppe areas where some of the migrants have temporarily settled, they have come into contact with the craft centers from northern Black Sea coastal and Crimean areas. As a result of the trade between steppe inhabitants and the North Pontic centers mentioned, a series of specific products were circulated by migrants in the eastern areas of the Carpathians where they entered. Along with the North Pontic vestiges, ceramic products specific to the different groups of migrants were also brought. The determination of the North Pontic vestiges traveled to the East Carpathians shows the age in which the migratory groups have circulated, highlighting the nature and magnitude of the contacts between the natives and the populations that came here.

Regiunea situată în partea septentrională a Mării Negre, începând din nordul Caucazului, litoralul nordic al Mării de Azov și Crimeea până la Gurile Dunării a avut în evul mediu timpuriu o importanță istorică aparte.

Brăzdată de rețelele hidrografice ale unor mari râuri precum Donul, Niprul, Bugul de Sus sau Nistrul, regiunea se prezintă ca o întinsă stepă colinară mărginită către nord de arealele silvostepi. Denumită, în general, zona nord pontică a Europei Răsăritene, această întinsă regiune a fost utilizată de-a lungul multor secole de diferite populații nomade și seminomade ca zonă de deplasare către sud-estul și centrul Europei, dar mai ales ca teritoriu de viațuire temporară, unde existau condiții prielnice pentru desfășurarea ocupațiilor lor principale – creșterea vitelor și cultivarea pământului.

Încă din antichitate, pe țărmul septentrional al Mării Negre, în Crimeea, litoralul Mării de Azov și zona nord-vestică a Caucazului au fost întemeiate de către greci și romani, apoi și de către bizantini, numeroase orașe și cetăți, multe dintre acestea devenind cunoscute centre economice și culturale cum au fost Tiras, Olbia, Chersones, Pheodosia sau Panticapea. Aceste centre întrețineau strânse legături cu zonele din sud-estul Europei și din regiunile de la sud de Marea Neagră, dar și cu multe populații nomade și seminomade care locuiau temporar arealele de stepă sau silvostepă.

* Prof. univ. dr. și cercetător, Institutul de Arheologie Iași.

Schimburile economice cu populațiile din regiunile de la nordul Mării Negre se derulau în locuri speciale, unele devenind cu timpul permanente piețe de desfacere sau chiar centre în care se desfășura activitatea unor ateliere pentru făurirea unor obiecte, în deosebi din metal. Între aceste piețe de desfacere și centre importante meșteșugărești sau de comerț menționăm îndeosebi pe cele de la Pastyrsk, Martinovka sau Sarkel, unde amplele cercetări arheologice au scos la iveală numeroase și semnificative vestigii.

Este cunoscut faptul că, în special populațiile nomade și seminomade utilizau numeroase obiecte vestimentare și de podoabă lucrate din metale pe care și le procurau pe calea schimburilor comerciale din centrele meșteșugărești nord pontice. În schimbul obiectelor de metal, populațiile nomade ofereau animale domestice, produse lactate, blănuri și piei prelucrate. Pentru a facilita desfășurarea acestor schimburi, cu timpul, așa cum am mai menționat, unele din piețele de desfacere au devenit adevărate centre de producție meșteșugărească, cum sunt cele de la Pastyrsk¹ și Semenki² sau așezarea întărită de la Zimno situată mai la nord³.

Produsele din metal oferite de centrele meșteșugărești nord pontice erau făurite în funcție de cerințele fiecărui grup de nomazi, fiind specifice pentru huni, alani, avari, bulgari sau slavi care locuiau temporar zonele geografice amintite.

Obiectele care erau specifice culturii materiale a fiecărui grup etnic au fost vehiculate de posesorii lor odată cu deplasarea acestora, unele dintre vestigii ajungând și în regiunile de la est de Carpați afectate de aceste mișcări de populații.

Astfel, în regiunile carpato-nistrene în perioada de dominare a conglomeratului hunic sunt atestate o serie de vestigii considerate specifice pentru această populație, obiecte făurite mai ales în atelierele nord-pontice și din imperiul bizantin în perioada secolelor IV-V d. Hr. Între aceste vestigii menționăm în primul rând obiectele de podoabă lucrate din aur și argint, unele împodobite cu pietre semiprețioase utilizând tehnica *cloïzonné* sau *au repoussé*, ca cele aflate la Măreția⁴ și Rotopânești-Suceava⁵, Buhăeni-Iași⁶, Concești-Botoșani⁷, Roman-Neamț⁸, Dănceni-Ialoveni⁹ și Ialpug-Izmail¹⁰. Aceste obiecte vestimentare și de podoabă, considerate specifice epocii de

¹ O. M. Prichodniuk, *Technologia virobnitstva ta vitoki iuvelirnogo stilu me alevich prikaz Pastyrscoko gorodišta* în "Archeologia", Kiev, 3, 1994, pp. 61 - 77.

² P. I. Chavliuk, *Rannoslavianskye posseleniya Semenki i Samčintzy v srednem tečenii iužnogo Buga*, în "Materiale de Istorie Antică (MIA)", 108, 1963, pp. 320 - 350.

³ V. V. Aulich, *Zimnivs'ke gorodište*, Kiev, 1972.

⁴ M. Ignat, *Descoperiri din prima jumătate a secolului al V-lea e. n. pe valea Sucevei*, în „Studia Antiqua et Archaeologica”, I, Iași 1983, pp. 206 - 213.

⁵ Elena Busuioc, *Objet de parure du Ve siècle de notre ère découvert à Rotopânești (dép. de Suceava)*, în „Dacia”, NS., XVII, 1973, pp. 337 - 341.

⁶ A. C. Florescu, *Diadema iz zolotoj plastinki epochi pereselenija narodov najdenaja v Buhăieni*, în „Dacia”, NS., IV, 1960, p. 561-576; Idem, *O descoperire din perioada corespunzătoare invaziei hunilor în nordul Moldovei*, în vol. *Omagiu lui Petre Constantinescu-Iași*, București, 1965, pp. 127 - 134.

⁷ Alex. Odobescu, *Le trésor de Petrossa*, Paris, 1899 - 1900, pp. 488 - 492; Cătălina Bloșiu, *Noi observații și ipoteze asupra mormântului de la Concești*, în „Cercetări Istorice”, V, 1975, pp. 59 - 79.

⁸ Vl. Dumitrescu, *Un tombe de l'époque des migrations des peuples près de Roman*, în „Revista Istorică Română”, 4, 1934, pp. 76 - 79.

⁹ I. A. Rafalović, *Dănceni. Mogil'nik černjachovskoj kul'tury*, Chișinău, 1986, p. 39, 86, pl. XX/10 - 11, XLIII/6.

¹⁰ C. B. Palamarčuk, M. M. Fokeev, *Veščevoi kompleks Ilpugskogo klada*, în „Drevnee Pričernomor'je”, IX, 2011, pp. 366 - 382.

dominație hunică își găsesc numeroase analogii în ținuturile Europei Răsăritene¹¹, în Crimeea¹² sau în nordul Caucazului¹³. Cronologia și apartenența lor etno-culturală au fost precis determinate, evidențiindu-se astfel rutele și perioada de deplasare a diverselor grupuri hunice, alanice sau bulgare¹⁴.

Mult mai numeroase și diversificate sunt vestigiile vehiculate de anți (alani și cutriguri) sau bulgari în perioada secolelor VI-VIII¹⁵. Dintre acestea trebuie reținute, în primul rând fibulele digitate, socotite de sorginte germanică, ca cele descoperite în regiunile carpato-nistrene la Bălteni¹⁶ și Vaslui, Crucea lui Ferent-Iași¹⁷, Dănceni-Ialoveni¹⁸, Dracșeni-Botoșani¹⁹, Vinderei²⁰ și Vutcani-Vaslui²¹. Alături de acestea trebuie menționate și fibulele antropomorfe de tip Pastyrsk ca cele descoperite la Hansca-Ialoveni²² și Davideni-Neamț²³, toate făurite în atelierele meșteșugărești din Crimeea, de unde provin și cele mai multe analogii²⁴. La fibulele menționate trebuie adăugate și cele două aplice fragmentare din bronz de tip Martinovka descoperite în așezarea de la Suceava-Șipot²⁵, care au analogii apropiate în descoperirile din regiunile Europei de răsărit²⁶.

¹¹ I. P. Zasetzkaja, *Kul'tura Kočevnikov iužnorusskikh stepei v gunsskikh epochu (konetz IV - V vv)*, Sankt Peterburg, 1994, *passim*.

¹² D. Dashevskaja, *Progrebenie gunskogo vremeni v Černomorskom rajone Kryma*, în „MIA”, 169, Moskva, 1969, pp. 52 – 61; A. Baranov, *Tavrika v epochy rannegosrednevekov'ja*, Kiev, 1990, pp. 11 - 15.

¹³ M. P. Abramova, *Novye materialy rannesrednevekovyie mogil'nikov severnogo Kavkaze*, în „Studii Antice”, 2, 1982, pp. 135 – 155; V. B. Kovalevskaja, *Severovkavkazskie drevnosti*, în „Stepi Evrazii v epochy srednevekov'ja”, Moskva, 1981, pp. 88 - 65.

¹⁴ R. Harhoiu, *Chronologische Fragen der völkerwanderungszeit in Rumänien*, în „Dacia”, NS., XXXIV, 1990, pp. 160 - 208.

¹⁵ D. Gh. Teodor, *Elemente nomade din secolele VI - VIII d. Hr. în regiunile de la est și sud de Carpați*, în „Musaioi”, 1999, pp. 71 – 90; Idem, *Eastern slav and nomadic elements of theseventh-ninth Centuries in the Carpathians - Dniester regions*, în „Zbornic na pomest Darini Bialekovy”, Nitra, 2004, pp. 397 - 403.

¹⁶ Ruxandra Alaiba, *O fibulă digitată la Bălteni - Vaslui*, în „SCIVA”, 32, 1981, 3, pp. 459 - 461, fig. 1 -2.

¹⁷ D. Gh. Teodor, *Descoperirile prefeudale de la Iași - Crucea lui Ferent*, în „Cercetări Istorice”, II, Iași, 1971, pp. 118 - 127, fig. 3.

¹⁸ I. A. Rafalović, *op. cit.*, pp. 24 - 26, pl. XIV/1 - 2.

¹⁹ S. Rață, *Fibula digitată de la Dracșeni*, în „SCIV”, 16, 1965, 2, pp. 379 - 381, fig. 1.

²⁰ D. Gh. Teodor, *Fibule digitate din secolele VI - VII în spațiul carpato - dunăreano - pontic*, în „ArhMold.”, XV, 1992, p. 133, fig. 9/5.

²¹ *Ibidem*, p. 189, fig. 10/4.

²² I. A. Rafalović, *Slavjane VI - IX vekov v Moldavii*, Chișinău, 1972, p. 33, fig. 3/2-3; Gh. Postică, *Arheologičeskie issledovanija na sredenevekom poselenie Hansca*, în „Arheologičeskie Issledovanija v Moldave”, 1981, Chișinău, 1985, p. 156, fig. 1/6.

²³ I. Mitrea, *Fibule descoperite în așezarea din secolele V - VIII d.Hr. de la Davideni-Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XX, 1995, pp. 127 - 128, fig. 22/1.

²⁴ A. I. Aibabin, *Chronologia mogil'nikov Kryma poznerimskogo rannesrednevekovnogo vremeni*, în „Materialy po archeologii, istorii i etnografii Tavrii. I Simferopol”, 1990, pp. 22, 25 - 26, fig. 12/1, 3; 18/6; 19/1.

²⁵ D. Gh. Teodor, *Așezarea medievală timpurie de la Suceava - Șipot*, Iași, 2013, p. 28, fig. 25/7; 26/5, 13.

²⁶ Ludmila V. Pekarskaja, D. C. Kidd, *Der silberschatz von Martinovka*, Innsbruck, 1994, p. 53, 80, fig. 1/5; 2/22; 41; 42.

Deosebit de interesante sunt pandantivele antropomorfe lucrate din bronz, reprezentând călăreți sau șamani aflate la Trebujeni²⁷ și Petruha-Orhei²⁸, Dănești-Vaslui²⁹, Buțuluc-Iași³⁰ sau dintr-o localitate necunoscută din estul Câmpiei Munteniei³¹, unele dintre acestea difuzate în spațiul nord dunărean de grupuri de alani sau de protobulgari. Astfel de pandantive sunt specifice culturilor aparținând triburilor nomade și seminomade din stepele și silvostepele Europei Răsăritene, dar și din nordul Caucazului și jalonează drumul acestor grupuri de migratori³².

Alături de vestigiile menționate trebuie reținute și alte piese din metal de asemenea specifice populațiilor nomade din stepele nord pontice. Dintre acestea interesante sunt distribuitoarele de curele, dar mai ales numeroasele vârfuri de săgeți în trei muchii și bifurcate, precum și alte arme utilizate de multe grupuri de nomazi³³. Este cunoscut de altfel că populațiile de călăreți nomazi foloseau de regulă ca armă de luptă arcul cu săgeți, armă mai ușor de mânuit având o eficacitate destul de mare, ca și topoarele cu tăișul îngust și ușor curbat³⁴, având și ele numeroase analogii³⁵.

Alături de vestigiile menționate mai trebuie amintite și alte piese de metal specifice populațiilor nomade, precum unele tipuri de limbi de curea, ca cele descoperite la Poiana-Galați³⁶ și în Câmpia Munteniei³⁷, diferite tipuri de sulite, săbii, praștii etc. Vestigiile amintite își găsesc multiple similitudini în complexele funerare nomade și seminomade din regiunile Europei de Răsărit³⁸.

Așa cum am mai amintit în categoria vestigiilor vehiculate din zona nord pontică putem include și anumite tipuri de topoare de luptă care își găsesc analogii în descoperirile de epocă avară, dar și slavă, încadrate cronologic în perioada secolelor VII- IX. Tot din categoria pieselor de metal amintim și un fragment dintr-o placă de cataramă terminată probabil cu cap de vultur (Adlerkopf) descoperit în așezarea de la

²⁷ I. Corman, *Contribuții la istoria spațiului pruto - nistrian în epoca evului mediu timpuriu (sec. V - VII d. Chr.)*, Chișinău, 1998, p. 145, fig. 54/5.

²⁸ *Ibidem*, p. 146, fig. 54/6.

²⁹ N. Zaharia, M. Petrescu - Dimbovița, Emilia Zaharia, *Așezări din Moldova de la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 319.

³⁰ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, 1999, p. 78, fig. 7/4.

³¹ Idem, *Precizări cronologice și culturale privind două piese feudale timpurii din Câmpia Munteniei*, în "ArhMold", XVI, 1993, pp. 285 - 287, fig. 2.

³² S. A. Pletneva, *Saltovo - Majatskaja kul'tura*, în "Stepi Evrazii v epochysrednevekov'ja", Moskva, 1981, pp. 64 - 65, fig. 37/50-522, 70 - 73; V.V. Kovalevskaja, *Severokavkazskoe drevnost*, în același volum, p. 86 - 87, fig. 64/66, 74, 91, 94, 110.

³³ R. Rabinović, *Vîrfurile de săgeată din fier în Moldova medievală timpurie și contextul lor cultural istoric*, în „ArhMold.”, XXII, 1999, pp. 143 - 240; D. Gh. Teodor, *Armament din secolele VI - XI la est de Carpați*, în „Acta Musei Tutovensis”, XIII, 2017, pp. 263 - 266, fig. 3 - 5.

³⁴ D. Gh. Teodor, *Topoare medievale timpurii în regiunile carpato - nistrene*, în vol. Temeiuri ale civilizației românești în context european. In memoriam Radu Popa, Cluj - Napoca, 2003, pp. 185 - 200.

³⁵ Al. Rutkay, *Waffen und Reiterau rüstung des 9. Bis erste Hälfte des 14 Jahrhunderts der Slovakai (I)*, în "Slovenska Archaeologia", (I), pp. 119 - 216; M. M. Alechkovsky, *Kurgany russkichdružnikov XI - XII v v*, în „SA”, I, 1960, pp. 70 - 90.

³⁶ Ecaterina Dunăreanu Vulpe, *La nécropole de l'âge du bronze de Poiana*, în „Dacia”, VI - VII, 1935 - 1936, p. 164, fig. 15/1.

³⁷ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, în „ArhMold.”, XVI, 1993, pp. 285 - 287.

³⁸ I. P. Zasetzkaja, *op. cit.*, pp. 163 - 164, 186 - 188, pl. 3/2 - 7; 5/3 - 7; 34/2 - 5, 35/1 - 6.

Botoșana-Suceava³⁹. Asemenea piese sunt tipice pentru atelierele germane târzii din Crimeea⁴⁰, fiind utilizate de obicei și de grupurile de germani (gepizi) din Transilvania și Ungaria⁴¹. Pe lângă numeroasele piese din metal descoperite în regiunile răsăritene carpato-nistrene, o anumită importanță o prezintă și resturile ceramice vehiculate aici din zonele nord-pontice. Dintre acestea mai frecvent atestate sunt resturile de olărie de culoare cenușie, cu suprafețe lustruite și cu decor alcătuit din linii orizontale sau în rețea, considerate de tip *Saltovo-Mayatzk*⁴². Răspândită mai ales de grupurile de alani, dar în general specifică și pentru unele populații nomade și seminomade din zonele nord-pontice în perioada secolelor VIII-XI, această specie ceramică are o evidentă tradiție antică⁴³. Vestigiile de olărie de acest tip au fost difuzate pe spații geografice largi în zonele din estul și sud-estul Europei fiind utilizate deopotrivă de populațiile nomade, dar și sedentare⁴⁴.

Tot din regiunile de la nordul Mării Negre au fost vehiculate de către unele grupuri de slavi în zonele de la est de Carpați și resturi ceramice specifice arealului Niprului Mijlociu, olărie de tip *Volynitzevo*⁴⁵, *Romen*⁴⁶ și *Borschevo*⁴⁷, reprezentate de vase lucrate cu mâna sau la roata înceată, decorate cu motive specifice cum sunt șnurul înfășurat, liniile orizontale, desene zoomorfe sau antropomorfe etc.⁴⁸. Ele nu sunt prea numeroase, dar atestă prezența în perioada secolelor VIII-IX a unor mici grupuri de slavi care au pătruns în regiunile carpato-nistrene probabil sub presiunea triburilor avarice târzii.

Tot în zonele carpato-nistrene au mai fost atestate și diferite figurine antropomorfe și zoomorfe și mici pânișoare lucrate toate din lut, de tradiție păgână, vehiculate probabil de unele grupuri de slavi⁴⁹.

Pe lângă descoperirile menționate în zonele est-carpătice au mai fost atestate și o serie de obiecte lucrate din os și corn, precum unele vârfuri mici de săgeți, capete de psalii, tuburi pentru ace, șlefuitoare, răzuitoare de piei, mici aplice și plăci de la arcurile reflex⁵⁰. Aceste vestigii sunt de asemenea specifice pentru populațiile nomade, crescători de animale. Multe din vestigiile amintite au fost descoperite întâmplător, de

³⁹ D. Gh. Teodor, *Civilizația romanică la est de Carpați în secolele V - VII e.n. Așezarea de la Botoșana-Suceava*, București, 1984, p. 23, fig. 30/10; 31/7.

⁴⁰ A. I. Aibabin, *Eticeskogo istoria rannevizantinskogo Kryma*, Simferopol, 1999, p. 150, 158, fig. 60//1; 63//1; 64; pl.XXV/12; XXVI/1; XXVII/168-1174; XXIX/1, 4, 24, 26.

⁴¹ M. Rusu, *Pontische Gürtelschnallen mit Adlerkopf (VI - VII Jh. u.z.)*, în „Dacia”, NS., III, 1959, p. 485 - 490, fig. 2 - 10.

⁴² S. A. Pletneva, *op. cit.*, pp. 62 - 74.

⁴³ Maria Comșa, *Ceramica alanică din secolul al VIII-lea descoperită în centrul Dobrogei*, în „Pontica”, XIII, 1979, pp. 151 - 162; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, 1999, pp. 73 - 74.

⁴⁴ *Die keramik der Saltovo-Majaki Kultur und ihrer Varianten* (sub red. Cs. Balint), Varia Arch. Hungarica, 3, Budapeșt, 1990, *passim*.

⁴⁵ V. V. Sedov, *Vostočnye slavjane v VI-XIII v v*, Moskva, 1982, pp. 132 - 135.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 137.

⁴⁸ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, 2004, pp. 398 - 399, fig. 2; 3.

⁴⁹ Idem, *op. cit.*, 1999, pp. 78 - 79, fig. 8. I. Tentiuc, *Contribuții la istoria și arheologia spațiului pruto-nistrean*, Chișinău, 2012, pp. 64, 66 - 69, fig. 29, 30, 31, 32, 33.

⁵⁰ Costică Chiriac, *Despre prezența arcului reflex la Tropeum Traiani în perioada probizantină*, în „ArhMold.”, XIX, 1996, pp. 164 - 165; D. Gh. Teodor, *Armament din secolele V - XI la est de Carpați*, în „Acta Musei Tutovensis”, XIII, 2017, p. 264 - 266.

aceea determinarea lor corectă din punct de vedere cronologic și etno-cultural nu poate fi făcută decât cu aproximație. Asemenea piese își găsesc destule analogii în zonele de la nordul Mării Negre⁵¹.

Analizând ansamblul diverselor vestigii de sorginte nord-pontică în regiunile de la est de Carpați pot fi reținute câteva concluzii relativ semnificative.

Astfel, prezența vestigiilor menționate în regiunile de la est de Carpați arată limpede că în perioada secolelor V-X acestea au fost aduse aici de diferitele grupuri de populații migratoare (huni, bulgari, avari, alani, slavi, cutriguri) care au pătruns în diferite perioade în zona geografică amintită.

Așa cum s-a arătat, unele dintre vestigii au fost produse în mod cert în centrele meșteșugărești existente la nordul Mării Negre, centre care le-au difuzat, ca urmare a schimburilor economice, populațiilor nomade și seminomade. Acestea, la rândul lor, le-au vehiculat în arealele din sud-estul Europei odată cu deplasarea lor aici. Asemenea vestigii, cu mici excepții, sunt tipice pentru populațiile care viețuiau temporar în zonele de stepă și silvostepă. Încadrarea lor cronologică și etno-culturală oferă destul de bune posibilități de a fi atribuite cu certitudine diferitelor grupuri de migratori.

De asemenea, numărul vestigiilor nord-pontice, concentrarea lor în anumite areale de la est de Carpați pot sugera epoca în care au pătruns grupurile de migratori care le-au vehiculat.

De aceea, credem că studiul atent și exhaustiv al acestui gen de descoperiri poate oferi largi posibilități de a cunoaște mai bine natura contactelor dintre autohtoni și grupurile migratoare, subliniind într-o anumită măsură amploarea deplasărilor grupurilor de populații și mai ales consecințele acestora.

⁵¹ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 264.

Planșe:

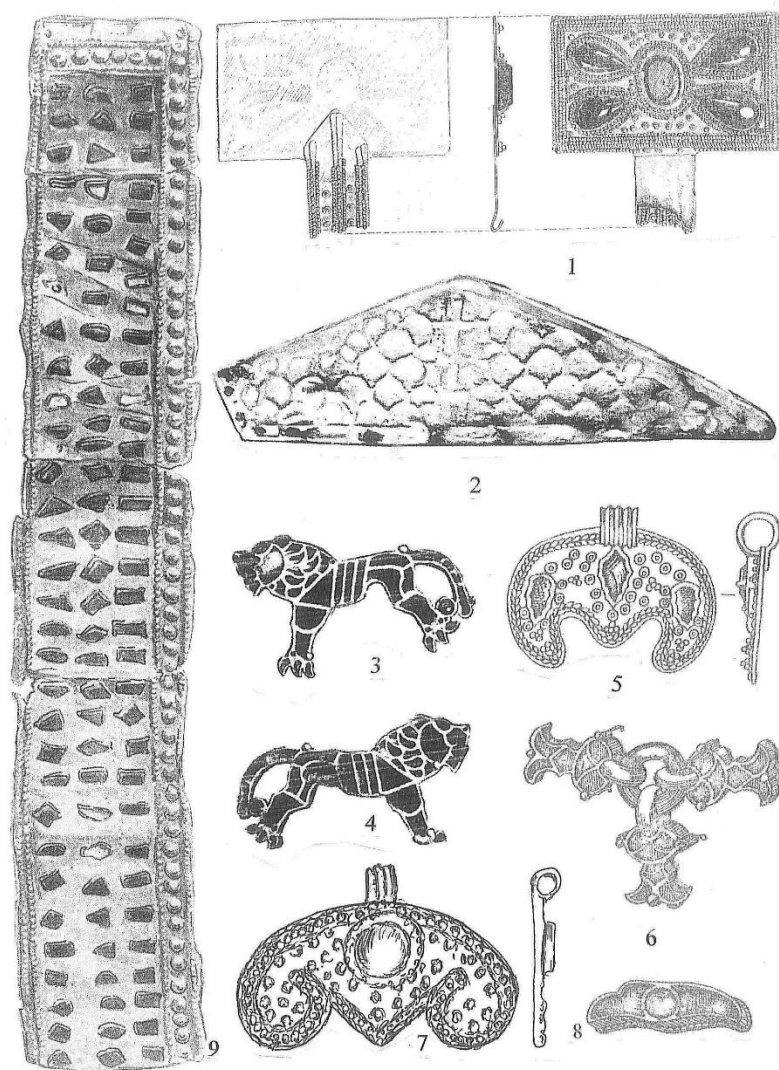

Fig. 1 Obiecte de podoabă din secolul al V-lea. 1, Rotopănești- Suceava; 2- 4, Ialpug- Izmail; 5, 7, Dănceni-Ialoveni; 6, 8, Măreția- Suceava; 9, Buhăieni-Iași.

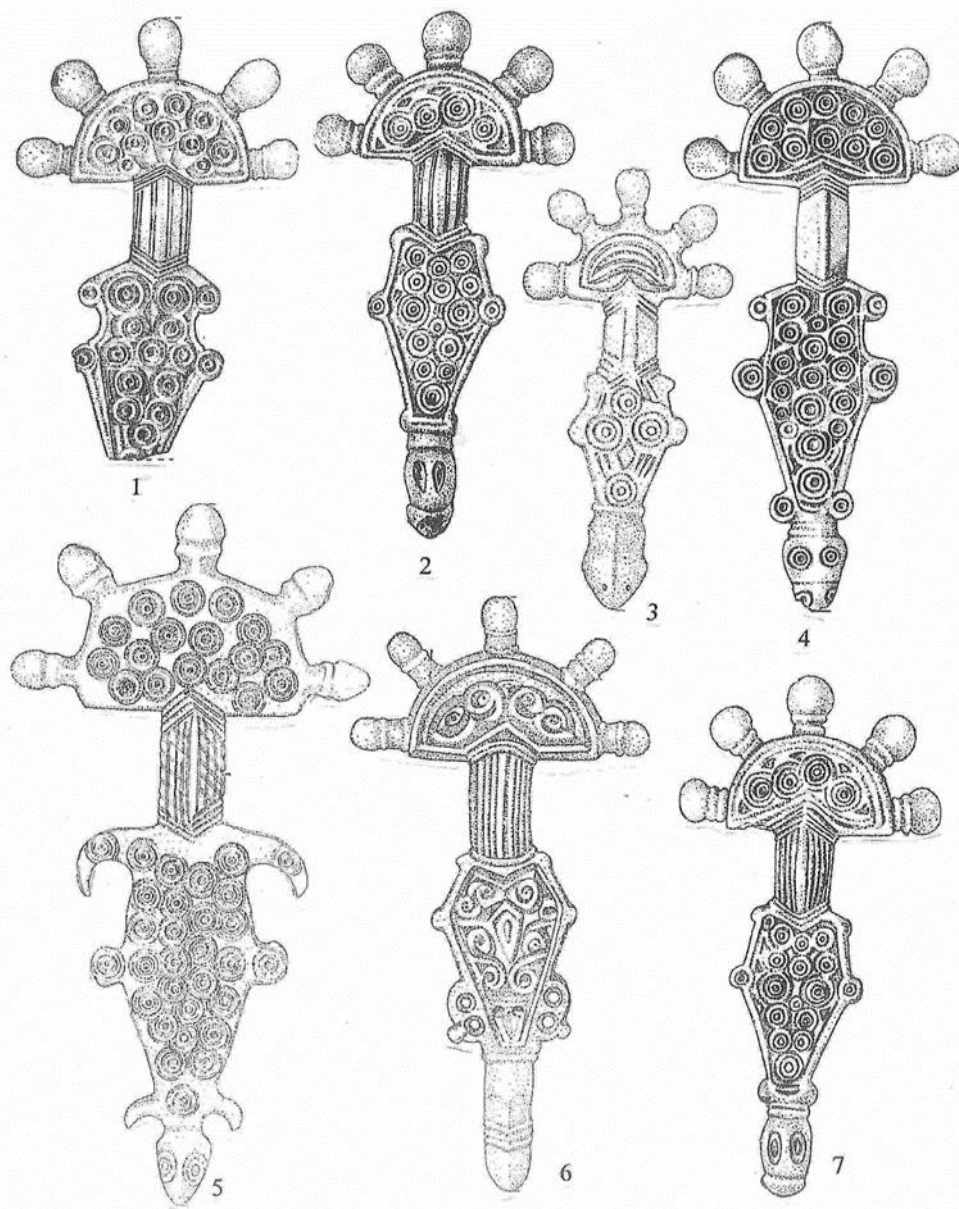

Fig. 2 Fibule digitate din secolele VI-VII d. Hr. 1, Vutcani-Vaslui; 2,7, Dănceni-Ialoveni; 3, Vinderei-Vaslui; 4, Bălteni-Vaslui; 5, Dracșeni-Botoșani; 6, Iași.

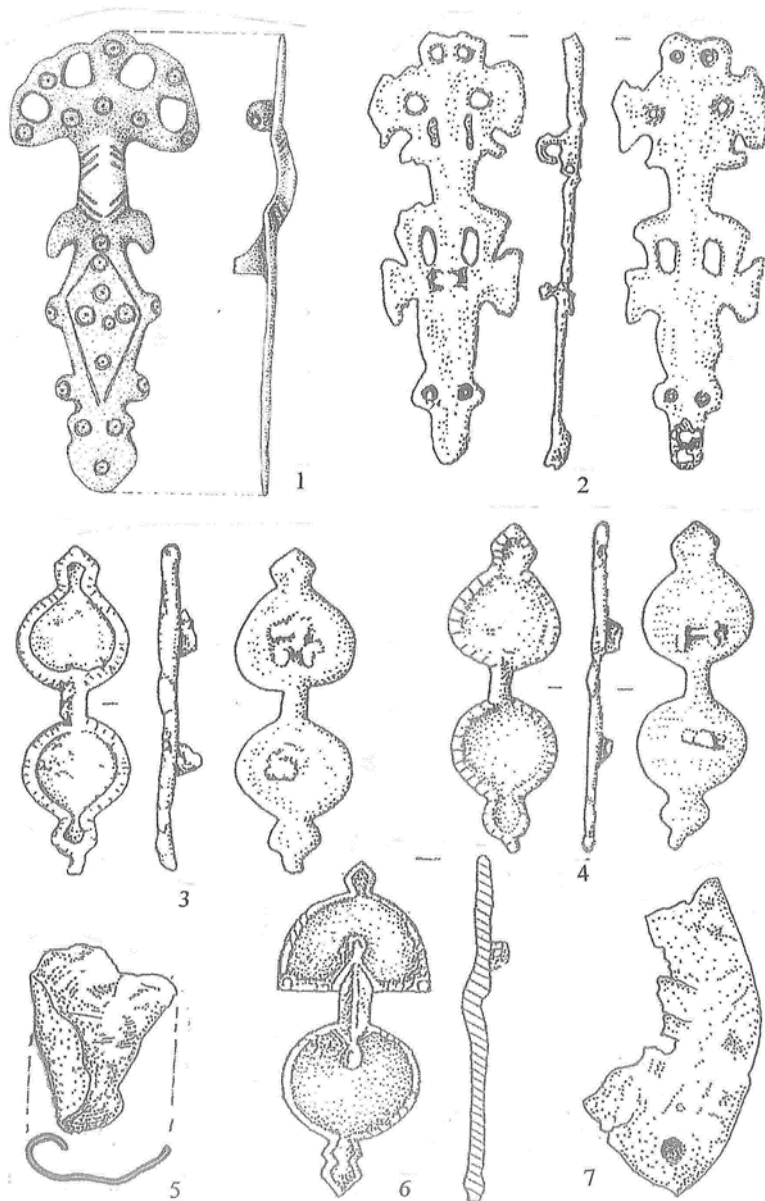

Fig. 3 Fibule și aplice de tip *Pastyrsk* și *Martinovka*. 1, Davideni- Neamț; 2-4, 6, Hansca- Ialoveni; 5,7, Suceava-Șipot.

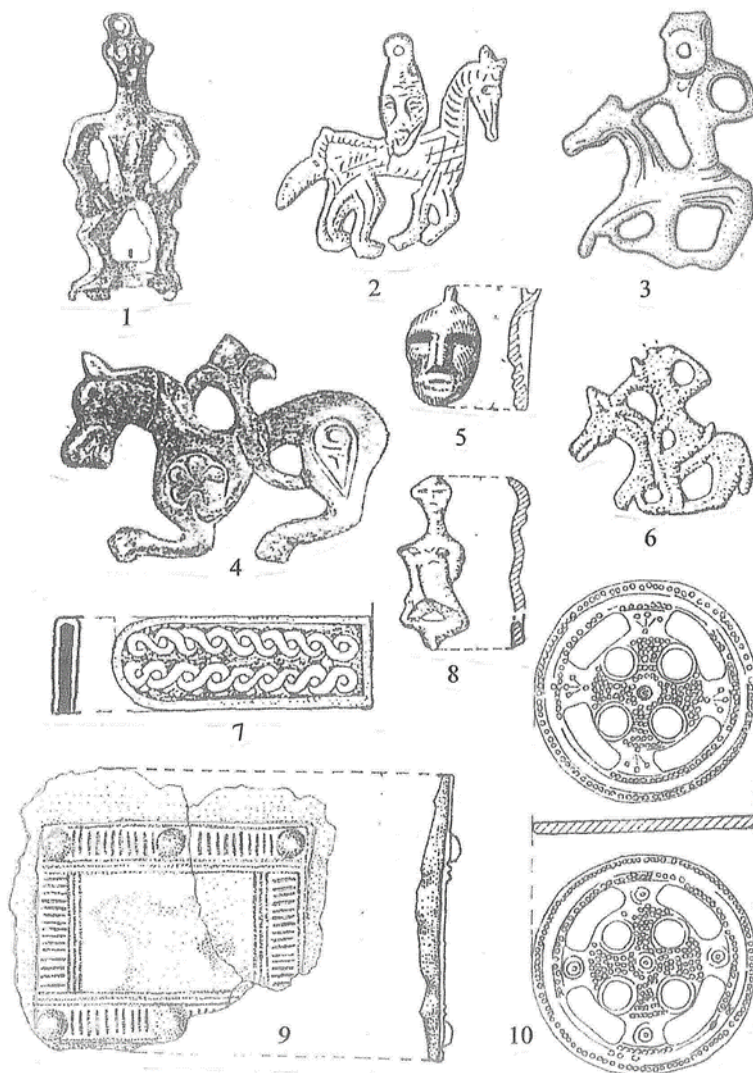

Fig. 4 Amulete și obiecte vestimentare din secolele VI-VII d. Hr. 1, 4, Trebujeni-Orhei; 2, 7, Câmpia de est a Munteniei; 3, Hansca- Ialoveni; 5, Buțuluc- Iași; 6, Petruha-Orhei; 8, Dodești- Vaslui; 9, Botoșana- Suceava; 10, Rateșul Cuzei- Vaslui.

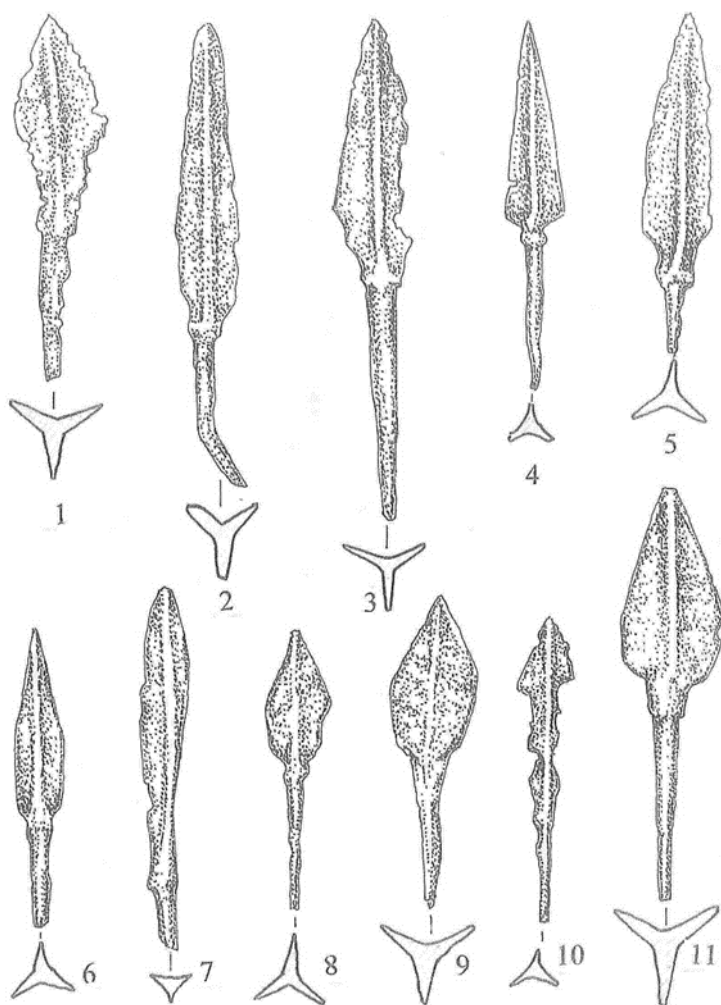

Fig. 5 Vârfuri de săgeți cu trei muchii. 1, 3, 5, Davideni- Neamț; 2, Lozna- Botoșani; 4, 7. Izvoare Bahna- Neamț; 6, Cobusca Veche-Orhei; 8, Brătușenii Noi- Edineț; 9, Orheiul Vechi- Orhei; 10, Trebujeni- Orhei; 11, Mândrești- Vaslui.

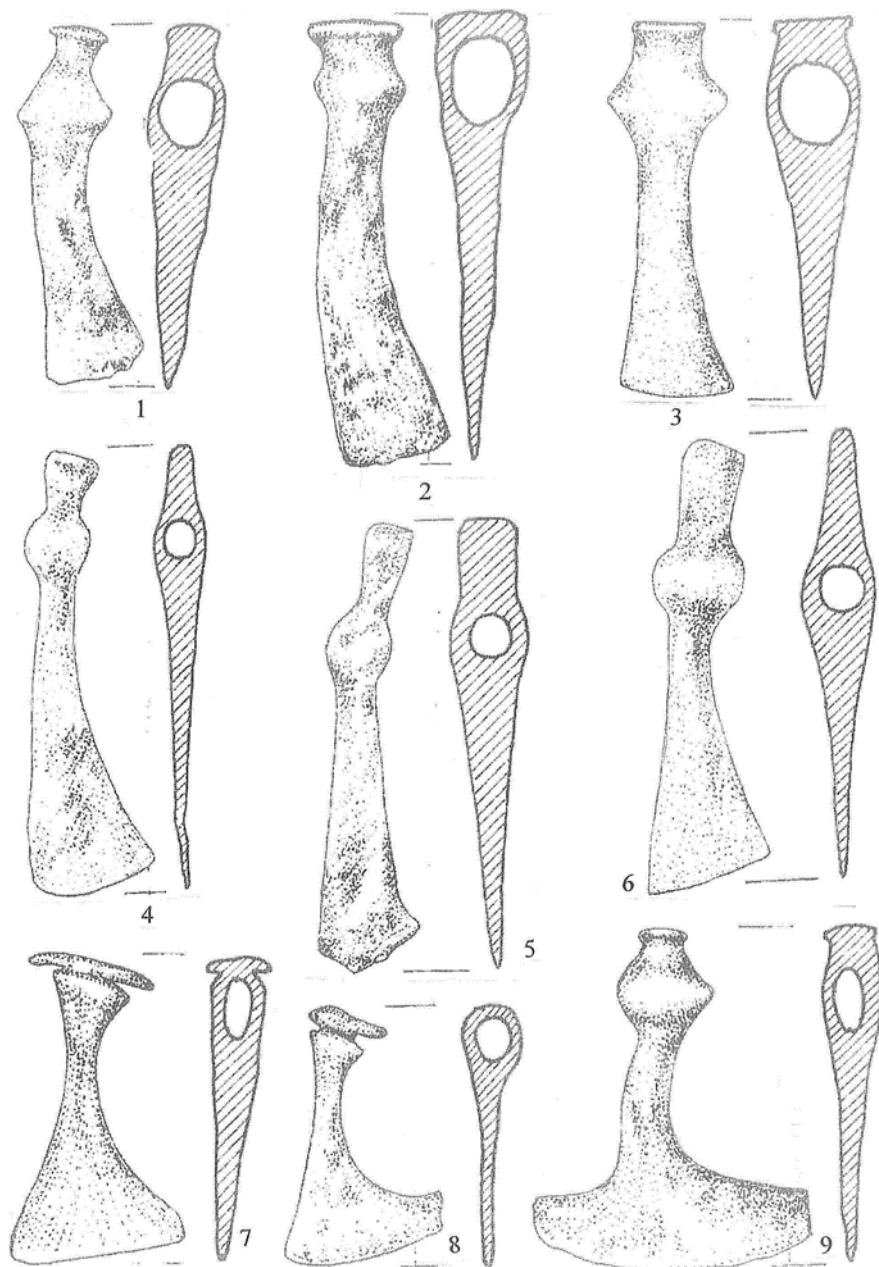

Fig. 6 Topoare din secolele VI- X d.Hr. 1, Gârbovăț- Vaslui; 2, Arbore- Suceava; 3, Orheiul Vechi- Orhei; 4, Horga- Vaslui; 5, Sărățeni- Vaslui; 6, Bârlălești- Vaslui; 7, Jariștea- Vrancea; 8, Fedești- Vaslui; 9, Nănești- Bacău.

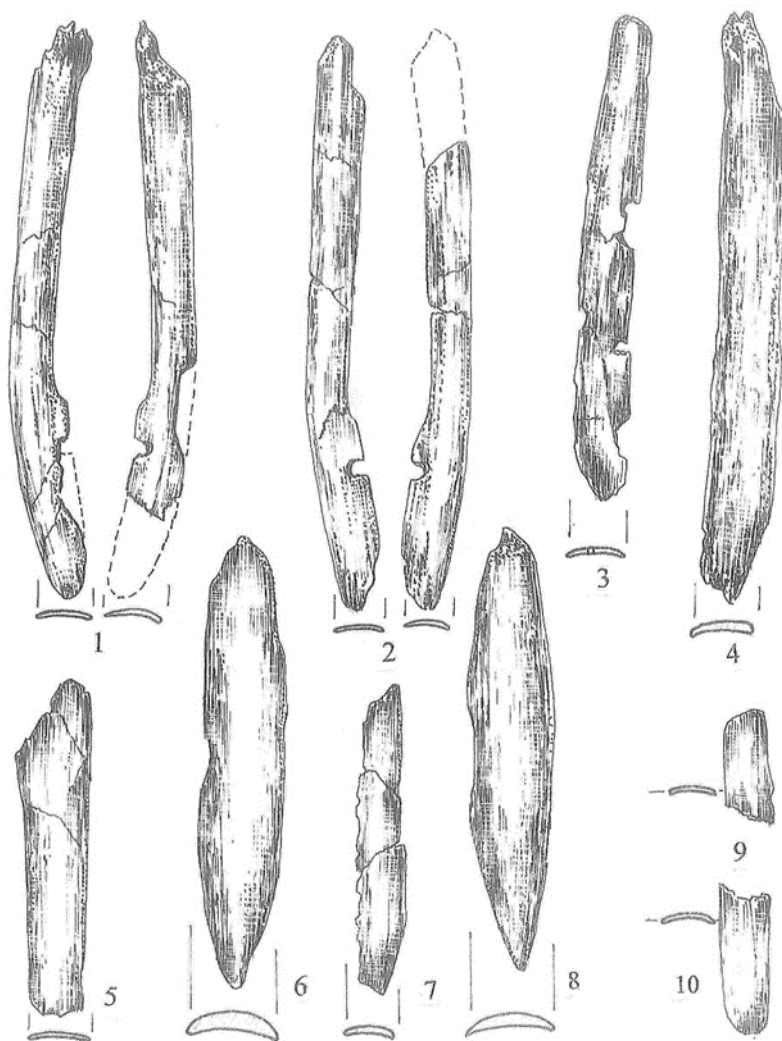

Fig. 7 Plăci din os de la arcul reflex. 1, 2, Frumușica- Galați; 3, 5, 7, 9-10, Holboca-Iași; 4, Banca- Vaslui; 6, 8, Bădragii Noi- Edineț.

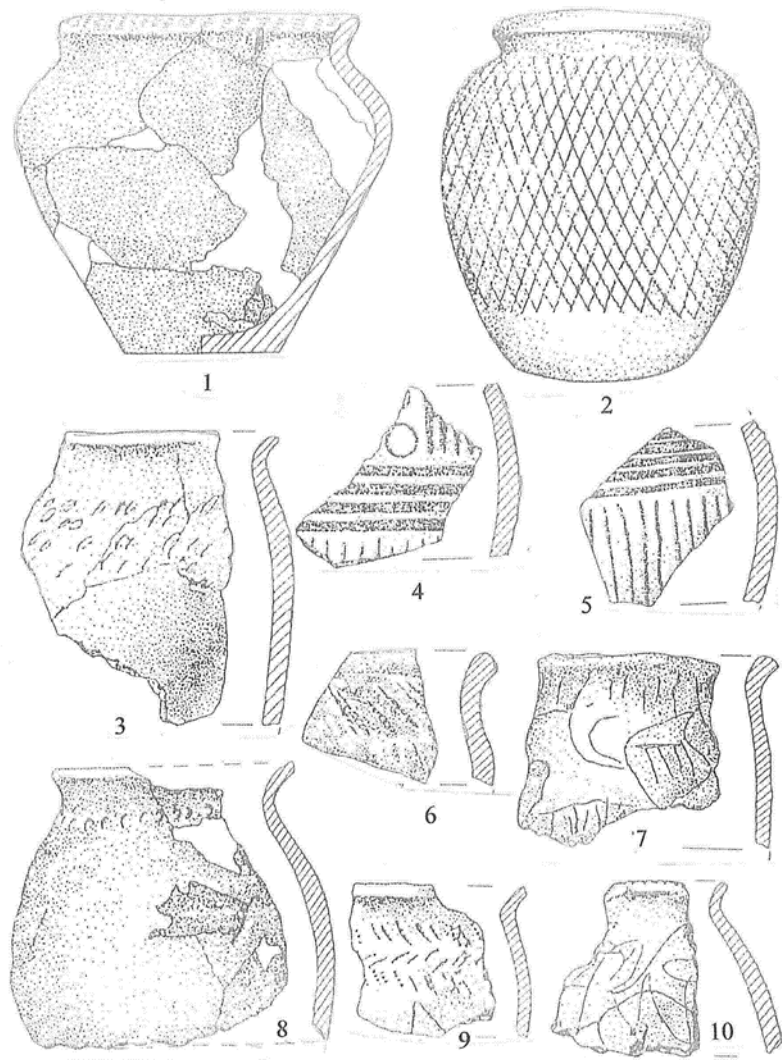

Fig. 8 Ceramică din zona nord pontică, secolele VIII-X d. Hr. 1, 8, Vetrișoaia- Vaslui; 2, 6, Băiceni- Iași; 3-5, 9, Hansca- Ialoveni; , Davideni-Neamț; 10, Pererâta- Orhei.

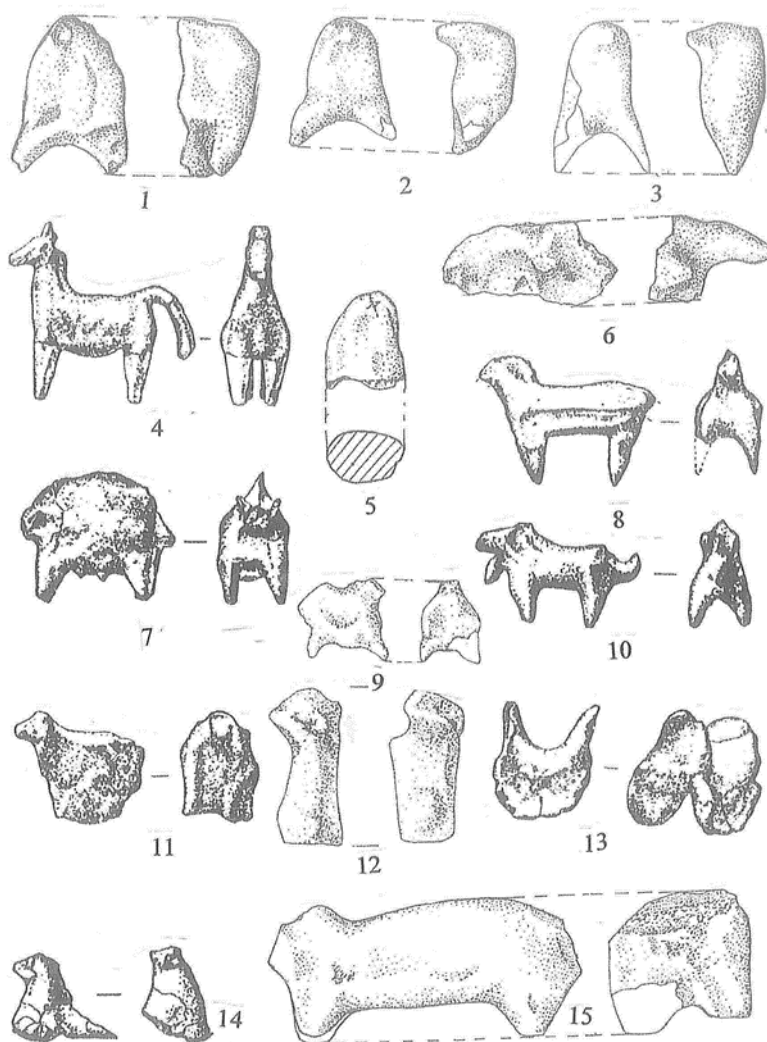

Fig. 9 Figurine din lut din secolele VI-VIII d. Hr. 1-3, 5, 6, 9, 12, 15, Lozna-Botoșani;
4, 7, 8, 10, 11, 13-14, Durlești-Chișinău.

Illustration

- Fig. 1** - Ornaments of the 5th century. 1, Rotopănești-Suceava; 2-4, Ialpuș-Izmail; 5, 7, Dănceni-Ialoveni; 6, 8, Măreția-Suceava; 9, Buhăieni-Iași.
- Fig. 2** - Palm fibulae from the 6th-7th centuries AD. 1, Vutcani-Vaslui; 2, 7, Dănceni-Ialoveni; 3, Vinderei-Vaslui; 4, Bălteni-Vaslui; 5, Dracșeni-Botoșani; 6, Iași.
- Fig. 3** - Fibulae and plaques *Pastyrsk* and *Martinovka* type. 1, Davideni-Neamț; 2-4, 6, Hansca-Ialoveni; 5, 7, Suceava-Șipot.
- Fig. 4** - Amulets and clothing accessories from the 6th-7th centuries AD. 1, 4, Trebujeni-Orhei; 2, 7, Câmpia de est a Munteniei; 3, Hansca-Ialoveni; 5, Buțuluc-Iași; 6, Petruha-Orhei; 8, Dodești-Vaslui; 9, Botoșana-Suceava; 10, Rateșul Cuzei-Vaslui.
- Fig. 5** - Arrows with three edges. 1, 3, 5, Davideni-Neamț; 2, Lozna-Botoșani; 4, 7, Izvoare Bahna-Neamț; 6, Cobusca Veche-Orhei; 8, Brătușenii Noi-Edineț; 9, Orheiul Vechi-Orhei; 10, Trebujeni-Orhei; 11, Mândrești-Vaslui.
- Fig. 6** - Axes from the 6th-10th centuries AD. 1, Gârbovăț-Vaslui; 2, Arbore-Suceava; 3, Orheiul Vechi-Orhei; 4, Horga-Vaslui; 5, Sărățeni-Vaslui; 6, Bârlălești-Vaslui; 7, Jariștea-Vrancea; 8, Fedești-Vaslui; 9, Nănești-Bacău.
- Fig. 7** - Bone plates from reflex-composite bow. 1, 2, Frumușica-Galați; 3, 5, 7, 9-10, Holboca-Iași; 4, Banca-Vaslui; 6, 8, Bădragii Noi-Edineț.
- Fig. 8** - Pottery from the North Pontic area, 8th-10th centuries AD. 1, 8, Vetrișoaia-Vaslui; 2, 6, Băiceni-Iași; 3-5, 9, Hansca-Ialoveni; 7, Davideni-Neamț; 10, Pererâta-Orhei.
- Fig. 9** - Figurines made of clay from the 6th-8th centuries AD. 1-3, 5, 6, 9, 12, 15, Lozna-Botoșani; 4, 7, 8, 10, 11, 13-14, Durlești-Chișinău.

ȚARIGRADUL CA REPREZENTARE SPAȚIALĂ ÎN BALADA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ

Eliza ILIE*

Cuvinte cheie: *Constantinopol, reprezentări ale spațiului, creație literară folclorică, cetate.*

Keywords: *Constantinople, representations of space, folkloric literary creation, urban city.*

Abstract

The present study involved the identification and interpretation of a vast repertoire of motifs, traits and symbols of Constantinople from the Romanian folk ballad.

The image of Constantinople in the Romanian folk culture must be integrated in the concrete historical context, characterized by predominance of the Ottoman threat and the belonging of our space to the area of Balkan spirituality. Appearing in the folk creation with the exclusive name of Țarigrad - a Slavonic name with political significance, the city is associated with various representations: the typical medieval city, the center of universal political or religious dominion, but seems to overcome in its complexity the simple representations related to it. Clichè and topics such as "The road of Țarigrad", "The Target of Initial Travel (maybe before marriage)" or "Gate at Țarigrad" as the border between the real and imaginary space are elements that bring this symbol of social routine (the deployment of economic activities, the search for justice, the unfolding of essential moments in an individual's life). These representations reveal the deep attachment of the Romanian spirit to the city of Constantinople, an attitude demonstrated on the one hand by the frequency of attestations (the song of bravery, the ballad with the theme of the anti-Ottoman struggle, the dedication of the wedding, the Christmas carols and the fairy ballad), and, on the other hand, the integration of city-related representations into the daily life.

În definirea modului în care funcționa imaginarul popular medieval, un loc aparte îl ocupă percepțiile privitoare la *timp și spațiu*. Reprezentarea spațiului îmbracă aspecte extrem de diferite în funcție de civilizații și societăți, de stadiile de dezvoltare și natura grupărilor sociale și uneori chiar de indivizi¹. Astfel, spațiul devine dintr-o constantă a intuiției umane un sentiment care generează cultură. În satul românesc, el se încadrează în coordonatele științei populare, știință care cuprinde o sumă de

* Prof. dr., Colegiul Economic Administrativ Iași.

¹ Alexandru Florin Platon, *Societate și mentalități în europa medievală*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2000, p. 93.

cunoștințe legate de viață cu urmări imediate, practice. Însă, trăit interior, el poate deveni calitativ, încărcat de elemente emoționale, concret pozitiv sau negativ, în funcție de împrejurări.

În creația populară românească timpul și spațiul suferă numeroase restrângeri, alăturări neverosimile, asocieri nepotrivite, alunecări în fantastic. Aceasta pentru că autorul cântecului epic sau liric, din dorința de a scoate în evidență caracterul moralizator și de exemplaritate al textului, nu pierde timpul cu digresii explicative sau descriptive, ci alătură elemente, uneori de tipul șablonului poetic, numai pentru a fixa acțiunea în cadrul spațial și temporal propriu-zis. Aceste cadre și șabloane fac parte din categoria de locuri cu o semnificație specială², și fac obiectul imaginarii populare, căpătând numeroase semnificații și conotații pozitive sau negative. Ele pot fi astfel locuri bune și locuri rele, iar din lista numeroasă amintim: codrul, casa, satul, poiana, drumul, tărâmul celălalt sau spații concretizate din punct de vedere geografic: Dunărea, Jiul, Belgradul, Brăila etc.

Identificarea valențelor care au dus la crearea imaginii Constantinopolului în cultura populară românească nu pot face abstracție de la cadrul concret istoric al cărei predominanță este dată de amenințarea otomană, pe de o parte, iar, pe de altă parte, de apartenența spațiului nostru la aria de spiritualitate balcanică³. Dintre toponimele sud-estului european, Țarigradul este cu siguranță cel mai răspândit.

Apărut sub diferite forme, *Țarigrad*, *Țeligrad*, *Țaligrad*, toponimul atestă apartenența la aria spiritualității ortodoxe în formă slavonă atât de răspândită și înrădăcinată încât s-a păstrat și după secole de stăpânire otomană. Deși în istoriografie, chiar și în cea românească sunt atestate denumirile multiple ale orașului, *Constantinople*, *Bizanț*, *Istanbul*, *Stambul*, folclorul românesc nu a păstrat decât toponimul *Țarigrad*. Persistența denumirii de *Țarigrad* o putem explica în parte și prin coroborarea cu sursele literare scrise, mai ales în cazul traducerilor. Acolo unde se întâlnește denumirea elenizată sau cea oficială a orașului, traducătorul român folosește denumirea consacrată, uneori prin glosare, așa cum întâlnim în traduceri aparținând mitropolitului Dosoftei. La nivelul creației populare, filologul Vasile Bogrea găsește denumirea *Stambol* atestată o singură dată într-un colind din Teleorman⁴. A doua explicație a persistenței denumirii de *Țarigrad* (în traducere *orașul împăratului*) constă în faptul că imaginea orașului se integrează sistemului mitologiilor politice, sistem generator de proiecții mentale și note istorice specifice.

În general, denumirile de orașe nu sunt prea frecvente în creațiile literare populare. Faptul are o explicație simplă ce rezidă tocmai în caracterul predominant rural al civilizației românești. Orașul se află la antipodul comunității rurale, constituindu-se astfel, la nivel mental un sistem al bipolarității, bazat pe opoziția *loc familiar cunoscut*, *protector* versus *spațiu necuprins*, *indepartat*, *deci ostil*. În balada românească predomină numele unor orașe îndepărtate, Bagdad, Buda, Beligrad, Odriiu, Nicopolea,

² Ernest Bernea, *Cadre ale gândirii populare românești. Contribuții la reprezentarea spațiului, timpului și cauzalității*, Editura Cartea Românească, București, 1985, p. 24.

³ Mihaela Grancea, *Țarigradul în imaginarii populare românești*, în „Istoria Astăzi”, an IV, nr. 61/ian.- feb., 1998, pp. 977 - 982.

⁴ Vasile Bogrea, *Toponimice sud-orientale în poezia populară*, în vol. *Pagini istorico-filologice*, Editura Dacia, Cluj, 1971.

Dii, Iderna, ultimele desemnând orașul Adrianopole. În baladele mai noi și cele haiducești se observă frecvența numirii orașelor porturi de la Dunăre: Galați, Giurgiu, Brăila, Calafat, ceea ce a făcut să se vorbească în critica de specialitate de un ciclu dunărean.

Astfel, orașul Constantinopol apare, cu rol de șablon poetic, din perspectiva unei reprezentări politico-geografice a spațiului universal, cu scopul de a fixa cadrul de desfășurare a faptelor eroice sau a dramelor familiale.

*Nu aseară, alaltăseară,
În târgul Țarigradului,
Jos pe valea Largului.*

#

*Pe-n mijloc de Țarigrad
La ceșmeaua lui Murad*

Cadrul fixat este imprecis, nediferențiat, în ciuda exactității datelor și abia schițat cu ajutorul simbolurilor. În acest caz *Țarigradul* devine sinonimul expresiei „*Pe-un picior de plai/ Pe-o gură de rai*” numai că decorul pregătit nu este cel al unor întâmplări tragice, ci al unor aventuri exemplare, pline de curaj și bărbăție, care incită spiritul:

*Foaie verde matostat
La nuntă den Țaligrad
La ciardacul lui Novac
Mare masă mi-e întinsă
De mulți boieri și cuprinsă*

În cazul determinărilor spațiale, în balada românească există un *aproape* și un *departe*. Ordonarea acestora se face în funcție de individ, de eroul subiect într-o perspectivă oarecum concentrică. Spațiile apropiate, interiorizate sunt, bineînțeles casa și curtea, împrejurimile și vecinătățile, satul și hotarul satului, locurile și drumurile, poieni răscruci, până la hotarul mediului intim, familiar, care poate fi un munte, *Dunărea* sau *mare*. La polul opus, al depărtării se află exoticul, necunoscutul. Atingerea acestui spațiu implică ieșirea din cotidian, aventura, neverosimilul, pericolul, rătăcirea. Determinantele spațiale se pot îndepărta chiar și de la cadrul geografic uman, cuprinzând cerurile, sfinții, tărâmul celălalt, iar din cadrul terestru exoticul îndepărtat, *Babilonul*, *Ierusalimul*, *Orientul* etc.⁵

Țarigradul nu este orașul din ceruri sau din exoticul îndepărtat, ci face parte din lumea cunoscută. Numai că este un element total opus cadrului cotidian, intim, cu care individul se întâlnește zilnic. Este locul unde se petrec întâmplări fabuloase și fapte nemaiauzite, îndeplinite de oameni ale căror calități depășesc cu mult pe cele ale unor oameni obișnuți. Situarea acțiunilor reprezentative în acest megalopolis este dictată de nevoia de a da acesteia unicitate și irepetabilitate.

⁵ Unele toposuri exotice sunt preluate din literatura cultă, vezi Cătălina Velculescu, Viorel Guruianu, *Povestea țărilor Asiei. Cosmografie românească veche*, București, 1997.

În Evul Mediu, aşezările geografice jucau un rol mai puțin important pentru că și ideologia politică nu avea o dimensiune în masă⁶. De aceea, memoria populară păstrează unele caracteristici și valorizări ale unui topos care reprezintă numai rămășițe din semnificația lor inițială. Fără a fi recunoscut ca reședință a stăpânirii statale, Țarigradul este centrul tuturor punctelor de interes, „*centrum mundi*” pentru lumea balcanică, spre care gravitează toate energiile materiale și umane, ținta tuturor nevoilor de senzațional, locul unde se petrec întâmplări memorabile ce merită povestite. Cunoașterea lui implică și ideea de călătorie, uneori cu scop inițiativ, dar de cele mai multe ori din spirit de aventură și de aici conotațiile negative cu care este încărcat orașul și, în speță, Țarigradul. Ca o paranteză trebuie spus că, în general, în mentalul colectiv, drumul sau călătoria nu aveau o accepțiune favorabilă tocmai din cauza faptului că implica ideea de risc, uneori a propriei vieți, de nesiguranță, de primejdie, de neobișnuit⁷. Astfel, orașul este de multe ori asociat ideii de drum. Explicația constă în conștientizarea acestui rol al Constantinopolului de către masele populare, deși ele aveau o perspectivă foarte vagă a disunerii spațiului geografic și a drumurilor comerciale, care s-au constituit și în canale geografice de transmitere a civilizației și culturii bizantine⁸. Comparând structurile de comunicație din vechiul Imperiu Roman cu cele de transmitere a civilizației bizantine, Obolenski face o descriere amănunțită a principalelor căi comerciale, cu principalele orașe întâlnite de-a lungul acestor căi, precum și cu unele evenimente și procese istorice care au avut ca determinant existența acestor drumuri. La nivelul culturii populare, și mai ales în creația artistică aceste drumuri se transformă în simboluri ale ideii de drum și nu respectă sub nici o formă înfățișarea și traseul din teritoriu. Oricum unele din motivele de baladă de factură sud-est europeană s-au răspândit cu precădere de-a lungul acestor drumuri. Spre exemplu, motivul din *Voica* sau *Călătoria fratelui mort* a fost cules cu precădere din localitățile aflate de-a lungul principalelor căi comerciale din Peninsula Balcanică⁹. Însă, încercările din folclorică de a stabili în amănunt căi de transmitere sau locuri de origine ale unor motive sunt de multe ori criticate și neconcludente.

Spre exemplu, o asociere a ideii de drum comercial cu imaginea orașului. Iată introducerea la balada *Tudor Dobrogean*:

*Foicica ulmului,
La marginea drumului,
Drumul Țarigradului,
Și Șcheii-mpăratului
Case nalte s-au zidit,
Cârciumioară s-a gătit*

⁶ Sorin Mitu, *De la imaginea celui alt la geografia simbolică - trasee metodologice*, în vol. *Identitate - alteritate*, II, Cluj, 1998, p. 87.

⁷ Despre conotațiile negative ale călătoriei în Alexandru Florin Platon, *op. cit.*, pp. 115 - 116.

⁸ Dimitri Obolenski, *Un commonwealth medieval: Bizanțul. Europa de Răsărit (500 - 1453)*, trad. Claudia Dumitriu, Editura Corint, București, 2002, pp. 31 - 36. Despre caracterul vag al cunoștințelor geografice aparținând societăților premoderne în Sorin Mitu, *op. cit.*, p. 4.

⁹ Gheorghe Vrabie, *Balada populară româneasă*, Editura Academiei R.S. România, București, 1966, p. 58.

În balada *Marcu Viteazu*, casele Marcului se află:

*Sus pe malul Oltului
În drumul Țarigradului*

Nevoia de concret resimțită în determinarea istorică, geografică a faptelor narate cere localizări permanente. Se produce în acest fel ancorarea variată a unuia și aceluiași simbol în nenumărate împrejurări asemănătoare și totuși diferite. Motivul prezent în balada *Gruia lui Novac cu plugul*, deși este un motiv foarte vechi de factură greco-romană (motivul agricultorului pașnic, care în condiții excepționale devine erou, folosindu-se doar de plug) dezvoltă exclusiv simbolul drumului Țarigradului nu legat de activități comerciale, ci în legătură cu lupta antiotomană. Întors acasă din Țarigrad, Gruia e sfătuit de mama sa să lase haiducia și să devină agricultor. Acesta se conformează, dar se apucă de arat „*drumul Țarigradului*”, stârnind perplexitatea autorităților:

*Că nu-i plugul pentru drumuri,
Ci e, zău, pentru pământuri*

Astfel se încearcă, măcar pentru moment înlăturarea pericolului turcesc al cărui determinant geografic este „*drumul Țarigradului*”. Eroul se conformează în final destinului său, nearând holde, ci dușmani. Același motiv este dezvoltat și în altă variantă a baladei, *Gruia la arat*. Balada debutează într-o atmosferă tipic rurală, familială cu eroul și sora sa arând câmpul și respectând criteriile temporale specifice vieții pașnice ale colectivității. Dialogul este, de asemenea, cu specific rural, legat de obiceiurile de viață, muncă și petrecere ale țaranului român. Apropiata aventură plină de pericole este sugerată, însă, tot de un element spațial: situarea câmpului arat în „*drumul Țarigradului*” dinspre care se apropie ceata turcească metamorfozată la dimensiuni ireale¹⁰. Continuarea acțiunii respectă momentele clasice ale luptei Novăceștilor.

În balada *Marcu și Filip* aventurile eroilor se desfășoară pe un spațiu mult mai larg, iar întâmplările eroilor devin un amestec, cuprinzând legenda de haiducie, basmul sau relatarea istorică. Iată conținutul: „*Marcu, blestemat de mamă, merge în orașul Buda și se luptă cu Filip. La întoarcere își găsește casa pustiită și nevasta luată de Iovu din Țeligrad. Marcu se deghizează în călugăr, trece Dunărea și ajunge la Țarigrad, intrând în oraș sub pretextul că are bani de mănăstire. Apoi îl omoară pe Iovu, devenit între timp împărat, după care:*

*Marcu umbla prin Țarigrad,
Gândeai că el e-mpărat.
Avea o tichie de-anghie,
Cu stule, galbeni o mie.
Apoi Marcu așe făcea*

¹⁰ Ovidiu Bârlea, *Folclor și Istorie*, în *Revista de etnografie și folclor*, tom 11, Editura Academiei, București, 1966, p. 16.

În zilele de-atuncea.”¹¹

Iată tabloul extins al spațiului destinat aventurii: la extremități sunt cele trei elemente de referință: Buda, Dunărea și Țarigradul. Undeva în interiorul acestui triunghi se află casa eroului, iar restul determinărilor nu implică decât o mișcare rapidă între centrele de interes ale acțiunii. Balada a fost culeasă din Transilvania și a circulat și în zona orașului Baia Mare. Așa se poate explica locația Budapesta, probabil o adăugire ulterioară, celelalte toposuri fiind mult mai vechi.

Localizarea *centrului lumii* este - din această perspectivă - importantă deoarece se poate stabili în ce măsură și ce treaptă ocupa Constantinopolul pe scara seriei tipologice a reprezentărilor spațiale. În această ordine de idei, sunt două perspective abordabile. Prima, arhetipală ca substanță și arhaică ca formă, în egocentrismul mai sus afișat se autodenunță în întrebarea: „*Unde este mijlocul pământului?*” prin care se răspunde firesc, „*Aici unde mă găsesc.*”. O a doua este aceea, în care rolul de buric al pământului revine Constantinopolului, lume, în egală măsură a realității imediate, dar și a imaginației. „...*Buricul pământului e tocmai în mijlocul curții aceștia împărătești*”, afirmă un personaj (Cacavela) într-o dispută imaginară cu un hoga turc la Istanbul¹².

Ideea de Țarigrad - „*centrum mundi*” este amplificată și tratată pe larg în ciclul Novăceștilor care necesită o analiză mai elaborată din punctul de vedere al toponimelor și al mișcării eroilor în spațiul geografic. Eposul românesc despre Novăcești are strânse legături cu cel sârbo-croat, precum și cel bulgăresc, care, în genere, a transformat motive din eposul eroic medieval. Atât în variantele mai vechi cât și cele din ciclul antiotoman, locațiile rămân aceleași. Diferite toponime sunt asociate aventurilor celor trei eroi: Cetatea Smederevo, în variantele bulgărești, Sibiu, Codrii Romanjei în apropierea orașului Sarajevo în alte variante, precum și

*În lunca Afumașilor,
Unde-i toiul hoților.*

De obicei locuința eroilor se află la adăpost, în munți sau în pădure, Codrii Romanjei, la sud de Dunăre, iar în balada românească:

*În munții Catrinului
La pădurea Pinului
La cerdacu
Lui Novacu.*

Locul unde săvârșesc aventurile, însă, este orașul, cetatea spațiul public, în general, mediul urban, uneori eroii având interdicția de a intra, alteori folosindu-se de deghizare. Interesant este faptul că, spre deosebire de variantele bulgărești, neogrecești

¹¹ Nicolae Densușianu, *Vechi cântece și tradiții populare românești*, texte poetice din răspunsurile la chestionarul istoric (1893 - 1897), text ales și stabilit, studiu introductiv și note de I. Opreșan, în *Ediții critice de folclor - culegători*, Editura Minerva, București, 1975, pp. 68 - 71.

¹² Cornicea satelor, București, 1875, p. 43 și urm, apud M. Gaster, *Literatura populară română*, ediție, prefată și note de M. Anghelescu, București, 1983, p. 115.

sau sârbești, variantele românești, deși identice ca acțiune, nu înregistrează alte toposuri urbane cu excepția Țarigradului. Spre exemplu, în balada *Novac și Gruia*, la bulgari e vorba de localitatea Jajțe, iar la români de Țarigrad. În varianta vânzării lui Gruia rob de către tatăl sau pentru ca li s-au terminat tutunul, vinul sau banii, protagoniștii bulgari aleg orașul Sarajevo sau Radivoje, dar, în variantele nord-dunărene, aceștia merg la Țarigrad. În altă baladă, *Turcul și novăceștii*, se face aceeași diferență de locație între eposul sârb și cel românesc cu opoziția Sarajevo - Țarigrad. Balada tratează motivul recunoașterii fiului înstrăinat. Străinul este fiul unei văduve turcoaice. În varianta sârbă, ea este din Sarajevo, în cea românească din Țarigrad. După cum se observă, românii au preluat de la vecinii din sud motivul, dar l-au adaptat propriului sistem de reprezentări istorico-geografice, suprapunând peste orașul sârb simbolul Țarigradului, mult mai încărcat de semnificații pentru români. Se pare că orice referire la un topos urban din baladele românești duce automat pe rapsodul și pe autorul român cu gândul la Țarigrad, simbolul urbanismului prin excelență în întreg evul mediu românesc.

O explicație simplă a omniprezenței *Țarigradului* ar fi lipsa în spațiul românesc a unui oraș care să acopere întregul spectru de semnificații pe care orașul îl are în imaginarul popular. Aici, unde *pământul se măsoară cu stânjenul și cerul cu cugetul* se află o abundență fără seamăn, un loc al experiențelor extra-cotidiene.

Orașul devine teren al confruntărilor fundamentale, loc al desfășurării probelor inițiatice precum peșitul, trânta cu dușmanul, măsurarea puterilor, în ospețe pantagruelice, puterea de a îndura detenția, exemplară și ea¹³.

În concluzie, printr-un proces firesc de substituție, de concentrare de simboluri din rațiuni care țin de expresia artistică și de economie a versurilor, în ceea ce privește denumirile de orașe, *simbolul Țarigradului are tendința să înglobeze toate celelalte simboluri*. Acest fenomen, în mod paradoxal este valabil numai pentru balada de la nord de Dunăre și numai pentru variantele a căror vechime a fost probată prin diferite metode specifice cercetării creațiilor folclorice.

În baladele care au fost create mai aproape de zilele noastre apar și nume de orașe din Țările Române: Bucureștiul, Iașiul, sau orașele port de la Dunăre, dar imaginea acestora îmbracă mai mult o dimensiune economică.

De asemenea, dacă isprava sau calitățile eroului au atins maximul de popularitate, atunci ele au zguduit Țarigradul:

*Acolo dacă-i sosi
Pe Niculcea l-ai găsi
Fecioraș de sârb bogat
Mare veste-n Țarigrad*

Versurile fac parte din balada *Badiul*, care este, fără discuție, tipul clasic de baladă antiotomană. Aventurile eroului merg pe clișeu clasic al voinicului, care singur omoară toată mulțimea turcilor, motiv de inspirație akritică, și sunt destul de sângeroase. Demn de semnalat este, spre finalul baladei, motivul reînvierii turcilor, după ce aceștia au fost omorâți și arși până la ultimul de către erou. Este poate o explicație în expresie artistică a realității

¹³ Mihaela Grancea, *op. cit.*, p. 980.

crude cu care se confrunta societatea românească sau o evidență a **resemnării** românului în fața puterii otomane:

*Turci la loc că se făcea,
De mergea și pomina
De-aici până-n Ianina
Din Ianina-n Țarigrad
Și d-acolo la Bagdad
Că Badiul i-a semănat
Și pământul i-a inviat*

Eroi precum Marcu Viteazul, Iancu Mare, Corbea, Stan al lui Stăvrui, Marcu, Rădoiță, Goescu, Tunsu, Gheorghilaș, Ion ăl Mare și mulți alții se ridică împotriva cotropitorilor străini și îndeosebi a turcilor și tătarilor păgâni prin ritul religios diferit de cel al lumii creștine. Scenele de luptă sunt asemănătoare cu ale Novăceștilor și cu cele din întreg eposul balcanic, dar în mod cu totul eronat au fost categorisite drept ciclul țarigrădean, în sensul ciclului antiotoman. E adevărat că majoritatea faptelor vitejești ale eroilor din lupta antiotomană au Țarigradul ca loc de desfășurare. În momentul în care un erou își găsește locuința devastată de turci, iar pe membrii familiei vânduți ca robi, el merge la Țarigrad pentru a se răzbuna. Actul suprem de vitejie îl reprezintă omorârea turcilor la ei acasă, cum se întâmplă cu Novăceștii care îi taie pe turci pe ulițele Țarigradului. Dar imaginea orașului depășește cu mult cadrul luptei antiotomane, este mult mai complexă și mult nuanțată de faptul că ea apare și în balade care au ca principal motiv drama familială, motivul probei iubirii, al nevestei necredincioase, al incestului, al fiului regăsit, precum și în operele cu subiecte împrumutate din mitologie.

Printre multiplele calități care sunt asociate Țarigradului se desprinde, însă de departe aceea de centru al stăpânirii politice, indiferent dacă este vorba de stăpânirea bizantină sau de cea otomană. Este evident că stăpânirea turcească și realitățile politice de după 1453 au pus în prim plan simbolul orașului ca centru al stăpânirii politice, cu atât mai mult cu cât această stăpânire străină, păgână era foarte greu de suportat de către majoritatea locuitorilor. Este la fel de adevărat, însă că acest simbol de autoritate politică exista în mentalul colectiv încă înainte de stăpânirea otomană. O demonstrează numele orașului, păstrat în formula *Țarigrad*, simbolul *împăratului din Țarigrad*, denumire vagă care poate acoperă una sau alta din realități (în baladele românești predomină denumirea de împărat și abia în variantele târzii apare denumirea *sultanul*), precum și ecouri în baladele românești ale tragicului eveniment din 1453.

Iată un alt exemplu perfect al unei balade românești care scoate în evidență importanța orașului ca centru politic precum și percepția de autoritate, de înstăpânire care își are originea în acel loc. E vorba de balada *Căpitanul Nica*. Acțiunea Baladei tratează un subiect de la curtea feudală a Țării Românești, și este posibil ca subiectul să aibă și un miez istoric. Motivul baladei este curajul tânărului care se împotrivesc de unul singur autorității statale, autoritare reprezentată atât de voievod, cât și de sfatul domnesc. Pentru a sugera măreția isprăvii lui Nica, și dușmanul trebuia investit cu o autoritate pe măsură. Astfel apare expresia *stălpii Țarigradului*:

*Bate vântul lin, mai lin
Boierii la divan vin,
Toți boieri de-ai târgului,
Credincioșii domnului,
Numiții divanului,
Stâlpii Țarigradului
Colea-n Țara Românească.¹⁴*

Acțiunea se petrece în capitala Țării Românești, dar Bucureștiul nu este destul de puternic pentru a sugera ideea de centru politic, cultural și spiritual, de autoritate și stăpânire. La prima vedere s-ar fi crezut că e vorba de înalți demnitari turci, dar autorul anonim specifică că e vorba despre:

*Doi Buzești
Și trei Căplești
Slujitori bătrâni domnești*

de la curtea lui Mihai Viteazul, care împreună cu viteazul Nica îi înfrâng pe tătari. Deci nu este vorba aici de intensitatea stăpânirii otomane, ci de autoritate politică în general.

Același element apare ca un leit-motiv și în balada *Mihu*, care tratează același motiv de împotrivire față de autoritatea statală:

*În oraș în București,
La casele mari domnești,
În curte la Ștefan vodă,
Masă mare mi-e întinsă,
Și de mari boieri coprinsă,
De boierii Sfatului,
Stâlpii Țarigradului
Sfetnicii-mpăratului.*

Expresia cuprinde semnificații multiple și poate da loc la numeroase interpretări. În baladele de mai sus, ea poate avea o conotație negativă sugerând existența partidei filoturcești din cadrul Sfatului Domnesc, partidă căreia i se opun curtenii, boierii de rang inferior sau chiar masele populare. Dacă Țarigradul este spațiul exemplarității, curtea domnilor din Principate este locul intrigilor îndreptate împotriva eroului reprezentativ. Existența și reproducerea acestei reprezentări este rezultatul prelucrării realității istorice din secolul al XVIII-lea, când, în ansamblul său aparatul politic funcționa ca un organism înstrăinat de interesele generale. În acest context nu trebuie să ne nedumirească plasarea acestei scene și în baladele istorice cu referire la fapte și personaje din secolul al XVI-lea, al XVII-lea sau cele haiducești. Operația ține de remodelarea substanței epice mai vechi,

¹⁴ Al. Amzulescu, *Cântecul epic eroic. Tipologie și corpus de texte poetice*, Editura Academiei, București, 1981, p. 145.

după canoanele specifice viziunii estetice și etice de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, viziune care s-a suprapus peste construcțiile mentale anterioare.

Dar aceeași expresie apare și în balada *Vidros*, din stratul mai vechi al baladei populare românești¹⁵, iar motivul tratat este cu totul altul, și anume motivul tânărului care nu ascultă de sfatul tatălui, fiind ulterior blestemat. E o baladă pescărească cu subiect familial, deci nu are de-a face cu problemele politice legate de stăpânirea otomană. Și totuși expresia apare, tot în introducere cu rolul de a fixa cadrul acțiunii și de a sugera măreția și vaza personajelor:

*Foaie verde sălcioară,
Din oraș la Fildişoară
La casile lu' Vioară
Frumoasă masă m-e-ntinsă
De mulz' boieri e coprinsă
Toz' boierii târgului
Stâlpii Țari gradului,
Svejnicii-mpăratului,
Căimăcanii satului;
Dar la masa ce mănâncă?
Numai cegă si păstrugă*

Majoritatea baladelor repetă obsesiv imaginea sfetnicilor ca *stâlpii Țarigradului / nădejdea 'mpăratului*, prelucrând, cel mai probabil o realitate a contemporaneității proprii, secolul al XVIII-lea în care aparatul funcționează și administrativ provenea din Fanar.

În balada-basm, de cele mai multe ori, numele orașului este legat de numele împăratului, de unde semnificația principală a orașului de centru al autorității imperiale, de scaun împărătesc.

Imaginea împăratului este mereu aceeași: un chip abstract, fără nume, întrunind suma de calități pe care reprezentarea monarhului o presupune în mentalul colectivității rurale. Creștin, păgân sau pur și simplu personaj de basm, împăratul este de cele mai multe ori asociat cu orașul, printr-un proces de stilizare pe un fond istoric mitizat. Uneori expresii ca *Împărat din Țarigrad* sau *Poarta Țarigradului* sunt folosite ca expresii stereotipe pentru că se potrivesc ca rimă și ritm în structura versurilor. Alunecările din tărâmul fantastic în cel real și invers sunt foarte dese și neașteptate: fie eroii obișnuiți ajung să săvârșească fapte asemenea eroilor din basme și atunci pășesc pe un tărâm fantastic (în balada *Marcu și Filip*, personajul Iovu era un om obișnuit, dar odată ce acțiunea se mută la Țarigrad, el apare ca împărat), fie, invers, întâmplările specifice basmului au nevoie de specificarea unui topos terestru pentru a avea credibilitate. În cadrul orașilor de nuntă apare foarte des motivul împăratului căruia îi vin pețitori să-i pețască fata. Împăratul este desigur din Țarigrad. În balada *Gruia lui Novac* se observă clar amestecul de elemente cotidiene cu cele fantastice:

*Cine , Doamne îmi striga
Și poruncă-n țară da*

¹⁵ *Ibidem*, p. 87.

*Din colțul piațului
Din casa-mpăratului?
Înălțatul Împărat
Din oraș din Țarigrad
El poruncă-n țară da
Lu-mpăratu să-i aducă
Ce se vede strălucind
Deasupra la răsărit
Acelui că i-o da
Din cetate jumătate
Si din blag-a treia parte.*

Totuși, pe autorul anonim și colectiv de baladă nu-l interesa separarea fantasticului, mitologicului de real, ci caracterul de exemplaritate al povestirii. Funcția creației populare este una eminamente artistică, aceea de a impresiona și eminamente morală, de a oferi modele comportamentale. De asemenea, desfășurarea acțiunii se face după o schemă fixă și o structură ce pune laolaltă recuperarea trecutului și o anticipare a viitorului. La fel și în cazul utilizării omonimelor și toponimelor. Pe autor nu-l interesa de multe ori dacă e vorba de sultan sau de un împărat oarecare, importantă fiind investiția imperială și prestigiul orașului.

În aceeași manieră se explică și prezența numelui orașului Țarigrad în colinde, descântece, poezia de ritual și ceremonial. Spre exemplu, în cântecul *Jocul cununii*, cunună făcută din ultimele spice de grâu secerate de pe holdă și purtate până în casa gospodarului, poezia alunecă uneori spre convenții ceremoniale pierzând uneori din semnificațiile agrare și premaritale cu caracter magic¹⁶. Inerția străvechilor semnificații simbolice a impus, însă, raportarea cununei la localizări fabuloase:

*De din jos de Țarigrad
Mândră cunun-o plecat*

De asemenea, în poezia specifică ritualului de înmormântare, sensul trecerii în lumea de dincolo e marcat de reluarea simbolului, dar plasat într-un context fabulos de factură creștină, asemenea Ierusalimului ceresc:

*Da' cuscre, unde-ai plecat
De-așa frumos te-ai gătat?
Doar în târg la Țarigrad
În Țarigrad când vei intra
Să te uiți în direapta
Este-un pom mare-nflorit
Și-un scaun de hodinit
Și puțin să zăbovești*

¹⁶ Mihai Pop, Ruxăndoiu Pavel, *Folclor literar românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978, p. 115.

*Cu măicuța să vorbești*¹⁷

În alte exemple culese din folclor dispar și elementele cu caracter creștin orașul fiind situat cu precădere pe tărâmul basmului.

*La poartă la Țarigrad
Șade-o fată de-mpărat
Vine-un voinic și o cere
Dar ea-i zice că n-a mer'e.*

Numele orașului este legat însă și de desfășurarea unor evenimente din cadrul concret cotidian, dar cu mare încărcătură socială. Descrierea unor evenimente de masă, implică raportarea la un topos caracterizat prin mare aglomerație umană. Astfel balada *Vâlcu* cuprinde descrierea în termenii cei mai duri a flagelului ciumei.

*Frunză verde, măr uscat
Ah, săracu Țarigrad
Mare foc l-a-ncungiurat,
Mare foc, mare poptop*¹⁸

Versiunea populară de la noi este luată după o legendă rusească care cuprinde elemente ce descriu cu fidelitate ciuma de la Constantinopol, din vremea lui Iustinian: „*pe mare se văzuseră niște luntre de foc cu oameni negri și fără capete. Oriunde se opreau la țarm flagelul izbucnea îndată*”¹⁹. Numai că în variantele sud-est europene, deși strâns legate unele de celelalte locațiile sunt diferite: la greci apare orașul în general, la bulgari Skopje, iar la români nu mai există specificații spațiale.

Cu precădere în variantele românești, orașului i se asociază de multe ori un alt element: hanul, birtul sau, cârciuma, locație întâlnită cu precădere în baladele vitejești și haiducești. Iată câteva din exemple. În balada *A lui Gruia*:

*Nici în samă nu băga,
Și pi cal încăleca,
In Țaligrad cî pleca,
In fundu Țaligradului
La crășma- mpăratidui*²⁰

De asemenea în *Cântecul lui Manea*, haiducul bea vin cu o:

*Ploșchiță mititea:
Cinci vedre și cinci oca*

¹⁷ *Ibidem*, p. 168.

¹⁸ ***, *Folclor vechi românesc*, ed. îngrijită, prefată, note, bibliografie de C. Ciuchindel, 1988, p. 91.

¹⁹ Fragment preluat din biblioteca orientală a lui G. S. Assermani, *apud* Al. Amzulescu, *Balade populare românești*, București, 1981, p. 23.

²⁰ Alexandru Vasiliu, *op. cit.*, p. 68.

*Cu oca-mpăratului
Măsura Țarigradului*

Asocierile celor două locații au o legătură mai mică cu viciul specific românesc de a bea vin până la beție, ci, mai ales, cu raportul de *spațiu public / spațiu privat* ca și caracteristică de viață socială. Cârciuma a împrumutat în Evul Mediu românesc puțin din caracteristicile forumului roman, al agorei grecești sau al piețelor specifice burgurilor medievale. Este locul de unde se aflau vești, se schimbau idei, se încheiau înțelegeri, de multe ori cu caracter economic se lua la cunoștință de unele hotărâri ale stăpânirii și se comentau ca atare, cu alte cuvinte un loc de manifestare al opiniei publice. Aventurile diferiților eroi au în mare parte ca loc de desfășurare cârciuma pentru că ea implică și ideea de spectacol public de răsunet. Alăturarea celor două simboluri, de multe ori sub expresia „*La cîrciumă-n Țarigrad*” sau „*Drumul Țarigradului / La crâșma-mpăratului*” are rolul de a investi toposul respectiv cu semnificații mult mai cuprinzătoare din punctul de vedere al importanței publice. Dacă eroul nu este un personaj obișnuit, nici locul în care se petrec întâmplările povestite nu are cum să fie un han oarecare. De obicei, crâșma este locul predilect de petrecere a timpului de către voinici, și de către haiduci, mereu în căutarea aventurilor periculoase, dar și locul secret de întâlnire și de punere la cale a aventurilor. Din acest punct de vedere, balada *Novac și Anița* reprezintă o capodoperă, pentru că aici se găsesc concentrate o multitudine de motive, începând de la cele familiale (trădarea femeii, mereu necredincioasă, pedepsirea acesteia) până la luptele cu turcii din care eroul iese mereu învingător și salvarea eroului prin deghizare. Balada prezentată anterior este cea mai lungă și cea mai încheagată din ciclul Novăceștilor, iar mai mult de trei sferturi din acțiune se petrece la cârciuma-mpăratului, apoi în închisoarea imperială. Subiectul este foarte popular în folclorul românesc, constituindu-se, după părerea noastră, chiar într-un motiv specific, românesc sau cel puțin cu o dezvoltare maximă la români: *pierderea de sine a eroului beat și prinderea acestuia*. În varianta *Iovan și Balaban*, acțiunea se petrece într-un sat, dar crâșmărița merge tot la Țarigrad și îl avertizează pe împărat. Acesta dă poruncă să fie opriți eroii de frică ca aceștia să nu dea foc Țarigradului.

Tot în ciclul Novăceștilor se întâlnește o separare a celor două toposuri, crâșma și orașul, deși ele sunt folosite cu aceeași semnificație. Eroii petrec cu mâncare și băutură, iar pe unul dintre acestia îl cuprinde dorința de a vedea Țarigradul. *Dorul de Țarigrad* este un motiv aparte, determinat nu dintr-o simplu capriciu turistic, cum spunea Adrian Fochi²¹. Iată versurile:

*Dar Gruia, Novăcița
Nici nu bea nici nu mânca
Nici voie bună n-avea,
Iar Novac cum îl vedea
Din Gură așa-i grăia:
-De ce zezi tu supărat,*

²¹ Adrian Fochi, *Coordonatele sud-est europene ale baladei populare românești*, Editura Academiei, București, 1975, p. 96.

*Nebăut și nemâncat.
O' banii ți i-ai gătat,
O' ții gândul la-nsurat,
O' ți-i dor de Țarigrad?
Gruia din grai grăia:
-Nici banii nu i-am gătat
Nici mi-i gândul la-nsurat,
Ci mi-i dor de Țarigrad.*

Același motiv îl găsim și în varianta *Gruia în Țarigrad*. Gruia e cuprins de dorul de Țarigrad, cetatea cu viață atât de fremătătoare, nu ascultă de tatăl său și, fiind în primejdie de moarte e salvat. *Dorul de Țarigrad* e determinat de interdicția aplicată eroilor de a nu mai călca în oraș. După părerea noastră, această interdicție nu poate fi dată decât de instaurarea unei stăpâniri străine. Numeroși alți eroi precum Ioviță sau Roman Copilul sunt sfătuiți să nu se expună public pe străzile orașului, înstăpânit de către dușman, dar atractiv prin modul de viață specific și care este posibil să le fi aparținut odată. De aceea, uneori, Țarigradul devine un oraș al viciului și al pierzaniei, dar din care majoritatea eroilor reușesc să scape cu bine. Interesant este, însă, că după terminarea cu bine a aventurilor (aici există similitudini foarte puternice cu basmul), eroi se întorc în Țara Românească.

Versul *Tomna-n Țara Românească* apare ca o expresie stereotipă la sfârșitul mai multor variante precum *Însurătoarea lui Novac*, *Nașterea și botezul lui Gruia lui Novac*, *Copilașul de turc și Marcu Craleviciu*. Iată, deci, o frumoasă încheiere de ciclu al aventurii. La polul opus orașului ispititor, încărcat de primejdii se află rezidența, casa spațiul intim, unde eroii se întorc cu bine de fiecare dată. În alte variante, însă, la finalul aventurii, eroii petrec tot în oraș la cârciuma împăratului.

Odată cu trecerea timpului, cu înmulțirea cunoștințelor despre alte spații sau cu experiența directă, Țarigradul își depășește statutul de simbol. Elementele legate de oraș se multiplică. O variantă a baladei Kira păstrează amintirea celebrului Corn de Aur:

*Gust când îi avea
'N caic îi intra
Și mi te-i plimba
'N corn aurului
Schila soarelui,
Țarigradului,
Și-mpăratului*

Esențial este aici alt aspect. Paralel cu dezvoltarea economică a Țărilor Române și strângerea legăturilor comerciale cu Poarta înflorește un epos dunărean ale cărui centre sunt tocmai orașele porturi de pe malul Dunării: Giurgiu, Galați Brăila, Sulina. Aceste toponime concurează serios Țarigradul în ceea ce privește frecvența atestărilor. Mai mult, legăturile economice sunt relevate și în baladă. Imaginea orașului ca centru politic imperial este înlocuită de imaginea orașului ca centru economic. Astfel:

*Fiind scheli-mpărătească
Era să nu să găscă
Mulțimi de neguțitori
Și tot felu cumpărători.*

În eposul porturilor de la Dunăre, sau al ciclului dunărean așa cum îl numesc specialiștii, intriga este de cele mai multe ori de tip familial, predomină terminologia orientală, accentul cade pe elementele de bogăție și lux a căror proveniență este tot Constantinopolul. Exemplele sunt nenumărate:

*Postav și mătasă,
Că-i marfă frumoasă,
Din Țarigrad scoasă*

Dat fiind faptul că metoda identificărilor istorice în folclor a fost privită cu mari rezerve de către cercetarea de specialitate²², încercăm la rândul nostru să separăm ecouri ale unor evenimente din trecut cu o pregnanță puternică în imaginarul românesc, cum ar fi asaltul Constantinopolului, bine reprezentat în iconografie și în cultura scrisă, de multiplele imagini ale cetății asediate prezente în balada românească. Tema cetății asediate este una comună și foarte bine reprezentată în spațiul european. La noi, însă, astfel de subiecte sunt mai rare. Menționăm că în eposul mai nou sau cel de inspirație cărturărească există balade despre *Arderea Galaților* sau de cetatea Brăilei, sau chiar versuri despre plângerea Chiliei, luată de către turci²³. Alte reprezentări sunt nelocalizate. Iată, de exemplu, un fragment dintr-un *Colind de flăcău*, descoperit de G. Demetrescu Teodorescu²⁴:

*Face-o fată de-o cetate
D-o cetate-ntr-o ispită,
'Ntr-o ispită, 'tr-o pofidă
În ispita turcilor
Și-n pofida frâncilor
O bat turcii pe uscat
Și frâncii de pe Marea Neagră
Și nu pot s-o biruiască
Siliți noi s-o biruim*

Este o mare probabilitate ca în acest colind să se afle ecouri ale căderii Constantinopolului. Culegătorul ne informează că primul colind e din Buzău, iar al doilea, care conține aproximativ aceleași versuri, e din satul Atârnați și au fost culese în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Subiectul ulterior alunecă în basm, fiind vorba chiar de Făt Frumos care o salvează pe fată. Însă, imaginile redată se aseamănă în mod

²² Ion H. Ciubotariu, *Moștenirea istorică a profesorului Petru Caraman*, în *Anuarul de lingvistică și istorie literară*, nr. 27, 1982, pp. 257 - 283.

²³ Dan Simionescu, *Cronici și povestiri românești versificate*, Editura Academiei, București, 1967.

²⁴ G. Demetrescu - Teodorescu, *Poezii populare române*, p. 29.

izbitor cu fragmente reluate din diferite opere, de data aceasta din cultura scrisă care tratează tema căderii Țarigradului²⁵. Astfel de poeme, care deplâneau tragicul eveniment erau numeroase în literatura neogreacă a secolelor XVI-XVII și se inspirau dintr-una din cele mai puternice dovezi contemporane despre căderea Imperiului Bizantin. Este vorba de lamentația compusă în limba greacă de către eruditul Ioan Eugenikos, scrisă înainte de 1468, tradusă, ulterior în slavonă și în rusă și difuzată mai târziu, în decursul secolului al XVIII-lea în țările române într-o versiune adaptată.

Dacă versurilor de mai sus nu li se pot face atribuiri sigure, a existat se pare în folclorul românesc și o *Legendă a Țarigradului*. Ea a fost culeasă de Nicolae Densușianu și publicată în răspunsurile la chestionarul istoric²⁶. Legenda se află în manuscrisul 4554, f. 132. Balada – intitulată, în manuscris, *Legendă populară despre întemeierea, apoi luarea Țaligradului prin turci* - a fost culeasă de Ianaș Voinescu, locuitor vădov în Păciunești, lângă Hațeg, comitatul Hunedoara, Transilvania, la 25 octombrie 1894. În legătură cu acest text aflăm din scrisoarea referatului că respectivul culegător va trimite ulterior o nouă variantă, dar ea nu a mai fost expediată²⁷. Deci, în afară de acest text, reprodus integral mai jos, nu se pot face alte referiri la variante existente, originea baladei, sau paralele cu alte subiecte existente în spațiul balcanic. Balada nu se găsește nici în catalogul de motive a lui Alexandru Amza, fiind, probabil, considerată fie o creație de colportaj, fie o influență cârturărească târzie. Oricum, spre deosebire de legende, balade care să se refere la evenimente istorice de strictă autenticitate, databile în timp și spațiu, sunt rarissime în creația românească, iar acestea se referă numai la evenimente din istoria poporului nostru. O astfel de excepție notabilă este balada despre Constantin Brâncoveanu²⁸. *Legenda Țarigradului* tratează, însă, un eveniment foarte vechi, dată fiind fidelitatea memoriei populare, și, mai ales, dintr-un spațiu oarecum îndepărtat, neafectat direct de amploarea evenimentului din 1453.

În conținutul baladei se întâlnesc o multitudine de reprezentări, subiectul nefiind încheiat în jurul unui motiv, singular. Cert este că balada face parte tot din ciclul Novăceștilor și îl are ca personaj, pe lângă eroii binecunoscuți, pe Iancu de Hunedoara, de asemenea devenit erou popular care reprezenta campionul luptei împotriva păgânilor. De data aceasta, personajul Iancu capătă atribute imperiale, caracteristice unui întemeietor, dar ceea ce surprinde este absența oricărei referiri la Constantin cel Mare, personaj ce are, de asemenea, o puternică amprentă în mentalul românesc. Începutul baladei ne trimite în zona basmului, chiar cu caracter cosmogonic, pentru că se face referire la zidurile care se ridică singure după porunca imperială. De asemenea, fixarea în timp a evenimentului e plasată undeva în zona irealului, a fantasticului, confirmând încă odată statutul de *Ierusalim ceresc*, de rai pe pământ acordat orașului. Oricum,

²⁵ Dan Zamfirescu în art. *Matei al Mirelor și Letopiseșul Cantacuzinesc* din vol. *Studii și articole de literatură română veche*, București, 1967, pp. 184 - 204 plasează în anexele de la finalul studiului, o compilație, Θρήνοϋ cuprinzând luarea Constantinopolului de către turci în 1453. De asemenea, D. Russo menționează aceeași operă Θρήνοϋ άνωνόμου ποιητοϋ επι τή άλωσεν τής Κωνσταντινουπολεως în Πατρίς, București, XIII, 1903, n. 3620, precum și Giorgio Zoras, *Un Θρήνοϋ inedito sulla caduta di Constantinopoli*, în *Studii bizantine e neoellenici*, Roma, IV, 1955, pp. 237 - 248.

²⁶ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 183.

²⁷ *Ibidem*, p. 326.

²⁸ Adrian Fochi, *Cântecul epic tradițional*..., p. 94 și urm.

confuziile ca și suprapunerile de simboluri eludează orice legătură cu variantele din manuscrisele românești, pe care le-am analizat în capitolele anterioare.

Trebuie spus că statutul Novăceștilor de ctitori de cetăți, sau chiar de mănăstiri, apare și în baladele de la sudul Dunării, dar sunt rarissime în eposul nord-dunărean. Relevantă în acest sens este balada *Bătrânul Novak și cneazul Bogoslav* cu circulație numai la sud de Dunăre în care este vorba de clădirea cetății Smederevo, iar balada respectivă se constituie într-o profesiune de credință a eroilor sud-dunăreni.

Iată, în schimb, conținutul, *Legendei Țarigradului* așa cum apare ea în cartea lui N. Densușianu, care considerând-o de mari dimensiuni a simțit nevoia să redea unele părți în rezumat²⁹:

„Când s-o făcut lumea din împărăția grecească, Marcu a fost nănașu' lu' Iancu, iară Iancu o avut fiu pă Novac și li s-o dat lor lumea de s-o întemelit pământu'. Dumnezeu le-o dat putere să fie tari împărați. Și le-o poruncit Dumnezău că ei unde vreau să se lucre, lucru și bani să nu cheltuie și să nu muncească,

Până ei o-mpărățit

Țăligradu s-o făcut

Iancu Împărat

O poruncă mare-o dat

Că un om pe cal călare să meargă într-o ză de vară cât el o pute' mere și să vină să sară (probabil să însereze n. a.) pe alt loc. El sara o tras îndărăt. Omu' n-o mai putut merge pe murg. S-o uitat di ce nu poate mere. N-o mai putut mere de un zâd foarte mare și țăpăn și omu' s-o uitat năpoia calului, în murg să sară. Năntea calului a fost un zâd foarte mare, în urma calului veni zădu' zădindu-să sângur. Iară omul a grăit: „ Eu Doamne, uni am plecat și undi mă duc? Că eu, am plecat pe un drum drept și acuma `năntea me e zâd foarte tare și mare, și-n urma me vine zădu' zădindu-să sângur, nevăzând pă nime' lucrând nici zădind.” O grăit Iancu împărat: „ Posășoru meu, (probabil supusul n. a.) care te-am mânat eu pe tine, feri-te-ntr-o parte ca zădu' să tntâlnească pă cum am poruncit!

Călărețul să fere'

Și zădu că să 'tâlne

Țăligradu să făce.

Până ei împărățe

Lume-atunce nu munce,

Bine lume-atunci trăie,

Dacă Țăligradu să făce'

Lor în cărți că le vini

Că Țăligradu să-l piardă.

Dar săracu' de Novac,

El nu bea nici nu mânca

Nici voie bună nu-și da.

Iancu samă că-i băga

²⁹ Menționăm că ortografia și punctuația sunt preluate din volumul citat, N. Densușianu, *op. cit.*, p. 282 - 186.

Și din gură-așa-i grăia:

- Puiu taichii, Novace,

*Ce ți-i tăie tot pă cap
De când Țăligradu am gătat
Tu n-ai băut, n-ai mâncat,
Voie bună nu ți-ai dat!*

.....

- Taică, taică, Iancule,

*C-acu` nu-i ca pân-acu`
Las să fiu eu împărat
Țăligradu să nu-l las
Decât fără Țaligrad,
Mai bine, Doamne, fără cap
Iancu din gură-mi grăie
-Împărăție nu-ți dau.
Iacă eu îs moș bătrân,
Și eu cu ce-o să mă țin?
Dar săracu de Novac,
Tinerel și bun la cap_
El din gură-așa-mi grăie*

- Taică, taică, Iancule,

*Noi cu-mpărăția ta,
Noi vom pierde Țaligradu!
Iancu din gură-mi grăie:
_ Puiu taichii, Novace,
Nu te teme tu nimic!
Da-mpăratul cel turcesc,
El un sol că trimete`
Țăligradu să mi-l de`,
Ori la război că ieșe`.
Solu turcesc cum vene,
Novac, paloșu trăge
Turcu pe loc amuțe`.*

.....

*Iancu ca un om bătrân
Făcu scrisoare la turci
Că trii oameni mai voinici,
Trei zăle să taie-n turci
Ce-a udi de la trei zăle,
Atât ei să stăpânească
Și-atâta turc o venit
Că trii zile-or tot tăiat
Trei zăle s-or deplinit
Și turcii tot or mai udit.
Și ca vorba să nu-și calce*

*El pă turci că i-o lăsat
De-n Țaligrad s-or băgat..*

.....
*Prinsă, Novac a tăia,
 Turcimea așa pica,
 Cum pică buruiiana,
 Când o atingi cu coasa.
 Atunci Iancu a venit,
 Cătră Novac a grăit:
 -Puiu taichii, Novace,
 Da` aice tu ce faci?
 Și săracu de Novac,
 Tinerel și bun la cap
 El din gură-așa-mi grăie:
 _Taică, taică, Iancule,
 _Pagubă că e păcat
 Și-al tău cap de-a fi tăiat;
 _Decât fără Țaligrad,
 Mai bine, eu fără cap!
 Iancu dacă auze`
 Pe Novac îl mulcome
 Turcii de-a nu mai tăia
 Și Novac să necăjea,
 Și cu paloșul trăgea,
 Tot în zid în Țaligrad,
 Nime` nu mi-l mai vedea.
 Novac din gură grăia:
 - Fie cine-o fi- `mpărat,
 Să fie tot blăstămat
 Că ce-i bun să cătrănească
 Și ce-i rău tot să plătească
 La Novac să să gândească!”*

Ca valoare artistică, opera este mult inferioară și nu face parte din fondul de aur al baladei românești. Mai mult, o cunoaștem dintr-o singură sursă și într-o singură variantă, ceea ce ridică îndoieli asupra autenticității acesteia. Oricum creația este un amestec de teme, și conține și numeroase contaminări cu alte motive și balade, majoritatea legate tot de ciclul novăceștilor: *Novac și Anița* sau *Gruia lui Novac*. Punctul central al povestirii nu este, însă, lupta antiotomană și eroismul personajelor care se bat cu mulțimi fără număr de turci, ci nevoia explicării unui fapt istoric cu ecou în rândurile maselor populare: *căderea Constantinopolului sub turci*. Neavând alte informații cu caracter istoric la îndemână rapsodul popular a pus acest eveniment tragic pe seama motivului împăratului trădător, care nu ascultă de sfaturile fiilor și sfetnicilor săi și

închină orașul turcilor. În ciuda vitejiei acestora, rezultatul bătăliei rămâne neschimbat și faptele se sfârșesc cu blestemul către conducătorul trădător³⁰.

După cum se observă, orice identificare cu sursele scrise rămâne sortită eșecului. Lipsește din baladă numele împăratului Constantin, și nu sunt prezente nici elemente ale escatologiei de tip bizantin care să lege căderea cetății de păcatele locuitorilor. Astfel de elemente sunt destul de frecvente în lucrări aparținând literaturii populare, sau în lucrări cu conținut religios destinate lecturii de instruire. Mai rămâne identificabil un singur element din noianul de simboluri legate de cetatea imperială și anume relația întemeiere - prăbușire. Majoritatea textelor care descriu tragica prăbușire a Constantinopolului încep cu câteva elemente legate de întemeierea legendară. Spre exemplu, povestirea *Pentru robiiia prea-slăvitei cetăți a Țarigradului, carele să numiia Constantinopol care și Roma noao să chiamă, pre care l-au robît al doilea turcesc Mahamet, sultan al optulea, la anul de la Hristos 1453* conține o parte introductivă intitulată *Pentru începutul Țarigradului*. Acest text este prezent într-un manuscris grecesc din secolul al XVIII-lea și conține povestea căderii Țarigradului în varianta așa-numitei povești a lui Nestor Iskander. Aici ritualul întemeierii cetății este întrerupt de o lamentație în care cucerirea turcească este privită ca o profeție ce trebuia să se îndeplinească la timpul potrivit, dar care va fi urmată de o revanșă creștină nelipsită.

Concluzii

Întreg repertoriul de motive, trăsături și simboluri din balada populară românească denotă atașamentul profund al spiritului românesc față de cetate, atașament pe care îl găsim și în alte balade sub forma *dorului de Țarigrad*. Civilizația românească fiind preponderent rurală nu a păstrat în arsenalul de simboluri și arhetipuri cu caracter spațial amintirea unui alt loc care să întrunească măcar parțial caracteristicile cetății sau comunității urbane de tip medieval. Spre deosebire de eroii occidentali sau chiar balcanici, vitejii români își desfășoară faptele glorioase în decorul sălbatic al codrului, al câmpului, în munți sau pe malul apelor. Cetatea sau castelul cu prezența zidurilor imposibil de pătruns care a existat în imaginarul popular nu și-a găsit altă expresie concretă decât în simbolul Țarigradului. Fără să fie văzut vreodată de către creatorul cântecului bătrânesc, acesta totuși îl revendică ca loc cunoscut, creat și străbătut de către semeni, iar în timpurile imemorabile ca generator de siguranță și bunăstare pentru supuși. Apar de asemenea și palide ecouri ale unui centru de stăpânire politică general acceptată (desigur este vorba de stăpânirea bizantină și de împăratul bizantin, apoi de cel otoman) până la venirea ocupantului păgân, străin, sau cel puțin urme ale existenței unei tradiții conform căreia autoritatea legitimă stăpânitoare, deși anonimă și neconcretizată, se afla acolo.

Dacă cercetarea de specialitate ia în considerare existența unui ciclu de balade grupat în jurul temei legată de lupta antiotomană, imaginea - simbol a Țarigradului pare

³⁰ Textul integral al *Poveștii...* se găsește în ms. 4143, ff. 154 - 212 și a fost integral publicat de către N. Iorga în limbile română și franceză, considerat a fi, în mod eronat, o operă a stolnicului C. Cantacuzino (*Une source négligée de la prise de Constantinople*, în *Bulletin de la section historique. Académie roumaine*, XIII, 1927, pp. 69 - 88. Autorul - în persoana lui Nestor Iskander - a fost identificat de către Paul Cernovodeanu, *Vizion de Byzance dans les cronographes*, în *Actes du XIV-eme Congres de Byzantinologie*, Bucharest, 1971.

a depăși în complexitate simplele reprezentări legate de aceasta. La fel putem spune de cele legate de semnificația pur religioasă a acestui *topos*. Despre locul deosebit pe care îl ocupă acest oraș în imaginarul românilor din evul mediu vorbește, pe de o parte, frecvența atestărilor, mai ales în acele poeme cu largă circulație în toate mediile sociale, de la baladă, colind și basm, iar, pe de altă parte, integrarea reprezentărilor legate de oraș în circuitul vieții cotidiene. Clișee precum „*Țarigrad - ținta unei călătorii cu caracter inițiativ (poate al însurătorii)*” sau „*la Poartă la Țarigrad*” ca centru al unei prezumtive stăpâniri politice sau centru economic, sunt numai câteva din elementele care apropie acest simbol de rutina socială (desfășurarea de activități economice, căutarea dreptății, desfășurarea momentelor esențiale în viața unui individ).

Cu toate acestea, imaginea orașului nu pierde nimic din multitudinea semnificațiilor cu aplecare spre supranatural, spre exotic, apropiindu-se de statutul de intermediar către „*lumea de dincolo*”. Dată fiind continuitatea dintre natural și supranatural, proximitatea lumii celeilalte, intervenția frecventă a lui Dumnezeu în ordinea firească a naturii, este firesc ca această comunicare să se facă în locuri înzestrate cu atribuții speciale, locuri unde sfinții, asceții, mucenicii înzestrați cu har dumnezeiesc și-au trăit propria lor istorie.

CONSIDERAȚII ASUPRA LOCULUI UNDE S-A DESFĂȘURAT BĂTĂLIA DE LÂNGĂ VASLUI (10 IANUARIE 1475)

Monica DRAGOMIRESCU*

Cuvinte cheie: *Moldova, Podul Înalt, Ștefan cel Mare, Imperiul Otoman.*

Keywords: *Moldavia, Podul Înalt, Ștefan cel Mare, Ottoman Empire.*

Abstract

The Battle of Vaslui was one of the most important victories of Prince Ștefan cel Mare against the Ottomans. It took place on 10 January 1475, after Ștefan refused to pay tribute to the Ottoman Sultan. The Turks foolishly decided to invade Moldavia and suffered a major defeat with high casualties. The Christian forces, composed of Moldavians, Hungarians and Poles, and outnumbered nearly 3 to 1, defeated the Ottoman Empire and their allies. Ștefan was later awarded the title „Champion of Christ” by Pope Sixtus IV.

De-a lungul timpului, au existat numeroase controverse asupra locului unde s-a desfășurat marea bătălie din anul 1475 dintre oastea otomană comandată de Suleiman Pașa și cea moldovenească condusă de Ștefan cel Mare, fiecare cercetător străduindu-se să își argumenteze cât mai solid punctul de vedere. Nici până astăzi, după atâția ani de investigații, el nu a putut fi stabilit cu exactitate, din pricina lipsei de săpături arheologice sistematice.

Să vedem, mai întâi de toate, ce ne spun sursele scrise despre această confruntare.

Cele mai vechi izvoare o plasează vag în împrejurimile Vasluiului:

Letopisețul de la Putna nr. I relatează că „În anul 6983 (1475) ianuarie 10, a biruit Ștefan voievod oștile turcești la Vaslui și mare mulțime au fost tăiați și pe mulți i-a prins vii și i-a tăiat. A lăsat viu numai pe fiul lui Sac bașa. Și a luat de la dâșii mai mult de 40 de steaguri”¹.

În mod similar, *Letopisețul de la Putna nr. II* notează că „În anul 6983 (1475) ianuarie 10, fost luptă la Vaslui cu puterile turcești și a biruit Ștefan voievod din mila lui Dumnezeu. Și au căzut atunci mulțime mare fără număr și au fost prinși vii mulți, fără număr, pe care i-a și tăiat. Numai pe unul l-au lăsat viu, pe fiul lui Sac bașa. Și steagurile lor și cu schiptrele cele mari le-au luat, mai mult de 40”². Două relatări aproape identice, cu excepția mențiunii privitoare la capturarea schiptrelor (sceptrelor), întâlnită numai în cel din urmă letopiseț.

În *Letopisețul anonim al Moldovei* întâlnim aceeași informație, fără precizări suplimentare. Practic, el doar pomenește orașul Vaslui în legătură cu lupta purtată de

* Muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

¹ P. P. Panaitescu, *Cronicle slavo - române din secolele XV - XVI publicate de Ion Bogdan*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1959, p. 50.

² *Ibidem*, p. 63.

Ștefan cel Mare, dar nu clarifică poziția ei față de acesta. În celelalte cronică derivate se întâlnește aceeași lacună, ele ne înștiințează pur și simplu că bătălia a avut loc în proximitatea Vasluiului³.

Analele Venețiene menționează ca reper topografic **un pod** situat în apropierea locului unde s-a dat lupta, de aici având să ia naștere discuțiile referitoare la Podul Înalt⁴. În rest, se limitează la o descriere geografică destul de vagă: „(Ștefan) i-a constrâns pe turci să intre **într-o pădure în întregime inundată sau într-o mlaștină**, unde au rămas înecându-se”⁵.

Pe aceleași repere strict geografice s-a axat și autorul *scrisorii de la Turda*, datată în 23 ianuarie 1475: „**într-o oarecare vale strâmtă și argiloasă**, unde turcii, din cauza văii înguste, nu puteau să se extindă bine pentru luptă și să-și desfășoare arpile”⁶. La fel și autorul *scrisorii de la Buda*, emisă la 24 februarie 1475: „**nu departe de o apă, fiind două dealuri de o parte și de alta și un drum printre ei**; pe acolo trebuiau să treacă”⁷. Deși în ansamblu bogate în informații privitoare la bătălie, totuși aceste scrisori nu cunosc repere topografice exacte. Aceeași lacună și în *Chronicon Mellicense*: „**în locuri înguste și mlăștinoase**”⁸.

Felix Petancius, cancelarul regelui Vladislav al Ungariei și al Boemiei, se informează cu privire la geografia Țărilor Române pentru a-i comunica suveranului o variantă de itinerar către Imperiul Otoman. Pomenind de orașul Vaslui, face imediat legătura între acesta și războaiele care avuseseră loc aici cu turcii: „*Abătându-te de pe drumul, ce trece spre Vidin și Nicopole, la stânga, dai de cetatea Vaslui (Vasillum castrum) așezată aproape la hotar, între Valachia Mare și cea Mică, numită Moldova, unde adesea s-au dat lupte cu Turcii (...) Tot aici principele Moldovei, Ștefan, a bătut așa de cumplit pe Suleiman pașa și pe ducele Romaniei, încât din 80 000 de Turci puțini au scăpat, doar aceia, care din întâmplare au avut cai mai iuți*”⁹.

Iacob Unrest, preot contemporan din Carintia, include în cronică sa austriacă și episodul bătăliei de la Vaslui, dar în sprijinul localizării acesteia nu oferă decât amănunte de ordin geografic: „*Și când ajunseră Turcii în strâmtoare, între munți, în fața opreliștii ridicate de Ștefan, Basarab (voievodul Munteniei) cu poporul său se întoarse împotriva lor (...)*”¹⁰. Apoi, pomenind de retragerea grăbită a inamicilor: „*Turcul care nu fugea, trebuia să moară, iar cel care voia să fugă nu putea peste munți, trebuia să se întoarcă iarăși la șes, unde tot trebuia să fie omorât. Mai mulți Turci*

³ Ioan Bogdan, *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor*, Editura Librăriei Socescu & Comp., București, 1895, p. 55.

⁴ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. III, Editura Imprimeria Statului, București, 1897, p. 86.

⁵ Alexandru Gonța, *Strategia în bătălia de lângă Vaslui (1475)*, în *Studii de istorie medievală*, Editura Dosoitei, Iași, 1998, p. 335.

⁶ Bogdan Petriceicu Hașdeu, în „Columna lui Traian”, VII, 1876, pp. 422 - 423.

⁷ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 93.

⁸ *Chronicon Mellicense*, în *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*, IX, Berolini, Apud Weidmannos, 1892, p. 519.

⁹ Nicolae Orghidan, *Ce spun cronicarii streini despre Ștefan cel Mare*, Editura Ramuri, Craiova, 1915, p. 82.

¹⁰ *Ibidem*, p. 114.

*fugiră la o apă*¹¹. Relatările cronicarului sunt valoroase datorită abundenței detaliilor cuprinse, însă toponimele la care se referă rămân a fi deduse din alte surse.

Cronica moldo - germană raportează că „*In dem menet Januarij an dem 10 tag an eynem donerstag do hat der Stephan voyvoda eyn gross schlacht mit den Turcken ob wenyg der Basloy bey eynem wasser das heyst dye Barlade. (...)*”¹². Am ținut să redau acest pasaj în limba germană întrucât sintagma „*ob wenyg der Basloy*” a fost interpretată diferit de către diverșii autori care s-au aplecat asupra acestui text, de-a lungul timpului. Cel care l-a descoperit și l-a publicat pentru prima dată, istoricul Olgierd Górka, a tradus astfel întregul fragment referitor la bătălie: „*În luna Ianuarie în ziua de 10 într-o Joi, Ștefan Vodă a avut o mare bătălie cu Turcii aproape de Vaslui lângă o apă care se numește Bârlad. Dumnezeu îi ajută să omoare pe toți Turcii, mulți ca la o sută de mii, și vreo 17 000 de Munteni care erau cu ei. Așa încât Turcul abia putu scăpa și au mai fost vânați 8 zile întregi pe un mare noroi, etc.*”¹³. Un alt cercetător care s-a referit la această cronică, generalul Radu Rosetti, a preferat varianta „*nu departe de Vaslui*”¹⁴, păstrând în linii mari aceeași semnificație. P. P. Panaitescu, însă, modifică simțitor sintagma prin următoarea traducere: „*În luna ianuarie, ziua 10, într-o joi, a avut Ștefan voievod o mare bătălie cu turcii, puțin mai sus de Vaslui, lângă o apă care se cheamă Bârlad (...)*”¹⁵. Din nefericire, echivalentul românesc nu poate fi pe deplin elucidat fiindcă textul ni s-a păstrat doar sub forma unei copii după traducerea germană a unui manuscris slavon astăzi pierdut.

Cronica moldo-polonă ne înștiințează că „*Anul domnului 6983 (1475) ianuarie 1, a fost război la Vaslui, moldovenii cu turcii, și i-a bătut același Ștefan voievod, cu ajutorul lui Dumnezeu, pe cari pe toți i-a omorât, a lăsat numai pe un turc, pe fiul subașului, căci tatăl său era comandant peste acei turci, cari erau 40 de steaguri. Au fost polonezi cu dâșii*”¹⁶. În afară de faptul că lucrarea datează în mod eronat bătălia și subliniază participarea unor polonezi, conținutul este neschimbat față de *Analele Putnene*.

O nouă informație, mai precisă și mai valoroasă, este oferită de către cronicarul polonez Jan Długosz (1415 - 1480). Acesta descrie în linii mari geografia locului și menționează că cele două tabere s-au confruntat „*circum palum Rakowiecz et fluvium Berlad*”¹⁷, adică „*între mlaștina Racovăț și râul Bârlad*”. Avem deci o primă consemnare a unor toponime clare din partea unui contemporan bine informat cu privire la evenimentele politice ale epocii lui. De la el au preluat ceilalți cronicari polonezi datele referitoare la bătălie.

Istoriograful Bernard Wapowski (1450 - 1535) face și el în opera sa „*Chronica Polonorum*” o scurtă referire la luptă: „*Pe Mahomet împăratul Turcilor, care după*

¹¹ *Ibidem*.

¹² Olgierd Górka, *Cronica epocii lui Ștefan cel Mare (1457 - 1499)*, Editura Imprimeria Națională, București, 1937, p. 124.

¹³ *Ibidem*, p. 149.

¹⁴ Radu Rosetti, *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, Editura Imprimeria Națională, București, 1947, p. 166.

¹⁵ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 33.

¹⁶ *Ibidem*, p. 180. *Cronica moldo - polonă* a fost publicată și tradusă de Ioan Bogdan în *Vechile cronică moldovenescă până la Urechia*, Lito -Tipografia Carol Göbl, București, 1891, vezi p. 176 și p. 226.

¹⁷ Jan Długosz, *Historia Polonica*, Editura Gleditsch et Weidmann, Lipsiae (Leipzig), 1712, p. 526.

luarea Constantinoplei, trecuse Dunărea cu 120.000 de turci și jefuia Moldova, îl bătu (Ștefan), iar oștile cele mari ale dușmanilor le risipi și le puse pe fugă cu ajutorul Polonilor la râul Bârlad”¹⁸.

Un alt învățat polonez, Marcin Kromer (1512 - 1589), preia datele oferite de predecesorii săi conaționali în lucrarea „*De origine et rebus gestis Polonorum*” și marchează locul luptei „*apud Barladum amnem et Racoveciam paludem*”¹⁹, deci „*lângă râul Bârlad și mlaștina Racovăț*”.

În fine, un al patrulea autor polonez, Maciej Strykowski, confirmă în cronica sa²⁰ această aserțiune prin sintagma „*nad izeiuro Rakowiec u rzeki Berladu*” tradusă de către Bogdan Petriceicu Hașdeu „*pe malul lacului Racova, lângă apa Bârladului*”²¹. Același fragment apare tradus în lucrarea „*Călători străini despre Țările Române*” astfel: „*pe iezerul Racovei, (...) la râul Bârlad*”²². Este important de menționat faptul că acest ultim cărturar a și călătorit prin Țările Române în anii 1574 - 1575, prilej cu care a putut observa îndeaproape locul bătăliei din zona Vasluiului. În aceeași scriere, Strykowski relatează ce a văzut în decursul acestei vizite: „(Ștefan) A poruncit ca să se ardă leșurile celor căzuți, de pe urma cărora încă și azi se văd oase și grămezi mari și înalte, pe care le-am văzut cu ochii mei, când am trecut în Turcia în anul 1575, precum și trei cruci, care stau zidite ca semn al acelei biruințe”²³. Așadar, avem o imagine a terenului așa cum arăta el o sută de ani mai târziu, când încă se mai păstrau însemnele prin care fusese marcat locul luptei. Este posibil ca respectivele cruci să fi dispărut la doar câteva decenii după istorisirea drumețului, ținând cont de faptul că Grigore Ureche, care și-a redactat letopisețul către mijlocul secolului XVII, nu a pomenit nimic despre ele.

Cronicarul Grigore Ureche a inclus, însă, în lucrarea sa, o știre care avea să constituie originea unei îndelungate dispute între cercetători. Referindu-se la bătălia din 1475, el a notat că „*Ștefan vodă (...) le-au ieșit înaintea turcilor din sus de Vaslui, la Podul Înalt*”²⁴. Se înțelege de aici că momentul culminant al confruntării ar fi avut loc la nord de orașul Vaslui, în proximitatea unui pod: același punct de reper pe care îl întâlnim și în *Analele Venețiene*.

În continuare, autorul precizează că „*Ștefan vodă tocmise puțini oameni peste lunca Bârladului, ca să-i amăgească cu buciune și cu trâmbițe*”²⁵, după care urmărește traseul retragerii turcilor: „*Dacă i-au bătut pe turci, ei de la Podul Înalt au luat pen*

¹⁸ Nicolae Orghidan, *op. cit.*, p. 59.

¹⁹ Marcin Kromer, *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*, Editura ex Officina Oporiniana, Basileae (Basel), 1555, p. 418.

²⁰ Titlul cronicii: „*Która przed tya nigdy światła nie widziała. Kronika Polska, Litewska, Zmódská i wszystkiéj Rusi kijowskiej, Moskiewkiej, Siewerskiej, Wolhińskiej, Podolskiej, Podgorskiej, Podlaskiej etc. i rozmaít przy- padko woienne y domowe...*”, în traducere „*Cronică acum întâi dată la lumină a Poloniei, Lituaniei, Samogitiei și a toată Rusia Kieveană, Moscovită, a Sieverului, Voliniei, Podoliei, Podgoriei, Polesiei etc. precum și a diferite întâmplări războinice și casnice...*”.

²¹ Bogdan Petriceicu - Hașdeu, *Arhiva istorică a României*, tomul 2, Imprimeria Statului, București, 1865, p. 11.

²² *Călători străini despre Țările Române*, vol. II, Editura Științifică, București, 1970, p. 453.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura Litera Internațional, București - Chișinău, 2003, p. 50.

²⁵ *Ibidem*.

păduri ș-au ieșit unde purcede apa Smilii în ținutul Tutovii”, dar au fost urmăriți de ostașii moldoveni „*pân' i-au trecut Seretiul la Ionășești, unde se pomenește și astăzi Vadul Turcilor*”²⁶. Cu această relatare, se înmulțesc toponimele precise pe care le avem despre regiunea unde s-a dat bătălia.

Afirmația lui Ureche care plasează lupta la nord de Vaslui este contrazisă de adăugirea lui Misail Călugărul privind faptele de după încheierea bătăliei: „*Mergând Ștefan vodă cu oștile pe apa Bârladului în sus, atuncea plăcându-i locul între Bârlad și apa Vasluiului și într-aceia laudă și bucurie de izbândă cu noroc ce au biruit pe turci și pe munteni, au început a zidi biserica sveti Ioan Preditice, în târg în Vaslui*”²⁷. Locul în care se intersectează apa Bârladului și cea a Vasluiului nu poate fi decât la sud de orașul Vaslui, adică în aval, căci la nord fiecare dintre cele două ape își urmează propriul curs, fără a se mai întretaia. Astfel, cei doi cronicari trebuie să își fi cules informațiile din surse diferite, care, din câte se observă, nu coincid.

Pornind de la informația lui Ureche referitoare la Podul Înalt, unii istorici au crezut de cuviință să îl identifice cu un pod medieval situat în satul Căntălărești din comuna Ștefan cel Mare, deci la 14 km mai la nord de orașul Vaslui. A. D. Xenopol s-a numărat printre partizanii acestei idei, notând că „*Locul ales de Ștefan cel Mare, pentru primirea luptei, fu lângă podul Înalt din județul Vasluiului. Acest pod se află și astăzi zidit de piatră și foarte solid, arătat printr-o inscripție pusă pe el, ca făcut de hatmanul Gavril, fratele lui Vasile Lupu, în 1636, însă pe care pod poporul de prin prejur îl numește «podul lui Ștefan cel Mare», încât hatmanul Gavril se vede că numai va fi reparat o construcție veche*”²⁸. Într-adevăr, se pare că acest pod datează dintr-o perioadă anterioară secolului XVII, fiind reconstituit atunci, probabil pentru prima oară, ca urmare a degradării sale în decursul veacurilor. „*Podul este așezat pe un pârâu – continuă academicianul –, ce se varsă în râul Bârladul, ca la 100 de metri departe de însuși râul. Pârâul astăzi nu poartă niciun nume, zicându-se Pârâul de la podul de piatră. Probabil însă că în timpuri mai vechi se numea Racovățul*”, făcând astfel legătura cu indicațiile topografice ale cronicarilor polonezi mai sus amintiți. El își argumentează teoria prin faptul că „*într-adevăr este destul de înalt, cam 6 metri deasupra gârlei; apoi el este așezat pe drumul vechi ce ducea de la Iași la Vaslui, prin Bordea, Scânteia și Căntălărești, și tocmai pe acest drum ne spune Miron Costin că «Vasile Vodă pornind din Iași spre țara Muntenescă, împreună cu ginerele său Timuș, au stat la al doilea conac, la podul înalt pe Bârlad*”²⁹.

În sprijinul opiniei potrivit căreia bătălia a avut loc mai sus de Vaslui, avem și un document presupus a fi contemporan, însă care s-a păstrat doar sub forma unei copii românești. Prin acesta, un anume Avram Huiban este recompensat de către Ștefan cel Mare pentru meritele cu care s-ar fi remarcat în lupta din anul 1475:

„*Eu Ștefan Voevod, bozie, domn Moldavschi.*

Cu mila lui Dumnezeu, Eu Ștefan Voevod, Domnul Țării Moldovei, înștiințăm cu această carte a noastră pe oricine o vedea sau auzi, cum că acestui adevărat Avram

²⁶ Grigore Ureche, *op. cit.*, pp. 50 - 51. Datele privind direcția urmată de turci în drumul lor spre retragere aparțin cronicarului Misail Călugărul, care a intercalat o serie de știri în letopisețul lui Ureche.

²⁷ *Ibidem*, p. 52.

²⁸ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Librăriei Frații Șaraga, Iași, 1896, p. 52.

²⁹ *Ibidem*.

*Huiban i-am dat în susul Bârladului, la apa Mărului, valea Cornilor de arce, pe unde este judele Sion. I-am dat lui acest uric cu dreptul de răzășie, însă atârnaire de curtea noastră domnească din Vaslui, pentru vitejia lui în bătălia cu Turcii din susul Vasluiului...*³⁰.

Acest act a fost mai puțin luat în considerare de către cercetători, întrucât veridicitatea sa stă încă sub semnul întrebării. Numele lui Avram Huiban a rămas, totuși, în legende locale, viteazul oștean fiind considerat întemeietorul satului Avrămești de pe Valea Tutovei.

Cronicarul Nicolae Costin notează și el în lucrarea sa: „iar după ce au intrat Turci în locuri strâmte **de-asupra Racovățului la apa Bârladului**, acolo au dat război Turcilor”³¹. Am consemnat doar în treacăt această referință, căci ea nu ne aduce practic nicio noutate.

Să vedem acum ce spun și alți cercetători de seamă care s-au ocupat de această bătălie.

La începutul secolului XX, cercetătorul Teodor Crivetz face pertinenta observație că, de-a lungul veacurilor, configurația terenului s-a modificat: „Pădurile și luncile de atunci s-au tăiat, prin aceasta, regimul apelor s-a prefăcut și ca urmare lacul de care vorbește Dlugos nu mai există”³². Analizând șesul din fața Vasluiului, cu întretăierea a trei văi (Bârlad, Vaslui și Racova), el concluzionează că lacul cu pricina trebuie să se fi aflat la intersectarea văii Racova cu valea Bârladului. În timp, „apele au cărat mult pământ din deal la vale ca să înfunde vechiul lac Racova” și de aceea astăzi nu se mai poate vedea decât o ușoară adâncitură de teren.

Folosindu-se de datele hărții statului-major, Crivetz constată că îngustimea văii Bârladului și dealurile înalte și accidentate ale regiunii coincid și astăzi cu descrierile întâlnite în izvoare. Cu mare precizie, el delimitează locul bătăliei astfel: „Considerând terenul pe un front de cinci kilometri la unirea celor trei văi: Vaslui, Bârlad și Racova, deci la apa Vasluiului, în sensul apus răsărit; și pe o adâncime de trei kilometri în direcția nordului și trei kilometri către sud, vom avea pământul pe care s-au mișcat luptătorii de la Racova”³³. În mod evident, o confruntare de o asemenea amploare trebuie să se fi desfășurat pe o porțiune întinsă de teren, de unde și supoziția că „frontul armatei otomane schimbându-se către valea Racovei, lupta s-a strămutat în lunca din dreapta Bârladului, la nord de lacul ori balta Racova. Lupta principală a fost pe lângă actualul sat Rediu (...) și s-a continuat în valea Racovei”³⁴. Având aceste date clar demarcate, el subliniază și pe unde a avut loc retragerea precipitată a turcilor, anume „în direcția sud-vest până la izvorul Similei (sau fântâna Blănarului), distanță de zece kilometri peste dealurile și pădurile ce sunt la sudul văii Racova”³⁵.

Crivetz abordează și chestiunea movilelor semnalate de călătorul polonez Strykowski: după judecata lui, aceste movile sunt formate din osemintele eroilor

³⁰ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 165.

³¹ Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade (Vasluiul), studiu și documente*, vol. XV, Institutul de Arte Grafice „Viața Românească”, Iași, 1926, p. 22.

³² Teodor Crivetz, *Bătălia de la Racova din ianuar 1475*, Editura Cooperativa, București, 1912, p. 9.

³³ *Ibidem*, p. 18.

³⁴ *Ibidem*, p. 24.

³⁵ *Ibidem*.

moldoveni, cărora le-au fost închinat morminte demne de a aminti și urmașilor de victoria cea strălucită. Cadavrele turcilor, în schimb, au fost arse din dispreț pe care moldovenii îl purtau față de musulmani. În cazul în care leșurile acestora nu ar fi fost totuși complet nimicite, completează cercetătorul, este cu puțință ca oasele să fi rămas pe câmpul de luptă o vreme îndelungată, fiind observate de către Strykowski după o sută de ani.

Urmând pașii polonezului, Crivetz întreprinde o cercetare pe cont propriu și afirmă că „*Trei movile mari, fără cruci și fără tăbliță sunt și azi în apropiere de fostul lac ori baltă a Racovei*”³⁶. El ne dă nu doar o descriere precisă a acestor movile, ci și indicații rutiere pentru a ajunge la locurile cu pricina. Două dintre ele, de formă ovală, sunt situate pe șesul Bârladului, lângă satul Reditu, vizibile după trecerea podului peste Bârlad. A treia, de formă patrulateră, se află pe valea Racovei, mai la vest de Reditu, în dreptul fântânii Misnățoei³⁷. Nu avem de ce să punem la îndoială seriozitatea acestei migăloase cercetări, dar pentru a demonstra că aceste movile sunt într-adevăr cele despre care pomeneste Strykowski, este nevoie de mai mult decât o presupunere fundamentată pe similitudinile unor descrieri.

Au mai existat preocupări în acest sens, de pildă generalul Radu Rosetti susținea că a cercetat terenul respectiv, dar că nu a găsit nimic care să justifice ipoteza lui Crivetz. Ridicăturile de pământ existau, într-adevăr – cu adăugirea că la cele de lângă satul Reditu se puteau observa niște șanțuri trasate transversal³⁸ – însă nimic nu i-a indicat că ar fi vorba despre movilele lui Strykowski. Profesorul Constantin Cihodaru contestă și el această teorie, explicând că primele două movile „*sunt naturale, provenind din alunecări de teren*”, iar cea de-a treia „*prezintă o foarte frumoasă ceramică de tip Cucuteni*”³⁹. Nicio legătură, deci cu mormintele războinicilor căzuți în timpul bătăliei din 1475.

În schimb, Nicolae Antonovici, citat de Radu Rosetti, a cercetat la rândul lui respectivele movile, dându-i dreptate lui Crivetz. El face precizarea că acestea tind să dispară din pricina mărului depus, de-a lungul timpului, de râul Bârlad și de pârâul Racova. De asemenea, consemnează existența unei a patra movile lângă satul Hârșoveni, cunoscută de localnici drept *Movila lui Ștefan cel Mare*. Aici se pare că s-ar fi aflat rămășițele turcilor fugari răpuși de moldovenii care i-au urmărit cu înverșunare din momentul în care au părăsit în goană câmpul de luptă. Din moment ce această din urmă movilă se găsește chiar pe direcția izvorului Similei, cercetătorul este îndreptățit să o lege de celelalte trei, care însă ar fi conținut numai osemintele ostașilor moldoveni. În plus, el mai susține că s-ar fi descoperit oase nu doar în interiorul acestora, ci și în grădina de zarzavat a Regimentului VII Racova nr. 25, situată la confluența Racovei și a Vasluișului cu Bârladul. Aici s-ar fi dezgropat o mulțime de rămășițe umane, alături de câteva arme, fragmente ceramice, dar și urmele unor ziduri care păreau să fi aparținut unei biserici de cimitir. Alte oseminte au fost descoperite pe Dealul Paiului, ceea ce l-a

³⁶ *Ibidem*, p. 23.

³⁷ *Ibidem*, p. 25.

³⁸ Radu Rosetti, *Despre unele precizări recente a locurilor bătăliilor de la Doljești, Vaslui și Scheia*, în „Memoriile Secțiunii Istorice”, seria III, tom XV, 1933, p. 112.

³⁹ Constantin Cihodaru, *Topografia luptei de la Vaslui*, în „Comunicări și referate științifice susținute cu ocazia aniversării a 500 de ani de la victoria de la Podul Înalt, Vaslui”, Vaslui, 1975, p. 25.

determinat pe generalul Rosetti să presupună că „*frontul ocupat de trupele lui Ștefan cel Mare a putut fi acela jalonat de punctul trigonometric D. Cetatea Chițoc, unde se văd bine urmele unei fortificații de pământ, și botul de deal la Nord de Gura-Muntenii de-jos sau puțin mai la Sud*”⁴⁰. Spre a-și justifica teoria, același cercetător punctează caracteristicile geografice ale terenului: o vale mlăștinoasă și îngustă, mărginită de dealuri înalte și împădurite, care corespund practic cu descrierile întâlnite în izvoare. Nu mai puțin importantă este proximitatea acestei zone de orașul Vaslui (2 kilometri) și grabnica retragere a turcilor pe la izvoarele Similei, pe care le-ar fi întâlnit pe traseu doar dacă lupta ar fi avut loc în regiunea menționată⁴¹.

Academicianul Ioan Ursu argumentează și el, pe baza unei analize riguroase, teoria conform căreia lupta s-ar fi dat la sud de Vaslui. Din start, el pledează pentru înclinarea balanței în favoarea mărturiilor contemporane, lăsând în planul secund cronicile scrise cu sute de ani mai târziu. Citându-l pe Długosz, observă că „*Mocirla Racovă de lângă râul Bârlad n-a putut fi decât la vărsarea Racovei în râul Bârlad, adică în șesul din fața orașului Vaslui*”⁴². Consemnând și mărturia polonezului Strykowski, adaugă că „*Trei movile există și astăzi și le-am văzut eu însumi în mai multe rânduri. Ele sunt însemnate și pe harta statului-major și anume două lângă satul Rediu, pe lunca Bârladului în fața orașului Vaslui și una lângă apa Racovei. E foarte probabil ca acestea să fie movilele cu crucile văzute de Strykowski, în care au fost îngropați Moldovenii căzuți pe câmpul de luptă. Crucile au dispărut, movilele încă se mai cunosc*”⁴³. Avem, așadar, un alt istoric care susține că ar fi văzut cu ochii lui câmpul de bătălie.

Pentru ca expunerea să fie cât mai convingătoare, se axează apoi asupra caracteristicilor terenului: „*Locul unde se împreună râul Vasluiul și râul Racova cu râul Bârladului e cu desăvârșire mlăștinos și foarte puțin potrivit pentru desfășurarea unei armate numeroase. Defileul de asemenea e destul de îngust pentru ca să nu permită desfășurarea unor forțe atât de mari. Cele trei defileuri, formate de apele Vasluiului, Bârladului și Racovei sunt foarte potrivite pentru surprindere și distrugere prin panică*”⁴⁴. Ulterior, constată un lucru interesant: dacă oastea inamică ar fi străbătut orașul, îndreptându-se către nord, este greu de crezut că nu ar fi trecut prin foc și sabie înseși Curțile Domnești, căci altfel ar fi riscat să aibă parte de mari dificultăți în momentul retragerii.

În sprijinul acestei opinii vine și generalul-maior Ion Cupșa, care vede ilogică abandonarea cetății Vasluiului de către Ștefan în vederea atragerii inamicului mai la nord. Poziția centrală a orașului, funcția lui de mare centru de comunicații care deschidea atât direcția spre Suceava, cât și spre Iași, l-ar fi făcut imposibil de neglijat. În plus, dacă așa s-ar fi petrecut lucrurile, nu este explicabil de ce nicio cronică nu

⁴⁰ Radu Rosetti, *art. cit.*, p. 112.

⁴¹ *Ibidem*, p. 113.

⁴² Ioan Ursu, *Ștefan cel Mare*, Editura Arte Grafice „Antonescu”, București, 1925, p. 84.

⁴³ *Ibidem*, p. 85.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 87 - 88.

vorbește despre ocuparea și devastarea cetății de către turci⁴⁵. Toate aceste argumente par a fi suficient de solide cât să demonteze teoria desfășurării luptei mai sus de Vaslui.

Același autor aduce noi raționamente în favoarea poziției indicate de cronicile contemporane externe. Indicând traseul urmat de turci, el consideră că în timp ce armata lor principală înainta pe valea Bârladului, o grupare secundară le ținea strajă pe valea Siretului. Pe baza relatărilor precise ale cronicarilor polonezi, concluzionează că „*Acest lac (Racovăț), care nu există astăzi, era probabil la confluența Racovei cu Bârladul. Cum acest loc concordă și cu descrierea poziției ocupate de moldoveni, credem că se poate admite ca loc al bătăliei spațiul de la sud de Vaslui, limitat la nord de V. Rahovei, la sud de V. Lipovățul, iar la est și vest de înălțimile care mărginesc valea Bârladului, respectiv coasta Muntenilor și pantele de sud ale Dealului Paiului*”⁴⁶. Având aceste repere clare în minte, scenariul bătăliei se conturează clar în viziunea unui militar de profesie: „*Valea Bârladului la sud de Vaslui este mărginită de înălțimi, acoperite în acea vreme cu păduri mari, care lăsau între ele un culoar larg de aproximativ 3 km, format de lunca râului. În acest culoar, Ștefan cel Mare a organizat, călare pe drumul ce ducea la Vaslui, o poziție care se sprijinea cu dreapta pe pădurile de pe pantele de sud ale Dealului Paiului, iar cu stânga pe pantele împădurite de la nord-vest de cota 260, deoarece în acest loc, valea era ceva mai strâmtă*”⁴⁷. Folosindu-se de o schemă cât mai fidelă din punct de vedere geografic, cercetătorul nu face abstracție nici de prezența celebrului pod din lemn atestat de izvoare. El trebuie să fi fost amplasat peste râul Lipovăț, care se vărsa în Bârlad câțiva kilometri mai la sud, adică tocmai pe unde trecea drumul spre Vaslui. Aceste date riguroase par a fi în deplină concordanță cu descrierile oferite de majoritatea izvoarelor.

Profesorul Gheorghe Ghibănescu, în colecția sa de studii documentare legate de Vaslui, notează că „*Era un loc de curse strategice pentru cei ce veneau cu atacuri din părțile de jos. Turcii și-au găsit pieirea la 1475 în lunca mlăștinoasă a Bârladului, în fața Vasluiului, unde se întâlnesc apele Vasluiului și Racovei cu Bârladul*”⁴⁸. Confruntând cele două versiuni despre locul bătăliei, enunțate, pe de o parte, de Maciej Strykowski și de cealaltă parte, de Grigore Ureche, istoricul tinde să îi dea crezare mai degrabă polonezului, probabil fiindcă acesta văzuse personal cum arăta terenul cu pricina o sută de ani mai târziu.

Profesorul Ilie Minea lua în considerare inițial pârâul Racovița, care străbate satul Ferești, situat la 18 km mai la nord de Vaslui. Distanța fiind însă cam mare chiar și față de Căntălărești, ulterior a rectificat această localizare, preluând ideile lui Ioan Ursu: „*Balta Racovăț a putut fi pe șesul din fața Vasluiului lângă revărsarea Racovei în Bârlad*”⁴⁹. În mod similar, academicianul Constantin C. Giurescu notează că locul de

⁴⁵ Ion Cupșa, *Artă militară a moldovenilor în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, Editura Militară, București, 1959, pp. 70 - 71.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 70.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 71.

⁴⁸ Gheorghe Ghibănescu, *op. cit.*, p. X.

⁴⁹ Ilie Minea, *Informațiile românești ale cronicii lui Ian Długosz*, în „Viața Românească”, Institutul de Arte Grafice, Iași, 1926, p. 55.

luptă cel mai favorabil trebuia să fie „în fața orașului Vaslui, la confluența Racovei cu Bârladul”⁵⁰.

Profesorul Constantin Cihodaru întocmește o cercetare minuțioasă a toponimiei locale, axându-se pe localizarea drumului mare pe care au înaintat turcii, a podului, a mlaștinii și a movilelor întâlnite în izvoare. Dintr-un act emis de voievod la 1491, deduce că drumul mare sau *drumul împărătesc*, urmat și de turci, străbătea partea răsăriteană (stângă) a râului Bârlad, până dincolo de fostul sat Docolina, aflat mai jos de Crasna. Alte puncte de reper, pe unde trecea drumul, sunt satele Secuia și Tătărași, acesta din urmă fiind înglobat în cadrul actualului sat Muntenii de Jos. Poduri de-a lungul acestui drum erau numeroase, căci el traversa mai multe ape; de aici și denumirea dată terenului din sudul orașului Vaslui, *La Poduri*. Cel pentru care înclină balanța cercetătorul este acela reconstruit de către hatmanul Gavril Coci la sud de Vaslui. Căci se știe că acest boier refăcuse cel puțin două poduri pe care tradiția le relaționează cu Ștefan cel Mare: unul a fost cel de la Căntălărești, din nord, altul de la confluența Racovei cu Bârladul, din sud. Astfel se explică și eroarea lui Grigore Ureche, care cunoștea faptul că lupta s-a desfășurat în apropierea unui pod reconstruit de Gavril Coci, dar ignora intervenția lui asupra podului sudic. De aceea, el s-a referit strict la podul nordic despre care avea știință, nesocotindu-l pe cel lângă care într-adevăr avusese loc confruntarea⁵¹.

Mlaștini erau și ele numeroase, din pricina caracteristicilor terenului, însă cea pentru care optează Cihodaru este reprezentată de șesul de la apus de cursul Bârladului, care devenea o adevărată mlaștină în anumite perioade. Este posibil ca Racovățul amintit în izvoare să fi fost denumirea dată în trecut unuia dintre cele două brațe ale râului Racova, care transforma spațiul mai sus-amintit într-o mocirlă. În consecință, „Ștefan a lăsat oștile beglerbegului Soliman să se infiltreze în culoarul îngust dintre mlaștina Racovăț și dealurile de lângă satul Munteni, culoar străbătut de râul Bârlad cu numeroasele sale meandre și de drumul mare”⁵².

Legat de punctul de supraveghere al voievodului, cercetătorul respinge opinia enunțată până atunci care îl semnală drept *Rediul lui Vodă*, la nord de Vaslui, căci se găsește cam departe de locul bătăliei. El indică mai degrabă *Movila lui Vodă*, amplasată pe culmea dealului Timofeiul, fiind un loc favorabil atât în caz de victorie, cât și în caz de înfrângere⁵³.

Oprindu-se și asupra locurilor de veci ale ostașilor moldoveni căzuți atunci, Cihodaru susține că cimitirul lor se află pe așa-numitul grind al Călugărițelor sau Grădina Regimentului, același loc menționat și de Radu Rosetti. Osemintele turcilor ar putea să se găsească și ele în apropiere. Într-adevăr, aici au fost efectuate săpături arheologice în cadrul cărora a fost dezvelit un întreg complex funerar. O parte din schelete erau fragmentate, lipsind diverse membre, iar în interiorul unuia s-a găsit chiar

⁵⁰ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la moartea regelui Carol I*, Editura Cugetarea - Georgescu Delafras, București, 1946, p. 225.

⁵¹ Constantin Cihodaru, *op.cit.*, pp. 27 - 31.

⁵² *Ibidem*, p. 33.

⁵³ *Ibidem*, p. 34.

un vârf de săgeată⁵⁴. Este incontestabil că rămășițele aparțin unor ostași care au pierit în urma unui conflict armat, însă datarea nu a putut fi făcută cu precizie.

Constantin Toderășcu și Victor Eskenasy analizează îndeaproape raportul comandantului Regimentului 25 infanterie *General Constantin Prezan*, care prezenta rezultatele cercetării despre care am relatat și mai sus. Ei observă, în plus, o referință despre „*un dig care bara valea Vasluietului, formând un iaz a cărui apă era capabilă să inunde până departe pe valea mare a Bârladului*”⁵⁵. Acest iaz ne trimite cu gândul la istorisirea călătorului polonez Strykowski, care puncta faptul că lupta s-a dat „*pe iezerul Racovei, la râul Bârlad*”. Existența iazului a fost pusă în lumină și de descoperirea în 1925 în pridvorul bisericii Sf. Ioan din Vaslui a unei lespezi de mormânt închinată unui boier ucis în 1515 la Vaslui „*în jos de heleșteu*”⁵⁶. În fine, denumirea iezelui a fost ulterior preschimbată din Racova în Racovăț, așa cum apare ea în cronicile mai târzii, probabil din pricina unei confuzii între două hidronime.

Asupra celebrului pod menționat în izvoare, cei doi cercetători amintesc că C. C. Giurescu făcea observația că „*în Moldova medievală podurile fixe erau foarte puține, de obicei în locuri foarte dificil de trecut, vadurile fiind locurile curențe ce apar în izvoare*”. Documentele din epoca ștefaniană relevă doar două toponime de acest gen, Podul lui Hasniș în hotărnicia satului Berchișești și Podul lui Vețea peste pârâul Negrul în hotarul Gostileștilor⁵⁷. Ca atare, Podul nostru Înalt poate fi înțeles ca un pod temporar, care a existat o vreme, iar ulterior a dispărut fie din pricina unei distrugerii intenționate, fie ca urmare firească a trecerii timpului.

Istoricul Alexandru Gonța, analizând la rândul lui coordonatele bătăliei, pledează pentru următoarea poziție strategică ocupată de Ștefan alături de oștenii lui cei mai de frunte: „*A poruncit ca « pe drumul dintre cele două dealuri », pe unde aveau să înainteze turcii, « să se taie arborii și să fie întărite cu ostași și tunuri » – e vorba de dealurile din jos de gura Rahovei – și să se așeze « pe fiecare parte (deal) câte zece tunuri, cu ordinul ca din fiecare tun să se tragă șapte proiectile », la momentul oportun. (...) El și-a luat pe cei mai buni slujitori și s-a așezat într-un loc, pe o poziție dominantă, desigur pe botul dealului Paiu*”⁵⁸. Același cercetător ne propune amănunte precise cu privire la locul ales de domn pentru a da lupta, în urma unei atente analize a terenului: „*Talentat comandant și strateg, el (Ștefan) alesese valea Bârladului, acolo unde râul primește din dreapta apele Rahovei și Lipovățului, iar din stânga pe aceea a Vasluiului, în partea de sud-vest a târgului cu același nume. Este vorba de câmpia și lunca inundabilă din jos de satul și locul gării Munteni de astăzi, care ține mai bine de zece km, până în dreptul orașului Vaslui, mărginită la apus de înălțimile împădurite ale dealurilor Chitoci și Paiul de pe dreapta Rahovei și la nord-vest de dealul Gheorghioaia, din satul Rediu, de pe stânga acestei ape, care în timpul ploilor abundente ori a dezghețurilor de primăvară devine o adevărată mlaștină, o baltă*

⁵⁴ Constantin Toderășcu, Victor Eskenasy, *În legătură cu unele descoperiri arheologice întâmplătoare în zona orașului Vaslui*, în *Comunicări și referate științifice susținute cu ocazia aniversării a 500 de ani de la victoria de la Podul Înalt, Vaslui, Vaslui*, 1975, pp. 99 - 100.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 100.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 101.

⁵⁷ Constantin Toderășcu, Victor Eskenasy, *op. cit.*, p. 102.

⁵⁸ Alexandru Gonța, *op. cit.*, p. 338.

mocirloasă, până jos, la Gura Crasnei”⁵⁹. El ar fi ajuns la aceste concluzii ca urmare a corelării izvoarelor narative interne, modeste în detalii dar riguroase în cronologizarea faptelor, cu cele externe, bogate în informații și descrieri aproape literare.

Manole Neagoe, care a consacrat pagini întregi acestei bătălii, punctează și el caracteristicile geografice ale terenului cu pricina: „*Înainte de a ajunge la Vaslui, dealurile care mărginesc valea Bârladului se apropie unul de altul lăsând o trecere de numai câteva sute de metri. Înălțimea acestor dealuri nu este impresionantă, nici pantele celor din stânga Bârladului nu erau prea abrupte, dar faptul că erau acoperite de păduri, le făceau impracticabile pentru orice manevră, mai ales în situația în care nu erau cunoscute locurile. Valea este mlăștinoasă, Bârladul curgând cu dese meandre într-o luncă nu prea largă*”⁶⁰. Cât privește punctul de supraveghere al voievodului, el trebuia să fie „*pe una din înălțimile din stânga Bârladului*”⁶¹. Pentru autor, nu există nicio îndoială referitoare la locul desfășurării bătăliei, căci toate aceste elemente naturale indicate de cronici se potrivesc neîndoielnic cu geografia regiunii din sudul Vasluiului, deși simțitor modificată de-a lungul veacurilor.

Cercetătorii I. Focșeneanu și Gh. Diaconu resping și ei teoria localizării luptei la nord de Vaslui pe baza argumentelor anterior menționate și emit, în plus, o altă opinie privitoare la locul mult dezbătut. Ea este, susțin cei doi, întemeiată pe baza vechilor izvoare, a amplasării movilelor indicate de Strykowski și a îngustimii văii Bârladului între Rahova și pâraul Lipovăț „*fiind strânsă între dealuri cu înălțimi în jur de 200 m, pe atunci împădurite*”⁶². Astfel, poziția trebuia să se afle „*la sud de Vaslui, călare pe drumul care ducea de la Bârlad la Iași, cam la jumătatea distanței dintre Racova și Lipovăț*”⁶³. Deși izvoarele contemporane precizează confluența Rahovei cu Bârladul, autorii susțin că această localizare nu poate fi întru totul exactă „*deoarece în acest punct valea Bârladului se lărgeste mult, transformându-se în șesul Vashuiului. Or, poziția aleasă nu putea fi la lărgime, ci la strâmtoare, între dealuri*”⁶⁴ pentru a-i atrage pe turci în capcană, împiedicându-i să-și desfășoare forțele extraordinare. Profesorul Constantin Cihodaru respinge această teorie, argumentând că mult mai strâmtă devenea valea Bârladului la nord de șesul eponim, până la vărsarea Racovei în Bârlad. Așadar, el se îndoiește că „*Ștefan ar fi fost atât de naiv în problemele militare, încât să-și așeze oștirea acolo pe malurile pâraului Lipovăț având mlaștina în spate (...) Dacă lucrurile ar fi stat astfel la cea mai mică șovăială, moldovenii și nu turcii ar fi fost zvârliți în mlaștină*”⁶⁵.

În fața unor atât de numeroase descrieri minuțioase ale terenului cu pricina, am căutat să aduc și eu câteva completări, bazate pe datele oferite de către Administrația Națională Apele Române. Aceste date ne sunt utile pentru a urmări evoluția în timp a cadrului geografic unde ne spun majoritatea izvoarelor că ar fi avut loc confruntarea.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 335.

⁶⁰ Manole Neagoe, *Ștefan cel Mare*, Editura Albatros, București, 1970, p. 112.

⁶¹ *Ibidem*, p. 114.

⁶² I. Focșeneanu, Gh. Diaconu, *Bazele puterii militare a lui Ștefan cel Mare*, în *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1956, p. 140.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ I. Focșeneanu, Gh. Diaconu, *art. cit.*, p. 140.

⁶⁵ Constantin Cihodaru, *art. cit.*, p. 33.

Pădurile întinse și stufoase au fost în mare parte tăiate de-a lungul secolelor, iar cursurile de apă au fost drenate și deci deplasate. Studiind datele hidrologice ale acestei zone (a se vedea ultima hartă, pusă la dispoziție de către A.N.A.R.), constatăm că râul Racova avea pe vremuri numeroase meandre și brațe părăsite, colmatate și chiar înierbate pe unele locuri, albia minoră având lățimi reduse, în jur de 3 - 4 metri. În perioadele de viitură, se întâmpla adesea ca apele să inunde suprafețe întinse de teren și să formeze astfel adevărate mlaștini pline de stuf și papură. Din această cauză, după anii 1970, prin diverse proiecte de amenajare a râului Racova, punctul său de vărsare în râul Bârlad s-a mutat mai în amonte, în dreptul orașului Vaslui (zona industrială). Totodată, și traseul râului Bârlad a fost modificat: inițial, cursul de apă străbătea orașul Vaslui (în prezent, cel care îl străbate este râul Delea). Acum, el are o albie nouă regularizată, în dreptul orașului, traseul fiind deplasat în direcția dealurilor⁶⁶.

Este necesar ca, în viitoarele noastre cercetări, să ținem seama de toate aceste modificări și să înțelegem că datele de ordin geografic oferite de către vechii cronicari nu mai pot fi complet valabile astăzi, ci ele trebuie adaptate la noile realități ale mediului. De asemenea, poate cel mai important punct al cercetării noastre trebuie să fie reprezentat de întreprinderea unor săpături arheologice sistematice (precum și publicarea rezultatelor acestora), care să scoată la lumină rămășițele celor care au pierit în luptă în vederea construirii unui osuar - proiect care se află deja pe masa de lucru a echipei Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” din Vaslui. În felul acesta, vor putea fi în sfârșit stabilite coordonatele terenului unde s-a dat marea bătălie a anului 1475.

⁶⁶ Institutul de Studii și Proiectări pentru Îmbunătățiri Funciare, *Regularizarea și îndiguirea pârâului Racova în zona industrială Vaslui*, 1974.

Planșe

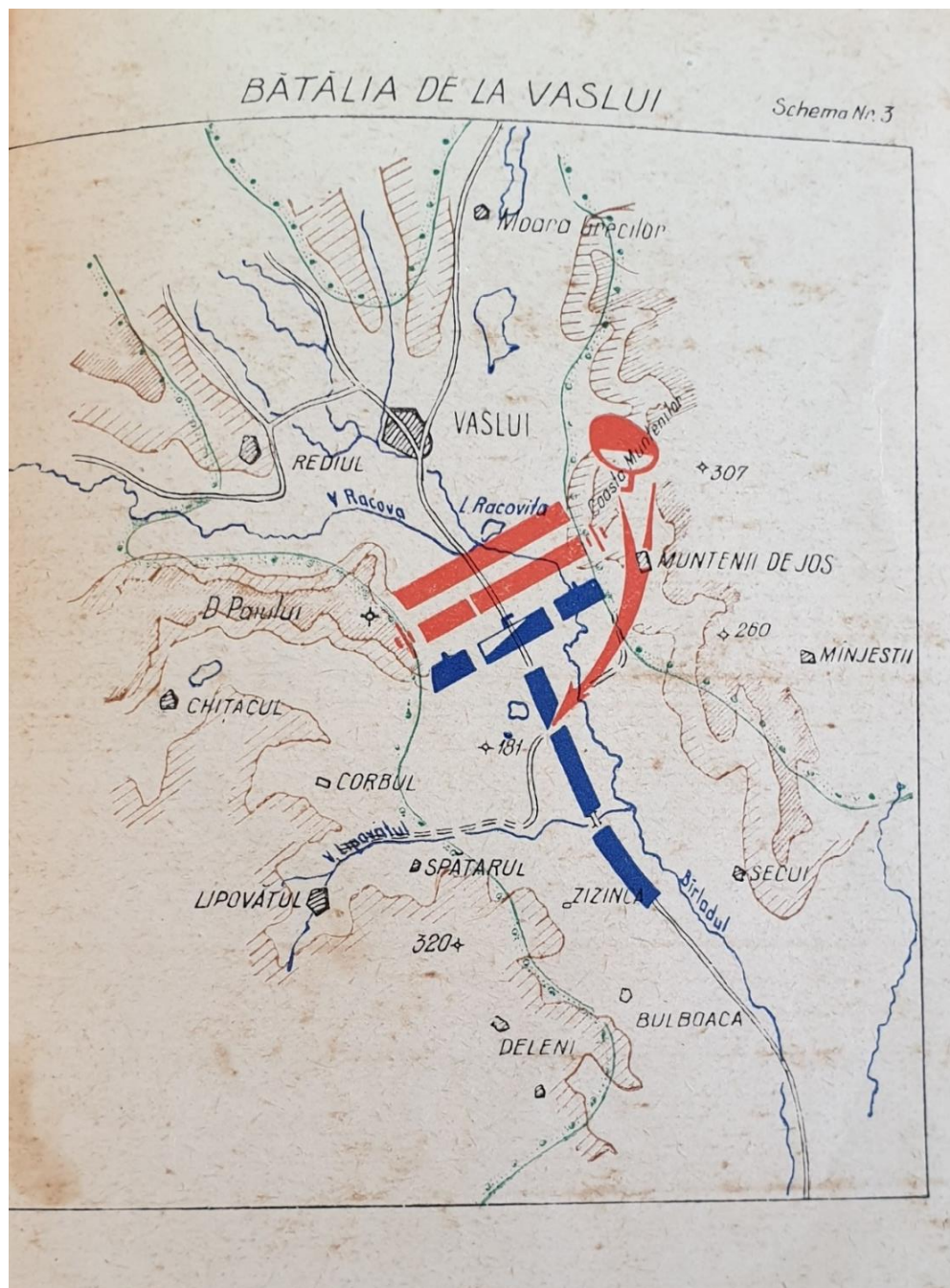

Fig. 1. - Schema bătăliei de la Vaslui, după Ion Cupșa, *Arta militară a moldovenilor în a doua jumătate a secolului al XV-lea.*

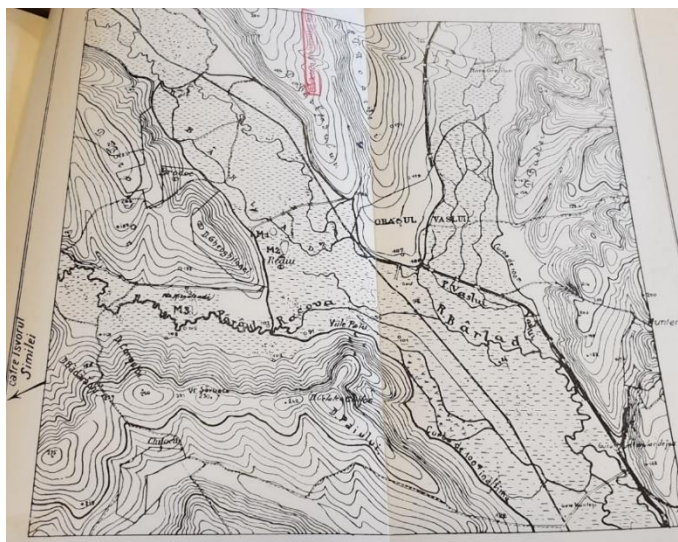

Fig. 2. - Schema bătăliei de la Vaslui, după Teodor Crivetz, *Bătălia de la Racova din ianuar 1475.*

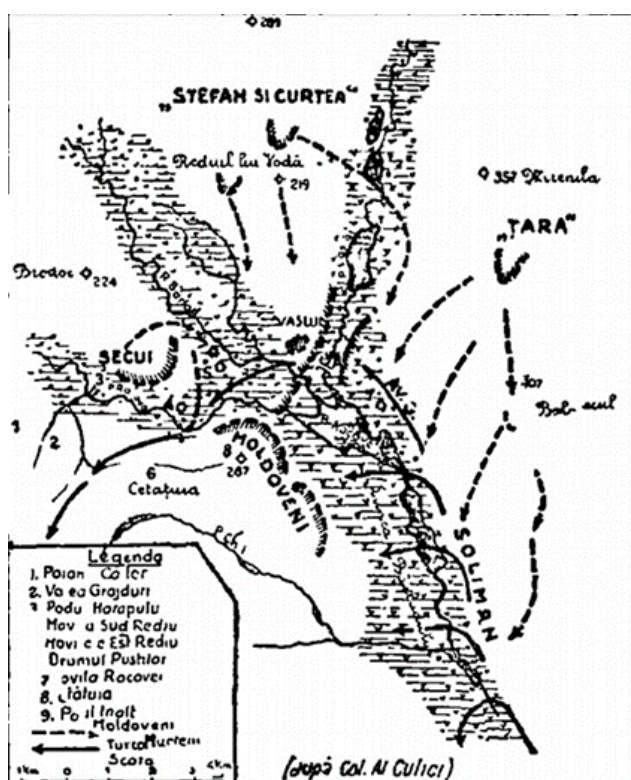

Fig. 3. - Schema bătăliei de la Vaslui, după Alexandru Culici, *Racova – bătălia de lângă Vaslui.*

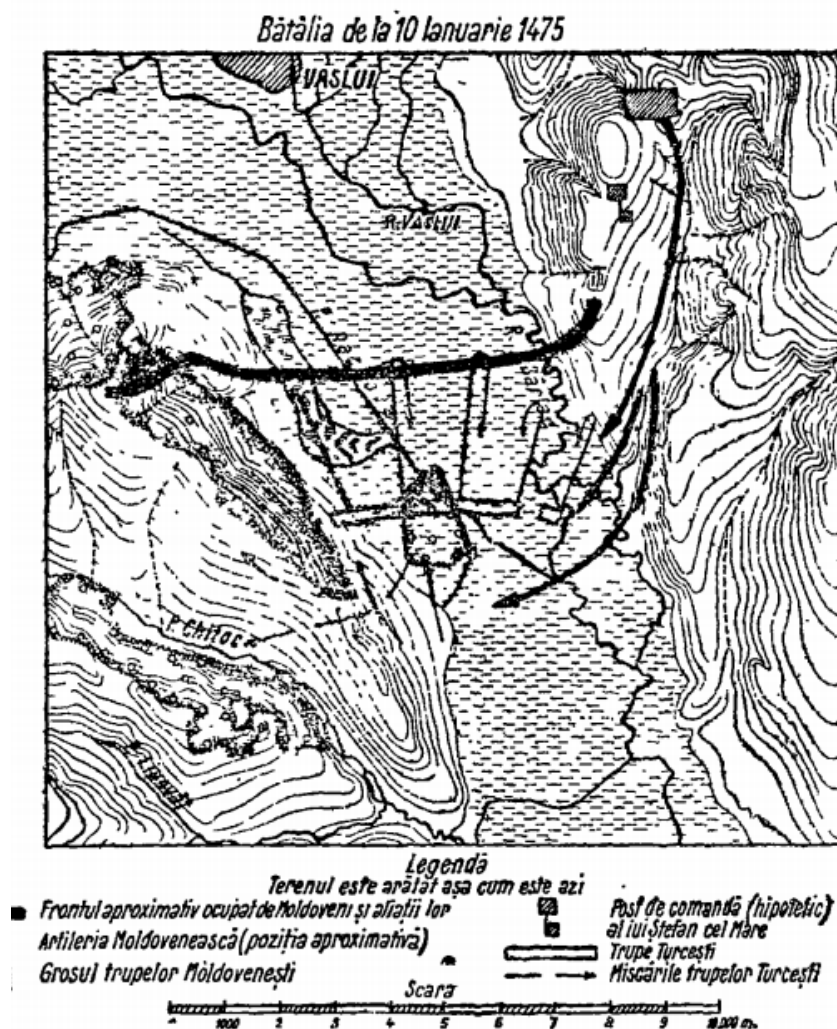

Fig. 4. - Schema bătăliei de la Vaslui, după Radu Rosetti, *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*.

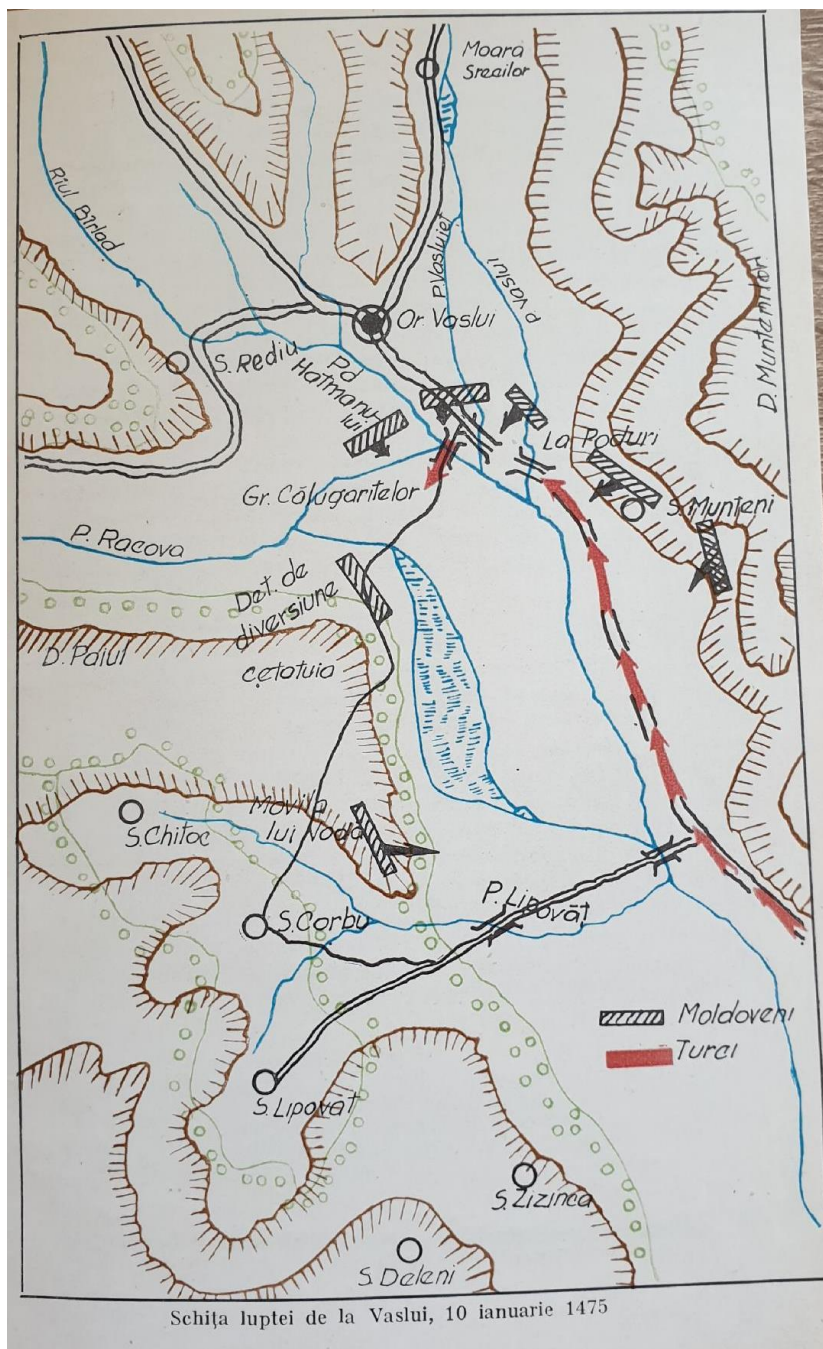

Fig. 5. - Schema bătăliei de la Vaslui, după Constantin Cihodaru, Topografia luptei de la Vaslui.

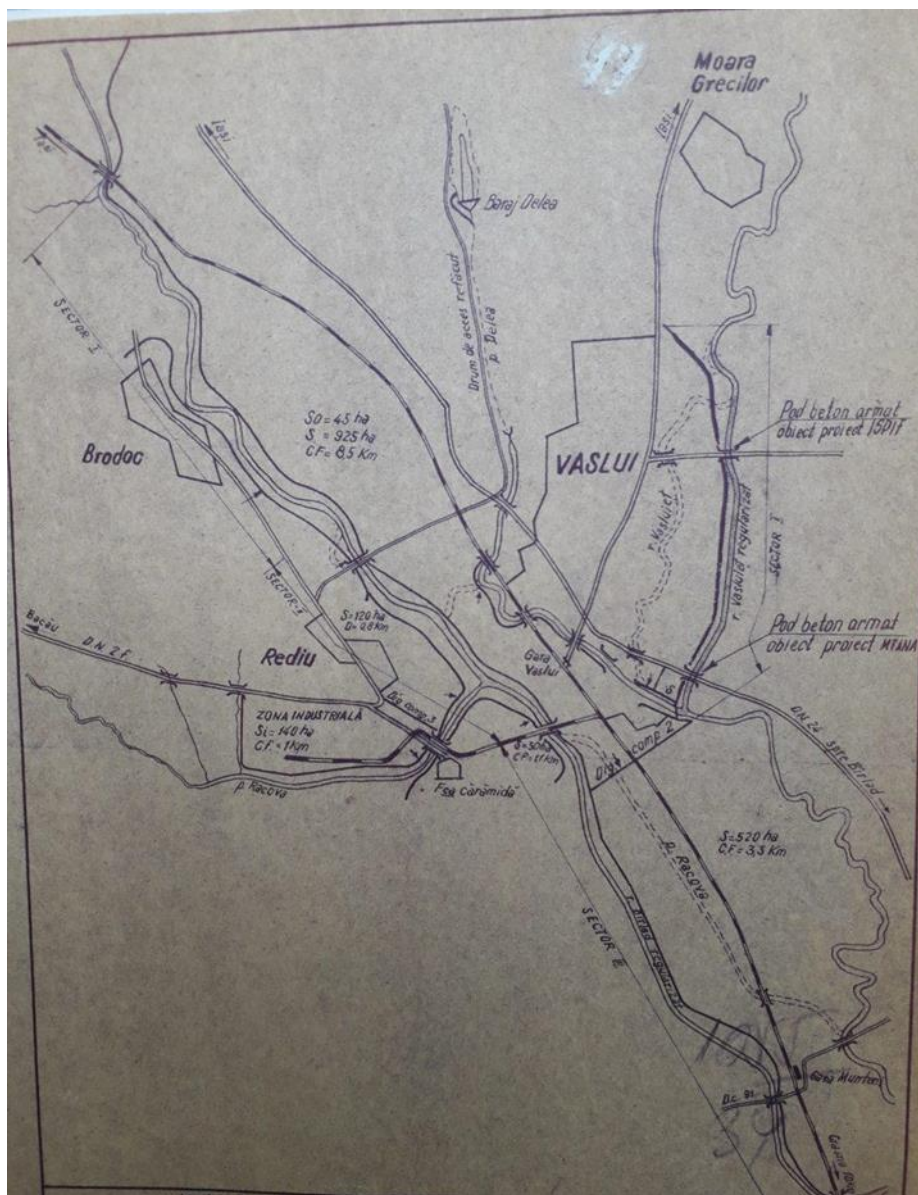

Fig. 6. - Configurația terenului din regiunea Vasluiului. Cu linie punctată sunt redată vechile alpii ale cursurilor de apă. Sursa: ISPIF, Îndiguirea și regularizarea râului Bârlad și a afluenților lui în zona orașului Vaslui.

ȘTIRI DESPRE „CREȘTEREA” STATULUI OTOMAN ÎN CRONICILE MOLDOVENEȘTI

Camelia CĂLIN*

Cuvinte cheie: *cronici, otomani, sultani, Balcani.*

Keywords: *chronicles, Ottomans, sultans, Balkans.*

Abstract

The most detailed information, opinions and political analyses recorded in the Romanian historical texts of the 15th - 17th centuries refer to the history, personalities, institutions and customs of the Turks/Ottomans. This article aimed at identifying the knowledge regarding the political and military entity that dominated the Balkan area in the medieval period: the Ottoman state. Analysing the quantity and the quality of the information, as well as the channels through which this information arrived in Moldova were our main lines of investigation. By the end of the 16th century, the themes of Moldavian historiography on relations with the Ottomans, the attitudes and feelings were already fixed. This article identifies and analyses the information from the Moldavian chronicles regarding the history of the early Ottoman state.

În Moldova veacurilor XVI - XVIII, orizontul politicii externe era dominat de relația cu otomanii și de ceea ce se petrecea la sud de Dunăre, realitate deplin conștientizată de către oamenii instruiți din această parte a Europei aflată la granița dintre imperii. Nu este de mirare că cele mai numeroase informații de politică externă consemnate în cronicile moldovenești ale secolelor XV - XVIII se referă la relațiile dintre statul de la est de Carpați și Imperiul otoman. Cronicarii reflectă pe deplin conștiința acestei realități istorice. Astfel, Grigore Ureche dedică un capitol întreg istoriei otomane pentru „*că să vede că-i fără cale ca să nu poménim și să nu scriem, că suptu mâna lor și suptu jugul lor suntem șerbi*”¹. Scriind la începutul secolului al XVI-lea, Macarie întrerupe șirul evenimentelor domniei lui Ștefan cel Tânăr pentru ca „*să povestim puțin, celor care ascultă cu dragoste despre domniile din afară*”². Este vorba doar despre domniile lui Selim I și Süleyman Kanunî și despre o știre conform căreia domnia Munteniei fusese luată de un român trecut la Islam, după moartea lui Neagoe Basarab. Aici, informația politică se amestecă cu faptul divers și curiozitatea.

* Cercet. șt. dr., Muzeul Viticulturii și Pomiculturii - Golești.

¹ Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955, p. 118.

² *Cronica lui Macarie*, în P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo - române din sec. XV - XVI publicate de Ion Bogdan*, Ed. Academiei, București, 1959, pp. 92 - 93.

Fondarea statului otoman și expansiunea inițială

Alcătuirea la începutul secolului al XVI-lea (probabil imediat după anul 1512) *Cronica sârbo - moldovenească* acoperă intervalul 1359 - 1512, și cuprinde cele mai multe știri referitoare la istoria medievală a popoarelor sud-dunărene, vecine cu neamul românesc. Bogăția relativă a știrilor despre vecini este explicabilă prin faptul că această scriere a fost redactată utilizând cronici sârbești, din care au fost transcrise chiar pasaje identice³. Ioan Bogdan arată că această cronică este prima în care se împletesc analele moldovenești și cele sud-slave: „În această cronică găsim, într-adevăr, un extras din Povestirea pe scurt, de la primul împărat roman creștin, Constantin cel Mare (306-337), și de la primul sinod ecumenic de la Niceea (325) până la dinastia Paleologilor, după care, în cadrul letopiseșului sârbesc, sunt introduse știri despre câteva din evenimentele importante din istoria Moldovei”⁴. Compilatorul din Moldova a renunțat la unele știri care priveau istoria sârbilor, arătând mai mult interes pentru știrile privind istoria otomanilor și avansul cuceririlor lor în Europa, dovadă a unei certe capacități de a gândi geopolitic, dar și în perspectivă istorică⁵:

„Această împărăție a agarenilor s-a început când s-a sfârșit și s-a nimicit împărăția de răsărit grecească și a cucerit toată Palestina și Ierusalimul, după aceea cu voia lui Dumnezeu, a luat și însuși marele Constantinopol, și multe țări de la miazănoapte, de la miazăzi, și de la apus, adică Macedonia, Serbia, Bosnia, Ungaria”⁶.

Forța și măreția noului imperiu, născut pe ruinele lumii bizantine, sunt relaționate în mentalul oamenilor secolului al XVI-lea cu stăpânirea asupra Țării Sfinte, și, în particular, cu ocuparea Ierusalimului. Observăm că, doar în al doilea rând, este menționată cucerirea Constantinopolului, perceput mai degrabă ca un centru politic, și mai puțin ca un loc sacru al spiritualității creștin-ortodoxe. Luarea în posesie a locurilor sfinte de către musulmani nu se putea justifica decât în cheie religioasă, ca fiind un act de voință al lui Dumnezeu care impune astfel o pedeapsă pentru păcatele creștinilor. Existența acestui tip de explicație în cadrul unei cronici scrise în preajma anului 1512 este, pentru noi, indicatoare a faptului că, de la începutul secolului al XVI-lea, dominația otomană este percepută ca de neocolit și că se căuta o modalitate de a adapta această realitate sistemului etico-religios creștin. Remarcăm deosebita capacitate de sinteză a autorului *Cronicii sârbo - moldovenești*, care se dovedește capabil să rezume atât direcțiile de atac urmate de armatele otomane, cât și teritoriile luate în stăpânire, într-o ordine care respectă cronologia.

La rândul său, Grigore Ureche își informează și el cititorii despre întinderea tricontinentală a stăpânirii otomane: „s-au lățitu și s-au înmulțitu, că doao părți de pământ coprindu, adecă Asiia și Africa, s-au tinsu de au apucatu o parte mare și din a treia, din Evropa”⁷.

Odată stabilit cadrul geografic și afirmată măreția otomană, cronicarul moldovean intră în detaliile istoriei otomane pe care o expune cu acuratețe. Din al său

³ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 188.

⁴ Gheorghe Mihăilă, *Istoriografia română veche (sec. al XV-lea – începutul sec. al XVII-lea) în raport cu istoriografia bizantină și slavă*, în *Romanoslavica*, București, XV, 1967, p. 179.

⁵ *Ibidem*, p. 180.

⁶ *Cronica sârbo - moldovenească* în P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 193.

⁷ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 118.

letopiseș aflăm cele mai multe știri despre începuturile statalității otomane, care sunt plasate în stepele Asiei aflate sub dominația mongolă. Ureche ne spune că întemeietorii acestei mari puteri mondiale au fost „*tâlhari*” și „*oameni puțini*” aflați sub conducerea lui „*Otoman împăratul lor cel dintâi*”⁸. Acestuia îi face o sugestivă descriere atât a fizicului, cât și a caracterului: „*om îndrăznețu și mai mare de trup decât alții*”⁹. Originari din Asia, aparținând ramurii Kayi a triburilor oгуze, înrudiți cu mongolii sub a căror autoritate s-au aflat, cei care vor fi numiți otomani - după numele celui care i-a condus la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul celui de-al XIV-lea, Osman bey - trăiau în nord vestul Anatoliei, într-un stat numit *beylik* (principat)¹⁰. Regiunea de frontieră a adăpostit grupuri și persoane care fugeau de sub stăpânirea mongolă sau bizantină, era azilul țăranilor deposedați de pământ și al orășenilor care căutau protecție și un viitor. Drept consecință, populația regiunilor de frontieră a crescut constant impulsionând expansiunea în teritoriile bizantine din apropiere. Acest fenomen al frontierei este înțeles și redat de Grigore Ureche astfel:

„*Acesta¹¹ de nevoie au ieșit din Țara Tătărăscă și au început întâi la Cappadochia a ținea drumul, avându cu sine numai 50 de oameni. Și s-au adaos după acéia unul câte unul, până s-au înglotitu unii din oameni răi adunați, alții și de nevoie, să hălăduiască de moarte, alții în nădejde de dobândă*”¹².

Bine organizați sub conducerea lui Osman, au început o rapidă expansiune în spațiul anatolian:

„*iară dacă s-au înmulțitu, în vedere să apuca de pradă și jefuia. Și decii cu toții s-au pornitu de au luat Capadochiia, Pontul, Bitiniia, Pamfília, Țiliția, țări mari. Și acéstea s-au lucratu în anul de la zidirea lumii 6808 (1300)*”¹³.

Grigore Ureche arată corect care au fost teritoriile anatoliene luate în posesie de către otomani, doar că înstăpânirea lor în regiunile citate nu a avut loc în vremea lui Osman I. Pe parcursul domniei acestui bey, expansiunea a vizat în principal ocuparea teritoriilor bizantine situate în vecinătatea țărmului anatolian al Mării Marmara.

Un moment crucial al expansiunii otomane: cucerirea capului de pod de la Gallipoli

Expansiunea otomană a fost continuată de Orhan, fiul lui Osman, despre care Grigore Ureche afirmă că a utilizat aceleași metode ca și tatăl său având însă mai mulți oameni și mai mulți bani:

„*Orhan și iar și acesta cu același meșteșug s-au apucatu ca și tată-său, numai tărie și avére mai multă au avutu, din zi în zi adăogându-să și lățindu împărăția. Că crescându vrajba între creștini, au luat Misia, Licaoniia, Frighia, Caria și Nițea bătutu-o-au și au dobândit-o. Și au lățitu împărăția până la Helespont*”¹⁴.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Carter Vaughn Findley, *The Turks in world history*, Oxford University Press, Oxford, 2005, p. 43.

¹¹ Osman.

¹² Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 118.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

Stabilirea durabilă a otomanilor în Europa, unul dintre cele mai importante momente ale istoriei otomane, trebuie plasată în contextul luptelor pentru tron în Imperiul Bizantin, dar și în contextul luptelor pentru întâietate în spațiul anatolian. Implicarea emiratelor turcești în problemele bizantine nu era o noutate. În prima parte a secolului al XIV-lea, un factor politico-militar important a fost emiratul de Aydin, sub conducerea lui Umur Bei. Forța navală de care dispunea l-a făcut să dețină un rol important în lupta pentru tronul bizantin, dar și în operațiile efectuate de către bizantini împotriva genovezilor în Marea Egee, în luptele din estul Mediteranei, în Moreea, în Albania, în Bulgaria și chiar la Gurile Dunării¹⁵. Moartea lui Umur Bei și decăderea treptată a principatului de Aydin au determinat o reorientare a bizantinilor în căutare de ajutor armat către emiratul condus de Orhan. Otomanii s-au folosit de această slăbiciune a bizantinilor. O serie de strategii bine aplicate le-au asigurat succesul. În primul rând au incorporat emiratul Karesi (1345), prin teritoriul căruia trebuia să treacă pentru a ajunge la strâmtoarea Dardanele, apoi, pentru că nu aveau flotă, otomanii s-au folosit de cea bizantină¹⁶. Relația cu Bizanțul a fost consolidată atât prin sprijinul militar acordat (periodic turcii otomani îi ajutau pe bizantini împotriva atacurilor sârbești, salvând Salonicul în 1349 și Adrianopolul în 1352¹⁷), dar și prin alianțe matrimoniale (în 1346 Orhan s-a căsătorit cu Theodora, din familia imperială, fiica lui Ioan VI Cantacuzino). Grigore Ureche sesiza corect atât contextul favorabil extinderii dominației otomane în Europa, cât și politica inteligentă a beifului de la Bursa care a profitat de slăbiciunea statului bizantin sfâșiat de războiul civil dintre paleologi și cantacuzini:

*„Că pre acéia vrême intrasă vrajba între Paleolog și între Cantacuzino, carii erau capetile Țarigradului și socoti neprietenul crucii ca să arate unii părți cu prietenie și să-l chiieme întru ajutoriu, ce s-au și tâmplat, că au trecut cu oaste la Evropa și au deschis calea și altora pre urmă la Evropa, să facă multă nevoie”*¹⁸.

În *Cronica sârbo-moldovenească*, a doua știre, după cea a descălecatului lui Dragoș din Maramureș în Moldova, se referă la un eveniment crucial al expansiunii otomane, cucerirea fortăreței Gallipoli, de pe coasta europeană a strâmtoării Dardanele și ocuparea unui cap de pod permanent pe teritoriul bizantin. Cronicarul secolului al XVI-lea înțelege acest eveniment, pe care îl plasează în anul 6867 (1359), în perspectivă istorică arătând că de aici începe stabilirea dominației otomane asupra teritoriilor europene:

*„În același an, turcii au trecut la Calipolie și au luat vadul și au luat multe țări către apus și de atunci s-a făcut turburare și neorânduială mare și pagubă prin locurile creștinilor”*¹⁹.

Traversând Tracia, turcii, nu doar cei otomani, se stabilesc în această regiune: la Tzympe (Çimbi) în jurul anului 1352, apoi la Gallipoli în jurul anului 1354²⁰. Idris Bitlisi, un reper al cronisticii otomane, a scris istoria primilor opt sultani în limba

¹⁵ Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 121.

¹⁶ Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 33.

¹⁷ *Ibidem*, p. 34.

¹⁸ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 119.

¹⁹ *Cronica sârbo-moldovenească*, în P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 191.

²⁰ Irene Beldiceanu, *Începuturile: Osmân și Orhân* în Robert Mantran (coordonator), *Istoria Imperiului Otoman*, Ed. All, București, 2001, p. 23.

persană și a intitulat-o *Heşt Behişt (Cele opt paradisuri)*; el subliniază importanța orașului Gallipoli:

„Se știe că Gallipoli este locul de trecere între Marea de Rum²¹ și Marea Firenk²² și apoi se leagă de Marea din nord²³. Gallipoli se află între două mări care încep de la trecătoarea din Istanbul și merg apoi spre sud și vest. (...) Negustorii și caravanele orașelor din Arabia și Persia, ca și cele din ținuturile Rumeliei și Ungariei și Țării Românești și Moldovei și cehe și leșești trec prin trecătoarea mai sus amintită”²⁴.

Atât autorul letopisețului sârbesc, cât și istoricul otoman pun în evidență importanța acestui punct de trecere dintre Asia și Europa. Ca și în letopisețul sârbesc când se arată că stabilirea temeinică a turcilor la Gallipoli a semnat începutul marilor probleme ale creștinilor din Balcani, în cronica otomană se arată că marea expansiune în Europa își are originea tot în acest moment și este legată de acțiunile curajoase ale lui Süleyman Pașa (m. 1357), fiul lui Orhan. În 1359 sau în 1362, datarea nu este exactă, turcii au asediat și cucerit un important centru urban bizantin în Tracia, Dhidhimoteichon. Faptul că orașul nu a putut fi ajutat de către împăratul Ioan al V-lea Paleologul indică faptul că în Tracia se afla, în cea mai mare parte, sub controlul lui Orhan²⁵. Autorul letopisețului sârbesc întărește imaginea de dezastru arătând că până și natura a simțit pericolul otoman și a reacționat: „Au fost și cu cutremure mari prin diferite țări”²⁶. Aceeași sursă indică direcția de atac a otomanilor: apusul. Cronicarul-copist din Moldova a reținut ca semnificative doar două momente din expansiunea puterii otomane în spațiul balcanic în secolul al XIV-lea: luarea în stăpânire a orașului Gallipoli și cucerirea țaratului bulgar de Târnovo. Între aceste două repere nici o altă informație despre înfruntările majore care au avut loc în Balcani: cucerirea orașului Adrianopole (data cuceririi variază între 1361 și 1371²⁷), a Philipopolisului, înfrângerea coaliției bizantino-bulgaro-sârbe în bătălia de pe râul Marița, succesul din bătălia de la Cernomen, bătălia de la Kossovopolje (1389)²⁸ etc.

Expansiunea otomană în spațiul balcanic Murad I (1362 - 1389)

Sub conducerea lui Murad I cuceririle au continuat atât în Tracia, cât și în Anatolia. Informații despre această perioadă găsim în *Letopisețul Țării Moldovei* al lui

²¹ Marea Marmara sau Marea Egee.

²² Marea Mediterană.

²³ Marea Neagră.

²⁴ *Cronici turcești privind Țările Române: extrase*, volumul I, volum întocmit de Mihail Guboglu și Mustafa Mehmed, Ed. Academiei, București, 1966, p. 152.

²⁵ Colin Imber, *The Ottoman Empire 1300 - 1481*, The Isis Press, Istanbul, 1990, p. 26.

²⁶ *Cronica sârbo - moldovenească*, în P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 191.

²⁷ Halil Inalcik consideră că Adrianopolul a fost cucerit în 1361, pe când I. Beldiceanu consideră că acest oraș a fost cucerit de către bey-ii turci independent de Murad I care a intrat în oraș în 1377. Vezi I. Beldiceanu - Steinherr, *La conquête d'Adrianople par les Turcs: la pénétration turque en Thrace et la valeur des chroniques ottomanes*, în *Travaux et Mémoires*, Centre de recherche d'histoire et civilisation byzantines, tom I, Paris, 1965, pp. 439 - 461; Halil Inalcik, *The Conquest of Edirne*, în *Archivum Ottomanicum*, III, 1971, pp. 185 - 210.

²⁸ Halil Inalcik, *Imperiul Otoman. Epoca clasică 1300 - 1600*, Ed. Enciclopedică, București, p. 394.

Grigore Ureche. Evenimentele pe care cronicarul moldovean le-a reținut pentru această domnie sunt legate de luptele pentru impunerea controlului în teritoriile bizantine din Tracia:

„Acésta acopierindu gândul său ce vrea să facă, văzându cum s-au pomenitu mai sus vrajba între greci și slăbiți de războaie ce făciia între ei, năimindu cu leafă vase de la Ghenua și după ce au dobânditu Helespontul, au trecut la Trația în anii 6871 (1363) și Calipoli la Crâmu au apucatu, ci apoi și o parte de mai mare a Trații au luat”²⁹.

În fața pericolului otoman împăratul Ioan al V-lea a fost obligat să caute aliați, mai întâi în Serbia, apoi în Ungaria unde s-a deplasat personal în 1365. Luat prizonier de către țarul Șışman al Târnovei, împăratul bizantin a fost ajutat de către vărul său, Amadeo de Savoia, care a condus o expediție destul de puternică împotriva otomanilor și a bulgarilor, cucerind Gallipoli (23 august 1366), mai multe cetăți de pe malul Mării Negre și eliberându-l pe Ioan al V-lea³⁰. Acesta a fost un succes de scurtă durată. După 1366, probabil în 1369, turcii au ocupat Adrianopolul (Edirne), cea ce le-a deschis drumul pe valea râului Marița spre Plovdiv și Sofia și pe valea râului Tundza către Yambol³¹. Înfrângerea coaliției formate din despoții Vucașin și Ioan Uglieșa în bătălia de la Cernomen a marcat instaurarea hegemoniei otomane în Balcani³². În 1373, împăratul bizantin Ioan al V-lea și Murad I au luptat împreună împotriva prințului Andronic, care se ridicase împotriva tatălui său. Problemele interne au grevat poziția externă a imperiului, împăratul bizantin acceptând vasalitatea față de otomani. O nouă revoltă a lui Andronic în 1376, ajutat de Murad I și de către genezezi, a prilejuit cedarea orașului Gallipoli otomanilor. Trecând în Europa cu ajutorul flotei genezeze nu vor mai părăsi acest punct fortificat care le va da posibilitatea de a se mișca în siguranță în teritoriile europene³³. Acestea din urmă sunt evenimentele pe care le consemnează Grigore Ureche, singura inadvertență fiind aceea a plasării lor cu zece ani mai devreme față de data reală a desfășurării lor.

Același cronicar îi face un portret succint și sugestiv lui Murad I: „meșter și ascunsu la inimă, carile n-au fostu mai jos de cătu alții de vitejie, de a răbdarea nevoile de învățatura vitejii”³⁴, ba chiar introduce un element „picant” despre viața lui: „au pieritu de o slugă a lui Lazar dispotu ce au fost mai nainte de la inimă iubit lui și l-au fostu prinsu în război”³⁵. Conducătorul otoman a murit asasinat în timpul bătăliei de la Kosovopolje (iunie 1389) de către un nobil sârb, Miloš Obilić, care a reușit să păcălească gărzile otomane și să se apropie suficient cât să-l înjunghie pe conducătorul otoman.

²⁹ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 119.

³⁰ Nicolas Vatin, *Ascensiunea otomanilor (1362 - 1451)*, în Robert Mantran (coord.), *op. cit.*, p. 34.

³¹ Colin Imber, *op. cit.*, p. 29.

³² *Ibidem*, p. 29; Alexandru Madgearu, *Originea medievală a focarelor de conflict din Peninsula Balcanică*, Ed. Corint, București, 2001, p. 11.

³³ Nicolas Vatin, *op. cit.*, în Robert Mantran (coord.), *op. cit.*, p. 37.

³⁴ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 119.

³⁵ *Ibidem*.

Bayezid I (1389 - 1402)

Vorbind de succesiunea lui Murad I, Grigore Ureche ne spune că „împărăția” a fost luată de Bayezid I (1389 - 1402) după ce l-a ucis pe fratele său³⁶. Acest sultan a extins granițele statului otoman într-un ritm rapid, conferindu-i acestuia dimensiunile unui imperiu. Între 1389 și 1402 va anexa principatele Sarukhan, Aydin, Menteşe, Hamideli, Germiyan, Candar din Anatolia, Macedonia, Bulgaria, Dobrogea, nordul Albaniei și sudul Muntenegrului în Europa. În opera cronicarului menționat anterior găsim doar o enumerare corectă a teritoriilor europene al căror stăpân a devenit Bayezid I.

„Décii daca au dobânditu Trația toată, ș-au întorsu inima spre Țarigradu. Și întâi au socotitu să să apuce de Tesaliia, Machidoniia, Foțida și de Atica și Misiia, ce le zicem acum sârbii și ilirii, ce-i chiemăm Bosna, și tribalii, ce-i poreclim bulgariei”³⁷.

La începutul secolului al XVI-lea, în *Cronica sârbo - moldovenească* se consemnează lapidar, fără comentarii cucerirea țaratului bulgar de la Târnovo: „În anul 6901 (1393) au luat turcii Târnovo”³⁸, iar *Letopisețul Țării Moldovei* al lui Grigore Ureche notează la fel de scurt: „au luatu și au ucis și domnul Bulgariei”³⁹. Sub conducerea lui Süleyman Çelebi (1402 - 1411) oștenii otomani au atacat Târnovo, care a capitulat după un asediu de trei luni, la 17 iulie 1393. Instaurarea suzeranității otomane asupra Țaratului de Târnovo, dar și asupra Serbiei a diminuat posibilitatea unui atac din partea Ungariei la sud de Dunăre⁴⁰. Hegemonia turcă în spațiul balcanic a fost confirmată și întărită ca urmare a victoriei de la Nicopole, din 1396⁴¹. Un cronicar bine informat ca Grigore Ureche ne dă mai multe informații cu privire la asediul Constantinopolului, în timpul căruia bătălia de la Nicopole nu e decât un moment perturbator al atacului principal: „Și dându războiu, au biruit Baiazitu și mulți domni și hatmani ai franțozilor au pierit”⁴².

Bayezid I Yıldırım a fost conducătorul prin ale cărui cuceriri statul otoman atinge proporții imperiale nu doar din punct de vedere teritorial, ci și din punct de vedere ideologic. El este primul care folosește titlul de sultan; în 1394 îi cerea califului abbasid de la Cairo investitura ca sultan de Rum. *Cronica sârbo-moldovenească* îl numește „amira (amupa)” ceea ce desemnează un principe oriental, un emir sau ca în acest caz un împărat⁴³. În *Cronica sârbo - moldovenească* despre sultanul care i-a îngenunchat pe cruciați, nu se consemnează decât finalul domniei: „În anul 6911 (1403) a pierit Bayezid amira prin Demir la Angara, luna iunie 24 zile”⁴⁴. Cronicarul român care a copiat și compilat analele sârbești a reținut doar confruntarea care va pune capăt domniei

³⁶ Yakub Çelebi, asasinat în timpul sau imediat după bătălia de la Kossovopolje (15 iunie 1389).

³⁷ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 119.

³⁸ *Cronica sârbo - moldovenească* în P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 192.

³⁹ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 119.

⁴⁰ Colin Imber, *op. cit.*, p. 43.

⁴¹ Selcuk Aksin Somel, *Historical Dictionary of the Ottoman Empire*, Scarecrow Press, Maryland, 2003, p. 40.

⁴² Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 120.

⁴³ amiră (-ăle), s. f. - (Înv.) Emir, principe oriental. - Mr. amiră (împărat). Ngr. أمیر, din arab. amir (DAR). Din același cuvânt arab provine fr. amiral, de unde rom. amiral, s. m.; și émir, de unde rom. emir, s. m. vezi *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ed. Academiei, București, 2009, p. 85.

⁴⁴ *Cronica sârbo - moldovenească* în P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 192.

lui Bayezid I, cea de la Ankara. El ne indică ca dată a bătăliei dintre Bayezid și Timur Lenk 24 iunie 1403⁴⁵, dar datarea corectă este 28 iulie 1402. Amănuntele le găsim tot la Ureche care ne spune că după ce i-a învins pe cruciați la Nicopole, sultanul a asediat din nou Constantinopolul, iar salvarea bizantinilor a venit de această dată din Asia, de la Timur Lenk:

„Și era acei închiși pieriți, de n-ar fi venitu Tamerlanu hatmanul tătarăscu cu mulțime de oaste, de au stropșitu toată Asia și cu foc o au pârlolitu, orașile au prădatu. Décii de frica lui di sârgu s-au vârtejit și la Galațiia și Bitiniia de războiu s-au gătitu și bătându-să pân' au înoptatu, birui Tamerlan hatmanul tătarăsc și Baiazit fu biruit pentru mulțimea tătarilor, ci nu era deopotrivă”⁴⁶.

Este pentru prima dată în cronistica noastră când un eveniment al istoriei otomane care avea ca arie de desfășurare Europa este prezentat în relație directă cu evenimentele din Anatolia. Un eveniment atât de răsunător ca prizonieratul și umilirea lui Bayezid I nu putea fi omis din relatarea cronicarului moldovean Grigore Ureche:

„Și l-au prinsu viu și ferecându-l în cătuși de aur și în cușcă băgându-l, l-au trecut în Asii. Ce la Asii l-au slobozitu și el de rușine curându au murit, după ce au împărățit 13 ani și 6 luni”⁴⁷.

Remarcăm totala absență a momentului Rovine din cronistica moldovenească a secolelor XV-XVIII, deși letopisețele sârbești, dintre care unele au circulat și în spațiul Moldovei medievale, au consemnat acest moment⁴⁸.

Interregnum (1402 - 1413)

Cuceririle lui Bayezid I au fost numeroase și spectaculoase, dar imperiul creat de el era un organism fragil căruia îi lipsea osatura unei administrații bine organizate și funcționale. Capturarea sultanului a fost urmată de o perioadă în care imperiul a fost scena unor războaie civile, a fost divizat, iar emiratele anatoliene au fost retrocedate dinastiilor locale⁴⁹. Lupta dintre fiii lui nu pare a fi un eveniment major astfel încât nu este consemnat în cronicile slavo-române ale secolelor XV-XVI. Avem însă știri despre sultanul Musa, unul dintre urmașii lui Bayezid și pretendent la tron; sunt relatate două dintre campaniile acestuia, una împotriva centrului minier de la Novo Brdo și o alta împotriva bulgarilor, precum și felul în care a sfârșit:

„În anul 6921 (1413) Musia a pornit împotriva <cetății> Novo Brădo, iar după aceea, lăsând să treacă un an, a împrăștiat pe bulgari. Și în același an a fost înjunghiat la Ister”⁵⁰.

După Ankara, Musa Çelebi (1411 - 1413) și-a urmat tatăl, pe care l-a văzut murind în captivitate. În 1409 intră pe teritoriul Rumeliei și luptă împotriva fratelui său Süleyman, pe care îl va învinge definitiv în februarie 1411⁵¹. Pentru a-și consolida

⁴⁵ Baiazid a murit la 9 martie 1403, la Akşehir.

⁴⁶ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 120.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Anca Iancu, *Știri despre români în izvoarele istoriografice sârbești (secolele XV-XVII)*, în *Studii istorice sud-est europene*, vol. I, culegere îngrijită de Eugen Stănescu, Ed. Academiei, București, 1974, p. 17.

⁴⁹ Nicolas Vatin, *op. cit.*, în Robert Mantran (coord.), *op. cit.*, p. 52.

⁵⁰ *Cronica sârbo-moldovenească* în P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 192.

⁵¹ Nicolas Vatin, *op. cit.*, în Robert Mantran (coord.), *op. cit.*, p. 54.

poziția, Musa l-a atacat pe unul dintre cei mai mari dușmani ai săi, despotul sârb Ștefan Lazarevici. La începutul anului 1413 s-a îndreptat către valea Moravei unde a asediat Vranje, apoi centrul minier de la Novo Brdo. Și-a îndreptat soldații către fortărețele Sokolac, Lipovac și Bolovac și a cucerit Svrjlig, Stalach și Chuprijan⁵². Pentru a devia atacul lui Musa din teritoriile sârbe, Ștefan Lazarevici l-a încurajat pe Mehmed să traverseze strâmtoarea Bosfor și să-și atace fratele. Campania lui Mehmed a fost inițiată în vara anului 1413. Întâlnirea decisivă între cei doi urmași ai lui Bayezid I a avut loc în iulie 1413, la sud de Sofia, lângă râul Iskăr. Părăsit de susținători, Musa a fost nevoit să fugă, dar a fost prins și ștrangulat⁵³. Ca și în cazul relațiilor otomano-muntene din vremea lui Bayezid I, cele stabilite între Musa și domnitorul Țării Românești, Mircea cel Bătrân, nu sunt reflectate de către cronicari moldoveni, deși letopisețele sârbești care au ajuns și la est de Carpați consemnează ajutorul pe care voievodul Mircea cel Bătrân i l-a acordat lui Musa⁵⁴. În această situație, nu putem decât să avansăm ipoteza lipsei de interes manifestată de cronicarii moldoveni, din secolele XV-XVI, față de evenimentele care avuseseră loc în Muntenia. La Grigore Ureche perioada care a urmat bătăliei de la Ankara este comprimată într-o frază în care se arată cum s-au omorât între ei membrii dinastiei otomane⁵⁵.

Mehmed I (1413-1421)

Unitatea statului a fost refăcută de Mehmed I (1413-1421) care a recuperat teritoriile anatoliene pierdute după bătălia de la Ankara și a extins stăpânirea otomană până la Gurile Dunării, prin anexarea Dobrogei (1417)⁵⁶, acțiuni care i-au adus renumele de al doilea fondator al statului otoman⁵⁷. Grigore Ureche rezumă astfel cuceririle lui Mehmed I:

*„Acesta Mahmet, Țara Muntenească și Machidoniia au supus și țenchiul sau hotarul turcescu până la Marea Ionicum l-au mutat și scaunul ș-au pus la Udriiu. Și după ce au ținut împărăția 17 ani, au muritu”*⁵⁸.

Observăm că intrarea Țării Românești sub suzeranitatea otomană nu reprezintă un moment special pentru cronicarul moldovean, care, de altfel, nu folosește termenul tradițional - „*închinare*” - utilizat în cronicistica românească. Cuvântul „*închinare*” a fost utilizat atât pentru a indica momentul în care domnitorii români au acceptat plata tributului și, implicit, supunerea în fața sultanului, cât și pentru a indica oricare alt moment de reșezare a relațiilor cu otomanii⁵⁹. Cronicarul muntean Radu Popescu⁶⁰

⁵² Colin Imber, *op. cit.*, p. 71.

⁵³ *Ibidem*, p. 73.

⁵⁴ Anca Iancu, *op. cit.*, p. 18.

⁵⁵ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 120.

⁵⁶ Mustafa Ali Mehmed, *op. cit.*, p. 145.

⁵⁷ Selcuk Aksin Somel, *op. cit.*, p. 179.

⁵⁸ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 120.

⁵⁹ Viorel Panaite, *Pace, război și comerț în Islam. Țările Române și dreptul otoman al popoarelor (secolele XV - XVII)*, Ed. All, București, 1997, p. 302.

⁶⁰ Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Rumânești*, în *Cronicari munteni*, ediție îngrijită de Mihail Gregorian, vol. I, Ed. pt. literatură, București, 1961, p. 242 și 252. La acest autor remarcăm utilizarea a două perechi de termeni: împăcare-plocon, respectiv închinare-haraci. Prima pereche este utilizată atunci când vorbește despre relațiile stabilite între Țara Românească și Poartă după bătălia de la Rovine și înainte

folosește termenii „*împăcare*” respectiv „*polcon*” pentru a descrie relațiile dintre munteni și otomani în vremea lui Mircea cel Bătrân, ceea ce echivalează conceptele de „*supunere*” și „*haraci*” utilizate de către cronicarii turci⁶¹.

Între secolele XV - XVII, pentru munteni și moldoveni Dunărea a fost granița care separa teritoriile creștine de cele otomane⁶². Adrianopolul (Edirne în tr., Udriu în cronicile moldovenești), oraș situat la cinci zile de mers de marelui fluviu, era perceput ca un loc periculos, căci cantonarea armatei otomane acolo indica iminența unui atac otoman asupra teritoriile riverane Dunării. Despre acest sultan *Cronica sârbo - moldovenească* nu reține nici un eveniment politico-militar; este consemnată moartea lui în anul 1421, alături de cea a unui conducător balcanic: „*În anul 6929 (1421) a murit Balșa al Zetei*”⁶³ și *împăratul numit sultan Crișcia*”⁶⁴. Nu este de mirare că această cronică de redacție sârbă reține numele unui conducător de mică importanță al unui principat sârbesc, dar este de remarcat că în aceeași consemnare referitoare la anul 1421, se precizează de o manieră peiorativă că a murit „*împăratul numit sultan Crișcia*”. Este un caz singular când un sultan otoman este consemnat după poreclă: Kirișçi, care poate fi tradus fie „*tânărul stăpân*”⁶⁵, fie „*călăul*”.

Murad al II-lea (1421 - 1444; 1446 - 1451)

În primii ani ai domniei, între 1421 și 1423, Murad al II-lea a fost obligat să lupte pentru asigurarea tronului și să-i elimine pe pretendenți. Abia apoi a putut să își concentreze eforturile în vederea consolidării stăpânirii otomane atât în Balcani, cât și în Anatolia. În spațiul european, primul rival care se dovedea a fi incomod, nestatornic și intrigant era Bizanțul, astfel încât primele acțiuni ale noului sultan au fost îndreptate spre atacarea posesiunilor acestuia. Cum apărarea Constantinopolului nu a putut fi zdruncinată, atacul otoman a fost îndreptat către Salonic și Moreea. Situat pe Via Egnatia, Salonicul (Thessalonike) a fost încă din Antichitate un important punct strategic al spațiului balcanic. Din secolul V e.n. a fost capitala provinciei Illyricum și un important centru religios al lumii creștine, căci, conform tradiției, Sfântul Paul a creat episcopia de Salonic, supusă din 733 jurisdicției Patriarhiei de la Constantinopol. În timpul domniei lui Vasile al II-lea Bulgaroconul (958 - 1025), Salonicul a devenit cel mai important centru comercial din sudul Peninsulei Balcanice care atrăgea negustori

de cea de la Nicopole, deci în timpul domniei lui Bayezid I: „*văzând obrăznicia turcilor, s-au împăcat cu ei, și le-au fost dind plocon, pentru să să odihnescă țara cu pace (subl.ns.)*” (p. 240). Cea de-a doua pereche este utilizată atunci când vorbește despre domnia lui Laiotă Basarab (1473, 1474, 1475 - 1477), căreia nu-i găsește alte fapte demne de a fi consemnate decât faptul de a fi „*închinat țara turcilor, să dea haraci*” (p. 252). Termenii utilizați sunt diferiți, pentru că reprezentau grade diferite de supunere. Realitatea istorică invocată este aceea că banii plătiți Porții erau pentru răscumpărarea păcii (temporare sau permanente) și erau asociați conceptului de *kharâdj* (tribut).

⁶¹ Cronicarul turc Mehmed Neşri arată că Mircea era tributar (*haradjgüzar*) încă dinainte de bătălia de la Rovine (p. 113), iar după expediția akîngiilor din 1417, domnitorul Țării Românești a trimis „*solul său cu haraciul*” și fiii săi la Poartă pentru a îndeplini slujba militară. *Cronici turcești privind Țările Române: extrase*, vol. I, p. 113 și 116. Aceeași opinie și la Idris Bitlisi, în *Cronici turcești*, p. 161.

⁶² Viorel Panaite, *op. cit.*, p. 281.

⁶³ Balșa al III-lea Stratimirovici conducător al Zetei (Muntenegru).

⁶⁴ *Cronica sârbo - moldovenească*, în P. P. Panaite, *op. cit.*, p. 192.

⁶⁵ Gabor Agoston, Bruce Masters, *Encyclopedia of The Ottoman Empire*, Infobase Publishing, New York, 2009, p. 363.

din Bulgaria, Sciția, Italia și Peninsula Iberică. În secolele XIII - XV, Salonicul a trecut prin mai multe stăpâniri și a fost ținta a numeroase asalturi. După 1204, orașul a fost rezidența lui Bonifaciu de Montferrat, proclamat rege al Salonicului, între 1224 și 1246 a intrat în componența despotatului Epirului, iar după 1402 a fost creat aici un despotat bizantin. Orașul a fost asaltat de către normanzi (1185), bulgari (1205, sub conducerea lui Ioniță Caloian), catalani (1308), sârbi (1334, conduși de Ștefan Uroș IV Dușan), otomani (1383, 1387, 1394). Cucerirea Salonicului a fost punctul culminant al înfruntării turco-venețiene care a debutat în 1423 și s-a încheiat în 1430 prin cucerirea orașului menționat. Rezistând cu greu presiunii otomane, în anul 1423, Andronic, despotul Salonicului, a propus cedarea orașului către venețieni, care își asumau astfel răspunderea apărării lui. Încercările diplomatice care urmăreau să-l convingă pe Murad al II-lea să renunțe la oraș nu au dat rezultate, acesta neadmițând prezența venețiană în Salonic. În primăvara anului 1430, după un asalt care a durat trei zile, Salonicul a capitulat în fața trupelor otomane conduse de către sultan⁶⁶. Două dintre cronicile noastre menționează acest eveniment. În *Cronica sârbo - moldovenească*, concis și fără comentarii, este relatată cucerirea Salonicului: „În anul 6938 (1430), turcii au luat Solunul”⁶⁷, pe când la Grigore Ureche este deplânsă soarta acestui oraș a cărui faimă și importanță nu-i erau străine cronicarului moldovean: „și Thesalonica au fărâmat, carile era orașu bătrân, tare și plin de avuție și pre acele vremi Veneția o ținea”⁶⁸. Spre sfârșitul celui de-al patrulea deceniu al secolului al XV-lea, politica sultanului Murad al II-lea a devenit mai agresivă: în 1438 a atacat Ungaria, în 1439 Serbia, iar în 1440 a asediat Belgradul (din aprilie până în septembrie, eșec al otomanilor)⁶⁹. În această perioadă rezistența antiotomană a fost condusă de voievodul Transilvaniei, Iancu de Hunedoara. *Cronica sârbo-moldovenească* conține două mențiuni despre luptele dintre unguri și otomani. Dacă cronicarul sârb care a servit ca model a fost interesat în mod natural de aceste evenimente care se petreceau pe teritoriul locuit de sârbi și în apropiata vecinătate a acestora, compilatorul moldovean preia doar evenimentele petrecute în anii 1442 și 1443: „În anul 6950 (1442), Iancul a ucis pe Mezid beg în Țara Românească”⁷⁰. A doua informație relatată este: „În anul 6951 (1443) pașa a venit sub Belgrad și a zidit Jrănovul. Și în acel an Iancu a bătut pe pașă în Țara Românească, pe Ialomița”⁷¹. Așa cum ne arată prima informație, expediția din 1442 condusă de Mezid Pașa s-a soldat cu înfrângerea gravă turcilor și cu moartea conducătorului. Cronicarul Orudj bin Adil, contemporan cu Murad al II-lea, ne informează că această victorie a lui Iancu a fost una de mică importanță și s-a datorat mai degrabă unui concurs de împrejurări favorabil (Mezid bei a fost surprins de atacul transilvănenilor, trupele sale de akîngii fiind risipite pentru a jefui) și mai puțin abilității militare a trupelor creștine⁷². Ca și autorul cronicii sârbești ale cărei informații au fost copiate în Moldova, cronicarul otoman știe că

⁶⁶ Nicolas Vatin, *op. cit.*, în Robert Mantran (coord.), *op. cit.*, p. 63.

⁶⁷ *Cronica sârbo - moldovenească* în P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 192.

⁶⁸ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 120.

⁶⁹ Nicolas Vatin, *op. cit.*, în Robert Mantran (coord.), *op. cit.*, p. 65.

⁷⁰ *Cronica sârbo - moldovenească* în P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 192.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² „Acel blestemat de Iancu, găsindu-l singur pe Mezid-bei, a venit pe neașteptate asupra lui (...) În cele din urmă răposatul Mezid-bei și-a găsit acolo o moarte de martir”. *Cronici turcești privind Țările Române*, vol. I, p. 54.

ulterior atacului din 1442, beylerbey-ului Rumeliei, Şehabeddin-paşa a fost trimis de Murad al II-lea să construiască o fortăreaţă în faţa Belgradului, sporind astfel presiunea asupra apărătorilor unguri. Ca şi Mezd-bei, Şehabeddin-paşa va fi înfrânt de către unguri în aceleaşi circumstanţe: trupele s-au risipit în vederea unor raiduri de jaf, iar atunci când Iancu de Hunedoara a angajat bătălia decisivă, pe râul Ialomiţa, trupele otomane au fost nepregătite⁷³.

Pe lângă aceste evenimente din anii 1442 şi 1443, letopiseţele sârbeşti consemnează schimbările de domnie care au avut loc în Ţara Românească⁷⁴ şi precizează că soldaţii munteni au participat la luptele care s-au dat cu otomanii⁷⁵. Un interes deosebit este acordat evenimentelor politico-militare din Muntenia, în timp ce marile campanii ale voievodului Transilvaniei (campania cea „lungă”; cea din 1444, care s-a soldat cu dezastrul de la Varna; cele de la Kosovo şi Belgrad) sunt consemnate sec, concis, fără comentarii. Din cursul campaniei „cele lungi” sunt menţionate doar victoriile lui Iancu, căruia i se atribuie titlul de „despot”, de la Zlatiţa şi Kunoviţa, apoi se menţionează că voievodul Transilvaniei a primit Smederevo, Novo Brdo şi Kunipovo. În acelaşi mod pur evenimential, se înregistrează rezultatele luptelor de la Varna şi Kosovo⁷⁶. În nici una din marile lupte ale lui Iancu împotriva otomanilor, letopiseţele sârbeşti nu consemnează prezenţa românilor⁷⁷, Iancu fiind considerat „conducătorul oştilor ungureşti”. Compilatorul moldovean a păstrat doar ştirile despre campaniile otomane din 1442 şi 1443, eliminând consemnările evenimentelor din Ţara Românească şi cele care priveau luptele dintre Iancu şi otomani, din perioada 1443 - 1456, informaţii pe care le avea la dispoziţie în letopiseţele şi/sau rodoslaviile sârbeşti pe care le-a copiat. Păstrează însă însemnarea seacă a morţii lui Murad al II-lea: „În anul 6959 (1451) februarie 4 a murit Murat”⁷⁸.

În secolul al XVII-lea, Grigore Ureche dă o mai mare amploare strategiei de alianţă matrimonială aplicată de Murad al II-lea, decât cuceririlor teritoriale pe care doar le enumeră. Cronicarul cataloghează alianţa cu despotul Gheorghe Brancovici drept un atac la adresa creştinătăţii:

„Cunoscându decia că de va putea să lege prieteşug cu Gheorghie dispotul, domnul sârbilor, că lucrurile lui să vor întări şi a creştinilor vor slăbi, cu toată nevoia au silit şi au luat fata lui, să-i fie împărăteasă”⁷⁹.

Este vorba despre Mara⁸⁰, fiica lui Gheorghe Brancovici. Aflat sub o puternică presiune otomană şi în încercarea de a evita invazia Serbiei, în 1433 Gheorghe

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ Presupusa înlocuire a lui Vlad Dracul cu un anume Mircea, identificat ca fiul său, şi a acestuia din urmă cu Basarab II, loial lui Iancu de Hunedoara. Vezi comentariile şi trimiterile din Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Ţara Românească şi Moldova. A. 1324-1881*, vol. I: secolele XIV - XVI, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p. 94.

⁷⁵ Anca Iancu, *art. cit.*, p. 21.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 22.

⁷⁸ *Cronica sârbo - moldovenească* în P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 192.

⁷⁹ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 120.

⁸⁰ Mara Brancovici, numită şi Mara Hatun sau Despina Hatun (1416 - 1487) a fost fiica despotului sârb Gheorghe Brancovici şi a prinţesei bizantine Irina Cantacuzino. A fost logodită cu Murad II în încercarea de a amâna/stopa instaurarea dominaţiei otomane asupra Serbiei. Căsătoria a avut loc în 1435. După

Brancovici este de acord să o logodească pe Mara cu sultanul Murad al II-lea, căsătoria lor având loc în septembrie 1435⁸¹. Rezultatul a fost acceptarea vasalității față de Poartă de către despotul sârb, urmată de instaurarea definitivă a autorității otomane în cursul anilor 1438-1439⁸². Ultimul obstacol în calea invaziei Ungariei era cetatea Belgradului, al cărei asediu de șase luni a început în aprilie 1440. Grigore Ureche menționează participarea sârbilor la acest asediu alături de otomani ca o consecință a înrudirii dintre cele două dinastii: „*Décii și cu puterea socru-său și cu a sa s-au apucat de Beligrad și bătându cetatea au pierit 7.000 de turci*”⁸³. În fond, și în cazul sârbilor, ca și în acela al muntenilor sau moldovenilor, participarea la luptă alături de otomani era o consecință firească a acceptării închinării.

Concluzii

Bine educați și informați, cronicarii Moldovei din secolele XV-XVII dezvăluie cititorilor momente cheie ale istoriei otomane: fondarea statului sub conducerea lui Osman, expansiunea anatoliană și europeană, criza ce a urmat prizonieratului lui Bayezid I și restabilirea puterii otomane în vremea lui Mehmed I. Textele analizate impresionează prin acuratețe, capacitatea analitică și viziunea istorică a autorilor. Până la sfârșitul secolului al XVI-lea, temele istoriografiei moldovenești despre relațiile cu otomanii, atitudinile și sentimentele erau deja fixate.

BIBLIOGRAFIE

- Agoston, Gabor; Masters, Bruce, *Encyclopedia of The Ottoman Empire*, Infobase Publishing, New York, 2009.
- Aksin Somel, Selcuk, *Historical Dictionary of the Ottoman Empire*, Scarecrow Press, Maryland, 2003.
- Ali Mehmed, Mustafa, *Istoria turcilor*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976.
- Decei, Aurel, *Istoria Imperiului otoman*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
- Fine, John, *The Late Medieval Balkans. A Critical Survey From the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, The University of Michigan Press.
- Iancu, Anca, *Știri despre români în izvoarele istoriografice sârbești (secolele XV-XVII)*, în *Studii istorice sud - est europene*, vol. I, culegere îngrijită de Eugen Stănescu, Ed. Academiei, București 1974.
- Imber, Colin, *The Ottoman Empire 1300 - 1481*, The Isis Press, Istanbul, 1990.

moartea lui Murad II, în 1451, a revenit în Serbia. La puțin timp, cca. 1456 - 1457, după moartea părinților săi, s-a întors la curtea sultanului Mehmed II, unde era o persoană cu influență.

⁸¹ John Fine, *The Late Medieval Balkans. A Critical Survey From the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, The University of Michigan Press, p. 530.

⁸² Colin Imber, *op. cit.*, p. 118.

⁸³ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 120.

-
- Inalcik, Halil, *Imperiul Otoman. Epoca clasică 1300 - 1600*, Ed. Enciclopedică, București, 1996.
 - Madgearu, Alexandru, *Originea medievală a focarelor de conflict din Peninsula Balcanică*, Ed. Corint, București, 2001.
 - Mantran, Robert (coord.), *Istoria Imperiului Otoman*, Ed. All, București, 2001.
 - Mihăilă, Gheorghe, *Istoriografia română veche (sec. al XV-lea – începutul sec. al XVII-lea) în raport cu istoriografia bizantină și slavă, în Romanoslavica*, București, XV, 1967.
 - Panaite, Viorel, *Pace, război și comerț în Islam. Țările Române și dreptul otoman al popoarelor (secolele XV - XVII)*, Ed. All, București, 1997.
 - Panaitescu, P. P., *Cronicle slavo - române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*, Ed. Academiei, București, 1959.
 - Ureche, Grigore, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955.
 - Vaughn Findley, Carter, *The Turks in world history*, Oxford University Press, Oxford, 2005.
 - *** *Cronici turcești privind Țările Române: extrase*, volumul I, volum întocmit de Mihail Guboglu și Mustafa Mehmed, Ed. Academiei, București, 1966.

DOMNIA LUI ȘTEFĂNIȚĂ CEL TÂNĂR ÎN ȚARA MOLDOVEI (1517 - 1527)

Laurențiu CHIRIAC*

Cuvinte cheie: *Moldova medievală, Ștefan cel Tânăr, politica internă, politica externă.*

Keywords: *Medieval Moldova, Stephen the Younger, internal politics, external politics.*

Abstract

The grandson of Stephen the Great, Stephen the Younger, reigned in medieval Moldova between 1517 - 1527, being underaged at his ascension to the throne of the country. So, he could not govern alone, but only under the regency of the ruler of the fortress of Suceava, Luca Arbore.

However, he managed to institute some reforms in the internal politics of the medieval state of Moldova: he strengthened the central power and destroyed the core of the great boyars; he replaced from their positions the old governors with new governors, coming from the middle-class boyars; he gave the great properties to the monasteries and to the middle-class boyars that he had attracted onto his side.

Externally, at the beginning of his reign, Stephen the Younger maintained Moldova in a balance of forces created in South-East Europe, between the interests of the Ottoman Empire, the Kingdom of Poland and Hungary. After 1523, Moldova's relations with these states become tense.

I. Contextul ungerii ca domn a lui Ștefan cel Tânăr

Realizările din vremea lui Ștefan cel Mare în domeniul politicii interne și externe, ca și cele privind ridicarea culturală au constituit pentru urmașii săi imediați din secolul al XVI-lea un temelie, dar și un fel de dispoziție testamentară.

Înconjurat - mai ales la început - de rivali în interior și în exterior, Ștefan cel Mare a știut să impună Moldovei sale un statut juridic aparte și să ducă țara către o formă de supraviețuire adaptată condițiilor vremurilor. Luptând cu înverșunare pentru a menține integritatea Țării Moldovei, înfruntând pe turci, pe unguri, pe polonezi, pe tătari sau pe schimbătorii domni ai Valahiei, Ștefan cel Mare i-a menținut țării sale libertatea și independența. De această politică pe care a dus-o marele voievod au trebuit să țină seama și urmașii săi direcți din neamul Mușatinilor. Numai că aceștia înțeleseseră chiar de la marele lor înaintaș că Moldova nu va exista ca stat doar garantat de puterile creștine, ci va trebui să ființeze sub suzeranitatea protectoare a Porții Otomane¹.

* Doctor în istorie, muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

¹ Dimitrie Onciul, *Istoria Bucovinei înainte de unirea cu Austria*, în vol. Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice*, ediție îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, vol. 1, București, 1968, p. 532.

În altă ordine de idei, dacă Ștefan cel Mare reușise să împiedice tendințele centrifuge ale mării boierimi moldave și fărâmițarea puterii domnești², urmașii săi au avut dificultăți datorate opoziției mării boierimi care nu accepta întărirea puterii domnești. După moartea marelui voievod, a urmat pe tronul Moldovei singurul său fiu legitim în viață, Bogdan al III-lea cel Orb (2 iulie 1504 - 20 aprilie 1517) - un „bărbat viteaz, prieten al virtuților și al oamenilor virtuoși”³.

Lui Bogdan al III-lea i-a urmat la tron fiul său mai mare, Ștefan al IV-lea cel Tânăr sau Ștefăniță, fiu nelegitim dintr-o legătură cu o femeie numită Stana, decedată în 1518 și înmormântată la biserica „Sf. Nicolae” din Rădăuți⁴. Nepot al lui Ștefan cel Mare, Ștefăniță cel Tânăr s-a născut în 1506, la Suceava, el și-a petrecut tinerețea în Polonia, Crimeea, Germania și Constantinopole, unde, ocupându-se de comerțul cu pietre prețioase, a făcut avere. Din această avere ar fi plătit Porții Otomane 220000 de ducați pentru a urca pe tron. Cunoscând limbile polonă, turcă, latină, germană, greacă, tătară și armeană, Ștefăniță cel Tânăr a fost una din cele mai interesante figuri de voievozi moldoveni. Grigore Ureche aprecia că „ar fi putut să fie un mare conducător și altor țări”⁵, aluzie probabil la faptul că visul de unire al celor trei țări românești încolțise deja la cronicarii vremii.

Ungerea lui Ștefan cel Tânăr ca domn al Moldovei s-a făcut la Suceava, de către mitropolitul Teoctist al Moldovei, la data de 22 aprilie 1517⁶. Modul în care domnia țării a trecut de la Bogdan la acest fiu al său nu este cunoscut, dar cum ungerea s-a făcut la cinci zile după moartea tatălui său este posibil ca în acest interval să fi existat ceva frământări⁷.

La urcarea pe tron, Ștefan cel Tânăr - după *Cronica episcopului Macarie* - era în vârstă de nouă ani⁸, această informație fiind preluată și de Grigore Ureche⁹. Într-un document polonez din 1517, el era arătat în vârstă de 11 ani¹⁰, iar într-un raport diplomatic din 1521 se consemna că ar avea 18 ani. După opinia lui Horia I. Ursu, Ștefăniță ar fi avut la urcarea pe tron doar 13 ani, această afirmație bazându-se pe informația din cronica lui Ureche - care arăta că, după bătălia cu tătarii de la Ciuhru (pe Prut), Ștefan cel Tânăr „și-a luat doamnă”. În opinia aceluiași Horia I. Ursu, era greu de admis că voievodul s-ar fi căsătorit la 10-11 ani, el trebuind să aibă cel puțin vârsta de 13 ani¹¹. Într-un raport al nunțului papal din Ungaria, datând din 18 iunie 1526, se

² Virgil Pâslariuc, *Raporturile politice dintre marea boierime și domnie în Țara Moldovei în secolul al XVI-lea*, Chișinău, 2005, p. 19.

³ *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, îngrijit de Maria Holban, București, 1968, p. 149.

⁴ Nicolae Grigoraș, *Ștefan vodă cel Tânăr și Luca Arbure*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Iași” (AIIAI), nr. IX, Iași, 1972, p. 3.

⁵ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția P.P. Panaitescu, prefată și note de Gh. Pop, București, Editura Minerva, 1967, p. 100.

⁶ *Cronicile slavo - române din secolele XV - XVI*, publicate de Ioan Bogdan, ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu, București, 1959, p. 52.

⁷ Ștefan S. Gorovei, *Mușatinii*, București, 1976, p. 77.

⁸ *Cronicile slavo - române din secolele XV - XVI*, p. 92, unde cronicarul Macarie scria: „Și a lăsat domnia fiului său, Ștefan voievod cel Tânăr, fiind acesta atunci de nouă ani”.

⁹ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 100.

¹⁰ Colecția de documente Eudoxiu Hurmuzaki, II/3, București, 1896, p. 248: “... post mortem olim Bogdani voivode Moldaviae Stephanum eius filium undecim annum natum ...”.

¹¹ Horia I. Ursu, *Moldova în contextul politic european (1517 - 1527)*, București, 1972, p. 129, nota 5.

menționează că „*moldoveanul e mai tânăr de vârsta regelui Ludovic al II-lea, care era născut la 1 iulie 1506*”¹².

II. Politica internă din Țara Moldovei (1517 - 1527)

Ștefan cel Tânăr, fiind minor la urcarea pe tronul Țării Moldovei, nu putea guverna singur, fapt pentru care s-a instituit regența, un obicei obișnuit în acel timp în Moldova. Mai mult, Bogdan voievod murise pe neașteptate și nu exista orânduită o tutelă oficială. Astfel, în cadrul *Sfatului domnesc*, cea mai importantă figură era cea a portarului Sucevei, Luca Arbore. Acesta a fost unul din cei mai însemnați boieri ai epocii, apărând în actul de la 14 septembrie 1486 cu titlul de portar al Sucevei¹³, titlu pe care l-a deținut toată viața. Apoi, el dispare pentru o anumită perioadă din Sfat, păstrându-și totuși funcția, deoarece în acte nu apare nimeni ca titular al acestui post¹⁴. Reapare în Sfat la 27 septembrie 1497, ca semn de recunoștință pentru eroica apărare a Cetății de Scaun a Sucevei în timpul războiului cu Polonia¹⁵. A fost un boier loial domnului, dacă este să trecem peste „episodul” de la 1504¹⁶, cu o mare autoritate, izvoarele indicând clar că a fost printre primii sfetnici ai Țării Moldovei.

În același timp, Luca Arbore era și conducătorul moral al partidei marilor boieri care luptau împotriva unei domnii autoritare. Dacă în timpul lui Bogdan al III-lea, Luca Arbore și boierii săi au menținut un echilibru de putere în raport cu puterea domnească, în timpul lui Ștefăniță - un domn nevârstnic - marea boierime s-a văzut în largul ei, tutelând însăși domnia Moldovei. Firesc, Luca Arbore și marii boieri au fost guvernatorii lui Ștefan cel Tânăr, dar și ai destinului Moldovei, executând aceste sarcini în conformitate cu interesele lor, care uneori nu se întâlneau cu cele ale țării¹⁷.

În opinia lui A. D. Xenopol, Luca Arbore avea o autoritate morală, nu legal mai mare decât a celorlalți boieri, căci autoritatea de care se bucura era datorată doar prestigiului personal¹⁸, iar - în opinia lui N. Grigoraș - Luca Arbore nu a luat imediat conducerea țării, deoarece în Sfatul domnesc se aflau dregători cu merite mai mari decât ale lui: mitropolitul Teoctist al II-lea, vornicul Petre Cărbăț sau marele logofăt Gavril Totrușan¹⁹. Marea boierime găsea acum cel mai potrivit prilej pentru a conduce țara conform propriilor interese și, într-adevăr, în cei cinci ani ai minoratului lui Ștefăniță cel Tânăr, boierimea moldoveană a depus toate stăruințele pentru a-și impune programul ei de guvernare.

¹² Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 77.

¹³ *Documenta Romaniae Historica (DRH)*, serie A, *Moldova*, vol II, întocmit de L. Șimanschi, București, 1976, nr. 264, p. 406.

¹⁴ Virgil Pâslariuc, *op. cit.*, p. 27.

¹⁵ *Ibidem*, p. 28.

¹⁶ În Polonia se știa că pentru tronul Moldovei, în afară de Bogdan, se iviseră încă doi candidați, un Ștefan susținut de turci și „*Herborusz*” - adică Arbore - căpitanul Sucevei. Urmărit de ostașii lui Ștefan cel Mare, Luca Arbore a reușit totuși să scape.

¹⁷ Horia I. Ursu, *op. cit.*, p. 17.

¹⁸ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. IV, ediția a IV-a, București, 1927, p. 217.

¹⁹ Nicolae Grigoraș, *Ștefan vodă cel Tânăr și Luca Arbore ...*, p. 7.

În acest sens, într-o scrisoare a cancelarului polonez Petru Tomicki se menționează că Ștefăniță a fost ales prin sprijinul Sfatului domnesc²⁰. Din cauza minoratului domnului, se impunea instaurarea unei regente domnești. Din actele vremii se poate constata faptul că s-a constituit o tutelă domnească în care au intrat cei mai de vază reprezentanți ai Sfatului domnesc. După părerea majorității istoricilor, pornind de la un pasaj din cronica lui Ureche, în fruntea regentei a fost numit portarul de Suceava, Luca Arbore²¹. Evenimentele care au urmat confirmă justetea unei asemenea supoziții, deși din Sfat mai făceau parte și alți boieri puternici, majoritatea - în opinia lui Ilie Minea - trecuți prin școala politică a lui Ștefan cel Mare și colaboratorii acestuia la înflorirea Țării Moldovei²².

De altfel, în primul document emis de Ștefăniță, din 7 octombrie 1517, componența Sfatului domnesc era următoarea:

*„Și la aceasta este credința domniei noastre mai sus scrise noi Ștefan voevod, și credința iubitului meu frate, Petru, și credința tuturor boierilor noștri, credința panului Isac, credința panului Petru vornic, credința panului Șandru, credința panului Negrilă, credința panului Cozma, credința panului Grincovici și a panului Tălabă de la Hotin, credința panului Coste și a panului Condrea de la Neamț, credința panului Petrică și a panului Toader de la Cetatea Nouă, credința panului Luca Arbure, portar de la Suceava, credința panului Hrană spătar, credința panului Ieremia vistiernic, credința panului Șarpe postelnic, credința panului Săcuian ceașnic, credința panului Stârcea stolnic, credința panului Toma Cățelan comis și credința tuturor boierilor noștri moldoveni mari și mici. [...] pan Troțușan logofăt [...]”*²³.

Așadar, pe plan intern, marea boierime a încercat să-și redobândească privilegiile, adică să reînvie situația din prima jumătate a secolului al XV-lea, dorind să anuleze rezultatul luptei pentru întărirea puterii domnești. Prima măsură a marii boierimi a fost aceea de a acapara noi domenii funciare²⁴. O mare parte dintre actele interne păstrate au fost emise pentru a întări noile achiziții funciare ale marilor boieri. Numai că, după 1522 - când încetează minoratul lui Ștefan cel Tânăr - și până la sfârșitul domniei lui, principalii beneficiari ai daniilor sau achizitorii terenurilor vor rămâne doar micii boieri și mănăstirile²⁵.

În primii cinci ani ai domniei lui Ștefăniță, în timpul minoratului acestuia, numărul de acte emise pentru marea boierime a crescut la 31, aceasta din urmă având posibilitatea de a-și crea și consolida domeniile funciare individuale, acumulate pe perioada tutelei domnești, într-un timp foarte scurt. Acest fenomen al formării unor mari domenii familiale boierești a fost sesizat de M. Costăchescu, care - descriind domeniul Găneștilor - nota, în final, următoarele: *„Sate aproape unele de altele și neamuri boierești multe și puternice, care se puteau întâlni și uni repede și la bine și la rău,*

²⁰ Colecția Hurmuzaki ..., vol. II/3, pp. 248 - 249, nr. CXCVI: “[...]Stephanum ejus fillium undecim annos natum, omnium illius terre consiliariorum et nobilium ad vojevodatul esse ascitum[...]”.

²¹ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 102: “[...] au crescut pe Ștefan vodă pre palmile lui (a lui Luca Arbure), avându atâta credință și în tinerețile lui Ștefan vodă toată țara otcărnuia [...]”.

²² Ilie Minea, *Complotul boieresc contra lui Ștefăniță Vodă*, în „Cercetări Istorice”, IV, 2, 1928, Iași, p. 197.

²³ *Documente privind istoria României (DIR)*, A. Moldova, secolul XVI, vol. 1, pp. 108 - 109, nr. 109.

²⁴ *Istoria României*, vol. II, Editura Academiei, București, 1962, p. 613.

²⁵ *Ibidem*, p. 613.

*explică puterea acestor boieri care au vrut să stăpânească Moldova în prima jumătate a secolului al XVI-lea*²⁶. De altfel, acest mare domeniu boieresc al Găneștilor a fost centrul „*frondei boierești*” împotriva lui Ștefăniță (martie 1523)²⁷.

În primăvara anului 1523, datorită unor intrigi de curte ale marelui logofăt Gavril Troțușan, considerat un „trădător patologic”²⁸, voievodul Ștefăniță i-a ucis pe Luca Arbore și pe fiii acestuia, pentru că portarul Sucevei trimisese o solie la regele polonez Sigismund (cel care refuzase să-i dea una din fete de soție), după care l-a închis pe Gavril Troțușan în temnița de la Suceava. Apoi, dorința domnului de a schimba componența Sfatului domnesc a provocat și o mai mare revoltă a mării boierimi moldave. Atunci a avut loc decapitarea mai multor boieri (printre care și Petru Cărăbă, Negrilă, Coste, Șarpe, Gane), dar și depozedarea lor de marile latifundii ori fuga celor scăpați în Polonia. Are loc și schimbarea componenței Sfatului domnesc cu oameni noi, astfel că se încheia perioada de regență și începea conducerea autoritară a proaspătului voievod major²⁹.

Din 1523, politica internă a lui Ștefăniță cel Tânăr a stat sub semnul cruzimii și al dorinței obsesive de a-i căsăpi pe mării boieri. Mulți dintre aceștia au început să părăsească Moldova, adăpostindu-se în Polonia, Transilvania și Țara Românească. Aproape toți vechii dregători au fost înlocuiți din funcție. Astfel, ridicarea boierilor împotriva „tiranului” a devenit o mișcare organizată. Marile proprietăți au fost date de către domn mănăstirilor și micii boierimi pe care o atrăsese de partea lui și căreia îi dăduse și funcții în noul Sfat domnesc. Așadar, spre finalul domniei, Ștefan cel Tânăr întărește puterea centrală și distruge nucleul mării boierimi. Prin aceasta, a avut loc accesul în Sfatul domnesc a altor familii boierești, iar dregătoriile au fost transmise dincolo de un cadru strict familial³⁰.

III. Politica externă a Moldovei (1517 - 1527)

Relațiile dintre marea boierime și puterea domnească au fost influențate și de raportul de forțe creat în Europa de Sud-Est. Direcțiile politicii externe au constituit mereu puncte sensibile ale solidarității sau adversității dintre cele două tabere. Astfel, cu toate tendințele sale centrifuge, marea boierime i-a acordat, la început, sprijinul minorului Ștefăniță. Mizând pe o stabilitate și pe o continuitate în lăuntrul țării, clasa politică nu a susținut candidaturile unor pretendenți, aflați pribegi la acea dată în Polonia sau în altă parte. Spre exemplu, în Polonia era adăpostit Petru Pribeagul - care avea sprijinul regelui Sigismund, cel care, în cele din urmă, l-a refuzat, pentru a nu provoca reacții din partea ungarilor și a moldovenilor. Prin urmare, opțiunea boierimii moldovene de a-l proteja pe Ștefăniță era deja cunoscută la Cracovia³¹.

Chiar de la început, Ștefan cel Tânăr a fost recunoscut drept domn al Moldovei de către sultanul Imperiului Otoman, acesta trimițându-i un sol să-l felicite și să-i

²⁶ Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefăniță voievod (1517 - 1527)*, Iași, 1943, p. 201.

²⁷ Virgil Păslariuc, *op. cit.*, p. 33.

²⁸ *Ibidem*, p. 29.

²⁹ *Ibidem*, p. 27. Ilie Minea, *op. cit.*, pp. 198 - 200.

³⁰ Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, pp. 77 - 78.

³¹ Colecția Hurmuzaki ..., II/3, nr. 196, p. 248.

înmâneze însemnele de recunoaștere: „tuiuri, un sangiac, turban, caftan domnesc și un armăsar împărătesc”³². Această recunoaștere din partea Porții a venit fără dificultăți, deoarece forțele armate otomane erau concentrate în Africa, pentru a cucerii Egiptul.

Contribuția boierilor la conducerea Țării Moldovei a fost deosebită la începutul domniei lui Ștefăniță, iar, prin aportul lor, situația țării nu a fost tulburată. Astfel, s-a reușit înfrângerea tătarilor pătrunși în Moldova la 8 august 1518, la Ciuhru (lângă târgul Șerbanca, pe Prut), cu ajutorul vornicului Petru Cărăbăț al Țării de Jos și al polonezilor³³. Relațiile cu Polonia au fost normale, încheindu-se între cele două țări două tratate de pace (1517 - 1518), o alianță și un tratat privitor la administrarea justiției internaționale (încheiat în 1519)³⁴.

În fond, declinul Regatului maghiar i-au determinat pe oamenii de decizie ai Țării Moldovei să caute un sprijin mai sigur, ei orientându-se în mod special spre Regatul Poloniei - care reprezenta o forță politico-militară în zonă. Aproximativ față de vecinul de la nord avea două explicații: a) tradiția de luptă antiotomană a polonezilor și b) „*Republica aristocratică polonă*” constituia o atracție pentru boierimea moldoveană, care o vedea ca pe un model de organizare a statului lor³⁵.

Numai că, după 1523, odată cu refuzul regelui polon Sigismund de a-i da de soție lui Ștefăniță cel Tânăr una din fiicele sale și odată cu revolta marii boierimi din Moldova, relațiile moldo-polone s-au stricat. Din cauza semeției lui Ștefăniță cel Tânăr, relațiile cu polonezii nu au mai putut fi restabilite. Refugiarea unor boieri moldoveni la curtea regală poloneză și temerea polonezilor că Ștefăniță s-ar putea alia cu turcii au făcut ca relațiile să fie tensionate până la moartea voievodului moldav³⁶.

Deși exista temerea că Ștefăniță cel Tânăr se va alia cu turcii, totuși acesta a atacat și a învins în 1523 o armată turcească condusă de Tassa-pașa și i-a luat o pradă bogată. Turcii doar se refugiaseră în Moldova, după ce fuseseră respinși de polonezi. Din acest motiv, relațiile lui Ștefăniță cel Tânăr cu otomanii au devenit și ele tensionate³⁷.

Mai mult, din cauza unui aranjament potrivit căruia Ștefăniță cel Tânăr urma să se căsătorească cu Ruxandra (fiica lui Neagoe Basarab), domnul moldovean a intrat în conflict și cu voievodul muntean Radu de la Afumați, acesta devenind între timp soțul Ruxandrei (ianuarie 1526). Deși i s-a propus de către munteni să se căsătorească cu Stana (o altă fiică a lui Neagoe Basarab), Ștefăniță cel Tânăr a refuzat și a atacat Țara Românească, jefuind, ucigând și „*băgând spaima în munteni*”³⁸. În anii 1526 - 1527 au urmat alte două bătălii moldo - valahe, după care conflictul s-a stins prin căsătoria domnului moldav cu Stana, cea pe care inițial o refuzase³⁹.

³² Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, postfață și bibliografie de Magdalena Popescu, București, 1986, p. 76.

³³ Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 72.

³⁴ F. C. Nano, *Condica tratatelor și ale altor legăminte ale României (1354 - 1937)*, București, 1938, pp. 28 - 29.

³⁵ Virgil Păslariuc, *op. cit.*, pp. 34 - 35.

³⁶ Horia I. Ursu, *op. cit.*, pp. 19 - 20. *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 614.

³⁷ Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 79; Horia I. Ursu, *op. cit.*, pp. 21 - 22.

³⁸ Horia I. Ursu, *op. cit.*, pp. 22 - 23; Virgil Păslariuc, *op. cit.*, p. 37.

³⁹ Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefăniță voievod ...*, pp. 217 - 218.

Cu toate acestea, întors deja bolnav din Țara Românească, Ștefăniță cel Tânăr a murit la 14 ianuarie 1527, în cetatea Hotinului. Unele letopisețe arată că nobilii de la curtea poloneză, care se temeau că Ștefăniță s-ar putea alia cu turcii, au pus-o chiar pe soția acestuia să-l otrăvească, după care Stana s-a reîntors în Muntenia și s-a călugărit, murind în februarie 1431. Neavând urmași cu Stana, Ștefăniță cel Tânăr a fost înmormântat la Mănăstirea Putna⁴⁰.

ILUSTRAȚII

**Fig. 1. - Ștefăniță Vodă cel Tânăr
(1517-1527)**

**Fig. 2. - Sigiliul domnesc al lui
Ștefăniță Vodă cel Tânăr**

⁴⁰ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 126; Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 80.

Fig. 2. - Familia lui Ștefăniță Vodă cel Tânăr – tablou votiv

BOLNIȚA MĂNĂSTIRII HUREZI

Constantin MĂNESCU*

Cuvinte cheie: bolniță, Hurezi, Maria Brâncoveanu, mănăstire, Arhimandritul Ioan.

Mots chef: hôpital de monastère, Hurezi, Maria Brancoveanu, couvert, Ioan l'Arhimandrite.

Résumé

L'hopital de Monastère Hurezi est situé a l'est de grand complexe monacal de Hurezi, à l'exterieur des murs de l'église principale. L'église de l'hopital a été bati entre 1696 - 1699 avec la dépense de Marie Brancovan, l'epouse de grand voivode Constantin Brancovan. La chapelle de l'hopital conventuel est protégée elle aussi par un mur d'enceinte qui en-tourait un vaste jardin. Ici était aussi, orientée vers le sud, l'infirmerie proprement dite de la monastère. Par toutes ses dispositions l'ensemble s'inscrit dans la tradition orientale des hopitaux. Les peintures de l'église, réalisées par les artists Preda, Nicolae et Ianache, est caractérisée d'une part par sa thématique funéraire et eschatologique, et simultanément par des recherches spatiales et de narrativisme, de même que par un décorativisme assez proche d'esprit baroque.

Vlădica Antim Ivireanul zicea la 1713: „Cinci lucruri sunt nefolositoare: Cuvântul fără ispravă; bogățiile fără chiveniseală; știința fără moravuri bune; milostenia fără gând bun și viața fără sănătate”¹. Preocuparea pentru vindecarea bolilor sufletești și trupești a existat încă din antichitate. Egiptenii și babilonenii cunoșteau și practicau medicina, Grecia antică avea medici renumiți, precum și acele temple ale lui Esculap, renumite *asclepieia* (Ἀσκληπιεία), unde bolnavii veneau să recapete de la zeu refacerea sănătății lor², evreii aveau un fel de lazaret, unde erau izolați bolnavii de lepră până la completa vindecare. Cu toate acestea, la popoarele antice nu se constată existența unor case publice de sănătate, în genul spitalelor noastre și în înțelesul pe care noi îl dăm cuvântului „spital”.

Creștinismul vine cu o învățătură nouă, care are la bază, ca principiu de căpetenie, iubirea față de aproapele (Matei XXII, 36 - 40). După edictul lui Constantin cel Mare (313) și dezvoltarea monahismului, pe lângă mănăstiri au început să ia ființă tot felul de așezăminte filantropice, cum ar fi *brefotrofii* (*vrefotrofii*), adică acele case în care să fie îngrijiți și mai ales nutriți pruncii rămași fără mamă, *orfanotrofii* (în care să fie îngrijiți copiii orfani, până să poată învăța o meserie), *gerondocomii* (aziluri pentru bătrâni), *hirotrofii* (aziluri de văduve), *xenodohii* (case pentru primirea drumeților,

* Preot, parohia Urșani, Horezu, Vâlcea. Doctorand la Universitatea „Valahia” din Târgoviște.

¹ Elena A. Tănăsescu, *Educația în general și cultura noastră*, București, 1905, p. 64.

² Pr. dr. Athanasie Negoită, *Bolnițele mănăstirilor*, în „Mitropolia Olteniei”, XXI (1969), nr. 9 - 10, p. 684.

străini), *ptohotrofii* (case unde ia masa săracii) și, în fine, așa-numitele *noscomii*, adică aziluri sau spitale³. Asia Mică va deveni centrul lumii creștine pentru aceste instituții de binefacere, prin faptul că Sfântul Vasile cel Mare, arhiepiscop al Cezareei Capadociei, își va da toată agonisița vieții sale pentru instituții de asistență socială, unde să fie alinate și tămăduite suferințele celor bolnavi. „*Vasiliadele*” constituite de Sfântul Vasile cel Mare, a căror faimă s-a răspândit în întregul Imperiu Roman, reprezintă primele spitale din lume, organizate pe secții: chirurgie medicală, psihiatrie și farmacie⁴.

Din Asia Mică, aceste instituții vor servi ca model și se vor răspândi în toată lumea creștină, atât în Răsărit, cât și în Apus. În anul 398, patriarhul Ioan Hrisostomul preia modelul *vasiliadelor* pentru *nosocomioanele* construite de el. În secolele următoare, numărul acestor instituții de îngrijire medicală va crește la Constantinopol, ajungând până la treizeci și trei. Majoritatea sunt construite în timpul împăratului bizantin Iustinian I (527 - 565), altele în timpul lui Tiberiu al II-lea (578 - 582), Mauriciu (582 - 602), Constantin Copronimul (740 - 775), Leon IV (886 - 912) și Constantin Monomahul (1042 - 1054)⁵.

Înființarea monahismului în țara noastră se datorește Sfântului Nicodim de la Tismana, care vine la noi în țară după ce este închinoviat la Athos, Ohrida și unde cunoaște organizarea lui Pavel Everghenitul, cel care la anul 1054 stabilește în *Echtesis*-ul (Tipiconul) alcătuit de el și scris de ucenicul său Timotei să se zidească pe lângă marile mănăstiri câte o bisericuță, cu chilii împrejur și cu o noscomie cu paturi pentru bolnavii din acea mănăstire. Și cum mănăstirile sârbești, de unde venea Sfântul Nicodim, aveau pe lângă acele case pentru asistența bolnavilor, pe care le numeau bolnițe, atât cuvântul slavon cât și lăcașul de pe lângă o mănăstire care purta această denumire, au trecut și în Țara Românească, știut fiind faptul ca Vodița și Tismana, primele mănăstiri din spațiul românesc, aveau bolnițe⁶.

Așadar, cuvântul *bolniță* este de origine slavă (*bolnica*) și el a pătruns în limba noastră românească cu semnificația de „*locul unde se află bolnavi*”, „*lazaret*”, „*spital pe lângă o mănăstire sau un așezământ de binefacere*”⁷. Odată cu dezvoltarea sanitară a țării noastre, cuvântul „*bolniță*” a fost înlocuit cu cuvântul de origine germană „*spital*”, care definește „*instituția medicală în care sunt internați bolnavii, accidentații sau răniții*”⁸, bolniță rămânând totuși mai departe în limba română, dar desemnând în trecut locul pe lângă o mănăstire unde se aflau bolnavii sau un așezământ de binefacere, precum și o încăpere unde se păstrau osemintele călugărilor defuncți⁹.

³Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească universală*, vol. I, ediția a II-a, Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1926, p. 261.

⁴Dr. Romulus Popescu, Dr. Drina Popescu, *Însemnătatea medico - istorică a bolnițelor din județul Vâlcea*, în „Mitropolia Olteniei”, XXI (1969), nr. 11 - 12, p. 892.

⁵Luiza Zamora, *Biserici bolniță din Țara Românească în secolele XVI - XVIII*, Grupul Român pentru o Istorie Alternativă, București - Cluj - Napoca, 2007, p. 11.

⁶Dr. Pompei Gh. Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, vol. III - *Asistența publică în trecutul românesc până la 1834*, București, 1938, p. 53.

⁷*Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Academiei, București, 1975, p. 91.

⁸*Ibidem*, p. 883.

⁹Valeria Daniela Grigorescu, *Noi date despre biserica bolniță „Adormirea Maicii Domnului a Episcopiei Râmnicului în „Buridava. Studii și materiale”, VI*, Editura Almarom, Râmnicu Vâlcea, 2008, p. 118.

În istoriografia medicală românească s-au exprimat, de-a lungul timpului, puncte de vedere diferite referitoare la locul și rolul bolnițelor mănăstirești în trecutul medical al patriei noastre. Astfel, Pompei Samatian consideră că până la sfârșitul secolului al XVII-lea bolnița a fost spitalul specific românesc, destinat pentru îngrijirea bolnavilor și a eventualilor răniți, nu numai dintre clerici, ci și a celor dintre slujitori ori ostași¹⁰ și în acest chip bolnița a devenit spitalul celor mulți, spitalul tuturor, unde „se căutau nu numai clericii, ci toți cei nevolnici, bătrâni, văduve, bogați ori săraci”¹¹. În schimb, Nicolae Vățamanu își raportează datele la spitalul modern, instituție în care se acorda îngrijire medicală calificată și, în urma cercetărilor pe care le-a întreprins comparativ cu situația similară din Bizanț, Athos și Serbia, a ajuns la concluzia că bolnițele nu au fost spitale (cel puțin înainte de veacul al XVIII-lea), ci numai anexe ale așezămintelor bisericești cu un număr mai mare de călugări, unde cei mai vârstnici sau mai neputincioși dintre membrii acestor comunități religioase se retrăgeau ca să-și petreacă ultimii ani ai vieții. Acolo ei duceau o viață mai ușoară, lipsită în bună parte de rigorile „ascultării” rituale și primind, când era nevoie, asistența unui medic cu calificare dinafară sau, mai cu seamă, a unui lecuitor (vindecător) chiar din cuprinsul mănăstirii, „fratele bolnicer”. Suntem de acord cu acest punct de vedere și afirmăm că bolnițele erau niște simple infirmerii rezervate exclusiv călugărilor, în care laicii nu aveau mai mult acces decât la mănăstirea însăși. Ele nu au fost niciodată spitale. S-a putut controla astfel adevărul unor constatări mai vechi, după care nicicând vreo bolniță nu s-a transformat în spital propriu-zis¹², chiar dacă acest lucru s-a întâmplat la Horezu pentru o scurtă durată de timp, după cum vom vedea pe parcursul acestei lucrări. Nicăieri în altă parte, în Țara Românească și în Moldova, nu s-a transformat vreo bolniță în spital și nici nu au existat spitale propriu-zise, până la data de 14 decembrie 1704, când spătarul Mihai Cantacuzino înființează spitalul Colțea la București, primul spital care a luat ființă în țara noastră¹³.

Deosebirea dintre sensul religios și cel laic sau civil al tratării și îngrijirii bolnavilor apare și în *Lexiconul slavo - român* din 1649, al lui Mardarie Cozianul, care traduce „bolniță” prin „casă de bolnavi” și „vraceavniță” prin „casă de vindecare”. Sensul acestor definiții este foarte clar: „bolniță” înseamnă casă de bolnavi, adică azilul alcătuit din chiliile mănăstirești pentru bolnavi și bătrâni, pe când „vraceavnița” este locașul unde bolnavii intrau ca să se vindece, și de aceea Mardarie le tălmăcea numele prin „case de vindecare”. De bătrânețe, desigur că nu se mai puteau vindeca bătrânii din bolniță, pe câtă vreme de o răceală sau de o altă boală acută, puteau nădăjdui să se vindece, acei internați în „vraceavnițe”. De aici se poate deduce și deosebirea dintre „bolniță” și „spital”, prima fiind azil destinat primirii călugărilor bătrâni și bolnavi, iar cel de-al doilea, o instituție eminentamente curativă, care îngrijea pe bolnavi, cu scopul de a-i reda muncii și activității lor obișnuite¹⁴. Călugării bolnavi retrași la bolniță își aveau

¹⁰ Dr. Pompei Gh. Samarian, *op. cit.*, p. 54.

¹¹ *Ibidem*, p. 57.

¹² Nicolae Vățamanu, *De la începuturile medicinei românești*, Editura Științifică, București, 1966, p. 9.

¹³ Idem, *Contribuții la istoricul înființării spitalului Colțea*, în volumul *Din istoria medicinei românești și universale*, Editura Academiei Române, București, 1962, p. 145.

¹⁴ Idem, *Semnificația medico - istorică a bolnițelor mănăstirești*. „Bolnița” și „vraceavnița”, în „Mitropolia Olteniei”, XXI (1969), nr. 11 - 12, p. 882.

aici chiliile și trapeza, în mica bisericuță își îndeplineau datoriile rituale, iar după moarte erau îngropați în jurul acestui locaș. Cu timpul, bolnițele au rămas doar niște cimitire călugărești¹⁵.

Cea mai veche bolniță de pe teritoriul Țării Românești pare a fi existat la Schitul Jgheaburi din județul Vâlcea, care pare a fi fondat de Radu Negru. Acest schit posedă la nordul bisericii un izvor sulfuros slab mineralizat, care este captat din cele mai vechi timpuri și se bucură de mare afluență la sărbătoarea Izvorului Tămăduirii. Acțiunea terapeutică a acestui izvor este indiscutabilă, cu atât mai mult cu cât în județul nostru abundă fresce în legătură cu acest subiect (Izvorul Tămăduirii).

Cea mai veche bolniță atestată documentar este cea de la Mănăstirea Bistrița, comuna Costești, județul Vâlcea, mănăstire ridicată la 1494 de banul Barbu Craiovescu. Acesta ridică și bolnița pe la 1497 și aduce aici moaștele Sfântului Grigorie Decapolitul. Dar atât zidurile Bistriței, cât și biserica bolniței, au fost „surpate” cu totul în 1509 de către tunurile domnești ale voievodului Mihnea cel Rău, în urma conflictelor cu puternica și influenta familie a Craioveștilor¹⁶. Desigur că aceasta a fost refăcută și se admite ca dată de sfințire a acesteia anul 1520 - 1521.

Urmează în ordine cronologică bolnița Mănăstirii Cozia, ridicată în afara incintei mănăstirii, la vest, pe o colină, care prin silueta sa zveltă și elegantă este „una dintre cele mai frumoase realizări arhitecturale ale veacului al XVI-lea din Țara Românească și este o bijuterie a arhitecturii autohtone a secolului al XVI-lea”¹⁷. Are hramul Sfinților Apostoli Petru și Pavel și este construită între 1542 - 1543, fiind o ctitorie a fostului egumen de la Argeș, Radu Paisie, fiul lui Radu cel Mare, pe numele său de boier Petru de la Argeș¹⁸. Tot din secolul al XVI-lea ar data, conform tradiției, bolnița Mănăstirii Dintr-un lemn, construită pe locul stejarului purtător de icoană, dar bisericuța bolniță de aici fiind din lemn, a căzut pradă focului către sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, în locul celei vechi fiind ridicată alta între anii 1810-1814, după aceleași dimensiuni¹⁹. Prima bolniță ridicată la Mănăstirea Dintr-un lemn este atribuită legendarei Ancuța, fata doamnei Chiajna și a lui Mircea Ciobanu, care a adus aici, de la Mănăstirea Gura Motrului, o icoană a Maicii Domnului făcătoare de minuni²⁰.

Secolul al XVIII-lea vine cu noi realizări în domeniul spitalelor laice. După spitalul Colțea, sunt ridicate în București, Iași și alte orașe din Țara Românească și Moldova, noi spitale din inițiativa unor domnitori sau boieri luminați. Al doilea spital care apare tot în capitala Țării Românești este spitalul Pantelimon, ctitorie a lui Grigore Ghica al II-lea, construit între 1735 - 1752 pe lângă Mănăstirea cu hramul Sfântul

¹⁵ Idem, *Originile medicinei românești*, Editura Medicală, București, 1979, p. 87, nota 3.

¹⁶ Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, Ediția a II-a revizuită și adăugită, vol I, București, 1928, p. 130.

¹⁷ Carmen Laura Dumitrescu, *Pictura murală din Țara Românească în veacul al XIV-lea*, Editura Meridiane, București, 1978, p. 16.

¹⁸ Ligia Elena Riza, Ioana Ene, *Monumentele istorice din județul Vâlcea. Repertoriu și cronologie*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2007, p. 39.

¹⁹ Ierom. Chesarie Gheorghescu, *Mănăstirea Dintr-un lemn*, Râmnicu Vâlcea, 1970, p. 17.

²⁰ Rasofora Teda Fuiuagă, Rasofora Teodosia Barac, *Monografia Mănăstirii dintr-un lemn*, Editura Măiastra, Târgu - Jiu, 2009, p. 96.

Tămăduitor Pantelimon, fiind urmat de alte spitale care au luat ființă în orașele de provincie: Craiova (1737), Buzău (1793) și Roman (1797)²¹.

Dar tot în secolul al XVIII-lea, episcopul Climent al Râmnicului Noului Severin (29 iunie 1735 - 8 mai 1749), unul dintre cei mai importanți ctitori de lăcașuri de cult din județul Vâlcea, va ctitori biserica bolniță a Episcopiei Râmnicului, cu hramul „*Adormirea Maicii Domnului*”, în zilele lui Constantin Nicolae Voievod, terminată de zidit la 20 octombrie 1745 și terminată zugrăveala la 1748²². Din actul de fundație aflăm că această biserică s-a zidit pentru îngroparea slujitorilor episcopiei, o contribuție materială importantă aducând un anume Chir Teodor²³. Programul iconografic al bolniței Episcopiei Râmnicului este descris pe larg de Luiza Zamora, acesta cuprinzând teme care evocă moartea, învierea, drumul sufletului după moarte sau semnificațiile eshatologice ale minunilor lui Iisus²⁴.

În afară de bolnițele menționate, care se află toate pe teritoriul județului Vâlcea, au mai existat în Țara Românească și alte bolnițe. În localitatea Sadova din județul Dolj, situată pe malul Jiului, lângă Bechet, unde boierii Craiovești ridicaseră o biserică din lemn, atestată documentar la 25 august 1530²⁵, reconstruită „*dă piatră, den temelie, cu chilii și cu toate ce să cade*” de Matei Basarab la 1632 - 1633²⁶, în afara zidului de incintă al Mănăstirii Sadova, la 1692-1693, voievodul Constantin Brâncoveanu va construi bolnița cu hramul „*Intrarea în biserică a Maicii Domnului*”²⁷. Tot Brâncoveanu va construi, la anul 1700, bolnița de la Brâncoveni, județul Olt (fost Romanai) după ce reconstruiește Mănăstirea Brâncoveni, fiindcă acolo era îngropat tot neamul său. Construcția bisericii mari se încheie la 15 august 1699, când are loc târnosirea, pictura fiind terminată abia la 1704²⁸. Mai existau, de asemenea, bolnițe pe lângă Mănăstirile Negru Vodă din Câmpulung-Muscel, Polovragi din Gorj, Slobozia, din Ialomița, ctitoria lui Matei Basarab, „*bolnița Radului Vodă*” din București și bolnița Mănăstirii Țigănești²⁹.

Am făcut această prezentare sumară și generală a bolnițelor din Țara Românească pentru a arăta că la loc de cinste, între ctitoriile acestor așezăminte importante de asistență sanitară și socială din evul mediu, se înscrie și Doamna Maria Brâncoveanu, soția voievodului-martir Constantin Brâncoveanu care pe lângă atribuțiile de soție a domnitorului Țării Românești, de mamă a unsprezece copii, patru băieți și șapte fete, și-a dovedit și calitatea de întemeietoare de lăcașuri sfinte. Era fiica lui Neagoe Postelnicul, fiul lui Antonie Vodă din Popești, acesta din urmă fiind un bătrân

²¹ Conf. dr. B. Duțescu, dr. Nicolae Marcu, *Bolnițe și spitale românești în secolul al XVIII-lea*, în „Mitropolia Olteniei”, XXI (1969), nr. 11 - 12, pp. 886 - 887.

²² Constantin Bălan, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Vâlcea (sec. XIV - 1848)*, Editura Academiei Române, București, 2005, doc. VIII 1332, p. 808 și doc. VIII 1333, p. 809.

²³ Valeria Daniela Grigorescu, *op. cit.*, p. 120.

²⁴ Luiza Zamora, *op. cit.*, pp. 102 - 108.

²⁵ Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, partea I, *Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*, vol. II (M - Z), editată de Mitropolia Olteniei, Craiova, 1970, p. 611, nota 8.

²⁶ Florin Epure, *Ctitoriile lui Matei Basarab din Oltenia*, Editura RAO, București, 2014, p. 54.

²⁷ Veniamin Nicolae, *Ctitorile lui Matei Basarab*, Editura Sport - Turism, București, 1982, p. 95.

²⁸ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, vol. I A - L, pp. 98 - 99.

²⁹ Dr. Pompei Gh. Samarian, *op. cit.*, p. 58.

blând și bun, un boier muntean care ajunge domnitor al Țării Românești pentru o perioadă foarte scurtă de timp, de aproape trei ani, între 3 martie 1669 și 12 februarie 1672³⁰.

Maria sau Marica Brâncoveanu, cum apare în unele documente, se căsătorește în anul 1675 sau 1676 cu boierul pe atunci Constantin Brâncoveanu³¹, fiind o bună chivernisitoare a tuturor bunurilor și averilor familiei sale. Ștefan D. Grecianu ne spune, despre voievodul Brâncoveanu și soția sa: „*Iar Măria Sa cu boierimea și cu alaltă slujitorime, au purces la Septembrie 15 zile [1697], mergând la mănăstirea Mării Sale la Hurez, unde a ajuns la Septembrie 18 zile, dând slavă lui Dumnezeu și bucurându-se, căci mănăstirea gătită de tot o au găsit și acolo s-au împreunat cu Maica Mării Sale și cu Doamna Mării Sale și cu toată alaltă casă a Mării Sale*”³². În continuare, el ne arată „*zidirile ce au făcut prea creștina Doamnă a acestui luminat Domn*”, spunând: „*Precum prea iubitorul de Hristos Domnul avea mare râvnă și fierbinte dragoste spre a zidi și a înfrumuseța lăcașele lui Dumnezeu, asemenea Mării Sale era și luminată și prea creștina lui Doamnă Maria, cu aceeași iarăși către cele dumnezești râvnă fiind, măcar că și multe alte zidiri, biserici au făcut, și cu de toate podoabele minunate le-au înfrumusețat, și le-au grijit. Iar după ce a refăcut Biserica Dintr-o zi din București și pe cea a Mănăstirii Surpatele, cu cheltuiala sa, făcut-au și la Urezi bolnița iarași Măria Sa*”³³.

Aceeși idee ne-o sugerează și pisania scrisă pe o piatră de 72/145 cm, fixată deasupra ușii de intrare în biserica bolniței de la Hurezi: „*Râvnindu și urmând în toate bunele fapte și blagocestevia Mariia, luminata doamnă preînălțat soțul său, Io Costandin Basarabu Voevod și precum soțul și domnul ei, biserica cea mare, în cinstea marilor Împărați și sfinți, Constantin și Elena, den temelie au rădicatu și o au înfrumusețat, așa și măria ei, în slava de Dumnezeu Născătoarei Fecioare și stăpânii noastre au ziditu această sfântă besericuce, bolniță, făcând-o ca în veci bună pomenire stremoșilor, moșilor și părinților lor să rămâe și al lor nemortu nume, isprăvind-o la al optulea anu alu domniilor lor, la leatu de la zidirea lumii, 7205, meseța septemvrie 20 dăni*”³⁴.

Această inscripție ne arată că lucrările încep la 20 septembrie 1696, acestea fiind supravegheate de însuși starețul mănăstirii Hurezi, Arhimandritul Ioan, cel care va fi adus aici în 1692 de la Mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung-Muscel, de Vodă Brâncoveanu, și va conduce mănăstirea Hurezi până la anul 1726, când va trece la cele veșnice³⁵. Lucrările se vor încheia la 31 mai 1699, așa cum ne arată pisania de pe

³⁰ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și până astăzi*, Editura Albatros, București, 1971, p. 707.

³¹ Relu Stoica, *Doamnele românilor. Dicționar*, Editura Editgraph, București, 2009, p. 71.

³² Ștefan D. Grecianu, *Viața lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, București, 1906, p. 83.

³³ *Ibidem*, pp. 227 - 228.

³⁴ Constantin Bălan, *op. cit.*, doc. IX 817, pp. 556 - 557. A se vedea și Ghenadie [Enăceanu] al Râmnicului, *Visite canonice însoțite de note istorico - arheologice, anii 1890 - 1891*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1892, p. 39; Arh. Ion D. Traianescu, *Bolnița Mănăstirii Hurezi. Biserica - Foișorul - Chiliile. Descriere arhitectonică*, în “Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice (BCMI)”, III (1910), p. 71; N. Iorga, *Mănăstirea Hurezului. Desvoltarea și viața ei*, Vălenii de Munte, 1912, pp. 73 - 74.

³⁵ Iuliana Mateescu, *Un chip de lumină. Arhimandritul Ioan, starețul mănăstirii Hurezi (1692 - 1726)*, Editura Dar din har, București, 2014, p. 18.

peretele de vest al naosului, deasupra ușii de intrare: „*Dentru ale tale aducu sfinții tale, Stăpână, această sfântă și dumnezeiască biserică, ca o miresă împodobită, precum pe dânafară, așa și cu de toate poboabele împodobită, și pe dânlăuntru, întru cinstea și lauda Adormirii Sfinții tale, Născătoare de Dumnezău, ca pomenire și ei să fie, moșilor, părinților și nouă în veci. Și s-au zugrăvit la leat 7207 mai 31 dăni, și ispravnic fiind chir Ioan arhimandrit, egumen*”³⁶. Inscripția se încheie cu aceste cuvinte: „*Am scris eu cu mâna mea păcătoasă Preda și Nicola zugrafi. Efrem*”³⁷.

Situată la 200 m depărtare de biserica mare a Sfintei Mănăstirii Hurezi, la est de incinta principală, la adăpostul coastei Plăviceanu³⁸, biserica bolniței face parte dintr-un plan bine gândit al voievodului Constantin Brâncoveanu, după cum sesiza scriitorul Valeriu Anania: „*Privit de foarte sus - și abstracție făcând de capriciile terenului -, ansamblul arhitectural al Hurezilor se înscrie ca o constelație în formă de cruce greacă, cu patru biserici la capete și cu una în centru. La miazănoapte, schitul Sfinții Apostoli, la miazăzi, biserica Sfinților Îngeri, a satului Romani - amândouă fiind ridicate de către Arhimandritul Ioan, întâiul egumen al mănăstirii, duhovnic, sfetnic de taină și inspirator al voievodului; la răsărit, biserica-bolniță, zidită de doamna Marica; la apus, Schitul Sfântul Ștefan, durat de feciorul său cel de al doilea, care purta numele întâiului martir creștin; în mijloc, inima crucii e însăși biserica cea mare, ctitoria nominală a voievodului, cu chiliile împrejur, căreia paraclisul domnesc - în fapt, al șaselea locaș de închinare, cu silueta lui zveltă, i se adaugă ca o floare albă la subsuoara unei răstigniri. Dacă se vorbește de caracterul unitar al Hurezilor, eu sunt convins că această unitate nu se limitează la stilul artistic*”³⁹.

La rândul ei, bolnița face parte dintr-un ansamblu, adică un grup de construcții: o bisericuță la mijloc, un foișor la colțul sud-vestic și un rând de case în ruină pe latura nordică⁴⁰. De jur împrejurul bisericii se află cimitirul mănăstirii. Un zid în formă de dreptunghi desparte cimitirul de restul acestei întinse incinte, în care se mai află în partea sud-vestică, un heleșteu. Foișorul se ridică pe o bază dreptunghiulară, este deschis în toate părțile, cu arcade în formă de acoladă sprijinit de pe 12 coloane de piatră care dau foișorului un aspect cu totul deosebit, fiind singurul în acest fel din tot grupul Hurezului. Se pare că acesta servea pentru praznicele de pomenire ale celor coborâți în mormintele presărate pe toată întinderea cimitirului⁴¹. Chiliile de odinioară, astăzi în ruină se aflau

³⁶ Constantin Bălan, *op.cit.*, doc. IX 1818, pp. 557 - 558. A se vedea și Ghenadie Enăceanu, *Mitropolitul Ungro - Vlahiei Neofit I*, în „Biserica Ortodoxă Română (BOR)”, *Jurnalul periodic ecclesiastic*, Anul III, 1876 - 1877, București, 1876, pp. 18 - 19, nota 3; Melete Răuțu, *Monografia eclesiastică a județului Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, 1908, p. 70; Aurelian Sacerdoțeanu, *Constantin Brâncoveanu și ctitoriile sale din Oltenia*, în „Mitropolia Olteniei”, XVI (1964), nr. 9 - 10, Craiova, pp. 722 - 723.

³⁷ Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României*, Fascicula I, București, 1905, p. 193; Teodora Voinescu, *Școala de pictură de la Hurezi*, în volumul *Omagiu lui George Oprescu cu prilejul împlinirii a 80 de ani*, Editura Academiei, București 1961, pp. 575 - 576, nota 4; Ion Miclea, Radu Florescu, *Hurezi*, Editura Meridiane, București, 1989, p. 30, nr. 126.

³⁸ Sfânta Episcopie a Râmnicului și Argeșului, *Dosar Nr. IV* - cuprinzând clasificarea și catalogarea bunurilor mobile și imobile la data de 1 aprilie 1972, fila 1.

³⁹ Valeriu Anania, *Cerurile Oltului*, vezi Școlile Arhimandritului Bartolomeu la imaginile fotografice ale lui Dumitru F. Dumitru, Editura Episcopia Râmnicului și Argeșului, Râmnicu Vâlcea, 1990, p. 92.

⁴⁰ Romulus Popescu, *Bolnița Mănăstirii Hurezi*, în „Albina”, XIV, 1910 - 1911, p. 186.

⁴¹ Alexandru Lapedatu, *Mănăstirea Hurezi, Note istorice*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice (BCMI)”, aprilie - mai 1908, p. 147.

la circa 100 m la nord de bolniță. Judecând după ce a mai rămas în picioare și după temelii, fuseseră probabil patru chilii cu trei sălițe între ele⁴². Arhitectul Ioan D. Trajanescu demonstrează că acestea s-au făcut odată cu clădirea bisericii, pentru ca să servească de locuință călugărilor bolnavi și preoților orânduți pentru a sluji în biserică⁴³. În afara camerelor de locuit se mai aflau aici o bucătărie cu vatră și un coș mare cu cotlon, cămara și trapeza comună pentru toți călugarii bolniței. Sub două din aceste camere se găsea un beci, o parte din acestea având în fața lor o prispă cu stâlpi de lemn⁴⁴.

Privit de la exterior, lăcașul ce avea să servească drept capelă a cimitirului este, după cum însăși pisania îl numește, „*o beserecece*”, o bisericuță redusă ca dimensiuni. Este de plan dreptunghiular, în formă de navă, având o lungime de 14 metri și o lățime de numai 6,70 metri. Ea atrage atenția prin proporțiile sale scunde, în contrast cu paraclisul înalt și zvelt al mănăstirii. Liniile zvelte ale paraclisului se înalță spre cer, pe când liniile scunde ale bolniței coboară spre mormintele celor ce se odihnesc împrejur. Biserica este așezată pe un soclu larg profilat. Arhitectura exterioară este compusă dintr-un brâu lung care împarte fațada între două registre. Cel interior este decorat cu un rând de panouri dreptunghiulare, împresurate cu rame de profil prismatic, iar cel superior are alte panouri corespunzătoare celor de jos, cu singura deosebire că la partea superioară sunt încheiate prin arcuri de cerc. Ciubucul de sub streșină este format din cărămizi așezate cu colțurile în afară, alternându-se în sensul înălțimii de două ori, un rând dințat și altul plin⁴⁵.

Biserica are o singură turlă așezată pe naos, fiind construit un poligon decagonal și având zece laturi și tot atâtea ferestre încadrate de arce cu zimți. Ferestrele de jos au chenare (rame de piatră) asemănătoare cu acelea de la paraclisul mănăstirii, încadrând cu bare semicirculare golul ferestrei, în formă de acoladă joasă la partea superioară. În registrul superior, ferestrele sunt de dimensiuni reduse și se termină în formă de arc. Prin caracterul și prin proporția ei restrânsă, biserica de la bolnița mănăstirii Hurezi produce o impresie potrivită cu destinația ei funerară, putând fi considerată ca un bun exemplu de capelă de cimitir.

Clădirea se compune dintr-un naos pătrat, având la est absida semicirculară a altarului, iar la vest pridvorul; fiind mică, pronaosul îi lipsește. Pridvorul, acoperit de o calotă centrală rezemată pe arce și pe console, este susținut de șase frumoși stâlpi de piatră și doi angrenați în zid, octogonali în secțiune, uniți în partea de sus cu largi arcade semicirculare sprijinite pe capitele cu abac masiv. În afară de intrarea principală din axul bisericii, mai există o intrare secundară pe latura de nord a pridvorului, care făcea legătura cu clădirea din această parte a bolniței⁴⁶. Pridvorul este pardosit cu lespezi de piatră de formă dreptunghiulară. Pe ele nu se vede nici o inscripție mormântală. Nu există nici inscripții referitoare la meșterii care au lucrat aici, așa că aceștia se pare că sunt tot Istrate lemnarul, Vucașin Caragea pietrarul și Manea vătaful de zidari, zugrăviți toți trei pe peretele din pridvorul bisericii mari din curtea mănăstirii.

⁴² Nicolae Vătămanu, *De la începuturile medicinei românești*, p. 117, nota 80.

⁴³ Arh. Ioan D. Trajanescu, *Bolnița Mănăstirii Hurezi*, p. 79.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 80.

⁴⁵ Corneliu Tamaș, *Istoria Horezului*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 1995, p. 46.

⁴⁶ Diac. prof. dr. Ioan Barnea, *Ctitoriile bisericești ale lui Constantin Brâncoveanu*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CXV (1997), nr. 1 - 6, București, p. 127.

Din pridvor se intră în naos printr-o ușă de lemn de stejar, în două canate încadrate cu o ramă (cu un chenar) de piatră sculptat cu ornamente vegetale stilizate ce se împletesc armonios și încheiat în partea de sus cu un arc în acoladă. Ușa de la intrare este, de asemenea, sculptată, cu frumoase împletituri bizantine, atât pe rame, cât și pe tăblii. În interior, naosul se prezintă în formă patrulateră. În cele patru colțuri ale încăperii se înalță patru stâlpi ce susțin tot atâtea arcuri pe care se sprijină turla cu cupola bisericii. Sub arcul de răsărit se ridică tâmpla aurită, care are doar două uși: cele împărătești și cea laterală din stânga. Iconostasul acesta, unde întâlnim ca model zoomorf numai vulturul bicefal, reprezintă una din cele mai reușite sculpturi în lemn de epocă brâncovenească (1699)⁴⁷. Altarul este așezat în absida bisericii, fiind în formă de semicerc și destul de spațios.

Pictura bolniței este executată în frescă de meșterii români Preda, Nicola, Ianache și Efrem, care aparțineau școlii de pictură de la Mănăstirea Hurezi, condusă de zugravul grec Constantinos, pe care voievodul Constantin Brâncoveanu l-a angajat, în 1692, împreună cu alți cinci zugravi, să realizeze pictura murală a bisericii mari de la Hurezi⁴⁸. Dintre celelalte ansambluri din complexul Hurezilor, pictura bolniței vădește în iconografie și tratare o altă linie conducătoare. Aici totul exprimă o artă ce se adresează prin excelență mediului călugăresc. Însuflețită de cunoașterea temeinică a ideilor teologice și urmărind moralizarea unei importante obști mănăstirești, zugravii au realizat o pictură specifică bisericilor de cimitir⁴⁹. În cele ce urmează vom prezenta, în cele trei încăperi ale bisericii (pridvorul, naos și altar), scenele iconografice care se disting prin calitatea lor și prin unele particularități care nu se mai întâlnesc la alte biserici din Țara Românească.

a.) În *pridvorul* care îndeplinește și funcția de pronaos, nu vom întâlni, cum ne-am fi așteptat, scena „*Judecății din urmă*”. Aici pictorii au adaptat iconografia tradițională a pridvorului unui program axat pe compoziții cu teme menite să trezească sentimente de poicăință și să constituie exemple vii de cucernicie pentru călugării din mănăstire, având exemplul lavrelor athonite, aceste teme noi fiind cunoscute în lumea creștină balcanică chiar și până la începutul veacului al XIX-lea⁵⁰.

Pe peretele de răsărit al pridvorului, deasupra ușii, vom întâlni icoana de hram „*Adormirea Maicii Domnului*”, datorată lui Preda zugravul, care are aceeași schemă compozițională pe care tema iconografică și îndrumările erminiilor o permiteau fără efort. Tot aici apare și scena intitulată „*Aducerea pe nori a Sfinților Apostoli*”. Nu lipsește din această compoziție nici mormântul gol al Maicii Domnului, lângă care stă Apostolul Toma, cu brâul în mână semn care dovedește suirea Maicii Domnului cu trupul la ceruri.

Spațiul boltei pridvorului este decorat cu figurarea Fecioarei cu Pruncul Iisus în brațe, în cupolă, cu perechi de sfinți pe arce și figurări simbolice pe cheile acestora și cu teme legate de credințele și ritualurile eshatologice pe timpane. Arhimandritul Ioan își punea toată nădejdea spre Preacurata Maică a lui Dumnezeu, pe care o zugrăvește cu

⁴⁷ Florentina Dumitrescu, *Sculptura în lemn brâncovenească*, în volumul *Paginii de vechea artă românească*, vol. III, Editura Academiei, București, 1974, pp. 41 - 42 și fig. 26.

⁴⁸ Prof. Victor Brătulescu, *Zugravul Constantinos*, în „Mitropolia Olteniei”, XIII (1961), nr. 10 - 12, p. 69.

⁴⁹ *Istoria Artelor Plastice în România*, vol. II, Editura Meridiane, București, 1970, p. 70.

⁵⁰ Teodora Voinescu, *Școala de pictură de la Hurezi*, p. 584.

toată slava în lăcașurile pe unde el a trecut. De la el ne-a rămas această rugăciune către Maica Domnului: „*Ochiul inimii mele către tine îl tind, Stăpână, nu trece cu vederea amărâta mea suspinare la ceasul când va judeca Dumnezeu lumea, fii mie acoperământ și ajutor.*”.

Alături, este zugrăvită scena alegorică despre *Viața adevăratului călugăr*, temă nouă și neobișnuită în pictura muntenească, având, probabil, aceeași semnificație cu ilustrarea în zona iadului din Judecata de Apoi a numeroși călugări care au păcătuit. Această frescă reprezintă martiriul unui călugăr ce se răstignește pentru lume, deasupra căruia apare Iisus Hrisos încadrat de doi îngeri. La baza crucii, în colțul din stânga, un balaur, *Iadul cel atotmâncător*⁵¹, amenință cu flăcări, iar în dreapta un călăreț, *Lumea ca deșartă*⁵², își îndreaptă sulița către călugăr. Deasupra apare Hristos ținând două coroane însoțite de inscripția: „*Să-mi fii credincios până la moarte și eu îți voi dărui viață veșnică*”. Reprezentarea este însoțită de multe alte inscripții „*Aceluia va fi cerul și latura pământului, Și lumini întru mâinile voastre arzând.*”

„*Nu știi rostului meu ferire
Învățătură puseși ochilor mei
Îngrădii urechile mele și legături grumazilor [pusei]
Tu ești, Doamne, nădejdea mea.”
Ca să fie mijloacele noastre încinse
Genunchile mele slăbiră de post
De la toate căile hiclene păzii picioarele mele
Nu dareți locul nostru diavolului
Eu fui mort și înviai
Mie lumea să răstigni și eu lumii mă răstignii*⁵³.

Tema *Viața adevăratului călugăr* este o metaforă a luptei interioare a celor care au îmbrăcat haina monahală, tratată pe cât de stângaci, pe atât de expresiv. Episodul are ca pendant alte trei pictate în timpanele pereților: *Adormirea Sfântului Efrem, Lapidarea Sfântului Ștefan și Corabia creștinătății*. Prima scenă apare la Muntele Athos, unde ocupă un perete întreg, într-o formă iconografică complexă, alături de Apocalipsă, și anume în trapeza de la Mănăstirea Dochiariu⁵⁴, dar este frecventă mai ales în pictura cretană. Originile *Lăpidării Sfântului Ștefan* trebuie căutate într-o mănăstire athonită, la Xenofont, unde apare la 1554 în naosul catholiconului.

Pe peretele de nord al pridvorului este reprezentată *Corabia credincioșilor sau Arca creștinătății*, scenă alegorică întâlnită pentru prima dată în pictura bisericilor din Țările Române⁵⁵. Corabia condusă de Mântuitorul preînchipuie Biserica lovită din afară de săgețile ereticilor. Ea plutește pe ape, iar Sfântul Apostol Petru ține ancora. Arie, Nestorie, Eutichie și alți eretici renumiți urmează corabia pe mal și caută să o împingă înainte cu ghionderele (prăjinile) lor. Între eretici apare și Calvin, ceea ce ne sugerează

⁵¹ *Erminia picturii bizantine*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1979, p. 282.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ Iuliana Mateescu, *op. cit.*, p. 32.

⁵⁴ *Istoria Artelor Plastice în România*, vol. II, p. 70.

⁵⁵ Diac. prof. dr. Ioan Barnea, *op. cit.*, p. 129.

faptul că la acest moment (1692), când Arhimandritul Ioan este numit stareț al Mănăstirii Hurezi, Biserica Ortodoxă era puternic atacată de catolici și calvini.

Apar apoi Diocrețian, Iulian Apostatul și alți necredincioși înarmați cu sulite, care se avântă călare, să scufunde corabia. În ultimul plan, pe uscat, episcopii liturghisesc: pe sfânta masă se vede Evanghelia. În partea dreaptă a scenei, din gura unui balaur, care reprezintă tronul lui Mohamed și implicit păgânismul, un arcaș țineste chivotul de pe sfânta masă, care este înconjurată de sfințiții slujitori. Prin acest program iconografic, Arhimandritul Ioan consideră că Ortodoxia poate fi apărută și prin schiturile construite în jurul bisericii mari, pe care le-a gândit ca o prelungire a mănăstirii către liniște în asceză și retragere a călugărilor departe de răutățile acestor lumi.

Am lăsat mai la urmă două portrete aflate pe peretele de est al pridvorului, în registrul inferior, care au fost repictate ulterior și care fac referire la un moment de cumpănă din viața bolniței și a mănăstirii Hurezi. Primul este portretul lui Ioan Arhimandrit egumen, primul stareț al mănăstirii Hurezi, reprezentat cu barbă mică neagră, îmbrăcat în rasă și cu camilafcă, ținând mâinile încrucișate pe piept. Deasupra și la dreapta se citește o mică rugăciune slavonească.

Cel de-al doilea portet este cel al lui Pahomie Polovrăgianul, fost superior al Mănăstirii Polovragi și egumen la Hurezi din februarie 1791 până în vara lui 1804⁵⁶. El este reprezentat cu barbă mare neagră, îmbrăcat în rasă și cu camilafcă, în mâna dreaptă ținând un sul de hârtie, iar în stânga niște mătănii⁵⁷. În filacterul de 55/20 cm, pe care-l ține egumenul Pahomie, sunt scrise următoarele cuvinte: „*La leatul 1789 fiind răsmiriță și nevoie mare în țară de nemți și de turci, au venit un saraschiiar cu oaste turcească de au șezut în mănăstire un anu; și multe stricăciuni s-au făcut. Sfintele beserici ajuns-au grajduri de cai, cât să dăznădăjduise Rafail egumenul ce era acu; ci nu mai vedea dres; cât și aici de tot era stricat. Iar după moartea aceluia, ajungându egumen Pahomie, fiind din soborul sfintei mănăstiri, luat-au într-ajutor pre milostivul Dumnezeu și pe precurata sa Maică și pre Sfinții Înpărați și s-au apucat a drege și cu ajutorul celor mai sus ziși au și isprăvit înpodobindu cu zugăveala, după cum să vede, în domnia mării sale, Ioan Alecsandru Moruz voievod*”⁵⁸.

Această inscripție face referire la războiul ruso-austro-turc din anii 1787 - 1792, ale cărui operațiuni militare s-au desfășurat și pe meleagurile Hurezilor. În anul 1787, un seraschier (comandant al armatei turcești) cu 1800 de soldați a stat un an la Mănăstirea Hurezi și a închis în mănăstire 70 de robi, timp de două luni și jumătate,

⁵⁶ Gherasim Cristea, episcopul Râmnicului, *Mănăstirea Hurezi, candela nestinsă a ortodoxiei românești*, Editura Conphys, Râmnicul Vâlcea, 2003, p. 99.

⁵⁷ Alexandru Lapedatu, *Portretele murale de la Hurez. Descriere. A doua serie*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, octombrie - decembrie 1908, p. 160.

⁵⁸ Constantin Bălan, *op.cit.*, doc. IX 822, p. 560. A se vedea și N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, Fascicula I, București, 1905, pp. 192 - 193; C. Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Vâlcea*, Tipografia și fonderia de litere Thoma Basilescu, București, 1893, p. 200; N. Iorga, *Mănăstirea Hurezului. Desvoltarea și viața ei*, Vălenii de Munte, 1912, p. 74; Alexandru Lapedatu, *Portretele murale de la Hurezi*, p. 156; Grigore G. Tocilescu, *Raporturi asupra câtorva mănăstiri, schituri și biserici din țară*, extras din Analele Academiei Române, Seria a II-a, Tomul VIII, Secțiunea II, *Memorii și notițe*, Tipografia Academiei Române, București, 1887, pp. 188 - 189; Grigore G. Tocilescu, *Inscripții bisericesti*, vol. 15, partea I, ms. rom. 5142, de la Biblioteca Academiei Române, f. 386.

producând o mare pagubă mănăstirii. Turcii au luat plumbul de pe acoperișul turlelor bisericii, au distrus pictura din paraclis și au transformat bolnița în grajd pentru cai⁵⁹. Toate aceste stricăciuni au fost reparate de starețul Pahomie, care a și zugrăvit biserica bolniței și a redat-o cultului între anii 1793 - 1796⁶⁰, în timpul lui Alecsandru Vodă Moruzi (15 ianuarie 1793 - 17 august 1796).

Iată, așadar, câtă sfințenie, spiritualitate și istorie se află ascunse doar în pictura pridvorului bolniței de la Hurezi. Nu ne rămâne decât să ne aplecăm cu atenție asupra acestor imagini, să le decriptăm înțelesurile adânci și ascunse și să le înțelegem mesajul pentru viața fiecăruia dintre noi.

b.) În naosul bisericii bolniței vom întâlni, pe peretele de vest, ca de altfel în toate bisericile tabloul votiv, care se desfășoară de o parte și de alta a intrării în naos. În partea de miazănoapte a ușii, „*Bunul și creștinul Ioan Costandin Basarab Voievod*” ține macheta bisericii cu mâna dreaptă, alături de el fiind „*i gospodia ego*” (și doamna lui) Maria, care ține macheta cu mâna stângă. Ambele sunt realizate de Preda zugravul și au valoare de document istoric, precum și o deosebită valoare artistică. Voievodul este reprezentat cu coroana de aur pe cap, îmbrăcat cu dulamă de brocart de argint, cu flori negre, anterior de serasir alb, cu flori negre, manșete și brâu vișinii, pantaloni roșii și încălțăminte albe, iar doamna Maria tot cu coroana de aur pe cap, dulamă cu mâneci de brocard, rochie de serasir alb, brâu lat și conduri albi. Amândoi sunt binecuvântați de Iisus, care apare într-un medalion deasupra lor. Formula în care ctitorii primesc binecuvântarea este diferită de cea anterioară din pictura românească, în care aceștia sunt încoronați de îngeri și primesc binecuvântarea de la Maica Domnului⁶¹.

În partea de miazănoapte a ușii, purtând câte o sfință cruce în mâna dreaptă, sunt reprezentați Antonie Vodă din Popești, bunicul Doamnei Maria, și după el „*jupan Neagu postelnic, sinu Antonie voievod și tată luminatei Doamnei Mariia*”, care a murit în anul 1681, fără să mai apuce urcarea fiicei sale pe tronul Țării Românești și care fusese căsătorit cu Ilinca, mama Doamnei Maria, iar, după moartea acesteia, cu Neacșa din Bucșani și Merișani⁶². Picturile din naos sunt caracterizate de narativism și de căutări perspective, precum și de un interesant contrast cromatic între albastrul rece al fondurilor și dominanta roșie-vișinie, ușor grisată a detaliilor de teren și veșmintelor. În primul registru se distinge, de la stânga la dreapta, sfinții militari Procopie și Gheorghe, apoi sfinții împărați Constantin și Elena (pe peretele de sud). Celelalte trei registre ale peretelui de sud sunt ocupate cu scene de ciclul hristologic: „*Spălarea picioarelor apostolilor*”, „*Rugăciunea din Grădina Ghetsimani*”, „*Prinderea lui Iisus*”, „*Iisus și samariteanca*”, „*Cina cea de taină*”, „*Iisus și femeia demonizată*”, iar în timpan, „*Nașterea lui Iisus*”. Scenele urmăresc ideile de întrupare și jertfă, iar minunile înfățișate în naos arată dumnezeirea lui Hristos.

Pe peretele nord se află Sfinții Teodor Tiron, Teodor Stratilat, Nestor și Dimitrie, iar sub arcada laterală de nord, la baza tamburului, este pictată într-un panou mare, Nasterea Maicii Domnului. În sfârșit cupola, dominând întreaga deschidere a

⁵⁹ Ioan Ionașcu, *Contribuții la istoricul Mănăstirii Hurezu*, Craiova, 1935, p. 23.

⁶⁰ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, vol. I, p. 369.

⁶¹ Luiza Zamora, *op. cit.*, nota 18, p. 56.

⁶² Constantin Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I, Ediție îngrijită de Ionel Maftei, Editura Universitas, Chișinău, 1991, p. 338.

naosului, cu un Pantocrator sever, se înscrie în aceeași cunoscută atmosferă a lăcașului funerar.

c) Altarul este consacrat, conform tradiției, întrupării, prin tema Maica Domnului Platytera și întărită în semnificații prin prezența profeților care au vestit-o. Decorul vegetal în care sunt inserate medalioanele celor doisprezece profeți este o constantă a ansamblului de la Hurezi, fiind prezent și în trapeza mănăstirii.

De întrupare sunt legate și scenele care ilustrează episoadele din viața Fecioarei: Alungarea lui Ioachim și a Anei din templu, Prezentarea Fecioarei la templu, Vestirea Anei și al lui Ioachim. Ilustrarea tainei euharistice se face prin scena Împărtășirii Apostolilor, iar sacrificiul prin Agneț, Iisus al durerii și Viziunea lui Petru din Alexandria, scene reprezentate în nișa proscomidarului. Mai sunt pictați în altar Sfinții Trei Ierarhi: Vasile, Grigorie și Ioan, Sfinții Atanasie și Chiril și Sfântul Arhidiacon Ștefan.

În concluzie, pictura murală a bolniței de la Hurezi dovedește un program iconografic foarte răspândit în mediul pictural athonit și cretan din secolele XIV-XVIII, introdus și în pictura românească, cuprinzând teme cu caracter moralizator și eshatologic.

Peretele despărțitor dintre naos și altar, adică tâmpla, catapeteasma sau iconostasul, de care am amintit la arhitectura bolniței, este din lemn aurit, cu variații de amănunt privind ordonanțele decorative și policromarea, ornamentele folosite fiind într-o majoritate coplesitoare vegetal-florale, punctate ici și colo de motive geometrice⁶³. Această catapeteasmă reprezintă un exemplar prețios de bogată și armonioasă ornamentică brâncovenească.

Am afirmat, la începutul acestui studiu, că nicicând vreo bolniță nu s-a transformat într-un spital propriu-zis, chiar dacă acest lucru s-a întâmplat la Mănăstirea Hurezi, pentru o scurtă durată de timp. Dar nu este vorba de înființarea unui spital civil în chiliile bolniței de la Hurezi, ci atunci s-a petrecut cu totul o altă situație. Organizarea unui spital era o necesitate pentru locuitorii din zona de munte a județului Vâlcea. Subprefectura Plaiului Horezu trimite Prefectului Județului Vâlcea adresa numărul 3673 din 16 mai 1869, prin a face cunoscut faptul că s-a înființat un spital în comun Horezu și încă din data de 18 aprilie medicul acestui spital, Constantin Georgescu, numit aici și care depusese „*legiuitul jurământ de intrare în funcție*”, nu are un local pentru funcționarea acestui spital. Aceeași adresă propune „*ca acest spital să se înființeze în localul unde s-a aflat până acum școala de la Mănăstirea Horezu, care se află vacant*”⁶⁴. Rugămintea este reluată de președintele Comitetului Permanent al Județului Vâlcea, care trimite Prefectului Județului Vâlcea adresa numărul 1194 din 9 Iunie 1869, arătând că pentru noul spital sunt necesare 10 paturi⁶⁵. Având în vedere că școala de la mănăstire se strămutase în Târgul Horezu, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, Diviziunea Școalelor, prin adresa numărul 8129 din 23 Iulie 1869, aprobă înființarea

⁶³ Florentina Dumitrescu, *Trăsături specifice ale sculpturii în lemn brâncovenești*, în volumul *Pagini de veche artă românească*, vol. II, Editura Academiei, București, 1972, pp. 268 - 269.

⁶⁴ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vâlcea (în continuare: S.J.A.N.V.), Fond *Prefectura Județului Vâlcea*, dosar nr.112/1869, f. 10.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 15.

„provizorie” a spitalului comunal la mănăstire⁶⁶. Autoritățile împreună cu medicul Constantin Georgescu au depus eforturi mari pentru dotarea noii instituții de sănătate cu un minim necesar bunei lui funcționări⁶⁷.

La data de 17 ianuarie 1870, medicul orașului Râmnicu Vâlcea, M. Schlahta, făcea cunoscut Prefectului Districtului Vâlcea că a fost la Sibiu și a cumpărat obiecte necesare pentru Spitalul Horezu⁶⁸. În 1874, era numit ca medic la acest spital Grigorie Puțoreanu⁶⁹, cu o leață lunară de 220 de lei. Eufrosina Popescu ocupă funcția de moașă, cu o leață lunară de 100 de lei⁷⁰. Prin ordinul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, din 7 noiembrie 1881, s-au înființat spitalele rurale, printre care era recunoscut și cel care funcționa deja la Mănăstirea Hurezi. În același an, era numit medic la acest spital doctorul Gheorghe Sabin, născut în comuna Ghindăoani din județul Neamț, având chiar maici de la Hurezi angajate ca infirmiere și lucrând aici cu mare plăcere⁷¹.

La 14 octombrie 1885, conducerea spitalului rural Horezu mulțumea stăreței Mănăstirii Hurezi pentru serviciul efectuat de maicile infirmiere, spitalul fiind vizitat și de episcopul Ghenadie al Râmnicului, care era încântat, de asemenea, de activitatea maicilor în spital, asemănându-le cu surorile de caritate din țările apusene⁷². După această dată, spitalul este mutat de la Mănăstirea Hurezi în Târgul Horezu, într-o clădire care există și astăzi, dar cu o altă destinație.

Așadar, la Horezu a existat pentru o scurtă perioadă de timp, o colaborare între personalul medical calificat, cu studii de medicină, și personalul monahal de la mănăstire, cu misiunea de infirmiere, chiar în incinta Mănăstirii Hurezi, dar bolnița nu a fost implicată sau afectată în niciun fel de activitatea spitalului rural Hurezi. Ea și-a păstrat în continuare menirea pentru monahi și monahiile care aveau nevoie de liniște, de refacerea puterilor fizice și a sănătății și care-și găseau apoi locul de odihnă veșnică în cimitirul de lângă bisericuță.

Bolnița Mănăstirii Hurezi rămâne până în zilele noastre un important monument istoric realizat la sfârșitul secolului al XVIII-lea, o piesă componentă a ansamblului arhitectural de la Hurezi, înscris pe lista Patrimoniului Cultural Mondial în decembrie 1993. Grijă pentru acest monument de artă și arhitectură din perioada medievală se reflectă în reparațiile capitale care i s-au făcut în perioada 1957-1964 de către Direcția Monumentelor Istorice, prilej cu care a fost acoperită cu tablă de cupru.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 17.

⁶⁷ Corneliu Tamaș, *Vâlcea în documente. Prefectura Județului Vâlcea (1865 - 1881). Inventar arhivistic*, vol. II, București, 1986, p. 127.

⁶⁸ S.J.A.N.V., Fondul Prefectura Județului Vâlcea, dosar nr. 50/1870, f. 6.

⁶⁹ S.J.A.N.V., Fondul Prefectura Județului Vâlcea, Serviciul Medical, dosar nr. 132/1874, f. 76.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 90.

⁷¹ Romulus Popescu, Gh. Brătescu, *Două documente de la doctorul Gh. Sabin*, în *Retrospective medicale. Studii, note și documente*, sub redacția dr. G. Brătescu, Editura Medicală, București, 1985, p. 378.

⁷² Ghenadie [Enăceanu] al Râmnicului, *Visite canonice....*, p. 36.

Fig. 1. - Bolnița Mănăstirii Hurezi (județul Vâlcea)

UN IERARH MOLDOVEAN MAI PUȚIN CUNOSCUT DIN SECOLUL AL XVIII-LEA. GHEDEON – EPISCOP AL HUȘILOR ȘI AL ROMANULUI

Aurel Florin ȚUSCANU*

Cuvinte cheie: *Episcop Ghedeon, Mănăstirea Secu, Episcopat, Huși, Roman.*

Keywords: *Bishop Ghedeon, Secu Monastery, Episcopacy, Huși, Roman.*

Abstract

Bishop Ghedeon from Secu was a person who said too little about himself in our historiography. Since the attempts to discover facts from his life were not that successful, his name only ended up in an index from the 18th century. The initial idea was to write a biographical entry, collecting bits of information from different sources. After some thorough investigation of the period he lived in, of his deeds, connections and the expectations of his time, me and my fellow historians reached the conclusion that we're dealing with a complex man. The 15 years in which he was the head of two episcopacies, Huși (1728 - 1734) and Roman (1734 - 1743), were quite eventful in regard to establishing connections with the important people of the time. This current study only focuses on the first pages of the biography, so as to paint a clearer picture of who Ghedeon was and what he represented to his era. The subject will be discussed in more detail after future research.

Preliminarii

De câte ori poposim la mănăstirea Secu, înconjurând biserica, pășim prin istoria veche a locului, printre viețuitorii și ctitorii ei, printre cei care stau tăcuți sub pietrele de mormânt și așteaptă să le fie descoperite tainele.

Într-un studiu recent, publicat de Comisia de Heraldică, Genealogie și Sigilografie din Iași, s-a folosit sintagma: „*Voci de dincolo. Pietrele de la Dragomirna*”¹.

Să ne gândim că e valabil întru totul și pentru pietrele funerare de la mănăstirea Secu, care ascund atâtea taine, peste care s-a așternut praful uitării. Am considerat că este potrivit să deschidem - cât va fi cu putință - „*capacul*” ce acoperă osteneala de o viață, a unuia dintre fiii duhovnicești ai mănăstirii Secu, care de mai bine de două secole și jumătate, își doarme somnul de veci, în umbra altarului, pe latura de nord a bisericii: **episcopul Ghedeon.**

Ghedeon de la Secu este un personaj despre care s-a spus prea puțin în istoriografia noastră. Pentru că eforturile ce s-au făcut pentru descoperirea vieții lui au

* Pr. dr., Arhiepiscopia Romanului și Bacăului.

¹ Studiul a fost publicat de Ștefan S. Gorovei, *Voci de dincolo. Pietrele de la Dragomirna*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie (SMIM)”, XXXIII, București, 2015, pp. 287 - 318.

fost pasagere, tangențiale, el a ajuns doar într-un fel de index de date al secolului al XVIII-lea².

Am pornit inițial cu gândul de a face un medalion biografic, printr-o închegare a știrilor din diferite izvoare, dar cercetând mai bine epoca sa, faptele lui, legăturile și cerințele acelor vremuri, mi-am dat seama că este un personaj complex, iar cei cincisprezece ani de episcopat, la Huși și la Roman, sunt întrepătrunși cu o sumedenie de oameni ai Bisericii, domnitori, ierarhi, dregători și tot atâtea încrucișări de fapte și de personaje, din prima decadă a secolului al XVIII-lea.

Deschidem în continuare, doar primele pagini de biografie, pentru a înțelege cine a fost și ce a reprezentat pentru epoca sa, episcopul Ghedeon, lăsând subiectul să fie aprofundat în viitoare cercetări.

Ghedeon de la Secu, în scaunele episcopale de la Huși și Roman

La începutul anului 1734, scaunului vlădicesc de la Roman era vacant, în urma retragerii episcopului Atanasie al II-lea (acesta, la bătrânețe s-a retras la Putna, mănăstirea sa de metanie), iar în locul său, a fost ales episcopul **Ghedeon** al Hușilor³.

În pomelnicul Catastifului breslei meseriașilor din Roman, se menționează un detaliu important, că Ghedeon era cu metania de la Mănăstirea Secu⁴.

Era al patrulea episcop de Roman, din ultima sută de ani, care se formase la Mănăstirea Secu, fapt ce demonstrează că în această mănăstire dăinuia o ambianță duhovnicească, statornicită aici de Sf. Ierarh Varlaam și de ucenicii săi, între care amintim pe Sf. Ioan, episcopul Romanului. Totodată aici dăinuia și o ambianță cărturărească, unde s-au format toți acești ierarhi.

La ceea ce dobândise în mănăstirea sa de metanie, episcopul Ghedeon a venit la Roman, la începutul anului 1734 și cu o experiență de arhipăstor, câștigată în Episcopia Hușilor, unde slujise vreme de 6 ani (1728 - 1734)⁵.

Spre deosebire de înaintașii săi ce au păstorit în scaunul vlădicesc de la Roman, (opt la număr într-o perioadă de 50 de ani, din 1685 - 1734), Ghedeon a purtat cărja episcopală a acestei eparhii aproape un deceniu (1734 început - 1743 a doua jumătate)⁶.

În calitate de episcop al Romanului, Ghedeon și-a îndreptat privirile, cu precădere spre treburile gospodărești ale eparhiei. Numele său este pomenit în câteva acte de cancelarie domnească, prin care domnitorii Moldovei acordau diferite privilegii unor boieri, fii de boieri, boieri maziliți, dar și preoților și diaconilor Episcopiei

² Câteva contribuții sumare privitoare la viața și cariera lui Ghedeon sunt consemnate în următoarele studii: Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 356. Melchisedec Ștefănescu, *Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, ediție îngrijită de prof. univ. dr. Tudor Ghideanu, Editura Mușatinia, Roman, 2008, p. 337. Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Hușilor - Pagini de istorie*, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1990, p. 67. Idem, *Episcopia Romanului*, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1984, p. 220.

³ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 356.

⁴ Melchisedec Ștefănescu, *Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, ediție îngrijită de prof. univ. dr. Tudor Ghideanu, Editura Mușatinia, Roman, 2008, p. 337.

⁵ Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Hușilor - Pagini de istorie*, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1990, p. 67.

⁶ Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1984, p. 220.

Romanului, iar în unele dintre acestea, Ghedeon apare ca martor, alături de ceilalți ierarhi moldoveni.

Vom enumera în continuare aceste documente, în ordine cronologică, pentru că ele fac referire la perioada episcopatului lui Ghedeon, ilustrând totodată activitatea rodnică a acestui ierarh.

La **8 iunie 1734 (7242)**, domnitorul Constantin Mavrocordat, scrie episcopului Ghedeon al Romanului și biv-vel-comisului Aristarchi că a scutit și iertat de dajdia către vistierie, pe toți boierii și pe fii de boieri, atât pe cei actuali, cât și pe foștii „*de la vel-logofăt până la treti-logofăt*”, îndemnând pe episcop, să adune toți boierii mazili și să le arate mila domnească făcută, citindu-le suretul (copia) după hrisovul domnesc, „*ca înștiințându-se ei să se bucure, binecuvântând pe Dumnezeu cel ce l-a năstăvit a săvârși această milă cu dumnealor*”⁷.

La **15 iulie 1734**, Ghedeon episcopul Romanului a întărit (confirmat) „*așezământul*” breslei mișeilor din Roman. Cine erau acești „*mișei*”? Episcopul Melchisedec Ștefănescu amintește în *Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, despre această breaslă a mișeilor și despre existența unui „*Catastif*” al breslei, care se găsea la Episcopia Romanului, în care se păstrează pomelnicele cu domnii și ierarhii care au miluit și protejat breasla, sau frăția aceasta, alcatuită din infirmi, săraci, „*oropsiți*” și „*calici*” din Târgul Romanului, ce aveau ca ocrotitoare pe Sf. Parascheva, protectoarea (hramul) catedralei episcopale⁸.

Printre cei care au întărit acest „*așezământ*” al breslei mișeilor, se numără și Patriarhul Ierusalimului Hrisant, care a vizitat Episcopia Romanului în drumul său spre Moscova, iar la 15 ianuarie 1715, a adăugat o notă în *Catastif*; dar și Patriarhul Samuil al Alexandriei, care la 8 iunie 1721 se afla la Roman și a consemnat și acesta o notă de binecuvântare în *Catastif*⁹.

La **29 august 1734**, domnitorul Constantin Mavrocordat a dat o carte de scutire pentru preoții, poslușnicii și slugile Episcopiei Romanului, prin care îi apăra „*de olăcari și de târgoveți, ca să nu le ia cari și căruțe la podvezi*”¹⁰.

La **25 ianuarie 1735**, urmare a jalbei lui Toader, starostele breslei ciocliilor din Roman, prin care acesta menționa faptul că s-a stricat această breaslă și nu mai are cu cine „*astupa oasele morților*”, domnitorul Constantin Mavrocordat, emite o carte domnească, prin care împuternicește pe acest staroste, a-și aduna numărul de 30 de ciocli, dintre holteii „*căpetăieni*” și întărește unele scutiri acestei bresle, așa cum avuseseră ei în timpurile vechi.

Astfel, îi scutește de „*civerturi*” și de toate dările și „*angăriile*” și de „*zloți, și de galbeni, de podvezi, de cai de olac, de braniște, de fân, (...) de lucru de coasă și de tot lucrul domnesc, numai atâta vor da și ei: la vremea hârțiilor, hârtie de om câte un galben*”¹¹.

⁷ Melchisedec Ștefănescu, *Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, ediție îngrijită de prof. univ. dr. Tudor Ghideanu, Editura Mușatinia, Roman, 2008, pp. 337 - 338.

⁸ *Ibidem*, p. 338.

⁹ Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, Roman, 1984, pp. 100 - 101.

¹⁰ Melchisedec Ștefănescu, *op.cit.*, p. 338.

¹¹ *Ibidem*, p. 337 - 338.

Totodată, domnitorul autoriza pe staroste a-și numi un vătaf ajutor, care, de asemenea, va fi scutit ca și cioclii. În fine, roagă și pe alți domni, care vor urma, de a conserva și a întări această binefacere; iar asupra celor ce ar strica această „așezare”, invocă blestemul din „*Testamentul*” făcut acestei bresle de către patriarhii amintiți anterior (este vorba de patriarhii Ierusalimului și Alexandriei, care au vizitat Romanul la începutul secolului al XVIII-lea), împreună cu ierarhii Moldovei din acea vreme¹².

La **6 martie 1735**, episcopul Romanului Ghedeon, împreună cu ceilalți ierarhi moldoveni: *Varlaam* al Rădăuților și cu *Theofil* al Hușilor, subscriu actul prin care Grigoraș Beizadea închină Mitropoliei Moldovei mănăstirea Mavromolul din Galați¹³.

La **3 august 1735**, Ghedeon subscrie ca martor într-un act de vânzare - cumpărare. Mitropolitul Moldovei Antonie, cumpără de la preotul Ioan și rudele acestuia, două răzășii, Liveni și Hotcăuți, din Ținutul Dorohoiului¹⁴.

La **17 octombrie 1738**, doi răzeși din satul Giurgeni (Ținutul Romanului), Ioniță și Ioan Stahie, au „*hărăzit*” episcopului Ghedeon al Romanului răzășiile lor, „*ca să aibă Sfinția Sa a-și face schiticele în moșia aceasta*”¹⁵. Episcopul Ghedeon, ducând la îndeplinire dorința celor doi răzeși donatori, a construit pe moșia primită în satul Giurgeni un mic schit, căruia i-a încredințat același hram ca și cel al mănăstirii Secu: „*Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul*”, destinându-l a fi „*metoc*” al Episcopiei Romanului, lucru ce a rămas valabil până în zilele noastre¹⁶.

Ca expresie a recunoștinței sale față de mănăstirea Secu, în care îmbrăcase haina monahală și unde primise învățătura duhovnicească, Ghedeon a ctitorit *Schitul Sihăstria Secului*, situat în vecinătatea mănăstirii sale de metanie. Lucrările de construcție au început pe când acesta era episcop la Huși, apoi le-a continuat și terminat de la episcopia Romanului¹⁷.

Într-o „*carte*” domnească, datată **28 septembrie 1741**, emisă de domnul Grigorie al II-lea Ghica (pe când domnea a doua oară), se menționează că: „*SIHĂSTRIA este făcută de Ghedeon Episcopul Romanului, la poiana lui Atanasie, unde sunt câțiva călugări*”¹⁸. Pomelnicul Mănăstirii Secu cuprinde următoarea mențiune, în dreptul numelui episcopului Ghedeon: „*Acesta este cel mai întâi ctitor al Sfintei Sihăstriei a Monăstirii Secului*”¹⁹.

Strădaniile sale ctitoricești dovedesc, așa cum apreciau: Pr. Prof. Mircea Păcurariu, Pr. Scarlat Porcescu, Alexandru Gonța, Ilie Gheorghită ș.a., că episcopul Ghedeon era un „*călugăr cu viață îmbunătățită*”, un ierarh cultivat, un adevărat ctitor,

¹² *Ibidem*, p. 337.

¹³ *Ibidem*, p. 338.

¹⁴ *Ibidem*, p. 339.

¹⁵ Pr. Prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 356. Melchisedec Ștefănescu, *Chronica Romanului...*, p. 339. Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, pp. 220 - 221.

¹⁶ Melchisedec Ștefănescu, *Chronica Romanului...*, p. 339. Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului...*, pp. 220 - 221.

¹⁷ Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, Direcția Monumentelor Istorice din România, p. 753, vezi și nota 41. Constantin Bobulescu, *Sihăstria Secului și Sihla din județul Neamț*, în „Anuarul Liceului Petru Rareș - Piatra Neamț”, 1936 - 1940, pp. 108 - 120.

¹⁸ Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului...*, pp. 220 - 221.

¹⁹ *Ibidem*, p. 221, vezi nota 53.

care nu a uitat datoria față de mănăstirea de metanie, ctitorind un schit, asemeni lui Pahomie, episcopul Romanului (1707 - 1714), ctitorul Schitului Pocrov de lângă Mănăstirea Neamț²⁰.

Apreciind activitatea chiriahală a episcopului Ghedeon, domnitorul Grigore al II-lea Ghica, de comun acord cu mitropolitul Moldovei Antonie, a conferit acestuia dreptul de a purta la sfintele slujbe, atât în eparhia sa, cât și în capitală, „*pateriță*” (cârjă episcopală) *ferecată cu argint*, pe care însuși domnul i-a înmănat-o, împreună cu documentul însoțitor, la Hârlău, unde se afla temporar și unde episcopul a fost chemat special pentru a-l întâlni, în luna noiembrie 1739²¹.

Din cartea domnească, dată Episcopiei cu acest prilej, rezultă faptul că până la acea dată, episcopii de Roman, numai în eparhia lor, aveau dreptul de a purta pateriță cu argint, iar când se aflau în capitală, atât ei, cât și ceilalți ierarhi moldoveni, de la Rădăuți și Huși, purtau paterițe negre, fără a fi împodobite cu argint, rezervându-se această cinste doar mitropolitului țării. De asemenea vedem că ceilalți episcopi, nici în eparhiile lor nu aveau dreptul să poarte paterițe argintate²².

Reproducem în continuare întregul text al acestei cărți domnești, datat în luna noiembrie 1739:

„Noi Grigorie Ghica Voevoda Bojiu milostivu gospodar zemli Moldavskoi. Iubit-am pururea a cerceta pentru toate dregătoriile acestei țări, precum bisericești așa și politicești, și cele ce am cunoscut că se cade a se mai împodobi, n-am lăsat a fi lipsiți de cinstea lor. Precum și Episcopia Romanului, fiind mai veche și mai cinstită decât alte Episcopii ale acestei țări, al doilea scaun, după Mitropolitul țării, și având Episcopul obicei la Episcopia sa, a sluji sfânta liturghie cu mitra episcopescă, și a purta în eparhia sa, paterniță cu argint, care la scaunul Domniei în Iași, n-am avut obicei a purta acea paterniță, ci asemenea cu alți Episcopi, paterniță neagră, iar acum la veat 7247 Noiembrie în (...) întâmplându-se a ne afla noi la Hârlău, au venit la împreunarea cinstit părintele și rugătoriul nostru sfinția sa Kyr Ghedeon Episcopul Romanului, cu acea paterniță ce o poartă de obicei la eparhia sa, și după starea acelui scaun cunoscut-am Domnia mea că se cuvine, și am mai adaos podoaba cinstitei acestei Episcopii dându-i însumi, cu mâna Domniei mele paternița cu cornurile și legăturile ferecate cu argint. Cu blagoslovenia sfinției sale prea cinstitului Mitropolitul țării noastre a Moldovei Kyr Antonie, cu care de acum înainte, Episcopii de Roman să fie volnici, și am dat acest al nostru domnesc testament să fie stătătoriu în veci la sfânta Episcopie, aceasta scriem; și s-au scris testamentul acesta aici în ținutul Hârlăului de Dimitrie Sturza logofăt la veat 7247: Noiembrie, (subscris) Grigore Ghica Voevod.”²³

Un important hrisov, emis de domnul Moldovei Constantin Mavrocordat, în anul 1742, la întocmirea și redactarea căruia va fi contribuit probabil și Episcopul

²⁰ Alexandru Gonța, *Un așezământ de cultură de la Alexandru Lăpușneanu pe Valea Secului, înainte de ctitoria lui Nestor Ureche: Schitul lui Zosin*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 9 - 12, 1962, pp. 694 - 712.

²¹ Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, p. 221, Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 356.

²² Melchisedec Ștefănescu, *Chronica Romanului...*, p. 339.

²³ *Ibidem*, pp. 339 - 340.

Ghedeon al Romanului, cuprindea referiri legate de îndatoririle pe care le au clericii, dar și candidații la preoție.²⁴

Făcând un rezumat al acestui document, deosebit de prețios pentru noi, apreciem următoarele: domnul Constantin Mavrocordat a scutit, prin hrisov domnesc, tot clerul de dările către Stat, chemându-i pe toți slujitorii Bisericii să-și împlinească cu sfințenie misiunea.

Egumenilor li se impune datoria de a se îngriji de buna administrare gospodărească a mănăstirilor. Primirea unei persoane în călugărie să se facă prin cerere către mitropolit, care la rândul său va anunța Domnia, iar aceasta va scoate de la bir (taxe) persoana care cere călugăria, apoi se autorizează tunderea în monahism a candidatului în mănăstirea respectivă.

Preoții de mir să se prezinte la episcopul lor, iar timp de 40 de zile să facă practică la serviciile religioase, sau după caz, mai mult, sau mai puțin, după care vor fi examinați și cei găsiți vrednici, să aibă apreciere de preoți demni, iar cei neglijenți să se canonisească.²⁵

Candidații la preoție, mai întâi să se examineze dacă au pregătirea necesară, apoi să parcurgă treptat toate treptele: *citeț, ipodiacon, diacon*; iar de *preoție* să se învrednicească numai cei care au râvnă, cei demni de această chemare. *Hrisovul domnesc* a fost tipărit și difuzat în întreaga țară. În Arhiva Arhiepiscopiei Romanului se păstrează un exemplar, pe care îl reproducem în continuare, după textul publicat de episcopul Melchisedec²⁶: „*Ion Constantin Nicolae Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al țării Moldovei. Înștiințare dăm tuturor cui se cade a ști, de vreme ce cele sufletești, sunt mai de folos, acele după dreptate este ca de mai mult a se cinsti. Sfintele Mănăstiri și biserici fiind Dumnezeuiești locașuri, ceata preoțească din Dumnezeuiască rânduială, celor sfinte sunt slujitori, care învață pe oameni tainele credinței, și pentru mântuirea lor sunt rugători și mijlocitori la țara pravoslavnică, sub oblăduirea a domni creștini, prin puterea domnilor, a se păzi cu a lor căzută cinste, nu este peste putință, ca fiind apărați de lumeștile supărări, să aibă purtare de grijă, numai de orânduiala slujbei lor, și folosul sufletelor omenești și unele ca aceste sufletești lucruri, atâta sfintelor Mănăstiri, cât și oamenii bisericești nu numai preoți, ce încă și sfinții Arhieri cu dăjdi fiind supărați, (dacă am văzut Domnia mea ne-am părut un lucru prea necuviincios, și mai vârtos nedrept că se dă o pricină de zăticnire slujbei Dumnezeuiești, care este păgubitoare, de sufletescul folos al obștei).*

Și aceasta cu dreptate aflând și răposatul fericitul întru pomenire, părintele nostru Nicolae Alexandru Voevod, dajdea Arhierilor și a tuturor preoților, cu Hrisov i-au fost iertat, precum și Domnia mea la întâia Domnie, asemenea i-am fost miluit și eu Hrisov le-am întărit, de supărarea dăjdiei a fi mântuiți, și acum dară, din mila lui Dumnezeu fiind noi rânduși și cu a doua Domnie la oblăduirea scaunului Țării Moldovei, și aflând sfintele Mănăstiri, cum și ceata bisericească întru aceeași supărare.

Întâi, aceasta am cercetat și ca un lucru cel mai de folos și plăcut lui Dumnezeu, după evlavie ce am avut, am socotit împreună cu sfinția sa părintele mitropolitului Țării

²⁴ *Ibidem*, pp. 340 - 342.

²⁵ *Ibidem*, p. 340.

²⁶ *Ibidem*, p. 341.

prea cinstit și duhovnicesc părinte și cu domnia lor mari boierii noștri, și gășind cu cale, am hotărât și cu hrisov am ridicat dăjdiile, atât a sfintelor Mănăstiri cât și sfinții Arhieriei, și toți preoții și diaconii, ca să petreacă necumpărați, ci dar de acum înainte ceata bisericească având numai de grija sfintelor biserici, să aibă a urma porunca sfintei pravile, și curați și fără prihană să petreacă, și cu tot felul de învățături împodobiți, luminând vrednicia lor precum se cade, pentru că curați se cade a fi cei ce se apropie de cele prea curate, egumenii Mănăstirilor să poarte de grijă de economia lor, de sporul Mănăstirilor, de podoaba bisericii, călugări cine vor fi, afară de Mănăstire să nu șadă, a se călugări cineva, iar fără de știrea sfinției sale părintelui Mitropolit, să nu fie volnic, ci unul ca acela să vie la Sfinția sa părintele Mitropolitul, și sfinția sa ne va face știre nouă, ca să poruncim întâi să se scoată de la bir și apoi să se călugărească. Preoții să aibă datoria de a merge la Sfinția sa părintele Mitropolit, ca și ceilalți dintre alte eparhii, la sfințiile lor episcopii, ca să le dea sorocul până în 40 de zile, sau cum vor socoti fiecăruia după putința lui, să învețe înțelesul tainei bisericești, care înțeles se cade a-l ști tot cinul preoțesc.

Și cei ce vor vrea să se preoțească, iarăși întâi să meargă la Sfinția sa părintele Mitropolitul și la Sfinții Arhieriei, să se ispitească și întâi să se facă țarcovinci și ipoddiacon, și diacon, apoi având râvnă de preoție, să se facă și preot. Și care se vor sili cu învățătura, făcându-se preoți iscușiți și cu totul vrednici, unii ca aceia vor avea și mai multă milă, iar cei care nu vor urma poruncii sfintei pravili, sau sfinților Arhieriei, și nu vor învăța înțelesul până la sorocul ce li se dă, se vor pedepsi cu biserica. Aceasta facem știre. Leat 7259”²⁷.

La **2 februarie 1742**, episcopul Ghedeon „se plânge” domnului Constantin Mavrocordat, de faptul că unii preoți din proprietatea Episcopiei, de la Averești și de la Muncel, din ținutul Romanului, au nemulțumiri cu răzeșii de la unele proprietăți bisericești. Domnul rânduiește pe medelnicerul Toader Cantacuzino și pe Mihalache Sturza biv-vel Clucer, ca să hotărască acele părți și „hotărătura să o treacă la protocol, după ce va da episcopului mărturie”²⁸.

La **20 aprilie 1743**, episcopul Ghedeon al Romanului, împreună cu mitropolitul Nichifor, cu episcopii Varlaam al Rădăuților și cu Theofil al Hușilor, participă la Divanul convocat de către Domnul Moldovei, cu ocazia vizitei Patriarhului Ierusalimului Partenie, prilej cu care s-a făcut un nou așezământ pentru mănăstirile închinat Sfântului Mormânt²⁹. Acesta este ultimul document în care apare numele acestui ierarh.

Păstoria episcopului Ghedeon s-a încheiat în a doua jumătate a anului 1743, fără a se cunoaște în ce împrejurări. S-a formulat ipoteza că ar fi trecut la cele veșnice, în timp ce se afla în scaunul episcopal de la Roman. Ceea ce este sigur, potrivit dorinței sale, a fost înmormântat la mănăstirea Secu, pe latura de nord a bisericii, alături de alți ierarhi cu metania de aici³⁰. Piatra sa funerară a fost deteriorată de intemperiiile vremii, iar pe zidul bisericii a fost consemnat numele său, „*Arhiepiscolul Ghedeon*”, cu caractere chilice, amintind trecătorilor despre locul său de veci.

²⁷ *Ibidem*, pp. 341 - 342.

²⁸ *Ibidem*, p. 342.

²⁹ Melchisedec Ștefănescu, *Chronica Romanului...*, p. 342. Vezi și *URICARIUL*, Iași, 1871, pp. 65 - 66.

³⁰ Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, p. 222.

În loc de concluzii

În colecția de artă bisericească a Centrului Eparhial de la Roman, se păstrează o *pateriță* (carjă arhierescă), ce a aparținut episcopului Ghedeon, având următoarea inscripție: „*Această pateriță au făcut-o smeritul Ghedeon episcopul Romanului în zilele Măriei sale prea Înălțatului Domn Grigore Ghica voievod purtînd cîrma păstoriei sfinția sa chir NICHIFOR mitropolit, anul 1740, luna iunie*”.

Este chiar distincția despre care s-a făcut vorbire anterior, *paterița* primită de Ghedeon, împreună cu documentul din luna noiembrie 1739, atunci când domnul Moldovei și mitropolitul i-au conferit acestuia dreptul de a purta *pateriță* ferecată în argint și în eparhia sa și în capitala țării. Această demnitate, primită pentru prima dată în istoria Episcopiei Romanului de către acest episcop, este o recunoaștere și o răsplată a meritelor și ostanelilor sale, confirmând astfel respectul de care se bucura în epoca sa, înaltaștătorul Episcopiei Romanului.

Aducerea episcopului Ghedeon „în lumina făcliilor de pomenire” este un act de prețuire și recunoștință a posterității, apreciind totodată faptul că obștea mănăstirii Secu păstrează vie memoria unuia dintre marii oameni ai Bisericii, un fiu duhovnicesc al ei, un om cu un statut aparte, care se dovedește a fi tot mai important, pe măsura cercetării lui.

Planșe

Fig. 1. - Pateriță (cârjă arhierescă), din colecția eparhială de la Roman, care a aparținut episcopului Ghedeon, cu următoarea inscripție: „*Aceasta pateriță au făcut-o smeritul Ghedeon episcopul Romanului în zilele Măriei sale prea Înălțatului Domn Grigore Ghica voievod purtînd cîrma păstoriei sfinția sa chir NICHIFOR mitropolit, anul 1740, luna iunie*”.

Fig. 2. - Biserica cu hramul "Tăierea Capului Sf.Ioan Botezătorul", Mănăstirea Secu. Vedere pe latura de nord, unde se află mormântul episcopului Ghedeon

Fig. 3 - Inscripția cu litere chirilice de pe peretele nordic al bisericii, care indică locul mormântului episcopului Ghedeon

**Fig. 4. - Biserica cu hramul „Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul”,
Mănăstirea Secu. Vedere generală.**

BISERICA „SF. GHEORGHE” DIN POPENI - ZORLENI

MARIA POPA*

DOINA ROTARU**

Cuvinte cheie: *moșie, proprietari, boieri, biserică, sec. XIX (c. 1830), monument istoric, ctitor, vorniceasa Elena Beldiman/Costandache, Ioan Greceanu, vornic, preoți.*

Keywords: *property, owners, middle-class people, church, 19th century (1830), historical monument, governor Elena Beldiman/Costandache, Ioan Greceanu, priests.*

Abstract

Back in the 19th century (around 1830), a governor called Elena Beldiman (Gheorghe Costandache's daughter, the founder of the old church system), with the help of her brother-in-law, built St. Gheorghe's church in Popeni, a small village near Zorleni city, in Vaslui county. The architectural quality was so outstanding it was inscribed in the Historical Monuments list in both 1955 and 1991. This piece of art represents the evolution of religious architecture through the years - a mix of tradition and innovation. After Elena's death (+~1837), Ioan Greceanu's sons (Nicolae and Iancu) got her heritage and used it to build the first ever hospital in Bârlad in 1838 and named it after her, the church was looked after by the middle class families that owned it, Greceanu and Mihalceanu, also by commoners that lived in the village and priests such as: N. Iacomî (~1880-1902), I. Arghirescu (~1923-1939), Th. Calapod (1943-1984), St. Velescu (1985-2012).

Satul Popeni se află la cca. 15 km est de municipiul Bârlad, pe pâraul Trăușul¹. Potrivit istoricilor Al. I. Gonța, C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, așezarea medievală Popeni s-ar identifica cu satul unui slujitor bisericesc, și anume popa Mircea, menționat într-un document din 13 iunie 1436, emis de Iliș și Șefan, domnii Țării Moldovei, prin care dăruiau lui Mihai Stângaciu, „*pentru dreață și credincioasă slujbă*”, mai multe sate și locuri din domeniul domnesc, printre care: „... *pe Smila, seliștea lui Roșca și chilia lui Mânase, [...], pe Jeravăț, seliștea Fundeștilor, între popa Mircea și Petru Lungu, și, pe Bârlad, un loc, între Leurinți și Băcsănești, și mai sus, Iapa, unde se unesc trei văi, un loc din pustie...*”². Cercetării locale consideră că satul

* Fost consilier superior la Direcția Județeană pentru Cultură Vaslui, expert monumente istorice.

** Fost muzeograf la Muzeul Județean “Ștefan cel Mare” Vaslui; decedată.

¹ George Lahovari, C. I. Brăteanu și Gr. Tocilescu, *M.D.G.R.*, vol. V, fasc. I, București, 1902, p. 47.

² D.R.H., A. Moldova, vol. I (1384 - 1448), întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1975, doc. 154, pp. 211 - 212, 489. D.I.R., A. Moldova, veacul XIV - XV, vol. I (1384 - 1475), București, 1954, doc. 157, p. 127. Al. I. Gonța, *Documente privind Istoria României, A. Moldova. Veacurile XIV - XVII (1384 - 1625). Indicele numelor de locuri*, ediție îngrijită și prefată de I. Caproșu, Iași, 1990, p. 200.

lui popa Mircea s-ar fi aflat, de fapt, pe teritoriul actual al comunei Vinderei³. La sfârșitul secolului al XV-lea, teritoriul menționat în document făcea parte din ocolul târgului Bârlad, conform hotarnicii lui Ștefan cel Mare din ianuarie 1495, în hotarul de răsărit, cuprins între Dealul Ghermăneștilor și pâraul Jeravăț, care includea și zona satului Popeni⁴, menționat în secolele următoare cu această denumire.

Pentru că și în zilele noastre se păstrează toponimul *Valea Mănăstirii* (punct aflat la c. 800 m sud-est de sat)⁵, cercetătorii localnici consideră că în jurul acestui locaș de cult, la care slujeau mai mulți clerici, s-ar fi format satul, de la care își trage și denumirea⁶, menționat în unele documente din secolul al XVII-lea sub formele: Ponești, Popiani, Popeni. Poate și Popești, dacă luăm în considerare documentul îndoielnic din 1591 sau 1594, septembrie 15, prin care Lupu Dade din Popești vindea lui David partea sa de moșie, din sat și țarină, având mai mulți martori, printre care și „*Mihăilă, fiul popei Dragotă de acolo*”⁷. La 12 aprilie 1620, Gaspar Grațiani, domnul Moldovei, întărea fraților Roșca, fiii vornicului Ioan Roșca: Constantin Roșca, fost hatman, și Gheorghe Roșca, fost spătar, părți din Ponești de pe apa Bârladului, cu vad de moară, avute de la domnul anterior, Radu Mihnea⁸ (1616-1619). Prima mențiune cu denumirea actuală datează din 30 august 1633, când domnul Moisa Movilă dăruia lui Pătrașco, postelnic al doilea, „*o seliște, anume, Popenii, care este în ținutul Bârlad*”, specificându-se că „*acea seliște mai înainte a fost a noastră drept domnească, ascultătoare de ocolul târgului Bârlad*”⁹. La 1 iunie 1670, moșia fiind împresurată, Gheorghe Duca Vodă cerea vornicului Carp să cerceteze actele postelnicului Postolache Catargiul pentru moșia Popiani de pe Bârlad¹⁰. În răspunsul către domnul Antonie Ruset, din 6 martie 1676, se arată că Apostol Catargiul deținea, într-adevăr, niște acte „*de danie de la Moisa Movilă Vodă pre sat pre Popiani, ce au fost din hotarul târgului Bârladului, dania socrului său, și acel sat acum îl ține Părvol*”, cerându-se „*să arate ea, ce acte are*”¹¹.

Documentele vremii dovedesc că în a doua jumătate a secolului al XVII-lea o parte din moșia Popeni era stăpânită de familia Pârvu, înrudită prin alianță cu familia Roșca din Frunțișeni, prin căsătoria lui Pârvu din Popeni cu Zânica, fata lui Maftei

³ Gh. Gherghe, Sidonia Elena Diaconu, *Prima carte pentru Zorleni*, Bârlad, 2009, p. 82.

⁴ I. Antonovici, *Documente bărlădene*, vol. II, Bârlad, 1912, p. 2. Gh. Clapa, *Hotarnica Bârladului*, în „Acta M.M.”, nr. XXV - XXVII, vol. I, Vaslui, 2004 - 2006, p. 92; Gh. Gherghe, *Târgul Bârladului. Geneză și hotarul*, Bârlad, 2015, pp. 124 - 125, 137 - 138.

⁵ Ghenuță Coman, *Statornicie. Continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980, p. 285.

⁶ Gh. Gherghe, Sidonia Elena Diaconu, *op. cit.*, p. 82, 120. Gh. Gherghe, *Târgul Bârladului...*, p. 138. Ionel Duma, *Comuna Zorleni. File de monografie*, Bârlad, 2014, p. 47.

⁷ D.I.R., A. Moldova, veacul XVI, vol. IV (1591 - 1600), București, 1952, doc. 1 (îndoielnic).

⁸ Idem, veacul XVII, vol. IV (1616 - 1620), București, 1956, doc. 579, p. 454.

⁹ D.R.H., A. Moldova, vol. XXI (1632 - 1633), întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1971, doc. 365; N. Iorga, *Studii și documente cu privire la Istoria Românilor*, vol. VI, partea II, București, 1904, doc. 30, p. 19.

¹⁰ N. Iorga, *Studii și documente...*, doc. 53, p. 27.

¹¹ Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade (Documente basarabene)*, vol. IX, Iași, 1914, doc. 60, p. 29, 226: „*Pătrașcu a fost socrul lui Apostol Catargiul*”.

Roșca, care au avut doi fii: Enache și Ștefan Pârnu¹². Într-o hotarnică din 12 martie 1667, „*Pârnu de Popeni*”¹³ apare ca martor pentru moșia de la „*gura Horăetăi*” a jupânei Tudosica Jora, sora lui Gavrilă Costache¹⁴. La 10 decembrie 1697, Sinica Pârvoaia, împreună cu fiii săi, Enache, căpitan, și Ștefan Pârnu, postelnic, vindeau armașului Antioh siliștea Hreasca din fundul Văii Tătărănilor, țin. Tutova (aflată între Cârjoani, Măscurei și Mireni)¹⁵, moșie cumpărată de la „*Hriascanul*” de către Grigore Roșca, unchiul postelnicului Ștefan Pârnu, care la 10 iunie 1698 se judeca pentru dovedirea proprietății¹⁶.

La începutul secolului al XVIII-lea, familia Catargi își păstra proprietatea din Popeni. Într-un „*Izvod de ispisoace și zapise*”, din 2 martie 1719, al moșiilor rămase de la răposatul Apostol Catargiu, vel postelnic, „*părintele răposatului Ilie Catargiul logofăt și al lui Ștefan Catargiul clucer și al lui Pătrașco Catargiul pitar*”, erau înscrise și cele trei acte domnești menționate mai sus: „*pe sat Popeni ot Bârlad*”¹⁷. Din recensământul întocmit de administrația rusă, la 30 iunie 1774, aflăm că satul Popeni, compus din 23 de case, era proprietatea medelnicerului Iorga, printre locuitorii scutiți de bir aflându-se și 12 ai lui Gheorghe Costandache¹⁸, de unde rezultă că și acesta deținea o parte de moșie. Medelnicerul Iorga, potrivit pomelnicului bisericii din Frunțișeni din 1 martie 1752, era fiul lui Ștefan Pârnu din Popeni, căsătorit cu Balașa Luca, care au avut o fiică, Smaranda, căsătorită cu spătarul Gheorghe Costandache (comis - 1786, spătar - 1790, mort la 1812). Două dintre fiicele lor, prin căsătorii, sunt legate de istoricul moșiei și al bisericii, și anume: Anastasia (1776 - 1843), soția vornicului Ioan Greceanu (1770 - 1831) și Elena, căsătorită întâi cu Ioniță Sturdza, căminar și apoi cu aga Alexandru Beldiman¹⁹.

¹² I. Antonovici, *Frații Ghiorghie și Neculai Roșca - Codreanu. Fondatorii Liceului și Școalei Secundare - Profesionale de fete din Bârlad*, Bârlad, 1908, pp. V - VI, 28 - 29, 108 - 109; vezi pomelnicul bisericii din Frunțișeni din 1752, martie 1, transcris și completat în 1810 și 1830, precum și *Spîța de neam din 1817* (planșă).

¹³ Ionel Duma, *op. cit.*, p. 47, spune că soțul Zănicăi Roșca ar fi fost Petru Pârnu (referindu-se, poate, la postelnicul Pătrașcu); în zonă sunt menționați documentar: *Constantin Pârnu, șetrar*, ginerele logofătului Ioniță Tălăbăscu, fost proprietar al moșiilor Zmeiani și Păulești de pe Simila (dăruite în 1630 pârălăbului Dumitru de către jupâneasa Stanca, văduva fostului mare vornic Toflea Murgoci, pe care le avea de la strămoșul ei Oană, portar de Suceava), ajunse în stăpânirea familiei Palade, cf. testamentului marelui vornic Ion Palade din 1733 (Idem, *Documente bărlădene*, vol. III, Bârlad, 1915, pp. 34, 305 - 306); *Pârnu pitarul*, care la 4 august 1717 hotărâna moșia Băhnari de pe pârul Tutova, moștenită de la *Pârnu cel bătrân* (Idem, *Documente bărlădene*, vol. IV, Bârlad, 1924, p. 165).

¹⁴ N. Iorga, *op. cit.*, doc. 48, p. 25; I. Antonovici, *Doc. bărlădene*, vol. IV, pp. 158 - 159. Horia Stamatin, *Valea Horăieții. Istorie și onomastică de la origine până în prezent*, Bârlad, 2003, p. 257: moșia se afla la confluența pârului Horăiața cu râul Bârlad, astăzi teritoriu aflat la limita comunelor Bogdănești, Banca și Zorleni.

¹⁵ I. Antonovici, *Documente bărlădene*, vol. IV, pp. 158 - 159. Gr. Găneț, Costică-Ioan Gârneață, *Din tezaurul arhivistic vasluian. Catalog de documente*, București, 1986, doc. 135, p. 59.

¹⁶ Idem, *Documente bărlădene*, vol. IV, pp. 156 - 157.

¹⁷ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, pp. 221, 226 - 227. Vezi și N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, București*, 1971, p. 371: Apostol Catargi (II), postelnic, 1661 - 1666; fost postelnic 1668, 1680; mare comis 1683 - 1684, mort 1692.

¹⁸ Ionel Duma, *op. cit.*, p. 66.

¹⁹ I. Antonovici, *Frații Ghiorghie și Neculai Roșca-Codreanu...*; Mihai Dim. Sturdza (coord. și coautor), *Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și bibliografică*, vol. V, Ceaur - Cuza, București, 2018, p. 376; Gh. Costandache: 1777, iulie 5, ispravnic de Tutova/ doc.

Căminarul Ioniță Sturdza, în septembrie 1798, solicita Domniei aprobare pentru hotărnicirea moșiei sale Popenii din ținutul Tutova, pe care o avea ca zestre de la soția sa, fiind împresurată dinspre Frunțișeni de către serdarul Panaite Cazimir. El arăta că moșia Popenii, primită de la „*răposatul med<elni>c<er> Iorga, socrul socrului dumisali*” (spătarul Gh. Costandache, n.n.), era cuprinsă între „*două fântâni, Cărbunosa, privalul Popenilor, podul lui Clefaș, poiana lui Dragomir, drumul Irascăi, coada văii Balomireștilor* (lângă Frunțișeni, n.n.), *fundul văii Stâncii, moșia Bârlezu* (Vârlezu, azi, jud. Galați, n.n.), *a dumisali Gavril Conachi ...*”²⁰.

În 1803, moșia Popeni, locuită de 50 de familii, era stăpânită de căminăreasa Elena Costandache, fosta soție a căminarului Ioniță Sturdza²¹. După căsătoria ei cu Alexandru Beldiman, scriitor, mare proprietar (comis, 1786; serdar, 1789; ban, 1794; agă, 1814; vornic, 1821, mort c. 1825)²², moșia cu 47 de familii a ajuns în proprietatea acestuia. Dintr-o hotărnică din 30 iulie 1814, rezultă că la cea dată era deja proprietar²³, fapt confirmat și de *Condica visteriei Moldovei din 1816*²⁴.

După moartea vornicului Alexandru Beldiman, în catagrafia din 1831 se arată că moșia, populată de 157 de locuitori, era stăpânită de văduva acestuia, vorniceasa

259, p. 85; 1786, mai 13/ doc. 288, p. 92 (Grigore Găneț, Costică-Ioan Gârneață, *op. cit.*); 1781, stolnic/ p. 210; 1785, biv vel stolnic, ispravnic de Tutova/ p. 217; 1791, biv vel spătar/ p. 226 (I. Antonovici, *Documente bărlădene*, vol. IV); 1786, biv vel spătar, ispravnic al țin. Tutova/ doc. 131, p. 49 (N. Iorga, *op. cit.*); 1799 - 1800, spătar (Costin Clit, *Documente hușene*, vol. IV, Iași, 2016, doc. 210, 213, 217, 219); 1803, spătar, proprietar în satul Simila (C. Istrati, *Condica visteriei Moldovei la 1803*, Iași, 2019, p. 159); 1804, spătar, aflat în judecată cu răzeșii din Cârlomanești, țin. Tutova (www.arhivelenationale.ro: D.G.A.N. - D.A.C., Serviciul II, inv. 1254, fond *Colecția de documente selecționate - Moldova*, 1424 - 1852, inv. 1254/ poz. 97, 99, p. 43).

²⁰ N. Iorga, *op. cit.*, doc. 134, p. 50; Ioniță Sturdza, căminar, 1792, iulie 2 (I. Antonovici, *Documente bărlădene*, vol. I, Bârlad, 1911, p. 241); mort c. 1810 (N. Iorga, *op. cit.*, p. 548); fiul stolnicului Constantin Sturdza (fiul stolnicului Vasile Sturdza), căsătorit cu Ecaterina Cantacuzino, care au avut trei fiii: Ștefan, Constantin și Ioniță, fără copii (v. Octav-George Lecca, *Familii boierești române*, București, 1999, pp. 549 - 550); identificați și prin moșiile transmise din tată în fiu: Vasile Sturdza, mare stolnic, proprietar de moșii în țin. Tecuci, Fălciu, Tutova, ș.a./ 1731 - 1742, p. 551 (C. Istrati, *Condica lui Mavocordat*, vol. I, Iași, 2008); Constantin Sturdza, biv vel stolnic, ispravnic al țin. Tutova, 1765 (I. Antonovici, *Documente bărlădene*, vol. IV, p. 183); Catrina Sturza, spătăreasa, p. 399; Ioniță Sturza căminar, p. 399, Constantin Sturdza, comis, p. 399, spătarul Ștefan / Ștefanache Sturdza, p. 400 (idem, *Condica visteriei Moldovei la 1803*).

²¹ C. Istrati, *Condica visteriei Moldovei la 1803*: se pare despărțiți, deoarece sunt menționați amândoi, dar cu proprietăți separate; *căminăreasa Elena Costandache*: Popeni (p. 145) și parte din Corodești, țin. Tutova (p. 153); *căminăreasa Elena lui Ioniță Sturza* - părți de sate: Dobrinești, cu vii și loc puțin (p. 121), Vatra Nicorești, țin. Tecuci (p. 123); Liești, țin. Tutova (p. 148), Bârlad, 3 „liudi fără bir”, poate slujitori ai casei ei (p. 161); *jupâneasa Eliana lui Ioniță Sturza*, 15 slugi (p. 325); căminarul Ioniță Sturza: proprietăți (p. 77, 117, 123, 237, 265, 316 (24 slugi).

²² www.ghika.net - *Arborele genealogic al familiei Beldiman*, după Mihai D. Sturdza, Ruxanda Beldiman, în *Familii boierești din Moldova și Țara Românească*, București, 2004: căsătorit a treia oară cu Elena Costandache; v. și: C. Istrati, *Condica visteriei Moldovei la 1803*: ban/ p. 144, 235, 283, ș.a.. Idem, *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1820*, Iași, 2011: postelnic/ p. 57, 418, ș.a.. Ion Dumitru Iacob, *Testamentul vornicului Gheorghe Beldiman din 25 mai 1790, în Retrospecții medievale. În hororum Profesoris emeriti Ioan Caproșu*, vol. editat de Victor Spinei, Laurențiu Rădvan și Arcadie M. Bodale, Iași, 2014, p. 299: fost ispravnic al țin. Neamț și Hârlău, pârcaș de Galați.

²³ N. Iorga, *op. cit.*, doc. 142, p. 52.

²⁴ C. Istrati, *Condica visteriei Moldovei din 1816*, Iași, 1979, p. 56.

Elena Beldiman²⁵ (moartă c. 1837), fondatoarea bisericii actuale din Popeni²⁶ și a primului spital din Bârlad, ce-i poartă numele, înființat în anul 1838, din veniturile moșiei Popeni, de către nepoții săi, vornicul Nicolae Greceanu (ispravnic de Tutova, 1822-1840, fondatorul bisericii din Simila, c. 1830) și fratele său, aga Iancu Greceanu, moștenitori testamentari²⁷ (fiii cumnatului ei, vornicul Ioan Greceanu).

Într-o catagrafie din 1846 sunt menționați ca stăpâni ai moșiei cei doi fii ai vornicului Ioan Greceanu: Nicolae Greceanu în Popenii de Jos și Iancu Greceanu în Popenii de Sus. În 1853, vornicul Nicolae Greceanu dona lemn din pădurea sa Popeni pentru construirea stației de poștă de aici. La 5 iulie 1855, clironomii lui se plâneau ispravnicului de Tutova pentru tăieri ilegale din pădurea lor de către David Herșcovici. Potrivit hotărârii din 7 octombrie 1856, moșia Popeni era împărțită între vornicul Iancu Greceanu (1819 - 1858) și aga Costantin Greceanu (1823 - 1858), fiul răposatului vornic Nicolae Greceanu (1800 - 1855). La 29 octombrie 1865, Tribunalul Județean Tutova evalua moșia Popeni la prețul de 15.400 galbeni²⁸, după care a fost vândută. La sfârșitul secolului al XIX-lea aparținea familiei Mihăceanu.

În prima jumătate a secolului al XX-lea, moșia Popeni, proprietatea familiei Mihălceanu, a fost expropriată în urma reformelor agrare din 1921 și 1945. În 1922, moșia era stăpânită de Maria Mihălceanu și sora sa, Sofia Zamfiratos, pe care o aveau ca moștenire de la tatăl lor, Leonida Mihălceanu (mort la 1897) și fratele lor, Kiriace Mihălceanu (mort la 1895)²⁹, ale căror morminte se află în curtea bisericii. În 1938,

²⁵ Idem, *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1831*, Iași, 2009, p. 137.

²⁶ Ion N. Oprea, *Ioan Antonovici - Depozitarul. Opere (Cu diverse însemnări, inscripții și acte de inspecție)*, vol. II, Iași, 2011, p. 347.

²⁷ Despre spitalul vechi din Bârlad și fondatoarea acestuia, vezi: N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 83, 146 (nota 93); Mihai Antipa, *Fondul Spitalului Bârlad*, în „Arhiva Românească”, Tom. II, fasc. 1/ 1996: spital, construit prin contribuția „pioasei donatoare Elena Beldiman”, subordonat Epitropiei Generale a Casei Spitalelor „Sf. Spiridon” din Iași (p. 212); Nicu Botezatu, *Înființarea primului spital din Bârlad*, în „Academia Bârlădeană”, nr. 7/ 2000: la 8 iunie 1838, frații Greceanu înștiințau Epitropia „Sf. Spiridon” Iași că „au fost porunciți de mătușa lor, Elena Beldiman, născută Costandachi, a căuta 10 bolnavi în orașul Bârlad cât vor trăi”; „în 1865, nu s-a mai găsit testamentul” (p. 13); Prof. dr. Rene' Duda Iași, dr. Nicu Botezatu, *160 de ani de existență medicală spitalicească în Bârlad. Aspecte din trecutul spitalului „Elena Beldiman” din Bârlad*, în „Părerii Tutovene”, nr. 307/ 1998: spital deschis la 27 octombrie 1838 (p. 2); Maria Popa, Doina Rotaru, „Biserica Sf. Împărați Comstantin și Elena” din satul Simila, comuna Zorleni, județul Vaslui, în „Acta MM”, nr. XXV - XVII, vol. II, Vaslui, 2004 - 2006, p. 206, inscripția din 10 februarie 1837 de pe icoana împărătească „Încoronarea Maicii Domnului” de la biserica „Sf-ții Împărați Constantin și Elena” din Simila, dăruită lui Nicolae Greceanu de: „mătușa me<a>, vorniceasa Elena Beldiman, născută Costandachi”; „Elena Beldiman vorniceasa”, pomenită și în pomelnicul din 1945 al bisericii din Simila, ctitoria familiei Greceanu (p. 209, 316); Adrian Butnaru, *Membrii familiei Iamandi, donatori către spitalul din Bârlad*, în „Elanul”, nr. 108/ 2011: „Elena Beldiman, născută Costandache”, lăsa prin testament să se construiască un spital în Bârlad din veniturile moșiei Popeni, țin. Tutova, care să-i poarte numele (p. 12).

²⁸ Ionel Duma, *op. cit.*, p. 48; v. și Al. Perietzianu - Buzău, *Vidomostie de boierii Moldovei aflați în țară la 1829 (II)*, în „Arhiva Genealogică”, Iași, I (VI), nr. 3 - 4, 1994, pp. 290 - 291: în 1829, Nicolae Greceanu avea 29 ani, iar fratele său, Iancu Greceanu - 19 ani; Radu Sc. Greceanu, *Familia Greceanu din Moldova*, în *Arhiva Genealogică*, nr. 3 - 4, Iași, 1997, p. 184: Constantin / Costache Greceanu, născut în 1823; I. Antonovici, *Documente bărlădene*, vol. V, Huși, 1926, p. 249: vornicul Nicolae Greceanu, mort în 1855, iar fiul său, Constantin Greceanu, în 1858.

²⁹ S.J.A.N Vaslui, fond *Consilieratul Agricol al jud. Tutova*, dos. 27/1922, f. 7, 37.

proprietarul moșiei era L. Zamfiratos³⁰, care deținea și partea mătușii sale, Maria Mihălceanu. Până în anul 1949, moșia Popeni, proprietatea familiei lui, a fost expropriată în întregime³¹.

Despre vechimea unui locaș de cult în această localitate, putem spune că era de la începutul așezării, dovadă fiind toponimul Valea Mănăstirii, precum numele preotului Grigore, care, pe la 1585, ar fi construit o biserică de lemn, împreună cu obștea satului³². În catagrafia din 1809 este menționată, pentru prima dată, biserica „Sf. Gheorghe” din satul Popeni, la care slujeau clericii David și Sandu Munteanu³³. Considerăm că acest locaș de cult era de lemn, specific acelor vremuri, și că a fost ctitorit de familia spătarului Gheorghe Costandache, proprietar în Popeni încă din secolul al XVIII-lea, după cum s-a arătat mai sus. În unele raportări ulterioare ale parohiei se menționa că „biserica veche” ar fi fost ridicată pe la 1700³⁴, de la care, la sfârșitul secolului al XIX-lea, se păstra un clopot mic, turnat la 1760³⁵. După tradiție, această biserică s-ar fi aflat pe locul, numit astăzi, Valea Mănăstirii, lângă un stejar (Popenii de Sus). La începutul secolului al XX-lea, pe acest loc, în ogorul lui Vasile Costandache, unde se presupune că ar fi fost Sf. Masă, s-au găsit unele obiecte de cult, printre care un clește de pus cărbuni în cădelniță. După spusele dascălului Sandu Antim (1902), câteva icoane au fost aduse la biserica actuală și folosite în procesiunile religioase pentru aducerea ploii³⁶. Aceste informații confirmă cele susținute de noi cu privire la numele ctitorului.

Pentru biserica actuală (Popenii de Jos), care păstrează același hram, părerile referitoare la ctitor și datare sunt diferite. În 1901, pr. paroh N. Iacomî, într-un raport către episcopie, menționa că biserica ar data din anul 1830³⁷. Tot în 1901, în „*Chestionarul din 9 martie 1901*”, el arăta că biserica a fost fondată de Elena Beldiman, în anul 1834³⁸. Pr. Constantin Cocu consemna într-o însemnare de pe un *Molitfelnic*, Râmnic, 1782, al bisericii „Sf. Dumitru” din Bârlad, că printre bisericile sfințite de el între anii 1824-1831, când a fost protopop al Protoieriei Bârlad, s-a numărat și biserica „Sf. Gheorghe” din Popeni (poz. nr. 20)³⁹. În preajma ei pe listă sunt menționate bisericile din Pătrășcani (c. 1830) și Crângul de Jos (c. 1831)⁴⁰. Anuarele Episcopiei Hușilor din anii 1934-1938 nu menționează ctitorul, iar anii zidirii fiind 1830⁴¹ și 1834⁴²,

³⁰ A.E.H., 1938, p. 145.

³¹ S.J.A.N. Vaslui, fond *Inspectoratul Agricol al jud. Tutova*, dos. 76/ 1945 - 1946; conacul boieresc, aflat la c. 300 m vest de biserică, naționalizat și folosit inițial ca unitate școlară și, apoi, sediu C.A.P., a fost demolat după 1990.

³² Laurențiu Chiriac, *Monumentele religioase medievale din zona Bârladului*, Iași, 2007, p. 345.

³³ C. Tomescu, *Știri catagrafice din Biserica Moldovei în 1809 (Scrieri cu privire pentru preoții și diaconii și bisericile cu hramurile lor)*, în „A.B.”, nr. 3, Chișinău, 1931, p. 201.

³⁴ C.H., Huși, 1947, p. 86.

³⁵ S.J.A.N. Vaslui, fond *Episcopia Hușilor*, dos. 11/ 1894 - 1896, f. 41.

³⁶ Ion N. Oprea, *op. cit.*, p. 348; după tradiție, se spune că ar fi mai fost o biserică pe Dealul Viilor, unde se află o carieră de prund, în care s-au găsit câteva cruci din cimitirul din jurul fostei biserici (p. 347), probabil biserica de obște.

³⁷ S.J.A.N. Vaslui, fond *cit.*, dos. 3/ 1901, f. 42.

³⁸ Ion N. Oprea, *op. cit.*, p. 347.

³⁹ I. Antonovici, *Documente bârlădene*, vol. I, p. 55, 308.

⁴⁰ N. Stoicescu, *op. cit.*, v. datări: pp. 87, 631, 820.

⁴¹ A.E.H., 1935, p. 87; 1938, p. 145.

⁴² *Ibidem*, 1934, p. 66.

iar Cronica Hușilor din 1947 consemna că biserica, zidită în 1830, ar fi fost ctitorită de familia Greceanu⁴³. În rapoartele parohiei către O.P.C.N. Vaslui, din anii 1961 - 1963, se relatează că biserica a fost construită în anul 1830 de către vornicul Ioan Greceanu și „fiii săi: Costache, Gheorghe și Neculai”⁴⁴, făcându-se confuzie între fii și frați: Constantin (monahul Climent arhimandrit, 1820), poate cel nominalizat în pisană actuală, și Nicolae (vel vornic de aprozi, 1824), frații săi, iar, Gheorghe (vornic, 1845), nepot de frate (fiul lui Nicolae)⁴⁵. N. Stoicescu, pe baza evidențelor D.M.I. (azi, I.N.P.), nota că biserica ar fi construită de marele vornic Ioan Greceanu, în 1830⁴⁶. În pisană actuală, din anul 1987, se arată că biserica a fost zidită de Costache Greceanu, în 1811⁴⁷.

Analizând aceste date, considerăm că biserica a fost zidită pe locul actual de către vorniceasa Elena Beldiman (proprietara moșiei, primită ca zestre de la tatăl său, Gheorghe Costandache), sprijinită de familia Greceanu, în special, de cumnatul ei, Ioan Greceanu, ispravnic al ținutului Tutova (1821), mare vornic al Țării de Jos (1824 - 1831), și cei doi fii ai săi, aga Nicolae Greceanu și spătarul Iancu Greceanu, moștenitorii testamentari ai vornicesei, odată cu cea de la Simila, ctitoria lor. Începută, poate, în 1811 și terminată în 1830. La 1831, la biserică slujeau 3 preoți și 2 dascăli, care deserveau 157 de familii⁴⁸. În anii 1838 - 1839 erau „2 popi, 2 dascăli, 2 diaconi”, în 1845, „3 popi și 3 dascăli”, iar 1851, „3 popi și 2 dascăli”⁴⁹. Pe sigiliul parohiei din 1847 era încrustată scena de hram a bisericii, reprezentând pe „Sf. Gheorghe omorând balaurul” și legenda, scrisă în chirilică cu majuscule: „*1847* B<i>s<erica> s<a>t<ului> Popeni. Tutova. H<ramul> S<fântul> M<are> M<ucenic> Gheorghie*”⁵⁰. În 1848, preot era Ioan Vrabie, duhovnic⁵¹. Numărul clericilor, raportat la o comunitate destul de mică, dovedește evlavlia și atenția acordată de Elena Beldiman vieții spirituale,

⁴³ C.H., Huși, 1947, p. 86.

⁴⁴ D.J.C. Vaslui, fond O.P.C.N., dos. 1/ 1961-1962 (pachete); dos. 1/ 1963, vol. I, f. 37.

⁴⁵ www.ghika.net - *Arborele genealogic al familiei Greceanu*, pagină redactată de Mona și Florian Budu - Ghika, 2007, surse: Radu Sc. Greceanu, *Familia Greceanu din Moldova. Considerații genealogice*, Ed. Academiei Române, în *Arhiva Genealogică*, nr. 3 - 4/ 1997; Mihai D. Sturdza, Ruxandra Beldiman, în *Familii boierești din Moldova și Țara Românească*, București, 2004: vornicul Ioan Greceanu, fondatorul bisericilor din Popeni și Simila.

⁴⁶ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 660.

⁴⁷ „Ziditu-s-a acest sfânt locaș închinat Sf. M. Mc. Gheorghe în anul mântuirii, 1811, ctitoria lui Costache Greceanu; în urma cutremurului din 1940 s-au făcut reparațiile interioare și exterioare cu cheltuiala enoriașilor și cu strădania pr. paroh Arghirescu; în anul 1950 s-a făcut pictura murală în stil realist, pr. paroh fiind Teodor Calapod; în anul 1985 s-au terminat reparațiile întregii bisericii, când s-a făcut strămutarea cimitirului în curtea bisericii; s-a împodobit interiorul bisericii cu pictură în tehnica „fresco” în anul 1987, cu contribuția credincioșilor din sat și cu deosebita strădanie a pr. paroh Ștefan Veleşcu, pictura a fost executată de pictorul bisericesc Vasile Caraman din București, ajutat de Constantin Coșa, Ion Borloveanu, Nicolae Enachi și Nelu Grădeanu; sfințirea s-a săvârșit de P.S. Eftimie Luca, episcopul Romanului și Hușilor, în anul 1987, luna octombrie ziua ...; pomenește Doamne pe toți cei ce au contribuit la înnoirea casei tale”.

⁴⁸ C. Istrati, *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1831*, p. 137.

⁴⁹ Ionel Duma, *op. cit.*, p. 71.

⁵⁰ S.J.A.N. Vaslui, *fond cit.*, dos. 20/ 1884, f. 136.

⁵¹ Costin Clit, *Listă de numele și porecele preoților ci sunt vrednici de a fi duhovnici pi la satele și bisăricile unde cer trebiuința de duhovnic la o jumătati de țin(ut) al Tutov(e)i, în partea protopopiei, gios iscălitu, se arată. 1848 fevruar(ie), în Documente hușene*, vol. IV, doc. 402/ p. 372/ poz. 86.

respectată și de moștenitorii săi, în special de vornicul Nicolae Greceanu, ctitorul bisericii „*Sf-ții Împărați Constantin și Elena*” din satul Simila, proprietatea sa.

În anii 1852 și 1853, biserica, bine întreținută, construită din „*piatră și cărămidă*”, „*cu ogradă împrejur*”, era deservită de 1 preot⁵², fiind învelită cu tablă în 1873⁵³. În 1874, la ea slujea pr. Al. Pascal⁵⁴, în 1878, pr. Alecu Crucenu, care asigura servicii religioase pentru 200 de familii⁵⁵, iar în 1880, pr. N. Iacomî (diacon, 28 martie 1879, preot, 1 aprilie 1879), transferat de la Frunțișeni⁵⁶.

În 1884, parohia deținea 8 fâlci de pământ în câmp (sărăcăcios, cu prundiș) și 10 prăjini în vatra satului, primit prin reforma agrară din 1864. În acest timp, pr. paroh, N. Iacomî arăta că biserica de cărămidă (învelită cu tinichea albă, dușumele de brad, 5 ferestre cu gratii de fier, tencuită la interior și exterior), nu era în stare bună, tencuiala exterioară fiind căzută până la cărămidă⁵⁷, situație remediată în 1889, când a fost tencuită la exterior și interior de către „*poporâni*”, sub supravegherea sa⁵⁸. În 1894, el raporta că biserica era în stare bună, fiind împrejmuită cu gard de jur împrejur, epitrop fiind Mihalache Prisăcaru⁵⁹. Ștampila parohiei, emisă în acest an, avea reprezentat simbolul creștin: „*Ochiul lui Dumnezeu*”, înconjurat de legenda scrisă cu majuscule, pe 2 rânduri: „*ROMÂNIA * EPISCOPIA HUȘILOR * 1894 * JUD. TUTOVA. PAROHIA POPENI, COM. POPENI*”⁶⁰. În 1896, a fost numit cântăreț Alecu Căpraru din Popeni, în locul defunctului C. Căpraru⁶¹. În 1900-1901, parohia deținea cele 8 fâlci de pământ, din care 3 se aflau în hliza Dabița (la est de proprietatea Mariei Mihălceanu și la sud de cea a pr. Tănase), 40 de prăjini în hliza „*Pornituri*”, 42 prăjini pe Dealul Cosmei și 40 prăjini în hliza Mursa. Acum, pr. N. Iacomî asigura asistență religioasă pentru 288 familii, respectiv 1.214 suflete, alături de cântăreții Sandu Arteni și Alecu Cruceanu, epitropi fiind Gh. Grădinaru și I. Chirițoiu⁶². În 1902, avansat la gradul de sachelar, slujea pentru cei 1.084 locuitori din Popenii de Sus și de Jos, alături de dascălul Sandu Antim⁶³. Din cele expuse mai sus, se evidențiază activitatea pr. paroh N. Iacomî, care a slujit și îngrijit locașul de cult cu râvnă și devotament.

În 1907, biserica, fiind fără preot, nu era bine îngrijită, prezentând degradări la zidărie și împrejmuire⁶⁴. În 1928, pr. paroh I. Arghirescu (absolvent de seminar, gr. 2, hirotonisit în 1922, numit în 1923), arăta că biserica se afla în aceeași stare, nu avea casă parohială, iar cimitirul era departe. Împreună cu cei 2 cântăreți, I. Cruceanu și Const.

⁵² Idem, *Catagrafie de toate bisericile din ocoalele a Târgului, a Similii și a Corodului de la ținutul Tutovii*, în „Documente hușene”, vol. III, Iași, 2014, doc. 491/ p. 480.

⁵³ Ion N. Oprea, *op. cit.*, p. 347.

⁵⁴ Costin Clit, *Tabloul hirotoniilor din anii 1872 - 1877*, în *Documente hușene*, vol. III, doc. 571/ p. 567.

⁵⁵ Idem, *Un tablou ecleziastic inedit privind județul Tutova la 1878*, în „Bârladul”, nr. 1/2001, p. 11.

⁵⁶ Idem, *Un tablou ecleziastic inedit privind județul Tutova la 1880*, în „Elanul”, nr. 42/ 2005, p. 8.

⁵⁷ S.J.A.N. Vaslui, *fond cit.*, dos. 20/ 1884, f. 135.

⁵⁸ Ion N. Oprea, *op. cit.*, p. 347.

⁵⁹ S.J.A.N. Vaslui, *fond cit.*, dos. 11/ 1894 - 1896, f. 60.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 42.

⁶¹ *Ibidem*, dos. 4/ 1896, f. 158.

⁶² *Ibidem*, dos. 16/ 1900, f. 17 - 24; 3/ 1901, f. 42 - 43.

⁶³ *Ibidem*, dos. 3/ 1902, f. 12; George Lahovari, C.I. Brăteanu și Gr. Tocilescu, *op. cit.*; Ion N. Oprea, *op. cit.*, p. 348.

⁶⁴ S.J.A.N. Vaslui, *fond cit.*, dos. 8/ 1907, f. 63.

Pârvu, el asigura servicii religioase pentru 375 familii cu 1.565 suflete⁶⁵. În anii 1934 - 1938, slujea alături de cântăreții I. Cruceanu (numit în 1919) și Al. Harabagiu (numit în 1931). În această perioadă, parohia avea 427 familii/1.547 suflete în 1934 și 400 familii/1.500 suflete în 1938, precum și cele 12 ha de pământ. Pr. paroh I. Arghirescu s-a dovedit a fi un bun gospodar, care a reparat biserica, a înființat corul religios, condus de învățătorul Alexandru, activând, totodată, ca membru al căminului cultural „*Maria Mihălceanu*”, înființat în 1935 și afiliat la Federația Română. În 1938, biserica se afla în curs de reparație, prin contribuția credincioșilor (210.000 lei), și a proprietarului moșiei, L. Zamfiratos (100.000 lei)⁶⁶. În 1941, L. Zamfiratos a înzestrat căminul cultural, care purta numele matusii sale, cu un aparat de radio și cărți pentru bibliotecă. Pe lângă sumele necesare reparării bisericii, a donat „*o icoană de mare valoare și alte obiecte trebuitoare*” acesteia, precum și lemne de foc din pădurea proprie pentru familiile celor mobilizați în Al Doilea Război Mondial și celor „*nevoiașe*”⁶⁷.

Grav afectată de cutremurul din 1940, biserica a fost inspectată la 13 decembrie 1940 de episcopul Hușilor, Grigore Leu, încadrând-o în categoria „*Biserici ruinate ce se pot repara*”. Devizul întocmit de C.M.I., privind repararea ei, prevedea rezidirea pereților în partea superioară, legarea lor cu bare de fier, refacerea turnului clopotniță de pe pronaos, prăbușit la cutremur⁶⁸. În 1947, parohia, formată din 470 familii / 1982 suflete, era deservită de pr. paroh Th. Calapod (transferat la 30 septembrie 1943), care, pe lângă biserică, administra cele 12 ha de pământ și 3.960 m² din jurul ei, căminul cultural și biblioteca cu 60 de volume, ajutat de cântărețul Al. Harabagiu⁶⁹. În acest timp, biserica se afla în aceeași stare de ruină, necesitând reparații interioare și exterioare (zidărie, pardoseli, acoperiș, turn clopotniță). În 1950, prin strădania pr. paroh, au fost terminate lucrările de reparație: consolidarea și întregirea zidăriei, refacerea turnul clopotniță din lemn (inițial din cărămidă), înlocuirea dușumelelor și a scării de lemn din pronaos (cu acces spre turn), schimbarea învelitorii de tablă, pictarea la interior, în tehnica „*ulei*”, de către zugravul Const. Buși din Bârlad⁷⁰. Contribuția pr. paroh Th. Calapod la viața spirituală și culturală a satului, la consolidarea, restaurarea și întreținerea monumentului, timp de 41 ani, este recunoscută de comunitate prin cuvintele omagiale încrustate pe monumentul funerar aflat în curtea bisericii.

Datorită calității arhitecturale, pentru a fi protejat, locașul a fost înscrisă în Lista Monumentelor Istorice din 1955⁷¹. Avariat de cutremurul din 1977, monumentul a fost

⁶⁵ *Ibidem*, dos. 6/ 1928, f. 46 - 47.

⁶⁶ A.E.H, 1934, p. 66; 1935, p. 87; 1938, p. 145.

⁶⁷ *Vocea Tutovei (Foae de propășire și educație națională)*, nr. 15/1941, p. 3.

⁶⁸ C.H., nr. 4/ 1941, p. 21; Adrian Nicolae Petcu, pr. Nicolae Cătălin Luchian, *Episcopul Grigorie Leu în vâltoarea istoriei. Documente (1924 - 1949)*, Ed. Doxolgia, Iași, 2019, doc. 115/ p. 268: *Circulara Episcopului Grigorie Leu către preoții din Eparhia Hușilor, privind starea în care se află bisericile afectate de cutremurele din 22 octombrie și din noaptea de sâmbătă 9 spre duminică 10 noiembrie 1940, din 15 ianuarie 1941*.

⁶⁹ S.J.A.N. Vaslui, *fond cit.*, dos. 1/ 1947, f. 159 - 161.

⁷⁰ D.J.C. Vaslui, *fond cit.*, dos. 1/ 1961 - 1962 (pachete).

⁷¹ Academia R.P.R., Comisia științifică a Muzeelor, monumentelor istorice și artistice, *Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R.*, București, 1955, p. 196: nr. 1575; v. și LMI/ 1992, cod: VS-II-m-B-06867, publicată în M.O.R., Partea I, nr. 113 bis din 15 feb. 2016. Anexa nr. 1 la Ordinul ministrului culturii și cultelor nr. 2.314/ 2004, p. 2598.

reparat între anii 1985-1987 (consolidat, tencuit la exterior și pictat la interior, strămutându-se totodată și cimitirul în curtea bisericii), sub păstoria pr. paroh Șt. Veleşcu, cu cheltuiala enoriașilor. În 1987 a fost pictat din nou la interior, în tehnica „frescă”, pe baza avizului favorabil al C.C.E.S., nr. 97/1986. Totodată, au fost repictate icoanele de la catapeteasmă. Lucrările, în valoare de 196.000 lei, au fost executate de pictorul bisericesc Vasile Caraman din București, ajutat de Constantin Coșa, Ion Borloveanu, Nicolae Enachi și Nelu Grădeanu, locașul fiind sfințit de episcopul Romanului și Hușilor, Eftimie Luca, în luna octombrie același an⁷². În anul 2001, prin strădania aceluiași preot, a fost înlocuită învelitoarea de tablă.

Biserica „Sf. Gheorghe” din Popeni, ctitorie boierească a familiilor Costandache și Greceanu, asemănătoare cu cea de la Simila (cu excepția turnului clopotniță, refăcut ulterior, ilustrează evoluția arhitecturii religioase din secolul al XIX-lea: amestec de tradiție (plan, sistem de boltire) și inovație (plastică arhitecturală - elemente baroce și neoclase). Este construită din piatră brută (fundatii) și cărămidă (pereți portanți groși de c. 1,60 m), planșee din lemn stucat, tâmplărie, acoperiș și dușumele de lemn (azi, parchet), învelitoare de tablă galvanizată (inițial, șindrilă), grilaje din fier forjat, pictată la interior. Are plan triconic, cu abside semicirculare și turn clopotniță pe vest (lemn, inițial cărămidă). La interior, sistemul de boltire din lemn stucat este format dintr-o calotă sferică sprijinită pe pandantivi pe naos, semicalotă pe altar, pronaos tăvănit. Fațadele sunt decorate cu elemente din repertoriul neoclasic (fronton triunghiular, susținut de 4 coloane adosate; coloane adosate pe toată suprafața; profiluri simple, în retragere, sub cornișă; ferestre, înscrise în panouri rectangulare, adâncite în zidărie, cu deschideri în arc în plin cintru; turn clopotniță prismatic, bază octogonală, fără tambur, 3 nivele, acoperiș de tip baroc, scări de lemn și fier (inițial, lemn)/ (Fig. 1 - 4).

Din inventarele întocmite de pr. N. Iacomî la sfârșitul secolului al XIX-lea, se constată că locașul a fost înzestrat cu toate bunurile necesare desfășurării cultului ortodox, în funcție de posibilitățile materiale ale ctitorilor și ale enoriașilor⁷³. Din zestrea inițială (sec. XIX) se mai păstrează astăzi doar iconostasul (lemn sculptat, pictat, poleit)/ (Fig. 5), amvonul (idem)/ (Fig. 6), analogul (lemn sculptat, piele)/ (Fig. 7), chivotul (metal comun), clopotul mare (bronz), cu efigia Sf. Gheorghe și inscripția scrisă în

⁷² D.J.C. Vaslui, *fond cit.*, dos. 1/ 1984 - 1987, vol. I, f. 5; v. și pisană.

⁷³ S.J.A.N. Vaslui, *fond cit.*, dos. 20/ 1884, f. 135 - 136: *Inventar de avere mobilă și imobilă, a bisericii cu hramul Sf. Gheorghe din Popeni*: 1 catapeteasmă zugrăvită, săpată, pictată, poleită, împodobită cu ușa împărătească și diaconești, 1 strană arhierescă idem, 4 sfeșnice de fier cu câte 3 lumini și o cruce, sprijinite de un grilaj de fier, 1 serafim de lemn cu 2 lumini, icoane împărătești: Maica Domnului, Iisus, Sf. Gheorghe, Sf. Nicolae, 1 Sf. Împărați Constantin și Elena, 2 în pridvor: Maica Domnului, Iisus, 18 icoane mici, 2 analoage de pus cărțile, din care 1 săpat frumos pentru Sf. Evanghelie, 1 policandru de 24 lumini, 1 amvon săpat frumos cu cei 4 evangheliști, 1 văzduh de mătase, cusut cu flori roșii, 2 stihare vechi, 33 cărți bisericești, dintre care: 1 Penticostar, 1 Octoih, 1 Psaltire, 1 Evanghelia (degradată), 1 Liturghie, 1 Catavasier greco-român, 1 Sf. Aer, 1 Sf. Antimis, 7 candelă, potirul, discul, steluța și copia de argint, chivotul din bacfon, 1 clopot mare de 335 ocale și unu mic de 30 ocale, turnat în 1760; ibidem, dos. 11/ 1894 - 1896, ff. 41 - 42: 2 clopote: 1 mare în stare bună și unul mic crăpat, turnat la 1760, catapeteasmă bună, potir, disc, steluță, copie și chivot de argint, 1 cruce de lemn îmbrăcată cu argint, sfeșnice de lemn, un policandru cu 24 lumini, 1 candelă cu 6 lumini, 1 icoană de argint, 1 Sf. Aer pe mușama, 1 cruce de lemn îmbrăcată cu argint, 1 strană arhierescă, 1 tetrapod, cărți de cult ș.a.

chirilică: „*Turnat de Pavel în uzina lui Ivan Râjov*”⁷⁴ (?) (Fig. 8) și câteva cărți vechi de cult ortodox, aflate la Muzeul eparhial din Huși: *Predicatorul*, București, 1857 - 1868 (nr. inv. 4828); *Antologhie*, Neamț, 1840 (nr. inv. 4197)⁷⁵.

Cele trei monumente funerare din curtea bisericii, identificate prin inscripții, întregesc informațiile despre cunoașterea istoriei satului. Ele aparțin lui Leonida Mihălceanu, Chiriac Mihălceanu, fiul său, proprietari ai moșiei (Fig. 9), și pr. Th. Calapod, care au contribuit la întreținerea și dăinuirea monumentului:

1. „*Leonida Mihălceanu, decedat la 19 mai în anul 1897*”, conform inscripției de pe placa de marmură albă; obelisc din marmură sub formă de mini templu, decorat în basorelief cu o cunună de flori și monogramă, soclu de piatră în două trepte, numele meșterului la baza trunchiului: „*D-L N. Renieri (Galatz)*”.

2. „*Kiriace L. Mihălceanu, decedat la 27 august în anul 1895 în etate de 35 de ani*”; soclu de piatră, obelisc de marmură decorat în basorelief cu o cunună de flori; placă de marmură albă cu inscripție, meșter: „*N. Renieri (Galatz)*”.

3. Pr. Teodor Calapod, cruce memorială din beton, placă de marmură cu imaginea preotului (reprezentat bust, în medalion circular) și inscripția „*S-au încrustat această placă în memoria binecuvântatului preot Teodor Calapod, care cu vrerea lui Dumnezeu, alături de soția sa Zoea a desfășurat o prodigioasă activitate în această parohie, 41 de ani./ Prin osârdia sa, sfântul locaș, monument istoric, a fost menținut permanent în bună stare de funcționare. Personalitate distinsă, de o aleasă cultură, noblețe sufletească și pioșenie desăvârșită. Rămas veșnic în memoria enoriașilor și a celor ce l-au cunoscut*”. Semnează: „*Vasile Popa, Vasile Chelaru, Bizim Sterian*”⁷⁶ (Fig. 10).

Planșe

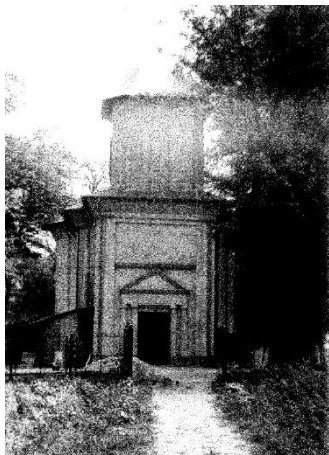

Fig. 1 - Vedere nord-vest - biserică (foto, a. 1985).

⁷⁴ Arhiva Protopopiatului Vaslui, dos. 545/1966.

⁷⁵ Fondul de carte veche religioasă și arhiva ar fi fost distruse de un incendiu de la sf. sec. XIX - înc. sec. XX; mulțumim pentru informațiile transmise preoților: Veleşcu Ștefan, paroh (1984 - 2011), preot pensionar (2012 - azi), Veleşcu Laurențiu, paroh (2011 - azi), care asigură servicii religioase pentru cei 800 de enoriași.

⁷⁶ Vezi și: Gh. Gherghe, Sidonia Elena Diaconu, *Prima carte pentru Zorleni*, pp. 122 - 123.

Fig. 2 - Vedere nord-vest - biserică (foto, 2012).

Fig. 3 - Detaliu abside laterale și altar

Fig. 4 - Scară de lemn / turn clopotniță

Fig. 5 - Detaliu: iconostas - lemn, sculptat, poleit, sec. XIX

Fig. 6 - Amvon, lemn, sculptat, pictat, sec. XIX

Fig. 7 - Analog, lemn, sculptat, poleit; piele, sec. XIX

Fig. 8 - Clopot, bronz, sec. XIX

Fig. 9 - Monumente funerare, piatră, marmură, sec. XIX: Leonida și Chiriac Mihălceanu

Fig. 10 - Cruce funerară, ciment mozaicat (1984): pr. paroh Teodor Calapod

BISERICI DE PE VALEA JIGĂLIEI (JUDEȚUL VASLUI)

Gheorghe GHERGHE*

Cuvinte cheie: *biserici vechi, Valea Jigăliei, Rășcani, Țifu, Miclești.*

Keywords: *old churches, The Jigalia Valley, Rășcani, Țifu, Miclești.*

Abstract

The old churches on the Jigalia Valley are very important for the ecclesiastical architecture in the south of Moldova.

The ones from Rășcani, Țifu and Miclești are case studies that highlight the architectural particularities, the way in which they were painted inside and the architectural influences that they have adapted to the worship needs of the inhabitants of the area.

Biserica din Rășcani

Documentele și tradiția locală ne informează că satul Rășcani s-a format pe un sfert din satul Miclești, pe partea unui bătrân, din cei patru, pe partea lui popa Rășcanu. Toți locuitorii satului au fost urmașii lui popa Rășcanu, dar ca fenomen aparte se evidențiază o comunitate urmasă a unui preot, o comunitate care de la începuturile sale s-a format în jurul unei instituții de cult, în jurul unei biserici, încât putem spune că acolo biserica a existat de la începutul satului. Nu știm când a trăit acest popa Rășcanu, în secolul al XVI-lea sau poate mai înainte, deoarece în 1633 satul Rășcani este pentru prima dată atestat într-un document. El exista mai demult și purta numele unui popă, de fapt îi desemna pe urmașii acestuia. Peste trei decenii, în 1662 (1664), într-un nou document sunt menționați, în sat, doi preoți, martori la o vânzare în satul Harbuzi, sat dispărut în prezent - preoții Gavrilă și Mereuță. În sat mai exista un căpitan și un diac. Existența preoților, căpitanilor, diecilor ne sugerează existența unui sat bine întemeiat, populat, ancorat în viața socială, politică și culturală a zonei. Satul Rășcani a fost, de-a lungul timpului, o pepinieră de preoți. Întocmirea unei liste cu preoți cu origini în Rășcani este imposibilă. Greu de stabilit unde a fost amplasată prima biserică a satului, unde a fost primul cimitir. În viitor, cercetarea arheologică va stabili acest aspect de importanță locală. În 1857, în Rășcani a fost adusă biserica din Zorleni. Cunoaștem dania făcută de Ruksanda Rosetti Roznovanu, proprietară a satului Zorleni, prin care biserica veche din Zorleni a fost mutată în Rășcani. Cunoaștem starea bisericii din Zorleni, dintr-o „*Catagrafie de toate bisericile din ocoalele a Târgului, a Similei și a Corodului de la Ținutul Tutovei, din august 1852*”: „*Biserica cu hramul Sfântului marelui mucenic Gheorghe din satul Zorleni, proprietate a dumisale hatmanului Alecul Roset Roznovanu, învelită cu șindrilă și fiind învechită învălitura, plouă în biserică, și ograda împrejur stricată*”¹.

* Profesor de istorie, Bârlad, actualmente pensionar.

¹ Costin Clit, *Documente Hușene*, vol. III, Editura Pim, Iași, 2014, p. 480, nr. 491.

Lăcașul din Rășcani era mult mai degradat, încât enoriașii s-au organizat pentru renovare, dar în acel timp a apărut posibilitatea aducerii bisericii din Zorleni. Despre starea bisericii din Rășcani cunoaștem de la locuitorii din Rășcani „*să găsește tari vechi cade noizăciși mai bine de ani*”. După această afirmație, biserica din Rășcani fusese ctitorită prin 1767. Ctitorii au fost răzeși, printre ei și Ene Focșa. Cunoaștem calitatea de ctitor a lui Ene Focșa, de pe o însemnare a lui pe un Triod editat de Sfânta Episcopie a Râmnicului, în 1777, aflată în proprietatea parohiei Țifu, în prezent păstrată la Muzeul Eparhial Huși, cu următorul conținut: „*Această sfântă carte Triodu s-au cumpărat de Ene Focșa în 19 lei și s-au dat la besărică de la Rășcani (...) și s-au datu pentru sufletul său și al (...) și cine a fura-o, să fie neiertatu de Domnu Dumnezău și de Maica Precistă / Ene Focșa, ctitoru besăricii / și de patru su (...) (...)*”². Construită din materiale ușor degradabile, locale, fiind veche, răzeșii s-au hotărât „*cu ajutorul Maicii Domnului, ca s-o prefacem*”. În acel moment a apărut donația din Zorleni. „*Ne-au dăruit dumnealui Rucsanda hătmăneasa Rusăteasca o mănăstire ce avea în satul dumisale de lemn dorată. Am tocmit meșteri și au risipit-o și au adus-o în satul nostru, cari și piatra au adus-o la locul cuvenit*”³. După metoda timpului, enoriașii din Rășcani au cerut o condică „*de a mai umbla pe la fese lăturași, a mai agiuta*”. În același timp, enoriașii au cerut Episcopiei „*de a să sfință și locul ca să pornim cu lucrul*”⁴.

Biserica adusă din Zorleni, în 1857, și cea ridicată de enoriași în preajma anului 1767 sunt cele mai vechi biserici atestate documentar, direct, din Rășcani. Preoții atestați documentar înainte de 1767 au slujit la biserica satului, nu puteau exista preoți în Rășcani, fără biserică. În vremurile vechi, până la Legea clerului, din 1894, numărul preoților, diaconilor și dascălilor de la biserică nu era limitat, nefiind salarizați. În acele vremuri, slujitorii bisericilor aveau anumite privilegii și se bucurau de prestigiu în lumea de atunci.

Catagrafia din 1772 a prezentat cele două sate, Micleștii și Rășcanii, cumulat. Pentru localnici, dar și pentru administrație a existat un singur sat, Rășcanii fiind o parte a satului mamă, Micleștii. Există atunci o singură parohie, chiar dacă funcționau două biserici, slujite în 1772 de patru preoți, cunoaștem numărul, nu și numele, sigur toți au fost Rășcănești. În 1774, este menționat un singur preot.

Catagrafia din 1820 a prezentat ambele sate, cumulat. Au fost prezentați trei preoți, cu numele lor de botez: preutul Iancu, preutul Scarlat, preutul Iosăf. Acesta din urmă pare călugăr, după nume. Dascăli erau patru: dascălul Alexandru, dascălul Constandin, dascălul Enachi, dascălul Iordachi⁵.

Peste douăzeci de ani, în 1840, o vidomostie cu slujitorii bisericilor ne prezintă satul Rășcani cu 45 de locuitori, parohia cu hramul Adormirea Maicii Domnului, cu doi preoți: Iancu și Alisandru, unul dintre ei slujind și în 1820⁶. Preotul Alisandru și-a lăsat semnătura pe un Liturghier și pe un Triodion, cărți aflate acum la Muzeul Eparhiei Huși.

² Costin Clit, *Însemnări de pe cărți (VI)*, în „Prutul. Revistă de cultură”, Huși, Serie nouă, Anul VI (XV), nr. 2 (58), 2016, p. 106.

³ Idem, *Documente Hușene*, vol. III, Editura Pim, Iași, 2014, p. 456, nr. 445.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Catagrafiile Vistieriei Moldovei (1820 - 1845)*, X, Ținutul Fălciului, partea 1 (1820), colecție coordonată de Mircea Ciobotaru și Silviu Văcaru, p. 281.

⁶ Costin Clit, *O vidomostie inedită cu slujitorii bisericilor din județul Fălciu la 1840*, în „Elanul”, nr. 45.

„La anul 1847, ghenar în 26 în Duminica lăsatului de săcu s-au slujit întâi Sfânta liturghie pe această Sfântă și Dumnezeiască liturghie și am scris ca și să știi. Alexandru preot ot Rășcani”⁷.

În a doua însemnare s-a produs o eroare, credem, în loc de 1857 apare anul 1847, aprilie în 25, peun Triodion, editat de Sfânta Episcopie a Râmnicului, 1777, aflat în proprietatea parohiei Țifu, în prezent la Muzeul Eparhiei Huși. Este consemnat transferul bisericii din Zorleni la Rășcani: „La anul 1845, aprilie în 25, s-au început a se preface biserica din satul nostru Rășcani și a să zidi fiind de lemn durată, care s-au adus de la satul Slobozia, fiind dăruită de dumneaei cucoana Rucsanda Răznovinița / Alexandru preot”⁸. Preotul Alexandru Rășcanu a decedat în 28 noiembrie 1862, după cum rezultă dintr-o însemnare a fiului său, Vasile Rășcanu, pe un Antologhion aflat la Muzeul Eparhiei Huși și care a fost proprietatea parohiei Țifu: „Se să știi di când au răposat tatăl meu Alecsandru Rășcan la anul 1862 noiembrie 28, și am scris ca să fii știut. 1868 noiembrie 28. Vasile Rășcan”⁹.

La biserica din Rășcani a slujit și un dascăl Alexandru, după cum reiese dintr-o însemnare din 1823: „Se să știi că am fost și eu dascăl și am slujit la Sfânta biserică din Rășcani, la let 1823. Alexandru, dascăl ot Rășcani / 1823, dicembrie 21”. Însemnarea apare pe un Triodion aflat în proprietatea parohiei Țifu, transferat la Muzeul Eparhiei Huși¹⁰. Din secolul al XIX-lea se păstrează și o însemnare a iconomului Ștefan Rășcanu, în 17 decembrie 1860, pe un Tipicon apărut la Iași, în 1816, și aflat în parohia Înălțarea Domnului din Huși¹¹.

În anul 1880, satul Rășcani a format o parohie cu satul Jigălia, preot paroh fiind Panaite Rășcanu. A avut patru cântăreți, doi la Jigălia: Gheorghe Machidon, Theodor Gheorghită și doi la Rășcani, Constantin Popa și Ion Crăciun¹². Panaite Rășcanu a fost preot din 1865. În 30 martie 1865, N. Popescu protoieru de Fălciu l-a recomandat pe Panaite Rășcanu ca preot pentru biserica din Rășcani, pentru a fi hirotonisit, fiind absolvent al cursului de cinci clase în Seminarul Huși, cerere repetată în 30 aprilie, același an. În același an a fost rânduit cântăreț Vasile Rășcanu¹³. Până în 1902, Rășcanii și Jigălia au format o singură parohie.

În anul 1904, satul Rășcani a făcut parte din parohia Țifu, parohie slujită de preotul Sachelar Mardare Rășcanu, asistat de cântăreții Dimitrie Forțu și Ioan V. Rășcanu¹⁴. Cunoaștem o „listă de mărturisii, împărtășiți și și cei nemărturisii și împărtășiți” a enoriașilor din satul Rășcani, subscrisă de Rășcanu (...) și aflată în Arhiva Episcopiei Huși, Fondul Episcopiei Huși, dosar 68/1865, f. 227. Data listei este din 16 august 1865¹⁵. Din greșeală, această listă a fost publicată ca fiind a enoriașilor din satul

⁷ Idem, *Însemnări de pe carte veche (1691 - 1900)*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, XXXV, 2014, p. 130.

⁸ *Ibidem*, p. 131.

⁹ *Ibidem*, p. 139.

¹⁰ *Ibidem*, p. 131.

¹¹ Costin Clit, *Însemnări de pe carte veche (1806 - 1870)*, în revista „Lohanul”, anul IX, nr. 4 (36), p. 18.

¹² Idem, *Slujitorii bisericilor din județul Fălciu, la 1880*, în „Elanul”, nr. 61.

¹³ Idem, *Câteva știri inedite despre satul Rășcani*, în „Elanul”, nr. 22, mai 2003, vezi și *Documente Hușene*, pp. 507 - 508, nr. 509, 510.

¹⁴ Mădălin Țibichi, *Preoți slujitori în 1904*, în „Prutul”, martie 2008, anul VII, nr. 1 (43).

¹⁵ *Documente Hușene*, volumul II, p. 508.

Oțeleni. Lista cuprinde 51 nume, numele aparțin locuitorilor din Rășcani, nume atestate și în alte documente, nume purtate și de familii ce locuiesc în sat și în prezent.

Apar neamurile: Rășcanu, Focșa, Malahi, Emandache, Munteanu, dar și două nume consemnate în Catagrafia din 1820: familia Huștiu (în Catagrafia Fuștiu și Puștiu) și Șiștoveanu (această familie avându-și originea în orașul Șiștov din Bulgaria), fiind un bejenar de la începutul secolului al XIX-lea. Această listă poate fi de folos celor care vor dori să-și cunoască genealogia.

Lista a mai fost publicată și în revista „Elanul”, în 22 mai 2003, sub titlul *Câteva știri inedite despre satul Rășcani*, Costin Clit:

**LISTA DE MĂRTURISIȚI, ÎMPĂRTĂȘIȚI
și cei nemărturisiți și neîmpărtășiți,
din 16 august 1865, a locuitorilor din satul Rășcani¹⁶**

1. Vasile Pascualu	24. Gavril Focșa	45. Gheorghe Crăciun
2. Vasile Rășcanu	25. Ioan Emandachi	46. Ienciu Popa
3. Panaite Dascălu	26. Thoder Malahi	47. Costachi Tacu
4. Dumitru Emăndachi	27. Dumitru Pascalu	48. Costachi Munteanu
5. Nicolai Rășcanu	28. Ioan D. Pascalu	49. Thoder Davidu
6. Vasile Rășcanu	29. Ioan Pascalu	50. Ioan Davidu
7. Vasile Popa Rășcanu	30. Ioan Gheorghită	51. Stan Rășcanu
8. Gheorghe Șiștoveanu	31. Ioniște Petre	
9. Nicolai Rășcanu	32. Gavrilu A Rășcanu	
10. Ioan Blanariu	33. Ioan Petre	
11. Gheorghe Malehi	34. Chirilă Arhipu	
12. Ioniță Malehi	35. Dumitru Huștiu	
13. Ioniță Dascălu	36. Ioan Huștiu	
14. Theodor Dascălu	37. Mihalachi Guțu	
15. Alexandru Focșa	38. Ioniță Neamțu	
16. Alexandru Rășcanu	39. Nicolai Doroftheiu	
17. Gheorghe Focșa	40. Vasile Doroftheiu	
18. Panaite Crăciun	41. Dima Dascălu	
19. Ioan Rășcanu	42. Constantin Gheorghită	
20. Ilie Șiștoveanu	43. Ioan Mihaiu	
21. Arghire Emandachi	44. Gheorghe Crăciun	
22. Toderachi Crăciun		
23. Ioan Răbegea		

Această listă cuprinde 51 de nume. Nu știu care dintre ei au fost capi de familie în acel moment, deși lista cuprinde numai bărbați, mulți dintre ei (o parte dintre ei) putând aparține aceleiași familii.

¹⁶ *Fondul Episcopiei Hușilor din Arhiva Episcopiei Hușilor*, Dosar 68/1865, f. 227. Lista a fost publicată de Costin Clit în „Elanul” nr. 22, mai 2003 și în *Documente Hușene*, Vol. II, Editura Pim, Iași, 2013, p. 508, nr. 511, dar din eroare a fost trecută la satul Oțeleni.

O încercare de analiză a evoluției și a onomasticii familiilor din sat se poate face, iar pentru mai multe informații ne folosim și de catagrafia din 1820 care a cuprins toți locuitorii din Râșcani, în acel moment, dar și pe cei din Miclești, lista fiind comună. Este încă o dovadă că în ochii locuitorilor, dar și al administrației, cele două sate au format o unitate în trecut, Râșcanii nefiind decât un sfert din satul Miclești. Este mai greu de stabilit pe cei care locuiau în Miclești. În acest sat a fost curtea boierească, dar și o mare instabilitate la nivelul locuitorilor. În Miclești au fost aduși și oameni străini, s-a declarat o slobozenie, pentru o anumită perioadă, dar au fost veniți și din proprie inițiativă. Reamintim cartea de slobozenie din 1752 dată de Constantin Mihai Cehan Racoviță Voievod lui Toader Râșcanu vel jicnicer să-și așeze oamenii străini „*la seliștea Râșcani i Miclești ce sântu la ținutul Fălciului*”¹⁷. Nu știm dacă au fost aduși oameni străini și, dacă au fost aduși, nu știm de unde veneau și cum se numeau.

În Catagrafia din 1820 apare un „*Ioniță, muntean, Șiștovan*”. Acesta, după nume, a venit de la Șiștov, de la sudul Dunării. Stabilit în Miclești, a avut urmași pe Gheorghe Șiștoveanu și Ilie Șiștoveanu, menționați de lista din 1865. Catagrafia din 1820 a menționat doi iertați de bir; Gheorghe Puștiu și Grigori Fuștiu. Probabil au fost frați sau au aparținut aceleiași familii. Numele lor a fost corupt de diferite copii ale listei de recensământ. Deoarece sunt menționați la categoria celor iertați, suntem tentați să credem că au fost străini de zonă, așezându-se mai târziu în sat. Lista din 1865 prezintă pe Ioan Huștiu și Dumitru Huștiu, acestea fiind, credem, numele corect al celor doi din Catagrafia anului 1820. Nu ne vom hazarda cu presupuneri asupra numelor din Catagrafia anului 1820, dar edificator pentru așezarea unor oameni străini în zonă este prezența lui Leiba Jidov „*orândar, sudet rusăsc*”. În lista din 1865 nu apare și nici nu avea cum, nefiind creștin, nici el nici urmașii lui.

În ambele liste observăm numărul mare al celor cu numele Râșcanu și Focșa. În Catagrafia din 1820 membrii acestei familii apar la mazili, ruptași, ruptele vistieriei. Râșcâneștii sunt înregistrați, în 1820, Ioan Râșcan, Vasili Râșcan, Ioan sin Lupu Râșcan, Vasili Râșcan ci-i zic și Bucuriștean. Acesta nu venea din București, avea legătură cu satul București, dispărut în prezent, de pe Bilahoi, în zona mănăstirii Moreni din prezent. Mai apare și un Ioniță Râșcan, dar și casa lui Mărdari, tot un Râșcan credem, deoarece la sfârșitul secolului al XIX-lea a trăit un popa Mardare Râșcanu, hirotonisit la parohia Țifu. În această Catagrafie sunt trecuți trei preoți: preutul Iancu, preutul Scarlat, preutul Iosaf și patru dascăli: dascălul Alexandru, dascălul Constandin, dascălul Enachi, dascălul Iordachi. Sigur unii dintre ei aparțineau familiei Râșcanu, nu știm care, încă, fiind înregistrați numai cu numele de botez. Unul dintre aceștia, Iosaf, se pare că e și călugăr. Sunt mulți preoți și dascăli deoarece slujeau la două biserici, la biserica din Râșcani și la biserica din Miclești.

Surprinde numărul mare al celor din neamul Focșa, în condițiile în care Gheorghe Ghibănescu a crezut că bătrânul Focșa a ieșit din sat. După cum am văzut, un Focșa s-a căsătorit în Giurcani. Neamul era mai numeros, o parte a continuat să locuiască în Râșcani. Sunt înregistrați în 1820 ca locuitori ai satului Miclești: Constandin Focșa, Gavril Focșa, Casa lui Ioan Focșa, Constandin Focșa, Constandin Blănariu sau Focșa, Casa lui Focșa. În lista din 1865, numărul Râșcâneștilor este în

¹⁷ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. X, Iași, 1915, p. 354, nr. CLXXV.

creștere: Vasile Rășcanu, Nicolai Rășcanu, Vasile Popa Rășcanu, Alexandru Rășcanu, Ioan Rășcanu, Gavrilu Rășcanu, Stan Rășcanu, numărul Focșăneștilor fiind mic: Alexandru Focșa, Gheorghe Focșa. Nu surprinde pe nimeni prezența în cele două liste a celor din neamul Munteanu. În 1820 sunt înregistrați: Vasili Muntean, Gheorghe Muntean, Chirilă Muntean. Doi dintre ei, Vasili Muntean și Chirilă Muntean au cerut și obținut în 2 iulie 1847 o hotarnică la Rășcani, ridicată de V. Mereuță, prin care li s-au ales părțile de pământ „*ci au di baștină și cumpărături în moșia Rășcani*”. În lista din 1865 este menționat numai un Costachi Munteanu. Vechi în Rășcani este neamul Malahi, neam menționat și în documentele vechi. În 1820 apare un Ghiorghe Mălahi printre slugile lui Lăscărachi Costachi, deși ne-am fi așteptat să apară la privilegiați. Lista din 1865 menționează pe Thoder Malahi.

Lista din 1865 îl menționează și pe Ioan Mihaiu. Credem că neamul acestuia s-a mutat în Țifu prin căsătorie. În 1912, printre enoriașii din Țifu care se adresau Episcopiei semnavă și Thochi Mihaiu, Thănase Mihai.

Surprinzător pentru noi este prezența neamului Emandache prezent în lista din 1865: Dumitru Emandachi, Arghire Emandachi, Ioan Emandachi, dar care lipsește în Catagrafia din 1820. Neclară este și originea acestui neam.

Doamna Elena Monu, în studiul „*Familia Kostachi. Studii, memorii, documente*”, în prezentarea făcută lui Lupu Costache, proprietar în satele de pe Valea Jigăliei, cu casa la Miclești, îl menționează ca având mai mulți urmași: Gheorghe necăsătorit, Matei căsătorit cu Ruxandra Miclescu, Scarlatache căsătorit cu Sultana Arghire, tatăl lui Lascarache căsătorit cu Zamfira Rășcanu, ultimul proprietar din zonă din neamul său, trei fiice, Ileana, căsătorită cu Costin Catargiu, Tudosica căsătorită cu Donici și Smaranda căsătorită cu Iamandachi. Din studiul respectiv nu rezultă cine era acest Iamandachi. Actul de cercetare între răzeșii de Rășcani, din 22 martie 1784, îi arată pe aceștia în judecată, în mai multe rânduri, cu fiii banului Scîrlătachi Costachi și „*cu dnelui sârdar Iamandachi*”¹⁸.

Nu știm nici dacă acest sârdar Iamandachi a fost strămoșul celor din lista din 1865 și a celor din prezent, dar dacă a fost, cum au ajuns urmașii lor printre locuitorii de rând ai satului? După nume, multe neamuri din catagrafia anului 1820 sunt venite în Miclești și Rășcani: neamul Creangă se întâlnește la Fedești, Bularda și Bahrim la Jigălia, Gavril Bejenariu, Ioniță Bejenariu, Ștefan Bejenariu au nume sugestive. În Catagrafie apar și foarte slugi ale proprietarilor: Ioniță Pomană avea trei, Lascarachi Costachi avea cinci, patru ai banului Scîrlătachi Costachi, doi ai paharnicului Grigoraș Duca.

Biserica din Țifu, cu hramul „Sfinții Voievozi”

Primele documente ale satului „*Scriptăneștii cei zăcu acmu Țăful*” s-au pierdut „*de ar fi și fost sar fi prăpădit de întâmplările vremurilor*”, a spus Scarlatache Costache la hotarnica de la 1783. Cele mai multe documente ale satelor din zonă s-au pierdut la 1574, atunci când Țara Moldovei a fost prădată cumplit de turci și tătari. Pierderea documentelor îngreunează, azi, celor interesați, cunoașterea începuturilor satului, ale comunității locale. Totuși, la hotarnica din 1783, Scarlatache Costache a prezentat un

¹⁸ Documente răzășești, p. 35.

suret tălmăcit de Gheorghe Evlaghie „*de pe un ipisoc sârbesc de la Gașpăr Vodă din let 7128 (1620) Ghenar 27, care întărește stăpânire lui Păcurariu diiacu nepot sârbului pe partea de ocină ce au cumpărat de la Mihăilă ficiorul Borcii din satul Scripțâneștii, cât i să vă alege din tot locul drept 20 taleri de argintu*”.

Hotarnicii au cerut lui Scarlatache „*să arate și zapisul lui Mihăilă cel cuprinsu în ipisocu sau zapisul de la Păcurar diiacul ca să se cunoască că-i vândut la niamul dumisale*”. Când se făcea o vânzare - cumpărare, cel care cumpăra primea de la vânzător și toate actele de proprietate pe care le deținea. Hotarnicii au crezut că vor găsi la Scarlatache aceste înscrisuri, însă documentele se pierduseră, în condițiile amintite. Răzeșii au profitat, au contestat vechile vânzări „*zicându că nu i-ar da parte acestui ipisocu, că ei n-au apucat de la moșii și părinții lor ca să fi stăpânit Mihăilă ficiorul Borcii sau neamul lui Mihăilă, în moșie Scripțâneștii cum nici Păcurar diacul*”.

Trecuseră 163 de ani de la actul de vânzare - cumpărare din 1620, mulți ani, răzeșii nu aveau cum să-și amintească de Borcea, Mihăilă, Păcurar, Sârbul. Hotarnicii au învățat pe cei prezenți „*să stea la învoială fiindcă este o vreme depărtată și ca să nu se facă vreo încărcare de suflete*”.

Satul era mai vechi de 1620, Mihăilă era „*ficiorul Borcii*”, iar „*Păcurar diiacul nepot sârbului*”. Aceștia au trăit pe la mijlocul secolului al XVI-lea și, dacă nu au apucat invazia din 1538, pe cea din 1574 sigur, invazie cumplită, Moldova nemaivând apărător, viteazul Ioan pierzându-și viața la Râșcani, la Iezerul Cahulului. Totuși, nici aceștia nu erau primii locuitori ai satului, care aveau deja un diac în 1620. Prima biserică a satului ne este necunoscută, poate a fost ctitorită chiar pe vremea lui Ștefan cel Mare, sau locuitorii s-au servit de biserica dintr-un sat vecin. Cunoaștem că unul dintre bătrânii satului Miclești a fost călugărul Varlam. În apropiere de Miclești s-a așezat popa Râșcanu, poate în secolul al XVI-lea, pe valea dintre satele Tămășeni și Dodești. Se numește Valea Călugărească. Peste deal, în fundul văii Lahova, a fost mănăstirea lui Draghie, dispărută deja în 1444, poate ca efect al invaziei tătarilor din 1440. Un sat care avea un diac, în 1620, trebuie să fi avut și preot. La hotarnica din 1783 a participat și preotul Toader zât Chisar răzăș și diaconul Varlam Keșkinul, proprietarul unei vii în apropiere de talpa bisăricei din Miclești.

Satele Țifu, Miclești, Râșcani sunt foarte apropiate, nu numai vecine. Au fost momente când toate au format o singură parohie, deși fiecare sat își avea propria biserică. În Muzeul Eparhial Huși se găsește Antologhion, tipărit la Iași în 1755. A ajuns în proprietatea muzeului de la parohia Țifu. Îl amintim deoarece prezintă o însemnare din 9 martie 1800.

„*Acest Sfânt și Dumnezeu Mineiu fiind cumpărat de Ion Râșcanu, l-am dat bisericii de la Râșcani, iarăși pentru ei (...) l-am vândut la satul Găgești și ctitorul Râșcanu l-am răscumpărat iarăș ca să rămâie la biserica din Râșcani, unde am fost mai înainte, și măcar că el l-au fost luat cu zăci lei și l-au vândut cu șaptsisprezăci pol lei și l-au luat iarăș, la a sa bisărică cu învoiala noastră*”.

1800 marte 9

Erei Tod. Namesnic

Ierei Teodor ot Găgești

Erei Neculaiu Focșa

Și eu Ilie Gâlaț am fost față
Eu Apostol, ficior ot Fedești¹⁹

În anul 1800, cele trei biserici nu formau o singură parohie, evenimentul s-a produs mai târziu. O certitudine avem: biserica din Miclești, până în 1864 a fost biserică de curte boierească, preotul fiind întreținut de proprietarul moșiei.

În anul 1840, biserica din Țifu, cu hramul Sfinții Voievozi, era slujită de preotul Mihalachi, parohia având 38 de locuitori. La biserica din Miclești slujea preotul Iosăp, enoriași fiind 15. Rășcanii formau o parohie cu 45 locuitori, biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului fiind slujită de doi preoți: preot Iancu și preot Alisandru²⁰.

În anul 1864, satul Țifu avea 72 familii, biserica era slujită de preotul Ion Machidon, hirotonit la 7 mai 1846, ajutat de Dimitrie Machidon și Alecu Obreja, cântăreți²¹.

În 1877, biserica din Țifu era slujită de Pogăceanu Grigore²². În anul 1880, preot în parohia Țifu, din 1879, apare Mardare Rășcanu, cântăreți fiind Dimitrie Machidon și Alecu Obreja. În 1904 preotul era același, noii cântăreți fiind Dimitrie Forțu și Ioan V. Rășcan²³.

În 1880, Rășcanii formau o parohie cu satul Jigălia, parohie slujită de preotul Panaite Rășcanu, la Rășcani cântăreți erau Constandin Popa și Ioan Crăciun, la Jigălia fiind alți cântăreți, Gheorghe Machidon și Th. Gheorghită²⁴. Atunci, dar și în 1904, satul Țifu a format o singură parohie cu satul Miclești.

În anul 1921, la solicitarea Episcopiei, preotul paroh Mardare Rășcanu a întocmit un raport, pe baza unui chestionar, privind situația parohiei din Țifu. În raportul său, preotul Mardare Rășcanu era convins că biserica trebuie să aibă vechimea satului, parohia fiind înființată în 1894, în conformitate cu Legea clerului promulgată atunci. Parohie a existat și înainte, ca instituție, cuprinzând biserica, preotul, cântăreții, enoriașii, din 1894, de când a început salarizarea slujitorilor bisericii. Până atunci, bisericile aveau mai mulți preoți, aceștia se bucurau de anumite privilegii la nivelul parohiei: plăteau dările separat sau erau scutiți, primeau în folosință anumite suprafețe de pământ, enoriașii efectuau zile de clacă, preoții primeau și anumite plocoane. Din 1894, în fiecare parohie era plătit un singur preot, numit preot numerar, ceilalți, dacă mai existau în parohie, erau considerați supranumerari, nu primeau leafă, dar percepeau anumite plocoane.

Bisericile sătești au fost citorite de localnici, în majoritatea cazurilor fiind răzeși. Erau biserici simple, modeste, din lut, lemn, acoperite cu paie, stuf, șindrilă, dar răspundeau nevoii de spiritualitate a enoriașilor. Biserica semăna cu casele localnicilor. Se deosebeau prin clopotnițe și prin crucile montate pe acoperiș. Fiind construite din materiale perisabile, nu rezistau mult timp, se degradau destul de repede, de aici

¹⁹ Costin Clit, *Însemnări pe cărți (III)*, „Prutul”, Seria nouă, Anul V (XIV), Nr. 1 (55), 2015, p. 119.

²⁰ Costin Clit, *O vidomostie inedită cu slujitorii bisericilor din județul Fălciu la 1840*, în „Elanul”, nr. 35.

²¹ Idem, *Un tablou ecleziastic inedit al județului Fălciu din anul 1864*, „Prutul”, iunie 2001.

²² Idem, *Documente Hușene*, vol. III, p. 568.

²³ Costin Clit, *Slujitorii bisericilor din județul Fălciu la 1880*, în „Elanul”, nr. 61, și Mădălin Țibichi, *Preoți - Slujitori - 1904*, în „Prutul”, martie 2008, anul VII, Nr. 1 (43).

²⁴ *Ibidem*.

necesitatea deselor reparații sau reclădiri. După chestionarul completat de preotul Mardare Râșcanu, în 1921, suntem informați despre biserică: „*Biserica clădită în 1818 de către enoriașii parohiei. De biserică nu se leagă nicio faptă istorică, nu are nici inscripție, în biserică nu sunt zugrăvite chipuri de ctitori*”²⁵. Prin această descriere se scoate în evidență modestia lăcașului de cult, dar și starea economică precară a enoriașilor. Biserica, după descriere, a fost ridicată cu muncă de clacă, fără proiect, fără bani, fără materiale. Au fost folosite nuiiele, amânari, lut, elemente locale. Dintre localnici nu s-a detașat nimeni, atunci, cu inițiativă și sprijin material, lipsa pisaniei și a picturii interioare demonstrează acest fapt. În aceste condiții au slujit preoții la biserică din Țifu aproximativ 20 de ani.

Data ctitoririi, comunicată de preotul Mardare Râșcanu, pare cea adevărată, fiind mai bine informat decât alții. Nicolae Stoicescu, în *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, a consemnat anul 1827 ca an al ctitoririi bisericii din Țifu, iar Costin Clit, în *Date statistice ale parohiilor județului Fălciu din anii 1865, 1878, 1895* (vezi *Cronica Episcopiei Hușilor*, IV, 2000, p. 222), menționează anul 1819. Toate sursele de informație menționează începutul secolului al XIX-lea. Credem totuși că preotul parohiei a fost cel mai bine informat. Locuitorii nu erau mulți în sat, 72 de familii în 1864, 75 familii în 1865, 110 familii cu 496 de suflete în 1895. Enoriașii erau puțini, săraci, aveau posibilități modeste pentru sprijinirea bisericii. În raportul din 1921, preotul Mardare Râșcanu era nevoit să menționeze sărăcia parohiei, unde nu exista casă parohială, nu avea teren pentru ridicarea unei case parohiale, pământ în proprietate biserica nu avea, nu a primit nici la împrumutarea din 1864. După împrumutarea din 1921, biserica din Țifu a primit patru hectare în moșia Miclești, lângă hotarul moșiei Țifu. Chiar și în aceste condiții, preotul Mardare Râșcanu a încercat să aducă unele îmbunătățiri bisericii.

În 1902 a acoperit biserica cu tablă, a ridicat o clopotniță din lemn, apoi în 1914 a împrejmuit ograda bisericii cu un gard de scândură.

Deși acoperită cu tablă, asigurându-se astfel o anumită protecție, degradarea bisericii a continuat. În 28 februarie 1912, enoriașii parohiei și preotul paroh, Mardare Râșcanu, s-au adresat Episcopiei Hușilor, cerând ajutor pentru repararea și consolidarea bisericii. Prezentarea bisericii s-a făcut în cuvinte puține, dar explicite: „*Biserica este aproape spre ruină fiind făcută pe stâlpi de lemn, îngrădită la pereți cu nueli și lipită cu lut, veche de aproape una sută ani și putrezându-se de temelii amânării din care cauză este prăvălată într-o parte care stă astăzi sprijinită provizor în niște stâlpi de lemn*”²⁶.

Inginerul Corpului Tehnic al județului Fălciu a întocmit un deviz și un plan de reparații, stabilind suma necesară la 5330 lei. Suma era mare pentru acele timpuri, satul era sărac, populația puțină, încât preotul Mardare Râșcanu comunica: „*Noi însă pe de o parte fiind oameni lipsiți nevoiași săraci, iar pe de altă parte și puțini la număr, fiind în cotuna Țifu numai 60 locuitori care aprțin acestei biserici, fiindcă enoriașii din cotuna Miclești nu vor să contribuie la biserica din Țifu, având cimitirul lor în Miclești,*

²⁵ Fond Episcopia Hușilor, DJANV, în *Chestionarul și situația privind istoricul și activitatea Parohiei Țifu, comuna Stoiești*.

²⁶ DJANV, Fond Episcopia Hușilor, Dosar 6/1912, Parohia Țifu.

*așa că după numărul nostru de enoriași și după starea noastră materială este peste putința noastră de a acoperi această sumă*²⁷.

Situația se prezenta mult mai dificil, suma de 5330 lei fiind necesară numai pentru consolidarea bisericii, necesitățile fiind mult mai mari: *„apoi biserica este cu totul în ruină și înlăuntru capeteasma este de mușama veche și cu totul deteriorată, ruptă, aproape nemaicunoscându-se pictura pe ea, care după împăcăciunea cu un domn zugrav, d-l Gheorghescu, ar costa peste 2500 lei; apoi lipsa de veșminte, cărți, strane etc., care toate acestea în total ar costa aproape 4000 lei*²⁸.

Pentru a strânge suma necesară, preotul parohiei și enoriașii s-au adresat Episcopiei cu rugămintea de a se *„admitte și o pantahuză condică de milă”*. Cu această condică trebuia să cutureiere satele pentru a aduna bani de la creștinii doritori să contribuie, o echipă formată prin aprobarea enoriașilor din Dumitru Munteanu, episcopul bisericii, și Ioan Buta, *„oameni cinstiți”*.

În același an, 1912, biserica din Țifu a fost inspectată de P. S. Episcopul Hușilor. Acesta a interzis reparațiile și a hotărât *„ca să facem din nou Biserica și tot odată hotărând închiderea ei”*. Enoriașii s-au organizat într-un comitet care a luat două hotărâri, *„să roage Episcopia (...) să nu se mai închidă biserica, și noi ca să putem mai cu prelungire a aduna fondul necesar pentru facerea Bisericii”,* și *„(...) ne-am hotărât ca în fiecare an să contribuim fiecare enoriaș câte 100 kg de popușoi sau prețul în bani (...) și suma ce se va prinde în fiecare an să se depună la banca populară*²⁹.

Comitetul de inițiativă a fost format din 25 membri, dintre care s-a ales casier, contabil, secretar. Adunarea fondurilor pentru biserică s-a dovedit o activitate dificilă, deși părea la îndemâna tuturor contribuția de 100 kg porumb, anual. S-au ivit dintre ei cârcotași, care au încercat să se folosească de banii adunați. În anumite situații, preotul a fost cuprins de amărăciune: *„în acest cătun sunt un soi de oameni răzeși vechi, fără dare de mână, lipsiți de pământ și săraci și, deși au fost și timpuri bune, dar față de biserică au căpătat de pe la străini, ca un policandru bun ornat de alamă, clopotul, cristelnița de aramă sunt donate de un frate al meu Vasile Râșcanu, fabricant din București, candidale și o icoană cu Sfântul Gheorghe donate de un cunoscut din Ploiești, după stăruința mea”*.

Neînțelegerile dintre enoriași au creat conflicte și au amânat construcția unei noi biserici. Nefericit, a intervenit și războiul mondial. În 1921 parohia Țifu avea 13 000 lei, bani depuși la Banca Agoniseala din Stoișești.

Biserica din Miclești, cu hramul „Adormirea Precistei”

Satul Miclești este foarte vechi, poate cel mai vechi din zonă. Documentele s-au pierdut, cele mai vechi, fenomen obstructiv pentru cunoașterea începuturilor. Documentele mai noi menționează evoluția comunității pe patru bătrâni: Sergiu, Dridu, călugărul Varlam, popa Râșcanu. Primii trei bătrâni și o parte din bătrânul popa Râșcanu au ajuns în proprietatea neamului Costache, neam cu obârșia în satul Epurenii³⁰.

²⁷ *Ibidem*, f. 1.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 20.

³⁰ Elena Monu, *Familia Kostaki. Studii, memorii, documente*, Editura Sfera, Bârlad, 2013.

Cumpărăturile Costăcheștilor au început în prima parte a secolului al XVII-lea. În hotarnica Țifului din 1783 este menționat un act de cumpărare, în Țifu, în anul 1620. Majoritatea cumpărăturilor pe Valea Jigăliei au fost opera hotarnicului Lupu Costachi. Acesta își pierduse o mare parte din avere, fiind în cumpăna vieții, moment dificil din care a scăpat prin intervenția hanului tătar din Bugeac, căruia Lupu Costachi i-a cedat toate satele sale din ținutul Grecenilor. Câțiva ani mai târziu, a pierdut și satele din ținutul Hotinului - transformat în raia în 1713. Lupu Costachi și-a compensat pierderile prin danii, desigur forțate, în cumpărături pe valea Jigăliei, de la răzeșii de acolo. În acest mod, neamul Costachi a ajuns răzeș în mai multe sate pe Valea Jigăliei, în moșiile Râșcani³¹, Scriptănești³², Dodești și Tămășeni³³, Horgești³⁴, Cojeri (Stoișești)³⁵, Băsești (Viișoara)³⁶. Lupu Costache moștenise părți din Băsăști de la Gavrilă (Costachi), Miclești³⁷.

*„În niște însemnări nedatate cetim câte câte părți a căpătat Costachi Scarlatachi în Miclești, de la răzeși, Cum Micleștii umblau tot în patru bătrâni ca și Râșcanii, fiind un singur trup la început, Costachi Scarlatachi a căpătat bătrânul Dridu danie, bătrânul lui Varlam călugărul cumpăratură, trei sferturi din bătrânul Sergiu cumpăratură de la feciorii lui Nohit și de la alții, iar din bătrânul lui popa Râșcanu a cumpărat o trime de la Caraiman; iar din partea popii Râșcanu fiul a cumpărat două părți a lui V. Munteanu și a Țigancei, rămânând răzeșilor partea Focșei (a treia parte din a patra parte) și două părți din patru părți din a treia parte din a patra parte, toți urmași ai popei Râșcanului celui bătrân”*³⁸.

Lupu Costachi, proprietar a multor moșii, a creat un domeniu funciar pe Valea Jigăliei. Centrul acestui domeniu a fost ales satul Miclești. Aici și-a ridicat case, temeliele lor se vedeau în 1783³⁹. Resturile arheologice sunt vizibile și în prezent, în curtea școlii. O casă boierească avea nevoie și de o biserică. A ridicat una în partea de nord a satului, cu hramul Mihail și Gavril, ctitorie boierească care a rezistat până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea; pe locul ei s-a construit alta cu același hram, biserică funcțională și în prezent⁴⁰. Satul avea puțini locuitori, toți erau servitori la casa boierească. Lipsa de locuitori a creat premisele unei încercări de colonizare cu oameni străini, de peste hotare, pentru crearea unei slobozii. Indiferent de numărul locuitorilor din sat, toți erau creștini, și aveau nevoie de servicii religioase.

Unul dintre bătrâni, din cei patru urmași ai lui Micle a fost călugărul Varlam; altul fiind popa Râșcanu cel bătrân, acesta a fost întemeietorul unui neam și al unui sat. A existat un călugăr în sat, nu știm dacă a și locuit sau a fost numai răzeș, în calitatea lui de urmaș. În vremurile vechi au existat și călugări isihăști, singuratici, care duceau viață creștinească. Un astfel de călugăr se pare să fi fost Varlam din Miclești. Interesant

³¹ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, V, 1908, doc. XCVII, p. 108.

³² Idem, *Surete și izvoade*, VII, Iași, 1912, doc. CXL, p. 189, doc. XCLI, p. 192.

³³ *Ibidem*, doc. CXCVI, p. 237.

³⁴ Idem, *Surete V*, doc. XCIX, pp. 109 - 110, VIII, Iași, 1914, doc. XXV, p. 28.

³⁵ Idem, *Surete și izvoade*, X, *Familia Râșcanu*, Iași, 1915, doc. LXXXVI, pp. 132 - 133.

³⁶ *Ibidem*, p. CXXV.

³⁷ Idem, *Surete VII*, p. CXXXVI.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Idem, *Surete X*, doc. CLXXXIII, p. 365.

⁴⁰ Elena Monu, *op. cit.*, p. 20.

și sugestiv pentru o lume creștină, dintre cei patru urmași ai lui Micle, doi au fost fețe bisericești.

Prima biserică despre care avem informații certe a fost cea ctitorită de Lupu Costachi, la începutul secolului al XVIII-lea. Enoriașii fiind puțini în sat, lăcașul a fost mai mult biserică de curte boierească. Preotul, până în 1864, a fost întreținut de proprietarul moșiei, de reprezentanți ai neamului Costachi. Așadar, biserica a fost ctitorită de vornicul Lupu Costachi, înainte de 1715. Totuși, primul preot cunoscut de noi se găsea în slujba bisericii în 27 august <ante 1765>. Atunci, Ilie Romilă, Vasilache Romilă, Ștefan Bahrin, Anghel și preotul Ion din Miclești l-au informat pe părintele Macarie să vină în sat, în Rânzești, cu suretul uricului, deoarece partea sa „*pe matca Jigăliei*” fusese împresurată de Ciolpan⁴¹. Acest Macarie, ajuns egumen la mănăstirea Brădicești, a fost originar din satul Rânzești, sat inclus în prezent în Jigălia. În tinerețe a fost ginerele lui Alexandru Petcu din Rășcani, considerat unul dintre bătrânii satului, dintr-o generație mai târzie.

Într-o vidomostie a bisericilor din ținutul Fălciu, din 24 septembrie 1830, este menționată și biserica cu hramul „*Adormirea Precistei*”, din satul Miclești, fără alte comentarii⁴². Peste 10 ani, într-o vidomostie cu slujitorii bisericilor din județul Fălciu, la 1840, este menționat preot Iosăp, în parohie fiind numai 15 locuitori⁴³.

În 1860 au început problemele neamului Costachi, urmașii vornicului Lupu Costachi, pe Valea Jigăliei. Lascarachi Costachi a fost obligat, în 14 iunie 1860, să se împrumute 2550 galbeni de la spătarul Gheorghe Gherachi „*pe termin de doi ani cu procent legiuit, plătind de două ori pe anu la toată șasă lunia, și la împlinirea terminului de doi ani (...), plăti atât capiteli cât și procentul legiuit.*”. Garanție pentru împrumut a fost ipoteca pe „*moșiile mele Micleștii, Scripțâneștii și Rășcanii de la districtul Fălciului*”⁴⁴.

Lascarachi Costachi avea datorii: 1928 galbeni la comisoaia Safta Filipescu Dubău și 600 galbeni la Catinca Mavrogheni, din totalul 2528 galbeni. La această datorie se adaugă zestrea soției, care se ridică la 885 galbeni, aceasta „*au declarat că nu are pretenții de zăstre*”⁴⁵. Lascarachi Costache nu a reușit să plătească datoria, în termenul legal, încât domeniul neamului Costachi, cât mai rămăsese, și-a schimbat proprietarul.

Dificultăți a avut și biserica din Miclești, ca biserică de curte boierească, biserică întreținută de proprietar. Cunoaștem situația bisericii dintr-un document din 15 martie 1861. Atunci, preotul Gheorghe Serghi, slujitor la biserica din Miclești, s-a adresat lui Melchisedec Ștefănescu, locotenent de Episcop al Eparhiei Hușilor, solicitând mutarea la altă biserică. Din cererea sa constatăm situația bisericii din Miclești din momentul acela, dar și din trecut: „*am fost rânduit preut și slujitor bisericii din acest sat, cu leafa de la D(omnul) proprietariu Aga Lascarachi Costachi*”.

Preotul și-a exprimat în continuare nemulțumirea privind situația lui materială, dar și lipsa perspectivei, în cuvinte sugestive: „*în curgirea anilor cât om sunt, pe lângă*

⁴¹ Costin Clit, *Documente Hușene*, Vol. II, Editura PIM, Iași, 2013, doc. nr. 125, p. 149.

⁴² Idem, *Documente Hușene*, Vol. I, Editura PIM, Iași, 2011, p. 124, doc. nr. 137.

⁴³ Idem, în „*Elanul*”, nr. 35.

⁴⁴ Idem, *Documente Hușene*, Vol. IV, Editura PIM, Iași, 2016, doc. nr. 527, p. 458.

⁴⁵ *Ibidem*.

că leaşa mi-au fost puţină, dar apoi şi locuitori numai vreo câţiva, străin fără nici o mulţămire". Viitorul se arăta şi mai sumbru: „(...) pe lângă toate acestea văd că proprietarul m-au hotărât să-mi caut alt loc în privire că că el vrea să desface de moşie şi că câţiva locuitori mai sânt vrea ai ridica de acolo şi ai întrebuinţa în interesele sale”⁴⁶. Arhiepiscopul Melchisedec Ştefănescu a cerut protoiereului să cerceteze situaţia preotului şi parohiei din satul Micleşti. Raportul protoiereului Nicolae Popescu a fost prezentat arhiepiscopului Melchisedec pe 25 februarie 1864.

S-a constatat că un preot nu poate continua să slujească biserica din Micleşti în condiţiile de atunci, cauzele fiind două:

1) „Lipsa mijloacelor vieţii, căci în anul conţinut s-au dat numai trei fâlcă pământ de hrană şi una sută lei.

2) Că comuna Micleştii se compune numai din vreo 15 locuitori”⁴⁷.

„Cauze împiedicătoare strămutării sale nu poate fi alta decât că rămâne biserica fără preot”, conchidea protoiereul Nicolae Popescu⁴⁸.

Parohia a fost desfiinţată, dar biserica nu a rămas fără preot, a continuat să fie slujită de preotul parohiei Țifu. În 1880, preot al parohiei a fost Mardare Râşcanu, ajutat de cântăreţii Dimitrie Machidon şi Alexandru Obreja. Biserica a fost slujită multă vreme de preotul Mardare Râşcanu, cântăreţii schimbându-se, în 1904 fiind Dimitrie Forţu şi Ioan V. Râşcanu⁴⁹.

Cunoaştem, în parte, situaţia bisericii după 1864, într-un raport al preotului Mardare Râşcanu, din 1921, când satele Țifu şi Micleşti aparţineau de comuna Stoieşti. În 1921, biserica din Micleşti era ruinată „serviind numai cimitirul”. Biserica avea, după reforma agrară din 1864, suprafaţa de 8,5 fâlcă pământ şi un loc de casă de 12 prăjini. Acest pământ a fost folosit de personalul bisericii „parohiei Țifu de care depinde cătuna Micleşti”. În 1889, proprietarul moşiei Micleşti, Alexandru Racoviţă, a ridicat o hotarnică a moşiei. Profitând de ocazie, „a împresurat şi pământul bisericii acestei cătune”.

Hotărârea proprietarului moşiei Micleşti, Alexandru Racoviţă, a generat un conflict cu parohia Țifu, „de la care dată a urmat un proces de hotărnicie susţinut de mine ca paroh al acestei parohii, cheltuind o sumă enormă cu acest proces al cărui rezultat a fost că, judecându-mă cu proprietarul de la 1889 în continuare, şi până la anul 1903 când proprietarul moşiei Micleşti, executându-şi hotărnicia, a luat pământul bisericii, iar eu nefiind susţinut de nimeni, a rămas răpit acest pământ nedrept de acel proprietar”⁵⁰.

Dosarul privind mersul parohiei a fost înaintat de către preotul Mardare Râşcanu Episcopiei Huşilor, dar şi Ministerului. Acest dosar a stat la Minister din 1913 până în 1919. În acest interval, România a participat la Al Doilea Război Balcanic şi la Primul Război Mondial, inclusiv la campania împotriva Ungariei din 1919.

⁴⁶ Idem, *Documente Huşene*, Vol. I, Editura PIM, Iaşi, 2011, doc. nr. 323, p. 282.

⁴⁷ *Ibidem*, doc. nr. 450, p. 378.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Idem, *Slujitorii bisericii din judeţul Fălciu la 1880*, „Elanul”, nr. 61, şi Mădălin Țibichi, în „Prutul”, martie 2008, anul VII, nr. 1 (43).

⁵⁰ DJANV, Fond Episcopia Huşilor, Parohia Țifu, *Chestionarea şi situaţia privind istoricul şi activitatea Parohiei Țifu, comuna Stoieşti*.

În 1919, Casa Bisericii a încredințat dosarul avocatului C. Bunescu pentru a rezolva juridic conflictul dintre Parohia Țifu și proprietarul moșiei Micleşti.

În iulie 1919, Ministerul a restituit dosarul preotului Mardare Râșcanu. Reforma agrară legiferată și pusă în aplicare după Primul Război Mondial a schimbat total raportul dintre proprietari și moșie. Prin această reformă, Parohia Țifu a primit patru hectare teren în moșia Micleşti, lângă hotarul moșiei Țifu.

Planșe

Fig. 1. Biserica din Râșcani (exterior)

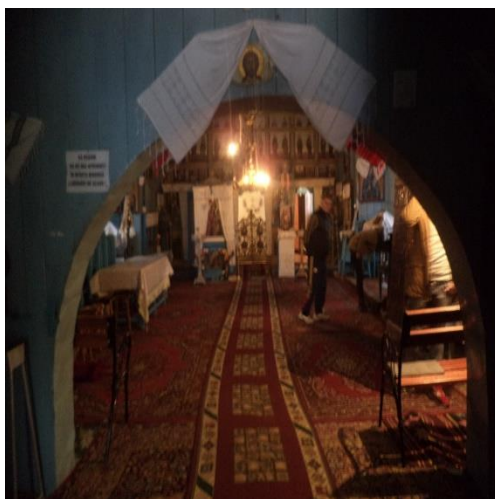

Fig. 2. Biserica din Râșcani (interior)

Fig. 3. Biserica din Râșcani (exterior)

Fig. 4. Biserica din Râșcani - Vedere de ansamblu

Fig. 5. Biserica din Țifu (exterior)

Fig. 6. Biserica din Țifu (exterior)

Fig. 7. Clopotnița și biserica din Țifu

Fig. 8 - 9. Cimitirul de la Țifu

Fig. 10 - 11. Intrarea în Țifu dinspre Micleşti și o panoramă asupra satului Țifu

Fig. 12 – 13. Biserica din Micleşti (exterior)

Fig. 14 – 15. Clopotnița și biserica din Miclești

CÂTEVA DOCUMENTE INEDITE PRIVITOARE LA ISTORIA AȘEZĂRILOR DIN JUDEȚUL VASLUI

Costin CLIT*

Cuvinte cheie: *documente inedite, ținuturile Fălciu, Vaslui și Tutova, secolele XVII - XVIII, acte de danie, boieri, genealogie.*

Keywords: *unpublished documents, Fălciu, Vaslui and Tutova counties, XVII - XVIII centuries, donation acts, boyars, genealogy.*

Abstract

The author publishes 14 documents and summaries, out of which 13 are unpublished, by which it completes the informations on the history of some settlements on the current territory of Vaslui county, the first three during the reign of ruler Vasile Lupu, from 1649 - 1652, and the last of 6 June 1794.

Identificarea și publicarea documentelor redactate în grafie chirilică din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și până la introducerea alfabetului latin, decretată oficial de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza în 1860, se constituie din punctul nostru de vedere o prioritate națională în vederea facilitării cercetării istorice. Academia Română, prin institutele de cercetare afiliate, editează cunoscuta colecție de documente medievale *Documenta Romaniae Historica*, ultimul volum pentru Moldova a fost tipărit în 2006 și include documentele din perioada 1645-1646. Arhivele și marile biblioteci adăpostesc zeci de mii de documente redactate în grafie chirilică care așteaptă lumina tiparului.

Prin articolul de față, ne propunem publicarea unor documente din secolele XVII - XVIII ce vizează spațiul vasluian de astăzi, fostele ținuturi medievale ale Fălciului, Vasluiului și Tutovei.

Primele trei documente din timpul domnului Vasile Lupu oferă informații despre satul Leoști, astăzi în comuna Tătărași în perioada 1649 - 1652 (sunt menționate și părțile de ocină din Murgești (sat dispărut), Păhna (comuna Oltenești, lângă Târzii), situate pe valea Crasnei și Furtești, situat pe Prut în ținutul Fălciu¹). Publicăm variantele transcrise probabil de Constantin Turcu, cercetător și arhivist de excepție. Rămâne ca în viitor să cercetăm documentele originale. Un sat Leoști există și în comuna Pădureni.

Publicăm și câteva rezumate dintr-un perilipsis semnat de aga Constanti Sturdza în 1817 privitoare la moșiile Lărgeni, dăruită de Nistor Batiște nepotului său la 7 iunie 1667; Vlădești, vândută la 8 decembrie 1669 de al doilea ceașnic Chiriac și soția sa Alexandra, fiica cronicarului Grigore Ureche, marelui vistiernic Ursachi; Brițcani (stăpânit de Grigore Ureche) și Negriștești și balta Geamăna (Gemine), situate pe Prut,

* Profesor de istorie, Colegiul Național „Cuza Vodă” Huși.

¹ Despre Furtești a se vedea *DJR*, XVII, A. Moldova, vol. IV, p. 306, nr. 376 (document din 14 ianuarie 1619); *DJR*, XVII, A. Moldova, vol. V, p. 277, nr. 365 (sat întărit de Radu la 25 martie 1624 postelnicului Ianachie).

ținutul Fălciului, care se întindea și în stânga râului². Moșiile respective au ajuns în proprietatea Luculeștilor, Costăcheștilor, Sturdzeștilor (Ioan Mavrocordat voievod întărește stăpânirea stolnicului Vasile Sturdza pe moșiile din olatul Grecenilor la 1 iunie 1744, urmat de aga Constantin Sturdza) și a stolnicului Ioan Codreanu, care le moștenește pe filiera mamei sale Ecaterina Luca, căsătorită cu Dediul Codreanu.

Din 20 iunie 1692 datează actul de danie a stolnicului Ștefan Cerchez, prin care dăruiește feciorilor Vântului valea Balumireștilor, de la ținutul Tutovei, unde le-au fost odăile³.

Actul din 4 august 1694 (**documentul nr. 7**) - prin care Anușca, femeia lui Balint, cu fiul său Balint și fiica sa Marghita (catolici ?), vând lui Andronic cămărașul două fălci de vie cu cramă - este unul foarte interesant pentru istoriografia hușeană, prin menționarea toponimului dealul Lupului la Huși, necunoscut în prezent⁴. Numele de familie Balint se regăsește astăzi mai ales în comunitatea catolică din municipiul Huși.

Al optulea document din 15 septembrie 1696 constă în porunca domnului Antioh Cantemir pentru alegerea unei bucăți de loc din târgul Vaslui dată vel spătarului Mihai Racoviță. Documentul a mai fost publicat cu unele mici diferențe nesemnificative⁵.

Izvodul neamului lui Cârstea Ghenovici (**documentul nr. 10**), din care din păcate se mai păstrează un fragment, este / ar fi fost de o importanță covârșitoare pentru cercetarea genealogică și istoria Mănăstirii Florești din ținutul Tutova⁶. Se crede că a

² Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise (Doocumente slavo - române)*, Iași, Tip. „Goldner”: concesionari Al. Terek & Gh. Caminschi, 1933, vol. VI, partea a II-a, pp. 150 - 152; a se vedea și Ștefan S. Gorovei, *Înrudirile cronicarului Grigore Ureche*, în „ALIL”, XXIV, 1973, pp. 109 - 126 (<http://www.diacronia.ro/en/indexing/details/A1489/pdf>).

³ A se vedea și Costin Clit, *Mănăstirea Grăjdeni*, în „Monumentul”. Lucrările celei de-a XIX-a ediții a Simpozionului Internațional Monumentul - Tradiție și viitor, Iași, 2017, Iași, Editura Doxologia, 2018, p. 312.

⁴ Theodor Codreanu (coord.), *Istoria Hușilor*, Editura Porto - Franco, Galați, 1995, pp. 42 - 56 (*Toponimia*); Vasile Calestru, *Hușii de ieri și de azi*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2010, pp. 43 - 66 (*Ținutul Fălciulelemente de toponimie. Ipoteze cu privire la numele și vechimea orașului Huși*). Analiza toponimelor hușene a fost sancționată drastic recent într-o recenzie a reputatului filolog Mircea Ciubotaru (Vasile Calestru, *Hușii de ieri și de azi*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2016, în „Prutul” - Revistă de cultură, Huși, Serie nouă, Anul VIII (XVII), nr. 1 (61), 2018, pp. 201 - 210). Toponimul nu se regăsește nici în monografiile localităților ce se învecinează cu orașul Huși. A se vedea Adrian Butnaru, *Novaci și Duda*, Editura PIM, Iași, 2007, p. 35-48 (*Toponimia*). Idem, *Epurenii. Timpuri și oameni*, Editura PIM, Iași, 2010, pp. 46 - 55 (*Câteva mențiuni referitoare la toponimie*). Constantin Partene, *Arsura - vatră de istorie*, Editura Sfera, Bârlad, 2008. Georgică Țoncu, *Comuna Arsura (natură, om, societate)*, Editura ALFA, Iași, 2014. Ștefan Plugaru, *Stănilești. Trecut și prezent pe valea Prutului Mijlociu*, Ediția I, Editura Rafet, Râmnicu Sărat, 2011, pp. 47 - 58 (*Toponimia*). Idem, *Privire în oglindă: Pogăneștii de pe cele două maluri de Prut*, fără editură, București, 2015, pp. 35 - 44 (*Toponimia*). Vasile N. Folescu, *Crețești. Istorie și actualitate*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2003, pp. 24 - 32. Vicu Merlan, *Monografia comunei Bunești - Averești, județul Vaslui*, Editura Stef, Iași, 2014 (lucrare ce abundă în erori și căreia îi lipsește Cuprinsul - Sic!).

⁵ Gheorghe Ghibănescu, *Vasluiul. Studiu și documente*, Institutul de Arte Grafice „Viața Românească”, Iași, 1926, pp. 109 - 110, nr. CXV.

⁶ A se vedea I. Antonovici, *Mănăstirea Florești din plasa Simila, județul Tutova. Studiu istoric cu hărți și instrucțiuni, urmat de documente, inscripții și însemnări*, București, 1916; Maria Popa, Doina Rotaru, *Contribuții la istoria Mănăstirii „Sfântul Ilie” de la Florești-Vaslui. Catagrafia averii secularizate la 1863*, în „Monumentul”. Lucrările celei de-a XV-a ediții a Simpozionului Internațional Monumentul - Tradiție și viitor, Iași, 2013, Iași, Editura Doxologia, 2014, pp. 15 - 125.

avut patru fiice, una din ele Călina, moartă de tânără, celelate căsătorite cu Dabija, Cernat și Vasile Bujoreanu (Anghelina)⁷. Fragmentul din izvodul pe care îl publicăm lămurește numele celor trei fete ale vornicului Cârstea Ghenovici, anume **Anghelina**, căsătorită cu vel postelnicul Vasile Bujoreanu, cu care a avut cinci băieți (Necula, Postolachi, Crăciun, Dumitrașco, Parvană) și trei fete (Ilința, Tudosiica și Moașa); **Schiva** și **Anghelușa**. Se impune o cercetare temeinică a neamului Bujoreanu, la rândul lor ctitorii unor lăcașe de cult, cum ar fi schiturile Măgaru (Bujoreni) și Morăni (ctitorit de Lupan, căsătorit cu Maria Bujoreanu).

Al 11-lea document este un ispisoc din 25 martie 1753 prin care Constantin Racoviță voievod întărește împărțeala ȝiganilor vel vornicului Iordache Cantacuzino și a Mănăstirii Fâstăci, din ȝiganii orânduȝi Mănăstirii Sinai de Mihai Racoviță, tatăl domnului. Adăugăm ispisocul de față celor patru documente publicate recent prin care se aduc lămuriri privitoare la dania domnului Mihai Racoviță din 1750, prin care închină ctitoriile sale Mănăstirii Sfânta Ecaterina de la Muntele Sinai, printre care și Mănăstirea Fâstăci, construită pe locul unui schit mai vechi atestat la 24 ianuarie 1635⁸. Ispisocul face referire la ȝiganii dăruȝi de Mihai Racoviță mănăstirii Sfânta Ecaterina și care se găseau „în sama metohului său *M(ă)n(ă)stirea Fâstăcii*”.

Șirul documentelor propuse spre publicare este încheiat de hotarnica moșiei Fisoci, ținutul Tutova, din 6 iunie 1794, ce se învecina cu moșile Colibani a Mănăstirii Florești, Ciorăști și Strășinești⁹. Printre martori se numără și Athanasie proin egumen și vechil al Mănăstirii Florești.

DOCUMENTE

1. 1649 (7157) iunie 15. *Ipatie din Leoști pune zălog ocinile din Leoști, Murgești, Păhna și Furtești lui Nuor.*

† Adecă eu Ipatie den Leoști scriu și mărturisescu cu cestu zapis al meu, cum am pus zălog la nepotul femeii méle, la Nuor, partea mea de oci(nă) den sat den Leoști, și a ficiorilor miei ai tuturor¹ ș-a lui Andreiu, cu tot vinitul ce să va alége partea lor și altă ocină den Murgești și den Păhna și den Furtești și alte moșii, pre unde vom avea. Acéstia toate li-am pus zălog eu și cu feciorei miei, pentru căce au rămas la noi câteva unélte și vaci și altele toate căce îi spune lui zapisul de la părinții lui Nuor, și le-am petrecut acéle bucate toate, eu și feciorii miei.

Pentr(u) acéia am pus acéle ocine zălog; de nu-i voi da acéle unélte și acéle bucate și argintu și alte căce au rămas la noi, de le-am petrecut de astădzi în patru

⁷ Gheorghe Gherghe, Ioan Onel, *Grăjdenii. Sat și mănăstire*, Editura Sfera, Bârlad, 2013, p. 29 (autorii, niște amatori, unul din ei fiind astăzi primarul comunei Frunțișeni, care nu a avut nicio contribuție, nu citează sursa de unde au preluat informația); profesor Gheorghe Gherghe, *Mănăstirea Grăjdeni (Ctitorie)*, în „Grăjdenii”. Revistă de cultură și educație a Școlii gimnaziale Grăjdeni, com. Frunțișeni, județul Vaslui, Anul 1, nr. 1, martie 2013, pp. 5 - 7 (materialele din revistă sunt publicate și în lucrarea citată).

⁸ Mihai Mârza, *Daniile lui Mihai Racoviță vodă la mănăstirea Sf. Ecaterina de la Muntele Sinai (studiu și documente)*, în Petronel Zahariuc (editor), *Relațiile românilor cu Muntele Athos și cu alte locuri sfinte (secolele XIX - XX)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2017, pp. 341 - 381.

⁹ Vezi și ANI, Fond Eforia Școalelor din Moldova, I / 75; *ibidem*, I/150; ANI, Manuscrise, 106, f. 63, nr. 67.

săptămâni, ca de nu-i vom da acéle ce mai sus scrie, să fie acéle ocin(i) pieitoare și cu tot venitul ce va hi pre acéle ocine.

Și-n tocmala noastră au fost Neaniul vornicul de portă și Pavel dvornic și Pătrașcu și Păpăscul și Bărsan vornic și Ursul vornicul și Pilipovschi vornicul și Ghiorghe mare ușier și Tăban vornicul și (I)onașco Codinac și Dumitrașcu Burghélea și Artenie.

În anul 7157 (1649) iuni(e) 17.

Eu Neaniul vornic, am iscălit <m.p.>.

Eu Popăscul vornic, am iscălit <m.p.>.

Eu Mihalcea Tăban vornic <m.p.>.

Eu Pavăl Abotă vornic <m.p.>.

Eu Ursul vornic, am iscălit <m.p.>.

<La sfârșitul documentului>: Conformă Const. Turcu.

ANI, Colecția Documente, 623/2, grafie latină, document transcris; *ibidem*, DCXXIII/2, original, hârtie, pecete aplicată.

¹ „miei ... tuturor”.

2. 1650 (7158) ianuarie 23, Iași. *Vasile Lupu voievod întărește lui Nuor părțile de ocină zălogite de Ipatie și Andrei din Leoști, Murgești, Păhna și Furtești.*

† Io Vasilie voevod, din mila lui dumnezeu, domn al țării Moldovei. Adecă s-au părât de faț(ă) înaintea domnii méle, Nuor, ficiorul lui Vasilie cu unchiu-său cu Ipatie den Leoști și cu ficiorii lui Ipatie și cu nepotu-său cu Andreiu, dzicându Nuor, înaintea domnii méle, cum au rămas la unchiu-său Ipatie câteva unélte și arginturi și caftane și dobitoace și le-au mâncat toate, cum au arătat înaintea domnii méle și zăpis de la unchiu-său Ipatie și de la Andreiu. Și într-acel zăpis scrie cum au pus Ipatie zălog toate părțile lui de ocin(ă) den sat den Leoști și a ficiorilor lui și Andreiu iarăș(i) ș-au pus părțile lui de ocin(ă) den sat den Leoști, ce s(e) va alége partea lor și den Murgești și den Păhna și den Furtești și alte moșii pre unde vor avea, cu tot venitul. Și s-au pus ei dzi să-i dea tot înapoi; dzua au trecut giunărate de an și nemică nu au dat.

Într-acéia domniia mea am socotit și i-am giudecat pre dreptate, după légia țărâi, să ție Nuor acéle părți de ocine ce scriu mai sus toate, cu tot venitul; iar ficiorilor lui Ipatie sau a lui Andreiu, de le va trebui ocina, ei să plătească lui Nuor tot cât scrie în zăpisul părinților lui și vor lua ocinile.

Și altul să nu se amestece.

La Iași, în anul 7158 (1650) ghen(arie) 23

† Însuși domnul a poruncit.

Marele log(o)f(ă)t a învățat.

† Dumitrașco (a scris).

<La sfârșitul documentului>: Conformă Const. Turcu.

ANI, Colecția Documente, 623/3, grafie latină, document transcris; *ibidem*, DCXXIII/3, original, hârtie, pecete aplicată.

3. 1652 (7160) februarie 8, Iași. *Vasile Lupu voievod scrie lui Caracaș fost jitnicer să-i scoată pe Pătrașco și Andrei de pe ocinile zălogite de Epatie.*

† Io Vasilie voievod, din mila lui dumnezeu, domn al țării Moldovei. Scriem domnia mea la boiarenul nostru, la Caracaș ci-au fost jitnicer, dămu-ți știre că s-au părât de faț(ă), înaintea domniei mele, Nuor cu Pătrașco, feciorul lui Epatie, și Andreiu, pentru nește bucate și haine și alte unelte și arginturi ci-au rămas de la tatăl lui Noor, pre mâna tatăl(ui) lui Pătrașco, lui Epatie și le-au mâncat Epatie toate, cu feciorii lui. Deci ei și-au pus ocineli zălog și cu dzi, denaintea porții. Și au trecut preste dzi, trei a(n)i și ei bucateli și unelte nu i-au mai plătit și ocineli acelea care le-au z(ălog)it, încă le țin feciorii lui și ginerii.

Pentr(u) acèia deaca vei vedea cartia domniei mele, iară dumneata să-i scoți de pren case și din ocin(i) carili scriu în zăpis carili iaste făcut de Epatie, tatul lor, să nu aibă ei nici o treabă cu aceli ocini, până-i vor plăti acele bucate și haine.

Și mai multă jalob(ă) să nu vie.

Aceasta scriem.

La Iași, anul 7160 (1652) fev(ruarie) 8.

† Însuși domnul a poruncit.

† Marele log(o)f(ă)t a învățat.

<La sfârșitul documentului>: Conformă Const. Turcu.

ANI, Colecția Documente, 623/4, grafie latină, document transcris; *ibidem*, DCXXIII/4, original, hârtie, pecete aplicată.

4. 1667 (7175) iunie 7. *Nistor Batiște dăruiește ocina și moșia sa, satul Lărgeni, partea din balta Geamăna, Răcariul și Mezăna.*

O scrisoare a lui Nistor Batiște din vălet 7175 <1667> iuni(e) 7 cuprinzătoare că de a sa bună voie au dăruitu a sa dreaptă ocină și moșie satul Lărgenii, ce sânt pe Chichel cu a triia parti din a triia parti din balta Geamăna, și din Răcariul, și din Mezăna, nepotului său Toader, fecior lui Alecsandru Buhoș spat(a)r, ginirili văr(u)lui său a lui Neculai Urechi.

ANI, Colecția Documente, 611/101, copie, nr. 2 (rezumat din perilipsisul iscălit de aga Constantin Sturdza în 1817).

5. 7178 (1669) decembrie 8. *Chiriac, al doilea ceașnic, ginerele marelui vornic Grigore Ureche și soția sa Alexandra vând a lor dreaptă ocină și moșie satul Vlădești, ținutul Fălciului, din stânga Prutului.*

Un zapis a lui Chirriac vÆ <2> ce(a)snic, ginirele lui Grigore Ureche vor(ni)c mare și soția sa Alicsandra din velet 7178 <1669>, cuprinzător că au vândut a lor driaptă ocină și moșie satul Vlădeștii, ce este pe Prut în țin(utul) Fălciului, care sat l-au avut clironomie de la părintele lor Grigore Urechi vor(ni)c, și l-au vândut lui Ursachi, marelui vist(iernic) drept 800 lei, însă satul cu vad de moară în gârla Prutului, și cu bălți de pește, și cu a triia din a triia parte de balta Geminea, și cu a triia parte din Mezăn și din Răcariul, și cu tot hotariul pe unde au ținut părintile lor Grigorie Urechi vor(ni)c.

ANI, Colecția Documente, 611/101, copie, nr. 1 (rezumat din perilipsisul iscălit de aga Constantin Sturdza în 1817).

6. 1692 (7200) iunie 20. *Stolnicul Ștefan Cerchez dăruiește feciorilor Vântului valea Balumireștilor, de la ținutul Tutovei, unde le-au fost odăile.*

Suret scos di pe danie stolnicului Ștefan pentru locul Balumireștilor ci l-au dat ficiorilor Vântului danie din let =zsÎ <7200 / 1692> iuni<e> cÆ <20>.

Adică eu Ștefan vel stol(ni)c, scriu și mărturisăsc cu ciastă adivărată scrisoari a me(a), precum eu am dat și am dăruit danie ficiorilor Vântului din danie ci mi-au dat Duca v(oie)v(o)d și Ilieș v(oie)v(o)d, eu am dat lor undi li-au fost odăile lor în Balumirești, carile era odăile lor pi danie ci mi-au dat și au miluit acei domni răposăți cari să scrii mai sus, și i-am fost făcut eu și niști zapise de când s-au hotărât locul întâiu, iar acum mai pe urmă m-am sculat în zilele măriei sale Con(stan)d(in) v(oie)v(o)d și am hotărâtu o bucată de loc ci mi-au dat Andonie v(oie)v(o)d, și am stâlpit și am hotărât. Deci acmu pre urmă de iznoavă li-am ales ci vor țâne ei din danie ci li-am dat. Datu-li-am vale(a) Balumireștilor câtu țâne săpăturile din coada Balumireștilor, din hotarul ci esti lângă drum ci vini alături niști pământuri cu dumbrăvi ci vini din gios dispre odăile lor până la un păr, și s-au pus pîiatră supt păru din dial di odăile lui Gavril Vântul, și de acolo a purces drept prin tufi pân(ă) la capitile unor pământuri ci vin din vale la dial, în margine(a) săpăturilor s-au pus al doile(a) pîiatră, și din pîiatra aceia au purces la vale alături cu poiana pre ma(rgin)¹i(a) pre din gios până în matca Balumireștilor, și au trecut în cee parte pi din gios de iazul cel bătrân, și s-au pus al patruale hotar în coasta dispre soare răsari, și s-au suit dit(r-a)¹cel hotarprin zare(a) dialului, și au mărșu și s-au pus hotar, al cincile hotar în zarea d(ia)¹lului dispre răsărit înpotriva iazului lor cel nou, și de acole au purces pre drum în sus până în coada văii Balumireștilor, și s-au pus hotarul al șasăle, cari s-au stâlpit și s-au ales; Și când l-am făcut acest zapis fost-au d(umnea)l(ui) Dabija vÆ <2> log(o)f(ă)t, ci-au fost hotar(ni)c, și d(umnea)l(ui) Ioan Paladi postelnicul, și d(umnea)l(ui) Ioan Abăza post(e)l(ni)c, și Vasăli vor(ni)c de târg, și Vasăli Gâlcă vor(ni)c de poartă, și Hrăste di Bârlad, și Dumitrașc(u) ot tam, și Pascul, și Cimbala, și șoltuzul cu 12 părgari, și alți oameni buni și bătrâni, și pentru mai mare credința mi-am pus și pecete, și acești bo(i)eri au iscălit și au pus și pecete(a) orașului ca să-i hie di credință.

<Pe verso>: Condică a scrisorilor ci-am apucat de la părintele mieu pentru săliște(a) Frunțeșanii i Dialul Mari și Balumirești, în țin(u)t(ul) Tutovii aproape de târgul Bârladului.

ANI, Colecția Documente, 611/27, suret.

¹ Rupt.

7. 1694 (7202) august 4. *Anușca, femeia lui Balint, cu fiul său Balint și fiica sa Marghita, vând lui Andronic cămărașul două fălci de vie cu cramă, situate în dealul Lupului la Huși, drept 40 de lei bătuți.*

† Adecă eu Anușca, fămëia lui Balintu, și cu fiul miu cu Balintu, și cu fiică-mia Marghita, scriem și mărturisăscu cu acestu adevărat zapis al nostru de nime siliți, nici asupriți, ce de a noastră bun(ă) vo(i)e am vândut noi a noastră driaptă ocină și moșie două fălci de vie cu cram(ă) cu tot, cari vii sintu în în dialu(l) Lupului la Huș(i), făr(ă) alti vii ce i-am vândut întâiu până au fostu soțul miu Balint viu, cu gium(ă)tati de cram(ă), iar acmu am vândut aceste doauă fălci cu ceia gium(ă)tati de cram(ă), cari vii ni-au fostu și noauă driaptă ocină(ă) și moșie făcută de părinții noștri, și li-am vândut dumisali lui Andronic căm(ă)rașului și giup(ă)neasii dumisali Marii dreptu patruzăci lei bătuț(i). Deci de acmu ca să-i hie dumisali driaptă ocină și moșie, și giupâneasii dumisali, și cuconilor, și nepoților, și strenepoților dumilorsali în veaci, neclătită, iar dintre noi sau dintru rudeli noastre sau din săminția noastră nime nici o treab(ă) să n-aibă nici odănăoar(ă) a să scula cu gâlceav(ă) asupra dumilorsali pentru aceste vii ce mai sus scriem. Pentru aceste vii ce mai sus scriem ce-s(ă) aibă a le stăpâni dumn(ea)lor și acesta zapis s-au făcut denaintia sfinții sali lui Varlaam, episcopul de Huș(i), și denaintia a mulți boiari de curte a mari și a mici carii mai gios toț(i) s-au iscălit, și s-au tâmplat și Golăe vornicul di poartă, și Andrei pisariul ungurescu, și alți oameni buni, și pentru mai mare credința ne-am pus și dègitili în loc de iscălituri. Și eu Ionașco Anghel diiacul de cămară am scris zapisul ca-s(ă) să știe.

U @s, l<l>t<o> =**zsĬv <7202 / 1694>** av<gust> **dÆ <4>**

+ Ano(ș)ca Bălintias.

+ Balint snă eg(o).

+ Marghita.

Golăe vornic, iscal.

Tudos Dubău vel ban, iscal.

Vasile Costaci vel vor<ni>c.

+ Andrei pisariul ung(uresc), martur.

Nicula Costîn hatman.

Antohii Jora v(e)l kea[nic.

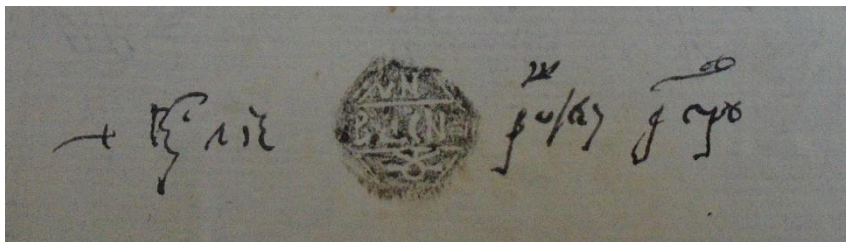
Pătr(a)[co Costin.

Neculai Antiohie vel cluker, iscal.

Arhirie iscal.

(...), iscal.

Vas<i>lie Ro[ca (...).

<Pe verso-ul filei a doua>: Zapisul Balintoai di 2 fălci vii ot Huș(i) cu cram(ă) după moarte(a) lui Balintu. L<1>t<o> =zsİv <7202 / 1694> avg<u>st> dÆ <4>, No. 3;

- + lei de lei tocmla;
- + ci-am luat dintr-acești bani 15 lei bis az în 5;
- + 10 lei mai dau Bălintias, sânt 17.
- + 23 a lui mart(ie) au mai dat dumnealui căm(ă)rașul.
- + 10 lei Bălintiasă, ș-au istovit peste tot.

ANI, Colecția Documente, 694/12, original, difolio, pecete.

8. 1696 (7205) septembrie 15. *Antioh Cantemir voievod poruncește vornicului de poartă să aleagă o bucată de pământ din locul târgului Vaslui dat vel spătarului Mihai Racoviță.*

+ Io Anteoh Costantin vovoda b<o>j<y6> mil<o>st<i6>, g<os>p<o>dar6 Z<e>mle Moldavscui. Dat-am cartia domnii mili boiarinului nostru lui Pilat vornicul de poartă ca-s(ă) hii volnic cu cartia domnii mili a mirge la târgu la Vaslui, și să strângă oameni buni migiaș(i) di pinpregiur și să socotiască de(n)preun cu acii oameni să-(a)liag(ă) o bucată de loc din locul târgului Vasluiului, cari loc m-am milostivit domniia mea și l-am dat cinstit și credincios boiarinului nostru, dumisali lui Miihai Racoviț(ă) vil spătar, și după ce va socoti și va aleagi acil loc, să-i pu(i)e și seamni și să fac(ă) și mărturii. Să avem știre, ca-s(ă) i s(e) fac(ă) și dreas de la domniia mea, și nimi să nu stea înpotriva cărții domnii mili.

U @s, l<1>t<o> =zsİe <7205 / 1696> se<p>t<emvrye> eÆy <15>

ANI, Colecția Documente, 407/14, original, pecete mică octogonală.

9. 1744 (7252) iunie 1. *Ioan Mavrocordat voievod întărește stăpânirea stolnicului Vasile Sturdza pe moșiele din olatul Grecenilor.*

Altă carte g(os)pod de la Ioan Neculai v(oie)v(o)d din velet 7252 <1744> iuni(e) 1, ce s-au dat stol(ni)c(ului) Vasăle Sturza ca să stăpânească niște moșii ce au arătat că are la olatul Grecenilor.

ANI, Colecția Documente, 611/101, copie, nr. 6 (rezumat din perilipsisul iscălit de aga Constantin Sturdza în 1817).

10. 1745 (7254) octombrie 25. *Izvod de neamul lui Cârstea Ghenovici vel vornic al Țării de Jos.*

† Izvod de niamul Cârstii Ghenovici vel vor(nic) de Țara de Gios, cine să tragi dintr-însul la vrême(a) aceasta, după cum au aflat (...)naril ot vist(ierie), întrebând pe o samă din rudeniile sale. **Let =zsĭnd <7254 / 1745> oct<omvrĭe> cÆe <25>.**

Cartea vel vor(nicului) de Țara de Gios pi cini au ținut și cum i-au fost numile n-am putut adiveri, fiind vrême de demult, cari acest Cârste vor(nic) au fost pi vrême(a) lui Vasili vod(ă) și au avut numai trii fêti, pe Anghelina, pe Schiva, și pe Anghelușa.

Pe Anghelina au ținutu-o Vasili vel post(elnic), fratele (...) ¹ doamn(ei) ¹ lui Vasile vod(ă), și au făcut cinci ficiori, pe Necula, pi Postolachi, pe Crăciun, pe Dumitrașco și pi Parvana, și trii fête, anume Ilința, Tudosiiica și Moașa (...) ¹ Porcii.

Cine să tragi din niamul acelor 5 ficiori a lui Vas(i)li vel post(elnic) și a soțului său Anghelinii, nepoții de fată Cârstii vel vor(nic).

Necula, ficiorul cel mai mare, au ținut pe Zlata, fata lui Apostol Cehan, ce au fost frate cu Iftodi Cihan, moșul lui Mihai, (...) ² (n)²ă(s)cut pe Chiriac Bujoranul, și Chiriac Bu(joranul) (...) ³.

.....
... Constantin Tudori neguțitoriul, iar Toader Bujoranu și Lupul Bujoranul sint sterpi. Sint, și altul n-au fr(...) ⁴.

Dumitrașco, ficior al patrule(a), au făcut pe Cârstea Cușbă, și Cârste Cușbă au făcut pe Savin, pe Sinica și pi Salomie.

Savin au ținut o fată a Cojăscului, și au făcut numai o fată ce o ține feciorul lui Talpiș, care acest ficior a lui Talpiș mai are un frate ce-l chiamă Gheorghii Talpeș ispravnicul dum(nealui) Toader Pălad(e) vel vist(iernic) de la Băcani. Pe Sinica, sora lui Savin au ținutu un grec și au rămas copii dintr-înșii, iar pe Salomie au ținutu-o Gligori Bădros și sint ficiori.

Iar Parvana, ficior al cincile(a), au murit holtei.

Din niamul Ilinții, a Tudosiiicăi și a (...) ¹ Moășii Porcii, fêtele lui Vasili vel post(elnic) și a soțului său a Angel(inii) ², ci sint nepoate de fată Cârstii vel vor(nic) (...) ³.

Biblioteca Academiei Române, Documente istorice, MDXLIX / 15, rupt, incomplet.

¹ Spațiu gol.

² Rupt.

³ Rupt; lipsă partea de jos a documentului.

⁴ Lipit, ilizibil.

11. 1753 (7261) martie 25. *Constantin Racoviță voievod întărește împărțeala Țiganilor vel vornicului Iordache Cantacuzino și a Mănăstirii Fâstâci, din Țiganii orânduiri Mănăstirii Sinai de Mihai Racoviță, tatăl domnului.*

+ Io Costandin Mihail Kehan Racovi] voevoda b<o>jy6 m<i>l<o>sti6, g<o>sp<o>dar\ Zemle Moldavscoi. Facem știre cu această carte a domnii mele tuturor cui să cade a ști pentru niște Țigani ce-au avut împărțitori cinstiți și credincioși boiariul nostru dumnealui Iordachie Cantacuzino vel log(o)f(ă)t cu M(ă)n(ă)stirea Fâstâcii din Țigani(i) ce-au orânduit preainălțatu(l) părintele nostru Sf(i)ntei Mănăstirii Sinai și sint în sama metohului său M(ă)n(ă)stirea Fâstâcii, pentru care Țigani fiind trebuință ca să să împartă pe obicei, domnia mea am rânduit pe credincioși boiariul nostru dumnealui Vasile Buhăescu biv vel med(elnicer) împreună cu rugătorul nostru molitfa sa Simeon, egumenul de S(fe)ti Arhanghel, fiind vechil den partea M(ă)n(ă)stirii Fâstâcilor, ca să cerceteze de rândul acelor Țigani, fiind de față și Nicolae, giudele cel bătrân, căruia i-au fost în samă Țiganii ș(i)-au avut toată știința Țiganilor despre înbe părțile, și precum vor afla și s-a cădea cu dreptul să împartă acei Țigani pe obicei. Ce dar, acel boiariu împreună cu vechilul M(ă)n(ă)stirii Fâstâcilor de mai sus numiți, având lângă dânșii și pe Nicolae giudele și alți Țigani bătrâni, au făcut cercetare acelor Țigani ce-au fost de împărțală și i-au împărțit precum s-au căzut, arătându-ne și acéle scrisori de împărțală ce s-au dat și la o parte și la alta cu iscălitura lui Simeon, egumenul de S(fe)ti Arhanghel, vechilul M(ă)n(ă)stirii Fâstâcilor, și a dumisale Vasile Buhăescu med(elnicer), scriind la acea împărțală că un Ion Ciogolea, Țigan a M(ă)n(ă)stirii Fâstâcilor, au ținut pe Mărica, fata lui Caracaș Ugle, sor(ă) lui Ghiuță, giudele a dumisale vel log(o)f(ă)t, și au făcut împreună șapte feciori, 4 feți, trii fete, anume Călin, și Ion, și Ghinea, și Filip, și Craia, și Zamfira, și Maranda, den care s-au dat în partea Mănăstirii Fâstâcilor pe Călin și Ion și Craia și giumătate den Maranda și Mărica, muma lor, iar în partea dumisale vel l(o)g(o)făt(ului) s-au dat pe Ghinea cu fămeia lui, fată lui Vamă, ce-au fost Țigancă a m(ă)n(ă)stirii, și în locul ei s-au luat în partea m(ă)n(ă)stirii pe Mărica, muma lor, ce-au fost a dumisale vel l(o)g(o)f(ă)t(ului), și Filip, brat Ghinea, cu fămeia lui Asprița, nepoata lui Nicolae giudele, care fiind Țigancă a m(ă)n(ă)stirii, în locul aceștia au dat vel l(o)g(o)f(ă)t(ul) pe Văsiica Țiganca, fata lui Toader Zlătariul, Țigan a dumisale, cumpărat de la Luca vist(iernic), pe care o ține Nicolai giudele, ce-i numit mai sus, și Zamfira, sor(a) lor, ce o ține Ilie, Țigan a dumisale vel l(o)g(o)f(ă)t(ului), și giumătate den Maranda, sor(a) lor, ce o ține Cirimuș, Țigan a dumisale vel l(o)g(o)f(ă)t(ului). Așijderea, Novac, Țigan a m(ă)n(ă)stirii au ținut pe Rusca, nepoată Uglii, a dumisale vel l(o)g(o)f(ă)t(ului), și au făcut doi feciori, anume Burcă și Ion Gâlcă, den care pe Burcă cu toți feciorii lui s-au dat în partea m(ă)n(ă)stirii, iar Ion Gâlcă, brat lui, s-au dat în partea dumisale vel l(o)g(o)f(ă)t(ului) cu toți feciorii lui, anume Cirimuș, și Mițu, brat lui, care ține pe Vârvara, sor(ă) lui Nicolae giude, ce-i scris mai sus, și în locul Vârvarii au dat dumnealui vel l(o)g(o)f(ă)t(ul) pe Năramza, sor(ă) Mogăldii, giudele dumisale, pe care o ține Ion sin Lupul, Țigan a m(ă)n(ă)stirii. Și iarăș Gheorghită sin Ciogolea, Țigan a m(ă)n(ă)stirii, au ținut pe Gafița, nepoată Dracii, Țigancă a dumisale vel l(o)g(o)f(ă)t(ului), și au făcut doi feți și doao fete, anume Ion Gogonicu, și Tănăsie, și Mălanca, și Iustina, den care s-au venit câte doao suflete pe parte, și pe Ion Gogonici, și

Mălanca, sor(ă) lui, s-au dat în parte(a) m(ă)n(ă)stirii, iar partea dumisale vel l(o)g(o)f(ă)t(ului) s-au dat pe Gănasie, brat Ion Gogonici, și pe Iustina, sor(a) lor, însă Tănasie fiind pe Nazaria, fată lui Poiană, ce-au fost vechiu giude a pre înălțat(ului) părintelui nostru, au dat dumnealui vel l(o)g(o)f(ă)t(ul) în locul Nazariei pe Mariia, țigancă a dumisale ce o ține Păntelei, țigan a m(ă)n(ă)stirii, și iarăș Gheorghită sin Hotin, țigan a dumisale vel l(o)g(o)f(ă)t(ului) au ținut pe Măriuța, fată lui Poiană, giudele tot acel mai sus numit, și au făcut doi feciori și o fată, anume Pulalai și Bunea și sor(a) lor, și Pulalaiu s-au dat în partea dumisale vel l(o)g(o)f(ă)t(ului), fiind țigancă dumisale anume (...) ¹ fata lui Fendil Ugliască, iar Bunea, brat Pulalai, s-au venit în partea m(ă)n(ă)stirii fiind pe (...) ¹, fata lui Nicolae Pârțar, țigan a m(ă)n(ă)stirii, dar iar s-au dat și pe acesta vel l(o)g(o)f(ă)t(ului) pentru că în locul acestuia au dat vel l(o)g(o)f(ă)t(ul) pe Păntelei, fecior Cocăi țigan, cu făméia sa (...) ¹, fată lui Vasile Căldărariul, țigan a dumisale, iar sora lui Pulalaiu și a Bunii, anume (...) ¹, pe giumătate fiind a dumisale vel l(o)g(o)f(ă)t(ului) și pe giumătate a m(ă)n(ă)stirii s-au dat să fie întriagă a m(ă)n(ă)stirii pentru giumătate den Maranda, ce iaste p omenită la alt condeiu mai sus, și au rămas Măranda întriagă a dumisale vel l(o)g(o)f(ă)t(ului), fiind-o țigan a dumisale.

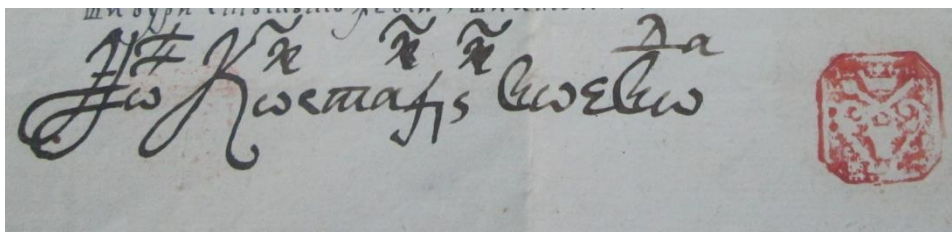
Drept aceia și domniia mea pe împărțala ce s-au făcut am întărit și de la domniia mea ca să-ș(i) stăpâniască fieștecare partea sa de țigan ce li s-au venit la parte, și toți acei mai sus scriș(i) țigani ce s-au venit în partea dumisale vel l(o)g(o)f(ă)t(ului), să-i fie drepti robi în véci a dumisale cu tot rodul lor ce s-ar naște dentru dânșii și uric stătătoriu în véci, și altul nime să nu să amestece peste această carte a domnii mele.

V<\> l<1>t<o> =**zsĭxa** <7261 / 1753> mart<ie> **cÆe** <25>.

Io Costandin vovoda.

(...) **prok vel med<elniker>.**

<Pe verso>: Ispisoc de la mării(a) sa Costantin vod(ă) Racoviț(ă) de împărțal(a) țigan(i)lor m(...) cu al mării sale Mihai vod(ă), țigan(i) ce i-au dat Măn(ă)stirii Sinai. =**zsĭxa** <7261 / 1753>; Ra(...), Țăni, Cerimuș, M(...), Ciogole, Hotin, Bune, Fendil. / 7261 / 1753 mart(ie) 25; Scris la condic(a) Măn(ăstirii) Fâstâci; No. 18 / C. A.

BAR, Documente istorice, MDLXV / 14, original, sigiliu mic octogonal; pe verso altă pecete.

¹ Spațiu gol.

12. 1760 (7269) noiembrie 16. *Ioan Teodor Callimachi (Calmașul) voievod întărește stăpânirea stolnicului Constantin Sturdza pe moșia Vlădești.*

Altă carte domnească de la Ioan Deodor v(oi)e v(o)d din velet 7269 <1760> noemv(rie) 16 ce s-au dat dumisali pah(arnicului) Costandin Sturza tij pentru moșia Vlădeștii ca să o stăpânească nesupărat despri usurgii.

ANI, Colecția Documente, 611/101, copie, nr. 5 (rezumat din perilipsisul iscălit de aga Constantin Sturdza în 1817).

13. 1766 mai 29. *Grigore al III-lea Alexandru Ghica voievod întărește stăpânirea stolnicului Constantin Sturdza pe moșia Vlădești de la olatul Grecenilor.*

O carti g(os)pod de la Grigore Alixandru Ghica v(oi)e v(o)d din velet 1766 mai 29 ce s-au dat lui Costandin Sturza stol(ni)c ca să stăpânească moșia sa Vlădeștii ce au arătat că are la olatul Grecenilor nesupărat despre usurgii.

ANI, Colecția Documente, 611/101, copie, nr. 4 (rezumat din perilipsisul iscălit de aga Constantin Sturdza în 1817).

14. 1794 iunie 6. Hotarnica moșiei Fisoci de la ținutul Tutova.

Copie

Țân(u)t(ul) Tutovii

Înștiințare să faci cu aciașă mărturie hotarnică că după luminată carte(a) pre înălțat domnului nostru mărie sa Mihaiu Costandin Suțul v(oi)e vod ci au adus dumn(ea)lui post(elnicul) Neculaiu Jora, strănepot răposatul(u)i Antiohie Jora biv vel log(o)f(ă)t cătră dum(nea)lui Costin Negre biv vel ban și dum(nealui) Con(stan)d(i)n Costachi biv vel comis, ispravnici de țin(u)t(ul) Tutovvii, prin care să poroncești ca să-i aliagă și să-i hotărăscă părțile de moșii ci ari în hotarul moșii Fisocii care esti pi apa Bârladul(u)i la acest țin(u)t a Tutovii di către alți răzăși și înpregiurași stâlpind (...) cu pietri hotară; și dum(nea)lor rânduții bo(i)eri neputând mergi la fața locului, având trebuințele țin(utu)lui și alte poronci g(os)p(o)d, ni-au rânduit pe noi acești mai gios iscăliți ca după poroncă urmând să facim alegiri.

Deci viind la fața loc(u)i, întâi am adunat pi toți răzășii și înpregiurașii aceștii moșii Fisocii, anumi Antohi vătavul sin Ioan Bogos, i Vasăli sin Manolachi Bogos, i Co(sta)nd(i)n Chichiță, nepot di văr primari lor, i Grigori Măgano, i Postolachi Anton zăt lui Ciolpan, i (...) ¹ Vasilachi (ne) ¹ pot lui Ciolpan, i Vasă(li) ¹ Chiriach tij nepot lui Ciolpan, toți răzăș(i) pi un bătrân ci să cuprindă în hotar Fisocil(o)r, i cuvioșie sa părintile **Athanasii proin igumen, vechil Sfintei Mănăstiri Floreștii**, ci ari la stăpâniri pi moșie Colibanii care să hotărăști pi din gios cu Fisocii, i Dumitrel zăt (Iordach) ¹ Roiul, vichil dumisale spătăresii Saftii Costăchioaei, ci ari la stăpâniri pi moșie Ciorăștii, cari să hotărăște ¹ (...) ¹ Fisocii, și Mereuț(ă) ¹ (Petre) ¹ i Ștefan Ne(...) ¹ (...) ¹ (moș) ¹ ie Borăștii, ci la (...) ¹ văscu (...) ¹ așa cu toți față (...) ¹ (între) ¹ bat să ne a(...) ¹ moșia Fisocii precum au umblat dintru învechimi, și cu cari moșii înpregiur să hotărăști; și întâi ni-au dus la la malul Bârladul(u)i la capul moșii dispre răsărit și la colțul din gios la o gâră ci să cuvine mai gios di gura văii Comisoaei unde au arătat că au fost hotar vechiu, carile diosăbești Fisocii di moșie Colibanii a Mănăstirii Floreștil(o)r, și de acolo apucă drept la apus dând coasti Fisocii cu Colibanii la altă pîiatră vechi ci s-au găsit în drumu(l) cel mari supt multe dialul(u)i din gios de gura Comisoaei în dreptul unii vâlcetii ci mergi din multe dialului, și de acolo drept la dial la apus printr-altă pîiatră vechi ci s-au găsit în multe dialului și tot la apus prin costișă și prin capitile unor pământuri ci vinu din vale(a) Comisoaei pi din gios, și până în culme(a) dialului la capătul Fisocilor dispre apus, unde să lovești în capiti cu moșie Frunțișani, ci vin din Horăeta, și de acolo apucă capul Fisocil(o)r pi culme(a) dialului în sus pisti o movilă mari, și tot culme(a) în sus p(r)intr-altă movilă mai mică pân(ă) în movila ci să numești La Tufile lui Gămălie în capul piscul(u)i, pi cari movilă o o adiveariază și hotarnica Borăștil(or), ci este la mâna lui Mereuță Petre că pi culme(a) dialului să diosăbești capul Fisocil(o)r di cătră capul Borăștil(o)r, și de acolo apucă coasta Fisocil(o)r drept la răsărit prin coada Găbacul(u)i al văii Chetrosul(u)i, și la vali să pogoară prin gura văii Alghiei la o pîiatră vechi ci s-au găsit în buza piscului Alghiei, cari diosăbești în sus Ciorăștii a dum(neaei) spat(aresei) Saftiei di cătră Fisoci, și tot la răsărit pisti drumul cel mari, alături pi din giosu o be(...) ¹ uți di movilă și printr-o movilă ci vini drept piscul a(...) ¹, undi s-au găsit iarăș pîiatră ve(chi) ¹, și tot la răsărit până în malu(l) Bârladul(u)i, unde să închei tot hotar(ul) ¹ Fisocil(o)r, al cărora sâmnii și hotară de giur înpregiur li-au adi(ve) ¹ rit atât Athanasii proin igumenu ot Florești, Dumitru zăt (Ior)dachi Roiul, vivhil d(umi)sali

spătăresii Saftii Costăchioaei, (Mer)¹euță Petre cu ai lui răzăși di (Boră)¹ști, cum și toți răzășii de Fisoci, după cari (...) ¹20 stânjâni, cu (...) ¹di optu palmi, (...) ¹curmeziș capul di(spre) ¹răsărit la malul (...) ¹di sus ci vini (...) ¹piscul văii Alghiei în (...) ¹vin mai gios di gura văii (Comi) ¹soaei în malul Bărladul(u)i, și s-au găsit șapți suti patruzăci și patru stânjâni, apoi am măsurat iarăș culmeziș din buza piscului al gurii văii Alghiei în gios pi drumul cel mari până la pîiatra hotar din gios din gura văii Comisoaei în dreptul gârlii din malul Bărladul(u)i, și s-au găsit șase suti patruzăci și patru stânjâni, patru palmi, iar al triile măsură s-au început la capătul dispre apus din movila ci să numește La Tufele lui Gămălie, și în gios drept pi culme(a) dialul(u)i pisti o moviliță mai mică și pisti altă movilă mai mari, și tot în gios până în dreptul capitil(o)r pământuril(o)r ci mergu în sus și în gios, și în dreptul hotarul(u)i din drumul cel mari, cum și în dreptul gârlii din malul Bărladului, și s-au găsit iarăș șase suti patruzăci și patru stânjâni, patru palme, asămine ca și la mijloc, la cari măsurătură s-au pus și de iznoavă pietri hotară, diosăbind di cătră Colibani din gios și di cătră Ciorăști din sus.

Am întreat pi dum(nea)lui post(elnicul) Neculai Jora câtă parti trage din hotarul Fisocilor și di ari niscavai scrisori să ni arăti dum(nea)lui.

Ni-au arătat un ispisoc de la domnul Mihaiu Racoviță v(oie)vod din anu(l) =zsłzy <7217/1709> iuni<e> lÆ <30> prin cari adiveriază că după giudecata ci au avut Antiohie Jora marile log(o)f(ă)t cu Lupul Costachi biv vel vor(ni)c pentru câtiva părți de moșii din hotarul Vălenii și din hotarul Fisociei, au dat rămas pi vor(ni)c(ul) Lupul Costachi rămîind log(o)f(ă)t(ul) Jora bun s(tăp)¹ânitoriu în Văleni, cum și pi doi bătrâni în hotarul Fisocil(o)r, adeverind pre larg tot hotarul Fisocilor umblă în trii bătrâni, și după hotărătura ci au făcut Velicico Co(s)t(i)n vel vor(ni)c în zălile răposatul(u)i Costandin v(oie)vod bătrânul au ales pi doi bătrâni cumpărăturile log(o)f(ă)t(u)lui Jorii 190 pământuri, iar al triile bătrănu 95 pământuri au rămas a răzășil(o)r, pentru cari și însuș răzășii au (...) ¹lor au fost și esti (...) ¹un bătrân (...) ¹Jorăi, au au mai arătat p(...) ¹(...) ¹Jora (...) ¹, ficior lui Antonii Coce(...) ¹(...) ¹din anul =zsłxg <7217/1709> noemv<rye> dÆ <4> (...) ¹, prin cari adiver(iază) ¹că au vîndut parte(a) Brîndușii, strămoașii lui, din hotarul Fisocil(o)r din gumătati de bătrănu a cince parti dum(i)sale stol(nice)s(ei) Ilincăi Joroaei, care cumpărătură fiind cu 47 ani în urma ispisocului, i-au mai pricinuit răzășii și din bătrânul lor i-au scos a zăce parti, după cari scrisori învoindu-să au priimit dum(nea)lui post(elnicul) Neculaiu Jora de au luat parte(a) de giosu alături cu moșiea Colibanii a Mănăstirii Floreștil(o)r, alegându-să parte(a) dum(i)sali post(elnicului) Neculai la capătul dispre răsărit la apa Bărladul(u)i 520 stânjâni, 80 p(o)l palmi, însă pi doi bătrâni întregi, și cu a zăce parti din bătrănu(l) răzășil(o)r, parte(a) Brîndușii, cari parti i s-au diosăbit din gura gârlii în malul Bărladul(u)i ci vini mai gios di gura văii Comisoaei din hotarul Colibanil(o)r în sus până undi s-au plinit 520 stânjâni, 60 pol palmi, și s-au pus pîiatră într-o moviliță cari diosăbești parte(a) din gios a dum(i)sali post(elnicului) di cătră parte(a) răzășil(o)r cu sumă de 223 stânjâni, 1 p(o)l palmi, iar la mijlocul moșii viindu-să parte(a) dumisali post(elnicului) Jorăi 451 stânjâni, 4 palmi, iarăș pi doi bătrâni întregi și cu a zăce palmi din bătrănu(l) răzășilor, i s-au diosăbit din pîiatra ci s-au găsit în drumu(l) cel mari în gura vâlcii din gios di gura văii Comisoaei în dreptul gârlii de la malul Bărladul(u)i, iarăș din hotarul Colibanilor în sus pi drumu(l) cel mari până undi s-au plinit 451 stânjâni, 4 palmi, și s-au pus pîiatră cari diosăbești parte(a) dumis(ale) post(elnicului) di

cătră parte(a) r(ă)¹zășil(o)r cu sumă de 193 stănjăni, 4 palmi, cum asămine la capul moșii dispre apus pi multe dialului viindu-să parte(a) dumisali post(elnicului) Jorăi iarăș 451 stănjăni, 4 palmi, iarăș pi doi bătrâni întregi și cu a zăci palmi din bătrânul răzășil(o)r i s-au diosăbit din pîiatra ci s-au pus drept capitile pămînturil(o)r în dreptul gurii gârlii din malu(l) Bărladului și în dreptul pietrii din d(rumul)¹ cel mari di supt muchi și din giosu di gura văii Comisoaei (pe)¹ culme(a) dialului în sus până undi (...) ¹ 451 stănjăni, 4 (palmi)¹, și s-au pus pîiatră hotar (...) ¹ parte(a) dumis(ale) post(elnicului) di l(...) ¹ (...) ¹ parte(a) răzășil(o)r, iarăș cu su(...) ¹ (...) ¹ (19)¹, 4 palmi, și așa s-au încheiat alegire(a) părții (...) ¹ (postelnicului) ¹ Neculaiu Jora din tot hotarul Fisocil(o)r di cătră parte(a) r(ăză)¹șil(o)r și di cătră alți înpregiurași, cu cari hotărătura și alegiri mulțămindu-să atât toț(i) înpregiurașii, cum și răzășii di Fisoci, unii cari au știut c(ar)¹ti au iscălit cu mâna lor, iar care n-au știut carti au pus degitele în loc de peceti; Pentru aceia am dat și de la noi aciaștă mărturii hotarnică ca să fii de îndreptari.

=așlkd <1794> iuni<e> qÆ <6>.

Vasăli Bușilă hotarnic.

Ioan Cârjă diiac, hotarnic.

Iar noi răzășii Bogosăști și Ciolpănești neștiind carti ni-am rugat log(o)f(ă)t(u)lui și Ioan Cârjă di ni-au scris numile, și noi am pus degitele.

Eu Antohi vătav(u)l sin Ioan Bogos, am pus degitul.

Eu Vasăli sin Manolachi Bogos, am pus degitul.

Eu Costand(i)n Chichiță, nepot di văr primari Bogosăștil(o)r, am pus degitul.

Eu Grigori Măgan am pus degitul.

Eu Postolachi Anton zăt lui Ciolpan am pus degitul.

Eu Iordachi Vasălachi, nepot lui Ciolpan, am pus degitul.

Eu Vasăli Chiriac tij, nepot lui Ciolpan, am pus degitul.

Și noi toți răzășii di Fisoci din parte(a) din sus.

Și eu Athanasii proin igumenu am fost față.

Neputând noi a mergi la fața locul(u)i, având trebuințele țân(u)t(u)lui, am rânduît pi acești iscăliți mai sus hotarnici și după a lor alegiri și cercetari am iscălit și noi, iar cari parti nu să va mulțami, ușa luminatul(u)i divan esti dișchisă, măcar că s-au cunoscut că hotarnica esti cu priimire(a) tuturor părțil(o)r, și pentru aceia am întărit și cu a noastri iscălituri.

Costin Negr(e) ban.

Constand(in) Costachi com(is).

<La fila a doua>: Palma g(os)p(o)d cu cari s-au măsurat moșie.

ANI, Colecția Documente, 611/117, copie din 28 iulie 1823, rupt.

¹Rupt.

MOȘILE RÂNCENI ȘI SPÂRCOCENI DIN ȚINUTUL ISTORIC AL FĂLCIULUI (SEC. XVIII - PRIMA JUMĂTATE A SEC. AL XIX-LEA)

Costin CLIT*

Cuvinte cheie: istorie medievală și modernă, proprietăți boierești, familii de proprietari, vânzări, cumpărări, judecăți.

Keywords: medieval and modern history, boyar properties, family of owners, sales, purchases, trials.

Abstract

Rânceni and Spârcoceni estates from the historic county of Fălciu, the present county of Vaslui, are located near the Prut river. Among the owners who have ruled these lands, we recall those from the families Safer, Luca and Codreanu, the latter one more known in the Romanian historiography. In this study we present the flow of property in the eighteenth century and in the first 4 decades of the nineteenth century and we value a series of original documents.

O încercare istoriografică asupra satului Rânceni, comuna Berezeni, județul Vaslui, este una recentă și aparține profesorului de istorie Ștefan Plugaru, care a reușit să valorifice puținele documente publicate pentru perioada de care ne ocupăm în studiul de față, fără a reuși să facă lumină¹.

Primele atestări documentare

Rânceni

Mihalache Cehan medelnicer și Agărici vornic glotnâi hotărâsc la 22 octombrie 1756 „satul Râcenii a dumisali Radului Racoviț(ă) vel log(o)ff(ă)t, ci esti la țân(utul) Fălciului, însă ca să hotărâm două părți dintr-acest sat dum(i)sali vel log(ofătului), iar a trie parte răzășilor”. Partea logofătului se întindea din dealul Sărata (est) „spre apus pi podiș pisti vale(a) Mușățai și trecând Mușata până într-un drum”, continuă spre apus „trecând pisti vale(a) Râcenilor, mergând alături pi din sus cu Spârcocenii, moșae răzășască, și iarăș mergând la dial p(r)in niști râpușoari pân(ă) în za(re) dialului”, peste valea Saca, la puțul lui Pleș, apoi spre Copăceana, de aici spre răsărit peste văile Saca, Rânceni (Rânceni) și Mușata, până în dealul Sărata. Au dat mărturie Ignat din Roșăeci (Roșiești) și Sandul Codrianu, nepotul lui Pleș². Hrisovul domnului Mihai Racoviță din 20 martie 1708 arată întinderea moșiilor Râcenii și Spârcocenii până în

* Profesor de istorie, Colegiul Național „Cuza Vodă” Huși.

¹ Ștefan Plugaru, Ioan D. Marcu, *Râncenii din depresiunea Elanului (File de monografie)*, Editura Stef, Iași, 2014. Vezi și recenzia semnată de Costin Clit, Ștefan Plugaru, Ioan D. Marcu, *Râncenii din depresiunea Elanului (File de monografie)*, Editura Stef, Iași, 2014, p. 234, în „Prutul”. Revistă de cultură, Huși, Anul IV (XIII), nr. 2 (54), 2014, pp. 189 - 192.

² Arhivele Naționale Iași (în continuare ANI), Colecția Documente, 611 / 65.

pârâul Mușata³. În documente întâlnim următoarele forme ale numelui satului: Răceni, Răiceni, Rânceni (astăzi Rânceni).

În 1772 făcea parte din ocolul Prutului⁴, iar în 1774 din ocolul Mijlocului și aparținea vistiernicesei Ilinca. Catagrafia din 1774 înregistrează un ruțaș, un preot sau diacon și trei „*volintiri duși la oaste*” și 23 capi de familie birnici.⁵ Înglobează satul Sărata și probabil Țiganca⁶. În catagrafia de la 1820 Râncenii sunt recenzați împreună cu Troenașii și sunt înregistrați 93 liudi, printre care preoții Vasile și Apostu, diaconii Ioan și Gregore⁷. Catagrafia precizează: „*Troenași i Rânceni, moșiile a luminării sale domniții Ralu Moruz și a dum(i)sale spat(arului) Petrachi Rosăt i răzășască*”⁸. Rallu Moruzi, născută în 1782, a fost fiica lui Alexandru Moruzi și a Zoei Rosetti (fiica marelui spătar moldovean Lascăr Rosetti); în 1821 se găsea printre grecoaiacele care luptau pentru libertate. A fost căsătorită cu Grigore Gherachi și se pare că mormântul ei se află în Cimitirul Bellu din București⁹. Alexandru Moruzi, cunosător al limbilor franceză, italiană, latină, arabă, persană și turcă, posesor al unei bogate biblioteci, adevărat filosof, mare dragoman (1780-1792), devine domn al Moldovei (martie-decembrie 1792; 19 septembrie 1802-12 august 1806; 5 octombrie 1806-martie 1807) și în Țara Românească. Moare la 10 iulie 1816 la Constantinopol¹⁰.

Spârcoceni

Moșia Spârcoceni, conform hotarniceii din 28 iulie 1816 a postelnicului Ion Tăutu, era situată între „*drumul târgului*” (drumul Fălciului) „*ci-i pi dialul ci esti întri pârâul Mușata și a Suhulețului*”, moșia Stuhuleț, lacul de pe dealul dintre văile Copăceana și Saca, puțul lui Pleș și moșia Răiceni (Rânceni), proprietatea lui Petrachi Roset/Ruset, moșiile Ulmi și Crăstinici¹¹. Moșia Ulmi a fost în proprietatea vistiernicului Iordachi Balș, iar după moartea sa a trecut în cea a casei domnului Alexandru Moruzi¹². Vistiernicul Iordachi Balș stăpânea la 1802, conform *Condiciei liuzilor*, Mușata, Berezăni și Troenași. Râncenii nu sunt menționați¹³. Redăm în continuare o „*închiptuire*” de hartă / plan din 1816 care reflectă realitățile de la „*starea*

³ ANI, Colecția Documente, 611/116.

⁴ P. G. Dmitriev, P. V. Sovetov, *Moldova în epoca feudalismului*, Editura Știința, Chișinău, vol. VII, partea I, p. 69.

⁵ *Ibidem*, partea a II-a, p. 210.

⁶ *Tezaurul toponimic al României*. Moldova, vol. I, partea a 2-a, coordonator Dragoș Munteanu, Editura Academiei Române, București, p. 991.

⁷ *Catagrafiile Vistieriei Moldovei (1820 - 1845)*. X. Ținutul Fălciului, Partea 1 (1820), volum editat de Mihai-Cristian Amărieuței și Mircea Ciubotaru, Casa Editorială Demiurg Plus, Iași, 2016, pp. 310 - 313.

⁸ *Ibidem*, p. 477.

⁹ Florin Marinescu, *Familia Moruzi din Trapezunt. Scurt studiu genealogic*, Editura Corint, București, 2019, p. 75.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 42 - 54.

¹¹ ANI, Colecția Documente, 611/80.

¹² ANI, Colecția Documente, 611/116.

¹³ Th. Codrescu, *Uricarul sau colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*, Tipografia Buciumului Român, Iași, 1886, vol. VIII, p. 249.

locului”¹⁴, executată de inginerul Ioan Tăutul, odată cu hotarnica spătarului Ioan Costachi din 28 iulie 1816¹⁵.

Moșâ(i)e Copăciana pi Hulubăț				Suhulețul răzășasc, ari și vist. Iordache Balș cumpărături.	Scortăni, Ștefeni răzășască moșie
Răsărit	Răiceni, ci cu protimis i-au răscumpăra t vist. Iordachi Balș di la vist. Nastasăica.	Răiceni, cumpărături a log(o)f(ă)t(u)l ui Racoviț(ă).	Spărcoceni	Răcămuș a vist(iernicu)l ui Iordachi Balș.	Apus
Troenaș(i)) Berezăni, a vist. Iordachi Balș.					Țăpenii, moșâ(i)e Luculiască
					Țăpeni a Sfeti Savii
					Viltoții, Goroneștii a Arghiroaei
					Hurduzăii a lui Bădros
Drumul Fălciului					Grozăștii a vist. Balș
Apa Mușății					
Muntenii , a vist. Iordachi Balș.	Crăstânicii, moșâ(i)e a Rusăteștilor	Ulmii, a vist. Balș.	Mușata, a vist. Balș.		

Un sat Spărcoceani, astăzi dispărut, a existat în ținutul Orhei, situat pe valea Hulboacei, afluent al Bâcului, în apropiere de Chișinău, unde Andrei Mihuleț, fost pârcălab, deținea un bătrân - bătrânul Jidan, conform documentului din 22 mai 1656¹⁶, atestat la 10 martie 1680 cu a treia parte, cumpăratură de pe moșul său Mihul¹⁷. Ștefan, Gligoraș, Miron și Sandul, feciorii lui Vârlan, nepoții lui Apostol Mihulețu, vând la 20 martie 1731 marelui logofăt Darie Donici a lor dreaptă ocină și moșie, pe care le aveau de pe moșul lor Andrei Mihuleț, „*la sat la Ceucani și la Spărcoceni*” de la ținutul

¹⁴ ANI, Colecția Documente, 611/77.

¹⁵ ANI, Colecția Documente, 611/73; *ibidem*, 611/74; *ibidem*, 611/80.

¹⁶ Sergiu Bacalov, *Neamul Mihuleștilor în țara Moldovei în secolul al XVII-lea- începutul secolului al XVIII-lea*, în „Revista de istorie a Moldovei”, nr. 3 - 4, p. 55.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 54 - 55.

Orheiului, „a patra parte din săliște, și din țarină, și din fânațu, și din tot locul, cu tot venitul”¹⁸.

Spătarul Ioan Codreanu prezintă în jalba din 22 iunie 1827 „vii dovezi din carile să pot lumina dreptățile meli și să pot cunoaști strâmbătățile ce am suferit atâta vreme”, printre care un ispisoc de la domnul Bogdan al III-lea din veletul „7016 <1507 septembrie 1-1508 august 31> de cându sânt trecuți(i) trii suti optusprezăci ani, prin carile să dovedești că trupul aceștii moșii nu esti numai câtu cuprinde parte(a) aceea pentru cari m-am giudecat și din cari cu înființare(a) ci au făcut înprotivnicii mii au luat trii părți din driapta me parti după dovezi, ce încă pi atâta de două ori / după dovada sămnilor ce cuprindi ispisocul pomenit, și aceli două părți Dumnezeu știe din ce vreme vor fi (i)eșite în vânzări de la răzăși cătră niamul bo(i)erilor Costăchești, căci astăzi să gășascu stăpânindu-să de cătră dum(nea)l(u)i Șarban Negel”¹⁹. De la Bogdan vodă este cunoscut un suret de pe hrisovul din 22 martie 1508, prin care întărește lui Petre Soholeț și fratelui său Marcu „giumătate de siliște de pe Hulubăț, din gios de Soholeț, la fântâna cu budăiul, mai din sus de gura Mușatei, partea cea din gios”, cumpărată de la Oană Istăvoiu, fiul lui Giurge Istăvoiu, însă „să le fie în două aceea giumătate: din ce giumătate de săliște să fie lui Petru Soholeț, însă parte despre Istăvoiu, unde este și casa lui, iar cealaltă giumătate din giumătate de săliște să fie frățini-său, lui Marcu, însă partea cea dinspre Prut”. Traducerea documentului a fost realizată la 3 aprilie 1809 de către Pavel Debrici, a cărui copie datează din 28 ianuarie 1815 și este încredințată de banul Beldiman. Suretul amintit este încredințat la 19 iunie 1827 de vel vornicul Hristoveghie (sic!) și Ioan Catargi (pentru respectarea adevărului istoric, vel vornicii Iordache Catargiu și Neculai Hrisoverghi). Gheorghe Ghibănescu transcrie documentul din actele casei Codreanu din Bârlad²⁰. Suretul este invocat de spătarul Ioan Codreanu în jalbele din 22 iunie 1827 și 15 mai 1834, când s-ar fi găsit la vornicul Șerban Costachi Negel (cca 1775 - 25 aprilie 1828), respectiv la clironomul său - Iancu Costachi Negel (cca 1800-1851), proprietari pe o parte din Spârcoceni²¹. Este cunoscută stăpânirea lui Șerban Costachi Negel în moșiile Mălăiești, Tupilați, târgul Fălciu, ținutul Fălciu, și Scobâlteni, ținutul Cărligătura²². Prin împărțea făcută la 23 aprilie 1791 cu frații săi, Șerban Costachi primea toată moșia Mălăiești, cu casă, vii și altele, moșia Hănăsăni de pe valea Elanului, cu vatră de iaz, „moșia Copăceana, câtă au stăpânit-o tatăl nostru de la hotărâre(a) moșii Călugăreștii încoace”, 6 sălașe de țigani și părțile de moșii de la ținutul Dorohoiului, zestrea băneșei Elenca Canta²³.

¹⁸ ANI, Colecția Documente, 412/108.

¹⁹ ANI, Colecția Documente, 611/132.

²⁰ Theodor Codrescu, *Uricarul sau colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*, Tipografia Buciumului Român, Iași, vol. 23, pp. 6 - 9. Mihai Costăchescu, *Documentele moldovenești de la Bogdan voevod*, Fundația Regele Carol II, București, 1940, pp. 242 - 245, nr. 36. DIR, XVI, A. Moldova, vol. I, pp. 77 - 78, nr. 73.

²¹ Vezi Anexa.

²² Elena Monu, *Familia Costache. Istorie și genealogie*, Editura Sfera, Bârlad, 2011, pp. 92 - 97.

²³ ANI, Colecția Documente, 386/37; Călugăreștii, probabil în amintirea Vadului Călugărilor, așezare veche pe care s-a dezvoltat la sfârșitul secolului al XV-lea Fălciu ca târg de vad. A se vedea Mircea Ciubotaru, *Revizuire toponimice: Fălciu*, în „Studii și materiale de istorie medie”, XX, 2002, pp. 327 - 342; republicat în „Pruțul”. Revistă de cultură, nr. 1, Huși, 2003; și în Mircea Ciubotaru, *Cercetări de onomastică Metodă și etimologie*, Casa Editorială Demiurg Plus, Iași, 2013, pp. 222 - 223.

Mihai Costăchescu, care a preluat suretul publicat de Gheorghe Ghibănescu în *Uricarul*, admite că este vorba despre o seliște ce a aparținut moșiei Ivănești, înglobată în trupul moșiei Țibănești²⁴. Credem că este nevoie de o cercetare aprofundată și o nouă interpretare a documentelor. În planul din 1816, așa cum se observă mai sus, Ioan Tăutul așează satul Copăceana pe Hulubăț. Să fie vechea denumire a pârâului Copăceana²⁵? Un document din 6 decembrie 1677 susține aserțiunea noastră. Astfel, Costantin, fiul Savei din Bălănești, împreună cu frații săi mai mici pe care îi avea sub îngrijire - Hortolomei, Vasili, Loghina, Vasâlca și Stratica - „și nefiindu-i putându-i țâni ca-s(ă) nu ne (în)striinăz(e) din părințai părințelor noștri să ne ducim p(r)in țări streini” - , dăruiesc paharnicului Ștefan Cerchez moșia părintească cumpărată de la Edul, „parti(a) Todires(ei) în de(a)lul Holbățului despre so(a)ri răsare, din vale(a) Elanului spri Copăceana păr(ă) în locul târgului” Fălciu²⁶. Stăpânirea comisului Ștefan Cerchez și a soției sale Acsița pe partea „de moșie din dialul Holovățului despre soare răsare din vale(a) Elanului spre Copăce(a)na până în locul târgului” și altele vor fi întărite de Constantin Cantemir la 3 mai 1690²⁷. Dealul Holbățului (Hulubăț) nu poate fi decât Copăceana. Evident că și pârâul purta același nume. Satul este străbătut astăzi de la nord la sud de pârâul Copăceana, care are ca afluent pârâul Copăceana mică (conform *Planului local de dezvoltare durabilă a comunei Fălciu* din 2007)²⁸. O abordare istorică a trecutului satului Copăceana lipsește până în prezent²⁹.

În 1823 este invocat un hrisov de la domnul Ieremia Movilă din 7109 <1600 septembrie 1-1601 august 31> în care se arată că „a cince(a) parti din Crăstănăci” „să începu din drumul Sărății și spre apus pără în malul Mușății, unde să întâlnescu cu Spărcocenii”³⁰.

Familia Safer

O spiță genealogică întocmită pe la 1816 ni-l indică pe un Safer „cu ai lui”, Tofana (moșia vândută), Vasile (moșia vândută), Ioan (are un fiu, Ioan, care la rândul său are pe Ștefan și Ioniță) și Toader, sterp („Acesta l-am apucat în viață foarte bătrân și mi-au dat mărturii că știe pentru părțile lor că sânt vânduti lui Ștefan Luca”)³¹. Vasile Safir de Rânceni adevărea ca martor în zapisele de cumpărătură ale domnului Constantin Cantemir (decedat la 16/26 martie 1693)³² și a urmașilor săi, cum ar fi cel din 10 decembrie 1696³³.

²⁴ Mihai Costăchescu, *op. cit.*, p. 244.

²⁵ Despre dealul și pârâul Copăceana a se vedea George Ioan Lahovari, General C. I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, Stab. Grafic J. V. Socecu, București, 1899, vol. II, pp. 621 - 622.

²⁶ ANI, Colecția Documente, 386/30.

²⁷ ANI, Colecția Documente, 386/36.

²⁸ https://cndd.ro/wp-content/uploads/2018/08/AL21_Falciu_rom.pdf

²⁹ Localitatea Copăceana nu a fost înregistrată de Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliographic al localităților și monumentelor medieval din Moldova*, București, 1974.

³⁰ ANI, Colecția Documente, 611/53, f. 22; *ibidem*, 611/116.

³¹ ANI, Colecția Documente, 611/77.

³² Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade (Documente slavo-române)*, Tipografia „Dacia” P. & d. Iliescu, Iași, 1912, vol. VII, p. XXI, nota 1.

³³ Theodor Codrescu, *Uricarul*, vol. 23, pp. 185 - 186, nr. 63.

Maria, fiica lui Ionașcu Bănosul și a Anastasiei, împreună cu soțul ei Zota, dau vărului lor Vasile Safer la 27 august 1705 partea lor „din moșae Spărcocenii, ci esti alături cu Răicenii, adică parte(a) maicii sale Anastasii, fata Nenciului”. Anastasia (Nastasia), fiica Nenciului, era mătușa lui Vasile Safer, iar cel din urmă avea o soră Tofana. Un Ion, nepotul Mariei, îi dă și el partea ce o avea în Spărcoceni în aceeași zi³⁴. Vasile Safer vinde la 21 mai 1706 lui Ștefan Luca, al doilea vistier, „a sa driaptă moșă(i)e și a surori-sa Tofanii, și a mătuși-sa Nastasie Bănăsoae, fata Nenciului, din sat din Spărcoceni, cari loc să hotărâști spre răsărit în Mușata, spre apus până în dialul Cop(ă)cenilor, pi din gios cu Răicenii, pi din sus cu Suhulețul”³⁵.

Dima, fiul lui Ion Safer și nepotul lui Vasile Safer, adeverește la 29 aprilie 1793 vânzarea părții de moșie din Spărcoceni de „moși-meu Vasil(e) sin Safer toată parte(a) lui și a surori-sa Tofanii, și a mătuși-sa Nastasii Bănăsoai, fata Nenciului”. Vasile Safer a fost „dreptu răzeș, după cum arată zapisile lor de vânzare”³⁶. Gheorghe și Dima Safir (Safer) dau mărturie pentru satul Ețcani, numit anterior Sacotești, Curinegri și Hârtopul lui Cenghiri (înainte de a fi sat). Documentul este fără vealeat³⁷.

Familia Luca

Antonie (Andoni), fiul lui Andrii Borș din Rănceni (Răiceni), împreună cu soția și fiii săi, vând la 27 aprilie 1706 vistiernicului al doilea Ștefan Luca a lui dreaptă ocină și moșie din Rănceni „câtă să va alege și di pi tatăl său și di pi maică-sa cu vatră de sat, din țarină, din fânaț și din câmpu”³⁸. Iftodi, ginerele lui Ion Ghideiu, cu soția sa Ștefana, fiica Dochii, nepoata Ungurosoaei din Spărcoceni, vând la 23 martie 1707 lui Ștefan Luca a sa „driaptă moșă(i)e lor din Spărcoceni pe bani gata”³⁹. În actul de compromis din 26 martie 1815 este consemnată vânzarea respectivă la 23 iunie 1707⁴⁰.

Ion Racliș, nepotul marelui armaș Drăgan, dăruiește la 19 iunie 1708 nepotului său Ștefan Luca părți de moșii din Suhuleț (Stuhuleț), Țăpeni pe Elan, Brițcani, Negrilești cu balta Geamăna de pe Prut, Pungești pe Racova, Torhani (Trohan), Bogdana, Vlamnic și vecinii din Bărboși⁴¹, a căror stăpânire îi este întărită de către domnul Mihai Racoviță la 20 iulie 1708⁴². Marele vistiernic Ion Paladi primește la 2 decembrie 1705 danie o parte din satul Pungești de la popa Alexandru sin popa Renți⁴³, lăsată lui Nicolae Paladi în 1727⁴⁴.

³⁴ ANI, Colecția Documente, 611/53, f. 12; ANI, Colecția Documente, 611/77.

³⁵ ANI, Colecția Documente, 611/53, f. 12; *ibidem*, 611/132; *ibidem*, 611/150; *ibidem*, 611/68; Costin Clit, *Documente hușene*, Editura PIM, Iași, 2016, vol. IV, p. 83, nr. 73.

³⁶ ANI, Colecția Documente, 611/15; *ibidem*, 611/150.

³⁷ Theodor Codrescu, *Uricarul*, vol. 23, pp. 376 - 377, nr. 109.

³⁸ ANI, Colecția Documente, 611/53, f. 12; ANI, Colecția Documente, 611/77; *ibidem*, 611/150; Costin Clit, *op. cit.*, p. 83, nr. 73.

³⁹ ANI, Colecția Documente, 611/53, f. 12; Costin Clit, *op. cit.*, p. 83, nr. 73; ANI, Colecția Documente, 611/77.

⁴⁰ ANI, Colecția Documente, 611/68.

⁴¹ ANI, Colecția Documente, 794/11.

⁴² ANI, Colecția Documente, 794/12.

⁴³ Preotul Ioan Antonovici, *Documente bărlădene*, Tipografia și legătoria de cărți Const. D. Lupașcu, Bârlad, 1915, vol. III, p. 193, nr. CCXVIII.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 317.

Gavril Oltinescu, fiul căpitanului Stratulat, ginerele Zahariei lui Brădeiu de Răiceni, cu soția sa Trohina, fac danie la 20 iunie 1709 logofătului al treilea Ștefan Luca „*parte(a) lui câtă s-ar alege din sat din Răiceni din parte(a) di gios, cari loc esti la împărțală cu alde Pleș(a)*”⁴⁵.

Domnul Mihai Racoviță întărește la 20 martie 1709 zapisele de cumpărătură a lui Ștefan Luca treti logofăt „*adică un zapis de la Vasăli Safer pi parte(a) sa ș(i)-a surori-sa Tofani(i), și a mătușii lui a Nastasie(i), ci să va alege din sat(ul) Spărcoceni. Alt zapis de la Andonie sin Andriiu Borș pi parte(a) lui din Răinceni di pi tată-său și di pi maică-sa, cari esti într-un hotar hotar cu Spărcoceni. Alt zapis de la Iftodi, ginirile lui Ion Ghideiu, pi parte(a) lor din Spărcoceni, cari zapisi sânt încredințați și de bo(i)eri*”⁴⁶.

La 1 august 1709, Mihai Racoviță îi întărește lui Ștefan Luca zapisele încredințate de mitropolit și boierii vremii pe „*părțile de moșă(i)e din Bălănești i Țăpeni pi apa Sărății i din Răiceni. Un zapis de la Aftinie Golișă vorniciasă de poartă, și de la fiul său Paladie, c-au dat danie părțile lor ci au avut în Bălănești i în Țăpeni, log(o)f(ă)t(u)lui al triile(a) Ștefan Luca. Alt zapis de la Gavril Oltinescu c-au dat danie parte(a) lui din Răiceni din parte(a) di gios, cari loc esti la împărțală cu alde Pleș*”⁴⁷.

Ștefan Luca vistiernicul a cumpărat în 1704 de la sulgerul Talabă moșia Talaba, situată pe Bujor, iar în 1707 două părți din Chițivoești de la Trohin Poroschi, întărite la 1709 de către domnul Mihai Racoviță. Amenajează un iaz și construiește o moară anterior anului 1711 „*înaintea Moscalilor celor de demult, când au venit Pătru împărat aice în țară, care moară au stăpânit-o tot cu pace trăind părinții acestora și n-au zis Bădroștii nimic; și după rădicarea Moscalilor viind Tatarii în țară a ars moara și s-a stricat iazul și a șezut pustiu locul câtăva vreme; pe urmă s-a apucat stol. Toma Luca și de iznooavă a ezit iazul tot într-acel loc și a făcut moară*”⁴⁸. Talaba a fost un sat situat în partea de nord a localității Deleni (astăzi în comuna Hoceni, județul Vaslui).

Remarcăm și intrarea comisului Adam Luca ca răzeș în moșia Oțeleni, pe apa Bujorului, prin dania din 5 octombrie 1699, când primește părțile lui Simion și Ioana, copiii lui Andrei Bogza, a cincea parte dintr-un bătrân, dar și prin zapisele de cumpărătură din decembrie 1703, 10 aprilie 1704 (era paharnic), iar la 20 mai 1713, când era sulger, își face inventarul părților stăpânite aici. Adam Luca avea proprietăți la Zabulichii - Goești (satul Câșla de pe Bujor) și Bărboși pe Moisia⁴⁹.

Ștefan și Adam Luca sunt fii lui Gavril Luca⁵⁰, nepotul Tofanei, fiica lui Drăgan, fost armaș, care la 18 februarie 1681, împreună cu fiul ei Ion și „*cu hăicăme Anghelușă*”, îi vinde lui și altui nepot, Toderășco sin Gorii, dreaptă moșie și ocină din Hulturești, Drăgănești, Mățăști, Pirluești, Lungeni și din tot hotarul Bărboșilor⁵¹. Tofana era fiica lui Drăgan, fiul Tudorei și al căpitanului „*Gabără*”⁵², nepotul lui Cornea,

⁴⁵ ANI, Colecția Documente, 611/53, ff. 12 - 12v.; ANI, Colecția Documente, 611/77; *ibidem*, 611/150.

⁴⁶ ANI, Colecția Documente, 611/53, f. 12v.; *ibidem*, 611/132; *ibidem*, 611/150; ANI, Colecția Documente, 794/13.

⁴⁷ ANI, Colecția Documente, 611/53, f. 12v.; vezi și f. 20.

⁴⁸ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, pp. LXXVII - LXXVIII.

⁴⁹ *Ibidem*, pp. LXXII - LXXIII.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 5, nr. VIII.

⁵¹ *Ibidem*, p. 2, nr. IV.

⁵² Pentru numele tatălui a se vedea ANI, Colecția Documente, 611/67.

strănepotul Neacșai și a lui Toader Păcurar. Domnul Alexandru Iliaș îi întărea fostului comis Drăgan la 13 ianuarie 1621 „*dreptele lui ocine și dedine, satul anume Brițcanii partea de jos, care este la gura Largii, unde a fost casa lui Oană Lărgeanul, cu bălțile de pește la Prut, care se numesc Geamenele și șomuldoaele și gârlele, care sânt în ținutul Chigheciu, din dreptele lor privilegii*”, pe care le-au avut de la Petru voievod cel Bătrân și Ștefan cel Tânăr „*și de împărțire de la Alexandru voievod*”. Satul Brițcani a fost pierdut „*cu asupreală de la Ureche vornic și el l-a scos de la dânsul cu multă cheltuială*”. Drăgan avea „*și el și alți frați și veri pe acest sat*”, însă până când își vor plăti banii cheltuiți -150 de ughi -, „*el singur a căpătat și privilegiile cele mai sus scrise de la tătari, ca să-i fie lui cu tot venitul*”. Alexandru Iliaș îi întărește fostului comis Drăgan stăpânirea pe jumătate din satul Hulturești, partea din jos (Drăgănești), pe Moisia, ținutul Fâlcui, cu locuri de mori „*pe acest pârâu și pe cealaltă parte a Moisieii dinspre răsărit, care este din hotarul Pirlueștilor*”, cumpărat, ales și stălpit „*din dreptele lui direse de la Radul voievod și de la Gașpar voievod*”, precum și un loc de moară pe Moisia, din hotarul Bărboșilor⁵³. Ispisocul din martie 1666 de la Gheorghe Duca face referire la cel al lui Alexandru Iliaș din 13 ianuarie 1621 „*precum că ar fi dres*”. La 1 iulie 1814, vel vornicul Hrisoverghi, Panaite Cazimir și Ianacachi Pruncu, decideau în puterea documentului din 28 noiembrie 1748 „*ca pi câț(i) răzăși sânt trecuți anumi în ispisocul răpousatului domn Miron Barnovschi v(oie)vod din let 7136, cari împreună cu Drăgan armașul și cu tatăl său Gabără căp(i)t(an) s-au giudecat cu Grigori Urechi, pi atâti părți să să socotiască și satile aceste, Brițcanii, Negârleștii <Negrilești - N.A.> și bălțile; și o parte dintru aceste a lui Drăgan armașul și a lui Gabără căp(i)t(an) să o stăpâniască dum(nea)lui stol(ni)c(ul) Ion Codrianul de veci*”⁵⁴. Miron Barnovschi întărește la 11 martie 1628 lui Gabără căpitan, fiilor lui Drăgan fost armaș și răzeșilor lor, ocină la Negrilești și Brițcani și balta Geamăna, revendicate de Grigore Ureche, ce ar fi fost cumpărate de vornicul Nestor Ureche de la Nistor Cornescu, Nicula Galbănuș și alți răzeși. Gabără și răzeșii săi au jurat „*în sfânta episcopie din târgul Huși pe sfânta evanghelie dinaintea rugătorului nostru, chir Mitrofan episcop de Huși*”⁵⁵. La 28 noiembrie 1748, în timpul judecății cu vel vornicul Costachi și hatmanul Iordache Cantacuzino, stolnicul Toma Luca cerea „*să i să de(a) parte cât unu(i)e din răzăși*” din partea armașului Drăgan din „*Brițcanii, Negârleștii <Negrilești> și bălțile Gemine și cu gârile din Prut*”⁵⁶.

Ștefan Luca are un fiu, pe Toma Luca, a cărui fiică Ecaterina (Catrina) s-a căsătorit în 1762⁵⁷ cu Dediu Codreanu („*Dediuleasa Codrenița*”), fiul lor fiind stolnicul Ioan Codreanu, născut în 1763, iar urmașul acestuia este Dimitrie Codreanu (ca proprietari în Spărcoceni)⁵⁸. O altă fiică a stolnicului Toma Luca a fost căsătorită cu C.

⁵³ DIR, XVII, A. Moldova, V, pp. 16 - 18, nr. 21.

⁵⁴ ANI, Colecția Documente, 611/67.

⁵⁵ DRH. A. Moldova, XIX, pp. 436 - 442, nr. 323.

⁵⁶ ANI, Colecția Documente, 611/67. Vezi și *ibidem*, 611/117.

⁵⁷ Preotul Ioan Antonovici, *Frații Gheorghe și Neculai Roșca - Codrianu. Fondatorii Liceului și a Școalei Secundare - Profesionale de fete din Bârlad*, Tipografia George V. Munteanu, Bârlad, 1908, pp. XI - XII.

⁵⁸ Conform unei spițe genealogice de la 1816; ANI, Colecția Documente, 611/77.

Negrea, care în 1777 se judeca cu Iordachi Bădros pentru a cincea parte din moșia Chițivoești, numită și Talaba⁵⁹.

După jalba lui Ignat Vârlan, Antohi Luți și Sandu Pleș, domnul Constantin Racoviță scrie la 7 februarie 1752 stolnicului Scărlătachi Costachi, ispravnicul ținutului Fălciu, și vornicului de poartă Grigoraș Agarici, să cerceteze împresurarea ce le-ar fi făcut-o medelnicerul Toma Luca, care la acea dată se pare că lipsea din așezarea sa de la Talaba. Cartea domnească și jalba celor amintiți nu a fost arătată Ecaterinei Luca (Codreanu) și Ioan Codreanu până în 1815, când era trecută într-un peripetis⁶⁰.

Dănilă Ciomaga și Manole Chebac, ruțași din Hoceni, mărturiseau la 29 aprilie 1793, cu „*carte de blăstăm*”, adusă de sardăreasa Catrina, „*în frica lui Dumnezeu*”, „*adivărul în ce chip am apucat stăpânire(a) părintelui dum(neaei) și cum știm atât din bătrânii noștri, cât și de când ne-am rădicat noi pentru aceli părți de moșii din Spărcoceni și din Răceni ci le are dum(neaei) date zestri di la părintele dum(neaei) stolnicul Toma Luca*”. Ruțașii amintiți confirmă stăpânirea stolnicului Toma Luca ca „*oameni a casii dum(nealui) la târgul Fălciului*” și trecerea pe la părțile de moșie din Spărcoceni și Răceni (Răceni), unde stolnicul le „*arăta hotarul acelor moșii, iar pristavu pi părțile ci ave(a) pi nimine atunce nu ave(a) pus*”. Aici au întâlnit iepele tătarăști și oile lui Kan și Dervici Mârza, dar și ale altor tătari și „*nici dejmă nu ave(a) de unde și di la cine să ia că să stăpâne(au) de cătră tătari*”. Reducerea numărului iepelor și oilor tătarăști înainte de prada „*lui Crâm Gheri*” și ridicarea unor bordeie pe moșia Munteni, alături de Spărcoceni și Răceni l-au determinat pe stolnicul Toma Luca la „*clacă cu vr(e)o doaozăci de pluguri aduse din toate satile ocolului Mijlocului și au aratu pe moșia Spărcoceniei mălaiu și l-au săcerat, și l-au și cărat tot cu oamenii dum(nealui) la Tălabă, și răzeșii nimic n-au zis, și atunci nici ispravnic nu ere Toma Luca*”⁶¹.

Constantin Romașcu din Deleni, cu vârsta de 75 de ani, mărturisea la 21 mai 1800 sub efectul cărții de blestem, stăpânirea lui Vasile Safer, Toma Luca, de moșia Spărcoceni „*mai mult pustie*” înaintea celorlalți moscali, pe care pășunau „*oi și (i)epe tătarăști cu cășle, dar după acee înaintea(a) prăzâi lui Crâmu Gere, stolnecul(l) Toma Luca au arat grâu și mălaiu pe părțile arătate mai sus, și pâne(a) au cărat-o la Tălabă, cum și fânul(l) au cosât și l-au adus la Tălabă, și răzășii nece o înpotrevire n-au făcut; apoi stolnecul(l) Toma Luca s-au rădecat denu ținut(ul) Fălciului cu totu și s-au dus în ținut(ul) Romanului, și după prada lui Crâmu Gere unii denu oameni stolnecului Tomi(i) Lucăi de la Tălabă au și arat pe moșai Spărcoceniei înu pământurile ce făcus(e) Toma Luca și dejmă nu l(e)-au luat ceelalți răzăși*”⁶².

În contextul conflictului declanșat între Hoarda din Crimeea și aceea de la Edisan în 1758, tătarii nogai din Bugeac au invadat ținuturile Lăpușna, Chigheci, Covurlui, Tecuci, Fălciu și parțial în Iași, când ar fi fost luați peste 40000 de robi și imense prăzi. Domnul Ioan Teodor Callimachi (august 1758-a. 28 mai/8 iunie 1761)

⁵⁹ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. LXXVII.

⁶⁰ ANI, Colecția Documente, 611/132. *Ibidem*, 611/68.

⁶¹ ANI, Colecția Documente, 611/14.

⁶² ANI, Colecția Documente, 611/42.

trimite agenți și la Kîrîm Ghirai, hanul Crimeii, de la Bakčesarai (1758 - 1764)⁶³, pe care îl identificăm cu „Crâm Gheri” din izvorul amintit.

Stolnicul Toma Luca, în „*al doile(a) an iarăș(i) au arat cu plugurile sale și au sămănat grâu, cum și țelină deosebit au mai arat de mălaiu, și grâu(l) l-au strânsu ducându-l la Tălabă, iar mălaiul l-au bătut peatra și în anul acela au dat și prada tătarilor, și stolnicul Toma Luca ș(i)-au rădi(cat) plugurile de aice(a) și s-au dus cu totul de aice(a) la ținutul Romanului, și după prada tătarilor eu Dănilă Ciomaga am arat pământurile stolneculu(i) Tomii Lucăi și am sămănat grâu și în vreme(a) când am cărat grâul cu carele la arii au venit un vornecul Ignat din Roșieci și cu alții, zicând că sint răzeși în Spârcoce(ni) și au cerut să le dau dejmă; eu le-am spus că am arat pe moșia stăpânului meu Tomii Lucăi, și cum să poate a le da dejmă de pe moșie stăpânului, și răzeșii mai multă vorbă n-au făcut și s-au dus și îndată au dat și răscoalile, iar după ducire(a) moscalilor au început a să lucra moșiile aceste(a), a să strânge și oameni, cum și din răzeși a să așeza cu casă acolo*”⁶⁴.

Biv vel stolnicul Toma Luca este atestat ca ispravnic al ținutului Fălciu la 5 iunie 1768, alături de Petrachi pitariul⁶⁵ (funcție deținută și la 1758, când era biv vel medelnicer, împreună cu Scarlatache Costachi, fost mare stolnic).

La 19 mai 1800, Constantin Tângirucă mărturisea plecarea stolnicului Toma Luca din Talaba în Țara de Sus „și n-au zăbovit, după acee au dat și răscoalili, iară di la moscalii ci-i mai dinainti încoaci a început a să statornici cu casă în Spârcocini niamul lui Bugiac și au pus și stăpâniri, iară din niamul dum(i)sali stol(ni)cu(lui) Tomii Lucăi pi sârdăriasa Catrina, fata stol(ni)cu(lui) Tomii, știu că au venit în câtiva rânduri pi la Spârcoceni și Răiceni di au făcut cercetare”⁶⁶.

Familia Codreanu⁶⁷

Serdarul Dediul, născut pe la 1696, s-a fost căsătorit pe la 1740 cu Maria, fiica lui Sandulachi vtori vistiernic, și primește moșia Șerbăuții drept zestre⁶⁸, urmată de moșia Frunțișeni la 12 noiembrie 1743 de la Ruxanda, fiica domnul Mihai Racoviță, care nu-și îndeplinește decât îndatorirea asumată față de spătareasa Ruxanda, de la care primise întreaga avere, ea însăși clironoama stolnicul Ștefan Cerchez. Stăpânirea moșiei Frunțișeni îi este întărită serdarului Dediul abia la 7 mai 1751 de către domnul Constantin Racoviță, de la care primește danie și moșia Dealu Mare la 1 august 1752, iar în 1756 i se întărește stăpânirea peste o bucată de moșie Balumirești, răscumpărată de Constantin Cozma⁶⁹. Își pierde unicul fiu, Dimitrie, și soția, dăruiește Mănăstirii

⁶³ *Istoria românilor*, vol. VI, *România între Europa clasică și Europa luminilor (1711 - 1821)*, coordonatori: dr. Paul Cernovodeanu, prof. univ. dr. Nicolae Edroiu, Editura Enciclopedică, București, 2002, pp. 473 - 474.

⁶⁴ ANI, Colecția Documente, 611/14.

⁶⁵ Melchisedec Ștefănescu, *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu aseminia numire*, Tipografia C.A. Rosetti, București, 1869, p. 304.

⁶⁶ ANI, Colecția Documente, 611/41.

⁶⁷ Pentru stăpânirea moșiilor și părților din moșiile Văleni, Sârbi, Ciorăști, Strășinești de familia Codreanu a se vedea Costin Clit, *Proprietarii satului Văleni din ținutul istoric al Fălciului (secolele XVII - XIX). Documente inedite*, în curs de apariție în „Carpica”, Bacău, XLVIII.

⁶⁸ Preotul Ioan Antonovici, *op. cit.*, p. VIII.

⁶⁹ *Ibidem*, p. IX.

Sfântul Spiridon din Iași moșia Șerbăuții în 1759, își cumpără case în Iași (1760) și adună material pentru construirea schitului de la Micle pe moșia Frunțișeni⁷⁰. În aceste condiții se căsătorește cu Ecaterina, fiica stolnicului Toma Luca, în 1762, revenind la moșia Dealu Mare, unde construiește case și o biserică. După moartea sa petrecută în condiții neclare de război pe la 1770 și restabilirea păcii, Ecaterina se așează la Dealu Mare unde se confruntă cu fenomenul de împresurare a moșiilor⁷¹.

Ecaterina Codreanu primește ca zestre de la stolnicul Toma Luca, tatăl său, moșiile Brițcani, Negriilești⁷², Spărcoceni, Rânceni și bălțile Geamănului, de la ținutul Fălciu⁷³. Decedată pe la 1798, este înmormântată în biserica din Dealu Mare. Dedi Codreanu și Ecaterina Luca au avut trei copii: Ioan, Maria (moartă în 1810), căsătorită cu Ilie Carp, apoi cu spătarul Panaite Cazimir, și Casandra călugărită la Mănăstirea Văratec pe la 1796 sub numele Xenia⁷⁴.

Grigore al III-lea Alexandru Ghica poruncește la 15 iunie 1765 biv vel ușerului Neculai, ispravnicul ținutului Fălciu, și biv vel serdarului Iamandi, să cerceteze jalba serdarului Dediul Codreanu pentru „*câtiva părți di moșii zăstri dati di socrul său stol(ni)c(ul) Toma Luca*” din Spărcoceni și Rânceni, fiind rânduiți și hotarnici pentru alegerea lor⁷⁵.

După moartea serdarului Dedi Codreanu, văduva Ecaterina Codreanu se confruntă cu împresurarea moșiilor Rânceni, Spărcoceni, Brețcani, Negriilești, bălțile Gemene de pe Prut. Serdăreasa Ecaterina s-a deplasat în câteva rânduri la moșiile Rânceni și Spărcoceni pentru efectuarea cercetărilor necesare.

Domnul Constantin Moruz scrie la 6 ianuarie 1778 episcopului Inochentie al Hușului și biv vel banului Constantin Greceanu, ispravnicul ținutului Fălciu, să cerceteze jalba Catrinei (Ecaterina) ale cărei părți de moșii din Brețcani, Negriilești și bălțile „*Gimene cu gârlile din Prut*” erau nealese de către alți răzeși și să fie hotărâte. Printre răzeșii de aici sunt amintiți paharnicul Grigoraș Costachi, fiii răposatului ban Scărlătachi și spătarul Sandul Sturza, trăitor la ținutul Neamțului, căruia i s-a scris carte domnească și i s-a fixat zi de soroc pentru 15 martie 1778 pentru prezența la fața locului, personal sau prin vechil, dată când urma să fie și episcopul Inochentie cu ispravnicul Constantin Greceanu în vederea demarării cercetărilor și hotărâtului părților amintite⁷⁶.

Constantin Dimitrie Moruzi voievod poruncește la 22 iulie 1781 lui Inochentie, episcopul Hușilor, biv vel paharnicului Iancu Greceanu, ispravnicul ținutului Fălciu și biv vel paharnicului Grigoraș Costachi să cerceteze, să aleagă și să hotărască moșiile Catrinei (Ecaterinei), soția „*răposatului*” serdar Dediul Codrianu, primite zestre de la stolnicul Toma Luca, tatăl său, anume Brițcani, Negriilești, Spărcoceni, Rânceni și bălțile Geamănului, de la ținutul Fălciu. Ecaterina Codreanu, după primirea moșiilor amintite ca zestre „*în grabă mutându-s(e) cu șidere(a) în parte(a) de sus și scornindu-*

⁷⁰ *Ibidem*, p. X.

⁷¹ *Ibidem*, pp. X - XI.

⁷² În 1824 Brițcanii, Negriileștii și bălțile Gemene erau incluse în ținutul Greceni (vezi ANI, Colecția Documente, 611/117).

⁷³ ANI, Colecția Documente, 611/8. *Ibidem*, 611/117.

⁷⁴ Preotul Ioan Antonovici, *op. cit.*, pp. X - XI.

⁷⁵ ANI, Colecția Documente, 611/150.

⁷⁶ ANI, Colecția Documente, 611/3.

s(e) vremile răzmeriții n-au apucat a puni stăpânire asupra acelor părți când s-au întâmplat de i-au murit soțul său". După „*ci s-au împăciluit vremili oștirii*" și-a trimis omul său la moșiile amintite, pe care le-a găsit „*cuprinsă cu stâlpire de spătăriasa Catrina Sturzoae, împresurând cu alți moșii ci are acolo alături la acel ținut, altile dispre alții ci au moșii iarăș la acel ținut*". Constantin Moruz poruncește cercetarea amănunțită a scrisorilor vechi, a mărturiilor oamenilor bătrâni și îndreptarea împresurării suferite⁷⁷.

În 1781, medelnicerul Dumitrașcu Iacodin, diacul de divan, înșeală pe Ecaterina Codreanu de „*i-au dat toate scrisorile să facă perilipsis și jalubă din parte(a) maicii meli cu ceriri să-s(e) aducă pe acolisitorii ci pusă stăpâniri pi arătatile părți din Spărcoceni, precum i-au și adus netrecând maică-me p(r)in minte că numitul med(elni)cer Iacodin va faci vicliana lucrari și să va uni cu acolisitorii*" (conform jalbei spătarului Ioan Codreanu din 15 mai 1834)⁷⁸.

Moșia Spărcoceni a fost hotărâtă și împărțită în trei bătrâni la 15 ianuarie 1783⁷⁹.

Domnul Alexandru Ioan Mavrocordat poruncește la 5 august 1786 biv vel stolnicilor Gheorghe Costandachi și Mihalachi Cerchez să cerceteze jalba Catrinei (Ecaterina) „*sărdăreasa Dediului*" prin care arăta „*că la ținutul Fălciului pe Elan ar fi având moșiile Răiceniei i Spărcoceniei cu scrisori, și pentru ca să și le poată stăpâni cu pace și să-și fie drepte moșiile sale au cerut să i să hotărască aceli moșii și să i să diosăbască cu pietre de cătră moșiile altor împregiuraș(i)*"⁸⁰.

După moartea serdarului Dediu Codreanu, „*împotrivitoriu*" era medelnicerul Dumitrașcu Iacodin, de casa vistiernicului Iordachi Balș. Ioan Codreanu, „*încă în nevrâsnicie me(a) trăind răpăosata maică-me(a) în văduvii*", este desemnat vechil în procesul început la 1787 cu amintitul medelnicer „*pe carile l-au tras acolisitorii răzăși unindu-l, făcându-l cu dâșii tovarăș și părtaș la locul cât vor pute(a) răpi din locul cumpărat de vist(iernicul) Ștefan Luca*". Eforturile lui Ioan Codreanu s-au dovedit a fi zadarnice din cauza poziției medelnicerului Dumitrașcu Iacodin, diac de divan, „*sprijinit de un așa obrazu mari*" (vistiernicul Iordachi Balș)⁸¹. Condiția liuzilor din 1803 înregistrează Spărcoceniei medelnicerului Iacodin⁸².

Moșia Spărcoceni a ajuns în stăpânirea lui Dumitrașcu, logofăt de divan, care o avea cumpărată de la răzeși „*de douăzeci și mai bine de ani*", probabil de dinainte de 1767, conform unui calcul simplu, însă „*răzășii acia ar fi avut-o la stăpânire(a) lor din niam în niam în curgire de multă sumă de ani făr(ă) de nici strămutare, iar stol(nicul) Toma Luca sau neamul său niciodată n-ar fi avut stăpânire în moșia aceasta*". Domnul Alexandru Ipsilant poruncește la 31 iulie 1787 biv vel paharnicilor Iancul Greceanu și Alexandru Râșcanu să cerceteze și să hotărască părțile de moșie din

⁷⁷ ANI, Colecția Documente, 611/8. Vezi și *ibidem*, 611/150.

⁷⁸ ANI, Colecția Documente, 611/145.

⁷⁹ ANI, Colecția Documente, 611/83.

⁸⁰ ANI, Colecția Documente, 611/9. *Ibidem*, 611/150.

⁸¹ ANI, Colecția Documente, 611/132; ANI, Colecția Documente, 611/145.

⁸² Th. Codrescu, *Uricarul*, vol. VIII, p. 250.

Spărcoceni, ținutul Fălciului, ale serdăresei Catrina Codreanu, folosindu-se și de cartea de blestem de la mitropolitul Leon Gheuca⁸³.

Declararea războiului de către sultan împotriva Rusiei la 15 august 1787 și intrarea în război a Austriei la 9 februarie 1788 sunt urmate de capitularea Hotinului în 1788 și intrarea trupelor austriece conduse de prințul de Coburg în Moldova⁸⁴.

Leon Gheuca, mitropolitul Moldovei, dă o carte de blestem la 27 iulie 1787, pentru alegerea părților de moșii ale serdăresei Catrina (Ecaterina) „a răposatului Dădiul Codrian” din Spărcoceni și Răiceni (Rânceni), „întâi asupra răzeșilor de acolo carii vor fi știind sau vor fi auzit din bătrâni pentru acele părți ce sânt cumpărături și danii a Luculeștilor de la răzeși dintr-acea vreme, de nu vor mărturisii adevărul după știința lor, atât ei, cât și alții carii vor fi știind de au fost moșinași acolo acii ce sânt arătați în scrisori că au vândut și au dat danii acele părți, și cât s-au stăpânit părțile acelea de Luculești, ci lăcomind la înpresurare sau pârținind cu nedreptate de vor tăgădui unii ca acii să fie blăstămați de D(o)mnul D(u)mnezeu și de Preacurata a sa Maică, de slăviții 12 apostoli, și de 318 sfinți părinți de la sobor(ul) Nicheii, în viața lor procopsal(ă) să nu vaz(ă), ostenélele și sudorile lor să fie spre p(i)erzare, herul, p(i)etrile să nu putrezască și să-s(e) răsipasc(ă), iar trupurile lor după moarte să stea întregi și nedizlegate, și de cătră arhieria noastră să fie blăstămați, iar de vor urma dreptății mărturisind adevărul în frica lui D(u)mnezeu, să fie (i)ertaț(i) și blagosloviți”⁸⁵.

Cercetările sunt întrerupte odată cu deschiderea războiului din 1788 și reluate în 1793 „în cuprindere(a) domneștii cărți din 1781 iuli(e) 31 și a cărții de blăstăm”. Ioan Codreanu dovedește „cuvântul nestăpânirii - și tocmai când am vrut să câștig rodul ostinelilor meli, după cari cu atâta necruțari a ostinelilor meli și cheltueli alergasăm întru atâta vremi, iarăș s-au întâmplat moarte(a) maicii meli”⁸⁶.

Mihai Suțu voievod stabilește la 26 martie 1793 zi de soroc (10 mai) în judecata dintre serdăreasa Catrina, fiica stolnicului Toma Luca, cu paharnicul Grigoraș Costache și alți răzeși pentru părțile de moșie din satele Brecicani (Brițcani), Negrilești, partea din bălțile Gemine, gârlele Prutului, satele Spărcoceni și Rânceni de la ținutul Fălciului⁸⁷.

La 7 iunie 1800, banul Ștefănachii (Stefan) Sturdza, paharnicul Grigoraș Costachi și Scarlatachi Costachi se judecau cu șatrul Ioan Codreanu pentru înpresurarea părților de moșii din Brițcani, Negrilești și bălțile Gemine de la ținutul Fălciului, pe care șatrul Codreanu le avea zestre de pe mama sa Ecaterina, fiica stolnicului Toma Luca, în urma jalbelor celui din urmă adresate domniei între aprilie și 30 mai 1800. Prin judecata din 7 iunie 1800 s-a decis ca jăluitarul Ioan Codreanu „să ia partea lui Drăgan armaș, cât să va dovedii din moșiile Brițcanii i Negrileștii și bălțile Gemeni”⁸⁸. Cu toate acestea, judecata nu a luat sfârșit, urmând ca banul Ștefan Sturdza

⁸³ ANI, Colecția Documente, 611/11. *Ibidem* 611/150.

⁸⁴ Dr. Paul Cernovodeanu, prof. univ. dr. Nicolae Edroiu, *Istoria românilor*, vol. VI, *Românii între Europa clasică și Europa luminilor (1711 - 1821)*, Editura Enciclopedică, București, pp. 637 - 638.

⁸⁵ ANI, Colecția Documente, 611/10.

⁸⁶ ANI, Colecția Documente, 611/132; ANI, Colecția Documente, 611 /145.

⁸⁷ ANI, Colecția Documente, 611/16.

⁸⁸ ANI, Colecția Documente, 611/43.

și paharnicul Grigoraș Costachi să mai caute „*scrisori*”, fixându-se „*vade*” pentru 1 decembrie 1800⁸⁹. Spătarul Ștefănachi (Ștefan) Sturdza nu a „*mai putut găsi alte scrisori*” până în ianuarie 1801, când se afla la Iași⁹⁰. Partea lui Drăgan este disputată în continuare de stolnicul Ioan Codreanu, care împreună cu frații Ioan și Iordache Costachi se judecau în 1814 cu comisul Constantin Sturdza. Costăcheștii și Sturdzeștii erau la 1814 „*stăpânitorii moșâilor acestora*”. În cazul identificării documentelor atestătoare judecătorii găseau de cuviință atribuirea părții lui Drăgan în stăpânirea stolnicului Ioan Codreanu. Moșia Păcurărești „*cu toați că după ispisocul Ducăi v(oie)vod să dovedești că au fost tot un trup cu acești moșâi, dar fiind răscumpărătură di niamul Gavrilăsc de la vor(ni)c(ul) Urechi, rămâni ca numai niamul Gavrilăsc să o stăpâniască fără să intri la împărțala aciasta*”⁹¹. Constantin Sturdza biv vel agă, supus otoman, fratele spătarului Ștefan Sturdza, vinde maiorului Gheorghe Potirachi la 15 mai 1817 moșiile Vlădești și Brițcani din ținutul Greceni, „*în oblast(i)e Basarabiei din a stânga Prutului*”, „*cu toate acareturile ce sânt pe dânsule, care moșii fiindu-m(i) clironomie de la răposății părinții miei*”, desemnând ca vechil pe biv vel spătarul Ioan Sturza, supus rus⁹². Prețul vânzării celor două moșii a fost de 110000 de lei, iar suprafața lor era de 2400 stânjeni⁹³. Aga Constantin Sturdza manifestă disponibilitate în fața pretențiilor stolnicului Codreanu, așa cum reiese și dintr-o scrisoare din 22 august 1817 („*dum(nea)ta bini mă știi că eu nu sânt acel haramgiu, și pi o cinsti ci am de încredințezu că nu am avut, nici nu am științe, câtă esti parte(a) dum(ita)l(e) pentru că nu esti nicio scrisoare la mini, fiind la vărul Ioan, căci de a-ș fi avut știință nu așteptam să-mi mai scrii dum(nea)ta, ci din ciasul acela îți(i) dam aceia ci cu drept ți să cuvini*”)⁹⁴. Ioan Codreanu își cere partea sa de la aga Constantin Sturza decedat între 1817 și 1819 - anterior lunii iulie). Moșia Negrilești a intrat în proprietatea postelnicului Ioan Costachi și vornicului Iordache Costachi (singurul proprietar în 1817). Jalba lui Ioan Codreanu din iulie 1817 este urmată de cercetarea efectuată de vornicul Șerban Negel, epitropul casei răposatului Constantin Sturdza, și de logofătul Dimitrie Sturdza. Ioan Codreanu este îndrumat la „*bo(i)erii de la Chișinău să-m(i) scoată copii încredințate de giudecătorii Chișinăului, atât după zapisul răposatul(u)i bo(i)eriu pentru vânzare(a) moșâilor de istov și de pe scrisorile ce au dat la mâna cumpărătoriu(u)i moșâilor, cum și pentru câtă sumă de bani au dat maiorul Potirac pi Negrilești cându au au fost scoși la mezat acolo*”. Cercetările continuă și după jalba din iulie 1820, însă plata banilor este amânată prin diverse tertipuri de vornicii Șerban Negel și Iordache Costachi, iar în 1821 „*am fostu sâliți a fugi di p(r)in casăle noastre*”. La 29 martie 1824, Ioan Codreanu cere domnului Ioniță Sandu Sturdza o nouă cercetare și desemnarea marelui logofăt Constantin Catargiu⁹⁵, care realizează la 29 aprilie 1824 „*socoteala banilor*” ce reveneau spătarului Ioan Codreanu de pe a noua parte din moșia Brițcani (în Vlădești nu avea parte). Domnul poruncește în aceeași zi biv vel vornicului

⁸⁹ ANI, Colecția Documente, 611/44.

⁹⁰ ANI, Colecția Documente, 611/49.

⁹¹ ANI, Colecția Documente, 611/67.

⁹² ANI, Colecția Documente, 611/85.

⁹³ ANI, Colecția Documente, 611/122, f. 1 - 1v.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 2v.

⁹⁵ ANI, Colecția Documente, 611/119.

Șerban Negel, episcopul casei agăi Constantin Sturdza, să răspundă spătarului suma de 8079 lei și 27 parale, conform calculului amintit⁹⁶.

Logofeția cea mare fixează la 28 aprilie 1800 zi de soroc - 20 mai 1800 - în pricina dintre șetrarul Ioan Codreanu cu diaconul Vasilache Bugeag, preotul Apostol, Toader, fiul babei Maria, preotul Apostol, ginerele babei Maria, răzeși de Spârcoceni, Andrei, nepotul lui Oprea Pleș, Neculai, nepotul lui Andrei, Ursachi Bahrin, răzeși de Rânceni, și alții pentru părțile de moșie din Spârcoceni și Rânceni, „*di pi maică-sa sârd(ăreasa) Catrina, fiica stol(ni)c(ului) Toma Luca*”⁹⁷.

Stăpânirea stolnicului Toma Luca în Rânceni și Spârcoceni este confirmată la 19 mai 1800 de mărturiile răzeșilor prin carte de blestem, anume: *Constantin Tângirucă (Tângirică)* din satul Cășla, de pe valea pârâului Cășla, „*trăitor pi moșae Tălaba înaintea(a) celoralanți moscali*”, confirmă cultivarea grâului și mălaiului de Toma Luca pe moșia Spârcoceni, aflată la 1800 lângă sat, unde a fost luat la secerat de Ion Pară, vătavul proprietarului, care percepe „*și dejmă din arături cu pâni și cu legume ci să găsa pi Spârcoceni*”; *Ghiuță (Ghiță) sin Lupu Ivan* a apucat arăturile și cositul fânului pe moșia Spârcoceni și la hârtoapele Găunoasăi „*înaintea(a) celoralanți moscali*”; *Mihălache Romașcu* menționează gâlcevile dintre răzeșii de Spârcoceni și Deleni pentru părțile stolnicului Toma Luca. Mărturiile sunt întărite căpitanul Neculai din Rânceni, postelnicul Axinte Lupan, căpitani Neculai Popa și Gheorghe, reprezentanții isprăvniceii ținutului Fălciu. Căpitanul Neculai, vechilul Anastasiei (Nastasia) Racoviță pe partea ei din moșia Rânceni, cumpărase de la Andrei, nepotul lui Oprea Pleș, și de la Ursachi Bahrin, partea din Rânceni nestăpânită, luată în stăpânire de „*vătăjii*” vistiernicului Balș, proprietarul moșiei Berezeni, după restituirea banilor⁹⁸.

Pe lângă mărturiile amintite se adaugă și cele din 21 mai 1800, scrise de Vasile Ghiban: Constantin Romașcu din Deleni, monahul Isaia, Toader Cireș ot Cășla, Neculai Bădros⁹⁹.

Scarlat Callimachi voievod stabilește prin porunca din 16 martie 1814 zi de soroc (20 aprilie) în pricina stolnicului Ioan Codreanu cu postelnicul Ilie Gheuca, diaconul Vasile Bugeag, preoții Toader și Apostol, și alți răzeși din moșiile Spârcoceni și Rânceni, care nu s-au prezentat la divan în mai multe rânduri, iar „*nefiind următori a veni, vor fi aduși cu aprod și vor plăti și ciubote*”¹⁰⁰.

Scrisoarea de „*compromes*” a stolnicului Ioan Codreanu și a iconomului Iani (Eni) din 24 februarie 1815 este urmată de hotărârea din 26 martie 1815 prin care biv vel vornicii Iordache Catargiu și Nicolae Hrisoverghi au împărțit moșia Spârcoceni în patru bătrâni - s-a făcut „*trupul moșiei din trii bătrâni în patru*” (prin hotărârea din 15 ianuarie 1783 s-au fixat trei bătrâni), pe al patrulea urmând să-l stăpânească stolnicul Ioan Codreanu, decizie mulțumitoare pentru Iani iconomul și răzeșii săi¹⁰¹. Într-o jalbă din 22 iunie 1827, Ioan Codreanu susține că prin actul de compromis a „*cunoscut*

⁹⁶ ANI, Colecția Documente, 611/122, ff. 1 - 2.

⁹⁷ ANI, Colecția Documente, 611/40.

⁹⁸ ANI, Colecția Documente, 611/41.

⁹⁹ ANI, Colecția Documente, 611/42. Theodor Codrescu, *Uricarul*, vol. 23, pp. 292 - 294; reproduș și de Ștefan Plugaru, *Râncenii din depresiunea Elanului*, pp. 32 - 33.

¹⁰⁰ ANI, Colecția Documente, 611/62.

¹⁰¹ ANI, Colecția Documente, 611/68. *Ibidem*, 611 / 83. *Ibidem*, 611/132.

*viderat înstrâmbătățire(a) ci mi s-au făcut rășluindumi-să dreptul din cuprindere a însuș scrisorilor meli... dar pentru că am cunoscut atunci că bo(i)erii compromesari nu au dat hotărâri cu vreo osăbiri de închipuri, pentru aceia n-am vrut să mai cercu ușa giudecății*¹⁰².

Încercarea de alegere a părții stolnicului Ioan Codreanu din 1815 nu a putut fi pusă în practică din cauze diverse, printre care tergivesarea termenelor și amânările răzeșilor sau epidemia de ciumă. Stolnicul cere prin jalba din 26 iunie 1816 alegerea părții sale din moșia Spârcoceni de către spătarul Ioan Costachi și împlinirea venitului pe anul 1815 de la răzeși de către ispravnicii ținutali, urmată de porunca domnului Scarlat Callimachi din 29 iunie 1816 în acest sens¹⁰³.

La porunca domnului Scarlat Callimachi din 29 iunie 1816, postelnicul Ion Tăutul este rânduit să cerceteze și să măsoare moșia Spârcoceni, tot locul „*ci au în stăpânire răzășii, din cari o a patra parte din toată summa stânjănilor ci vor (i)eși locul ci va cuprinde din cap în cap să-l diosăbăsc prin stâlpiri di p(i)etri hotară și să-l dau în stăpânire(a) dumn(ealui) stol(ni)c(ul)ui Ioan Codrian(u)*”, după „*compromesul*” dat la 26 martie 1815 de vel vornicii Iordache Catargiu și Neculai Hrisoverghi, prezentat și lui Constantin Balș vel logofăt al Țării de Jos. Cercetarea postelnicului Ion Tăutu se realizează în prezența răzeșilor de Spârcoceni, anume iconomul Iani din târgul Huși, preotul Apostul Bugiac¹⁰⁴ din Spârcoceni, preotul Vasile, fiul pr. Apostul, diaconul Grigorie Bugiac, Toader Muste, fratele pr. Apostul, Macarie Bugiac din Deleni, Opre Scurtul din satul Bărboși și alții. Hotarnicul rânduit a urmat conform „*hotărârei cuprinse prin scrisoare(a) numiților bo(i)eri compromesari*”¹⁰⁵. Ion Tăutu nu poate fi decât Ioniță Tăutu, „*născut în 1795 la Cerchejeni - Botoșani, care s-a afirmat ca inginer hotarnic. A lucrat, mai întâi, la cancelaria Episcopiei de Huși. În 1822 îl găsim în cancelaria domnitorului Sandu Sturza, ca grămatic. Din 1824 este trimis al Moldovei la Înalta Poartă. Ioniță Tăutu și-a înscris numele în istoria Moldovei ca fiind un pamfletar de forță și un critic vehement al regimului social-politic din Moldova. Este cunoscut ca fiind autorul Constituției „Cărvunarilor”, elaborată la 1822, un proiect de*

¹⁰² ANI, Colecția Documente, 611/132.

¹⁰³ ANI, Colecția Documente, 611/71.

¹⁰⁴ Cei din familia Bugiac își au originea într-un Darie, care are trei copii, Pinteleiu, Alexandra și Vârlăniașă (?), căsătorită probabil cu Ignat Luță; dintre cei trei, Alexandra, „*ci-au ținut-o Alexandru Ipati*”, are pe Ioan Bugiac (la rândul său are pe Maria, Silion, Toma, Lupa, Ioana și Vasile). Maria are o fiică, Marga, „*ci (...) protopopias Eni, care să giudecă*” (la 1816); „*Darie, dintr-acesta sânt toți acești răzăși cari stăpânesc astăzi <1816 - N.A.> moșie Spârcoceni, niciunul din altele niamuri nu să află stăpânind. Di să cade dar urmașii lui Darie să e mai multă parte sau însuș Darie decât acei vânduți lui Ștefan Luca, fiind Darie tot dintr-un v(e)ac cu acei vânduți, să-s(e) socotiască după dreptate în vreme(a) când nici o dovadă urmașii lui Darie alta nu au nici că sânt vechi răzăș(i), nici ce parte au avut Darie, decât numai jaluba lor și carti g(os)pod după a lor jalubă, și aciasta după ci i-au lipsit Toma Luca din ținut(ul) Fălciului au făcut-o Simion Bugiac, cu cari după trecire de vremi să poată urma viclenile chipuri de a lua moșii, precum au și făcutu, iar cât au fost stol(ni)c(ul) Toma Luca cu șădere(a) în moșie sa Talaba, în ținut(ul) Fălciului, aproape di moșie numită Spârcoceni, nîmi din acolisitorii răzăși nu i-au pomenit nimică, nici s-au arătat vreunul să zic(ă) că-i răzăș sau c-ar fi având parte în locul numit Spârcoceni ci-l stăpâne(a) stol(ni)c(ul) Toma Luca, precum mărturie megieșilor încredinț(e)ază*”; ANI, Colecția Documente, 611 / 77; Diaconul Grigorie Bugiac și Gavril din Rânceni, feciorii lui Ioniță, nepoții lui Ion, și strănepoții lui Alexandru, dau danie la 12 decembrie 1818 Episcopiei Hușilor partea lor din Căpușăști sau Deleni de pe Elan (Costin Clit, *Documente hușene*, Editura PIM, Iași, vol. I, p. 124, nr. 137).

¹⁰⁵ ANI, Colecția Documente, 611/80.

renaștere a țării. Tăutu a devenit mason de tânăr, de vreme ce la 1813 figurează ca venerabil al unei loji din Iași. Ce-i drept va muri de tânăr, la numai 35 de ani, de tuberculoză, pe malurile Bosforului. Potrivit lui Teșu Solomovici, autorul volumului „România masonică”, Ioniță Tăutu a devenit mason alături de Gheorghe Bibescu, viitorul domn al Țării Românești. Alecu Russo scria: „Ionică Tăutul e România reînviată mișcată de toate patimile patriotice și giucând tot același rol prin condei și stăruință în politică, care-l giuca Vladimirescu cu pușca pleșească” (Steaua Dunării), 28 noiembrie 1855, p. 99. Să mai adăugăm că Ioniță Tăutu (după alții Ionică) mai este cunoscut ca poet și traducător, adept al mesianismului iluminist, precursor al pașoptismului. În dorința de a face dreptate poporului, de a-i apăra interesele, comisul a avut și o încercare de a obține tronul Moldovei, încercare eșuată în 1829, cu numai un an înaintea morții¹⁰⁶.

Alegerea părții de moșie din Spărcoceni („a patra parte clironomie părintască”) a stolnicului Ioan Codreanu la 28 iulie 1816 a fost realizată de spătarul Ioan Costachi la porunca domnului Scarlat Callimachi. Dregătorii ținutului Fălciu și sulgerul Pavel Tulbure au fost rânduiți de același domn la 23 noiembrie 1817 să pună în aplicare hotărârea judecătorească a divanului privitoare la pricina de împresurare dintre răzeșii de Spărcoceni și spătarul Petrachi Roset, proprietarul moșiei Cristinici. Hotarnicii au ales și stâlpit cu pietre de hotar locul împresurat de Petrachi Roset partea dinspre pâraul Mușata, iar partea spătarului Ioan Codreanu nu a fost aleasă¹⁰⁷. Sulgerul Pavel Tulbure și Grigoraș Munteanu „isprăvnicel” îndreaptă la 23 noiembrie 1817 hotarele moșiei Spărcoceni a iconomului Iani (Eni) din Huși și a răzeșilor săi de moșiile Rânceni și Cristinici ale spătarului Petrachi Roset, în prezența vătavului Sava, care își avea locuința în Rânceni și era desemnat vechil din partea spătarului¹⁰⁸.

Ioan Codreanu cere domnului Ioniță Sandu Sturza pe spătarul Ioan Costachi în ianuarie 1823 ca să-i „stâlpscă cu pietri hotară acel loc”, fiind „strâmtorit di cătră acei ci m-au împrumutat cu bani” în susținerea cheltuielilor din timpul judecății răzeșilor cu spătarul Petrachi Roset pentru marginea de răsărit a moșiei împresurată de Răiceni (Rânceni) săi, de unde avea să-și ia parte și stolnicul. Domnul Ioniță Sandu Sturza poruncește la 17 februarie 1823 spătarului Ioan Costachi să cerceteze jalba stolnicului Ioan Codreanu „pentru o a patra parti ci ari d(umnealu)i în moșie Spărcocenii, de la țânu(tul) Fălciului”, a cărei disputare cu răzeșii a fost încheiată prin scrisoare de compromis din 26 martie 1815, dată de „vor(ni)c(ul) Iordachi Catargiu și de răposatul vor(ni)c Neculae Hrisoverghi, ci să afla atunce vel vornici”. Porunca domnească din 1823 amintește două pricini de împresurare, „despre moșie Răiceni a dumn(ealui) spat(arului) Petrachi Roset, și despre moșie la Ulmii și Crăstinicii”, care au împiedicat hotărâțul cu stâlpii de piatră. A patra parte de moșie din Spărcoceni, situată „din sus dispre Stuhulețu” a fost hotărâtă cu „sămni gropi dispărțitoari” și s-a dat în stăpânirea stolnicului Ioan Codreanu. Nevoile financiare ale stolnicului îl

¹⁰⁶ Ioan Rotundu, *Masoneria botoșăneană*, în „Jurnalul de Botoșani și Dorohoi”, Săptămânal independent, 30 aprilie 2008, Ediția On line.

¹⁰⁷ ANI, Colecția Documente, 611/116.

¹⁰⁸ ANI, Colecția Documente, 611/86.

determină în a „vindi de istov prin mezat ace(a) parte de moșii” și „au cerșut ca să i să stâlp(e)ască și cu pietri hotară”¹⁰⁹.

Stolnicul Ioan Codreanu cerea domnului Scarlat Callimachi la 18 ianuarie 1817 poruncă pentru scoaterea la mezat a moșiei Spărcoceni „sălit fiind di cătră celi di nevoi cheltu(i)eli a casăi mele”. Porunca domnului a fost adresată la 3 februarie 1817 ispravnicilor ținutului Fălciu. Stolnicul Ioan Codreanu prezintă și o mărturie hotarnică din 28 iulie 1816 semnată de spătarul Ioan Costachi. Domnul respinge cererea jăluitoare și poruncește o nouă cercetare¹¹⁰. Răzeșii de Spărcoceni nemulțumiți de stăpânirea iconomului Iani asupra părții stolnicului Ioan Codreanu se plâng în 1818 domnului („sânt la pripus că o ar fi cumpărat de istov”). Pentru cercetarea jalbei răzeșilor din Spărcoceni sunt desemnați Meletie, episcopul Hușilor, spătarul N. Mavrocordat și comisul Ioan Cuza, ispravnicii ținutului Fălciu, care la 30 decembrie 1818 îl cheamă la Huși pe stolnicul Ioan Codreanu, așteptat și de răzeși¹¹¹. Pentru organizarea mezatului și strângerea răzeșilor de Spărcoceni au fost desemnați la 14 iunie 1823 de isprăvnicia ținutului Fălciu polcovnicul Savvo Lașcu și Iordachi Romașcu, mazil din Spărcoceni¹¹², iar marea logofeție îl însărcinează la 17 iunie pe sulgerul Pavel Tulbure ca hotarnic în locul postelnicului Ioan Costachi la cererea spătarului Ioan Codreanu¹¹³. Eșecul mezatului se datorează pretențiilor spătarului Ioan Iamandi asupra hotarelor moșiilor Ulmi și Mușata pe care le dorea până la pârăul Boțasca¹¹⁴. În raportul adresat Marii logofeții la 19 iunie 1823, postelnicul Ioan Costachi face cunoscută neputința stălpirii părții din sus a moșiei Spărcoceni în lipsă lămuririlor din porunca primită¹¹⁵.

Începând cu 1817, iconomul Eni și Ioan Codreanu își dau reciproc zapise (scrisori) în care „pre largu să arată chipul iconomicoasăi vânzări și mai vartos să dovedești și din altă scrisoari tot cu anul și zioa aceia prin cari să cuprindi că vinitul aceii părți de moșie îl cumpără de la mini cu anul cu preț hotărât câți cinci suti lei pe anu, după cari s-au și urmat până acum” (22 iunie 1827)¹¹⁶.

La 22 iunie 1827, spătarul Ioan Codreanu cere domniei cercetarea de către divan a pricinii cu iconomul Eni și Dumitrașcu aducând în sprijinul său noi documente, printre care hrisovul de la Bogdan vodă din 1508, și îndatorirea vornicului Șerban Negel (decedat la 28 aprilie 1828), fratele mitropolitului Veniamin Costachi, de a prezenta „scrisorile ci va fi avându pe bucata de locu din trupul moșii Spărcocenii ci o ari dum(nea)l(u)i în stăpâniri”¹¹⁷. Spătarul Iordache Iamandi, „intrat în vorbă” cu spătarul Iancu Negel, fiul lui Șerban Costachi Negel și al Ecaterinei Văcărescu, obține făgăduința acestuia de a-i prezenta toate „scrisorile” spătarului Ioan Codreanu. „Întru aceasta am mai scris și de la avgust și din pricina lui Matei Buhuș, prin care Ț(i)-am fost adresarisât scrisoari precum te va încredința cucoana Safta Sturza, s-au făcut toată smintiala...”.

¹⁰⁹ ANI, Colecția Documente, 611/113.

¹¹⁰ ANI, Colecția Documente, 611/83.

¹¹¹ ANI, Colecția Documente, 611/105.

¹¹² ANI, Colecția Documente, 611/114.

¹¹³ ANI, Colecția Documente, 611/115.

¹¹⁴ ANI, Colecția Documente, 611/114.

¹¹⁵ ANI, Colecția Documente, 611/116.

¹¹⁶ ANI, Colecția Documente, 611/132.

¹¹⁷ ANI, Colecția Documente, 611/132.

Mitropolitul Veniamin Costachi nu se arată „împotrivor”. Hrisovul a fost invocat și în scrisoarea spătarului Ioan Codreanu adresată lui Enăcachi Isăcescu la 9 februarie 1834¹¹⁸ sau în jalba din 15 mai 1834¹¹⁹.

Domnul Ioniță Sandu Sturza poruncește biv vel paharnicului Iordache Oprișan la 25 iunie 1827 să cerceteze jalba spătarului Ioan Codreanu „nemulțămît cu hotărâre(a) bo(i)erilor co(m)promesari” din 1815 și totodată să fie executat de un inginer planul moșiei și a celor megiește conform documentelor existente¹²⁰.

Prin scrisoarea din 9 februarie 1834 adresată lui Enăcachi Isăcescu, probabil fiul iconomului Eni, spătarul Ioan Codreanu, scăpat de greutate și mai sănătos, cere plata arenzii părții de moșie din Spărcoceni (500 de lei anual) și îl informează de „pretenția ci am cu ceriri a tot locul cât astăzi să află supt numi di Spărcoceni după glăsuire(a) scrisorilor meli și după glăsuire(a) vechiului hrisovu a domnul(ui) Bogdan v(oie)v(o)d ca să de(a) sfârșit aceștii pricini ci să lungești de atâți ani”¹²¹. Spătarul Ioan Codreanu adresează o jalbă Divanului de apelație al Țării de Jos la 15 mai 1834 în privința judecării cu „clironomul iconomului Eni mai întâi prin cercetare(a) giudecătorii ținutului Fălciu, dacă va socoti cinstitul divan că esti de cuviință ca să mă disfacu di încurcăturile scrisorilor ce mai sus arātu că prin chipuri iconomicoasă am fost sâlit de multile osândiri di am făcut cu iconomul Eni numai și numai ca să poată scoati la iv(e)ală ispisocul domnului Bogdan v(oie)vod ci-i pe moșie Spărcocenii, pe cari îl țâne tănuitu de mine precum l-au și scos / Dumnezău știe de undi i-au intrat în mână / din cari să poati dovidi dreptul meu”, apoi în problema venitului părții de moșie arendată și interdicția pentru Enachi (Enăcachi), fiul și moștenitorul iconomului, de a vinde părțile de moșii de la Spărcoceni¹²².

După decesul spătarului Ioan Codreanu din 3 aprilie 1835 (înmormântat la biserica din Dealu Mare, ținutul Tutova)¹²³, problemele părții de moșie din Spărcoceni sunt moștenite de fiul său Neculai Roșca Codreanu¹²⁴, așa cum rezultă dintr-o serie de documente păstrate. Astfel, la 11 august 1836 judecătoria ținutului Fălciu confirmă primirea jalbei dvornicului Neculai Codreanu împotriva clironomilor iconomului Eni „pentru moșie Spărcocenii și Răncenii”, obligându-l să prezinte titlurile proprietății. La 23 septembrie 1836 este înfățișat un perilipsis de documente de către Neculai Codreanu¹²⁵. Divanul apelativ al Țării de Jos fixează la 2 ianuarie 1841 termenul de 5 februarie 1841 în pricina dintre Neculai Codreanu și casa răposatului Enachi Isăcescu - monahiile Rahila și Megalusa „Isăcești” - „pentru o a patra parti din moșia Spărcocenii” și Rănceni, amânat la 17 februarie 1841, apoi 28 februarie, din cauza neprezentării lui Neculai Codreanu, însă ultima adresă de înștiințare a primit-o abia la 3 martie¹²⁶, motiv pentru un nou termen la 14 aprilie 1841¹²⁷.

¹¹⁸ ANI, Colecția Documente, 611/143.

¹¹⁹ Colecția Documente, 611/145.

¹²⁰ ANI, Colecția Documente, 611/132.

¹²¹ ANI, Colecția Documente, 611/143.

¹²² ANI, Colecția Documente, 611/145.

¹²³ Preotul Ioan Antonovici, *op. cit.*, pp. XII - XIV.

¹²⁴ *Ibidem*, pp. XV - XVI.

¹²⁵ ANI, Colecția Documente, 611/152.

¹²⁶ ANI, Colecția Documente, 611/161. *Ibidem*, 611/162.

¹²⁷ ANI, Colecția Documente, 611/164.

Biserica din Rânceni. Primele atestări documentare.

Cu certitudine lăcașul bisericesc din Rânceni nu putea fi construit la 1725 de economul Ene Isăcescu și cumnatul său, preotul Postu Mustea, așa cum ne asigură Ștefan Plugaru¹²⁸, deoarece primul din cei doi trăia la începutul secolului al XIX-lea și era din Huși. Cumnatul său nu putea viețui decât în această perioadă. O însemnare nedată de pe un *Octoih*, tipărit la 1776, ne oferă informații despre existența bisericii din Spârcoceni la sfârșitul secolului al XVIII-lea sau începutul secolului al XIX-lea. Reproducem însemnarea respectivă: „*Să-s(e) știi că această carte, anumi Ohtoic, l-au cumpărat sfinția sa părintili Vasâlachi diacon Buge(a)c ot Deleni, și au dat-o la moșăia sa, anumi Spârcocenii, la sfânta bisăric(ă) unde să prăznu(i)ești hramul Sfântului Ierarhu Neculai, iar cini ar îndrăzni a o înstreina să fii blestemat de Domnul Hristos, și de Pre(a)curata sa Maică, și de toți sfințai*”; „*Să-s(e) știe că ceastă carte ce să numește Ohtoih am cumpărat-o eu Vasâlachi diiaconul Bugeac*”¹²⁹. La 1808 sunt atestați și primii slujitori: preoții Apostul, Vasăle, diaconul Grigorii și ipodiaconul Opre¹³⁰.

ANEXĂ

1756 (7265) octombrie. *Hotarnica moșiei Rânceni, ținutul Fălciului, două părți ale vel logofătului Radu Racoviță și o parte răzășească.*

Suret scos di pi alt suret ci s-au găsit la părintile Eni, iconomul ot Huș(i), di pi o hotarnică a moșăii Răicenilor ot Fălciu din let 7265/1756 oc(tom)v(rie) 22 iscălită de Mihalache Cehan med(elni)cer i Agărici vor(ni)c glodnoi, hotarnici, încredințat di Costand(in) vel log(o)f(ă)t.

Facem știri cu aciastă mărturie a noastră că viindu-ne luminată poronca mării sale lui v(oie)vod ca să hotărâm satul Răcenii a dumisali Radului Racoviță(ă) vel log(o)f(ă)t, ci esti la fân(utul) Fălciului, însă ca să hotărâm două părți dintr-acest sat dum(i)sali vel log(ofătului), iar a trie parte răzășilor, și făcându-să acest sat trii părți s-au hootărât două părți dum(i)sali log(o)f(ă)t(ului), purcezând hotarul din dialu(l) Sărății dispre răsărit, și din sus am pus două pietri cheotoari și am tras cu funie în curmezâș, și am găsit 22 funii, 2 stânjăni, și funie 15 stânjăni, și stânjăn(ul) opt palmi, și di acolo am purces la vali spre apus pi podiș pisti vale(a) Mușățai și trecând Mușata până într-un drum pus-am stâlp di piatră hotar între moviliți, și iarăș am purces di acolo pisti drum spre apus pi din gios di o răpușoară, trecând pisti vale(a) Răcenilor, mergând alături pi din sus cu Spârcocenii, moșae răzășească, și iarăș mergând la dial p(r)in niști răpușoari pân(ă) în za(re) dialului, și acolo am pus stâlp di piiatri hotară din gios di două movil(ițe) lângă drum, și purcecând spre apus pisti vale(a) Săcii pân(ă) în puțul lui Pleș, di (...) puțului în zare(a) dialului dispre Copăciana pus-am stâlp di piatră hotar

¹²⁸ Ștefan Plugaru, *op. cit.*, p. 48.

¹²⁹ Costin Clit, *Însemnări de pe cartea veche din colecția Bibliotecii „Stroe S. Belloescu” de la Bârlad (I), în „Prutul”*. Revistă de cultură, Huși, Serie nouă, Anul IX (XVIII), nr. 1 (63), p. 213.

¹³⁰ Constantin N. Tomescu, *Biserica din Principatele române la 1808 - 1812. Mărturii și documente*, Ediție îngrijită și note: pr. Eugen Drăgoi, Editura Partener, Galați, 2010, p. 188.

cheotoare din sus dispri apus, și trăgând cu funia în curmezâșul locului găsit 12 funii, pus-am stâlp di chiatră hotar încheotoare din dos și di ac(olo) am purces drept spre răsărit pe din gios pisti Saca și ni-am suit la di(al) pi podiș pân(ă) în zare(a) dialului, pus-am stâlp di piiatră hotar, și trecând cu fun(ia) am găsit 16 funii, 10 stânjani, și purcegând la vale pisti vale(a) Răcenilor pus-am stâlp di piiatră hotar lângă un drum și trăgând cu fun(i)e în curmezâșu am găsit 22 funii, și am purces pisti vale(a) Mușății spre răsărit pân(ă) în dialu(l) Sărăț(ii), pus-am stâlp di piiatră hotar încheotoare din gios, și hotărătura aciașă s-au hotărât prin mărturie vornicu(lui) Ignat din Roșăeci, și a Sandului Codrianu, nepot lui Pleș, precum ni-au arătat ei aciașă moșai că umblă, fiind ii răzăși, iar parte(a) răzășilor, adică a trie parte din tot satul s-au lăsat alături pi din gios. Aciasta facim știri.

Constandin vel log(o)f(ă)t.

(1)814 iuni(e) 29

S-au prescris

ANI, Colecția Documente, 611 / 65, suret de pe suret.

1781 iulie 22. *Constantin Dimitrie Moruzi voievod poruncește lui Inochentie, episcopul Hușilor, biv vel paharnicului Iancu Greceanu, ispravnicul ținutului Fălciu și biv vel paharnicului Grigoraș Costachi să ceceteze, să aleagă și să hotărască moșiile Brițcani, Negrileşti, Spărcoceni, Rânceni și bălțile Geamănului de la acel ținut, ale sârdăresei Catrina Codreanu, împresurate de cele ale spătăresei Catrina Sturza.*

† Io Costandin Dimitrii Muruz v<oe>vod<ă> b<o>j<y>6 mil<os>t<y>6 g<os>p<o>dar zemli moldavscoi. Iubitoriului de Dumn(e)zău și rugătoriul nostru sfinția sa chir Enochintii, episcopul di Huș(i), i credincioș(i) bo(i)erii noștri dumn(ealui) Iancul Greceanu biv vel pah(arnic), isprav(nic) di țin(utul) Fălciul, i Grigoraș Costachi biv vel pah(arnic), sãn(ă)tati. Să faci știre că domnii mele au dat jalobă Catrina, giupâniasa răp(o)satului Dediul Codrian(u) sârdar, fiica răp(o)satului Toma Luca stol(nic), arătând că de la părintele său Toma Luca stol(nic) i s-ar fi dat di zăstri câteva părți di moșie, anumi Bricicani, i Negreleşti, i Spărcocenii, i Răiceni și bălțile Geamănului ce sânt pi Prut, a căroră părți di moșie toati scrisorile să află dati în mâna sa di părintele său și în câtă vremi au trăit părintele său li-au stăpânit, și după ci au intrat moșiile cu zăstre la numita jăluitoare și în grabă mutându-s(e) cu șidere(a) în parte(a) de sus și scornindu-s(e) vremile răzmeriții n-au apucat a puni stăpânire asupra acelor părți când s-au întâmplat de i-au murit soțul său. Acum după ci s-au împăciluit vremili oștirii, trimițind omul său la moșii li-au găsat unile cuprinsă cu stâlpire de spătăriasa Catrina Sturzoae, împresurând cu alti moșii ci are acolo alături la acel ținut, altile dispre alții ci au moșii iarăș la acel ținut, acum cerșind numita giupânias(ă) ca să i s(ă) îndreptezi împresurare(a) ci are la moșiili aceste di cătră cii ci au împresurat cu nedreptati. Pentru aceasta iată s-a rânduit la sfinția ta părinti episcopi, și la dum(nea)v(oastră) bo(i)eri, fiind că vă aflați acolo aproape di acisti moșii, și vă scriem luând carte(a) domnii mele să faceți știre atât dumisale spat(ăresei) Catrinii Sturzoae să-ș(i) trimită vechil cu scrisorile ce va avea asupra moșiilor ce să megieșesc lângă moșiile acești ci li cire numita giupâniasă, cât și tuturor celor ce vor fi făcut împresurare la

moșiile aceste, și să stați să luați sama cu amărunt(ul) și să cercetați, atât după scrisori vechi, cât și după mărturiile oaminiilor bătrâni care vor fi știind stăpânire(a) din vechiu, și după cum viți socoti cu dreptul să îndreptați înpresurare(a) ce să va fi făcut la moșiile aceste(a) și în ce chip viți găsi cu cale să faceți și mărturie la parti(a) ci să va căde(a), iar când vreo parte nu să vor odihni cu cercetare(a) ci viți faci și va fi pricină de giudecată, atunce să nu-s(e) pui pietri hotară, ci numai cu mărturie ci viți face să puneți soroc ca să vie la divan. Aceast(a) scriem.

L<1>t<o> = așlpa <1781> iul<ie> cÆv <22>.

Prok vel l<o>g<o>f<ă>t.

<Pe verso-ul filei a doua>: Iubitoriului di Dumn(e)zău și rugător(ul) nostru sfinții sale chir Enochintii, episcopulde Huș(i), i credincioș(i) bo(i)erii noștri, dum(nealui) Iancul Grecianu biv vel pah(arnic), is(pravnic) de Fălciuu, i Grigoraș Costachi biv vel pah(arnic), cu săn(ă)tati să de(a); Di hotărât / Catrina sârd(ăreasă); S-au trecut la condică; No. 8 / În pricina Brițcanilor / No. 9 / În pricina Spârcocenilor; 1781 iuli(e) 22 / Răicenii, Spârcoceni, Negrilești, Brițcani.

ANI, Colecția Documente, 611 / 8, original, difolio, pecete din ceară roșie.

1786 august 5. *Alexandru Ioan Mavrocordat voievod poruncește biv vel stolnicilor Gheorghie Costandachi și Mihalachi Cerchez să cerceteze și hotărască părțile de moșie din Spârcoceni și Rânceni ale Catrinei sârdăreasa Dediului de ceilalți răzeși.*

Io Alexandru Ioan Mavrocordat v<oe>voda b<o>ji6 mil<o>st<y>6 g<os>podar z<emli> moldavscoi. Credincioș(i) boiarii domnii mele, dum(nealui) Gheorghie Costandachi biv vel stol(nic) i Mihalachi Cerchezu biv vel stol(nic), s(ă)n(ă)tate. Se face știre că domnii mele ni-au jăluit Catrina, sârdăreasa Dediului, arătând că la ținutul Fălciului pe Elan ar fi având moșiile Răicenii i Spârcocenii cu scrisori, și pentru ca să și le poată stăpâni cu pace și să-și ție drepte moșiile sale au cerut să i să hotărască aceli moșii și să i să diosăbască cu pietre de cătră moșiile altor împregiuraș(i). Deci iată scriem dum(neavoastră) să mergiți la stare(a) acelor moșii de mai sus numite, unde strângând de fațe pe toți răzășii și alți împregiuraș(i), și fiind fațe și vechilul sârdăresii, fieștecare cu scrisori ce vor ave(a), se faceți(i) întâi cu amărunt(ul) cercetare scrisorilor ș(i) altor dovezi ce vor fi, din care cunoscând că sârdăreasa cu adivărat are aceli moșii precum arată sau părți de moșie și nu va fi nici o pricină alta la mijloc, apoi se cercetați(i) adivărate marginile moșii sârdăresii sau a părților ce va fi având într-aceli moșii, și măsurându-le cu stânjinu(l) în lung pe amândoa marginile și în curmeziș pe trei locuri, să le deosăbiți de cătră moșiile sau părțile de moșie a altor răzăș(i) și împregiuraș(i), și pe la locurile ce să va căde(a) să le stâlpiți(i) cu pietre hotară despărțitoare de cătră alți răzăș(i) și împregiuraș(i), și să dați(i) sârdăresii mărturii hotarnice și în sâmne și în stânjini, iscălite de dum(nea)v(oastră) și de toți(i) răzășii ce să vor tâmpla faț(ă) la hotărât. Iar când la vreuna dintr-aceli moșii va naști pricină la hotărât și nu să va mulțami vreo parte cu hotărătura ce veți(i) face, atunce la locul ce va fi cu pricină, pietre hotară să nu puneți(i), ci făcând hartă asemine de stare(a) locului și mărturie de curgire(a)

pricinii pre larg, iscălite, să le daț(i) la care parte să va căde(a), și puindu-le zi de soroc să vie amândoaoo părțile la divan ca să li să hotărască cum a fi drept. Aceasta scriem.

=așlpq <1786> av<gust> eÆ <5>.

Prok vel l<o>g<o>f<ă>t.

<Pe verso>: 1786 avg(us)t 5 / Credincioș(i) bo(i)erii domniei mele dumn(eavoastră) Gheorghie Costândache biv vel stol(nic) i Mihălache Cerchezu biv vel stol(nic), datu-se. / Zdrave (...). / Di hotărât / Catrina sărdăriaș; S-au trecut în condică <ss> Andrei condicar.

ANI, Colecția Documente, 611 / 9, original, pecete în ceară roșie, deteriorate; *ibidem*, 611/150 (rezumat).

1787 iulie 27. Carte de blestem de la mitropolitul Leon Gheuca.

Leon cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop mitropolit Moldaviei

Facem știre precum ne-au arătat sărdăreasa Catrina a răposatului Dédiul Codrian că are părți în moșiile Spărcoceniei și Răiceniei ot ținut(ul) Fălciului di pe părintile său stol(ni)c(ul) Toma Luca, și fiind necăutate aceste părți, acum să află înpresurate de cătră răzeșii de acolo. Deci vrând acum să le aliag(ă) și să le hotărască(ă) după scrisori ce are spre dovada dreptății au luat de la noi această carte de blăstăm, întâi asupra răzeșilor de acolo carii vor fi știind sau vor fi auzit din bătrâni pentru acele părți ce sânt cumpărături și dani a Luculeștilor de la răzeșii dintr-acea vrême, de nu vor mărturisi adevărul după știința lor, atât ei, cât și alții carii vor fi știind de au fost moșinași acolo acia ce sânt arătați în scrisori că au vândut și au dat dani acele părți, și cât s-au stăpânit părțile acélea de Luculești, ci lăcomind la înpresurare sau părtinind cu nedreptate de vor tăgădui unii ca acia să fie blăstămați de D(o)mnul D(u)mnezeu și de Preacurata a sa Maică, de slăviții 12 apostoli, și de 318 sfinți părinți de la sobor(ul) Nicheii, în viața lor procopsal(ă) să nu vaz(ă), ostenélele și sudorile lor să fie spre p(i)erzare, herul, p(i)etrile să nu putrezască și să-s(e) răsipasc(ă), iar trupurile lor după moarte să stea întregi și nedizlegate, și de cătră arhieria noastră să fie blăstămați, iar de vor urma dreptății mărturisind adevărul în frica lui D(u)mnezeu, să fie (i)ertaț(i) și blagosloviți. Amin.

1787 iuli(e) 27

Leon mitropolit Moldovii

<Pe verso>: 1787 iuli(e) 27 / Străcându-să pace(a) atunce(a) nu s-au putut faci cercetari și s-au făcut la 1800 prin aciașă carti de blăstăm. / N. 12.

ANI, Colecția Documente, 611 / 10, original; *ibidem*, 611/150 (rezumat).

1787 iulie 31. Alexandru Ipsilant voievod poruncește biv vel paharnicilor Iancul Greceanu și Alecsandru Râșcanu să cerceteze și hotărască părțile de moșie din Spărcoceni, ținutul Fălciului, ale serdăresei Catrina Codreanu.

Io Alexandru Ioan Ișilant v<oe>vod boji6 mil<o>st<y6> gospodar z<emli> moldavscoi. Credincioși bo(i)erii domnii mele dum(nealui) Iancul Greceanu biv vel pah(arnic) i dum(nealui) Alecsandru Râșcanu biv vel pah(arnic), isprav(ni)ci de țin(utul) Fălciului, s(ă)nătate. Se face știre că prin jaloba ce-au dat cătră domnie mea Catrina Dediului Codreanu sârdar, fiica răposatului stol(nic) Toma Lucăi, au arătat că are zăstre de la părintele său moșia Spărcocenii de la acel țin(ut), asupra căriia ar fi având și ispisoaice domnești cum și alte scrisori bune, și din pricină că soțul său-ar fi strămutat cu șaderea la partea locului de sus la începerea oștirii, n-au apucat a pune stăpânire pe ace(a) moșie, și acum vrând ca să-ș(i) stăpânească moșia după scrisorile ce are, ar fi găsit-o stăpânindu-se de cătră un Dumitrașcu log(o)f(ă)t de divan, cu care jalobă a sa rânduind domnie mea la dum(nealo)r veliții bo(i)eri ca să cercetezi. La cercetarea ce-au făcut întrebându-s(e) pe Dumitrașcul log(o)f(ă)t de divan ca să arăte cu ce stăpânește această moșie, el au răspunsu că de douăzeci și mai bine de ani o are cumpărată de la răzăși, dar și răzășii acia ar fi avut-o la stăpânire(a) lor din niam în niam în curgire de multă sumă de ani fără(ă) de nici strămutare, iar stol(nicul) Toma Luca sau neamul său niciodată n-ar fi avut stăpânire în moșia aceasta. Apoi întrebându-se și pe Ioniță, feciorul Jăluitoarii, vechil fiind din partea mâni-sa de are vreo dovadă că au stăpânit vreodată moși-său stol(nicul) Toma Luca, nicio dovadă n-au arătat. Deci fiind trebuință a se cerceta acolo la fața locului pentru stăpânirea aceștii moșii, iată scriem dum(nea)v(oastră) după cartea de blăstăm ce-au luat jăluitoarea de la preosvinție sa părintele mitropolitul pentru pricina aceasta, să faceț(i) cu amăruntul cercetare, întâi din cei ce vor fi șazători pe moșia aceasta, cât și de alți înpregiurași ca să arăte adivărul de cine s-au stăpânit moșia aceasta și de au stăpânit vreodată și stol(nicul) Toma Luca și la ce vreme, și câtă vreme, cum și câtă parte de moșie au stăpânit, au de n-au stăpânit niciodată, și după cum vor mărturisi prin cartea de blăstăm să de(a) și mărturie, care mărturie încredințându-s(e) și de cătră dum(nea)v(oastră) să o triimiteți la divan ca să-s(e) de(a) hotărâre pricinii aceștia.

1787 iulie 31

Prok vel l<o>g<o>f<ă>t.

<Pe verso-ul filei a doua>: Credincioși bo(i)erii domnii mele dumi. Iancule Greceanu biv vel pah(arnic) i dumi. Alecsandru Râșcanu biv vel pah(arnic), isprav(ni)ci de țin(utul) Fălciului, datis zaravie; Catrina Dediului Codreanu sârdar; 1787 iuli(e) 31 / Străcându-s(e) pacea atunce nu s-au putut faci cercetari și s-au făcut la 1800.

ANI, Colecția Documente, 611 / 11, original, difolio, pecete în ceară roșie.

1793 martie 26. *Mihai Suțu voievod stabilește zi de soroc în judecata dintre serdăreasa Catrina, fiica stolnicului Toma Luca, cu paharnicul Grigoraș Costache și alți răzeși pentru părțile de moșie din satele Brecicani, Negriștești, partea din bălțile Gemine, gârlele Prutului, satele Spărcoceni și Rânceni de la ținutul Fălciului.*

† Io Mihail Costandin Suțul v<oe>voda bojy6 mil<o>st<y6> g<os>p<o>dar z<emli> moldavscoi. De vremi ce dum(nea)ei sârdăreasa Catrina, fiica răposatului stol(ni)c Toma Luca, prin jaloba ce ce au dat cătră domniia me(a) au arătat că de la

părintile său ari niști părți de moșie, anume din satul Brecicanii i din satul Negrileștii cu partea din bălțile Geminii i cu partea din gârlile Prutului, cum și din satul Spârcocenii, și din satul Răicenii, ce sânt la ținu(tul) Fălciului, care părți s-ar fi stăpânind de cătră dum(nea)lui pah(arnicul) Grigoraș Costache și de alți răzăș(i), cu carii cerând ca să aibă giudecată la divan, iată prin această a noastră domniască carte să puni zi de soroc, atât dum(nealui) pah(arnicului) Grigoraș Costache ca ori însuș(i) sau vechil de alis răspunzători, cum și celoralanți răzăș(i) la zăci zile a viitoarei luni mai să să afle la divan cu scrisori dovez(i) ce vor fi având ca să ste(a) la giudecată cu dum(nea)ei sărd(ă)r(easa), căci care nu va veni la sorocul arătat va fi adus cu om g(os)pod și va da și ciubote.

1793 mart(ie) 26

Proki vel log<o>f<ă>t.

ANI, Colecția Documente, 611 / 16, original, difolio, pecete ovală.

1793 aprilie 29. *Dănilă Ciomaga și Manole Chebac, ruptași din satul Hoceni, dau mărturie pentru stăpânirea stolnicului Toma Luca în Spârcoceni și Rânceni.*

Adică eu, Dănilă Ciomaga dinpreună cu Manole Chebac, ruptași din satul Hoceni ot ocolul Mijlocului, a ținutului Fălciului, adiverim cu această scrisoare a noastră la mâna dum(isale) sărdăresii Catrinii, fiica stolnicului Tomii Lucăi, că aducându-ne dum(neaei) carte de blăstăm ca să mărturisim în frica lui D(u)mnezău adivărul în ce chip am apucat stăpânire(a) părintelui dum(neaei) și cum știm atât din bătrânii noștri, cât și de când ne-am rădicat noi pentru aceli părți de moșii din Spârcoceni și din Răcenii ci le are dum(neaei) date zestri di la părintele dum(neaei) stolnicul Toma Luca. Noi acele ci am auzit din bătrâni și mai vartos celi ci au văzut ochii noștri știindu-le n-am suferit a rămâne însercinate sufletile noastre cu blestemul ce în frica lui D(u)mnezeu arătăm și mărturisim, întâi că cu adivărat știm că stolnicul Toma Luca are părți în moșie Spârcocenii și Răcenii, al doile(a) că în multe rânduri am mersu noi cu stolnicul Toma Luca, af(l)ându-ne pe vreme(a) aceia oameni a casii dum(nealui) la târgul Fălciului pi la moșia Spârcocenii și Răcenii, și sta acolo de ne arăta hotarul acelor moșii, iar pristavu pi părțile ci ave(a) pi nimine atunce nu ave(a) pus, căci ere¹ (i)epi tătărăști și oi a lui Kan Mârza și Dervici Mârza, cum și a altor tatar(i) și nu se luca(u) locurile acele(a) pe atunce(a); pentru aceia nici dejmă nu ave(a) de unde și di la cine să ia că să stăpâne(au) de cătră tătari, după aceia mai împuținându-se (i)epile și oile tătărăști înainte(a) prăzii lui Crăm Gheri, fiind că să făcuse și câteva bordei pe moșia Muntenii, ci este alături cu aceste moșii de sus arătate, atunce(a) Toma Luca au făcut clacă cu vr(e)o doaozăci de pluguri aduse din toate satele ocolului Mijlocului și au

aratu pe moșia Spărcocenii mălaiu și l-au săcerat, și l-au și cărat tot cu oamenii dum(nealui) la Tălabă, și răzeșii nimic n-au zis, și atunci nici ispravnic nu ere¹ Toma Luca. În al doile(a) an iarăș(i) au arat cu plugurile sale și au sămănat grâu, cum și țelină deosebit au mai arat de mălaiu, și grâu(l) l-au strânsu ducându-l la Tălabă, iar mălaiul l-au bătut peatra și în anul acela au dat și prada tătarilor, și stolnicul Toma Luca ș(i)-au rădi(cat) plugurile de aice(a) și s-au dus cu totul de aice(a) la ținutul Romanului, și după prada tătarilor eu Dănilă Ciomaga am arat pământurile stolneculu(i) Tomii Lucăi și am sămănat grâu și în vreme(a) când am cărat grâul cu carele la arii au vinit un vornecul Ignat din Roșieci și cu alții, zicând că sint răzeși în Spărcoce(ni) și au cerut să le dau dejmă; eu le-am spus că am arat pe moșia stăpânului meu Tomii Lucăi, și cum să poate a le da dejmă de pe moșie stăpânului, și răzeșii mai multă vorbă n-au făcut și s-au dus și îndată au dat și răscoalile, iar după ducire(a) moscalilor au început a să lucra moșiile aceste(a), a să strânge și oameni, cum și din răzeși a să așeza cu casă acolo, și spre încredințare(a) judecății am dat această adivărata a noastră mărturie.

=ašlkg <1793> ap<rilie> cÆø <29>.

Eu Manole Chebac ruptaș, mărturisescu aceste ci să cuprind în mărturie.

Eu Dănilă Ciomaga mărturisescu.

Această mărturie s-au scris de mine preutul Vasil(e) ot Tălaba cu zisa numiților ruptași.

Eu Ion(i)ță Ciochină martur am fostu faț(ă) la făcut(u)l mărturiei.

De la isp(răvnicia) țin(utului) Fălciu.

Aducându-s(e) înainte(a) noastră pi preotu(l) ci-au scris mărturie aceasta și pe Ioniță Ciochină s-au găsat numile lui în mărturie cu însuși mâna lui scris, ni-au încredințat că esti adivărată această mărturie ci au dat-o acei arătați mai sus, cari acum să află răposați, drept aceia s-au încredințat și de cătră noi.

1800 mai 22

<ss> Iordache Catargiu comis.

<ss> Grigore (...).

<Pe verso>: Zapis a dum(i)sali po(l)c(o)v. Dimitrachi, a fiicii dum(i)sali Nastasii, pentru Catrina țișanca (?).

ANI, Colecția Documente, 611 / 14, original; *ibidem*, 611/150 (rezumat).

¹conform documentului.

1800 aprilie 28. *Logofeția cea mare stabilește zi de soroc în pricina dintre șetrarul Ioan Codreanu cu diaconul Vasilache Bugeag și alții pentru părțile de moșie din Rânceni.*

De la logofeție ce(a) mare

Prin jaloba ce au dat cătră mărie sa vodă, dum(nealu)i șat(rarul) Ioan Codreanu au cerșut să aibă giudicată la divan cu diiaconul Vasălache Bugeag, i preutul Apostul, i Toader sin babii Marii, i preutul Apostul, gineri babii Marii, răzăși de moșie

Spărcocenii, i cu Andrei, nepot Oprii lui Pleș, i Neculai, nepot lui Andrei, i Ursache Bahrin, și cu alții ai lor răzăși de moșie Răiceni, de la ținut(ul) Fălciului, pentru că în numitele moșii are și dum(nealu)i părți di pi maică-sa sârd(ăreasa) Catrina, fiica stol(ni)c(ului) Toma Luca, și ei cu nedreptate ar fi stăpânind și părțile acele, pentru care în multe rânduri au fost sorociți și niciodată n-au venit la giudecată. Drept aceia iată și acum li să mai pune soroc la 20 zile a viitoarii lună maiu când atunce negreșit să-s(e) afle la divan cu orici scrisori vor ave(a) asupra pricinii aciștie, ca-s(ă) să cercetezi prin giudecată, căci dacă nici la sorocul acesta nu vor veni, apoi făr(ă) de altă prelungire șat(rarului) Ioan Codrean(u) i să va da stăpânire(a) după scrisorile ci va ave(a), și pe urmă nici un cuvânt di răspuns nu vor ave(a).

1800 apr(ilie) 28

<ss>

ANI, Colecția Documente, 611 / 40, original; *ibidem*, 611/150 (rezumat).

1800 mai 19. *Mărturiile răzeșilor despre stăpânirea stolnicului Toma Luca în Răiceni și Spărcoceni.*

Noi cari mai gios ni-am pus numeli și degitili, adiverim cu aciașă scrisoari a noastră ci dăm dum(i)sali sât(rarului) Ion Codrianu, precum să să știi că aducându-ni dum(nea)lui carti di blăstăm ca să mărturisăm în frica lui Dumnezău adivărul în ce chip am apucat și știm pentru părțali di moșâi ci ari stol(ni)cu(ul) Toma Luca în moșâ(i)l(e) Spărcoceni și și Răiceni;

Eu Costandin Tăngirucă din satul Cășla în vreme ci eram trăitor pi moșae Tălaba înaintea celoralanți moscali știu și mărturisăsc în frica lui Dumnezău că ave(a) stoln(i)cu(l) Toma Luca multu grâu sâmnat și mălai pi moșâia Spărcoceni, cari arături cu grâu și mălai după stare(a) satului Spărcoceni ci esti în zăoa di astăzi aproapi di sat au fost și vin acei tarlali cu grâu și mălai, atât de la drumu(l) Fălciului spre sat, cât și de la drumul Fălciului spre Mușat(a), și am fost și eu luat di cătră vătavu(l) d(umnea)l(u)i stol(ni)cu(lui) Tomii Lucăi, anumi Ion Pară, și ni țane(a) câti o săptămână și mai bini la săcire în multi rânduri am auzât pi vătavu vorovind cu cielanți oameni ci săcira, cum că acest loc pi carili era(u) arăturili l-au cumpărat visternicu(l) Ștefan Luca; și în vreme(a) acia să stăpâne(a) de stol(ni)cu(l) Toma Luca moșâia Spărcoceni pi cari ara și săcira, și n-am auzât să fi spus ciniva că sânt aldi Bugiac răzăș(i) sau să fi făcut răzășâi di Spărcoceni cari ar fi fost vreo împotriviri stol(ni)cu(lui) Tomii, ci cu bună paci stol(ni)cu(l) Toma ara, cosă și stăpâne(a), și am văzut pi vătav(ul) stol(ni)cu(lui) că au luat și dejmă din arături cu pâni și cu legume ci să găsă pi Spărcoceni, cum și la claca di co(a)să ci au făcut pi hârtopurili Găunoasăi, și la strângire(a) fânului am fost cu cielanți oameni din Tălaba; Apoi s-au rădicat stol(ni)cu(l) Toma Luca di la Tălaba și s-au dus în Țara de Sus și n-au zăbovit, după acee au dat și răscoalili, iară di la moscalii ci-i mai dinainti încoaci a început a să statornici cu casă în Spărcoceni niamul lui Bugiac și au pus și stăpâniri, iară din niamul dum(i)sali stol(ni)cu(lui) Tomii Lucăi pi sârdăriasa Catrina, fata stol(ni)cu(lui) Tomii, știu că au vinit în câtiva rânduri pi la Spărcoceni și Răiceni di au făcut cercetari. Diosăbit acum sânt vr(e)u patru cinci ani di când m-am întâmplat a mergi la satul Spărcoceni la casa lui Mihălachi Romașcu mazâl, împreună

fiind cu un Ion Lungu, vătăjăl a căminariului Ioniță Sturza și am auzit pi răzășai din Spârcoceni sfădindu-să pentru dejmuri și fânaț, mărturisând și zăcând acii ci nu să împărtășă întocma că moșăia esti a Tomii Lucăi și s-or duci di or spuni că îi răzășai o stăpânesc fără nici o driptati.

Eu Ghiuță sâ Lupului Ivan, om pisti șăsăzăci di ani, carii am trăitu tot pi acesti locuri încă din vremi(a) copilării meli mărgând cu tatăl meu la târgâl Fălciului, trecimu pisti moșăia Spârcoceni, șâ-m(i) spune(a), șâ-m(i) arăta tatăl meu, cum și Toadir Gan, pintru moșăia Spârcoceni, și cum că ari părți aciasta, și-am apucat și arăturile stol(ni)cu(lui) Tomii pi Spârcoceni, am apucat și fân cosând tot pi moșăia aciasta p(r)in hârtoapile Găunoasăi înainte(a) celoralanți moscali, iară di când sânt șăzătoriu în Spârcoceni mi s-au întâmplat di multi ori să aud și eu pi răzăș(i) pricindu-să și zăcând unii dintr-înșai că or spuni că moșăia esti și a Tomii Lucăi și îi fără dreptati o stăpânesc toată, di vremi ci numai unii din răzăș(i) să folosăscu și alțai nu să folosăsc.

Eu Mihălachi Romașcu, mazâl din satul Spârcoceni, am auzât pi răzășai aceștii din Spârcoceni gâlcevindu-să cu cii din Deleni, zăcând unii altora că stol(ni)c(ul) Toma Luca cu adivărat ari părți în moșăia Spârcoceni, dar cini-a tragi parte(a) Lucăi să cauti moșăia Spârcocenilor ci esti împresurată di alțai și apoi să-ș(i) scoată părțali sali și să stăpâniască. Noi după carte(a) de blăstăm celi ci am știut fără a părțini vreunii părți, pi cât am știut adivărul am arătat.

1800 mai 19

Eu Costandin Tingirucă ot Cășlă, martur.

Eu Ghiuță sâ Lupului Ivan, martur.

Eu Mihălachi Romașcu, martur.

Eu căp(i)t(anul) Neculaiu ot Râncene cu zâsa marturilor acestora le-am scris numele și ei au pus degetile.

Și eu post(elni)ce(lul) Axinti Lupan m-am întâmplat față la facire(a) aceștii mărturii și sânt martur și neștiind carti am pus numile și degitul.

Eu căp(i)t(anul) Neculaiu Popa ot Rânceni m-am tâmplat fați și sântu martur.

Eu căp(i)t(anul) Ghiorghii Popa am fost față și sânt martur.

<ss> Neculai Popa căp(i)t(an).

Is(sprăvnicia) Fălciu

Acești den sus dos arătați viind înainte(a) noastră au dat această mărturie și făcându-li-să cuviincioas(ă) cercetare ca nu cumva de vr(e)on interes fiind săliți au dat această mărturi(e), cu toții de față au arătat că văzându carte de blăstămu, adivărul fieștecare ceia ce au știut au arătat întocma pe cum în mărturie să arată și după cerirea dum(i)s(ale) șat(rarului) s-au încredințat și de noi.

<ss>

<ss>

D(umnealu)i șat(rarul) Ion Codreanu, făcându-mi întrebări în ci chip știu curgere(a) preceții bucății de locu din Rânceni ce-au vândut-o Andrei, nepot Oprei lui Pleș, și cu Ursachi Bahrin, să arăt dum(nea)l(u)i. Deci fiind că eu mă aflam vechilulu cucoani(i) Anastasăi Racovițo(a)i pe parte(a) de moșai den Râncene, me-au poroncit dum(nea)e i vist. Anastasăica ca să facu cercetare cene să mai află den rudile și răzășai lui Pleș. Deci cercetând am aflat pe acește de sus arătați și stându la tocmală cu dâșșai

am cumpărat de la dânșai parte(a) den Răncene ce să afla nestăpânet(ă) de neme (...) ¹tă or zăci de lei, pe urmă aflând vătăjii d(umnealui) vist(iernicului) Balșu au luat locul acela la stăpânire cu cuvânt protremisâs că esti alăturie cu moșăia Berezănei al dum(nealui) vist(iernicului) și me-au adus banei se me-i dea înapoi, și fiind că eu zapis(ul) vânzătorilor arătați mai sus îl dedesăm în mâna d(umisa)le cucoani(i) visterneșii n-am primit banei și moșăia să stăpânește de dum(nealui) vist(iernicul) Iordachi Balșu și fiind și carte de blăstăm pentru precinile aceste, în ci chip am știut am dat înscris dum(isa)le șat(rarului) Ion Codreanu.

1800 maiu 19

<ss> Neculai căp(i)t(an) ot Rănceni.

ANI, Colecția Documente, 611 / 41, original, difolio; *ibidem*, 611/150 (rezumat).

¹ rupt.

1800 mai 21. *Mărturiile răzeșilor despre stăpânirea stolnicului Toma Luca în Rănceni și Spărcoceni.*

Noi care mai gios n(e)-am pus numele și degeteli adevărimu cu această scrisoare alu no(a)stră la mâna dumisale Ionu Codr(e)anu șătrar, precum să să știi că aducându-ne dumn(e)alui carte de blăstăm ca să mărturisăm în freca lui Dumnezău adevăr(ul) în ce chip am apucat și ștem pentru părțile de moșai ce au avut răposatu(l) stolnecul Toma Luca în moșae Spărcoceni și Răncenii. Întâiu, de au fostu dreptu răzăș Vas(i)le Safer; alu doile(a), de au (a)vut stolnecul(l) Toma Luca stăpânire pe acele părți; eu Costandenu Romașcu ot Deleni, omu de 75 ani, știu și mărturisăscu că pomenit(ul) Vas(i)le Safer și n(e)amu(l) lui au fostu dre(p)ț(i) răzăși în Spărcoceni, și care denu n(e)amul lui acesta au trăit până mai în anii trecuț(i) tot mărturesă că părțile lor denu Spărcocene sântu vândute Luculeștilor, iar pen(t)ru stăpânire înunainte celorlanți moscali aceste locuri(i) era mai mult pustie, nu să căuta, nu să lucre și nece ave(a) ce stăpâne(a), căci să afla(u) oi și (i)epe tătarăști cu câșle, dar după acee înunainte(a) prăzâi lui Crânu Gere, stolnecul(l) Toma Luca au arat grâu și mălaiu pe părțile arătate mai sus, și pane(a) au cărat-o la Tălabă, cum și fânul(l) au cosat și l-au adus la Tălabă, și răzășii nece o împotrevire n-au făcut; apoi stolnecul(l) Toma Luca s-au radeat denu țanut(ul) Fălciului cu totu și s-au dus în țanut(ul) Romanului, și după prada lui Crânu Gere unii denu oameni stolnecului Tomi(i) Lucăi de la Tălabă au și arat pe moșai Spărcocenei înu pământurile ce făcus(e) Toma Luca și dejmă nu l(e)-au luat cealalt răzăși.

Eu Isaie monah, pe vreme(a) acee m-am tâmplat de eram înu plug cu Dănelă Ciomaga, și veindu-i rândulu lui să are, m-au dus cu plug(ul) pe moșae Spărcocenii de și(i)-au arat cât i-au fostu vo(i)e și bănuindu-i lui. Deci m-au dus atâta locu depărtat. Au zâs Dănelă Ce(o)maga pentru că este moșae stăpâne-său în Spărcocene și în Răncene, și nu i-a lua dejmă neme, pentru acee s-au dus să are acolo.

Eu Toader Cireș ot satu(l) Cășla înu vreme(a) ce au arat stolnecul(l) Toma Luca de la drumulu Făluciiului la vale între Spărcocene și Răicene, înu vreme(a) acee mă aflam trăitor la Tălabă, și am mersu la săcerat și carat grâul de pe acelu loc și așa

auzămu că este moșăe a Tomei Lucăi, apoi s-au tâmplat și stricare(a) păcii și nici stolunecu(l) Toma Luca n-au mai venet pe aice, iar de la moscalii acee(a) înco(a)ce și oameni au început a să așăza cu casă și moșă(i)ele au început a să lucra, și pe cât am șteut adevăr(ul) mărturesăscu prentre-această scrisoare a no(a)stră.

(1)800 maiu 19

Eu Costa(n)tin Romașcu mărturisescu ș(i)-am iscălit. <ss> Constantin Romașcu.

Eu Isaie mărturisescu și me-(a)m pus degetul.

Eu Toader Cireș ot Căslă.

Această mărturie am scris cu zâsa acestor arătați mai sus.

<ss> Vas(i)le Ghibanu.

La facire(a) aceștii mărturie m-am tâmplat și eu față, și cât pentru acele părți denu Spărcoceni și Râncene și eu am auzat pe părentele meu Iordache Bădros și în multe rânduri me-(a)u spus că stolunecu(l) Toma Luca are părți în moșăele arătate cumpărate de vesternicu(l) Ștefanu Luca de pe la răzășai vremei acee și cum că stolunecu(l) Toma Luca cu adevărat încât au trăit vreo stăpânire temeinică n-au avut, dar cu adevărat neci ave(a) ce stăpâne(a), căci nu să lucra locurile acele, iar a merge spre cercetar(ea) acestor părți știu că au mersu și au făcut și arătur(ă) de plugur(i), și carte de blăstăm di a nu mărturisî adevăr(ul) pentru acele părți de Spărcocene și de Rânceni că sântu drepte a Luculeștilor nu m-au lăsat.

<ss> Neculai Bădros.

Is(prăvnicia) Fălciui

Acești din dos arătați, viind și înaintea(a) noastră au dat această mărturie, și făcându-li-si cuviincioasa cercetare ca nu cumva de vron enteres fiindu siliți au dat această mărturie, cu toții de față ni-au arătat că văzând carte de blăstăm, adevărul fiișticare ceia ce au știut au arătat întocma pe cum în mărturie să arată, și dupe cerirea dum(i)s(ale) șatr(arului) s-au încredințat și de noi.

1800 maiu 21

<ss> Iordachi Catargiu comis (?).

ANI, Colecția Documente, 611 / 42, original, difolio.

1800 mai 30. *Jalba șetrarului Ioan Codreanu.*

Pre înălțate și milostive doamne

Am jăluit înălțămii tali în trecuta lună a lui apr(ilie) pentru niști părți din moșiile Brițcanii, Negrileştii și bălțile Gemine, ce sânt la țin(utul) Fălciului, ci să stăpânescu de dum(nea)l(ui) banu(l) Ștefănach Sturz(a) i de dum(nea)l(ui) pah(a)r(nicul) Grigoraș Costachi i de dum(nea)l(o)r fii banului Scărlătachi, cum și din moșie Spărcocenii și Răicenii, tot din țin(utul) arătat, cari să stăpânescu de răzășii de acolo, pe cari părți li-au avut maică-me(a) date zăstri de la părintii său stol(ni)c(ul) Thoma Luca, rugându-mi ca să-s(e) scrie dumilorsale bo(i)erilor arătați luminată carte(a) înălțimii tale să vie să ste(a) la giudecati să-s(e) curmi pricina aciasta. Și fiind că acum dum(nealo)r bo(i)erii arătați(i) i răzășai din Spărcoceni să află toți aice, mă rog milii înălțămii tali să fie rânduit dum(nea)l(ui) log(o)f(ă)t(ul) Neculaiu Roset și dum(nea)l(ui) spat(arul) Mihalache

Luca, împreună cu dum(nealo)r veliții bo(i)eri să cercetezi și să giudeci pricinile aceste după hrisoave și alte scrisori ce am, și cum or găsi cu cale și cu dreptate să hotărască, ca să-m(i) pot afla dreptate.

Pentru că eu sânt isterisât de zăstre(a) maicii meli și mari pomană a rămâne înălțimii tale.

A înălțimii tale pre plecată slugă.

<ss> Ioan Codrian șatr(ar).

Dum(nealui) vel vor(ni)c de aproz(i), dum(nealo)r veliței bo(i)eri dinpreună cu bo(i)erii cerșuț(i) să cecetez(e) pricina ce iaste și să o pui la cal.

1800 maiu 30

<ss>

1800 iuni(e) 7. Au (i)eșit la giudecată cu dum(nea)lui banu(l) Ștefan Sturz(a) i dum(nea)lui pah(a)r(nicul) Grigoraș Costache și dum(nealui) Șarlatachi Costache, și după dovezile ce au arătat jăluițoriu(l) s-au hotărât să ia partea lui Drăgan armaș, cât să va dovedi din moșiile Brițcanii i Negrelești și bălțile Gemeni.

<ss>

ANI, Colecția Documente, 611 / 43, original.

1814 martie 16. *Șarlata Callimachi stabilește zi de soroc în pricina stolnicului Ioan Codreanu cu postelnicul Ilie Gheuca, diaconul Vasile Bugeag, preoții Toader și Apostul, și alți răzeși din moșiile Spărcoceni și Răiceni.*

Io Șarlata Alexandru Calimah v(oie)vod, cu mila lui Dumnezeu domn țării Moldaviei.

De vrème ce domniei mele au dat jalbă dum(nea)l(u)l stol(ni)c(ul) Ioan Codreanu cerșind ca să aibă giudecată cu Ilie Gheuca post(elni)cel, i diiaconul Vasile Bugeag, i preotul Toader, i preotul Apostul și alți răzeși de moșiile Spărcoceni i Răiceni de la țin(utul) Fălciului, carii în multe rânduri au fost sorociți a veni în giudecata divanului, și n-au fost următori. Drept acéia să pune zi de soroc numiților mai sus Ilie Gheuca post(elni)cel cu ai săi ca la 20 zile a viitoareii luni mai negreșit să-s(e) afle la divan cu toate dovezile și scrisorile ce vor avea asupra mai sus numitelor moșii, ca să stea în giudecată, căci nefiind următori a veni, vor fi aduși cu aprod și vor plăti și ciubote.

1814 mart(ie) 16

(...) vel log(o)f(ă)t.

S-a trecut la 2 log(o)f(ă)t / No. 321.

ANI, Colecția Documente, 611/62, original, pecete octogonală.

1815 februarie 24. *Înțelegerea dintre stolnicul Ioan Codreanu și iconomul Iani (Eni) urmată de actul de compromis dat la 26 martie 1815 de vel vornicii Iordache Catargiu și Neculai Hrisoverghi.*

Pentru pricina ce de neînvoirea ce urmează între mine mai gios iscălitul Ioan Codreanu biv vel stol(ni)c ce cer împărțire în stăpânirea moșiilor Spârcocenii și Ră(n)cenii de la țin(u)l Fălciului după scrisorile ce am, și între mine iconomul Iane cu ai mii răzăș(i) ce stăpânim aceste moșii, am ales cu deopotrivă voință amânduror părților bo(i)erii co(m)promensari pe dum(nea)lui vel vor(ni)c(ul) Iordache Catargiul și pe dum(nea)lui vel vor(ni)c(ul) Necolaiu Hrisoverghi, la cari bo(i)eri adresarisându-ne amândouă părțile scrisorile dovezi ce vom fi având de hotărârea ce dum(nealo)r vor face în frica lui Dumnezeu fără asuprire(a) vreunii părți, să avem a urni și o parte și alta în veci, neascultată fiind niciodată orici jalubă s-ar porni după vreme di cătră vreo parte din noi cu arătare de nemulțămire, și pentru adevărarea acestor mai sus scrise am dat dum(nealo)r bo(i)erilor co(m)promensari această scrisoare în cari am iscălit.

1815 fev(ruarie) 24

<ss> Ioan Codreanu stol(ni)c.

<ss> Iani iconom.

În puterea compromensului acestuia dat cătră noi în cercetare(a) pricinii aceștia cu de amărunt din două ce au arătat dum(nea)lui stol(ni)c(ul) Ioan Codreanu, unul din 7214 <1706> maiu 21, prin care Vasile sãn Safer vinde lui vÆ <2> vist(iernic) Ștefan Luca partea sa din satul Spârcocenii în țin(utul) Fălciului, cum și partea surori-sa Tofanii și a mătușă-sa Nastasăei Bănosăi, și altul din 7215 <1707> i(un)i(e) 23, prin care Iftode, ginerile lui Ion Ghideiu și fimeia sa Tofana, fata Dochiții, nepoata Ungureșoaei, vând lui vÆ <2> vist(iernic) Ștefan Luca partea lor ce să va alege din Spârcoceni, întărite cu ispisocul domnului Mihail Cehan Racoviță v(oie)vod, să dovedește că Ștefan Luca le-au avut cumpărături în Spârcoceni și macar deși cucernicie sa iconomul Ene voia a depărta puterea acestor zapisă cu cuvânt că n-ar fi stăpânit cu dănsăle niciodată. Dar însuș dintr-o carte g(os)pod din 7260 <1752> fevr(uarie) 7, ci au arătat de la domnul Costandin Cehan Racoviță v(oie)vod cătră Scărlătache Costache stolnic, ispravnic de Fălci, și Grigoraș Agarici vor(nic) de poartă, după jaluba lui Ignat

Vârlan i Antohe Luță și Sandul Pleș din Roșieci / moșii și părinții acestor de acum răzăși, că având niște părți de ocină de pe moșii și strămoșii lor în moșiia Spârcocenii le înpresoară medelnicerul Toma Luca cu niște zapise de cumpăratură ce are dintr-acele părți, din care glăsuire a cărții am luat diplină încredințare că Luca nu numai stăpânea părțile sale la acea vreme, ci încă și părțile altor răzăși ce mai rămăsăa acolo le cuprinsăa; apoi fiind că nu după multă vreme să vede din scrisorile / ce acum au arătat stol(ni)c(ul) Codreanu / neconținute cereri din partea sa și a neamului său, pentru aceia neputând socoti trecerea de multă vreme a nestăpânirii, hotărâm ca dum(nea)lui stol(ni)c(ul) să-ș(i) tragă parte din trupul moșiei aceștii după puterea scrisorilor sale, și fiind că după trecerea vremii nici dum(nea)lui stol(ni)c(ul), nici răzășii, acum nu pot adevăra câtă au fost partea vânzătorilor și a-i mai urni în cercetare și în dovezi la fața locului cu aceasta poate să li să pricinuiască numai stângire și cheltuială; după cererea și priimirea amânduror părților am intrat însuș noi în dosloșire ca să putem afla câtă au fost partea aceiaa numiților vânzători, și pe de o parte aceasta neputându-să, și pe de altă parte încă neștiindu-să din care parte sau din care bătrân pot fi părțile acestea spre a lipsi din mijloc cărți de blestem și puniri di suflet.

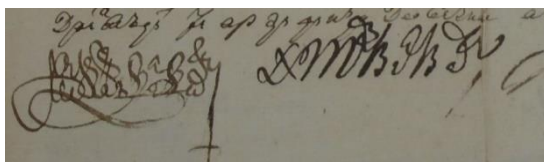
Și întru aceasta hotărâm așa, adecă fiind că moșie aceasta este hotărâtă după hotarnica din 1783 ghen(a)r 15, în cari să arată că au împărțit-o pe trii bătrâni, arătând și neamurile din fișticare, pentru ca să fie iarăș toți cu împărțășire în numita moșie să să facă trupul moșiei din trii bătrâni în patru, și pe trii bătrâni îi vor stăpâni neamurile acelea cari i-au stăpânit și până acum, iar pe al patrălea bătrân al va stăpâni dum(nea)l(ui) stol(ni)c(ul) cu cumpărăturile ce ce are; și cu acest chip să fie sfârșită pricina din mijloc, și apoi și pentru înpresurarea ce arată că pătimeste moșiia aceasta dispre moșiile megieșite, unindu-s(e) toate părțile la un loc, ce vor câștiga vor împărți iarăș cu chipul ce s-au zis mai sus, care împărțire a moșiei fiind făcută pe temeiul ce s-au arătat, dacă în urmă sau dum(nea)lui stol(ni)c(ul) sau răzășii vor afla dovezi vrednice cari să arăte mărimea părții zapisălor dumn(ealui) stol(ni)c(ului), atunce schimbându-să hotărârea aceasta să va urma a să face și împărțirea după dovezile acelea. Asăminea și pentru pricina ce zice iconomul Iane cu ai săi, că chiar di au și stăpânit vreodată v.Æ <2> vist(iernic) Ștefan Luca sau fiul său stol(ni)c(ul) Toma Luca părțile zapisălor acestora în moșiia aceasta Spârcocenii, dar poate că încă di pe atunce le-ar fi ales și le-ar fi lipit cătră hotarul vreuniia din moșiile ce mai au Luculeștii lângă moșiia aceasta, căci de n-ar fi fost alese, cum ar fi putut Luculeștii să priv(e)ască moșiia aceasta lângă moșiile ce le stăpânesc fără zăticnire și să tacă atâta sumă de ani.

Pentru aceasta am hotărât ca ori în ce vreme ar găsi iconomul sau răzășii săi vreo dovadă că părțile acestea ar fi lipite cătră vreo altă moșie a Luculeștilor, atunce neurmându-să hotărârii compromensului acestuia, să să urmeze dreptății ce ar înființa dovezile acelea.

1815 mart(ie) 26

<ss> Iordache Catargiu vel vor(ni)c.

<ss> (Neculai) Hrisoverghi vel vor(ni)c.

<Pe verso-ul filei a doua>: Compromesul din 1815 fevr(uarie) 24 și 1815 mart(ie) 29 (!).

ANI, Colecția Documente, 611/68, original; *ibidem*, 611/69, copie din 30 octombrie 1816.

1816 iunie 26. *Jalba stolnicului Ioan Codreanu urmată de porunca domnului Scarlat Callimachi din 29 iunie 1816 către spătarul Ioan Costachi.*

Pre înălțate doamne!

Pricina di giudecată ci au fost întri mine și întri răzășii de moșăe Spărcocenii de la țin(utul) Fălciului în anul trecut (1)815 mart(ie) 26, s-au sfârșit prin compromesul ci am dat amândouă părțile la dumn(ea)lui vor(ni)c(ul) Iordachi Catargiu și dum(nea)lui vor(ni)c(ul) Necolaiu Hrisoverghi, veli vor(ni)ci aflându-se, și prin scrisoare(a) ci ni-au dat hotărâsc ca să stăpânesc eu din numita moșăi Spărcocenii deplin o a patra parti, cum pre largu arată scrisoare(a) dum(ni)l(o)r(sali bo(i)erilor compromesari; în anul trecut vrând eu a-m(i) diosăbi ace(a) a patra parti din numita moșăi prin dum(nea)l(o)r bo(i)erii isprav(ni)ci de țin(utul) Fălciului, pi di o parti m-au tot urnit răzășii cu astăzi, cu mâini, vrând cu aciasta a mă păgubi di vinitul anului (1)815, după vreme(a) strânsului vinitului moșăi(i), pi di altă parte m-au înp(i)edecat pricina ciumii. Mă rog înălțimii tale să mi să de(a) o luminată carti cătră dumn(ea)lui spat(arul) Ioan Costachi ca să miargă la numita moșăi și să-m(i) diosăbască prin măsurare(a) moșăi(i) cu p(i)etri hotară ace(a) o a patra parti stânjănii ci va cuprindi din summa stânjănilor ci va (i)eși toată moșie ca să-m(i) pot lua drept vinitul acei părți di moșăi cu pace, cum și cătră dum(nea)l(o)r bo(i)erii isprav(ni)ci a țin(utu)lui Fălciului să scrii ca să-m(i) împliniască di la răzăși vinitul acei părți di moșăi pi anul trecut (1)815 după dreptati, și mari pomană a rămâne înălțimii tale.

A înălțimii tale pre plecată slugă.

<ss> Ioan Codrian stol(ni)c.

Dum(nea)ta vel log(o)f(ă)t cercetiază și pune la cale cerirea jăl(uito)r(ului).

1816 iuni(e) 26

V(el) log(o)f(ă)t.

Noi Scarlat Alecsandru Calimah v(oie)vod, cu mila lui Dumnezeu domn țării Moldaviei.

Cinst(it) credincios boiariul domniei méle, dum(neata) Ioan Costachi biv vel spat(ar), săn(ă)t(ate). Vei înălége din jaluba aceasta arătarea și cérirea ce face dum(nea)lui stol(ni)c(ul) Ioan Codreanu. Deci fiind că pricina cuprinsă prin jalubă ci au urmat între jăluitar(ul) stol(ni)c și între răzășii de moșia Spărcocénii de la țin(utul) Fălci(u) s-au sfârșit prin compromesul ce au dat în anul trecut amândouă părțile la dum(nea)l(o)r Iordachi Catargiu l Necolai Hrisoverghi, vel vor(ni)ci aflându-să, carii bo(i)eri compromesari prin scrisoarea ce au dat hotărâsc ca să stăpânească stol(ni)c(ul) Codreanu din numita moșie Spărcocénii deplin o a patra parti, cum pré larg vei înălége din însuș aceiaș(i) scrisoare care s-au văzut de dum(nea)l(u)i vel log(o)f(ă)t, fiind din 26 mart(ie) 1815.

Drept acéia să scrie dum(i)t(a)li să mergi la starea locului numitii moșii, unde în ființa tuturor răzeșilor urmând hotărârii cuprinsă prin scrisoarea numiților bo(i)eri compromesari vei măsură tot locul numitii moșii ce-l au în stăpânire răzeșii, din care o a patra parte din toată suma stă(n)jinilor ce vor (i)eși, locul ce va cuprinde din cap în cap să-l deosăbești prin stâlpire de pietri hotară, să-i dai dum(nealu)i stol(ni)c(ul) și mărturie hotarnicăarăătoare în măsură de stă(n)j(e)n(i) g(os)pod și în sămne și iscălită pe obicéiu, spre a-ș(i) stăpâni acea a patra parte cu bună pace. Scriem domniia mea și dum(nea)v(oastră) isprav(ni)ci(i) țin(u)t(u)lui Fălciului ca să puneți pe dum(nea)l(u)i stol(ni)c(ul) în deplină stăpânire pe acea a patra parte din moșia Spărcocénii, înputernicindu-l a-ș(i) strânge și a-ș(i) lua și tot venitul ce va fi pe acea a patra parte din tot locul după obicéiu și hotărârea ponturilor, împlinindu-i și venitul ce să va dovedi a anului trecut de la hotărârea bo(i)erilor compromesari încoace. Aceasta.

1816 iuni(e) 29.

Vel log(o)f(ă)t.

S-au trec(u)t.

<Pe verso-ul filei a doua>: No. 20 / 1816 iuni(e) 26 și iuni(e) 29 / Jalubă din 26 iuni(e) (1)816 / Pent(r)u Spărcoceni și poroncă către dum(nea)l(ui) spat(arul) Ioan Costachi să miargă la stare(a) locul(u)i să-mi aliagă, să diosăbască cu pietri hotară a patra parte me(a) din Spărcoceni. / (1)816 iunii.

ANI, Colecția Documente, 611/71, original, pecete octogonală.

1816 iulie 28. *Mărturie hotarnică făcută de postelnicul Ion Tăutu părții de moșie din Spărcoceni, ținutul Fălciu, proprietatea stolnicului Ioan Codreanu.*

Copie hotarnic(e)i Spărcocenilor făcută di d(umnealui) post(elnicul) Ion Tăutu.

Cu luminată poronca înălțămii sale Scărlat Alixandru Calimah v(oie)vod din 29 iunie (1)816 ci mi-au adus dumn(ea)lui stol(ni)c(ul) Ioan Codrianul, fiind rânduie să mergu la moșă(i)e Spărcocenii din țin(u)t(ul) Fălciului și să măsoar tot locul numitei moșă(i)e ci au în stăpânire răzășii, din cari o a patra parte din toată summa stânjânilor ci vor (i)eși locul ci va cuprinde din cap în cap să-l diosăbăsc prin stâlpiri di p(i)etri hotară și să-l dau în stăpânire(a) dumn(ealui) stol(ni)c(u)lui Ioan Codrian(u), care pricină de giudecată ci au urmat întri dumn(ea)lui stol(ni)c(ul) Ioan Codrian(u) și întri răzășii de numita moșăi Spărcocenii s-au sfârșit prin compromesul ci au dat în anul trecut amândouă părțile la dumn(ea)lor Iordache Catargiu i Necolaiu Hrisoverghi vel vornici aflându-se, cari bo(i)eri compromesari prin scrisoare(a) din 26 mart(ie) (1)815 ci au dat hotărâsc ca să stăpâniască dumn(ea)lui stol(ni)c(ul) Ioan Codrian(u)l din numita moșăi Spărcocenii deplin o a patra parte.

Mergându la fața locului numitei moșăi, după poroncă am adunat pe toți răzășii de Spărcoceni, anumi iconomul Eni ot târgul Hușii, preotul Apost(ul) Bugiac din Spărcoceni, preotul Vasili sin lui, diiaconul Grigorie Bugiac, Toader Muste brat preotul Apostul, Macarie Bugiac ot Deleni, Opre Scurtul ot Bărboși, răzăși; și în ființa tuturor răzășilor urmând hotărârei cuprinse prin scrisoare(a) numiților bo(i)eri compromesari, precum mi să poroncești, cu lanțul din 10 stânjâni făcut cu palma ci s-au însămnat pi margine, întâi am măsurat di-a curmezișul latul capătului moșăii dispri răsărit alături cu drumul ci-i zăc de drumul târgului, ci-i pi dialul ci esti întri pârau Mușata și a Suhulețului, și s-au găsit 1007 stânj(eni); al doile(a) măsură am măsurat pi malul pârauului Suhulețului dispri răsărit și s-au găsit 1182 stânj(eni), adică din pîiatra dispărțitoari moșăii Stuhulețului de Spărcoceni; al triile(a) măsură am măsurat piste pârauului Suhulețului dispri apus și s-au găsit 976 stânj(eni); a patra măsură cari au venit p(r)in vii și s-au s-au găsit 952 stânj(eni); al cincile(a) măsură am măsurat și capul moșăii dispri apus din pîiatra ci-i din sus de lac, pi dialul ci-i întri vale(a) Copăcenii și între Vale(a) Saca, mergând măsurare(a) după cursul liniei pi lângă drum și zare(a) dialului și s-au găsit 612 stânjâni până în pîiatra ci-au arătat vichilul moșăii Răiceniei a dumn(i)s(ale) Patrachi Ruset, iar dintru aciastă pîiatră în gios până în dreptul gropii puțului lui Pleș, undi au arătat răzășii di Spărcoceni că acolo esti colțul moșăii lor Spărcocenii s-au găsit 50 stânj(eni) și măcar că răzășii mi-au arătat cu încredințare că și hotarnica ci ari dumn(ea)lui Petrachi Roset pi Răiceni arată că Răiceniei nu trec din puțul lui Pleș mai sus, dar nefiind hotarnica Răicenilor față; al doile(a), răzășii di Spărcoceni mai având pricină să să giudeci, și pentru capătul dispre răsărit ce zic răzășii că li să înpresoară di cătră moșă(i)e Ulmii și di cătră moșă(i)e Crăstănicii, am ales acum o a patra parte locul ci s-au vinit numai din cât loc am găsit astăzi în stăpânire(a) răzășilor în parte(a) din sus, margine(a) ci-i alături cu moșă(i)e Stuhulețul, după cerire(a) răzășilor di Spărcoceni, nepriimind răzășii a da dumn(ealui) stol(ni)c(u)lui aciastă a patra parte la alt loc, nici în vatra satului; și pentru ca să-și poată lua dumn(ea)lui stol(ni)c(ul) Codrian(u) vinitul pe stânjâni lui ci-i cuprinde ace(a) a patra parti de moșăi și să fii și răzășilor știut locul și cât l-am diosăbit din cap în cap cu sămni gropi ci au cuprinsu aciastă a patra parte, adică 251 stânjâni, 6 palmi, ce să fac a patra parte din 1007 stânj(eni) ce s-au găsit capul moșăii dispre răsărit alături cu drumul târgului, diosăbindu-se cu sămni groapă ci s-au făcut a patra parte din 1182 stânj(eni) din pîiatra

dispărțitoare moșâii Stuhulețului pi malul pâraului dispri răsărit diosăbindu-se cu sămn groapă 244 stânj(eni) s-au făcut a patra parte din 976 ci s-au găsit pisti pâraul Suhulețului dispri apus, cari s-au diosăbit cu sămn groapă, 238 stânj(eni) s-au făcut a patra parte din 952 stânj(eni) măsura, cari au (i)eșit p(r)in vii, deosăbindu-se cu sămn groapă, 153 stânj(eni) s-au făcut a patra parte din 612 stânj(eni) măsuracapului moșâii dispri răsărit din pîiatra ci-i din sus di lac în gios păă în groapa ci s-au făcut pi dialul ci-i întri vale(a) Copăcenii și întri vale(a) Sacă, cari a patra parte locu din moșâi(a) Spărcocenii câtă s-au găsit acum în stăpânire(a) răzășilor margine(a), parte(a) din sus dinspre Stuhuleț ci s-au diosăbit cu sămni gropi pi la locurile ce arăt după priimire(a) răzășilor s-au și dat în stăpânire(a) dumn(ealui) stol(ni)c(u)lui Ioan Codrianul, atât locului a toată moșă(i)e ci va fi cu sporire(a) ci s-a faci, și măcar că mi să poroncești să pui și pietri hotară, dar fiind pricinile ci arăt mai sus, iu am pus, rămâind ca după ce să vor giudeca răzășii cu stăpânii megieșitelor moșâi și îș(i) vor scoate locul ci li să înpresoară nemairămâind pricină de înpiedecari, atunce diosăbită măsurari să va face, însă numai pea cesti cinci măsuri di-a curmezișul, l-am socotit din 11 măsuri ci-au făcut ingineriul Ion Tăutul, pe cari le arată în planul moșâii Spărcocenii, ci să află în mâna iconomului Eni și l-am măsurat, cum și stănjânilor ci va cuprinde aciașă a patra parte di moșâi data dumn(ealui) stol(ni)c(u)lui în stăpânire din toată summa stânj(en)i(lor) după driaptă înpărțală, pi cari să va diosăbi și să va stâlpi și cu pietri hotară, air păă când vor scoate locul di supt înpresurari, amândouă părțile s-au priimit să stăpâniască fiușticari parte locu ci prin sămni diosăbit cu pace. Și am dat aciașă mărturie la mâna dumn(i)s(a)le stol(ni)c(u)lui Ioan Codrian(u), cuprinzătoari di toată urmare(a) ci am făcut.

1816 iulie 28

ANI, Colecția Documente, 611 / 80, copie.

1816 iulie 28. *Hotarnica moșiei Spărcoceni de la ținutul Fălciului executată de spătarul Ioan Costachi.*

Cu luminată poronca înălțâmii sale Scărlat Alixandru Calimah voevod din 29 iuni(e) (1)816 ci mi-au adus dumn(ea)lui stol(ni)c(ul) Ioan Codrianu, fiind rânduit să mergu la moșae Spărcocenii din țan(u)t(ul) Fălciului și să măsor tot locul numitei moșâi ci-l au în stăpânire răzășii, din cari o a patra parte din toată summa stănjânilor ci vor (i)eși, locul ci va cuprinde din cap în cap să-l diosăbăsc prin stâlpiri di pietri hotară și să-l dau în stăpânire(s) dumn(ealui) stol(ni)c(u)lui Ioan Codrianul, cari pricină de giudecată ci au urmat întru dumn(ea)lui stol(ni)c(ul) Ioan Codrianul și întri răzășii de numita moșâi Spărcocenii s-au sfârșit prin compromesul ci au dat în anul trecut amândouă părțile la dumn(ea)lor Iordache Catargiu i Necolaiu Hrisoverghi, veli vornici aflându-se, cari bo(i)eri compromesari prin scrisoare(a) din 26 mart(ie) (1)815, ci au dat, hotărăsc ca să stăpâniască dumn(ea)lui stol(ni)c(ul) Ioan Codrian(u)l din numita moșâi Spărcocenii deplin o a patra parte.

Mergând la fața locului numitei moșâi după poroncă am adunat pe toți răzășii de Spărcoceni, anumi iconomul Eni ot târgul Hușii, preotul Apostul Bugiac din Spărcoceni, preotul Vasili sin lui, diiaconul Grigori Bugiac, Toad(e)r Muste brat preotul

Apostu, Macarie Bugiac ot Deleni, Necolaiu Bugiac postelnicel, Toader Ghiban ot Deleni, Oprescul ot Bărboși, răzăși, și în ființa tuturor răzășilor urmând hotărârii cuprinse prin scrisoare(a) numiților bo(i)eri compromesari, precum mi să poroncești cu lanțul di 10 stânj(eni) făcut cu palma ci s-au însămnat pe margine:

Întâi am măsurat di-a curmezășul latul capătului moșăii dispri răsărit alături cu drumul ci-i zâc drumul târgului, ci-i pi dialu(l) ci esti întri păraul Mușata și a Suhulețului, și s-au găsit 1007 stânj(eni).

Al doile(a) măsură am măsurat pi malul păraului Suhulețului dispri răsărit și s-au găsit 1182 stânj(eni), adică din pîiatra dispărîtoari moșăii Stuhulețului de Spârcoceni.

Al triile(a) măsură am măsurat piste păraul Suhulețului despre apus, și s-au găsit 976 stânj(eni).

A patra măsură cari au venit p(r)in vii și s-au găsit 952 stânj(eni).

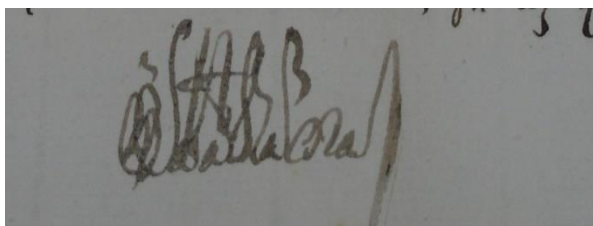
Al cincile(a) măsură am măsurat și capul moșăii dispre apus din pîiatra ci-i din sus di lac pi dialu ci-i întri vale(a) Copăcenii și între vale(a) Saca, mergând măsurare(a) după cursul liniei pi lângă drum și zare(a) dialului, și s-au găsit 612 stânj(eni) până în pîiatra ci-au arătat vichilul moșăii Răiceniei a dum(i)s(a)le Petrachi Roset, iar dintr-aciastă piatră în gios până în dreptul gropii Puțului lui Pleș, undi au arătat răzășii di Spârcoceni că acolo esti colțul moșăii lor Spârcoceniei, s-au găsit 50 stânj(eni), și măcar că răzășii mi-au arătat cu încredințari că și hotarnica ce ari dumn(ealui) Petrachi Roset pe Răiceni, arată că Răiceniei nu trec din Puțul lui Pleș mai în sus, dar nefiind hotarnica Răicenicilor față.

Al doile(a), răzășii de Spârcoceni mai având pricină să să giudeci și pentru capătul dispri răsărit ce zic răzășii că li să împresoară di cătră moșăe Ulmii și di cătră moșăe Crăstăniciei, am ales acum o a patra parte locul ci s-au venit numai din cât loc am găsit astăzi în stăpânire(a) răzășilor în parte(a) din sus margine(a) ci-i alături cu moșăe Stuhulețului, după cerire(a) răzășilor di Spârcoceni neprimind răzășii a da dum(i)s(ale) stol(ni)c(u)lui aciastă a patra parti la alt loc, nici în vatra satului. Și pentru ca să-ș(i) poată lua dumn(ea)lui stol(ni)c(ul) Codrianu vinitul pe stânjăanii ci-i cuprinde ace(a) a patra parte de moșăi și să fii și răzășilor știut locul, și cât l-am diosăbit din cap în cap cu sămni gropi ci au cuprinsu aciastă a patra parte, adică 251 stânj(eni), 6 palmi, ce să fac a patra parte din 1007 stânj(eni) ce s-au găsit capul moșăii dispri răsărit alături cu drumul târgului, diosăbindu-se cu sămnu groapă ci s-au făcut în pământul diiaconului Oprișan; 295 stânj(eni), 4 palmi, s-au făcut a patra parte din 1182 stânj(eni) din pîiatra dispărîtoare moșii Stuhulețului pi malul păraului dispre răsărit, diosăbindu-se cu sămn groapă; 244 stânj(eni) s-au făcut a patra parte din 976 stânj(eni) ci s-au găsit pisti păraul Suhulețului dispre apus cari s-au diosăbit cu sămn groapă; 238 stânj(eni) s-au făcut a patra parte din 952 stânj(eni) măsura cari au (i)eșit p(r)in vii, diosăbindu-se cu sămnu groapă; 153 stânj(eni) s-au făcut a patra parte din 612 stânj(eni) măsura capului moșăii dispre răsărit din pîiatra ci-i din sus di lac în gios pără în groapa ci s-au făcut pi dialul ci-i întri vale(a) Copăcenii și întri vale(a) Saca; cari a patra parte di loc din moșăe Spârcoceniei câtă s-au găsit acum în stăpânire(a) răzășilor margine(a) parte(a) din sus dispre Stuhuleț ci s-au diosăbit cu sămni gropi pe la locurile ce arăt după primire(a) răzășilor s-au și dat în stăpânire(a) dum(i)s(ale) stol(ni)c(ului) Ioan Codrian, însă numai pea cesti cinci măsuri di-a curmezișul li-am socotit din unsprezăci măsuri ci-au făcut

ingineriul Ioan Tăutul, pe cari ne arată planul moșăii Spărcoceni ci să află în mâna iconomului Eni și li-am măsurat, și măcar că mi să poroncești să pui și pietri hotară, dar fiind pricinile ci arăt mai sus, n-am pus, rămâind ca după ce să vor giudeca răzășii cu stăpânii megieșitelor moșai și îș(i) vor scoate locul ci li să înpresoară, nemairămâind pricină de împiedecari, atunce diosăbită măsurari să va faci, atât locului a toată moșăe ci va fi cu sporire(a) ci s-a faci, cum și stănjănilor ci va cuprinde aciaștă a patra parte de moșăe data dum(i)s(ale) stol(ni)c(ului) în stăpânire din toată summa stănjănilor după driaptă împărțală pi cari să va diosăbi și să va stâlpi cu pietri hotară, iar pără când vor scoati locul di supt înpresurari amândouă părțile s-au priimit să stăpâniască fiișticari parte locul ci prin sâmnii s-au diosăbit cu pace. Și am dat aciaștă mărturii la mâna dumn(ealui) stol(ni)c(ului) Ioan Codrian cuprinzătoare de toată urmare(a) ci am făcut.

1816 iulie 28

<ss> Ioan Costachi spat(ar)

<Pe verso-ul fiilei a doua>: Hotarnica făcută de spat(arul) Ioan Costachi pi Spărcoceni. / 1816 iulie 28. / No. 21.

ANI, Colecția Documente, 611/73; *ibidem*, 611/74 (copie).

1817 ianuarie 18. *Cererea stolnicului Ioan Codreanu către domnie pentru a-și vinde partea din moșia Spărcoceni, ținutul Fălciu, urmată de porunca domnului Scarlat Calimah din 2 februarie 1817.*

Pre înălțate doamne!

În moșie Spărcocenii din țân(u)t(ul) Fălciului am o a patra parte din tot locul acei moșai în stăpânire clironomii părintască și sâlit fiind di cătră celi di nevoi cheltu(i)eli a casăi mele vroi să o vând, și pentru ca să-m(i) pot lua prețul ci faci acel loc, mă rog să fii poronca înălțămii tale ca să să strige la mezat.

Al înălțimii tale pre plecată slugă.

<ss> Ioan Codrian(u) stol(ni)c.

Dum(nea)ta vel log(ofă)t puni la cali cerire(a) jăluitoriului.

1817 ghen(a)r 18

V(e)l log(o)f(ă)t.

Noi Scarlat Alexandru Calimah v(oi)e voda, cu mila lui Dumnezeu domn țării Moldavii.

Cinstit credincioși bo(i)erii domnii mele dum(nea)v(oastră) isprav(ni)ci de țin(u)t(ul) Fălciului, săn(ă)t(ate). Din jaloba aceasta pre largu veți înțelege arătare(a) și cerire(a) ce face jăluitaru(l), dumn(ea)lui stol(ni)c(ul) Ioan Codreanu. Deci măcar că jăluitarul au înfătoșat la al nostru cinst(it) și credincios bo(i)er dumn(ealui) Costandin Balș vel log(o)f(ă)t al Țării de gios o scrisoare compromis iscălită de jăluitaru și de un Iane iconomu(l) cuprinzătoare pentru pricina de neînvoire ce urma între jăluitar(ul) stol(ni)c, cerându împărtaşire de stăpânire(a) moșiilor Spărcoceni și Rânceni de la țin(u)t(ul) Fălciului după scrisorile ce are, și între iconomul Iani cu ai săi răzăși ce stăpânescu aceste moșii, și că au ales cu deopotrivă voință amânduror părților bo(i)erii compromisari pe cinstiți și credincioși bo(i)eri(i) domnii mele dumn(ea)lui Iordache Catargiu biv vel vor(ni)c și pe dumn(ealui) Necolae Hrisoverghi biv vel vor(ni)c, după a căroră hotărâre arătându amândoa(u)ă părțile scrisori dovezi ci vor fi având, precum vor face în frica lui Dumnezeu fără asuprire(a) a unii părți, ci să aibă a urma și o parte și alta în veci, neascultată să fie or(i)ce jalobă s-ar porni după vreme de cătră vreo parte dintr-înșii cu arătare de nemulțămire; și că pentru adevेरirea celor scrise mai sus au dat numiților bo(i)eri compromisari această scrisoare cu a lor iscălitură la an(ul) 1815 fevr(uarie) 24. După care scrisoare de compromis numiț(i) aleși bo(i)eri compromesari intrați în cercetare(a) scrisorilor tot la acel an (1)815 și lună mart(ie) 26, dau hotărâre că după dreptate și după putere(a) scrisorilor și de a lui din mijloc cărți de blăstem și puneri de suflet, fiind că această moșie la ani 1783 ghen(a)r 15 s-au hotărât și s-au împărțit pe trei bătrâni, acuma au făcut-o în patru bătrâni, și acela al patrului bătrân să-l stăpâne(a)să jăluitarul stol(ni)c; cu care hotărâre s-ar fi mulțămît amândoa(u)ă părțile, zicându numiții bo(i)eri compromesari și aceasta că dacă în urmă ori jăluitarul stol(ni)c sau răzășii vor afla dovezi vrednice care să arăte mărime(a) părții zapiselor jăluitarului stol(ni)c, atunce schimbându-să hotărâre(a) aceasta să va urma a să face și împărțire după dovezile acele; asemenea și pentru pricina ce zice iconomul Ene cu ai săi că chiiar de au stăpânit vreodată 2 vist(iernic) Ștefan Luca sau fiiul său stol(ni)c(ul) Toma Luca, ne(a)mul jăluitarului părțile zapisilor acestora ce să află la jăluitar în moșia Spărcoceni, dar poate că încă de pe atunce le-(a)r fi ales și le-(a)r fi stălpit cătră hotarul vreunuia din moșiile ce mai au Luculeștii lângă moșia aceasta, căci de n-ar fi fost alese cum ar fi putut Luculeștii să priv(e)ască (?) moșia aceasta lângă moșia ce le stăpânescu fără zăticnire și să tacă atâtă soma de ani; și hotărâscu compromesarii ca ori în ce vreme ar găsi iconomul sau răzășii săi vreo dovadă că părțile acele ar fi lipite cătră vreo altă moșia a Luculeștilor, atunce neurmându-să hotărâri compromesului acestuia, să să urmeze dreptății ce ar înființa dovezile acele.

Drept aceia văzându-să compromesul cu voie slobodă după vreme de a să dezlega, nu s-au slobozit cerere(a) jăluitarului de a-și vinde acela a patra bătrân în mezat, măcar că au înfătoșat și o mărturie hotarnică din trecut(ul) an 1816 iuli(e) 28, cu iscălitura dumi(sale) spat(a)r(ului) Ioan Costache, ce au fost hotarnicu, cuprinzătoare că au măsurat toată moșia și au ales în stânjâni acela a patra bătrân pi cinci locuri, măsurându pre cât s-au găsit trupul moșii, acum stăpânindu-să de răzăși, dar pi(e)tri n-au pus, ce-au făcut semne gropi după priimire(a) răzășilor, și l-au dat în stăpânire(a)

jăluitorului stol(ni)c, până cându să va scoate cu giudecată de cătră răzăși înpresurare(a) moșii ce pătîmește despre alții, și atunce să-s(a) facă deosăbită măsură și să să stălp(e)ască cu pi(e)tri; care și acesta fiind nesfârșit și înpedicătoar(e) mezat(u)lui după hotărâre(a) săbornicescului hrisov, scriem și porunci(m) domniia me(a) dumn(ea)v(oastră) ca să chemați pe toți răzășii acei moșii Spărcoceni, adi(că) pe iconomul cu ai săi înainte(a) dumn(ea)v(oastră), în ființa și a jăluitorului să le faci întrebare cu de amăruntul la cerere(a) jăluitorului de nu au ceva înpotrivă a răspunde asupra acestui a patra bătrân, și de poate jăluitorul al vinde prin mezat în măsura stânjănilor ce i s-au ales, și de iaste cu priimire(a) tuturor răzășilor această alegere de stânjâni ce s-au dat jăluitorului și precum înnainte(a) dumn(ea)v(oastră) vor arăta răzășii ori priimire sau neprimire să lu(ați) de la dănșii în scris cu a lor iscălituri adevierință pe care să o încredințați și dumn(ea)v(oastră) și să o dați la mâna jăluitorului să o aducă la divan să să vază, de u(nde) cu priimire(a) răzășilor și nu au nimica a răspunde să-s(e) sloboadă vânzare(a) (păr)ții jăluitorului în mezat. Aceasta poruncim.

1817 fevr(uarie) 2

Vel log(o)f(ă)t.

ANI, Colecția Documente, 611 / 83, original, pecete octogonală.

1817 noiembrie 23. *Sulgerul Pavel Tulbure și Grigoraș Munteanu „isprăvnicel” hotarele moșiei Spărcoceni.*

Copie

Din porunca pre luminatului și înălțatului domnului nostru Scarlat Calimah v(oie)vod, fiind eu rânduit înpună și cu unul din dumn(ea)lor isprav(ni)ci(i) țan(ut)u(lui) Fălciului, întru care să poruncește ca să mergim și să îndreptăm hotarale moșii Spărcocenii a iconomului Ianni din Huși și cu ai săi răzăși de cătră moșiile dum(i)s(a)le spat(arului) Petrachi Roset, Crăstinicii și Răncenii, întru care ni să poruncește ca să urmăim întocma după carte(a) de giudecată ci s-au dat iconomului Eni de la dumn(ea)lor veliții bo(i)eri din let 817 iuni(e) 20 și după harta făcută cu meșteșug inginiurescu, și neputând mergi dumn(ea)lor bo(i)erii isprav(ni)ci au rânduit din parte(a) dum(i)l(or)sale pe Grigoraș Munteanul isprăvnicel ca dinpreună cu mine să mergim și să urmăim cărții de giudecată și poruncii g(os)p(o)d.

Și după poruncă mergând noi la numita moșie la luna trecută iuli(e) 28, unde strângând pe toți(i) răzășii și megieșii, și chemându și pe vechilul dum(i)s(a)le spat(aru)lui Petrachi Roset, vatavu(l) Sava, carile să află cu lăcuința pe moșie Răncenii, ca să fie faț(ă) la hotărât, precum să poruncești. Numitul Sava au răspunsu că nu are porunca stăpânului său ca să meargă și să fie la hotărât, dar să fim îngăduitori păr(ă) va

scrie stăpânului său și-i va veni răspunsu cum să urmezi, și așa am lăsat păr(ă) acum, și n-au adus nici un răspunsu sau vreo poruncă; și acum de iznoavă viind sfinție sa iconomul Eni și făcând cerire ca după poruncă să mergim și să le hotărâm moșie, și așa mergând și strângând pe toț(i) răzășii și înpregiurașii la numita moșii, și pe rânduital isprăv(ni)ciei Grigoraș Munteanul isprăv(ni)cel, și chemând iarăș(i) pe vechilu(l) Sava, vataful dumiș(a)le spat(arului) Petrachi Roset, ca să meargă și să fie la hotărâtul moșii după poruncă, și de mai are vreo hârtii sau poruncă sau vreun cuvânt de răspunsu în pricina aceasta, și el au dat răspunsu că nu are nimică să răspundă, dar nici la hotărât nu mergi.

Asămîne după poruncă am mersu mai întâi la hotarul din margine(a) satului din sus ci esti într-o moviliță care disparte Spărcocenii pe lungu din Răncenii dum(i)s(a)le spat(aru)lui Petrachi Roset, și de acolo drept spre răsărit în costișa apii Mușății spre apus, undi face linie ingineriul p(r)în hartă, am pus hotar; și de acolo drept la vale în sămnul făcut de ingineriu piste apa Mușății în malu(l) dispre răsărit, aproape de mal am pusdouă p(i)etri, un ape lungu moșiei dispărțitoare Răncenii di Spărcoceni, și una în capul moșiei Spărcocenii, făcând fund Spărcocenilor di Crăstinici; și de acolo măsurând în sus pe vale(a) Mușății 359 stânjăni g(os)pod am pus peatră hotar, iar fuundul Spărcocenilor dispărțit di Crăstinici, și așa încheind dispărțire(a) Spărcocenilor răzășăști di moșiile megieșite Răncenii și Cristinicii a dumn(ealui) spat(aru)lui Petrachi Roset; și de acolo mergând în dealul Copăcenii, unde iarăș au pricină răzășii de Spărcoceni cu vechilu(l) moșii Răncenii la puțul lui Pleș, dispărțitoriu între Rănceni și între Spărcoceni, cari puț este și astăzi groapă mare, undi am pus și pietră hotar pe malu(l) puțului din deal dispre apus, și de acolo mergând drept spre răsărit întri Rănceni și Spărcoceni și piste vale(a) Săcii drept la dealu, făcând linie dreaptă în dealul Săcii dispre răsărit, iarăș am pus pietră hotar pe linie făcută de inginer, unde am găsit o bucatică de pietră scoasă, neavând sămni di hotară; Și așa am îndreptat dispărțire(a) între Rănceni di Spărcocenii răzășăști întocmai după carte(a) de giudecată, și copie hotarnicii Răncenilor a dumn(ea)lu(i) spat(aru)lui Petrachi Roset și porunca g(os)pod, și îndreptând toate lucrurile de pricină, precum mai sus arată, s-au dat această mărturie hotarnică la mâna sfinții sale iconomului Eni cu ai săi răzăși, iscălită de mine și de rânduital isprăvniciei.

1817 no(i)emv(rie) 23

Pavăl Tulburi sluger, hotarnic din porunca g(os)pod, i Grigoraș Muntean isprăvnicel, hotarnic din porunca cinstitei isprăv(ni)cii.

Copie aciasta fiind întocmai di pi ceialant(ă), s-au încredințat.

1823 iuni(e) 19

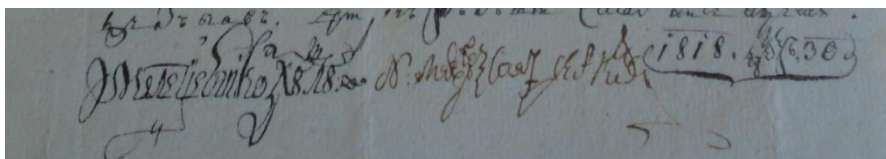
<ss> Ioan Costachi spat(ar).

ANI, Colecția Documente, 611 / 86, copie.

1818 decembrie 30. *Meletie, episcopul Hușilor, spătarul N. Mavrocordat și comisul Ioan Cuza, ispravnicii ținutului Fălciu, scriu stolnicului Ioan Codreanu pentru a se prezenta la Huși în pricina moșiei Spărcoceni.*

Cătră cinstit dumn(ealu)i stoln(i)c(ul) Ioan Codreanu

Răzășii de moșie Spărcoceni dintr-acest ținut aducând luminată cartea măriei sale lui vodă după jaluba lor ce au dat asupra iconomului Iani și asupra dum(ital)i cu arătare că parte(a) de moșie ce ai fi având și dum(nea)ta într-acel trup fiind că și acum de atâta vreme să stăpânește de răzășul lor iconom(ul) Iani și cu ce chip neavând știință, sânt la pripus că o ar fi cumpărat de istov de la dum(nea)ta fără să înștiințază și pe dânșii ca pe unii ce sânt și ei răzăși, pentru care cerând punere la cale ni să poruncește ca prin arhieresc blestem să să facă cercetare și înfătoșare. Drept aceia întru urmare(a) cărții g(os)pod să scrie dum(ital)i ca să vii aice la Huși spre cercetare(a) pricinii ce s-au arătat, îns(ă) fără de zăbav(ă) fiind că răzășii stau aice așteptând.

1818 dec(e)m(vrie) 30

<ss> Meletie episcop Huș(u)lui.

<ss> N. Mavrocordat spat(ar).

<ss> (Ioan) Cuza com(i)s.

<Pe verso>: Cătră cinst(it) dum(nea)lui stol(ni)c Ioan Codreanu / La Bârlad; Din 30 dec(em)v(rie) 30 ghen(ar) 8 ca mergu la Huș(i); Esti destuli dovadă logofeții cei mari că parte(a) me(a) din Spărcoceni esti fără nici o pricinădispre răzăși și pot s-o vându cu mezat.

ANI, Colecția Documente, 611/105, original.

<1823 ianuarie 18>. *Stolnicul Ioan Codreanu cere carte domnească către spătarul Ioan Costachi pentru ai stâlpi partea de moșie din Spărcoceni, ținutul Fălciu.*

Pre înălțate doamne

Din tot trupul și locul moșii Spărcoceni de la țin(u)l Fălciului am o a patra parte clironomie părintască, pe cari în anul 1816 cu poroncă domniască au fost rânduit dum(nea)lui spat(arul) Ioan Costachi di mi-au ales-o dintr-a răzășilor di parte diosăbindu-o cu sămni gropi ca să-m(i) pot lua vinitul di pi dânsa, dar pietri hotară n-au pus atunce, rămâind până să-ș(i) sfârșască răzășii giudecata ci ave(au) cu dum(nea)l(u)i spat(arul) Petrachi Roset pentru margine(a) dispre răsărit a numitii moșii ci o înpresura dum(nnea)lui spat(arul) Petrachi cu moșae sa Răiceni, din cari loc înpresurat am și eu a lua. Și fiind că acum sânt strâmtorit di cătră acei ci m-au împrumutat cu bani în vreme(a) acelor di nevoi cheltu(i)eli a casăi meli ca să li plătescu, sâlit sânt a vinde de istov ace(a) arătată mai sus parte di moșăi, și pentru ca să-m(i) pot lua prețul ci face acel loc, mă rog să fie poronca înălțamii tali ca să-s(e) strâgi la mezat și să mi să de(a) luminată carte

g(os)pod cătră dum(nea)l(ui) spat(arul) Ioan Costachi să-mi stâlpască cu pietri hotară acel loc.

Al înălțâmii tali pre plecată slugă.

<ss> Ioan Codrian(u) stol(ni)c.

Dum(nea)lui vel log(o)f(ă)t va pune la cale. / 1823 ghen(a)r 18.

<ss>

ANI, Colecția Documente, 611 / 113, original, difolio; Urmează porunca domnului Ioniță Sandu Sturza din 17 februarie 1823.

1823 februarie 17. *Domnul Ioniță Sandu Sturza poruncește spătarului Ioan Costachi să stâlpească partea de moșie a stolnicului Ioan Codreanu din Spărcoceni, ținutul Fălciu.*

Noi Ioan Sandul Sturza v(oie)voda, cu mila lui D(u)mnezeu domn Țării
Moldavviei!

Cinst(it) și credincios bo(i)eriul domnii mele d(umnea)ta Ioan Costachi, sănătați. Pri larg vei înțalegi din jalobă arătare(a) și cerire(a) ce face d(umnealu)i stol(ni)c(ul) Ioan Codreanu, pentru o a patra parti ci ari d(umnealu)i în moșie Spărcocenii, de la Țănu(tul) Fălciului, cari parti prin scrisoare de co(n)promes din anul 1815 mart(ie) 26, dată de d(umnealu)i vor(ni)c(ul) Iordachi Catargiu și de răposatul vor(ni)c Neculae Hrisoverghi ci să afla atunci vel vornici, esti sfârșită pricina ci au urmat între d(umnealu)istol(ni)c(ul) cu răzășii numitii moșii, după cari cu poroncă domnească de la domnul Calimah, fiind dum(nea)ta orânduie și la fața locului spre a alege și a hotări ace(a) a patra a dumn(ealui) stol(ni)c(ului) s-au văzut la mâna dumn(ealui) acum și mărturie ce i-ai dat dum(nea)ta atunci la anul 1816 iuli(e) de cătră d(umnealu)i vel log(o)f(ă)t(ul), prin cari să cuprindă că pentru două pricini de înpresurări, adică despre moșie Răicenii a dumn(ealui) spat(arului) Petrachi Roset, și despre moșie la Ulmii și Crăstinicii, n-ai putut da sfârșit hotărâtului și cu stâlp(ie) de p(i)etri hotară părții dumn(ealui) stol(ni)c(ului), iar măsurare(a) în stânj(e)ni cu sămni gropi dispărțitoari ai făcut di cătră loc(ul) de moșii, s-au găsat atunci a în stăpânire(a) răzășilor, cari a patra parti de loc margine(a) parte(a) din sus dispre Stuhulețu, ci s-au diosăbit cu sămni gropi pe la locurile ce arăți cu primire(a) răzășilor s-au și dat în stăpânire(a) dumn(ealui) stol(ni)c(ului), cum mai pre larg să cuprindă la mărturie; Și fiind că dum(nealu)i stol(ni)c(ul) arată că esti silit pentru plata datoriilor a vindi de istov prin mezat ace(a) parte de moșii, au cerșut ca să i să stâlp(e)ască și cu pietri hotară. Pentru aceia dar să scrie dum(i)ta să mergi la stare(a) locului unde aducând pe toți răzășii numitii moșii în ființa și a dumn(ealui) stol(ni)c(ului), fiișicari cu scrisorile, să dai sfârșit, și cu stâlpi de pietre hotară acii a patra parti din numita moșii Spărcocenii a dumn(ealui) stol(ni)c(ului) după primire(a) răzășilor, cum arăți prin mărturie ci i-ai dat la anul 1816, dându-i și osăbită mărturie hotarnică iscălită de răzăși i de dum(nea)ta, după cari să-s(e) poată vinde prin mezat, după cerire(a) dumisali stol(ni)c(ului).

1823 fevr(uarie) 17

Vel log(o)f(ă)t.
S-au trecut.

ANI, Colecția Documente, 611 / 113, f. 1v., original, difolio, pecete ovală.

1823 iunie 14. *Isprăvnicia ținutului Fălciu scrie polcovnicului Savvo Lașcu și lui Iordachi Romașcu, mazil din Spărcoceni, pentru ținerea mezatului moșiei în urma poruncii domnește aduse de spătarul Ioan Codreanu.*

Is(prăvnicia) ținut(u)lui Fălciu

Cătră dum(neata) polcovnici Savvo Lașcu și Iordachi Romașcu(u), mazil ot Spărcoceni.

Dum(nea)l(u)i spat(arul) Ioan Codrian au adus poroncă domniască cătră dum(nea)l(u)i post(elnicul) Ioan Costachi ca să-i stălpască cu pietri hotară parte(a) di moșae ci ari o a patra parte din trupul moșii Spărcocenii, cari rânduit bo(i)eriu vini la stare(a) locului și fiind că dum(nea)l(u)i spat(arul) Ioan Codrian vo(i)ești de istov să vândă ace(a) a patra parti a dumisalidin Spărcoceni prin mezat ca să-ș(i)poată lua prețul ci ceri pe stânjăn, și pentru că răzășii Spărcocenilor după a lor ceriri vo(i)esc să o cumperi, te rându(i)ești isprăvnicie să aduni în Spărcoceni pe toți acei ci-i vii afla că sânt răzăș(i) și cetindu-le jaluba dumisale spat(arului) și poronca domniască, că ci-i cătră dum(nea)lui post(elnicul) Ioan Costachi vii faci mezatul, și mulțămindu-să dum(isa)li spat(arului) cu prețul cel mai di pe urmă ce vor da mușterei adunați, vii da sfârșit mezatul(u)i, înștiințând pe is(prăvnicie) în dosul acestui răvaș asupra cui a rămas și cu câți lei stânjănul. Dumn(ea)ta polcovnici Savvo vii triimeti pe Iordachi Romașcu(u) să-ți aducă pe toți răzășii de Spărcoceni, fiind știuți de dânsul.

(1)823 iuni(e) 14

<SS>.

<Pe verso>: Născând pricină dispre dum(nea)l(u)i spat(arul) Ioan Iamandi cu pritențiile hotarul(u)i Ulmii ș(i)-a Mușatii i proci să vie păr(ă) în părăul Boțasca au rămas baltă mezatul. / În pricina mezatului și a vânzării de istov.

ANI, Colecția Documente, 611/114, original.

1823 iunie 17. *Marea logofeție însărcinează ca hotarnic pe sulgerul Pavel Tulbure în locul postelnicului Ioan Costachi.*

De la log(o)f(e)ția ce mare
Cătră dum(nea)l(u)i sulger(ul) Pavăl Tulbure

Fiind că dum(nea)l(u)i spat(arul) Ioan Codreanu cu cartea mării sale lui vodă încă de la trecuta lună fevr(uarie) 17 au luat hotarnic pe dum(nea)l(u)i post(elnicul) Ioan Costachi ca să-i hotărăscă și să-i stălpască cu pietri o a patra parte ce are dum(nea)l(u)i spat(arul) cu scrisori în moșia Spărcocenii de la țin(utul) Fălciului, cum mai pre largu te vei plioforisi dum(neata) dintr-aceiași carte pricina și poronca dată, și fiind că dum(nea)lui post(elnicul) n-au putut merge nici păra acum ca să deî sfârșit hotărâtului din pricina altor trebi ce au avut, pentru aceasta dar ca unul ce ești cerșut de dum(nea)l(u)i spat(arul), să scrii dum(ital)i să mergi la stare(a) locului, unde în ființa amânduror părților cu scrisorile ce vor ave(a) să dai sfârșit hotărâtului întocma după poronca acei cărți a mării sale lui vodă din 17 a trecutii luni fevr(uarie).

1823 iuni(e) 17

<ss> (...) vel log(o)f(ă)t.

S-au trecut.

ANI, Colecția Documente, 611/115, original.

1823 iunie 19. *Raportul postelnicului Ioan Costachi către Marea logofeție.*

Cătră cinstita logofeție ce mare
Post(elnicul) Ioan Costachi

Prin luminată porunca mării sale v(oie)vod din acest curgător anu (1)823 fevr(uarie) 17, care cu multă plecăciuni am priimit, rânduit fiind ca să mergu la moșie Spărcocenii de la țin(utul) Fălciului să aleg o a patra parte din tot trupul aceștii moșii Spărcocenii ce are dumn(ea)lui spat(arul) Ioan Codreanu, care încă de la let (1)816 iuli(e) 28 s-au ales iarăș de cătră mine după carte(a) g(os)pod a domnului Scarlat Calimah, care parte atunce cu pietri nu s-au stălpit, fiind pricină de înpresurare la capătul aceștii moșii dispre răsărit precum o arăt pein mărturie ce am dat atunce dum(i)s(a)le spat(a)r(u)lui.

După luminată porunca de acum următor fiind am venit la numita moșii spre a înpietri ace a patra dispre părțile răzășilor, dar nici acum nu o am putut-o stâlpi cu pietri hotar din pricine în gios arătate.

La veletul 1817 no(i)emv(rie) 23 cu luminată porunca domnului Scarlat Calimah fiind rânduiț(i) dregătorii țin(u)t(u)lui Fălciului înpună cu slug(e)r(ul) Pavăl Tulburi ca să scoată de de supt înpresurare după hotărâre(a) giudecății ce au avut răzășii de Spărcoceni cu dumn(ea)lui spat(arul) Petrachi Roset la divan, și rânduiții hotarnici ce în urmă me(a) au venit alegu și diosăbăscu, stălpind și cu pietri hotară numai locul ci-l înpresura dumn(ea)lui spat(arul) Petrachi cu moșie Crăstănicii, adică la capătul moșii din gios ce stăpânescu răzășii (mer)gând¹ cu alegire(a) în lungu(l) moșii pân(ă) în apa Mușății unde stau acești părți răzășăști în capul moșii (Cră)¹stănicii a dum(i)s(a)le

spat(aru)lui Petrachi Roset, precum mai pre largă să va pliroforisi cinstita logofeție din copie hotarnicii ce triimit, urmând rânduiții hotarnici după carte(a) de giudecată a dum(ni)l(or)sale veliților bo(i)eri din let 1817 iuni(e) 20; iar pentru parte(a) Spărcocenilor din sus unde am fost ales a patra parte a dum(i)s(a)le spat(aru)lui Ioan Codreanu, care parte să lovește în cap cu moșie Ulmii / ce au fost a răpoosatului vist(iernic) Iordachi Balș și de la casa vist(iernicu)lui Balș au trecut la casa domnului Muruz / n-au făcut nici o alegire cu cari să scoată și ace(a) bucată de locu de supt înpresurare.

Și dar văzând că după giudecata dum(ni)l(o)rsali veliților bo(i)eri arătată mai sus s-au cunoscut înpresurare(a) ce face dumn(ea)lui spat(arul) Petrachi Roset cu moșie sa Crăstinicii moșii Spărcocenilor ci să lovescu în cap, cari cu poruncă s-au și luat din stăpânire(a) dumn(isa)le spat(aru)lui și s-au dat în stăpânire(a) răzășilor prin dispărțire cu pietri hotară precum arăt mai sus, iar pentru ceialantă parte din sus a Spărcocenilor cii înpresurate de Ulmi stă făr(ă) nici o lucrare păr(ă) acum, cu toate că la mâna răzășilor di Spărcoceni pentru arătată parte ci să lovește în cap cu moșie Ulmii, undi este și parte(a) spat(aru)lui Ioan Codreanu, s-au văzut și carte g(os)pod la mâna răzășilor secfstruind locul Spărcocenilor acel înpresurat de Ulmi, precum să va vide(a) di cătră cinstita logofeție copie ci triimit; După care carte g(os)pod dată în putere(a) hrisoavilor arătate mai gios, adică hrisevul domnului Mihai Racoviț(ă) din let 7216 <1708> mart(ie) 20, prin cari arată pentru moșie Spărcocenii și Răicenii că mergu păr(ă) în apa Mușății, întărind stăpânire(a) vist(iernicului) Ștefan Luca pe părțile ce-au cumpărat din Spărcoceni. Alt hrisev al domnului Ieremie Movila v(oi)e vod din velet 7109 <1600 septembrie 1-1601 august 31> prin cari arată pentru a cince(a) parte din Crăstănici că să încep dispre răsărit din drumul Sărății și spre apus pân(ă) în malu(l) Mușății, unde să întâlnescu cu Spărcocenii.

Au cerut atât dumn(ea)lui spat(arul), cum și cielanți răzăși ca să li stâlpecu și această din sus parte a Spărcocenilor iarăși păr(ă) în apa Mușății în putere pomenitelor ispisoace mai sus, dup(ă) cum merge ce(a) din gios parte a moșiilor Spărcocenii ci-i hotărâtă și stâlpită până în apa Mușății. Dar fiind că mie prin luminată poroncă g(os)pod ci me-au adus-o dumn(ea)lui spat(arul) Codreanu nu mi să lămurește pricina ce urmare să păzăscu, cu pietri hotară n-am stâlpit și fac cunoscut cin(sti)tei logofeții pricinile urmate, cari m-au înp(i)edecat a nu stâlpi cu pietri hotară după poruncă, așteptând lămurită povățuire ce urmare am să fac după ce mă voiu întoarce de la Focșani.

(1)823 iuni(e) 19

<ss> Ioan Costachi post(elnic).

<Pe verso-ul filei a doua>: Cătră cinstita logofeție ce mare. / Post(elnicul) Ioan Costachi / 1823 iuni(e) 19, No. 31.

ANI, Colecția Documente, 611/116, original.

¹ Rupt.

1827 iunie 22. *Jalba spătarului Ioan Codreanu urmată de porunca domnului Ioniță Sandu Sturza către biv vel paharnicul Iordache Oprișan pentru cercetarea pricinii și execuția planului moșiei și a celor megieșe de către inginer.*

Din strămoșasca moșteniri cu zăstre(a) răpăosatii maicii meli di pi răpăosatul strămoșul meu răpăosatul vist(iernic) Ștefan Luca, avându câteva părți de moșii din trupurile moșiilor Spărcocenii și Răncenii de la țin(u)t(ul) Falciiului cu puteri de îndestuli vii dovezi de scrisori și ducumenturi vechi domnești, din nenorociri și din pricinile prigonitorilor ci din vremi în vremi au urmat în pământul nostru, precum esti cunoscut înălțimii voastre, am fost vinit în stari ca să le prăpădesc de istov; mai întâi înpotrivitoriu fiindu-mi un med(elni)cer Dumitrașcu Iacodin, carile întâmplându-să să fie de casa răpăosatului bo(i)eriu vist(iernicul) Iordachi Balș, încă în nevrâsnicie me(a) trăind răpăosata maică-me(a) în văduvii, făcându-mă vechil din parte(a) sa am fost intrat în giudecă(i) tocmai la anii 1787, și din pricina acelu med(elni)cer Iacodin, de m-am și strădănuir cu feliuri de osteneli spre a-m(i) pute(a) câștiga dreptățile; Dar pentru că el să afla diiac de divan și sprijinit de un așa obrazu mari, toate ostenelile meli mi-au rămas zădarnici, și de orice închipuiri a dreptăților meli am fost dipărtat, până când la înpotrivirile ci mi să face, atunce vrând să mă dipărtezi cu cuvântul nestăpânirii am fost urnit cu poroncile stăpânirii și cărți de blăstăm la fața locului și prin pre(a)jmă spre cercetare(a) cuvântului nestăpânirii prin bo(i)erii dregători a vremii de atunce.

Dar ce să zic, înpotrivit de păcati fiind că tocmai când am vrut să intru în cercetări s-au dișchis războiul de la 1788, și mi-au lipsit tot prilejul de a pute(a) faci vreo cercetari până la anul 1793, și atunce intrând pricina iarăș în cercetari și în cuprindere(a) domneștii cărți din 1781 iuli(e) 31 și a cărții de blăstăm prin bo(i)erii dregători după cercetările ce s-au făcut la fața locului în cuprindere(a) a șapți mărturii încredințate de atunce prin vii dovezi de mărturii vrednici de toată credința / ce la am față / am dovidit și am surpat cuvântul nestăpânirii - și tocmai când am vrut să câștig rodul ostinelilor meli, după cari cu atâta necruțari a ostinelilor meli și cheltueli alergasăm întru atâta vremi, iarăș s-au întâmplat moarte(a) maicii meli, și până la anii 1815 au rămas pricina nesfârșită, iar în anul acela vrând să pornescu pricina prin giudecată pe lângă acel med(elni)cer Dumitrașcu Iacodin s-au ivit și un iconomul Eni ot Huși, giniri a unu(i)e din niamul oamenilor acolisitori de arătatile meli părți, cu cari vrând să intru în giudecată prin sfatul și mijlocire(a) unora și altora cu chipuri de învoiri de amândouă părțile am fost ales bo(i)eri compromesari pe d(umnea)l(u)i vor(ni)c(ul) Iordachi Catargiu și răposatul vor(ni)c Niculai Hrisoverghi; cari bo(i)eri după scrisoare(a) din anul acela 1815 fevr(uarie) 24, supt iscăliturile amânduror părțile intrând în cercetari de ceia ci au găsit cu cali au și dat hotărâri prin scrisoare(a) din acelaș(i) anu, mart(ie) 26, cu cari hotărâri a bo(i)erilor compromesari de m-am și cunoscut strâmbătăit pe de o parti neînființându-mi dreptul meu după cuprindere(a) dovezilor ce am, dar pe de altă parte m-am cunoscut folosit câștigându-mi ce(a) fără de cuvânt înpotriviri a înprotivnicilor mii, și la cuvântul nestăpânirii neputându-să agiuta cu nici o dovadă alta c-ar fi vechi răzăș, nici câtă parti ar fi avându acel Darii di pi cari zicu ii că trag parti, decât numai o carti g(o)spod din anii 7260 <1752> fevr(uarie) 7 de la domnul Costandin Racoviț(ă) după jaluba lui Ignat Vârlan, Antohi Luți și Sandu Pleș, moșii acestor di-acum răzăși, scrii cătră stol(ni)c(ul) Scărlătachi și alții că li-ar fi

împresurând med(elni)cer(ul) Toma Luca pi a lor părți cu niști zapise de cumpărătură ci ari dintr-aceli părți, și nicio lucrari în urmă nu să vedi. Aciastă vicliană urmari a lor au făcut-o după ce au lipsit stol(ni)c(ul) Toma Luca cu totul de la așăzare(a) sa, moșie Tălaba din țin(u)t(ul) Fălciului; cari jalubă și carti g(os)pod până în vremi(a) bo(i)erilor compromesari, nici maicii meli, nici mie, n-au arătat, și în vreme(a) bo(i)erilor compromesari în perilipsis mi s-au arătat, și di a-și fi carte(a) g(os)pod adivărată și jaluba lor, cred că au făcut-o aciasta numai și numai ca după vremi să-s(e) poată agiuta; și pentru că n-au arătat carte(a) g(os)pod și jaluba lor de la 1781 și păr(ă) la 1815, în cari vremi au fost supărați cu jalubile maicii meli și giudecățiile ci am avut cu dânsii, ii dau îndestul prepus că toati să li fi plăsmuit ii; mi-au înființat dreptățile stăpânirii, însă numai pe o a patra parti din dreptul meu, și de am și cunoscut viderat înstrâmbătățire(a) ci mi s-au făcut rășluindumi-să dreptul din cuprindere a însuș scrisorilor meli, trecând cu videre(a) pi lângă putere(a) unui zapis vechiu din cinci zapise ce am supt întăritură de hrisov domnesc, dar pentru că am cunoscut atunce că bo(i)erii compromesari nu au dat hotărâri cu vreo osăbiri de închipuri, pentru aceia n-am vrut să mai cercu ușa giudecății, rămâind nădăjduit că și mai la urmă pot găsi dovezi cu carile să-m(i) scotu dreptul meu, maiu vârtos că bo(i)erii compromesari în scrisoare(a) de hotărâri(a) giudecății ce arăt mai sus, mi-au lăsatu drum dișchis, și pe lângă altile zicu că oricându în urmă, sau eu, ori răzășii, vom afla dovezi vrednici cari să arăti mărime(a) părții zapisilor meli, atunce schimbându-să hotărâre(a) aceia să va urma a să faci și împărțire(a) după dovezi, și înprotivnicii mii pi temeiul aceiaș hotărâri a giudecății făcându-ș(i) statornicie; În sfârșit iconomul Eni la anii 1817 prin chip di iconomie au luat o scrisoare de la mine cu cuprindiri de vânzari de veci pe ace(a) o a patra parti înpotriva cărie priimind și eu o asămine(a) scrisoare supt iscălitura sa, în cuprinsul acestor hârtii pre largu să arată chipul iconomicoasăi vânzări și mai vârtos să dovedești și din altă scrisoari tot cu anul și zioa aceia prin cari să cuprindi că vinitul aceii părți de moșie îl cumpără de la mini cu anul cu preț hotărât câti cinci suti lei pe anu, după cari s-au și urmat până acum; și iarăș osăbită scrisoare tot din anul și zioa aceia și tot supt iscălitura numitului iconom cuprinzătoare ca scrisoare(a) ce au luat de la mini cu cuprindiri de cumpăratul vinitului părții meli din Spărcoceni rămâni până după săvârșitul mezatului și a vânzării de istov, cu cari aceste(a) socotindu-mă slobod de a-m(i) pute(a) căuta dreptățile meli după dovezile ce acum de iznoavă am găsit și pe temeiul a însuș hotărârii bo(i)erilor compromesari ce mai sus arătu, Milostive și pre dreptul giudecătoriu Doamne, cela ci cu milostivirile înălțimii voastri pe mulți asămine mie pătimași și înădușit(i) de strămbătăț(i) i-ai luminat cu înființare(a) dreptăților de cari au fost dipărtaț(i) de multi feliuri de întâmplări, pre plecat mă rog și eu să nu fi trecut cu videre(a) și fiind că am găsit vii dovezi din carile să pot lumina dreptățile meli și să pot cunoaști strămbătățili ce am suferit atâta vremi; și dovedescu mai întâi cu ispisocul moșii aceștii Spărcocenii ce acum s-au ivit și esti de la domnul Bogdan v(oie)vod din 7016 <1507 septembrie 1-1508 august 31> de cându sânt trecuț(i) trii suti optusprezăci ani, prin carile să dovedești că trupul aceștii moșii nu esti numai câtu cuprinde parte(a) aceia pentru cari m-am giudecat și din cari cu înființare(a) ci au făcut înprotivnicii mii au luat trii părți din driapta me parti după dovezi, ce încă pi atâta de două ori / după dovada sămnilor ce cuprindi ispisocul pomenit / și aceli două părți Dumnezeu știe din ce vremi vor fi (i)eșite în vânzări de la răzăși cătră niamul bo(i)erilor Costăchești, căci astăzi să gășascu

stăpânindu-să de cătră dum(nea)l(u)i Șarban Negel, și prin cât prepuu într-aceli două părți vânduti din în vechime de strămoșii acolisitorilor acestora de au fost și răzăși și-au fost trecut părțile în vânzări, și ei după vremi sculându-să s-au acolisātu și mi-au luat driapta me(a) strămoșască moșteniri, și tocmai acum dovidescu ce(a) fără de nici un cuvânt de dreptati acolisiri din parte(a) acestui niam de oameni, căci pe lângă dovada ce mai sus arātu, am și al doile(a) îndestulă dovadă, un zapis din cinci zapise vechi ce am, ce esti din 7214 <1706> mai 21, cari zapis esti întărit și cu hrisovul de la răpoosatul întru fericiri domnul Mihaiu Racoviț(ă) v(oie)v(o)d din 7217 <1709> mart(ie) 20, de când iarăș sânt trecuț(i) 117 ani, și prin zapisul arățat pe cari precum mai sus am arățat l-au trecut cu vedere(a) bo(i)erii compromesari, să cuprindi că un Vasăli Safer vindi stremoșului meu Ștefan Luca 3 log(o)f(ă)t parte(a) sa și a surori-sa Tofanii, și a mătuși-sa Nastasie Bănoasă, fata Nenciului din satu din Spărcoceni, și că acel locu să hotărăști spre răsărit în Mușata, spre apus până în dialu(l) Copăcenilor, și din gios cu Răicenii, și pi din sus cu Suhulețu, și tocmai și pre deplin precum să stăpânești și până astăzi ace(a) bucată de lco cari fiind în cuprinsul scrisorilor meli am pierdut trii părți de la hotărâre(a) bo(i)erilor compromesari și abe am rămas să stăpânescu a patra parti, a căru(i)e zapis cuprindi, fiind zapisul de toată credința, și cu întăritură domniască precum arātu, socotescu că lesni să va giudeca și de cătră înaltă înțălepciune(a) înălțimii voastri, că nici o osăbiri nu poati ave(a) de o legiuită hotarnică, și pe mine milostive doamne cu învăluirile și osândirile ci mi s-au făcut într-atâta curgiri de vremi m-au adus în stari acel medelniceriu Dumitrașcu(u) și cu iconomul Eni de m-am stânsu cu cheltu(i)elile și pierdiri de vremi în zădar, subt cuvinte că niamul lor au fost răzăși cu dovezi și trebui(e) să aibă înpărtășiri în trupul numitii moșii Spărcocenii.

Pre dreptule giudecătoriu doamne, mă rog ca să fii luminată poroncă să fii înfătoșat în luminatul divan cu numitul iconom și clironomii med(elni)cer(u)lui Dumitrașcu, și mai întâi prin cercetare(a) dumilorsale veliților bo(i)eri să mă disfacă de încurcăturile scrisorilor ce mai sus arātu că prin chipuri iconomicoasă am fost sălit din multile osândiri de am făcut cu iconomul Eni, și apoi întru dovada pomenitului ispisoc de la domnul Bogdan v(oie)vod, să-s(e) îndatoriască și pe dum(nea)l(u)i vor(ni)c(ul) Șarban Negel ca să înfătoșăzi scrisorile ci va fi avându pe bucată de locu din trupul moșii Spărcocenii ci o ari dum(nea)l(u)i în stăpâniri, ca să să cercetezi și să-s(e) dovidiască în giudecată di cătră cari niam di oameni sântu trecuti aceli părți în vânzări, și atunce nădăjdu(i)escu că să va ivi în opștiasca cunoștință mărime(a) dreptăților meli și în urmă să fii milostiv a mi să rândui și bo(i)eriu hotarnic împreună cu inginer ca să m(e)argă la fața locului să cercetezi atât sămnile ispisocului de la domnul Bogdan v(oie)vod, cât și sămnile cuprinsă prin scrisorile meli; așa mă rog milostivi doamne, și va fi spre înmulțire(a) anilor înălțimii voastri, și vecinica pominiri.

A înălțămii tali pre plecată slugă.

Ioan Codrian spat(a)r.

Dum(nea)lui vel log(o)f(ă)t va cerceta. 1827 iuni(e) 22. No. 7169.

Sturza hat(man).

Noi Ioan Sandu Sturdza v(oie)v(o)d, cu mila lui Dumnezău domn Țării Moldavvii.

Credincios bo(i)eriul domnii meli, dum(nea)ta Iordache Oprișan biv vel pah(arni)c, sănătăti. Din cuprindire(a) jalobii aceștie pre larg vei întâlegi arătare și cerire ci face dum(nea)l(ui) spat(arul) Ioan Codrian. Deci fiind că dum(nea)l(ui) spat(arul) să arată nemulțămît cu hotărâre(a) bo(i)erilor co(m)promesari și spre a nu-i rămâne cuvânt că s-au înstrămbătățit, de cuviință am socotit domnie me(a) a să rădica planul numitei moșii și a altor megieșite ci va ceri trebuința întocma după stare(a) locului și a să cerceta pricina în urmă și de cătră divan.

Pentru aceasta dar domnie me(a) te orânduim să mergi la fața locului, undi în ființa atât a dumn(ealui) spat(arului) cu scrisori dovezi ci va ave(a), i a pâraților răzăși, precum și a megieșilor ci va ceri trebuința, fișticarile cu scrisori, mai întâi să pui inginer a rădica planul întocma după ființa locului și dovezi, dup(ă) carile apoi să urmeze și cuviincioasa cercetare di carele precum vei afla și vei dovidi, să dai în scris mărturii arătătoare pre larg, cu carile să-i sorocești pe amândouă a veni în giudecata divanului ca să să dei hotărâre cuviincioasă.

1827 iuni(e) 25

Vel log(o)f(ă)t.

ANI, Colecția Documente, 611/132, original, pecete ovală.

1834 februarie 9, Bârlad. *Scrisoarea spătarului Ioan Codreanu către Enăcachi Isăcescu.*

Spat(arul) Ioan Codrian

1834 fevr(uarie) 9

Târgu(l) Bârlad

Copii

Cătră dum(nea)l(u)i Enăcachi Isăcescu

Multile întâmplătoare pricini m-au împiedicat, m-au supus răbdării și fără să voiescu (?) am prelungit atât cerire(a) banilor vinitul(u)i părții din moșia Spârcoceni, cum și de a da sfârșit încurcatilor pricini acelui locu numit Spârcoceni. Acum văzându-mă scăpat din greutățile ci mă aflam și mai sănătos, și vrând Dumnezeu să scăpăm și din greutate(a) (i)ernii, am să caut aciașă pricină cu dum(nea)ta, mai întâi pentru aciașă îț(i) vestescu ca să-ț(i) cauți toati hârtiile dovezi ci-au avut părintili d(umita)li, cum și hârtiile dati di mini la mâna părintilui dum(ita)li și săneturile meli de bani ci am priimit eu de la părinteli dum(ita)li în plata vinitul(u)i acei părți din Spârcoceni, ci am avut-o dată câti 500 lei pea nu; ai fost p(r)in târgul Bârladului și n-ai vinit la mini că ț(i)-aș fi arătat toati scrisorile și cursul aceștii pricini spre deplină pliroforie dum(ita)li, dar di vii voi întriabă pe dum(nea)lui cam(ina)r(ul) Gheorghii Vasiliu / carile viind în târg(ul) Bârladu și în gazdă la mini și știindu că au fost bun prietenu părintelui dum(ita)li am dișchis vorbă cu dum(nea)lui arătându-i tot cursul aceștii pricini și scrisorile doveditoare și te va pliroforisi. Eu mai întâi sânt sâlita a ceri stăpânire(a) să-mi împliniască bani(i) vinitului acei părți di moșie după glăsuire(a) scrisorii părintilui dum(ita)li pi toț(i) anii ci n-am luat, pi lângă cari să va trahtarisi în divanuri și pretenția ci am cu ceriri a tot

locul cât astăzi să află supt numi di Spărcoceni după glăsuire(a) scrisorilor meli și după glăsuire(a) vechiului hrisovu a domnul(ui) Bogdan v(oie)v(o)d ca să de(a) sfârșit aceștii pricini ci să lungești de atâți ani.

(1)834 fevr(uarie) 9

<Notă marginală>: S-au trimis ce(a) adivărată cu dum(nea)l(u)i cam(ina)r(ul) Gheorghi Vasiliu ot Huș(i).

ANI, Colecția Documente, 611/143, copie.

1831 mai 7, Iași. *Scrisoarea spătarului Iordache Iamandi către spătarul Ioan Codreanu.*

N. 10

Cu frățască dragosti mă închin dum(ital)i bădiț(ă) Ioani,

De vrei și poț(i), acum esti vremi a lua toată pliroforii din hârtiile casăi vor(ni)c(ului) Șărbănegel în pricina moșii Spărcocenil(o)r ci ai cu iconomul Eni și ai săi, căci eu am intrat în vorbă cu spat(a)r(ul) Iancul Negel și mi-au făgăduit că-ț(i) va arăta toati scrisorile. Întru aceasta am mai scris și de la avgust și din pricina lui Matei Buhuș, prin care ț(i)-am fost adresarisât scrisoari precum te va încredința cucoana Safta Sturza, s-au făcut toată smintiala, bădiți Ioani, pricina aceasta desăvârșet o știu că cu totul razămă în scrisorile acele, și cât pentru scrisori nu te îndoi, căci nici preosvințitul mitropolit nu esti înpotrivitor.

Iar pe lângă aceste, rog D(u)mnezăiasca milostivire ca Svânta Învieri să o prăznu(i)ești la încungiorare a mulți ani, căci sânt,

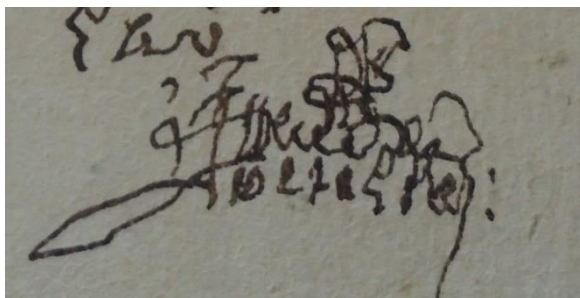
Al dum(ital)i mai mic ca un frati și slugă.

<ss> Iordache Iamandi spat(a)r.

1831

Mai 7

Eși

<Pe verso>: Copii di pi hârtiile Spărcocenil(o)r:

1- Relație Spărcocenilor cum a curs pricina din început.

2- Hotarnica Spărcocenil(o)r.

1-Comprommes.

2- din hrisov(ul) lui Bogdan v(oi)e v(o)d.

1-Spiță a răzășil(o)r Spărcoceni.

Copii.

Jaluba poronca domniască și relație pricinii Spărcocenilor.

ANI, Colecția Documente, 611/141, original.

1834 mai 15. *Jalba spătarului Ioan Codreanu adresată Divanului de apelație al Țării de Jos.*

Cătră cinstit Divanul de apelații a Țării de Gios

Spat(a)r(ul) Ioan Codrianu

Jalubă

Mai întâi cu umilință îl rog pe cinstitul divan ca să nu să superi a asculta aciastă plecată a me(a) jalubă. Din strămoșasca moșteniri cu zăstre(a) răposatii maicii meli di pe răpoosatul strămoșul meu vist(iernicul) Ștefan Luca, având câțiva părți de moșii din trupurile moșiilor Spărcoceni și Răiceni de la țin(u)t(ul) Fălciului cu puteri de îndestuli vii dovezi de scrisori și documenturi vechi domnești, din nenorociri și din pricinili prigonirilor ce din vremi în vremi au urmat în pământul nostru, precum esti știut, am fost vinit în stări ca să li prăpădesc de istov. Mai întâi înpotrivitoriu fiind dumn(ealui) Dumitrașcu Iacodin, diiac al divanului fiind, într-a căru(i)e mână în anul 1781 înșălându-să maică-me(a) i-au dat toate scrisorile să facă periliopsis și jalubă din parte(a) maicii meli cu ceriri să-s(e) aducă pe acolisitorii ci pusășă stăpâniri pi arătatele părți din Spărcoceni, precum i-au și adus netrecând maică-me p(r)in minte că numitul med(elni)cer Iacodin va faci vicliana lucrari și să va uni cu acolisitorii; eu încă în nevrâsnicie fiind, răpoosata maică-me făcându-mă vechil din parte(a) sa am fost intrat în giudecăți tocmai în anii 1787, și din pricina celui med(elni)cer Iacodin carile s-au unit cu acolisitorii răzăși, făcându-l cu dâșii tovarăș și părtaș la locul cât vor pute(a) răpi din locul cumpărat de vist(iernicul) Ștefan Luca; De m-am și strădănit cu feliri de ostineli spre a-m(i) pute(a) câștiga dreptățile, dar pentru că el să afla diiac de divan și sprijănit de răpoosatul bo(i)eriu vist(iernicul) Iordachi Balș, toate ostinelile mi-au rămas zădarnici și de orici închipuiri a dreptăților meli am fost depărtat până când la înpotriivrii ci mi să face(au) atunce vrând să mă dipărtezi cu cuvântul nestăpânirii, am fost urnit cu poroncili stăpânirii și cărți de blăstăm la fața locului și p(r)in pre(a)jmă spre cercetare(a) cuvântului nestăpânirii prin bo(i)erii dregători a vremii de atunce. Dar ce să zic înpotrivit de nenorocire fiind, că tocmai când am vrut să intru în cercetări s-au dișchisu războiul de la 1788 și mi-au lipsit tot prilejul de a pute(a) faci vreo cercetări până la anii 1793, și atunce intrând în cercetări după cuprindire(a) cărții domnești din 1781 iuli(e) 31 și a cărții de blăstăm prin bo(i)erii dregători după ce mi-au dat iconomul, vor rămâne în plata venitului părții meli din moșăe pe tot anu(l), iar arătatele cinci mii lei vor rămâne în socotiala prețului părții de moșăi ci să va hotări prin mezat; cu cari acești arătați socotindu-mă slobod de a-m(i) pute(a) căuta dreptățile meli după dovezile ce am găsit și pe temeiul a însuș hotărârii bo(i)erilor compromesari ce mai sus arătu, plecat rogu pe cinstitul divan să nu fiu trecut cu vedere(a), fiindu că am găsit vii dovezi

din carile să pot lumina dreptățile meli și să pot cunoaști strâmbătățile ce am suferit atâtea vremi, și dovedescu mai întâi cu ispisocul moșii aceștie Spârcoceni ce s-au ivit după chipurile ce sâlit am fost a le faci de la domnul Bogdan v(oi)e vod din 7016 <1507 septembrie 1-1508 august 31>, de când sânt trecuți 325 ani, prin cari să dovedești că trupul aceștii moșii nu esti numai cât cuprinde parte(a) aceia pentru cari m-am giudecat și din cari cu înființare(a) ce au făcut înprotivnicii mii au luat trii părți din driapta me(a) parti după dovezi ci încă pi atâtea de două ori după dovada sămnilor ce cuprindi ispisocul pomenit, și aceli două părți Dumnezău știe din ce vremi vor fi (i)eșite în vânzări de la răzăși cătră niamul bo(i)erilor Costăchești, căci astăzi să găsească stăpânindu-să de clironomul fiiul răpoosatului bo(i)eriu vor(ni)c(ul) Șarban Negel, și prin cât prepuu într-aceli două părți vânduti din învechimi din strămoșii acolisitorilor acestora, de au fost și răzăș(i) ș-au fost trecut părțile în vânzări, și ii după vremi sculându-să s-au acolisat și mi-au luat driapta me(a) strămoșască moșteniri, și tocmai acum dovedescu ce(a) fără de niciun cuvânt de dreptate acolesiri din parte(a) acestui niam de oameni, că pe lângă dovada ce mai sus arātu am și al doile(a) îndestulă dovadă un zapis din cinci zapise vechi ce am, cari esti din let 7214 <1706> mai, zapis întărit și cu hrisovul de la răpoosatul întru pomeniri domnul Mihaiu Racoviță v(oi)e v(o)d în 7217 <1709> mart(ie) 20, de când iarăș sânt trecuți(i) 124 ani, și prin zapisul arătat pentru cari mai sus am arătat, l-au trecut cu vedere(a) bo(i)erii compromesari, să cuprindi că un Vasăli Safer vinde strămoșului meu Ștefan Luca 3 log(o)f(ă)t parte(a) sa și a surori-sa Tofanii, și a mătușă-sa Nastasie Bănoasă, fata Nenciului din satu din Spârcoceni, de la cari la ari dani și că acel loc să hotărăști spre răsărit în Mușata, spre apus până în dialul Copăcenilor, pe din gios cu Răiceniei și pe din sus cu Suhulețul, întocmai și pre deplin precum să stăpânești și până astăzi ace(a) bucată de locu, las a zici pentru arătare(a) ci fac mărturiile megieșilor ci prin carti di blăstăm mi-au dat încredințati de bo(i)erii isprav(ni)ci a ținut(u)lui Fălciu, cari fiind în cuprinsul scrisorilor meli am pierdut trii părți de la hotărâre(a) bo(i)erilor compromesari și abe(a) am rămas să stăpânescu a patra parti a căru(i)e zapis cuprindire, fiind zapisul de toată credința și cu întăritură domniască precum arātu, socotescu că lesni să va giudeca și di cătră cinstitul divan, că nici o osăbiri nu poate ave(a) de o legiuită hotarnică; și pe mini cu învălurile și osândurile ce mi s-au făcut într-atâtea curgiri di vremi m-au adus în stari acel med(elni)cer Iacodin și cu iconomul Eni di m-am stânsu cu cheltu(i)elile și pierdire di vremi în zădar supt cuvinte că niamul lor au fost răzăși cu dovezi și trebui să aibă împărțășiri în trupul numitii moșii Spârcoceni.

Plecat rog pe cinstitul divan ca să fiu înfătoșat cu clironomul iconomului Eni mai întâi prin cercetare(a) giudecătorii ținutului Fălciu, dacă va socoti cinstitul divan că esti de cuviință ca să mă disfacu di încurcăturile scrisorilor ce mai sus arātu că prin chipuri iconomicoasă am fost sâlit de multile osândiri di am făcut cu iconomul Eni numai și numai ca să poată scoati la iv(e)ală ispisocul domnului Bogdan v(oi)e vod ci-i pe moșie Spârcoceniei, pe cari îl ține tainuitu de mine precum l-au și scos / Dumnezău știe de undi i-au intrat în mână /, din cari să poati dovidi dreptul meu.

Al doile, să mă socotiască cu clironomul iconomului Eni pentru banii venitului aceii a patra parti după cuprindere(a) scrisorii iconomului Eni.

Al triile, să facă cunoscut numitului Enachi, fiiul și clironomul iconomului Eni, că n-ari voi, nici puteri, a vinde de istov aceli părț(i) din Spârcoceni păra nu ne va da

cinstitul divan sfârșit giudecății ci avem noi, fiind că am auzit că numitul clironom voi(e)ști să vândă aceli părți; asămine să arăți și creditorilor iconomului Eni, că Enachi, fiul iconomului Eni, nu ari înputernicită stăpânire pi arătatile părți păr(ă) nu-ș(i) va sfârși giudecata, și de toată lucrare(a) ci va faci giudecatorie să înștiințazi pe cinstitul divan, cu cari înștiințari să vinim la cinstitul divan să ne giudecăm și să ni să de(a) ace(a) disăvâșit(ă) hotărâri.

1834 mai 15

<ss> Ioan Codr(eanu) spat(ar).

Și întru dovada pomenitul(u)i ispisoc de la domnul Bogdan v(oiev)od să va îndatori pe d(umnea)l(u)i fiul răpoosatului bo(i)er vor(ni)c(ul) Șarban Negel ca să arăți scrisorile câtî va fi având pi bucata di loc din trupul moșii Spărcoceni ci o ari dum(nea)lui în stăpâniri ca să-s(e) vadă și să să dovidiască în giudecata cinstitului divan di cătră cari niam de oameni sânt trecuti aceli părți în vânzări, și atunce să va ivi în opșiasca cunoștință dreptate a cărie parti esti, și în urmă dacă dreptate(a) mă va agiuta, mi să va rândui bo(i)eriu hotarnic împreună cu ingineriu di va ceri trebuința ca să miargă la fața locului să cercetezi atât sămnile arătate prin ispisocul domnului Bogdan v(oie)vod, cât și sămnile cuprinsă prin scrisorile meli, și fiind că acești răzăși ci-m(i) stăpânesc drepti părțili meli din Spărcoceni s-au statornicit pi acel loc cu casă și cu vii, dacă dreptate(a) mă va agiuta să mi să de(a) în stăpâniri pentru ca să nu-m(i) pricinu(i)escu supărari și strâmt(o)ari (?); sânt hotărât tot acel loc ci mi să va da să-l vând lor de istov, după cerire(a) lor ce și prin jalubi cătră stăpânire m-au supărat.

Mai 15 (1)834

<Pe fila a patra>:

Banii ci-am luat de la iconomul Eni, când și (...).

Lei

1500 în oc(tombrie) 3 (1)817.

2500 în 1 no(i)emv(rie) (1)817).

1000 în iuni(e) (1)823.

<Pe fila a patra verso>: (1)834 mai 16 Jalubă pentru părțile din moșie Spărcoceni di pi cari asămine s-au triimes la divan în plicu cătră post(elnicul) Ioan Costachi, și acest plic prin dum(nea)l(u)i spat(arul) Răducan(u) Cazimir.

ANI, Colecția Documente, 611/145, concept.

1836 septembrie 3. *Perilpsisul documentelor moșiilor Rănceni și Spărcoceni.*

Perilipsis

Di toati hârtiili docomenturil(o)r ci trag parti din moșiia Spărcocenii și Răncenii ci să țin una di alta de la țin(u)t(ul) Fălci(u)lui și a hârtiilor pentru disfacire(a) unii vânzări iconomicoasă pi această parti di loc cu dumn(ealui) clironom(ul) iconomului Eni.

(1)836 săpt(em)vr(ie) 3

N^o hârtil(o)r.

+ 1. 7213 <1705> avgu(st) 27. O scrisoare de la Mariea, fata lui Ionașc(u) Bonosul(u)i și a soțului său Zota că au dat vărului său Vasile Zafir parte(a) sa din moșie Spârcocenii ci esti alături cu Râncenii, adică parte(a) maicăi sali Anastasia, fata Nenciului, din 7213 <1705> avg(u)st 27.

+ 1. 7213 <1705> avg(u)st 27. O scrisoare tot din velet 7213 <1705> avg(u)st 27 de la Ioan, nepot Marii, ci dă lui Vasile Zafir, parte(a) lui de la Spârcoceni.

+ 1. 7214 <1706> ap(rilie) 27. O scrisoare de la Antoni Borșu din Rânceni și de la fimeia și ficiorii lui că au vândut d(umi)s(ale) vÆ <2> vist(iernic) Ștefan Luca toată partea sa din Rânceni și di pi tată-său și di pi maică-sa din 7214 <1706> ap(rilie) 27.

+ 1. 7214 <1706> maiu 21. O scrisoare de la Vasile Zafir că au vândut toată parte(a) sa și a surori-sa Tofana și a mătuși-sa Nastasie Bănosul(u)i, fata Nenciul(u)i din sat(ul) Spârcocenii, cari locu să hotărăști spre răsărit în Mușata, spre apus păr(ă) în deal(ul) Copăcenil(o)r, pi din gios cu Râncenii și pi din sus cu Suhulețu(l) dum(nealui) vÆ <2> vist(iernic) Ștefan Luca din 7214 <1706> maiu 21.

+ 1. 7217 <1709> iuni(e) 20. O scrisoare de la Gavril Oltinescu din Rânceni și di la fimeia sa Troh(i)na că au dat danii toată partea lui din sat(ul) Râncenii din parte(a) din gios dumn(ealui) log(o)f(ă)t(ului) al triile(a) Ștefan Luca din 7217 <1709> iuni(e) 20.

1. 7217 <1709> mart(ie) 20. Hrisov de la domnul Mihai Racoviță v(oie)v(o)d ci întărești zapisili ci i-au arătat Ștefan Luca (...) ¹ logofăt, părțile de moșii ci au cumpărat din Spârcoceni și Rânceni, adică un zapis de la Vasile Zafir pe partea sa, a surori-sa și a mătușă-sa Nastasiia, din Spârcoceni; alt zap(i)s de la Antonii sîn Andrii Borș pi partea lui din Rânceni di pi tată-său și di pi maică-sa ci-(i) tot într-un hotar cu Spârcocenii; și zap(i)s(ul) di la Efteni, ginerile lui Ioan Pal(a)diu pi parte(a) lor din Spârcoceni, cari zapisi sânt încredințați și di bo(i)eri, din 7217 <1709> mart(ie) 20.

+ 1. 1765 iuni(e) 15. Carti domnească de la domnul Grigori Alecsandru Ghica v(oie)v(o)d către Neculai bi(v) vel (ușer) ¹, (ispravnicul) ² țin(u)t(ul) Fălci(u), i către Iamandi (...) bi(v) vel sârd(a)r că după jalba ci au dat sârd(a)r(ul) (Dediul Codreanu) ³ ca la acel ținut ari câțiva părți di moșii zăstri dati di socrul său stol(ni)c(ul) Toma Luca asupra căroră părți di Spârcuceni și Rânceni au văzut și hrisov domnescu pi cari vrând să li aleagă și să li hotărăscă îi rându(i)ești hotarnici după scrisori să li aleagă și să li hotărăscă acele părți, din 1765 iunii 15.

+ 1. 1781 iuli(e) 22. O scrisoare de la domnul Co(s)t(a)n(tin) Moruz v(oie)v(o)d către episcopia Hușului și către episcopi, i către Grigoraș Costachi păharnicu(l) după jalba sârd(ă)r(e)s(ei) Catrina pentru părțile di moșie Spârcocenii și Râncenii ci li ari zăstri de la părintele său Toma Luca stol(ni)c că găsindu-le înpresurati di către răzăș(i), li să scrii ca cercetându cu amăruntul să îndrepteze ace(a) înpresurari, iar născând vreo pricină să înștiințaz(e), din 1781 iuli(e) 22.

+ 1. 1786 avg(u)st 5. O scrisoare de la domn(ul) Alicesandru Mavrocordat v(oie)v(o)d către spat(a)r(ul) Gheorghe Costandachi și spat(a)r(ul) Mihalachi Cerchez, stolnicel fiind atunci, că după jalba ci au dat sârd(ă)r(ea)s(a) Ecaterina pentru părțile di moșii Spârcocenii și Râncenii ca să i să hotărăscă acele părți să scrii să meargă la fața locului și cercetând cu amăruntul și păr(ă) când vre o pricină să li diosăbască cu p(i)etri hotară, di la 1786 avg(u)st 5 zile.

+ 1. 1787 iuli(e) 31. O scrisoare de la Alicsandru Ipsilant v(oi)e v(o)d cătră isprăv(ni)ci(a) di Fălci(u) că după jalba ci au dar sârd(ărea)sa Catrina pentru moșie Spârcocenii că ar fi găsit-o stăpânindu-să di un Dumitrașcu logofăt de divan și cu a sa jalbă rânduindu-să la dumn(ea)l(o)r velițai bo(i)eri la cercetare(a) ci au făcut log(o)f(ă)t(ul) Dumitrașcu au arătat că di do(u)ăzăci ani ari ace(a) moșii cumpărată de la răzăș(i) cum și răzășii ci ar fi stăpânit din niam în niam, și că stol(ni)c(ul) Toma Luca și niamul său nu au avut în stăpâniri și după carte(a) di blăstăm ci s-au adus di cătră sârd(ărea)sa după cercetare(a) ci să va faci și mărturiile ci vor da iscălindu-le și bo(i)erii ispravni(ci) să trim(e)ată la divan, din 1787 iuli(e) 31.

+ 1. 1787 iuli(e) 27. Carte(a) mitropolitului Leon di blăstăm asupra răzășil(o)r ci vor ave(a) știință să mărturisască adivărul pentru părțile din Rânceni și Spârcoceni ci li au Luculeștii cumpărături și danii, din 1787 iuli(e) 27.

+ 1. 1793 apr(ilie) 29. O mărturie de la Dima, nepot Vasile Zafăr și încredințată și di dum(nea)l(o)r idprav(ni)cii țin(u)t(ului) Fălciului că au vândut cu adivărat vaster(ni)c(ului) Ștefan Luca parte(a) lor din moșiea Spârcocenii, din 1793 apr(ilie) 29.

+ 1. 1793 apr(ilie) 29. O mărturie de la Manolachi Chebacu ruptaș și di la Dănilă Ciomaga ruptaș din sat(ul) Hocenii, țin(u)t(ul) Fălci(u), încredințată și di dum(nea)l(o)r isprav(ni)ci(i) țin(u)t(ului) Fălci(u) după carte(a) di blăstăm arată cum știu de la bătrânii lor pentru Spârcocenii că stol(ni)c(ul) Toma Luca și Râncenii au avut (...) și stăpâniri pi părți din aceste moșii, din 1793 apr(ilie) 29.

1800 apr(ilie) 28. Poronca logofițai cei mari cătră răzășii di Spârcocenii și Rânceni că di multi ori au fost soro(c)iți și nici niam odată n-au venit la giudecată punându-li-să vade și la 20 maiu 1800, când atunci fiind următori, apoi fără prelungiri să va puni pi dumi. șatrar(ul) Ioan Codreanu în stăpânire, din 1800 apr(ilie) 28.

+ 1. 1800 maiu 19. Mărturie de la Costand(i)n Tângirucă ot sat Cășla și de la Găuță sân Lupu Ivan și de la Mihalachi Romașcu ot Spârcoceni încredințată de isprăv(ni)cii țin(u)t(ul) Fălci(u), că după cartea di blăstăm ci l-au adus șatrariu(l) Ion Codreanu după cum știu și au apucat mărturisăscu în adivăr pentru parte(a) de moșie Spârcocenii și Râncenii că le-au avut stol(ni)c(ul) Luca în stăpâniri și că și ei au muncit zăli stolnicului Toma Luca, din 1800 maiu 19.

+ 1. 1800 maiu 19. O mărturie de la căp(i)t(a)n(ul) Neculai ot Rânceni că după carte di blăstăm l-au adus șatrar⁴ Ioan Codreanu să mărturisască adivărul în ce chip au vândut bucata di locu din Rânceni nepotului Pleș și cu Ursachi Bahrin mărturisât că fiind vechil el din parte(a) c(u)c(oanei) Nastasăica Racovițoia pi parte din Rânceni, i-au poroncit ca si aflicari din rudile și răzășii lui Pleș sânt și au aflat pi arătațai mai sus Andrei și Ursachi, și învoindu-să cu dânșii au cumpărat-o de la dânșii o parti din Rânceni ci să afla nestăpânită de nimine drept 80 de lei, 1800 mai 19.

+ 1. 1800 mai 21. O mărturie de la Costand(in) Romașc(u) ot Deleni și di la Isaiia monahul și Toad(e)r Cireșu ot Cășla, țin(u)t(ul) Fălci(u), încredințată și di isprăv(ni)ci(a) Fălci(u) după carte de blăstăm ci li s-au dat ca să mărturisască în ce chip știu pentru părțile de Spârcoceni i-au avut stol(ni)c(ul) Toma Luca, mărturisăsc că știu că neamul lui Zafir s-au vândut toată partea lor Luculeștil(o)r și că stol(ni)c(ul) Toma Luca i-au stăpânit fără (a) ave(a) nici o supărari di cătră răzăș(i), din an 1800 maiu 21.

+ 1. 1814 maiu 16. Un soroc domnescu cătră răzăș(i) după jalba dum(i)s(ale) stol(ni)c(ului) Neculai (?) Codreanu fiind sorociț(i) a veni de atâte ori la giudecată și nu

au fost următoriu, li să puni zi di înfătoșari ca de 20 a lui maiu, căci din înpotrivă vor fi aduș(i) cu aprozi, din 1814 maiu 16.

+ 2. 1815 fevr(uarie) 24; 1815 mart(ie) 26. Hârtii compromensari de alegire din partea dum(i)s(ale) stol(ni)c(ului) Ioan Codreanu și a sfințai sali iconomului Eni di bună voi amândurura pi dum(nea)l(o)r bo(i)erii vornicului Iordachi Catargiu și vor(ni)c(ul) Neculai Hrisoverghi din 1815 mart(ie) 2, lăsând totodată drum dișchis dacă în urmă vor găsi alti dovezi spre mărime(a) acestor hotară a moșii Spărcoceani și Râncenii, atunce să să urmeză dreptățâl(o)r și ar înființa aceli dovezi neurmând compromensului.

+ 2. 1816 iuni(e) 29. Jalba stol(ni)c(ului) Ioan Codreanu cătră domnul Alicsandru Calimah să orânduiască bo(i)eri spre alegire(a) și hotărâre(a) cu p(i)etri a părții dum(i)s(ale) din Spircoceni și Rânceni din 1816 iuni(e) 20 și porunca domnească din 1816 iuni(e) 29 cătră dumn(ealui) spat(a)r(ul) Ioan Costachi ca să diosăbască cu p(i)etri hotară după măsura ci să va faci și bo(i)eril(o)r isprav(ni)ci ca să-l dei în deplină stăpâniri împlinindu-i totodată și vinitul anului 1815 câț să va dovidi că au fost.

1816 iuli(e) 28. Hotarnică făcută di dumi(sale) spat(a)r(ul) Ioan Costachi pi Spircoceni, însă fără l-a stâlpi cu p(i)etri după poroncă, fiind că răzășii au zis că au giudecată de înpresurari cu megieșii din pi înpregiur, dicât numai pi locul ci s-au găsit în stăpânire(a) lor, din 1816 iuli(e) 28, făcându-să și sămnul gropii.

23. Sânt hârtiile pentru disfacire cu dumn(ealui) clironom(ul) iconom(ului) Eni.

+ 1. 1817 mart(ie) 1. Scrisoare di la iconomul Eni prin cari arată vânzare(a) posășii pi parte din Spircoceniși că va ave(a) tărie ei păr(ă) să va sfârși mezatul și vânzare de istov, din 1816 (!) mart(ie) 1.

+ 1. 1816 sept(embrie) 25. Izvod di niști hârtii și copii ci au au dat stol(ni)c(ul) Ioan Codreanu iconomului Eni, poftindu-l să fii vechil din partea dum(i)s(ale) să să giudeci cu înpresurătoare, din 1816 săpt(em)vr(ie) 25.

25

Aceste fiind hârtiile de Spircoceni am scos acest perelipsis di pi dânsile pi cari îl dau giud(e)c(ătoriei), fiindu-mi cerut după jalbile ci au dat atât tătâne-meu cât și eu ca să-m(i) eu moșia în stăpâniri de la dumi(sale) clironom(ul) iconomul(ui) Eni ca să încredințază giud(e)c(ătoria) de proprietăoa a me(a).

1836 săpt(em)vr(ie) 3

Nu s-au dat toate hârtiile arătate prin acest izvodu nifiind trebuitoare la disfaciri cu iconom(ul), ci numai douăzeci și patru hârtii (...) di moșăe Spărcocenii sau ca perilipsăsu giudecătorii.

Vasăli Zaf(e)r au vândut toată parte(a) sa ș-a fraților lui cu vo(i)e lor, ci să hotărăști spre răsărit în Mușata, spre apusu în d(e)al(ul) Copăcenilor, pi din giosu cu Râncenii, pi din susu cu Suhuleți, lui Ștefan Luca vÆ <2> vist(iernic)u.

ANI, Colecția Documente, 611/150, original.

¹ Spațiu gol.

² Completarea noastră; biv vel uşer Nicoli (Neculai) era ispravnicul ținutului Fălciu la 12 iulie 1765¹³¹.

³ Spațiu gol; completarea noastră.

⁴ șătrarul.

1841 martie 7. *Divanul Apelativ al Țării de Jos fixează termen în pricina dintre clironomii lui Enachi Isăcescu - monahiile Rahila și Megalusa - și Neculai Codreanu pentru partea de moșie din Spărcoceni și Rănceni.*

Divanul apelativ a Țării de Gios

Pricina următoare între dum(nealui) Neculai Codreanu cu monahiile Isăcești, Rahila și Megalusa, pentru pământ din hotarul moșii Spărcoceni și Răncenii, deși de cătră acest divan s-au fost sorocit spre căutare la 28 a trecutii luni fevr(uarie), dar fiind că rospica dum(i)s(ale) Codreanu s-au priimit în urma însămnatului termin, de aceea pricina mutându-să spre căutari la 14 apr(ilie) viitor să faci cunoscut dum(nealui) Codreanu ca la însămnata zî negreșit să să afle la divan, ori el însuș în persoană sau prin formalnic vechil cu dovezile ce va fi având, căci la împotrivă să va da curs numai în ființa părții stăruitoare.

<ss>

<ss>

<ss>

Director <ss> cam(ina)r Burada.

Secția I

No. 1286

1841 mart(ie) 7

<Pe verso>: În 26 mart(ie) am priimit, di cari am dat și adiverință.

ANI, Colecția Documente, 611/164, original.

1841 aprilie 21. *Divanul Apelativ al Țării de Jos se adresează lui Neculai Roșca Codreanu pentru procesul ce-l avea cu monahiile Rahila și Megalusa Isăcescu.*

Cinstit dum(i)s(a)le Necolai Codreanu

Din cuprindiria jalbii dumatle în alăturare și cu sfidelstva doftorului, priimate amândouă pe lângă rap(o)rtul giudecătorii Tutovii N° 1574, înțelegându-să viderat că dumne(a)ta cu cuvântul de boală întrebuițăzi toate chipurile ca să prelungești căutarea proșsul(u)i ce ai cu monahiile Isăcești, Rahila și Megalusa, pentru pământ din hotarul moșii Spărcoceni și Rănceștii.

¹³¹ ANIC, Manuscrise, 544, f. 183-184; Melchisedec, *op. cit.*, p. 291; Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VII, p. CII.

Divanul acesta apelativ a Țării de Gios cu ovajănie și acum mutând căutarea proțăsului la 15 a viitoareii luni mai precum prin pomenita jalbă dumne(a)ta ai cerutu, face dumitale cunoscutu că dacă și la această vade nu vei veni însuși sau vechil formalnic nu vei trimite, dacă vei fi tot bolnav, pricina să va căuta în lipsăre spre îngrădirea meșteșugirilor care până acum la trei soroace ai uneltit.

<ss>

<ss>

<ss>

Director <ss> Cam(ina)r Burada.

Șef secție <ss>

Secția 1

Nº 1785

Anul 1841 ap(rilie) în 21

ANI, Colecția Documente, 611/165, original.

ELEMENTE INEDITE PRIVIND O DESCOPERIRE MONETARĂ IZOLATĂ DIN COMUNA TANACU, JUDEȚUL VASLUI

Albert-Gabriel GRECU*

Cuvinte cheie: monedă, monetărie, aur, argint, ducat.

Keywords: coin, mint, gold, silver, gulden.

Abstract:

A Hungarian ducat coin, issued in 1510, was discovered in Tanacu commune, Vaslui county. It was discovered with the metal detector Garrett Euro Ace. The coin is a medieval fake. It was beaten in a local money shop. It was achieved by the separate beating of the obverse and the reverse. The two sides of the coin were hot glued. Metallographic analysis showed an alloy grade of 41.80% gold and 55.91% silver.

În ziua de 21 septembrie 2015, cetățeanul Știrbu Iulian-Mihaiță, domiciliat în Vaslui, a predat Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui două obiecte din metal, de mici dimensiuni: o monedă din metal, de culoare galben – auriu și un pandantiv de la un obiect de podoabă, din metal, de culoare gri – auriu.

Obiectele amintite au fost preluate în baza unui proces verbal. Ele au fost rodul unei descoperiri realizate prin operații de detecție, efectuate cu detectorul de metale, marca GARRETT EURO ACE, utilizat în baza autorizației nr. 115569/SC din 11.02.2015, emise de Inspectoratul de Poliție al Județului Vaslui, Serviciul Investigații Criminale. Cele două obiecte au fost descoperite în ziua anterioară respectiv 20 septembrie 2015, conform mențiunilor descoperitorului.

Obiectele au fost descoperite în comuna Tanacu, județul Vaslui, în zona denumită Dealul Gîrlacu (Dealul Mirenilor), Pădurea Braniștea, punct aflat la 500 de metri nord-est de Stația de Releu Tanacu. În cele două figuri de mai jos a fost marcată zona descoperirii celor două obiecte.

Pandantivul din metal de culoare gri - auriu prezintă verigă de prindere ușor aplatizată, îndoită și lipită la cald, de formă pentagonală cu vârfurile ascuțite, fiecare latură având câte trei dinți. De asemenea prezintă patru orificii dispuse pe mijloc, rezultate în urma operației de turnare, fiecare orificiu fiind încadrat într-un registru realizat din linii incizate. Date tehnice: G - 1,470 g, H - 12,00 mm, L - 8,50 mm. Pandantivul a fost supus analizei metalografice. Analiza s-a efectuat de către domnul dr. Alexandru Popa*.

Proba s-a efectuat cu aparatul NITON XL3, utilizând metoda fluorescenței de raze X cu tub standard de 50 kV, 40 μA, 2 Watt max și detecție prin diod Si-PIN.

* Muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

* Mulțumim pe această cale domnului dr. Alexandru Popa de la Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni pentru analizele metalografice efectuate asupra celor două piese.

Pentru realizarea determinărilor obiectul de podoabă nu a fost curățat de patină/coroziune. Timpul de analiză al aparatului a fost de 60,24 secunde. Datele rezultate au fost prelucrate utilizând softul Thermo Niton. Un element important îl constituie faptul că în baza de date, softul prezintă pentru fiecare element identificat și eroarea analizei, care este de ajutor în momentul în care datele sunt centralizate, analizate și coroborate cu alte date.

Din analiza efectuată au rezultat următoarele date afișate în tabelul de mai jos:

PROBĂ	CATEGORIE	UNITATE de MĂSURĂ	COMPOZIȚIE ALIAJ							
			Fe	Cu	Zn	Ag	Sn	Au	Pb	Ir
OBIECT DE PODOABĂ	ALIAJ	%	1,659	6,404	0,563	86,993	1,770	1,622	0,504	0,086

Analizând tabelul constatăm că pandantivul este din argint de bună calitate cu un procentaj de 86,99% și poleit cu aur în procentaj de 1,62 %, restul metalelor fiind elementele prezente în prelucrarea celor două metale nobile. Semnificative sunt: cuprul prezent în procentaj de 6,40%, staniul cu o valoare de 1,77%.

Fig. 1. Detalii pandativ

Dimensiunile mici ale pandantivului, și lipsa altor elemente decorative, piese de aceeași factură, compoziție, decor etc nu au permis identificarea unui anume obiect de podoabă și port. În aceste condiții ne limităm la a aprecia că piesa în cauză este un pandativ din argint.

Fig.2 - 1 Ducat 1510, Regatul Ungariei (avers/revers)

Cea de a doua piesă, o monedă de culoare galben - auriu a stârnit cel mai mare interes. La prima vedere moneda noastră este un ducat / florin, emisiune a Regatului Ungariei datată la 1510 având următoarele elemente:

Avers - în cerc liniar, peste semilună, Fecioara Maria cu Pruncul în mâna dreaptă și încadrată de legenda: D G * R * VNGARIE * WLADISLAI. Sub semilună este redat Vulturul Poloniei.

Revers - în cerc liniar este redat Sf. Ladislau încoronat și nimbă, cu mantie și armură. Ține halebarda în mâna dreaptă și globul cruciger în mâna stângă. Este încadrat de simbolurile: **K** - monetăria Kremnitz și **G** - simbolul meșterului monetar Georg Thurzó, care a activat la această monetărie între anii 1501 - 1521. Pe cerc legenda: * S * LADISLAVS * REX * 1510 *.

Moneda prezintă, la prima vedere, următoarele date tehnice: metal - aur!?!; G - 2,840 g; D - 23,00 mm; formă - circulară, muchie netedă, monetărie Kremnitz, an emisie 1510, stat emitent Regatul Ungariei. Conține, așadar, elementele tehnice ale unui ducat / florin unguresc. Pentru o identificare clară a piesei noastre a fost consultat catalogul de referință¹ pentru monede și emisiuni monetare din aur. Conform catalogului piesa noastră ar reprezenta un ducat din aur, emisiune de la 1510 a regelui Vladislav al II-lea (1490 - 1516), dar fără mențiuni privind titlul aliajului. În aceste condiții moneda a fost supusă analizei metalografice. Analiza a relevat următoarele date:

PRO BĂ	CATEG ORIE	UNIT ATE DE MĂS URĂ	REZU LTAT PROB Ă	COMPOZIȚIE ALIAJ							
				F e	Cu	Zn	Ag	Sn	Au	Pb	Ir
DUC AT	ALIAJ	%	GOLD PLATE NOT DETE CTED	0, 1	0,3 66	0,4 38	55, 91	0,7 23	41, 812	0,1 13	0,3 92

Privind tabelul de mai sus constatăm următoarele: moneda noastră conține argint în procentaj de 55,91% și aur în procentaj de 41,812%, restul metalelor fiind elementele uzitate în combinarea celor două metale nobile. Pornind de la datele rezultate în urma analizei metalografice și analizând în detaliu muchia monedei au apărut suspiciuni, semne de întrebare privind autenticitatea monedei (vezi fotografiile de mai jos).

¹ Friedberg, Arthur L., Ira S. Friedberg, *Monedele de aur ale lumii, din antichitate până în prezent*, ediția a șasea, Clifton, NJ: Moneda și Institutul Monetar, 2003, p. 415, fig. 13.

Fig. 3. – Detalii privind muchia monedei

Datele identificate în catalog nu au fost suficiente. S-a apelat la site-urile de licitații ori la cataloagele online², acestea din urmă prezentând suficiente elemente și date tehnice care să ofere lămuriri. Un astfel de site de licitații are adresa www.gmcoinart.de, unde au fost găsite exemplare similare monedei noastre. Prezentăm alăturat trei asemenea exemplare:

Prima monedă are următoarele date:

Țara de origine – *Regatul Ungariei*;
An emiterie – 1501;
Valoare monedă – *Goldgulden*; Metal – *aur*;
Greutate – 3,540 g; Diametru – 23,00 mm;
Monetărie – *Nagybanya*;
Meșter monetar – *Hans Thurzó*.

Cea de a doua monedă are următoarele caracteristici:

Țara de origine – *Regatul Ungariei*;
An emiterie – 1515;
Valoare monedă – *Goldgulden*; Metal – *aur*;
Greutate – 3,550 g; Diametru – 23,00 mm;
Monetărie – *Kremnitz*; Meșter monetar – *Georg Thurzó*.

Cel de al treilea exemplar reprezintă următoarele elemente:

Țara de origine – *Regatul Ungariei*; An emiterie – 1521;
Valoare monedă – *Goldgulden*; Metal – *aur*;
Greutate – 3,530 g; Diametru – 23,00 mm;
Monetărie – *Kremnitz*;
Meșter monetar – *Alexius Thurzó*

² <https://auktionen.gmcoinart.de/Auktion/KatalogArchiv?intAuktionsId=409&los=1246154>.

Monedele prezintă elemente comune: avers – revers, standard metrologic (greutate, diametru, metal), valoare nominală. Diferă anii de emitere, meșterii monetari și atelierul monetar suficiente date pentru a clarifica o serie de probleme. Astfel de monede au fost emise de monetăriile de la Hermannstadt (Sibiu), Nagybanya (Baia Mare), Kronstadt (Brașov) și la Kremnitz în perioada anilor 1501 - 1521. Monetăria din Kremnitz s-a aflat, în perioada anilor 1490 - 1526 sub administrarea familiei Thurzó: Hans Thurzó, Georg Thurzó și Alexius Thurzó³.

Moneda noastră prezintă iconografia tipică florinului/ducatului emis în monetăriile de la: Hermannstadt (Sibiu), Nagybanya (Baia Mare), Kronstadt (Brașov)

și la Kremnitz în perioada anilor 1501 - 1521. Figurile Fecioarei Maria de pe avers și a Sfântului Ladislav de pe revers sunt realizate într-o formă stilizată în comparație cu figurile prezente pe alte monede de acest tip ca în

exemplele de mai sus. Legende de pe avers sunt încadrate în cercuri liniare, nu în cercuri perlate așa cum se observă la toate monedele întâlnite de noi în cataloage de specialitate sau cataloagele și licitațiile online. Muchia monedei evidențiază tehnica de lucru: aversul și reversul au fost bătute separat și apoi lipite la cald. Analiza metalografică a monedei relevă prezență Ag în proporție de 55,910 % și a Au de 41,812 %, adică o monedă având titlul aurului de 410 ‰.

Imaginea din stânga reprezintă un alt exemplar de ducat unguresc din aur care a fost obiectul unei licitații. Această monedă din lotul 2377 a fost licitată în vânzarea SINCONA 1 (Zurich, iunie 2011), la prețul de 1800 CHF (2.506 \$). În descrierea catalogului au fost prezentate următoarele elemente: „*UNGARIA Vladislav al II - lea, 1490 - 1516, Goldgulden (Florin aur) 1515, Hermannstadt (Sibiu). Avers: Madonna cu copil, scut mic dedesubt. Revers: Sfântul Ladislav în picioare cu toporul de luptă și globul cruciger în mâna stângă. Excelent. (Ungaria, Ladislaus II, 1490-1516, aurul din 1515, monetăria Hermannstadt). Extrem de fin. Specificație: 3,54 g, 986 aur fin (986 ‰). Referința catalogului: Pohl L40. Huszar 786, Fr-33. Sursă: Friedberg, Arthur L. și Ira S. Friedberg, Monedele de aur ale lumii, din antichitate până în prezent, ediția a șaptea, Clifton, NJ: Moneda și Institutul Monetar, 2003.*”⁴ Cel de al patrulea exemplar prezenta titlul aliajului (986 ‰), mențiune extrem de necesară pentru conturarea ipotezelor de mai jos.

Toate aceste elemente impun următoarele ipoteze:

- Putem vorbi despre un fals de epocă, bine realizat?

Da, putem afirma ideea că moneda noastră este un fals de epocă. Este o monedă bine realizată, astfel de falsuri fiind întâlnite și în tezaure cunoscute. Un fals de epocă

³ Artur Pohl, *Munzzeichen und Meisterzeichen auf Ungarischen Munzen des Mittelalters 1300 - 1540*, Akademische Druck-u. Verlagsanstalt, Budapest, 1982, pp. 48 - 50.

⁴ http://www.coinfactswiki.com/wiki/Hungary_1515_goldgulden_Fr-33.

există și în Tezaurul medieval de la Schinetea, comuna Dumești, județul Vaslui.⁵ În acest caz avem o imitație după un ducat venețian, realizată din bronz și apoi poleită cu aur.

- Avem de a face, cumva, cu o emisiune mai târzie, având ștanțat milesimul 1510 (antedatare)?

Nu avem suficiente date și informații care să susțină o asemenea ipoteză.

- Putem vorbi despre o imitație realizată într-un atelier local, din zona Moldovei?

În lipsa unor similarități, pe baza datelor rezultate din analiza metalografică, putem considera că moneda noastră este o imitație realizată într-un atelier local, pe un nominal cu mare putere circulatorie în acea perioadă.

- Putem emite ipoteza unei falsificări / devalorizări oficiale?

Este necesar un context istoric pentru devalorizarea unei monede: război, invazie, răscumpărare sau căsătorie politică, etc.

Ca o concluzie putem doar să precizăm că moneda noastră respectă elementele de avers și revers al monedelor de un ducat aur emise între anii 1501 - 1521, fără a respecta titlul aliajului. Așadar, avem de a face cu un fals de epocă realizat într-un atelier local.

BIBLIOGRAFIE:

- Alaiba, Ruxandra, *Tresors monetaires - Schinetea coom. De Dumești, dep. De Vaslui*; în *Corpus Nummorum Moldaviae* – vol. III, Monnaies et Parures du Musee Departamental „Ștefan cel Mare” de Vaslui, Iași, 2007.
- Friedberg, Arthur L., Friedberg, Ira, S., *Monedele de aur ale lumii, din antichitate până în prezent*, Clifton, New Jersey: Moneda și Institutul Monetar, 2003.
- Pohl, Artur, *Munzzeichen und Meisterzeichen auf Ungarischen Munzen des mittellalters 1300 - 1540*, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Budapest, 1982.

⁵ Ruxandra Alaiba, *Tresors monetaires - Schinetea coom. De Dumești, dep. De Vaslui*; în *Corpus Nummorum Moldaviae* - vol. III, Monnaies et Parures du Musee Departamental „Ștefan cel Mare” de Vaslui, Iași, 2007, p. 20.

MONEDE UZUALE EMISE DE MINISTERUL FINANTELOR ÎN TIMPUL DOMNIEI REGELUI CAROL AL II-LEA

Marian BOLUM*

Cuvinte cheie: *emisiuni monetare, bani divizionari, monetarii, legi monetare, monede jubiliare.*

Keywords: *monetary issues, divisionary money, mints, monetary laws, jubilee coins.*

Abstract: *The reign of King Carol II (1930 - 1940) was an important period in terms of numismatic achievements. The production of the coins of 10 and 20 lei was regulated by 'The Law for ordering the 10 lei and 20 lei metallic divisionary coin worth 1,300,000,000 lei' from June 24, 1930. The 100 lei coin is added to the list of divisionary money by the Law of Amendment of Article 5 of the Monetary Law of 7 February 1929 of 19th of December 1931 and the Law on the Coinage of Silver Coins of 19th of December, 1931. The production of the first silver coins of 250 lei was regulated by 'The Law for the modification of art.1 of the law on the regulation of the metallic issue from 23 February 1935' of 19 December 1935 and by the Communiqué of the Ministry of Finance for putting into circulation the 250 lei from February 8, 1936. The 250 lei coins produced in 1935 were repudiated after the adoption of 'The Journal of the Council of Ministers for the withdrawal of the silver coin of 250 lei, and its replacement with the nickel coin of 100 lei and 50 lei' from February 3, 1938. The production of the 1 leu coins was regulated by 'The Journal of the Council of Ministers for the coinage of 1 leu' on June 16, 1939. The production of new silver coins of 250 lei was regulated by 'The Law for amending the Decree Law of 28 August 1936 and the introduction of new coins of 250, 100 and 50 lei' from 26 July 1939 and through 'The Journal of the Council of Ministers authorizing the Ministry of Finance to mint the silver 250 lei coin at the National Mint in the amount of 10,000,000 pieces' of August 8, 1939. The golden jubilee coins issued during the reign of Carol II were beaten in accordance to 'The Gold Coinage Act' of June 3, 1939, and 'The Decree-Law to authorize the Ministry of Finance to issue golden jubilee coins' on May 31, 1940. The 1939 coins (two versions of 20 lei, two versions of 100 lei and two no-value versions, the big 'galben') were minted on the occasion of the commemoration of the 100th anniversary of the birth of King Carol I, even though they had no reference to the first king of Romania. The coins of 1940 (two versions of 20 lei, two versions of 100 lei and two varieties with no nominal value, the big 'galben') were minted on the occasion of the 10th anniversary of King Carol II's ascension to the throne. These sets were executed in Vienna and were beaten at the Mint of Bucharest. Coins were distributed free of charge to celebrities or institutions. During the reign of King Carol II 33 monetary issues were made, of which 12 were copper-zinc-*

* Profesor de istorie, Bârlad.

nickel, four nickel, five silver and 12 gold.

Domnia regelui Carol al II-lea (1930 - 1940) a fost o perioadă importantă din punct de vedere al realizărilor numismatice.

Primii ani ai domniei regelui Carol al II-lea au fost marcați de criza economică mondială, criză ce a afectat din plin România. Criza contribuie la scăderea prețurilor produselor agricole și industriale, ceea ce determină scăderea comerțului exterior la mai puțin de jumătate față de anul 1929. Scăderea veniturilor statului determină creșterea datoriei publice interne și externe și implicit creșterea deficitelor bugetare. O parte din datoriile statului rămân astfel neachitate, devenind arierate. Pentru reducerea cheltuielilor publice, salariile bugetarilor scad cu 39,8% prin aplicarea curbelor de sacrificiu: în 1931 salariile se reduc cu 10 - 23%, în 1932 cu 15% (în condițiile în care mai multe luni salariile și pensiile nu sunt plătite din lipsă de fonduri), iar în 1933 - 1934 cu 10 - 12.5%¹. În același timp crește fiscalitatea prin majorarea taxelor pentru diferite produse (zahăr, băuturi, benzină, tutun), însă volumul încasărilor la buget este în continuare scădere datorită reducerii puterii de cumpărare. Leul se depreciază, iar convertibilitatea este suspendată.

În perioada 1934-1938 România atinge nivelul maxim de dezvoltare din perioada interbelică, cei mai buni indicatori ai producției fiind realizați în anul 1938. Deși agricultura rămâne principala ramură economică ce contribuie la realizarea venitului național se constă o dezvoltare deosebită a industriei. Producția industrială crește și datorită implicării statului prin comenzi (în special pentru întărirea capacității de apărare), prin acordarea unor avantaje fiscale, prin plata arieratelor sau prin fondurile alocate băncilor pentru finanțarea întreprinderilor industriale. Crește importanța capitalului autohton, după unele calcule capitalul străin era de 30% față de 50% în 1915². Crește valoarea totală a exporturilor, ponderea principală având-o în continuare materiile prime: cereale, petrol sau alte zăcămintele.

După 1938 ritmul de dezvoltare devine mai lent, datorită resurselor mari care sunt alocate nevoilor de apărare și dificultăților comerciale ce apar datorită declanșării celui de-al doilea război mondial. În același timp crește ponderea exportului cu Germania, treptat ajungându-se la subordonarea economică a României intereselor monopolurilor germane³.

Primele monede bătute în timpul domniei regelui Carol al II-lea au fost monedele de 10 și 20 lei. Aceste emisiuni au fost realizate la sugestia consilierului tehnic străin de la Banca Națională a României, care constată, într-o scrisoare adresată Ministerului Finanțelor, că s-a comandat doar jumătate din totalul monedelor prevăzută de *Legea monetară* din februarie 1929. Fabricarea monedelor de 10 și 20 lei a fost reglementată prin *Legea pentru comandă de monedă metalică divizionară de 10 lei și 20 lei în valoare de 1.300.000.000 lei* din 24 iunie 1930⁴.

¹ Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. II, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 413.

² *Ibidem*, p. 433.

³ *Ibidem*, p. 467.

⁴ Aurică Smaranda, *Lista cronologică a legiurilor cu privire la emisiunile monetare în România în*

Fig. 1. – 10 Lei 1930 (avers / revers)

Metal: cupru 790 ‰, zinc 200‰, nichel 10 ‰. Muchie zimțată. Diametru: 23 mm. Greutate: 5g. Monetăria: Paris. Gravor: A. Lavrillier / L. Bazor. Tiraj total: 60.000.000 de exemplare⁵.

Avers: CAROL II REGELE ROMANILOR, efigia spre stânga, iar dedesubt, numele gravorului: A. LAVRILLIER. Cerc perlat exterior.

Revers: În centru, acvila încoronată, cu aripile deschise, ținând în cioc o cruce, iar în gheare o spadă, în dreapta, și un sceptru, în stânga (elemente din stema mică a țării), având pe piept un scut cu monograma încoronată a regelui Carol al II-lea. În stânga și în dreapta valoarea nominală, 10 LEI. Dedesubt milesimul 1930, semnul monetăriei (cornul abundenței) și emblema gravorului șef Luciene Bazor (aripa). Cerc perlat exterior.

Această monedă are cinci variante, deoarece a fost bătută la Monetăria Royal Mint Londra, la Monetăria King's Norton, la Monetăria Heaton, la Monetăria Paris și la o monetărie necunoscută (poziția avers-revers drept). Piese realizate la Monetăria Royal Mint Londra sunt fără siglă, au 113 de dinți pe muchie și tirajul de 30.000.000 de exemplare, piesele realizate la Monetăria King's Norton au ca semn distinctiv (în dreapta anului) inițialele monetăriei KN, 115 de dinți pe muchie și tirajul de 7.500.000 de exemplare, piesele realizate la Monetăria Heaton au ca semn distinctiv inițiala monetăriei H și tirajul de 7.500.000 de exemplare, iar piesele realizate la Monetăria Paris au ca semn distinctiv cornul abundenței și aripa (semnul personal al gravorului șef al monetăriei pariziene Luciene Bazor, semn ce apare pe toate monedele bătute în perioada mandatului său, 1930-1958), 110 de dinți pe muchie și tirajul de 15.000.000 de exemplare⁶.

„Buletinul Societății Numismatice Române”, anii LXX - LXXIV (1976 - 1980), nr. 124 - 128, București, 1981, p. 414.

⁵ George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *Monede și bancnote românești*, Editura Sport Turism, București, 1977, p. 267.

⁶ <http://romaniancoins.org/ro10lei1930.html>.

Fig. 2. - 20 Lei 1930 (avers/revers)

Metal: cupru 790 ‰, zinc 200‰, nichel 10 ‰. Muchie zimțată. Diametru: 27 mm. Greutate: 7,25 - 7,50 g. Monetăria: Paris. Gravor: A. Lavrillier/ L. Bazor, Tiraj total: 33.000.000 de exemplare⁷.

Avers: CAROL II REGELE ROMANILOR, efigia spre stânga, iar dedesubt numele gravorului: A. LAVRILLIER. Cerc perlat exterior.

Revers: În centru, acvila încoronată, cu aripile deschise, ținând în cioc o cruce, iar în gheare o spadă, în dreapta, și un sceptru, în stânga, având pe piept un scut cu monograma încoronată a regelui Carol al II-lea. În stânga și în dreapta valoarea nominală 20 LEI. Dedesubt, milesimul 1930, semnul monetăriei (cornul abundenței) și emblema gravorului șef Luciene Bazor (aripa). Cerc perlat exterior.

Această monedă are patru variante, deoarece a fost bătută la Monetăria Royal Mint Londra, la Monetăria King's Norton, la Monetăria Heaton și la Monetăria Paris. Piese realizate la Monetăria Royal Mint Londra sunt fără siglă, iar greutatea de 7,5 g, piesele realizate la Monetăria King's Norton au ca semn distinctiv (în dreapta anului) inițialele monetăriei KN, iar greutatea de 7,5 g, piesele realizate la Monetăria Heaton au ca semn distinctiv (în dreapta anului) inițiala monetăriei H, iar greutatea de 7,35 g, în timp ce piesele realizate la Monetăria Paris au ca semn distinctiv cornul abundenței și aripa, iar greutatea este de 7,25 g⁸.

Piese de 10 și 20 de lei au fost comandate, în proporții egale, la monetăriile engleze sus amintite și la monetăria pariziană. Ele au fost puse în circulație începând cu 15 iulie 1931.

Prin *Legea de modificare a art.5 din legea monetară din 7 februarie 1929* din 19 decembrie 1931 și *Legea pentru batere monedelor de argint* din 19 decembrie 1931⁹ se adaugă la lista banilor divizionari piesa de 100 lei și totodată crește valoarea nominală a circulației monedelor divizionare, pe care statul avea dreptul să le emită la 3,8 miliarde lei¹⁰. Cu această ocazie vor fi retrase din circulație o parte din bancnotele de 100 de lei.

⁷ <http://www.allnumis.ro/moneda/romania/20-lei-1930-paris-656>.

⁸ Erwin Schäffer, Bogdan Stambuliu, *România proiecte, probe monetare și catalogul monedelor emise*, vol. I, Galeria numismatică, București, 2009, p. 263.

⁹ Aurică Smaranda, *op.cit.*, p. 414.

¹⁰ Costin C. Kirițescu, *op.cit.*, p. 344.

Fig. 3. - 100 Lei 1932 (avers/revers)

Metal: argint 500 %, cupru 400%, zinc 50 %, nichel 50 %. Muchie zimțată. Diametru: 31 mm. Greutate: 14 g. Monetăria: Royal Mint Londra. Gravor: A. Lavrillier. Tiraj total: 18.800.000 de exemplare¹¹.

Avers: CAROL II REGELE ROMANILOR, efigia spre dreapta, iar dedesubt milesimul, 1932. Sub gât numele gravorului: A. LAVRILLIER. Cerc de șnur exterior.

Revers: În interiorul unei cununi de laur acvila încoronată, cu aripile deschise, ținând în cioc o cruce, iar în gheare o spadă, în dreapta, și un sceptru, în stânga, având pe piept un scut cu stemele provinciilor și stema casei de Hohenzollern (elemente din stema mică a țării), iar dedesubt, pe două rânduri, valoarea nominală, 100 LEI. Cerc de șnur exterior.

Această monedă are două variante deoarece a fost bătută la Monetăria Royal Mint Londra și la Monetăria Paris. Piesele bătute la Monetăria Royal Mint Londra nu au sigla monetăriei și au un tiraj de 16.800.000 exemplare, iar cele bătute la Monetăria Paris au, în stânga milesimului, cornul abundenței (semnul monetăriei), iar în dreapta, aripa (emblema gravorului șef Luciene Bazor), iar tirajul este de 2.000.000 exemplare¹².

Moneda de 100 lei din 1932 a fost prima monedă de argint bătută în România după primul război mondial, greutățile economice generate de anii de război sau de crizele ce au urmat făcând ca timp de 18 ani monedele uzuale să fie confecționate din aluminiu, cupru-nichel sau din cupru-zinc-nichel.

Moneda a fost retrasă din circulație în urma adoptării Jurnalului Consiliului de Miniștri din 19 iulie 1937 fiind înlocuită cu moneda de 100 de lei din nichel bătută în anii 1936 și 1938.

Fabricarea primelor monede de 250 lei din argint a fost reglementată prin *Legea pentru modificarea art.1 din legea pentru reglementarea emisiunilor de monedă metalică din 23 februarie 1935* din 19 decembrie 1935 și prin *Comunicatul Ministerului Finanțelor pentru punerea în circulație a monedelor de 250 lei* din 8 februarie 1936¹³.

¹¹ <http://www.bancnote-moned.ro/100-lei-1932-paris-londra/>.

¹² Erwin Schäffer, Bogdan Stambuli, *op.cit.*, p. 264.

¹³ Aurică Smaranda, *op.cit.*, p. 414.

Fig. 4. - 250 Lei 1935 (avers/revers)

Metal: argint 750 ‰, cupru 250‰. Muchie zimțată cu o linie sinuoasă întreruptă de două romburi cu laturile curbilinii, având axa mică verticală. Diametru: 29 mm. Greutate: 13,5 g. Monetăria: București. Gravor: I Jalea. Tiraj: 4.500.000 de exemplare¹⁴.

Avers: CAROL II REGELE ROMANILOR, efigia spre stânga, iar dedesubt, milesimul 1935. Sub gât numele gravorului. Cerc perlat exterior.

Revers: Acvila încoronată, cu aripile deschise, ținând în cioc o cruce, iar în gheare o spadă, în dreapta, și un sceptru, în stânga, având pe piept un scut cu stemele provinciilor și stema casei de Hohenzollern (elemente din stema mică a țării), iar dedesubt valoarea nominală, 250 LEI. Cerc perlat exterior.

Acestea au fost primele monede bătute la Monetăria Națională. Ele au fost realizate în 1936 deși au milesimul 1935.

Monetăria Națională a fost reînființată prin Legea nr. 392 din 23 februarie 1935 cu scopul fabricării monedelor naționale¹⁵. Își va începe activitatea la 1 ianuarie 1936. Inițial a funcționat ca instituție bugetară cu buget special însă din anul 1938 devine întreprindere industrială, începând să execute și alte lucrări (medalistică, gravură ș.a.) astfel că Ministerul Finanțelor va achita costul monedelor executate, iar cheltuielile curente vor fi suportate din veniturile proprii. Programul monetăriei modificat de mai multe ori avea în vedere executarea unui număr de 318.250.000 de piese în valoare totală de 4.820.000.000 de lei (prin Legea nr. 2504 din 1935 volumul emisiunilor divizionare va crește cu 1 miliard de lei) la vechile monede adăugându-se cele de 50 și 250 de lei¹⁶.

Monedele de 250 lei fabricate în anul 1935 au fost retrase după adoptarea *Jurnalului Consiliului de Miniștri pentru retragerea monetei metalice de 250 lei, argint și înlocuirea ei cu moneda de 100 lei și 50 lei, nichel* din 3 februarie 1938¹⁷.

Fabricarea monedelor de 100 de lei a fost reglementată prin *Jurnalul Consiliului de Miniștri pentru autorizarea Ministerului Finanțelor de a pune în circulație monede de 100 lei de nichel* din 13 noiembrie 1936¹⁸.

¹⁴ http://numismatica.finantare.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=93&Itemid=125.

¹⁵ Costin C. Kirițescu, *op.cit.*, p. 447.

¹⁶ *Ibidem*, p. 448.

¹⁷ Aurică Smaranda, *op.cit.*, p. 415.

¹⁸ *Ibidem*.

În noiembrie 1936 are loc o nouă devalorizare oficială a leului, datorită scăderii valorii monedei naționale pe piața internă și a cursului său pe piețele străine. Prețul unui kilogram de aur crește de la 111 111,11 de lei, preț stabilit în 1929, la 153 333,33 de lei prin adăugarea primei de 38% astfel că leul avea 7,2460 mg față de 10 mg cât avea în 1928¹⁹. Odată cu această operație este reevaluat și stocul de aur al Băncii Naționale a României adăugându-se creșterea contabilă de 38% ceea ce însemna sporirea resurselor statului.

Prețul aurului cumpărat de Banca Națională a României continuă să crească. În anul 1937 este acordată o nouă primă, de 500 de lei, la kilogramul de aur fin, iar în martie 1940 este modificat iarăși sistemul primelor, la cursul oficial și la prima de 38%, adăugându-se o nouă primă de 50%, ceea ce făcea ca prima valutară să crească la 107%. Sporirea primelor determină ca prețul oficial al aurului cumpărat de Banca Națională a României să ajungă la 229.999,999 de lei/kg, iar leul avea acum 4,8523 mg, mai puțin de jumătate din conținutul de aur fixat în 1929²⁰.

Fig. 5 - 100 Lei 1936 (avers/revers)

Metal: nichel 975 %. Muchie zimțată cu o linie sinuoasă întreruptă de două romburi cu laturile curbilunii, având axa mică verticală. Diametru: 27 mm. Greutate: 8,2 g. Monetăria: București. Gravor: I. Jalea. Tiraj: 20.230.446 de exemplare²¹.

Avers: CAROL II REGELE ROMANILOR, efigia spre stânga. Sub gât numele gravorului. Cerc perlat exterior.

Revers: În centru scut încoronat cu stemele provinciilor și stema Casei de Hohenzollern (elemente din stema mică a țării). În stânga ramură de laur, în dreapta ramură de stejar. În părți valoarea nominală, 100 LEI, iar dedesubt milesimul, 1936. Cerc perlat exterior.

Monede de nichel de 100 de lei au fost emise și în anul 1938. Ele aveau aceleași caracteristici, diferența fiind dată doar de milesim. Tirajul emisiunii 1938 a fost de 3.250.000 de exemplare.

Fabricarea monedelor de 50 de lei a fost reglementată prin *Jurnalul Consiliului*

¹⁹ Costin C. Kirițescu, *op.cit.*, p. 488.

²⁰ *Ibidem*, p. 492.

²¹ George Buzdugan, *op.cit.*, p. 269.

de Miniștri prin care Ministerului Finanțelor este autorizat de a pune în circulație moneda de 50 lei de nichel din 1 septembrie 1937²².

Fig. 6. – 50 Lei 1937 (avers/revers)

Metal: nichel 975 ‰. Muchie zimțată. Diametru: 24 mm. Greutate: 5,83 g. Monetăria: București. Gravor: I. Jalea. Tiraj: 12.000.000 de exemplare²³.

Avers: CAROL II REGELE ROMANILOR, efigie cu coif și penaj spre stânga. Sub gât numele gravorului. Cerc perlat exterior.

Revers: În centru, scut încoronat cu stemele provinciilor și stema casei de Hohenzollern (elemente din stema mică a țării). În stânga, ramură de laur, în dreapta, ramură de stejar. În părți, valoarea nominală 50 LEI, iar dedesubt, milesimul 1937. Cerc perlat exterior.

Monede de nichel de 50 de lei au fost emise și în anul 1938. Ele aveau aceleași caracteristici, diferența fiind dată doar de milesim. Tirajul emisiunii 1938 a fost de 8.000.000 de exemplare.

Monedele de 50 și 100 de lei din anii 1936-1938 sunt singurele monede românești realizate din nichel (primele monede ce au avut în componența lor nichel, 250 ‰, au fost piesele de 5, 10 și 20 bani 1900). Ele au circulat o perioadă scurtă de timp, fiind retrase în 1941 în condițiile în care nichelul era folosit în industria de armament, la fabricarea oțelurilor speciale. După retragerea din circulație aceste piese sunt demonetizate prin imprimarea, atât pe avers cât și pe revers, a unor linii paralele sau cercuri concentrice, acțiune prin care s-a urmărit evitarea reintroducerii frauduloase în circulație. Piesele demonetizate au fost topite la firma germană Vereinigte Deutsche Metallwerke AG (VDM) din Altena, oraș din landul Renania de Nord – Westfalia, o parte din nichelul recuperat fiind folosit la placarea rondelilor de fier din care au fost realizate monedele de 100 de lei din 1943 și 1944²⁴.

Fabricarea monedelor de 1 leu a fost reglementată prin *Jurnalul Consiliului de Miniștri pentru baterea monedei de 1 leu* din 16 iunie 1939²⁵.

²² Aurică Smaranda, *op.cit.*, p. 415.

²³ Octavian Iliescu, Paul Radović, *Monetele României*, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 52.

²⁴ <http://romaniancoins.org/ro100lei1936.html>.

²⁵ Aurică Smaranda, *op.cit.*, p. 415.

Fig. 7. – 1 Leu 1939 (avers/revers)

Metal: cupru 800 ‰, zinc 190‰, nichel 10 ‰. Muchie netedă. Diametru: 18 mm. Greutate: 2,75 g. Monetăria: București. Gravor: I. Jalea. Tiraj: 21.620.000 de exemplare²⁶.

Avers: În centru coroana regală și milesimul 1939. Deasupra ROMANIA, iar dedesubt ghirlandă din ramuri de laur (stânga) și de stejar (dreapta). Cerc perlat exterior.

Revers: În centru, știulete de porumb, în stânga și în dreapta valoarea nominală 1 LEU, iar dedesubt, numele gravorului. Cerc perlat exterior.

Moneda de 1 leu cu caracteristicile grafice sus amintite a fost bătută între anii 1938-1941 (unii specialiști consideră că piesele ce poartă milesimul 1938 și 1939 au fost bătute în anul 1940), tirajul total fiind de 100.100.000 de bucăți, din care 36.000.000 de piese în 1938 și 22.230.000 de piese în 1940²⁷.

Această monedă este singura monedă uzuală bătută în timpul lui Carol al II-lea, care nu are pe avers efigia regelui, simbolul Regatului fiind de această dată coroana regală.

Fabricarea unor noi monede de 250 lei din argint a fost reglementată prin *Legea pentru modificarea decretului lege din 28 august 1936 și punerea în circulație de noi monede de 250, 100 și 50 lei* din 26 iulie 1939 și prin *Jurnalul Consiliului de Miniștri prin care se autoriza Ministerului Finanțelor de a bate la monetăria Națională moneda de 250 lei argint în număr de 10.000.000 bucăți* din 8 august 1939²⁸.

Fig. 8. - 250 Lei 1939 (avers/revers)

²⁶ Erwin Schäffer, Bogdan Stambuli, *op.cit.*, p. 267.

²⁷ Octavian Iliescu, Paul Radovici, *op.cit.*, pp. 55 - 56.

²⁸ Aurică Smaranda, *op.cit.*, p. 415.

Metal: argint 835‰, cupru 165‰. Muchie cu deviza: MUNCA + CREDINTA + REGE + NATIUNE +. Diametru: 30 mm. Greutate: 12 g. Monetăria: București. Gravor: H. Ionescu. Tiraj: 10.000.000 de exemplare²⁹.

Avers: CAROL II REGELE ROMANILOR, efigia spre dreapta, iar în exergă numele gravorului. Cerc perlat exterior.

Revers: În interiorul unei cununi de spice de grâu și viță de vie cu struguri stema mică a țării, iar dedesubt valoarea nominală, 250 LEI și milesimul 1939. Cerc perlat exterior.

Monede de argint de 250 de lei au fost emise și în anul 1940. Ele aveau aceleași caracteristici diferența fiind dată doar de milesim. Tirajul emisiunii 1940 a fost de 8.000.000 de exemplare.

Monedele jubiliare de aur emise în timpul domniei regelui Carol al II-lea au fost bătute în conformitate cu *Legea pentru baterea de monede de aur* din 3 iunie 1939 și cu *Decretul-lege pentru autorizarea Ministerului Finanțelor de a bate monede jubiliare de aur* din 31 mai 1940³⁰.

Monedele din 1939 (două variante de 20 lei, două variante de 100 lei și două variante fără valoare nominală, galbenul mare³¹) au fost bătute cu ocazia comemorării a 100 de ani de la nașterea regelui Carol I, chiar dacă nu aveau nici o referire la primul rege al României. Monedele din 1940 (două variante de 20 lei, două variante de 100 lei și două variante fără valoare nominală, galbenul mare³²) au fost bătute cu ocazia aniversării a 10 ani de la urcarea pe tron a regelui Carol al II-lea. Aceste seturi au fost executate la Viena și au fost bătute la Monetăria din București. Monedele au fost distribuite gratuit unor personalități sau instituții³³.

În timpul domniei regelui Carol al II-lea au fost realizate un număr de 33 emisiuni monetare, din care 12 au fost din cupru-zinc-nichel, 4 din nichel, 5 din argint și 12 din aur³⁴.

BIBLIOGRAFIE:

- Buzdugan, George, Luchian, Octavian, Oprescu, Constantin, *Monede și bancnote românești*, Editura Sport Turism, București, 1977.
- Iliescu, Octavian, Radovici, Paul, *Monetele României*, Editura Enciclopedică, București, 2004.
- Kirițescu, Costin C., *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. II, Editura Enciclopedică, București, 1997.

²⁹ http://numismatica.finantare.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=93&Itemid=125.

³⁰ Aurică Smaranda, *op.cit.*, pp. 415 - 416.

³¹ <http://romaniancoins.org/ro100lei1939.html>.

³² <http://romaniancoins.org/ro100lei1940.html>.

³³ Erwin Schäffer, Bogdan Stambuliu, *op.cit.*, pp. 267 - 276.

³⁴ Ioan Dogaru, *Catalogul monedelor și bancnotelor românești emise în perioada 1853 - 1977*, București, 1978, pp. 24 - 26.

-
- Schäffer, Erwin, Stambuliu, Bogdan, *România proiecte, probe monetare, și catalogul monedelor emise*, vol. I, Galeria numismatică, București, 2009.
 - Smaranda, Aurică, *Lista cronologică a legiurilor cu privire la emisiunile monetare în România în Buletinul Societății Numismatice Române*, anii LXX - LXXIV (1976-1980), nr. 124 - 128, București, 1981.

**„ANUARUL MUZEULUI ETNOGRAFIC AL MOLDOVEI”
– O CTITORIE NECESARĂ A LUI VASILE MUNTEANU (1966 - 2012)**

Marcel LUTIC*

*„Fericiți făcătorii de pace, că aceia
fiii lui Dumnezeu se vor chema”
(Matei 5, 9)*

Cuvinte cheie: *Vasile Munteanu, publicație științifică, ctitor, ctitorie, Iași, Muzeul Etnografic al Moldovei, „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, Ion H. Ciubotaru, Basarabia.*

Keywords: *Vasile Munteanu, scientific publication, founder, foundation, Iași, The Ethnographic Museum of Moldavia, "The annual of the Ethnographic Museum of Moldavia", Ion H. Ciubotaru, Besssarabia.*

Abstract

Having as a starting point a powerful feeling of gratitude, but also an ineffable yearning, both for Vasile Munteanu (1966 - 2012), the one who was head of the Ethnographic Museum of Moldavia between 1999 and 2005, the present paper recollects the main stages in the history of almost two decades of "The annual of the Ethnographic Museum of Moldavia", the scientific publication of the prestigious museum created in Iași in 1943 by the ethnologist Ion Chelcea. At its beginning, the paper presents the steps that preceded the first issue of the review, timid approaches that date from the museum's early years; afterwards, between 1950 and 1997, this idea was only sporadically and occasionally mentioned in the museum activity plans or reports. We may say that this editorial project was dealt with some determination by Rodica Ropot, head of the museum for a few years in the last decade of the previous century, but her attempt did not reach the final purpose. Doubtlessly, the publishing of the "Yearly Review" in the first year of the third millennium is the accomplishment of Vasile Munteanu, who played an essential part both in the initial stages, as well as in finding contributors. It was his inspiration and perseverance that led to the materialization of a 67-year-old idea... Even if in 2005 Vasile Munteanu left the position of head of museum, he remained the coordinating editor of "The Yearly Review" until his death in 2012. Nowadays, "The Yearly Review of the Ethnographic Museum of Moldavia" is a prestigious scientific publication in the field of the Romanian ethnologic research. To support our opinion, several considerations coming prevalently from specialized reviewers are presented in the second part of the material.

* Muzeograf, Muzeul Etnografic al Moldovei - Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași.

Am ales deliberat, cu nostalgie și emoție, să dezvolt această temă plecând de la premisa și convingerea că sufletul lui Vasile Munteanu se bucură de toate aceste aduceri aminte. Doar se știe că un om nu moare de tot câtă vreme cei alături de care a viețuit în Lumea cu dor nu l-au uitat, ba dimpotrivă îl pomenesc adesea cu dragoste și recunoștință...

Demersuri anterioare de creare a publicației

Ideea apariției acestei publicații o regăsim în chiar anul înființării Muzeului Etnografic al Moldovei din Iași, adică în 1943, când, în plin Al Doilea Război Mondial, conferențiarul Ion Chelcea, format la școala etnografică clujeană, sub directa îndrumare a lui Romulus Vuia, a fost numit de către Rectoratul Universității „Alexandru Ioan Cuza” titular al Catedrei de Etnografie de la Facultatea de Geografie¹. Distins etnograf și muzeograf, Chelcea este cel care a fixat profilul muzeului ieșean în lucrarea sa programatică *Menirea Muzeului Etnografic al Moldovei*². Obiectivele principale erau definite astfel: „A salva mărturiile de civilizație și cultură populară; a aduna materialul necesar unei sinteze științifice etnografice și de a constitui un element educativ pentru public”³.

În acest cadru este pomenită întâia oară, în două contexte diferite, și publicația muzeului ieșean; astfel, prima dată Ion Chelcea afirmă că ar fi de dorit ca muzeul să editeze mai multe tipuri de publicații: „Dacă muzeul va avea o publicație de strictă specialitate (subl. noastră), apoi publicului îi vom da cataloage instructive, repertorii și broșuri”⁴, omițând să precizeze că acele „cataloage instructive [și] repertorii” puteau să fie mai degrabă publicații de specialitate; a doua afirmație a creatorului muzeului nostru era formulată în următorii termeni: „Muzeul va avea cu vremea, în afară de o publicație sub formă de revistă (subl. noastră), și o Arhivă de folclor”⁵.

Până în anul 2001, din acele „cataloage instructive, repertorii, broșuri” și „Arhivă de folclor” pomenite în 1943 de Chelcea nu au fost editate de Muzeul Etnografic al Moldovei decât câteva broșuri; totuși, în perioada 1969 - 1972, muzeul a editat în „regie proprie” câteva dintre lucrările Emiliei Pavel dedicate portului popular și obiceiurilor de iarnă⁶.

În studiile și materialele ce descriu anii de început ai muzeului ieșean⁷ nu se mai pomeneste nimic despre acea „publicație de strictă specialitate”, mai ales că „întemeietorul

¹ Emilia Pavel, *Din istoricul Muzeului Etnografic al Moldovei – Iași*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei” (în continuare AMEM), Iași, I, 2001, nr. I, p. 19.

² Iași, Tipografia „Liga Culturală”, 1943. Lucrarea, în fapt o broșură, a fost republicată integral în AMEM, nr. I, 2001, p. 11-18. Republicarea era motivată de către editori „prin actualitatea unora din problemele abordate, cât și datorită rarității exemplarului din 1943” (p. 11).

³ Ion Chelcea, *Menirea Muzeului Etnografic al Moldovei*, ediția 2001, p. 11; Emilia Pavel, *op. cit.*, p. 19.

⁴ Ion Chelcea, *op. cit.*, p. 13.

⁵ *Ibidem*, p. 18.

⁶ *Portul popular din zona Iașului*, Iași, 1969; *Portul popular din zona Iași*. Cu o versiune în limba franceză, Iași, Complexul Muzeistic, 1970; *Costumele populare din zona Iași*. Album, Iași, 1970; *Jocuri cu măști. Zona Iași (Podișul Central Moldovenesc)*, Iași, 1971 și *Măști populare moldovenesti*. Prefață de Romulus Vulcănescu, Iași, Muzeul Etnografic al Moldovei, 1972.

⁷ Ion Chelcea, *Muzeografia etnografică în Moldova. Preocupări și realizări*, în „Anuarul Muzeului Satului”, București, I, 1966, p. 178-202; Idem, *Muzeografia etnografică la Iași*, în „Contemporanul”, II, 1973, p. 2; Idem, *Cum a luat ființă și a fost organizat Muzeul Etnografic al Moldovei. Mărturie*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor”, seria Muzeu, nr. 8, 1978, p. 56; Petru Cazacu, *Preocupări pentru organizarea unui Muzeu Etnografic la Iași*, în „Cercetări Istorice”, Iași, VII, 1976, p. 23 - 29.

Chelcea fusese îndepărtat (sub pretextul unei pensionări forțate!), în aprilie 1957, de la conducerea muzeului și chiar dat afară din instituție”⁸. Interesant e faptul că revista a tot fost inclusă, ca un laitmotiv, în planurile de activități ale muzeului decenii de-a rândul...

Un al doilea episod din preistoria, mai bine zis istoria „Anuarului”, a avut loc cu puțin timp înaintea apariției sale propriu-zise. Era prin 1997 - 1998. Eram doar de câțiva ani muzeograf și o auzeam din când în când pe șefa de atunci a muzeului, Rodica Ropot (Dumnezeu să o odihnească în pace!)⁹, pomenind de o revistă a Muzeului Etnografic pentru care tot strângea studii și materiale de ceva vreme. Târziu aveam să aflu că Directorul general al Complexului Muzeal Național „Moldova”, arheologul Vasile Chirica, pe fundalul acestor preocupări îi acceptase Rodicăi Ropot rămânerea în instituție ca șef de secție tocmai în speranța ducerii la capăt a acestui demers; iată ce scria acum 4 ani Vasile Chirica: „[În 1998] am acceptat prelungirea cu un an a activității colegei Rodica Ropot la conducerea muzeului, deoarece îmi promisese că într-un an va edita «Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei»”¹⁰. Din rațiuni ușor de înțeles, directorul Chirica recunoaște: „Doream mult să apuc să văd publicat primul număr al seriei”, însă adaugă cu amărăciune: „Din păcate, m-am înșelat, apreciind că mult mai tinerii ei colegi (Vasile Munteanu, Marcel Lutic ș.a.) nu aveau experiența necesară editării unei publicații de prestigiu”¹¹.

Așadar, nici o încercarea din ultimii ani ai veacului trecut, prima mai consistentă din 1943 încoace, nu a avut sorți de izbândă. Cauzele sunt variate, însă mă gândesc în primul rând la lipsa unui portofoliu consistent, lașii fiind și atunci, ca și acum, destul de izolat pe harta muzeelor etnografice românești, iar mai apoi la absența resurselor umane¹² capabile să gestioneze un asemenea proiect editorial, majoritatea muzeografilor cu experiență apropiindu-se de vârsta pensionării, în timp ce generația tânără de abia apuca să se dezmeticească¹³.

⁸ Marcel Lutic, *Jumătate de veac de la deschiderea expoziției de bază a Muzeului Etnografic al Moldovei. Mărturii, acte și documente (I)*, în AMEM, nr. VIII, 2008, p. 242; Idem, *Victoria Semendeaev (1923 - 2011)*, în AMEM, XI, 2011, p. 410; Idem, *Emilia Pavel (1925 - 2014)*. „Am dăruit acestei instituții munca de o viață și anii cei mai frumoși!”, în AMEM, nr. XIV, 2014, p. 434, nota 6.

⁹ „Șefa de secție din acea perioadă, un muzeograf desăvârșit și un om deosebit” (Marcel Lutic, *Cât de mult ne lipsește Vasile Munteanu*, în AMEM, nr. XII, 2012, p. 20).

¹⁰ Vasile Chirica, *Vasile Munteanu, așa cum l-am cunoscut*, în AMEM, nr. XIV, 2014, p. 425.

¹¹ *Ibidem*, p. 426.

¹² În afară de Rodica Ropot, mai erau în schema muzeului ieșean Margareta Cernat și Georgeta Țurcanu.

¹³ În afară de subsemnatul, angajat în 1993, mai erau angajați din 1995 și 1996 Eva Giosanu și Vasile Munteanu; pentru puțină vreme au fost prin ograda muzeului nostru Sorin Iftimi și Cezar Teclean.

Apariția „Anuarului” ieșean

Al treilea episod, cel decisiv, în apariția „Anuarului Muzeului Etnografic al Moldovei” se leagă de numele tânărului etnograf Vasile Munteanu, cel care, într-un context tulbure, în august 1999, la doar 3 ani de la angajarea sa la Complexul Muzeal, ajunge șef al Muzeului Etnografic al Moldovei¹⁴.

Dintru început trebuie spus că publicarea primului număr al „Anuarului” în anul 2001 se datorează înainte de toate rolului vizionar al lui Vasile Munteanu; ca unul ce am fost martor ocular și primsfetnic al său în acest demers remarcabil, mărturisesc că doar inspirația și perseverența sa au constituit acel *ceva* care lipsise din 1943 încoace, vreme de nu mai puțin de 67 de ani...

Etnograful Vasile Munteanu (1966 - 2012)

Publicația științifică a muzeului ieșean venea după o altă mare reușită a proaspătului conducător, anume inițierea, la sugestia mea și a lui Petru Rusu (de la Serviciul Marketing al instituției), și organizarea în toamna anului 2000 a unui prestigios Târg al Meșterilor Populari, „manifestare de mare amploare și mult așteptată”¹⁵. Ambele inițiative au fost privite cu multă reticență, chiar neîncredere, de către mulți din cei din preajma noastră (inclusiv de nume grele din cultura ieșeană), fapt recunoscut în 2014 chiar de Vasile Chirica, cel care, între timp, în vara anului 2000, fusese îndepărtat de la conducerea Complexului Muzeal: „În 2001, primul număr al «Anuarului» a fost editat și tipărit tocmai de acei colegi etnografi față de care avusesem oarecare rețineri”¹⁶.

Așadar, „sub șefia lui Vasile Munteanu (1999 - 2005), muzeul nostru a căpătat o altă față, asemănătoare mult firii sale optimistă și benefică. Acum, într-o atmosferă destinsă și aproape luminoasă, precum în timpul sacru al sărbătorilor arhaice românești, se ivesc la orizont și sunt materializate”¹⁷, pe lângă Târgul Meșterilor și „Anuar”, și alte proiecte precum: *organizarea unor expoziții temporare inedite* (dintre care amintim „Darul Iulia și Maria Pascu” din 2000, „Lumea păstorilor” din 2001 sau „Satul arhaic românesc” din 2005), *cercetări de teren prin aproape toată Moldova* (remarcăm aici, pentru încărcătura emoțională aparte, pe acelea de pe Valea Telejnei și din zona Huși – Vaslui din vara anilor 2003 și 2004, cercetări care au sudat într-un mod profund legăturile profesionale și umane din colectivul nostru), *transformarea unui vechi muzeu din Hârlău într-un modern Muzeu al Viei și Vinului* (în anii 2005 - 2006), *prezența constantă în mass-media locală și națională* (vocea lui Vasile Munteanu fiind, adesea, una dintre cele mai solicitate spre a prezenta

¹⁴ Marcel Lutic, *Cât de mult ne lipsește...*, p. 22; Vasile Chirica, *op. cit.*, p. 425.

¹⁵ Marcel Lutic, *Cât de mult ne lipsește...*, p. 21.

¹⁶ Vasile Chirica, *op. cit.*, p. 425.

¹⁷ Marcel Lutic, *Cât de mult ne lipsește...*, p. 21.

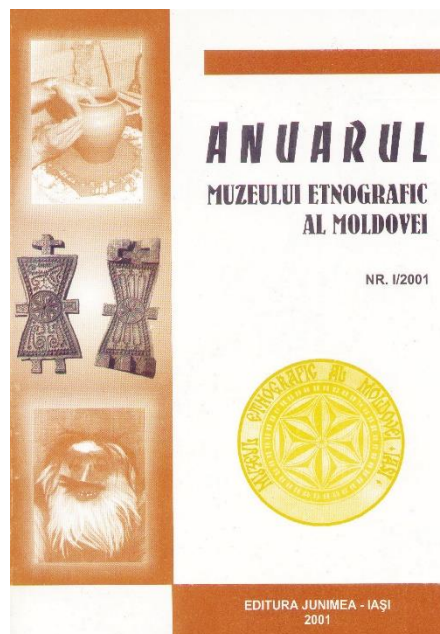
puncte de vedere pertinente mai ales în privința sărbătorilor calendarului nostru popular) ș.a.¹⁸ Putem socoti că cei 6 ani cât a fost *dragoman* la Muzeul Etnografic al Moldovei au fost rodnici și deschizători de noi perspective în viața instituției muzeale ieșene, în acest sens afirmația că Vasile Munteanu a fost un adevărat *ctitor* având suficientă acoperire.

„Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, una dintre ctitoriile sale cele mai de preț, reprezintă astăzi o publicație științifică cu un deosebit prestigiu în câmpul cercetării etnologice românești, colegul și prietenul Vasile Munteanu fiind din 2001 până în 2012 redactorul ei coordonator, așadar inclusiv după plecarea sa de la muzeu în 2005. Prezentăm în continuare mai multe amănunte despre această *ctitorie necesară* a lui Vasile Munteanu, necesitatea apariției sale reieșind, sperăm, din paginile anterioare.

Destinul publicației. Primul deceniu

Pe frontispiciul „Anuarului” cu nr. I din anul Domnului 2001 scria așa: „Așteptată încă de la înființarea muzeului, inclusă în planurile de activități decenii de-a rândul, publicația Muzeului Etnografic al Moldovei își găsește în sfârșit concretizarea prin tipar. Un demers pe care îl dorim de acum permanentizat, cu o frecvență anuală. Destinat în primul rând specialiștilor, anuarul nostru, proiectat ca un instrument de comunicare științifică, își oferă deopotrivă spațiul muzeografilor, conservatorilor, cercetătorilor în domeniu. În paginile sale își vor alătura contribuțiile foștii și actualii angajați ai muzeului ieșean, evidențiindu-se și pe această cale preocuparea comună, constantă, situată deasupra diferențelor pe care le-ar putea da în alte situații apartenența la o generație, pentru domeniul civilizației tradiționale. În chip firesc, așteptăm spre publicare, pentru numerele viitoare, materialele colegilor noștri de pretutindeni din țară, din stânga și din dreapta Prutului”¹⁹. Nesemnăt, acest mic text îi aparține cu siguranță etnografului Vasile Munteanu...

Așadar, în toamna anului 2001, la 67 de ani de la gândul formulat de Ion Chelcea, apărea la Editura Junimea din Iași „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”. Din pagina de gardă aflăm că în afara redactorului coordonator, colectivul de redacție cuprindea următorii specialiști: Eva Giosanu, Marcel Lutic (secretar de redacție), Victor Munteanu, Angelica Olaru, Rodica Ropot, Coralia Costas (traduceri în limba franceză), tehnoredactor fiind ing. Angelica Olaru. În Sumarul aceluia număr de debut, astăzi o *raritate bibliofilă* chiar în cadrul Muzeului Etnografic al

Coperta Anuarului Muzeului Etnografic al Moldovei, Nr. I / 2001

¹⁸ *Ibidem*, p. 21-22.

¹⁹ AMEM, nr. I, 2001, pagina de gardă.

Moldovei, au semnat nume prestigioase ale etnologiei românești: Ion Chelcea, Varvara Buzilă, Lucia Cireș, Stelian Dumistrăcel, Mircea Fotea, Petru Ursache, Emilia Pavel, Eugen Bâzgu, Tudor Colac, Rodica Ropot, Victoria Semendeaev ș.a., dar și tinere speranțe ale muzeologiei etnologice de la Iași: Eva Giosanu, Vasile Munteanu, Angelica Olaru, Marcel Lutic și Sorin Iftimi.

La nr. II, oarecum testând capacitățile redacției „Anuarului”, ni s-a alăturat și cunoscutul etnolog Ion H. Ciubotaru, care a început atunci seria remarcabilelor restituiri din manuscrisele savantului ieșean Petru Caraman. Apoi, cred că în fiecare număr, inclusiv în cel care acum se plămădește la Iași (nr. XVIII/2018), în „Anuar” au văzut lumina tiparului multe dintre manuscrisele lui Caraman, ceea ce desigur a sporit exponențial valoarea publicației. Socotind că am trecut cu bine anumite rigori și așteptări, de abia la nr. IV profesorul Ciubotaru a acceptat, după oarece insistențe din partea noastră, calitatea de *consultant de specialitate*, ceea ce pentru noi echivala deja cu un cec în alb.

În legătură cu aceste prime apariții ale „Anuarului Muzeului Etnografic al Moldovei”, avem o reacție pertinentă de la „critica de specialitate”, mai precis de la cunoscutul etnolog și critic literar ieșean Petru Ursache, cel care nota în 2003 următoarele: „Cartea de etnologie este serios concuroasă în ultima vreme de anuare și reviste, unele existente încă înainte de decembrie '89, altele înființate ulterior, în diverse colțuri ale țării. (...) Dacă ar fi să mă conduc după modelul biblic, ar trebui să încep cu Iașul pentru că s-a comportat asemenea fiului risipitor: spre deosebire de centrele de cercetare de tradiție, Cluj, București, Timișoara, Craiova, abia începând cu mileniul acesta (2001) s-a învrednicit să-și facă apariția cu o publicație demnă de luat în seamă (subl. noastră). Este vorba de «Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei». (...) Cum spuneam, *Iașul și-a refăcut imaginea prin «Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei»* (subl. noastră), aflat la al doilea volum în 2002. Anuarul, coordonat de Vasile Munteanu, reunește semnături ale unor muzeografi din diverse generații, începând cu întemeietorul instituției, Ion Chelcea, continuând cu Emilia Pavel, Victoria Semendeaev, Rodica Ropot, și cu generația tânără reprezentată de Vasile Munteanu, Marcel Lutic, Eva Giosanu. În volumul al doilea, pe 2002, Anuarul poartă și numele unor cercetători de peste Prut, Grigore Botezatu, Alexandru Furtună, Vasile Chiseliță, Loretta Handrăbura”²⁰.

Apoi, an după an, număr după număr, „Anuarul” a continuat să crească în benefica ogradă a Muzeului Etnografic al Moldovei, plămăda fiind bună, reacțiile beneficiarilor din toată țara și din Basarabia aducând multă bucurie puținilor truditori ieșeni din redacție (care, după trierea din 2001 - 2002, în perioada 2003 - 2012 a fost alcătuită din Vasile Munteanu, Marcel Lutic, Victor Munteanu, Angelica Olaru, la care se adăuga pentru traduceri colega Coralia Costaș).

Din acei ani, unii dintre cei mai importanți din istoria „Anuarului” nostru, avem două referințe critice care configurează esențial coordonatele publicației științifice ieșene. Prima referință este la nr. IV și îi aparține etnologului Adina Hulubaș, șefa Sectorului Etnologie din cadrul Institutului de Filologie Română „A. Philippide” din Iași: „Volumul alcătuit de harnicii muzeografi de la Iași oferă, o dată cu cea de-a patra lui apariție, sentimentul unei *continuități științifice și ideatice* (subl. noastră), atât prin numele autorilor prezenți și în volumele anterioare, cât și prin ducerea mai departe a unor subiecte. Ca și în

²⁰ Petru Ursache, *Anuare și reviste*, în „Convorbiri literare”, Iași, nr. 3, 2003, passim.

numerele anterioare, valoarea anuarului este augmentată de un studiu semnat de Petru Caraman²¹.

A doua referință este la numerele V și VI și îi aparține Ioanei Repciuc de la aceeași prestigioasă instituție academică ieșeană: „Construit după criteriul adecvării și al concentrării în același spațiu editorial al unor studii de specialitate, «Anuarul» a devenit în ultimii ani un «muzeu imaginar», dar solid, prin afilierea autorilor la un principiu comun al informării și formării de opinii etnologice. Ideea care pare să-i anime pe îngrijitorii acestor volume [...] este *susținerea unui spirit propriu domeniului abordat* (subl. noastră), dublarea prin decizii hermeneutice și documentare pertinentă a patrimoniului cultural din cotidianul muzeografic. Această complementaritate necesară, empirică și hermeneutică, se transformă într-un itinerariu persuasiv de pagini, idei, credințe, aspirații și documente, «obiecte» cu nenumărate unghiuri din muzeul nostru spiritual. Ritualul început acum cinci ani se continuă astfel cu aceeași seriozitate, sporind în prezențe auctoriale și diversificându-și universul de opinii, în cele patru [în fapt, cinci] secțiuni din arhitectura «Anuarului»: Restituiri, Studii, Materiale, Corespondențe, Documente și Recenzii, Prezentări, Note bibliografice. Tezaurul textelor din Restituiri aduce în fața cititorului o serie de contribuții esențiale pentru domeniul etno-folcloric. (...) Un protocol care prevede colaborarea cu Muzeul Național de Etnografie din Chișinău furnizează «Anuarului» studii ale cercetătorilor basarabeni, care oglindesc specificul etnofolcloric de peste Prut. (...) Nu putem trece cu vederea *ținuta editorială rafinată* (subl. noastră), consistența (cel puțin cantitativă) a celor două Anuare și dotarea acestora cu rezumate ale studiilor și cuprins în limbi străine de circulație internațională²².

Da, e o mândrie pentru noi să recunoaștem că am avut și încă avem o ținută exprimată, în varii chipuri, adesea: *cât mai buna reprezentare a spațiului Basarabiei* în paginile „Anuarului”; șansa noastră e că am întâlnit la Chișinău câțiva specialiști remarcabili, care ne-au susținut mereu: în primul rând neobosita și ineputabilă Varvara Buzilă, apoi regretatul Eugen Bâzgu, dar și Maria Ciocanu sau Vasile Chiselită, iar în ultima vreme tânărul și prolificul Andrei Prohin. Este felul în care noi, muzeografi de la Iași, am înțeles că putem contribui, cu micile noastre puteri, la întreținerea practică a ideii de unitate între cele două maluri de Prut.

Fiind prezent la lansarea comună a numerelor VIII și IX, un acid, dar priceput, gazetar ieșean, scriitorul Călin Ciubotari nota concis în iarna anului 2010: „Recent, Muzeul Etnografic [...] și-a lansat Anuarele pentru 2008 și 2009. Un adevărat eveniment editorial, dacă e să ținem cont doar de valoarea temelor abordate și de profesionalismul tratării propriu-zise. [...] Anuarele au principalul merit de a configura o imagine de ansamblu asupra a ceea ce se întâmplă astăzi în etnografia românească²³.”

Ioana Repciuc remarca în comentariile sale faptul că publicația noastră are încă de la primele apariții câteva secțiuni cumva tradiționale: Restituiri, Studii și Materiale (uneori comasate, de cele mai multe ori, separate), Muzeologie, Corespondență, Documente, Aniversări, În memoriam (Comemorări) și la final, invariabil, Recenzii, Prezentări, Note bibliografice. Am învățat din mers *importanța acestui bun obicei*, care a devenit o adevărată

²¹ Adina Hulubaș, *Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei la a patra apariție*, în „Revista română”, nr. 3, octombrie 2005, p. 14.

²² Ioana Repciuc, *Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei* (V, 2005, 369 p., VI, 2006, 404 p., Iași), în „Philologica Jassyensia”, Iași, an III, nr. 1, 2007, pp. 336 - 338.

²³ Călin Ciubotari, *Anuarele Muzeului Etnografic*, în „Flacăra Iașului”, din 4 februarie 2010, passim.

normă a publicației ieșene și faptul că munca temeinică, făcută cu răbdare și pasiune, nu are cum să nu aducă roade bune.

Încercând să fiu un martor cât de cât obiectiv al istoriei publicației al cărui secretar de redacție sunt, trebuie să afirm că apogeul înfăptuirilor noastre pe tărâm științific la „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, dar și măsura profesionalismului managerului Vasile Munteanu de la Direcția de Cultură și Culte a Județului Iași, o regăsim în numărul X al acestei publicații, număr dedicat cinstirii profesorului Ion H. Ciubotaru la împlinirea a 70 de ani de viață. Au fost prezenți aici, în cele peste 800 de pagini ale impresionantului tom, cei mai însemnați etnologi români ai momentului (îi enumerăm în ordine alfabetică, așa cum au și apărut în „Anuar”: Eugen Băzgu, Pamfil Bîlțiu, Maria Bocșe, Florin Bucescu, Viorel Bârleanu, Camelia Burghel, Varvara Buzilă, Silvia Ciubotaru, Ion Cuceu, Iordan Datcu, Marius Dan Drăgoi (Prea Sfințitul Macarie, Episcopul român al Europei de Nord), Nicu Gavriluță, Ion Ghinoiu, Acad. Sabina Ispas, Doina și Rusalin Ișfănoni, Corina Mihăescu, Antoaneta Olteanu, Georgeta Stoica, Narcisa Știucă, Ion Taloș și Paul H. Sthal); de asemenea, profesorul Ciubotaru și-a dorit mult de tot ca în cuprinsul tomului aniversar să se regăsească și semnăturile unor mai tineri etnologi români, dintre care îi amintim aici pe etno-antropologul Marin Constantin de la București, pe istoricul vasluian, cu veleități de etnolog, Lucian-Valeriu Lefter, cât și pe ieșenii Cristina Gavriluță, Adina Hulubaș și Ioana Repciuc, Marcel Lutic, Vasile Munteanu, Victor Munteanu și Mircea Păduraru.

Despre acest număr special al publicației noastre, profesorul Gheorghe Burac de la Botoșani scria la cald, în iunie 2010: „O carte de aproape 900 de pagini [în fapt, numai 810...], impunătoare prin aspectul ei exterior, prin ținuta grafică deosebită, dar, mai ales

ACADEMIA ROMÂNĂ – FILIALA IAȘI
DIRECȚIA PENTRU CULTURĂ,
CULTE ȘI PATRIMONIU CULTURAL NAȚIONAL IAȘI

COMPLEXUL MUZEAL NAȚIONAL “MOLDOVA” IAȘI
MUZEUL ETNOGRAFIC AL MOLDOVEI

Vă invită să participați la colocviul

ETNOLOGIA ROMÂNEASCĂ LA ÎNCEPUT DE MILENIU

În prima parte a lucrărilor va fi lansat “Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei – X”, volum jubiliar dedicat Prof. univ. dr. ION H. CIUBOTARU, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani

Prezintă:
Acad. ALEXANDRU ZEB
 Prof. univ. dr. ION CUCEU, Directorul Arhivelor de Fapte ale Academiei Române
 Prof. VASILE MUNTEANU, Directorul Direcției pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Iași
 Redactor coordonator al “Anuarului”
 Moderator: Prof. univ. dr. NICU GAVRILUȚĂ

AULA ACADEMIEI ROMÂNE, FILIALA IAȘI
Bd. Carol I, nr. 8
Sâmbătă, 8 mai 2010, orele 10.30

Afișul colocviului Etnologia românească la început de mileniu, 8 mai 2010

prin conținutul ei tematic, prin bogăția și acuratețea textelor”²⁴.

²⁴ Gheorghe Burac, *Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei - X. In honorem Prof. univ. dr. Ion H. Ciubotaru - 70 -*, în „Luceafărul”, Botoșani, din 15 iunie 2010.

A fost singurul nostru număr lansat, în mai 2010, cu mult fast la Filiala Iași a Academiei Române, cu mulți dintre autori prezenți la eveniment și cu o stare de spirit extraordinară, de mare sărbătoare, pe care nu am mai regăsit-o decât în octombrie același an, de data aceasta la Chișinău, acolo unde profesorul Ciubotaru și numărul festiv din „Anuar” ce i-a fost dedicat au avut parte de o primire excepțională. Așa se încheia, *en-fanfare*, un prim ciclu din istoria „Anuarului Muzeului Etnografic al Moldovei”...

La acel moment de fericit bilanț, exigentul nostru consultant de specialitate făcea următoarele remarci esențiale privitoare la traseul „Anuarului” ieșean: „Publicația Muzeului Etnografic al Moldovei împlinește un deceniu de existență. A apărut la cumpăna dintre milenii, ca o încununare a năzuințelor vechii generații de specialiști, care, dintr-un motiv sau altul, nu au putut birui și în această privință. Cei ce contribuiseră decisiv la ctitorirea uneia dintre cele mai valoroase instituții de profil din țară, cu un patrimoniu etnografic inestimabil, se bucurau că urmașii lor – tineri, înzestrați și entuziaști – vor face cunoscute, și pe această cale, moștenirile străbune din cea mai veche provincie a țării. O vreme, numele celor două generații de muzeografi au coexistat în coloanele revistei. Li s-au alăturat, încă de la început, specialiști din învățământul superior, din instituțiile academice ieșene, precum și din spațiul basarabean. Aceștia din urmă au rămas colaboratori constanți ai *Anuarului*, contribuind substanțial la mai buna cunoaștere a culturii populare tradiționale de pe întreg cuprinsul Moldovei. Cum era și firesc, paginile publicației au fost puse, cu generozitate, și la dispoziția specialiștilor din domeniile înrudite (arheologie, lingvistică, folclor, sociologie, antropologie, restaurare-conservare), nuanțându-se, astfel, caracterul de interdisciplinaritate al studiilor respective. Ni s-a oferit, de asemenea, șansa de a găzdui un număr important din lucrările inedite ale ilustrului etnolog Petru Caraman, ceea ce a sporit considerabil interesul pentru această revistă. Astăzi, «Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei» reunește, număr de număr, specialiști de prestigiu din întreaga țară»²⁵.

Destinul publicației. De la durere la consacrare

Al doilea ciclu din viața „Anuarului” înseamnă în primul rând unul din cele mai dureroase „Anuare” alcătuite vreodată, anume cel cu nr. XII din fatidicul an 2012, cel în care redactorul nostru coordonator a apucat, după legi doar de Dumnezeu știute, calea cerului. Sumarul acestui număr memorial se deschide, în chip neobișnuit, dar pe deplin explicabil, cu rubrica *In memoriam*, care cuprinde 3 texte tulburătoare: primul semnat de profesorul Ion Agrigoroaiei²⁶, care îl prețuia enorm pe Vasile și îi coordona lucrarea de doctorat²⁷, al doilea îi aparține unui alt profesor de care Vasile Munteanu a fost extrem de atașat, e vorba de Ion H. Ciubotaru²⁸, pentru ca în cel de-al treilea, cu titlul *Cât de mult ne lipsește Vasile Munteanu*²⁹, să-mi vărs eu sufletul îndurerat.

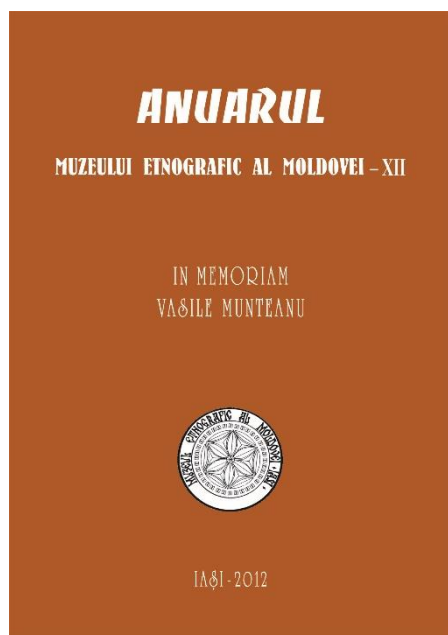
²⁵ În „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei – X. In honorem Prof univ. dr. Ion H. Ciubotaru”, 2010, p. 791.

²⁶ Vasile Munteanu (1966 - 2012), p. 13 - 15.

²⁷ Titlu lucrării de doctorat: *Evoluția etnografiei românești în perioada contemporană*.

²⁸ *O lumină mai puțin*, pp. 17 - 18.

²⁹ P. 19 - 34; precizăm că partea a doua a acestui material comemorativ este destinată unui emoționant „excurs în fototeca Muzeului Etnografic al Moldovei”, excurs ce-l are desigur în centrul său pe Vasile Munteanu (pp. 25 - 34).

Coperta Anuarului Muzeului Etnografic al Moldovei, Nr. XII / 2012

În 2014, aceeași Adina Hulubaș remarca faptul că „Anuarul” ieșean era intrinsec legat de duhul celui care îl adusese la lumina tiparului: „Inițiat de cercetătorul Vasile Munteanu, a cărui rapidă petrecere din lumea albă încă mai face lansările acestei publicații să resimtă o așteptare colectivă, ca harnicul redactor-șef să apară din nou pentru a lua cuvântul”³⁰...

Cu durere în suflet, accentuată și de plecarea mea, vreme de 4 ani (2013-2017) în străinătate, am continuat totuși să edităm „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei” și după cruntul an 2012. Au fost voci care s-au pronunțat atunci pentru *încetarea acestui proiect editorial*, însă a contat mai mult argumentul luminos al cinstirii memoriei redactorului coordonator prin continuarea publicării acestei reviste științifice. Peste ani putem socoti că a fost *un gând bun*, deși în ultimii ani greutățile inerente apariției unei astfel de publicații au

apăsător, parcă mai greu ca niciodată, pe umerii și sufletele puținilor trudituri din redacție. Însă Dumnezeu ajută mereu când omul e aproape de deznădejde și pierderea lui Vasile Munteanu din viața noastră, dar și din redacție, a fost oarecum surmontată, din 2017, prin includerea în micul colectiv redacțional a harnice și priceputei noastre colege Ana-Maria Rață.

Cum după nori și ploaie vine întotdeauna și vremea bună, așa și în viața „Anuarului” ieșean, după tenebrosul început de ciclu II, au apărut, grație continuării neabătute a liniei adoptate încă de la primele numere, și satisfacții. Astfel numerele XIII - XVII au fost primite ca o confirmare a drumului bun pe care s-a înscris publicația noastră. Redăm în continuare câteva opinii avizate ale unora dintre colegii care au recenzat diverse numere în ultimii ani.

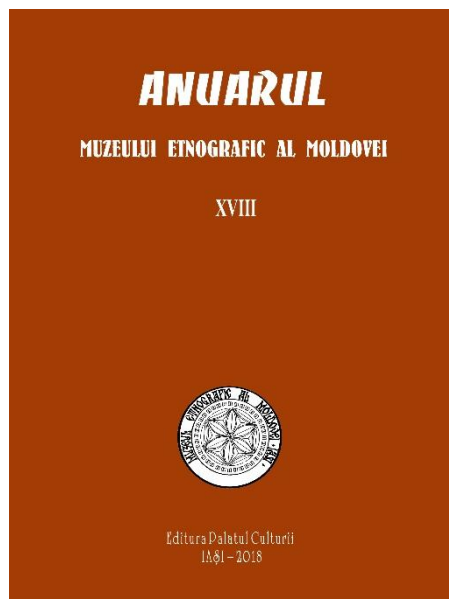
Prima recenzie îi aparține neobositei Adina Hulubaș, care remarca faptul, onorant pentru noi, că „puține publicații etnologice din România ultimelor decenii au reușit performanța unei *apariții neîntrerupte* și a *continuității la nivelul valorii științifice* (subl. noastră) prin forma în care este pusă în circulație informația etno-folclorică. Tentația unei difuzări mai ample în plan internațional sau a dezvoltării unei laturi exotice, mai atractive pentru publicul larg, cu prețul de a diminua rigoarea demersului, nu au atins „Anuarul» de la Iași, care a ajuns la cel de al treisprezecelea număr într-o deplină consecvență cu formula inițială de publicare. (...) Notorietatea publicației se datorează în special șansei de a beneficia de lucrări inedite ale savantului Petru Caraman, pe care le-a pus la dispoziția celor interesați prin grija editorială a profesorului Ion H. Ciubotaru. (...) Consecvența editorială

³⁰ Adina Hulubaș, „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, nr. XIII, Iași, Editura Palatul Culturii, 2013, 364 p., în „Memoria Ethnologica”, Baia Mare, an XIV, nr. 50 - 51, 2014, p. 186.

a «Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei» este salutară și ne-am dori ca existența acestei publicații pe piața periodicelor științifice din România să constituie un imbold pentru depășirea problemelor pragmatice ale tipăririi și în cazul altor reviste și anuare de specialitate³¹.

A doua opinie avizată vine de peste Prut, de la tânărul și prolificul etnolog basarabean Andrei Prohin: „De un deceniu și jumătate Muzeul Etnografic al Moldovei din Iași, scoate regulat de sub tipar o ediție de referință în România și peste hotarele ei (subl. noastră). Ultimul volum al «Anuarului Muzeului Etnografic al Moldovei» se remarcă prin valoarea științifică și originalitatea scrierilor publicate, prin diversitatea tematică și ținuta poligrafică elegantă³². Recenzentul de la Chișinău a sesizat corect faptul că „echipa redacțională întreține consecvent, în paginile «Anuarului», un cald sentiment de amintire pentru Vasile Munteanu (1966 - 2012), muzeograf, cercetător și director al Muzeului Etnografic al Moldovei, trecut prematur în veșnicie. În prezentul volum³³, Vasile Chirica, ex-director al Complexului Muzeal, evocă activitatea profesională, contribuțiile științifice și calitățile personale ale regretatului Vasile Munteanu³⁴. În sfârșit, Andrei Prohin evidențiază aspecte ce bucură pe cei care diriguiesc destinele publicației ieșene: „Editarea regulată a unui anuar științific, în realitățile actuale, prea puțin favorabile științelor umaniste, e *un gest de fidelitate profesională* (subl. noastră). Prin rubricile sale, completate sistematic, «Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei» reușește să cuprindă domenii esențiale ale etnologiei contemporane, acceptând și contribuții din domenii înrudite. Publicația colegilor din Iași, devenită *un titlu prestigios* (subl. noastră), reprezintă *un spațiu de întâlnire spirituală* (subl. noastră) pentru autori din arealul limbii române și pentru toți pasionații de cultura tradițională românească³⁵.

În sfârșit, a treia opinie ne-a parvenit de la București, de la antropologul Marin Constantin de la Institutul de Antropologie „Francisc Rainer” al Academiei Române. Scrisă în limba franceză pentru ediția din 2016 a „Annuaire Roumain de Anthropologie”, recenzia colegului bucureștean este de asemenea caldă și încurajatoare: „«Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei» est une publication (en langue roumaine) déjà prestigieuse (subl. noastră) du Complexe

Coperta Anuarului Muzeului Etnografic al Moldovei, Nr. XVIII / 2018

³¹ *Ibidem*, p. 186 și 189.

³² Andrei Prohin, *ANUARUL MUZEULUI ETNOGRAFIC AL MOLDOVEI. Vol. XIV. Iași: Editura Palatul Culturii, 2014. 492 p.*, în „Buletin științific”. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie, seria Etnografie, Chișinău, vol. 21 (34), p. 234.

³³ E vorba de nr. XIV, 2014.

³⁴ Andrei Prohin, *op. cit.*, p. 238.

³⁵ *Ibidem*.

Muséal National «Moldova» de Iași, bien que sa date de naissance ne soit plus ancienne que l'année 2000. Initié et coordonné pour un temps malheureusement trop court par un ethnographe que nous l'avons si subitement perdu - Vasile Munteanu (1966 - 2012) -, L'Annuaire moldave est toujours continué grâce *au travail remarquable d'une rédaction comptant* (subl. noastră), en premier lieu le réputé Professeur Ion H. Ciubotaru, et des spécialistes aussi dévoués à leur profession, parmi lesquelles Marcel Lutic, Angelica Olaru et Victor Munteanu³⁶. Finalul recenziei este elogios la adresa publicației noastre: „Par son contenu et l'éventail des thèmes de recherche dont il fait rendre compte, «Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei» sur 2015 reconfirme heureusement *son statut de publication ethnologique référentielle en Roumanie (et particulièrement pour ce numéro, en Bessarabie)* (subl. noastră). (...) Comme telle, L'Annuaire moldave devient – à juste mesure de sa conséquence éditoriale – *un témoignage fidèle de l'ethnographie contemporaine de notre pays* (subl. noastră)”³⁷.

Amintim, ca fapt divers, că am regăsit, cu ajutorul labirintului electronic, „Anuarul” ieșean prin biblioteci din SUA (spre ex., la Biblioteca Universității din Stanford), Germania (la Jena, dar și în publicația electronică „Kubon”), Marea Britanie (la Universitatea din Glasgow), în timp ce pe **Okazii.ro**, nr. I din 2001 al „Anuarului” costă 53 de lei, iar la Anticariatul „Odin” din Iași, „Anuarul” aniversar din 2010 se vinde în aprilie 2018 cu 63,75 lei...

În total, în cele 18 numere publicate până în iarna anului 2018, s-au adunat peste 8300 de pagini dense (mai precis, 8336 de pagini, din care 4240 în numerele I - X și 4096 în numerele XI-XVIII), pline de idei folositoare domeniului *etno-sociologiei*, dar și *științelor înrudite* (istorie, filologie, geografie, antropologie, poate chiar și teologiei ș.a.), în care au publicat *peste 100 de autori* din toată țară (în special din Iași, București, Cluj, Vaslui și Piatra Neamț), dar și din Republica Moldova, Rusia, Germania sau SUA.

Un om, un suflet, un ctitor: Vasile Munteanu

În concluzie, „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei” este legat intrinsec de numele lui Vasile Munteanu chiar și după plecarea sa către zărilor albastre. Noi vrem să credem că el încarnează spiritul tutelar care girează și de acolo bunul mers al treburilor de aici, din ograda muzeului ieșean. Nu întâmplător, de la „Anuarul” închinat cinstirii memoriei sale pe una din paginile de gardă ale publicației noastre stă mereu scris: „*Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei* a fost inițiat și coordonat de Vasile Munteanu (1966 - 2012) în 2001”...

Vasile Munteanu „a fost o piatră pe care s-a putut zidi”³⁸, „un om întreg, cu toate ale sale; l-am prețuit cu toții pentru valoarea sa umană, pentru modestia și generozitatea, tactul și civismul său, o personalitate care ne va lipsi în toate ce urmează”³⁹. Deși un publicist strălucit, un extraordinar partener de dialog pentru oamenii din mass-media ieșeană și

³⁶ Marin Constantin, *Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei [Annuaire du Musée Ethnographique de Moldavie]*, Iași, Maison d'Édition du Palais de Culture, vol. XV, 2015, 484 pp., în „Annuaire Roumain d'Anthropologie”, tome 53, 2016, p. 116.

³⁷ *Ibidem*, p. 118.

³⁸ Afirmția îi aparține Părintelui Constantin Sturzu, în documentarul „Vasile Munteanu a fost o piatră pe care s-a putut zidi” (realizat de Otilia Bălinișteanu), publicat pe portalul „Doxologia”.

³⁹ Ion Agrigoroaiei, *Vasile Munteanu (1966 - 2012)*, în AMEM, nr. XII, 2012, p. 15.

națională, totuși a scris și publicat relativ puțin, dar mereu cu nerv și întotdeauna inspirat⁴⁰. Mai tot ce a ne-a rămas de la el se constituie în „pagini de referință intrate definitiv în literatura de specialitate”⁴¹.

Putem conchide că „a fost un etnolog de factură clasică, matur și înțelept în abordări, un specialist redutabil, care sesiza mereu esența și evoca nuanțe nebănuite”⁴². În acest sens, profesorul Ion H. Ciubotaru aprecia că a fost cel mai bun student al său din toate generațiile pe care le-a avut și a regretat mereu că Vasile Munteanu nu a mai găsit răgazul necesar spre a se dedica pe deplin cercetării culturii tradiționale românești (în special sărbătorilor de iarnă și meșteșugurilor tradiționale, cele mai dragi teme de cercetare), așa cum de altfel își dorea el însuși din tot sufletul.

Socot și acum, ca și în 2012, că trăsăturile definitorii ale omului Vasile Munteanu au fost *discreția, generozitatea și altruismul, bunătatea* fără margini⁴³. Prin toate acestea, dar și prin multe altele, colegul și prietenul nostru a lăsat o dâră luminoasă în sufletele multor oameni care i-au ieșit în cale în cei doar 16 ani de activitate profesională (1996 - 2012)!

...Au trecut aproape 6 ani de la dureroasa plecare a lui Vasile Munteanu în Lumea fără dor, însă amintirea sa este atât de proaspătă, atât de vie, încât noi, cei apropiați lui, rămași pentru încă o vreme pe aici, îi simțim prezența zi de zi și parcă așteptăm să apară de pe undeva, de prin vreun cotlon al Palatului Culturii sau de peste drum, de la Casa Pătrată...⁴⁴ Și adesea ne revin în suflete cuvintele tulburătoare scrise de profesorul Ion H. Ciubotaru: „Când cineva în floarea vârstei părăsește această lume avem sentimentul unei

⁴⁰ *Pietrăritul în Moldova*, în AMEM, nr. II, 2002, pp. 221 - 248 (aici amintește frumos despre „stăruința continuă a oamenilor de a conferi durabilitate lucrurilor”); *Un instrument muzical din patrimoniul Muzeului tehnic: viola* (în colab. cu Lenuța Chiriță), în AMEM, nr. III, 2003, pp. 299 - 306; *Peripețiile unui băiat de prăvălie* (introducere la manuscrisul *Amintiri din copilărie*; autor: Costică Hârgău; editor), în AMEM, nr. III, 2003, pp. 307 - 308; *Documentele Atlantidei. Arhiva etnografică a satelor dispărute sub lacul Bicaz*, în AMEM, nr. IV, 2004, pp. 323 - 328 (republicat în „Buletinul Muzeului Național de Etnografie din Republica Moldova”, nr. VI, 2009); *Interferențe în obiceiurile de iarnă din zona Fălticeniilor*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei – X. În onoare Prof univ. dr. Ion H. Ciubotaru”, 2010, pp. 555 - 584. Cele mai multe dintre contribuțiile sale științifice au fost reunite în volumul postum Vasile Munteanu, *Pagini de etnografie. Studii, articole, comentarii*. Cuvânt înainte: *O lumină mai puțin* de Prof. univ. dr. Ion H. Ciubotaru. Ediție îngrijită de Angelica Olaru, Victor Munteanu și Cornel Ciucanu, Iași, Editura Palatul Culturii, 2012, 306 p.

⁴¹ Ion Agrigoroaiei, *op. cit.*, p. 14.

⁴² Marcel Lutic, *Cât de mult ne lipsește...*, p. 24.

⁴³ „Vasile Munteanu a fost un om aparte, un lider special, carismatic, un om care știa să te facă să muncești cu zâmbetul pe buze”; „În acești ani petrecuți la căma celor două instituții de cultură, au ieșit cu pregnanță la iveală trăsăturile definitorii ale omului Vasile Munteanu: *discreție, generozitate și altruism*, respectarea, cu demnitate, a unor *principii tradiționale, bunătate* fără margini. Toate acestea conturează un *chip luminos*, care va rămâne mereu în sufletele celor care l-au cunoscut. Pe parcursul acestui traseu, profesional și managerial deopotrivă, Vasile s-a dovedit a fi un conducător excepțional” (*Ibidem*, p. 22 și 23).

⁴⁴ „Aceași senzație o avem și astăzi, când colegul și prietenul Vasile a lăsat un gol atât de mare în sufletele noastre, în inimile noastre, când suntem, cu toții, mult mai săraci sufletește, când ne este atât de greu fără prezența sa tonifiantă, fără zâmbetul său șagalnic, fără aura sa inconfundabilă. Îl așteptăm mereu, deși știm că Dumnezeu a hotărât altfel în înțelepciunea sa atotputernică! Probabil că Cel de Sus a avut nevoie ca un suflet special să revină mai devreme pe tărâmul strămoșilor (de care, adesea, vorbea așa de elocvent), în „lumea fără dor”, în misterioasa lume de dincolo. Oricum, după socoteala noastră omenească, Vasile ne lipsește tare, tare mult! Credem, în același timp, că el nu va muri cu totul atâta vreme cât noi, cei apropiați, îl vom pomeni în rugăciunile noastre, dar și dacă ni-l vom aminti mereu, mereu în tot ceea ce facem!” (*Ibidem*, p. 24).

ursite fără milă. Ordinea firii se tulbură, iar pierderea ne înfioară” (...). „Nu-i firesc să se petreacă, atât de devreme, cineva care învăluia în lumină existența celor din jur; care oferea un sprijin, o mângâiere, o vorbă bună sau chiar întreaga rațiune de a fi multora dintre confrăți”⁴⁵.

Dumnezeu să te odihnească în pacea Sa cea sfântă Vasile!

⁴⁵ Ion H. Ciubotaru, *O lumină mai puțin*. Cuvânt înainte la volumul postum Vasile Munteanu, *op. cit.*, pp. 7 - 8.

ANICA FICHIOȘ - PRIMUL TEZAU UMAN VIU DIN JUDEȚUL BACĂU**Feodosia ROTARU***

Cuvinte cheie: *tezaur uman viu, meșter popular, prelucrarea fibrelor și firelor textile, țesut, lână în culori naturale, culori vegetale, motive decorative geometrice.*

Keywords: *Living Human Treasures, artisans, working with fibers and textiles, weaving, naturally-dyed wool, natural dyes, geometric patterns.*

Abstract

This article portrays Anica Fichios, a retired teacher, weaver from the village of Oituz, in the Bacău district. She keeps and carries on to the next generations old traditional techniques and geometric patterns. She has worked for almost six decades on carpets, reclining chair covers, table covers, and kitchen towels. She has revised old recipes for coloring wool with natural dyes. She has attended many folk artisan markets, contests and festivals where she has been awarded numerous prizes. She has been nominated and included in the 2018 artisan gallery who have been awarded the title of Living Human Treasures.

Relansarea de către Ministerul Culturii și Identității Naționale a Programului **TEZAU UMAN VIU**, sesiunea 2018, ne-a oferit prilejul de a alcătui primul dosar al unui meșter popular din județul Bacău, pe care să-l propunem spre analiză și aprobare Comisiei Naționale pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial. Precum se știe acesta este un program inițiat de UNESCO și are ca principal țel salvagardarea patrimoniului cultural imaterial. Titlul fiind viager, personal și netransmisibil, se acordă, prin selecție de dosare, de către Ministerul Culturii și Identității Naționale din România unor persoane, sau grupuri de persoane, care sunt recunoscute de comunitate drept creatoare și transmițătoare de elemente ale unui domeniu al patrimoniului cultural imaterial, în forma și cu mijloacele tradiționale nealterate.

Analizând domeniile de activitate menționate în adresa expediată către Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Bacău am decis, împreună cu managerul instituției, domnul Florin Zăncescu, să ne oprim asupra domeniului *prelucrării fibrelor și firelor textile*, domeniu în care județul nostru are încă numeroase reprezentante. Dintre meșterii populari care țes încă, păstrând vii vechi tradiții în privința modelelor țesute, precum și vechea artă a vopsitului în culori vegetale ne-am oprit la doamna **Anica Fichioș** din comuna Oituz.

Comuna Oituz este situată în partea central-estică a României, în zona de trecere a două sectoare carpatice, Grupa Centrală a Carpaților Orientali și Grupa Carpaților de Curbură, dar și în zona de trecere dintre Carpații Orientali și Subcarpații

* Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Bacău.

Moldovei, în bazinul superior și mijlociu al râului Oituz. În cadrul județului Bacău comuna Oituz este amplasată în partea de sud-vest, la 70 Km depărtare de municipiul reședință de județ și la 15 Km depărtare de municipiul Onești.

Comuna are o suprafață de 20.293 ha de pământ din care 14.958 ha aparțin fondului forestier. Ea are în componența sa un număr de șase sate: Oituz (centrul administrativ al comunei), Marginea, Călcâi, Ferăstrău, Hârja și Poiana Sărată.

Teritoriul de astăzi al comunei a beneficiat de condiții optime de viață, fapt care a permis locuirea încă din Paleolitic. Descoperirile arheologice au scos la lumină numeroase obiecte care atestă prezența vetrelor de locuire în apropierea izvoarelor de apă sărată de la Oituz, Marginea și Călcâi. Din Neolitic datează urme ale culturii Criș continuate cu descoperiri aparținând culturii Cucuteni. Grație cercetărilor arheologice au fost scoase la suprafață artefacte ce demonstrează continuitatea de locuire și în epoca bronzului și apoi în epoca fierului. Continuitatea de locuire este demonstrată apoi de tezaurul de drahme romane din epoca elenistică¹ descoperit aici și de numeroasele materiale arheologice și resturi ceramice aparținând culturii Dridu². Cercetările întreprinse în punctul „Bâta” sau „Humărie” demonstrează existența unei așezări de tip prefeudal, cu două nivele de locuire³.

În perioada migrațiilor numeroase popoare migratoare au străbătut în secolele X - XI aceste plaiuri. În secolul al XIII-lea tătarii treceau în drumul lor prin Pasul Oituz spre Transilvania. Descoperirile arheologice dar și urmele lăsate în toponimie și hidronimie sunt argumente în acest sens⁴.

Prima atestare documentară a unui sat din comuna Oituz o avem într-un document din anul 1410, emis la Suceava, în cancelaria domnitorului Alexandru cel Bun. Documentul întărește „*dumnealui Domoncuș stolnic, și fratele său Blaj și Iacobu, fiul lui Ghelebi Miclouș, ce au slujit ei mai înainte sfânt odihniților domni ce au fost înainte de noi..., dar <astăzi> ne slujesc noi cu dreaptă și credincioasă slujbă... i-am miluit pe dânșii cu deosăbită milă, de le-am dat lor, în țara noastră, a Moldovii, șase sate, pe Cașen și pe Ohtuz, anume Stănișoreștii, și Laslov[ov]ții, și Grozăștii și Stoenăștii de la Vlicic<a>, toți hotarile lor*”⁵. Cu siguranță satul era constituit anterior datei la care îl semnalează documentul și, cel mai probabil, aparținuse unui boier localnic sau transilvănean pe nume Groza. În ultimul sfert al veacului al XV-lea satul își schimbă proprietarii, intrând în posesia Anușcăi și Mariei, fiicele lui Camarin, care stăpânise și el satul (anul 1479)⁶.

¹ Bucur Mitrea, *Alte drahme din Dyrrachium descoperite în Moldova și drumul lor de pătrundere la est de Carpați. Tezaurul de la Grozești (jud. Bacău)*, în „Studii și Cercetări de Numismatică”, vol. 5, București, 1971, pp. 21 - 38.

² Apud Anton Coșa, *Monografia comunei Oituz*, Ed. Magic Print, Onești, 2010, pp. 17 - 18.

³ Ioan Mitrea, *Contribuții la cunoașterea culturii Dridu în regiunea dintre Carpați și Siret a Moldovei*, în „Carpica”, XII, Bacău, 1980, p. 134.

⁴ Apud Anton Coșa, *op. cit.*, p. 19.

⁵ *Documente privind istoria României, seria A, Moldova, secolele XIV- XV, vol. I (1384 - 1475)*, București, doc. 27, p. 23.

⁶ Apud Anton Coșa, *op. cit.*, p. 23.

Între 1538 - 1539 turcii au ridicat aici o cetate de apărare numită „Castelul Oithoz” care în veacul următor a fost restaurată și extinsă de principele Transilvaniei Gabriel Bethlen (1613 - 1629)⁷.

Prin Pasul Oituz se făcea un intens comerț cu Transilvania în epoca medievală. Celelalte sate ale comunei au apărut prin migrări de populație din Transilvania (satul Marginea) sau chiar prin migrări din Grozești (exemplul satelor Ferăstrău și Călcâi). Satul Hârja a apărut abia în secolul al XVII-lea și este rezultat prin stabilirea unor familii de ciobani proveniți din Rucăr, Dragoslavele, Soveja și Poiana Sibiului. Cel mai nou sat al comunei este Poiana Sărată, inițial sat grăniceresc și punct vamal, colonizat cu români din zona Brețcu, Sibiu, Brașov și Vrancea.

În epoca feudală satul Grozești a trecut, rând pe rând, în proprietatea mai multor boieri, dar o mare parte a sa s-a aflat în proprietatea răzeșilor. La momentul înfăptuirii reformei agrare din anul 1864 satul se afla în proprietatea lui Lascăr Bogdan. Împroprietărirea țăranilor se va face din terenurile acestuia. Ceva mai târziu, o parte din moșie va fi cumpărată de Ulise Negroponte. Fiica sa Elena se va căsători cu generalul Eremia Grigorescu. Din moșia acesteia se vor face împroprietăririle care au urmat reformei agrare din 1921.

După intrarea României în război, în anul 1916, armata a IV-a, condusă de generalul Constantin Prezan a înaintat pe Valea Oituzului. Acum au loc și primele lupte cu armata austro - ungară. Apărarea Văii Oituzului a fost încredințată generalului Eremia Grigorescu. În satele comunei s-au purtat trei bătălii importante în Primul Război Mondial, soldate cu multe victime. Cimitirele și monumentele eroilor din comună stau mărturie în acest sens.

Satele componente ale comunei Oituz prezintă interes și sub aspectul *culturii populare tradiționale*.

Recensămintele populației Moldovei, alcătuite de autoritățile rusești de ocupație între anii 1772 - 1774, ne dau informații despre meșterii existenți în satul Grozești, care acum aparține păhărnicesei Ilincea Racovițoaia. Sunt menționați butnari, dogari, rotari, lăcătuși, olari, ciubotari, jocari, pânzari⁸. Mai aproape de timpurile noastre, într-un tabel nominal cu meseriași aflați pe teritoriul comunei Oituz în anul 1954, aflat la Direcția Județeană a Arhivelor Statului Bacău, aflăm că existau fierari, tâmplari, dulgheri, pietrari, rotari, sobari, jocari, cizmari⁹.

Arhitectura populară este o îmbinare între elementele de tradiție veche și cele noi, moderne. Casele sunt construite în general de către localnici și se integrează tiparului caselor tradiționale moldovenești. Structurile arhitectonice au evoluat de la casa monocelulară căreia i s-au adăugat apoi tinda, cu funcție de cămară, apoi casa cu o încăpere, antreu și chiler sau bucătărie și, în final, casa cu două camere și chiler, cel mai des răspândită în secolul trecut, care se menține preponderent și în prezent. Principalul material de construcție îl reprezintă lemnul.

Terenul arabil fiind puțin, raportat la populația comunei, principalele ocupații ale locuitorilor au fost legate de creșterea animalelor, exploatarea fondului forestier și

⁷ *Ibidem*, p. 23.

⁸ *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772 - 1773 și 1774, în Moldova din Epoca Feudalismului*, Chișinău, 1975, pp. 338 - 342.

⁹ Anton Coșa, *op. cit.*, pp. 371 - 372.

de practicarea unor *meșteșuguri* precum *olăritul*, meșteșuguri legate de prelucrarea lemnului (*butnărit, dulgherit*, etc), de *prelucrarea pietrei*. În comună erau și *fierari*¹⁰. Putem admira și astăzi stâlpii caselor sau porțile din lemn măiestrit sculptate. Odinioară comuna avea un impresionant număr de olari - peste 360, care confecționau o gamă variată de vase necesare în gospodărie. Olarii din Oituz erau renumiți în mai multe județe ale Moldovei, unde oalele lor erau transportate de cărașii din comuna Mănăstirea Cașin¹¹.

Industria casnică țărănească a fost și este încă apanajul multor femei din comună. Casele sunt împodobite cu covoare, lăicere, foi pentru fotolii, cergi, macaturi, lucrate de gospodine. La manifestările folclorice sau la spectacolele susținute de corul din comună, un cor cunoscut și apreciat, sau la sărbătorile religioase importante oamenii din Oituz îmbracă straie populare. Costumul popular din zonă are caracteristicile esențiale ale portului popular moldovenesc.

Trebuie menționat faptul că din punct de vedere etnografic comuna Oituz face parte din zona etnografică Troțuș alături de sate ale comunelor Cașin, Dărmănești, Dofteana, Bogdănești etc., atestate documentar între secolele XV-XVIII. Aici era dezvoltat meșteșugul țesutului la nivelul industriei casnice. În Recensămintele populației Moldovei, alcătuite de autoritățile rusești de ocupație între anii 1772 - 1774, găsim menționați și meșteri ale căror meserii sunt legate de producerea anumitor textile sau în executarea unor anumite activități ale industriei casnice. Acestea înregistrau acum un *torcar* la Gârbovanul¹², trei *pânzari* la Bogdănești¹³ și doi la Grozești¹⁴, doi *păslari* la Dărmănești¹⁵ și câte unul la Leorda¹⁶, Comănești¹⁷ și Cașin¹⁸, un *abăjer* la Comănești¹⁹, câte un *dârstar* la Cașin²⁰ și Mănăstirea Cașin²¹ și un *traistar* la Mănăstirea Cașin²². Nicolae Iorga subliniază faptul că în casele boierești personalul gospodăresc lucra lăicere, scoarțe de lână, cearceafuri²³ etc. Tudor Pamfile menționa la începutul secolului trecut faptul că în zona Palanca și Ghimeș zestrea se compune din pături de lână, perne și „levicere împodobite cu ramuri de brad, «oghircă», specie de grâu, flori etc.”²⁴

¹⁰ Feodosia Rotaru, *Meșteșuguri populare tradiționale din județul Bacău. Portrete de meșteri*, Ed. Ateneul Scriitorilor, Bacău, 2013.

¹¹ Feodosia Rotaru, *Olăritul meșteșug de tradiție în județul Bacău*, Ed. Egal, Bacău, 2006.

¹² *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772 - 1773 și 1774*, în *Moldova din Epoca Feudalismului*, vol. VII, partea a II-a, Ed. Știința, Chișinău, 1975, p. 352.

¹³ *Ibidem*, p. 341.

¹⁴ *Ibidem*, p. 339.

¹⁵ *Ibidem*, p. 319.

¹⁶ *Ibidem*, p. 316.

¹⁷ *Ibidem*, p. 318.

¹⁸ *Ibidem*, p. 344.

¹⁹ *Ibidem*, p. 317.

²⁰ *Ibidem*, p. 345.

²¹ *Ibidem*, p. 347.

²² *Ibidem*, p. 345.

²³ Nicolae Iorga, *Istoria industriilor la români*, Ed. Cartea Românească, București, 1927, pp. 6 - 8.

²⁴ Tudor Pamfile, *Industria casnică la români*, București, 1910, p. 319.

Foile de zestre din secolul al XIX-lea și începutul secolului XX menționează lăicere, scoarțe, covoare, cergi, perne, ștergare de borangic, perne mari și mici, ștergare de tort, saci etc.²⁵

Confecționate inițial în scopuri practice, așternuturile de pat, lăicerele, macaturile și păretarele erau țesute în războaie orizontale, în două și patru ițe, cu o ornamentație simplă, din țesătură. Aceste țesături erau lucrate în tehnica „chilim”. Când planul și elevația locuinței au evoluat s-a ivit și necesitatea unor țesături de dimensiuni mai mari. Așa au apărut păretarele din două foi, apoi scoarțele și covoarele.

Aflată la zona de contact cu Țara Vrancei și Transilvania, zona Troțuș a fost influențată de acestea.

„Desfășurarea compoziției se face atât pe orizontală cât și pe verticală, pe un spațiu deschis, delimitat de chenar. Scoarțele și covoarele se țeseau din lână, folosind părul la urzeală și canura la băteală.... Toate scoarțele și covoarele ...sunt lucrate în două ițe, cu urzeala ascunsă denumită „chilim”, având două fețe. Motivele ornamentale sunt executate prin două procedee. Cele în unghiuri drepte se obțin prin folosirea unui fir comun de urzeală pe după care se trec, alternativ, firele de băteală ale celor două spații vecine, colorate diferit. Pentru realizarea liniei oblice este folosit alesul „în acățători” („cățători” sau „mutători”), între firele de urzeală creându-se mici găurele care au efecte decorative”²⁶.

Din punct de vedere ornamental predomină decorul geometric, puternic stilizat. Întâlnim covorul cu romburi sau roate, covorul cu stele, covor „izvodul reginei” dar și covorul cu obloane, covorul cu policandru etc.

Cum am menționat deja, industria casnică țărănească este încă la ea acasă în satele comunei Oituz. Dacă în trecut gospodinele comunei au lucrat straiiele și țesăturile menite să împodobească locuința proprie, a existat și o perioadă în care gospodinele harnice țeseau și pentru vânzare. În prezent mai există multe gospodine care stăpânesc meșteșugul țesutului și care îl practică.

Dintre toate meșteșurile populare care lucrează în prezent în comuna Oituz pentru acordarea titlului de **TEZAURE UMANE VII**, sesiunea 2018, noi ne-am oprit asupra d-nei **Anica Fichioș**, din mai multe considerente pe care vom încerca să le argumentăm în cele ce urmează.

Anica Fichioș s-a născut în satul Oituz în anul 1948, într-o familie cu 5 copii. Tatăl fiind muncitor forestier și plecat de acasă în timpul săptămânii, de educația copiilor s-a ocupat mama, care așa cum era tradiția în satele noastre de odinioară, și-a învățat odraslele să coasă și să țeară la război. Tainele meșteșugului au fost deprinse din fragedă copilărie de la mama și bunica sa. Dragostea de carte a îndemnat-o pe Anica Fichioș să învețe și, după terminarea liceului, să urmeze cursurile postliceale de institutori la Bacău. A funcționat timp de aproape patru decenii ca învățătoare la Școala nr. 2 din Oituz.

În paralel cu activitatea didactică de la școala din sat a desfășurat o prodigioasă activitate și ca bibliotecar dar și ca profesor al Școlii Populare de Artă Bacău. Înainte de anii 1990 la Oituz funcționa o clasă externă a acestei instituții care avea ca obiectiv

²⁵ Dorinel Ichim, *Zona etnografică Troțuș*, Ed. Sport - Turism, București, 1982, pp. 102 - 103.

²⁶ Dorinel Ichim, *op.cit.*, p. 104.

deprinderea meșteșugului țesutului de cât mai multe persoane. Clasa respectivă a avut pe parcursul anilor multe eleve care au deprins meșteșugul, iar multe dintre ele îl practică și în prezent. Pe parcursul a trei cicluri de învățământ a pregătit aproape 300 de eleve. Printre învățăceii săi s-au numărat nu numai copii. A învățat să țese chiar și câteva vecine. Pe lângă elevele de la clasa Școlii Populare ea a învățat acest meșteșug pe fiica sa dar și pe cele patru nepoate ale sale.

Din mâinile sale au ieșit peste 200 de covoare, multe lăicere, fețe de masă, bete, cămăși, etc. Covoarele, scoarțele, lăicerele, cuverturile, foile pentru fotolii lucrate în anii trecuți sunt făcute din lână de oaie, în culori naturale, așa cum sunt tunse de pe oi. De regulă, vorbește cu cei care torc lâna pentru nuanțele de culoare gri, care poate fi mai închisă sau mai deschisă, în funcție de raportul dintre cantitatea de lână albă și cea de lână neagră. Este o caracteristică a țesăturilor din zonă. Trebuie spus că motivele decorative sunt motive geometrice stilizate și că în comuna Oituz influențele sunt mai puternice dinspre Transilvania. Aici nu găsim covoare cu trandafiri așa cum întâlnim în alte sate din Moldova. Dintre motivele decorative întâlnite pe covoarele și lăicerele lucrate de Anica Fichioș amintim: brăduțul, cârligele, coroana reginei, trifoiul, potirul, garioarele, pomul vieții, suveica, coada rândunicii, scărița, unda apei. Fiecare din motivele ornamentale se lucrează cu multă migală. Iată ce declara meștera noastră într-un interviu adresat ziarului *Adevărul* în anul 2012: „Brăduțul se lucrează foarte greu. La ultimul covor cu acest model am folosit 34 de păpușele de lână. Modelul cârligele este foarte vechi și l-am deprins de la o bătrână a satului. Pe mai toate covoarele cu motive oituzene se găsește o scăriță, ca o scară a vieții, care urcă și coboară. Trandafirii n-au ce căuta în zona noastră. Ei sunt de influență moldovenească, pe când la noi, cele mai multe influențe le-am avut din Ardeal”²⁷.

În trecut femeile din Oituz vopseau lâna în culori vegetale. Cu timpul tradiția s-a pierdut și s-au folosit ori culori pe bază de anilină ori melanjă cumpărată din comerț.

Fire iscoditoare, Anica Fichioș a încercat și a reușit, de aproape două decenii, pe baza informațiilor culese de la bătrânele satului, să reînnoadă tradiția pierdută a *meșteșugului vopsitului cu culori vegetale*. În portretul de meșter publicat într-o lucrare de specialitate sunt indicate plantele și culorile care se obțin din ele²⁸. Aceste plante, aflate în imediata noastră vecinătate le culege singură sau ajutată de rude sau vecine. Sunt plante de la care folosește florile, plante de la care folosește foile, plante de la care folosește frunzele iar de la altele folosește coaja. Dintre plante folosite vom aminti foile de ceapă albă și roșie, cojile de nucă, urzica verde, petalele de flori de bujor, petalele de nalbă roșie, flori de tei, flori de gălbenele, tulpină și frunze de rostopască. Plantele se pun la uscat, departe de razele soarelui. Înainte de a fi folosite pentru vopsit ele sunt fierte, lăsate să se răcească până a doua zi, iar apoi sunt strecurate. Zeama este din nou pusă la fiert. În acest amestec se pune și sare de lămâie care are rolul de a fixa culorile. Intensitatea culorilor este dată de durata pe care o petrece lâna în soluție, dar și de cantitatea de plante folosite pentru realizarea soluției de vopsire. Lâna este introdusă în soluție atunci când aceasta începe să fiarbă. Se lasă la fiert cam zece minute. Lâna

²⁷ Olimpia Filip, *Stăpânește formule vechi de vopsit țesături*, în Ziarul „Adevărul”, 11 iulie 2012.

²⁸ Feodosia Rotaru, *Meșteșuguri populare tradiționale din județul Bacău. Portrete de meșteri*, Ed. Ateneul Scriitorilor, Bacău, 2013, pp. 217 - 219.

rămâne apoi în lichid până ce acesta se răcește. Ea se scoate apoi și se spală în mai multe ape, până apa rămâne curată. Este apoi pusă la uscat, la umbră.

Culoarea bej deschis o obține din flori de tei și coji de ceapă, acestea din urmă în proporție mai mică. O nuanță mai închisă a aceleiași culori o obține din frunze de urzică și tei, ceaiul trebuind să fie mai concentrat. *Cărămiziul închis* îl obține din coji de ceapă albă, coji de ceapă roșie și flori de tei. Pentru ca nuanța să fie un *cărămiziu deschis* folosesc doar foi de ceapă albă și flori de tei. *Culoarea maron deschis* se obține din coji de nuci coapte și ghioșate iar *maronul deschis* rezultă din fierberea cojilor de nuci verzi. *Culoarea galbenă* se face din rostopască neînflorită, culeasă primăvara, dar și toamna. Această nuanță are o tentă mai verzuie. Tot *culoare galbenă* o obține din petale de șofran. *Culoarea kaki* este rezultatul unui amestec din frunze de urzică, flori de gălbenele și tulpină și frunze de rostopască (lână folosită trebuie să fie lână seină). *Culoarea mov* o obține din petale de bujor roșu crude și petale de nălbă roșie (este necesară însă o mare cantitate de petale) sau, mai nou, din fructe de soc. *Culoarea grenă* este rezultatul unui amestec de coji de ceapă și flori și pojarniță înflorită, ceaiul trebuind să fie foarte concentrat. O serie din rețetele descrise aici sunt rezultate în urma propriilor sale experimente făcute în decursul anilor cu diverse plante. Deci putem spune că Anica Fichioș nu numai că a cules informații străvechi pe care le-a preluat, dar a și inventat propriile ei rețete.

Multe din covoarele, lăicerele cuverturile și foile pentru fotolii pe care le-a lucrat și le lucrează și în continuare sunt realizată din lână nevopsită, deci în culori naturale. Și aceasta este o tradiție specifică comunei Oituz. Ea a copiat câteva covoare vechi, confecționate din lână vopsită în culori vegetale, pe care secția de etnografie a Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” din Bacău le-a achiziționat. Aceste covoare au fost incluse în decursul anilor în mai multe expoziții temporare care au fost deschise la sediul instituției, unele din ele fiind itinerate și în alte capitale de județ.

În decursul anilor ea a participat la numeroase târguri de meșteri organizate în județul Bacău sau în alte localități din țară. Înainte de revoluție a participat la toate edițiile festivalului național *Cântarea României*, fiind distinsă cu diplome de participare, dar și cu premii.

Poate în primul rând ar fi trebuit menționat faptul că a participat la aproape toate cele 25 de ediții ale *Festivalului Județean de Folclor* organizat de *Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Bacău* și *Primăria orașului Slănic Moldova*, în stațiunea *Slănic Moldova*. În fiecare an în cadrul acestui festival, pe esplanada *Cazinoului* din stațiunea *Slănic Moldova*, se desfășoară și un *târg al meșterilor populari din județ*. Participarea ei a fost răsplătită an de an cu premii și diplome acordate de juriul Festivalului.

În anul 2004 a reprezentat județul Bacău, alături de alți meșteri populari din județul Bacău, la o amplă manifestare folclorică consacrată județului nostru, organizată de Muzeul „Astra” din Sibiu.

În anul 2006 a participat cu câteva covoare la Expoziția Națională „*Covorul popular din Romania*”, manifestare organizată de Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale (curator al expoziției fiind d-na Dr. Corina Mihăescu). Expoziția a fost deschisă între 2 - 10 decembrie la Pavilionul Romexpo București.

În anul 2007 țesături lucrate de Anica Fichioș au fost incluse în ampla manifestare folclorică organizată de *Primăria municipiului Bacău* în cadrul unor schimburi culturale cu *Primăria orașului Torino din Italia*. La închiderea expoziției de etnografie, organizată de specialiști ai Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, o parte din țesăturile expuse (aparținând eroinei noastre, dar și altor meșteri populari din județ), au fost achiziționate pentru a fi incluse în colecția Asociației „*Frăția*” a românilor din Torino. Întreaga manifestare folclorică, organizată într-un mare parc din Torino, a fost un bun prilej de întâlnire, dar și de bucurie, a zecilor de mii de români care muncesc și trăiesc în această regiune a Italiei.

În anii 2009 și 2010 a participat la *Târgul de Procoavă* organizat la Bacău de *Asociația Meșterilor Populari din Moldova* (condusă de etnograful Marcel Lutic) în parteneriat cu *Primăria Municipiului Bacău*.

Anul următor, 2011, a participat la manifestarea „*Șezătoare moldavă*”, organizată în cadrul *Școlii Internaționale de Vară* de Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău.

În anul 2012 a participat din nou la *Școala de vară*, eveniment organizat de Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău și care a avut ca temă „*Cunoaște Moldova la ea acasă*”. Cu această ocazie s-au organizat ateliere de lucru și dezbateri privind tradițiile din Moldova. Acum, în interviul acordat ziarului *Adevărul*, declara că înainte „...fierbea satul. Opreau mașinile pe la mai toate porțile și întrebau de covoare țesute în casă, la război. Erau locuințe și cu câte două războaie de țesut. Se făceau și se vindeau permanent”²⁹.

Începând din anul 2014 a participat în fiecare an la Târgul „*Lada cu Zestre*” organizat la Piatra Neamț de *Complexul Muzeal Județean Neamț* în parteneriat cu Primăria Municipiului Piatra Neamț. La ediția din anul 2014 juriul, format din specialiști etnografi prezenți la manifestare, a răsplătit participarea Anicăi Fichioș cu *Premiul „Nicolae Popa”*. Acest premiu se acordă de către Complexul Muzeal Neamț pentru talent și originalitate.

Având în vedere cele mai sus arătate, am considerat că activitatea d-nei Anica Fichioș poate fi luată în discuție de către Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, în vederea acordării titlului de **TEZAURE UMANE VII**. Comisia întrunită în anul 2018 a avut de analizat un număr de 26 de dosare, trimise din mai multe județe. În urma analizării dosarelor propuse de specialiști a selectat un număr de 9 meșteri și rapsozi populari care au primit distincția **TEZAURE UMANE VII**. Ceremonia înmânării titlului a fost organizată pe date de 1 martie 2019 la sediul Ministerului Culturii și Identității Naționale din București. La manifestare au rostit scurte alocuțiuni d-l Valer Daniel Breaz, Ministrul Culturii și Identității Naționale, d-na academician Sabina Ispas, Președinta Comisiei pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, d-na dr. Doina Ișfănoni, membră a aceleiași comisii. Premiile au fost înmânate de d-l Alexandru Pugna, Secretar de Stat al M.C.I.N. din România.

În cuvântul său, rostit la festivitate, d-na Anica Fichioș a mulțumit și a adresat tuturor celor prezenți invitația de a vizita atelierul oricărui meșter popular: „Vă invit să

²⁹ Olimpia Filip, *op.cit.*

vizitați odată un atelier al oricărui meșter popular și veți găsi acolo liniște, pace, iubire și parcă în atelierelor acestea timpul trece altfel”.

În lunile care au urmat decernării acestui prestigios titlu presa locală (ziarul *Deșteptarea*), dar și publicația *Evenimentul regional al Moldovei* au înserat informații despre acest eveniment și despre primul băcăuan care a primit acest titlu.

Postul TvR Iași a făcut în luna martie a anului 2019 un film documentar închinat Anicăi Fichioș, prezentat pe postul național de televiziune în luna aprilie, în cadrul ciclului de emisiuni „*Descriptio Moldavie*”. Filmul intitulat „*Tezaure umane vii - Anica Fichioș, țesătoare de scoarțe*” a fost realizat de Raluca Aftene, producător Vasile Arhire.

Crezul Anicăi Fichioș ar putea fi sintetizat în câteva cuvinte declarate într-un interviu din anul 2014: „Eu nu pot și nici nu i-am spus vreodată că este meserie, este iubire și dragoste, ...îndemănare, migală, răbdare, imaginație...”³⁰.

Considerăm că activitatea susținută a acestui om cu suflet mare, dăruit cu mult talent și multă dragoste față de comorile nemuritoare ale artei noastre populare merita să fie răsplătită cu onorantul titlu de **TEZAURE UMANE VII**.

BIBLIOGRAFIE

- Bălțescu, Gheorghe, *Zestrea care înobilează satul și oamenii*, în ziarul „Deșteptarea”, 21 aprilie 2014.
- Coșa, Anton, *Monografia comunei Oituz*, Ed. Magic Print, Onești, 2010.
- Filip, Olimpia, *Stăpânește formule vechi de vopsit țesături*, în ziarul „Adevărul”, 11 iulie, 2012.
- Ichim, Dorinel, *Zona etnografică Trotuș*, Ed. Sport - Turism, București, 1983.
- Iorga, Nicolae, *Istoria industriilor la români*, Ed. Cartea Românească, București, 1927.
- Mitrea, Bucur, *Alte drahme din Dyrrachium descoperite în Moldova și drumul lor de pătrundere la est de Carpați. Tezaurul de la Grozești (jud. Bacău)*, în „Studii și Cercetări de Numismatică”, vol. 5, București, 1971.
- Mitrea, Ion, *Contribuții la cunoașterea culturii Dridu în regiunea dintre Carpați și Siret a Moldovei*, în „Carpica”, XII, Bacău.
- Rotaru, Feodosia; Ichim, Dorinel, *Olăritul meșteșug de tradiție în județul Bacău*, Ed. Egal, Bacău, 2006.
- Rotaru, Feodosia, *Meșteșuguri populare tradiționale din județul Bacău*, Ed. Ateneul Scriitorilor, Bacău, 2013.
- Pamfile, Tudor, *Industria casnică la români*, București, 1910.
- *** *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772 - 1773 și 1774*, în Moldova din Epoca Feudalismului, partea I-a și partea a II-a, Ed. Știința, Chișinău, 1975.
- *** *Documente privind istoria României, seria A, Moldova, sec. XIV - XV, vol I, București*.

³⁰ Gheorghe Bălțescu, *Zestrea care înobilează satul și oamenii*, în ziarul „Deșteptarea”, 21 aprilie 2014.

Anexă:

Anica Fichoș la războiul de țesut

Anica Fichoș la Târgul meșterilor populari de la Slănic - Moldova

CERAMICĂ RITUALĂ DIN PATRIMONIUL MUZEULUI ETNOGRAFIC AL MOLDOVEI (ULCIOARE DE NUNTĂ)

Ovidiu FOCȘA*

Cuvinte cheie: *ulcior, ceramică, nuntă, vas ceremonial, formă, simbol, ornament, reprezentări avimorfe, zoomorfe și geometrice, smalt, angobă, oxizi.*

Keywords: *jug, pottery, wedding, ceremonial vase, shape, symbol, decoration, avimorphic, zoomorphic and geometric representations, glaze, engobe, oxides.*

Abstract: *The jugs, in various shapes and dimensions, represent a special category of pottery, frequently used in the everyday life, but mainly in the major events of life. This is the case of the wedding, a genuine moment of passage with its preliminal and liminal phases defined by many ceremonial moments including the presence of a jug, filled with wine or rachiu (spirituous liquor), as the main recipient, highlighting the augural function of the event. The jugs particularly made for the wedding guests differed in shape and ornamentation. Most of them were decorated with symbols indicating the bride's fertility, as giving birth represented an essential condition for the newly formed family. For this end, most of the times, the jug had the shape of an animal or of a bird, these zoomorphic or avimorphic symbols representing the reminiscence of old beliefs related to the telluric fecundity that was thought to bring good luck in matrimony.*

This type of pottery was made mainly in the southern part of Romania, the most famous centres (Oboga, Curtea de Argeș, Româna) being located in Lesser Wallachia and Greater Wallachia; this is a natural thing if we think of the relation existing between this area and the centres located on the south of Danube and in Timoc area, which facilitated the creation of highly refined pottery.

The wedding jugs are all glazed, decorated by painting, incising or embossing, and the most valuable objects are highly appreciated even today, their special place in the museum collections being related with an entire system of mythic thinking, specific to the Romanian peasant.

Expoziția permanentă a Muzeului Etnografic al Moldovei, intitulată SĂRBĂTOAREA - ARTĂ ȘI SPIRITUALITATE, surprinde satul în sărbătoare, când omul experimentează dimensiunea sacră și festivă a timpului, încetează lucrul și se manifestă ca persoană comunitară, socializând în familie, în neam, în grupul social de care aparține, comunitatea lărgită a așezării, dar și în comunitatea religioasă.

* Muzeograf, Muzeul Etnografic al Moldovei - Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași.

Sărbătoarea în neam este marcată de două praguri caracteristice: nunta și nașterea, ca evenimente de agregare socială, nunta fiind considerată esențială pentru cursul ulterior al vieții de familie, aducerea pe lume a copiilor asigurând perpetuarea neamului. Din acest motiv ea este însoțită de numeroase gesturi magice, elemente de limbaj verbal și nonverbal, recuzită ceremonială, alimente rituale, simboluri propitiatoare și apotropaice, cercuri magice (prinderea în horă la joc), alimente rituale (grâu, apă, vin), toate având darul de a grăbi integrarea tinerilor căsătoriți într-o nouă stare. Strigăturile de nuntă (vechi orășii rostite de staroste mai ales) conservă la nivelul limbajului această dorință: așa apare într-o orație culeasă din zona Iașilor, în care familiile invitate veneau la masa cea mare a mirilor și nașilor: „Cu doi colăcei,/ Mari și frumușei,/ Făcuți din cea mai bună,/ Făină de grâu,/ Și cu două ulcioare de vin,/ Să fie cheful deplin”, amintind de alimentele liturgice, primordiale: pâinea (reprezentată de colac) și vinul.

Așadar, momentul festiv al nunții presupune masa cea mare, ospățul invitaților, în care mâncarea și băutura au un rol principal. Pentru aceasta, olarii au creat oluri speciale, recipiente folosite la servit și băut numite ulcioare. De altfel, nunta tradițională a consacrat două tipuri de oluri caracteristice: ulciorul și plosca, folosite împreună sau separat, în funcție de zonă. Utilizarea lor în cadrul secvențelor ritual-ceremoniale ale nunții, însoțite adesea de năframe și ștergere special țesute, a determinat transformarea acestora în simboluri ale unității familiei, din acest motiv au fost înzestrate cu numeroase elemente artistice, ce sugerează valoarea de *omen* a acestui prag care este căsătoria.

Ulcioarele, alături de ploști, pot fi încadrate din punct de vedere tipologic în categoria ceramicii artistice care, alături de cea utilitară, forma cea mai însemnată producție a ceramicii țărănești tradiționale. Frumos ornamentate prin pictare, angobare și smălțuire, împodobite cu reliefuri, ulcioarele au devenit vase speciale folosite doar la nunți. Provenite în mare măsură din partea centrală a Olteniei, de unde au iradiat în toate provinciile, ulcioarele sunt obiecte migăloase, lucrate de puțini olari. În cele mai multe cazuri, ulcioarele erau lucrate în mai multe etape. La început se modela la târcol - roata mare, pentru că exista și una mică folosită special pentru înfloratul vaselor, corpul vasului, care era ovoidal, potrivit ca mărime (să încapă doi litri de băutură). Apoi se lucra manual gâtul, toarta și gura vasului. La sfârșit, după ce lutul era *zbicit*, se trecea la asamblarea vasului, în final netezindu-se cu potlogul. Separat, se lucrau reprezentările zoomorfe, avimorfe - șerpi, lei, câini, broaște, berze, cloșcă cu pui, dar și reprezentări umane. Auspiciile pornirii în viață a tânărului cuplu trebuiau să fie dintre cele mai bune, motiv pentru care fiecare detaliu conta. Prin aceste însușiri, ulciorul de nuntă trece dincolo de scopul său utilitar, vas pentru păstrarea și servirea băuturii. Cel mai des reprezentat apare figura șarpelui, divinitate htoniană, geniu al casei – *genius loci*, duh protector, aflat sub pragul ușii, protejând microuniversul familiei, reprezentat de casă. Alături de șerpi, ulcioarele erau înfrumusețate și cu broaște, văzute tot ca un duh al casei, conform credințelor populare, fiecare om ar avea o broască - știmă, a cărei moarte atrage după sine moartea persoanei respective (Niculiță Voronca). Aceste două reprezentări zoomorfe sunt considerate adevărate forțe magice în mitologia universală, șarpele fiind întruchiparea puterii pământului ce distruge forța malefică reprezentată de broască, scena șarpelui ce înghite o broască fiind adesea întâlnită în plastica țărănească. Prezența

șarpelui pe vasele ceremoniale nu este întâmplătoare, el fiind un element admirat și disprețuit, adorat și detestat, prieten sau dușman, amic sau inamic, valorizat pozitiv, mai ales sub influența vechilor religii, pe când broasca era văzută, în credințele populare românești, mai mult ca un instrument malefic, prin care vrăjile se pot abate asupra casei.

Pe lângă aceste simboluri zoomorfe, olarii au înfrumusețat ulcioarele și cu numeroase elemente geometrice, reprezentate cel mai adesea în relief: zig-zagul, „S”-ul răsturnat, butoni, brâie, ce amintesc de arhitectura tradițională.

O categorie aparte de vase, adevărate opere de artă țărănească, este reprezentată de cele cu trimitere clară spre menirea fertilității tânărului cuplu, și anume ulcioarele avimorfe, în formă de barză, găină, cloșcă cu pui, și cele umanoide, feminine cel mai adesea.

Având în vedere specificul acestui tip de vas, foarte prezent în toate etapele ce marchează ceremonialul nunții, olarii au căutat să folosească oxizi și smalt de foarte bună calitate, sporindu-i valoarea. Din punct de vedere cromatic, se foloseau culori simbolizând lumina soarelui, ca factor protector al casei, și sângele, ca simbol al sănătății, vitalității, vieții fără de primejdie: galbenul, ocrul, roșul cărămiziu, verdele oliv, albul sidefiu.

Ulciorul, ca vas ceremonial, apare în majoritatea momentelor ritualului nupțial: venirea peșitorilor la casa părinților fetei pentru a cere fata, înțelegerea, în cadrul obiceiului *așezarea după masă*, locul de cinste al oaspeților, sosirea părinților feciorului la socrii mici, în cadrul ritualului *pă vedere*, unde de cele mai multe ori se discuta zestrea și se stabilea data nunții, momentul anunțării și chemării la nuntă, făcut de feciorii din ceata mirelui, *chemătorii* sau *vorniceii* fiind actanții fazei preliminare a nunții. Atribuțiile acestora, aleși în vechime pe baza cutumelor de ceată (vornic însemna dregător de curte), erau esențiale pentru pregătirea și debutul nunții, ei individualizându-se prin anumite însemne rituale purtate la vedere: floare la pălărie, bote înflorate sau toiege, unele având formă de șarpe, și nelipsitul ulcior cu vin sau rachiu, care, alături de bucatele alese, simboliza bunăstarea și cinstea mirilor, băutura fiind un semn al acceptării participării oamenilor la nuntă.

Deși ulcioare s-au realizat în multe centre ceramice, cele ornamentate artistic au fost apanajul doar al olarilor din zona Olteniei (familiile Ciungulescu, Grigore și Marin sau Trușcă) în centrele de la Româna – Balș și Oboga, care au îmbogățind repertoriul ceremonial al nunții, multe dintre ele regăsindu-se în colecțiile muzeale. Faptul că acest obicei este întâlnit mai ales în regiunea Olteniei nu este întâmplător, aici mai rezistă rudimente aparținătoare fazelor preliminare, liminare și post liminare ale ceremonialului nunții. În aceste localități, mirele și mireasa făceau invitații la nuntă. Mirele era însoțit de doi „mânji”, băieți necăsătoriți, iar mireasa era însoțită de două fete fecioare. După nuntă, când fata pleca la bărbat acasă, ulcioarele (numite și ibrice) erau umplute cu rachiu sau vin roșu, din care beau toți nuntașii, simbolizând cinstea miresei.

Utilizarea și participarea în cadrul ritualului nunții a unor oluri specifice au fost puse în relație cu un întreg sistem de gândire mitică, specifică țaranului român, care, alături de formule și strigături consacrate, arată funcția augurală importantă a acestui rit de trecere, gesturile performate fiind definitorii pentru întemeierea noii familii.

BIBLIOGRAFIE

- Ciubotaru, Silvia, *Nunta în Moldova*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2000.
- Roșu, Georgeta, *Ulcioare de nuntă*, Muzeul Țăranului Român, București, 2000.
- Slătineanu, Barbu, *Arta Populară în Republica Populară Română, Ceramica*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958.
- Bernea, Ernest, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Editura Humanitas, București, 2005.

ILUSTRAȚII

Fig. 1. Ulcior de formă sferică, gât scurt, tub circular și semicircular, prevăzut cu toartă, ce pleacă de pe pânțece până sub buză, este prevăzut cu țăță, ca în cazul majorității vaselor ceremoniale de nuntă, ca decor prezintă doi șerpi afrontați de o parte și de alta a gurii, este decorat cu cornul cu pană de rață și pensulă, are smalt de foarte bună calitate. **Grigore Ciungulescu, Oboga - Olt**

Fig. 2. Ulcior de nuntă ornamentat cu elemente zoomorfe: doi șerpi, broască, doi câini afrontați. **Marin Trușcă, Româna - Olt**

Fig. 3. Mijlocenii Bârgăului - Bistrița Năsăud

Fig. 4. Eugen Pătru - Vlădești, Vâlcea

Fig. 5. Mijlocenii Bârgăului - Bistrița Năsăud

Fig. 6. Ploscă ulcior cu șase brațe, lucrarea specifică a acestui olar, vasul este acoperit cu smalt verde, pe fiecare braț al vasului se află modelat câte un șarpe. Dumitru Șchiopu - Vlădești, Vâlcea

Fig. 7. Ulcior angobat în alb, dat cu smalt, prezintă decor în relief cu vrej de viță de vie și ciorchine de strugure. **Mihăileni - Botoșani**

Fig. 8. Ulcior de formă avimorfă - cloșcă cu pui, lucrare complexă, executată manual, smălțuită. **Grigore Ciungulescu, Oboga - Olt**

Fig. 9. Ulcior de formă sferică, gât scurt, tub circular și semicircular, prevăzut cu toartă, ce pleacă de pe pânțece până sub buză, este prevăzut cu țăță, ca în cazul majorității vaselor ceremoniale de nuntă, ca decor prezintă doi șerpi ațonați de o parte și de alta a gurii, este decorat cu cornul cu pană de rață și pensulă, are smalt de foarte bună calitate. **Grigore Ciungulescu, Oboga - Olt**

Fig. 10. Ulcior de nuntă ornamentat cu elemente zoomorfe: doi șerpi, broască, doi câini ațonați. **Marin Trușcă, Româna - Olt**

Fig. 11. Jenică Castan, Dumeștii Vechi – Vaslui.

IA NEAM(Ț)ULUI*

Florentina BUZENSCHI**

Cuvinte cheie: *ie, cămașă femeiască, sărbătoare, pânză, bumbac, cânepă, județul Neamț, reproducere, decor, arnici, paiete, mărgel, cromatică, expoziție.*

Keywords: *romanian traditional shirt, women`s blouse, feast, cloth, cotton, hemp, Neamț County, copy, decoration, dyed cotton thread, beads, sequins, colors, exhibition.*

Abstract

The project IA NEAM(Ț)ULUI had as goal and purpose the reclaiming and promotion of women's traditional blouses in the collection hosted by Piatra Neamț Ethnography Museum. Thus, twenty traditional Romanian blouses - "ia" - were reproduced in partnership with 19 women members of the traditional sewing group "Șezătoarea de Piatra". The oldest pieces were dated around 1900 and the latest right in de time of World War. Most of the blouses had belonged to women in the villages of Bistrița Valley. They were made of home spun hemp or cotton cloth and decorated with dyed cotton thread, beads and sequins. The project lasted for ten months and its results were presented in an exhibition of the old blouses and their copies, accompanied by a catalogue.

Valorificarea patrimoniului muzeal prin realizarea de expoziții, cataloage, lucrări de specialitate reprezintă modalități clasice de promovare a colecțiilor, de popularizare a valorilor autentice. La acestea, arheologia a adăugat realizarea de replici după piesele reprezentative, modalitățile relativ facile de realizare a lor permițând obținerea unui număr mare de piese de acest tip.

În ceea ce privește muzeele de etnografie, acest din urmă aspect lipsește, căci realizarea unor copii după piese din lemn, țesături de interior sau piese de port popular ar fi foarte dificilă, necesitând un mare număr de oameni cu diferite specializări (meșteri populari), materiale diverse, mult timp și costuri foarte mari, neputându-se efectua cu mijloace proprii, ci doar prin diverse metode de colaborare / parteneriate cu asociații de profil.

Pe de altă parte, mai ales în ultimul timp, constatăm creșterea interesului pentru arta populară în general și pentru costumele tradiționale în special. Ca parte componentă a acestuia din urmă, cămașa populară de sărbătoare, mai ales cea feminină, pentru care s-a generalizat denumirea de ie¹, a devenit un articol vestimentar de actualitate,

* Articolul a fost actualizat, la momentul prezentării în cadrul Sesiunii Științifice Anuale a Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui proiectul fiind în curs de desfășurare.

** Muzeograf, Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț.

¹ Termenul, sub forma *ie*, apare în dicționare; v. C. Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. II, Sibiu, 1900 și Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1929. În

integrându-se foarte bine în tendințele modei contemporane, nu numai ca sursă de inspirație ci și purtată ca atare.

Instituirea, în 2013, a Zilei Universale a Iei de comunitatea La Blousse Roumaine a fost un argument pentru a readucere în mentalul colectiv această valoare națională, fiind și un îndemn pentru a cinsti, a purta și a realiza astfel de cămăși de sărbătoare. Grupul *Semne cusute*, intens mediatizat pe diverse canale de comunicare, a promovat realizarea de ii nu numai după planșe ci și după cămășile și izvoadele existente în muzee (munca de recompunere a acestora din urmă fiind remarcabilă!). Chiar dacă această colaborare a fost privită, la început, cu reticență, profesionalismul și pasiunea de care a dat dovadă inițiativa comunității *Semne cusute*, Ioana Corduneanu și membrele *șezătorilor* din diverse orașe cu care a colaborat au dus la itinerearea în cele mai prestigioase muzee din țară a expozițiilor IA AIDOMA și IA AIEVEA și la promovarea, în an centenar, a artei populare românești în străinătate, în capitalele lumii.

Aceste expoziții de succes au cuprins și un număr redus de cămăși reproduse după cele din județul Neamț, dar după izvoade aparținând altor instituții, nu Muzeului de Etnografie Piatra-Neamț. Pornind de la acest fapt, de la bogăția și valoarea portului popular din zona noastră și a patrimoniului instituției (la care se adaugă patriotismul local), am inițiat, în parteneriat cu grupul *Șezătoarea de Piatra* din cadrul Centrului pentru Cultură și Arte „Carmen Saeculare” Neamț, proiectul IA NEAM(Ț)ULUI. În cadrul acestuia, 20 de cămăși femeiești de sărbătoare din patrimoniul muzeului urmau să fie reproduse de o parte dintre membrele acestei șezători moderne, totul încheindu-se cu o expoziție care să cuprindă piesele originale și copiile, plus lansarea unui catalog. Demarat în februarie 2018, proiectul a fost admis și finanțat apoi prin programul Centenarul Marii Uniri al Ministerului Culturii și Identității Naționale cu suma de 34.500 lei.

În ceea ce privește frumusețea costumului popular din județul Neamț, aceasta a fost remarcată și de Regina Maria, în perioada când a locuit la domeniul Regal de la Bicaz: „ajunseserăm foarte buni prieteni cu țăranii al căror port aici e foarte pitoresc”². Renumitul cărturar G.T. Kirileanu³ scria: „în zilele de sărbătoare îmbrăcămintea femeii e mult mai luxoasă, mai costisitoare și mai bătătoare la ochi decât a bărbatului”⁴, în timp ce fondatorul Muzeului de Arheologie Piatra-Neamț, preotul Constantin Matasă, când cutreiera județul Neamț admira modul cum se îmbrăcau femeile cu „cămăși înflorite cu frumoase cusături și împodobite cu fluturi”⁵. Dacă cei enumerați anterior și-au consemnat admirația în scris, fotografii Adolph A. Chevallier⁶ a imortalizat numeroase

lumea rurală era folosit termenul *cămașă*, în timp ce generalizarea denumirii de *ie* (cămașa femeiască scurtă, fără poale) este mai recentă. Un argument este lipsa acestui cuvânt din credințele și superstițiile poporului român, în preajma anului 1900, așa cum apare *cămașa*.

² Regina Maria, *Povestea vieții mele*, vol. III, București, 1991, p. 428.

³ Gheorghe Teodorescu Kirileanu (1872 - 1960) a fost un important om de cultură, editor al operei lui Ion Creangă, folclorist, bibliotecar al Casei Regale, membru al Academiei Române.

⁴ A. Popovici, Gh. T. Kirileanu, *Descrierea moșiei regale Broșteni, județul Suceava*, Institut de Arte Grafice „Carol Gobl”, București, 1906, p. 127.

⁵ Preot C. Matasă, *Călăuza județului Neamț*, Cartea Românească, București, 1929, p. 15.

⁶ Adolph A. Chevallier (1881 - 1963) a fost fotograf al Curții Regale a României, cel mai renumit fotograf din această zonă, singurul fotograf - etnograf din județul Neamț.

imagini cu valoare artistică și documentară reprezentând femei îmbrăcate în portul tradițional din județul Neamț, mai ales de pe Valea Bistriței.

Respectând aceeași structură, aceleași principii de repartizare, elementele și modalitățile de realizare ale decorului, femeile au fost creative, au încercat, în societatea conservatoare în care trăiau, pe de o parte să păstreze marca identitară a locului, iar pe de altă parte să nu reproducă fidel ceea ce au văzut. Cămașa e doar o haină, dar în momentul când este brodată, acul „scrie” un limbaj cunoscut de membrii societății, devine și o expresie a diferenței de vârstă, a stării sociale, a ocaziei pentru care a fost realizată. Dacă în ceea ce privește croiul nu există prea multe variante, decorul iei a suportat modificări, pentru că astfel se putea remarca, în zilele de sărbătoare, țărancă. Se impunea, deci, o privire generală asupra cămășilor femeiești de sărbătoare din județul Neamț, ca motivație pentru proiectul IA NEAM(Ț)ULUI, în cadrul căruia unele dintre cele mai frumoase piese din colecția Muzeului de Etnografie Piatra-Neamț au fost reproduse.

În mod tradițional, materialele din care se țesea pânza erau: inul, cânepa, lâna, apoi, bumbacul și mătasea. Primele fire, vegetale sau animale, au fost utilizate încă din antichitate, în timp ce bumbacul a fost introdus în secolul al XIX-lea, când au început importurile unor mari cantități de astfel de fibre⁷ care au înlocuit inul, având o rezistență superioară acestuia. În ceea ce privește mătasea, a fost folosită mai întâi pentru ștergarele de cap (acele frumoase *fișie*) și mai târziu pentru ii⁸. Din cânepă, care era foarte rezistentă, se făceau în special cămășile de lucru și mai rar cele de sărbătoare. Din lână țigaie, fină, toarsă prin gaura unei mărgeli⁹, se realizau cămășile bătrânești, până în preajma anului 1900, în Podișul Central Moldovenesc. Pânza se țesea în gospodărie, mai ales în două ițe și mai rar în patru ițe, așa cum era la unele cămăși bătrânești, cele „în ozoare”. Cămășile de lână erau foarte fine, iar singurul lor decor era realizat tot prin țesere, cu alesături cu bumbac. În județul Neamț sunt foarte rare cazurile de pânza țesută cu dungi de altă culoare, vrăste cu rol decorativ pe liniile de îmbinare ale cămășii.

Din punct de vedere al croiului se disting două mari tipuri: *cămașa bătrânească* și *cămașa încrețită la gât*. Numitoarele comune ale acestora sunt: pânza albă, croiul simplu pe firul materialului, utilizarea la maximum a țesăturii. Ca structură, ambele sunt formate din *stani*, mâneci, clini și *pave*.

Cămașa bătrânească, arhaică, de tip „poncho”¹⁰ este - așa cum îi spune și această denumire acceptată - o cămașă dreaptă, fără cusătură pe umăr, doar cu o răscroire pe unde să intre capul, de aici tăindu-se drept în jos gura cămășii. Este o cămașă de tip vechi, asemănătoare cămășilor bărbătești, dar și celor femeiești la care poalele sunt croite din aceeași bucată cu stanul. Cea mai simplă variantă este sub forma literei **T**, cu mânecile prinse perpendicular pe corpul cămășii. Pentru a i se da lărgime (ținând seama că foaia de pânză țesută în casă avea sub 50 cm lățime și se micșora prin intrarea

⁷ Elena Secoșan, P. Petrescu, *Portul popular de sărbătoare din România*, Editura Meridiane, 1984, p. 16.

⁸ Elena Florescu, Florentina Buzenschi, *Portul tradițional de sărbătoare din județul Neamț*, Editura C.M. Imago, Piatra Neamț, p. 37.

⁹ Emilia Pavel, *Confluente și sinteze cu privire la portul popular românesc de la Est de Carpați*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, vol. II, Iași, 2002, p. 116.

¹⁰ Denumire impusă de Hedvig Maria Formagi în *Portul Popular din România*, Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 31.

la apă), stanilor li se adăugau cline, iar pentru a da lejeritate de mișcare mâinilor, la subraț se introduceau mici bucăți pătrate de pânză, pavele. Aceste cămăși sunt rotunde sau pătrate la gât, nu au guler sau au un ciupag îngust, putându-se încheia în față sau în spate cu unul sau mai mulți bunghi.

Din acest tip a derivat cămașa cu platcă, la sfârșitul secolului al XIX-lea. Colecția noastră cuprinde frumoase exemplare de acest tip, datând din perioadele antebelică și interbelică, în special de pe Valea Bistriței, atât cu platcă dreaptă, cât și rotundă. Sub platcă foile pot fi drepte sau încrețite. Mâncile acestor tipuri pot fi largi sau strânse pe brățară și, mai rar, cu fodor. Acestea din urmă aveau lăncez nu numai la fodor ci și în spate, sub platcă, crețurile dând lărgime stanului. După anul 1900, cămașa bătrânească devine tot mai rară, fiind preferată de femeile în vârstă sau folosită drept cămașă de lucru, făcută din cânepă, ea aproape dispărând până la mijlocul secolului trecut.

Cel mai vechi și mai răspândit tip de cămașă femeiască este cel încrețit la gât, care mai este numită *cămașă națională*, de tip *carpatic*, iar pe Valea Bistriței – *luncănească*¹¹. Croiul poate fi simplu, din patru foi, două formând stanii și două mâncile, toate adunându-se în jurul gâtului, fără guler, pe brezărău sau șnur. „Înainte vreme era cămașa cu brezărău, era tot un creț și se trecea o sfoară de cânepă prin el; la gură era brezărău și când jucau la hore se mai desfăcea”¹². La cămășile vechi, mâneca era formată din două bucăți, altița – o bucată de pânză cam de 25/20 cm – fiind mai întâi un element funcțional și apoi decorativ. Tot de tip vechi este varianta cu altița cusută separat, cu fir metalic, care se prindea apoi peste altița funcțională, dar nedecorată și se dădea jos când cămașa se spăla.

Mâneca astfel croită și brezărăul au dispărut în primul sfert al veacului trecut¹³, doar în zona Roman altița *săbiată* fiind întâlnită și în perioada postbelică, la fel brezărăul. Acest tip de cămașă a cunoscut, în perioada interbelică, modificări ale croiului, datorită pătrunderii marchizetului, dar și folosirii pânzei de casă mai late¹⁴.

Tot din considerente practice au fost adăugați cline pentru lărgirea trupului cămășii, uneori până la dimensiuni exagerate (lățimea cămășii de aproape 100 cm). Ca tip de croi, des întâlnit este cel din trei foi, cu mâncile dintr-o foaie și jumătate, cămașa fiind foarte amplă. O variantă foarte practică este utilizarea aceleiași bucăți de țesătură pentru stani, dispusă pe lat, astfel putându-se da orice lărgime se dorește, dar lungimea ei rămâne doar cât lățimea pânzei. Singura cusătură de îmbinare a stanilor este în față, astfel nefiind nevoie de o tăietură pentru gura cămășii. Și în acest caz și atunci când dinaintii sunt realizați din două bucăți egale, îmbinarea se face prin cheițe decorative, de multe ori de altă culoare.

La gât, brezărăul a fost înlocuit cu o bentiță/ciupag care prindea crețurile, fără bunghi, dacă ia era suficient de largă, ori cu bunghi – negri, albi, galbeni – în față sau lateral. Se practica atât sistemul de cheutori realizate prin tăierea verticală a pânzei

¹¹ Florea Bobu Florescu, *Portul*, în *Arta Populară de pe Valea Bistriței*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1969, p. 159.

¹² *Ibidem*, p. 163.

¹³ Eva Giosanu, *Contribuții la studiul textilelor de interior și a portului popular dintr-un sat de pe Valea Bistriței*, în „Anuarul Etnografic al Moldovei”, Iași, nr. VII/ 2007, p. 268.

¹⁴ Utilizând o unealtă numită *tindeche*, care păstra lățimea mai mare a pânzei uniformă.

urmată de festonare, când cămașa se închidea în față, cât și sistemul de cheutori făcute doar din ață.

Multe ii de pe Valea Bistriței aveau cusut la gât lâncez, aici folosindu-se și varianta *lâncreț*¹⁵. Pe măsura trecerii timpului, apare gulerul, mai lat la cămășile cele mai recente. Un astfel de guler este asociat cu mâneci ample, precum sunt cele de influență ardelenescă, des întâlnite tot în zonele de munte, acestea având lâncez și fodor. Aceste cămăși sunt mai lungi decât cele fără fodor. Mâneca se termină cu horbotă sau, mai nou, cu dantelă din comerț.

Variantele mai puțin răspândite ale cămășii cu mâneca din gât sunt *cămașa ungurească* (singura cu mâneca mai scurtă, sub cot) și cea *țurcănească (mocănească)*¹⁶, al cărei decor consta numai în râuri dispuse pe mânecă și pe piept. În Neamț nu avem ii cu mânecile foarte lungi, ci doar foarte largi.

Cu clini sau fără, și aceste cămăși aveau la subraț o bucățică de pânză pătrată sau sub formă de romb (cu latura cuprinsă între 5 și 10 cm), pava.

Tipurile de cusături diferă în funcție de locul unde erau folosite, de rolul utilitar sau decorativ, unele având ambele scopuri. Tighelul și festonul erau funcționale. Pentru asamblare, părțile componente erau decorate cu găurele și se încheiau în cheițe, simple sau nu, albe sau colorate. În perioada interbelică s-a generalizat folosirea mașinii de cust și multe cămăși erau astfel încheiate. La cămășile cu brezărău se putea face un drug colorat la gât, la fel la fodorica întoarsă de pe Valea Bistriței.

Cu rol decorativ, dar rezolvând și problema încrețirii materialului la gât sau la mânecă, este cusutul pe crețuri, lâncezul, un tip de cusătură ardelenescă. O astfel de cusătură se realizează în două etape. Pentru început se realizează cutele pe mai multe fire (pot fi de la 3 la 7 fire), cusându-se înaintea acului două linii paralele, una sus și una jos, strângându-se apoi firele în funcție de dimensiunea necesară. Cusutul propriu-zis, numit *urzit pe fir*, se realizează de la un capăt la altul, o cută fiind considerată un punct de cusătură. Acest cusut pe fir este des folosit și pentru realizarea decorului, mai ales pentru încreț.

De altfel, pentru cusut altița, încrețul și râurile se foloseau mai multe tehnici. Un tip vechi era *punturește pe dos*, o cusătură migăloasă, dar foarte rafinată, în care motivul decorativ apare pe față. Este des întâlnit pe Valea Bistriței și tot aici întâlnim cămăși cu altița, încrețul și râurile țesute. Jumătățile de cruci (*bătuțește*) sau crucile întregi (*în pui*), sunt foarte răspândite în tot județul. Pentru ca motivul decorativ să rămână alb pe pânza cusută (care devine fond), se folosea tehnica *pânzei cruțate* sau a *motivelor cruțate*.

Simplu sau în combinație cu alte tehnici se practică cusutul în *ajur*. Pentru realizarea motivului se taie și se scot fire, pe lung (dacă vorbim de râuri, mai rar) sau pe lat (în cazul altiței sau încrețului), apoi se execută găurele (pentru a întări pânza), după care, prin numărarea firelor se introduce cu acul ața, realizându-se decorul.

Lumea satului a adoptat nu numai materiale noi, ci și tehnici, așa cum este broderia *spartă pe scris*, de influență orășenească. În primă etapă se desenează modelul,

¹⁵ Florea Bobu Florescu, *op. cit.* p 163.

¹⁶ Eva Giosanu, *op. cit.*, pp. 271 - 273.

se punctează locurile unde urmează să fie spart materialul cu vârful foarfecii, se taie și se coase de jur-împrejurul locului.

Există o strânsă legătura între tipurile de croi și repartizarea ornamentelor, tipul cămășii dictând locul unde va fi cusut decorul. Repartizarea decorului este liniară și urmărește firul țesăturii și marginile cămășii, ale stărilor și mânecilor. La cămașa bătrânească, care nu este foarte încărcată, se vede cel mai bine această repartizare, în timp ce la cea cu platcă se dobândește un nou element structural ce este pus în evidență prin decor.

De cele mai multe ori, cămășile care erau mult mai ample aveau mai puțină broderie, în timp ce folosirea unei cantități mai mici de pânză era compensată printr-un decor bogat.

În toate cazurile, decorul respectă principiile artei populare: succesiune, repetiție și simetrie, indiferent dacă este compact (în table), registre, râuri sau *risipit* (*chicurat cu flori*). Alțița poate fi compactă sau în registre, iar în acest caz, la cămășile mai vechi, registrul superior este despărțit de restul alțiței. De multe ori alțița este încadrată pe trei laturi, sub formă de U, de un chenar de altă culoare, iar registrele sunt despărțite între ele de câte un brâu (cromatic și decor diferit) purtând denumirea de *mușcățiță*.

Încrețul este dreptunghiular, evidențiat cromatic, uneori și cu alt tip de ață, este realizat de obicei pe fir, uneori în ajur. În râuri se regăsesc motive din alțiță, la fel pe dinăunți. Sunt decorate părțile vizibile ale cămășii, în cazuri mai rare râurile „curg” pe spate. Există cămăși încrețite la gât fără alțiță, sau fără râuri, iar cele cu fodor pot avea numai o *șiră* îngustă peste cot.

Introducerea, la sfârșitul secolului al XIX-lea a *lânicii* obținute industrial și apoi a *arniciului*¹⁷ care a înlocuit *chilipricul*, a permis o „explozie” a decorului. Bumbacul mercerizat și mătasea au dat cămășilor o notă de rafinament. De cele mai multe ori se folosea mătasea albă pentru cămașa de mireasă. În zona noastră s-a utilizat și firul metalic, dar într-o proporție mai redusă. Introducerea mărgelilor și a paietelor (la sfârșitul secolului al XIX-lea) a fost acceptată pe scară largă, astfel încât cămașa femeiască „e foarte înflorită cu fluturi și fir”¹⁸. De multe ori pe aceeași cămașă mărgelile erau folosite pentru fixarea paietei, dar puteau fi cusute și separat (cămăși numai cu fluturi sau numai cu mărgeli, în acest ultim caz mărgelile conturează motivul decorativ sau îl încarcă).

În ceea ce privește cromatica, aceasta nu ținea seama numai de considerentul estetic, ci era transmițătoarea mesajului cămășii, mai mult decât croiul: vârsta, destinația costumului și chiar proveniența purtătoarei puteau fi „citite” în limbajul culorilor. De asemenea, culorile pot fi un indiciu asupra „vârstei” iei. Cămășile mai vechi erau monocrome sau bicrome, tonurile erau mai potolite: roșu, negru sau galben obținute din coloranți vegetali. O combinație foarte des întâlnită este roșu cu negru.

Ile se broda cu roșu pentru fete și femei tinere, cu alb la mirese și cu negru la persoanele în vârstă. Galbenul a fost preferat pentru încreț, apoi negru, maro, verde, albastru.

¹⁷ Elena Secoșan, *op.cit.*, p. 57.

¹⁸ A. Popovici, Gh. T. Kirileanu, *op.cit.*, p. 127.

Preferința pentru policromie este caracteristică întregului județ, dar are caracteristici specifice, în funcție de zona etnografică. Astfel, pe Valea Bistriței, cromatica este mai sobră, alături de negru fiind preferat albastru, mov, oliv și chiar maro. Cămășile de influență ardelenescă aveau altița, râurile sau șira peste cot cusute cu negru sau puteau avea un decor floral policrom în registre negre. Aici s-a mizat pe contrast și pe culori complementare. Vecinătatea, dar și deplasările de populație au determinat existența acestui tip de cămașă în județul Neamț. „Astăzi satele de pe Valea Bistriței, în apropierea vechii frontiere, sunt, în marea lor majoritate, formate din ardeleni și localitatea de unde sunt plecați se mai păstrează încă și acum, în amintirea celor mai bătrâni, dovadă că nu sunt veniți demult”¹⁹.

În zona Neamț sunt larg răspândite cămășile brodate cu roșu și negru, la care se adaugă, în proporții mai mici, alb sau galben, apoi în combinații rafinate de culori, dar și monocromie. Toate acestea demonstrează un simț estetic deosebit, o potrivire a culorilor, astfel încât se obține o proporție ideală între broderie și albul pânzei. Pentru un efect sporit, alegerea tipului de cusătură are un rol important. Cămășile din Piatra-Șoimului și din satele învecinate sunt un astfel de exemplu.

Cu cât coborâm spre câmpie, cromatica este mai aprinsă. Astfel, în zona Roman apare deseori roșu, combinat și cu portocaliu, grena, roz, verde, în motive de dimensiuni mici, brodate pe fondul alb sau cusut cu negru de pe cămașă, ceea ce estompa din stridența culorilor. Tot aici întâlnim și o preferință pentru albastru-deschis, la cămășile femeiești.

În ceea ce privește decorul, acesta este foarte variat, pornind de la cele mai simple elemente (puncte, linii, vrăste) și ajungând la diverse compoziții (prin combinații) și extinzându-se în câmpuri decorative ce acopereau spații ample, delimitate de albul natural al pânzei. Totdeauna s-a păstrat un echilibru între părțile decorate și cele simple.

Cusutul pe fir a determinat forma geometrică sau geometrizantă a decorului. Motivele decorative pot fi așezate de-a lungul unui ax imaginar, transversal (la altiță, încreț, șiră) sau longitudinal (la râuri), iar compozițiile sunt alternate sau așezate simetric pe aceeași linie. Principiile se respectă și în cazul râurilor costișate. Decorul *risipit* este echilibrat, broderia fiind distribuită aerisit, uniform pe suprafață.

Fără a intra în semantica ornamentelor abstracte sau figurative, constatăm că nu se poate face o strictă delimitare între ele, lucrul pe fir, forma geometrică, terminologia diferită pentru același motiv fac imposibilă trasarea unei demarcații. Liniile drepte, frânte sau curbe formează zigzagul, spirala și meandra, adică „dinții de lup”, „bradul”, „calea rădăcită”, apar în spațiile de delimitare ale compozițiilor decorative, pe *mușcățica* de la altițe și nu numai. Două linii frânte în unghi, puse spate în spate, sunt *sfăditele*. Crucea dreaptă sau în **X** este omniprezentă.

Cel mai des întâlnit motiv astral este soarele, cusut simplu sub forma unui romb, cu raze sau nu, numit *roată*. Mai multe romburi care se intersectează formează *roate înlănțuite*. Asemănătoare este *vârtelnița*. *Cârligele* acestora pot deveni un alt motiv, sau, din asocierea lor, pot apărea *coarnele berbecului*. *Luceafărul* (steaua cu 8 colțuri) poate deveni cu ușurință floare.

¹⁹ Preot C. Matasă, *op.cit.*, p. 12.

Dintre ornamentele concrete, cel mai ușor de identificat sunt cele fitomorfe. Arborele vieții este cusut sub formă brad sau de frunză de viță de vie cu ciorchini. Ghirlandele de flori, vrejurile, trandafirii pot fi asociate acestui motiv sau pot fi văzute distinct. În ambele cazuri, redarea este realistă. *Decorul cruțat* apare, de multe ori, sub formă de frunză, cum este cea de stejar. În orice linie sau punct pot fi identificate semne din lumea reală sau imaginară.

Repertoriul ornamentelor este vast, combinațiile de motive – nelimitate, iar stăpânirea tehnicii de lucru, imaginația și amprenta personală au făcut ca fiecare piesă să fie unică. Chiar dacă motivele decorative au fost transmise din generație în generație, mesajul inițial, care se referea la credințe, obiceiuri, superstiții s-a pierdut, în mare parte, de-a lungul timpului. „Dezbrăcată” de multe dintre semnificațiile ancestrale, cămașa femeiască ne vorbește totuși despre hărnicia și măiestria celei care a realizat-o; mâinile pricepute ale țărăncilor transformând un obiect vestimentar într-o veritabilă piesă de artă populară, „arta acului” atât de dragă sufletului țăranului.

Și tot despre aceste calități ne vorbesc și iile noi, cele 20, replici după cele din muzeu, lucrate de 19 dintre membrele *Șezătorii de Piatra*. Proiectul a fost foarte complex și s-a desfășurat timp de 10 luni, cuprinzând mai multe etape:

1. selectarea, de către membrele *Șezătorii*, a iilor pe care doresc să le reproducă, în funcție de dorința și de abilitățile fiecăreia (24 ianuarie - 2 februarie);

2. fotografierea, copierea motivelor decorative, analizarea croiului - în cadrul Muzeului de Etnografie Piatra-Neamț (3 februarie - 17 februarie);

3. alegerea pânzei, firelor, mărgelilor, paietelor și începerea lucrului, sesiuni intermediare de analiză pentru a putea face comparații cu piesa originală (18 februarie - 23 iunie);

4. curățarea celor 20 de cămăși din colecția Muzeului de Etnografie Piatra-Neamț, pregătirea pentru expoziție și fotografierea lor (mai – iunie);
5. realizarea de planșe după cămășile originale, organizarea unei expoziții cu acestea și cu mostre nou cusute, lansarea oficială a proiectului de Ziua Internațională a Iei (24 iunie);

6. continuarea lucrului și finisarea cămășilor noi (25 iunie – 1 octombrie);
7. sesiune foto – fiecare membră a *Șezătorii de Piatra* a fost fotografiată purtând ia pe care a cusut-o, realizarea catalogului IA NEAM(Ț)ULUI;
8. vernisarea expoziției și lansarea catalogului, în prezența autoarelor, a specialiștilor de la muzeele de profil din țară și a unui larg public – manifestare dedicată *Centenarului Unirii* (23 noiembrie). Expoziția a rămas deschisă la Muzeul de Artă din Piatra-Neamț până la 7 ianuarie 2019.

Membrele *Șezătorii de Piatra*, participante la Proiectul IA NEAM(Ț)ULUI

Proiectul a fost un omagiu adus Reginei Maria, cea care a adăugat noblețe și eleganță rafinatelor veșminte țărănești și a arătat că sunt demne de un cap încoronat, dar și harnicelor femei de acum 100 de ani, cele care și-au îmbrăcat familia la marile sărbători ale neamului în port tradițional și, totodată, femeilor din zilele noastre, care redescoperă, cos și dau o nouă viață frumoaselor ii. În acest mod, cultura tradițională este valorificată și are viitor.

Anexe:

Cămășile femeiești selectate pentru Proiectul IA NEAM(Ț)ULUI

Ie (Muzeul de Istorie Bicz nr. inv. 613), **Bicz, 1900**

Pânză de cânepă țesută în casă, lânică, paiete și mărgel.

Cămașa este încrețită la gât pe bentiță. Are fața (49/69 cm) croită dintr-un lat și doi clini, iar spatele din doi lați de pânză. Mănecele (70/20 cm) sunt dintr-o singură foaie și se încheie cu lâncez cusut cu romburi și X-uri și brățară brodată cu luceferi. Alțița separată, cu chenar în *dinți de lup*, prezintă două registre geometrice, compacte, cusute în culori pastelate, bej, cafeniu și mov, punctate cu paiete și mărgel. Încrêțul, prins de alțiță printr-o dantelă croșetată, este geometric, are ca motiv central romb, este mov, cu paiete. Râurile sunt costișate, alternând meandrele, crucile și paietele. Dinăinții prezintă același decor ca alțița, dar descompus sub formă de căsuțe, de o parte și de alta a gurii, separate de H-uri. Cele două râuri nu sunt simetrice. De o parte și de alta, vertical, sunt câte două rânduri de „muște”.

Cămașă femeiască (Muzeul de Etnografie Piatra-Neamț, nr. inv. 86), **Piatra Șoimului, 1900**

Pânză de bumbac țesută în casă, arnici.

Cămașă bătrânească, fără guler, încheiată la spate cu un nasture. Este croită din două foi și clini (50/68 cm), cu pavă, iar mânecile dintr-un singur lat (55/25 cm). Decorul, realizat cu arnici roșu și negru este, în cea mai mare parte, fitomorf. În față prezintă o ghirlandă de frunze încadrată între două rânduri de struguri, iar la îmbinarea cu mâneca are brodată o altă ghirlandă de flori, încadrată de două meandre. Aceleași motive se repetă pe partea de sus și de jos a mânecilor, care sunt prinse de stani cu cheițe lucrate cu croșeta.

Cămașă femeiască (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 813), Nemțșor, 1910

Pânză de bumbac țesută în casă, arnici, mărgel, nasturi.

Cămașă bătrânească cu platcă, fără guler, încheiată la spate cu doi nasturi negri. Fața și spatele (67/78 cm) sunt croite din doi lați de pânză, clini și o pavă. Mânecile sunt largi (54/29 cm), cu clini și se termină cu manșetă cusută cu roșu, decor geometric, precedată de cusături pe crețuri. Se încheie în trei nasturi. Platca (25/52 cm) prezintă broderie plină, geometrică, un registru orizontal în față și în spate și două verticale pe umeri, delimitate de câte un șir de găurele.

Mânecile au decorul amplasat peste cot: în centru este un rând de meandre (broderie spartă), iar de o parte și de alta câte un registru geometric, în special romburi (broderie plină și spartă). Toate sunt delimitate de rânduri realizate în ajur. La îmbinarea cu stani, mânecile sunt brodate cu meandre, iar la mijloc au cusături pe crețuri. Pe față prezintă un dreptunghi încadrat în mărgel negre, brodat cu romburi mici, cu un cerc în mijloc. Cu rol decorativ, sunt cusute cu ață roșie cinci perechi de nasturi negri, așezați în paralel, pe diagonală. Aceleași meandre se repetă pe stanul din față, de o parte și de alta a dreptunghiului, încadrate în ajur, un rând spre interior și câte patru rânduri spre exterior, cu pliuri cusute între ele.

Cămașă femeiască (Muzeul de Etnografie Piatra-Neamț, nr. inv. 4470),
Bodești, 1920

Pânză de bumbac țesută în casă, arnici.

Cămașă încrețită la gât cu brezăraș. Este croită din două foi și clini, (fața și spatele de 49/57 cm), iar mânecile dintr-un singur lat, cu pavă la subraț. Alțița este formată din patru registre, dintre care trei sunt încadrate într-un chenar pe trei laturi, iar unul este separat de acestea tot prin același tip de chenar. Decorul este geometric, meandre îmbrățișate. Încrețul este alb, iar râurile costișate, alternante, unul îngust, negru, cu decor rămas alb, sub formă de zigzag și un râu mai lat, variante ale meandrei. Pe față prezintă două râuri cu motivul decorativ din alțiță. Este asamblată în cheițe roșii.

Cămașă femeiască (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 4459),
Borca, 1920

Pânză de bumbac, arnici.

Cămașă încrețită la gât, cu guler și nasturi. Stanii (51/66 cm) sunt croiți din trei foi asamblate în cheițe decorative albe și policrome. Mâneca este amplă (74/32 cm), cu clin adăugat, prins cu aceleași tip de cheițe și cu o pavă mică. Alțița este îngustă, două registre pe fond negru, încrețul este foarte îngust. Cele trei râuri drepte (cel din mijloc la fel cu alțița, celelalte precum chenarul alțiței), coboară spre un lâncez cusut cu negru. Are fodor cu decor pe margine și dantelă. La gură se regăsesc motive de pe mâneci.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 363), Fărcașa, 1928

Pânză din bumbac țesută în casă, arnici, bumbac mercerizat, paiete și mărgel.

Cămașa este încrețită la gât și cusută pe crețuri. Stanii (45/66 cm) sunt croiți dintr-o singură bucată de pânză pusă pe lat și încheiată într-o parte, iar mânecile (68/23 cm) sunt croite dintr-o foaie și prezintă pave. Are altița compactă, cusută în tighel cu ață neagră, în romburi cu paiete și mărgel formând pătrate, așezate în colțurile romburilor. Aceasta este încadrată, pe trei laturi, de un chenar mărginit cu negru și cusut cu albastru, galben și roșu în romburi înălțuite. Încrețul portocaliu, cusut pe fir, este format dintr-o succesiune de flori și romburi. Pe mânecă și dinăinți sunt câte cinci râuri, trei late și două înguste, derivate din decorul altiței.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 717), Fărcașa, 1930

Pânză de bumbac țesută în casă, arnici, mătase și paiete.

Cămașă este încrețită la gât cu lâncez cusut cu negru. Stanii (50/63 cm) sunt croiți din trei lați de pânză încheiați în față în cheițe roșii. Mânecile (70/23 cm) sunt dintr-o singură foaie și au o pavă mică. Altița și râurile sunt costişate și alternează compoziții geometrice roșii, cu tighel negru și mărgel, cu rânduri de luceferi brodați cu mătase albă. La marginea mânecii, un rând de motive preluate de pe râuri. Încrețul este lucrat în ajur și prezintă decor fitomorf.

Cămașă femeiască (Muzeul de Etnografie Piatra-Neamț, nr. inv. 1258), **Bistra, 1930**

Pânză de bumbac, arnici.

Cămașă încrețită la gât, cu guler și nasturi. Fața (59/100 cm) este croită din două foi, iar spatele dintr-un lat și doi clini, cu pave. Mâneca este amplă (73/44 cm), cu clin adăugat, prins cu cheițe decorative, policrome. Broderia este sub formă de șiră neagră peste cot, cu motive geometrice roșii, albastre și galbene, repetitive și alternante, cusute în cruciulițe. Prezintă lăncez cusut cu roșu, fodor cusut cu același motiv ca șira și se termină cu dantelă. La gura cămășii are același decor pe mânecă, sub forma unui râu fragmentat în patru segmente.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra-Neamț, nr. inv. 4885), **Bilbor, 1930**

Pânză de bumbac, arnici, mărele.

Cămașă încrețită la gât are lăncez cusut cu negru și terminat cu șnur. Fața (49/69 cm), spatele și mânecile (63/30 cm) sunt dintr-o bucată, cu pavă. Alțița este lată, în table, cu motive florale realizate cu ață neagră, mărele aurii și verzi. Încrețul este geometric, de culoare grenă. Râurile sunt brodate cu un motiv derivat din alțiță, iar mâneca largă prezintă o margine cu același motiv ca râurile. Pe stanul din față, de o

parte și de alta, prezintă câte două râuri la fel ca pe mânecă, pe spate fiind cinci astfel de râuri. Părțile componente sunt îmbinate cu cheițe negre, decorative. Broderia a fost realizată pe fir și în urma acului.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 976), **Pipirig, 1930**

Pânză de bumbac țesută în casă, arnici, mărgel.

Cămașă este încrețită la gât pe bentiță. Are fața (47/61 cm) și spatele croite din câte o singură foaie așezată orizontal și încheiată în față cu cheițe maro. Mănecele (58/20 cm) sunt dintr-o bucată, cu pavă subraț. Alțița este formată din romburi negre umplute cu mărgel multicolore (galbene, verzi, maro, portocalii și albastre). Încrețul este îngust, brodat cu maro, sub formă de funde oblice în chenar negru, iar în loc de râuri sunt *risipite* aceleași romburi de pe alțiță. Mâneca se termină cu lâncez negru, un fodor îngust cu găurele și mici romburi. Romburile cu mărgel din alțiță se repetă pe față.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 728), **Buhalnița, 1934**

Pânză de bumbac țesută în casă, bumbac mercerizat.

Cămașă cu mâneca (65/21 cm) din umăr, cu bentiță. Fața și spatele (45/58 cm) sunt croite din câte un lat, unite printr-un clin lat și pavă. Alțița este realizată în ajur, cinci registre cu alb și galben. Încrețul este sugerat printr-o mică ghirlandă de flori

cusute pe fir, iar cele cinci râuri drepte cuprind alternativ aceleași motive de pe altiță și încreț. În față, de o parte și de alta a gurii cămășii, încheiată în cheițe galbene, din nou ajur și mici flori.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 49), **Grintieș, 1935**

Pânză din bumbac țesută în casă, arnici.

Cămașa cu brezărău este încheiată pe dreapta. Fața, spatele sunt croite din aceeași foaie de pânză pusă pe lat, iar mânecile sunt dintr-un lat, cu pavă. Decorul mânecilor este format din patru râuri cu decor fitomorf, policrom, ce sugerează altiță, sunt secționate de încreț și se termină aproape de manșetă. Încrețul negru prezintă tot decor floral, asemănător celui de pe manșetă. Aceleași motive, dispuse la fel, sunt și pe fața cămășii. Este cusută în cruciulițe și în urma acului.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 277), **Hangu, 1937**

Pânză de bumbac țesută în casă, arnici.

Cămașă încrețită la gât pe bentiță cusută cu romburi. Stanii sunt dintr-o singură foaie (55/48 cm), la fel mânecile (70/23 cm), cu o pavă mică. Întreaga cămașă prezintă același decor geometric de culoare grenă, monocrom, așezat compact la altiță, sau sub formă de râuri pe mâneci și piept și, orizontal, la marginea mânecii. Cusăturile sunt realizate în cruciulițe și în urma acului.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 24), **Pipirig, 1938**

Pânză de bumbac țesută în casă, mătase, arnici, mărgel.

Cămașă este încrețită la gât pe bentiță. Are fața (49/62 cm) și spatele croite din câte o singură foaie așezată orizontal și încheiată în față, mânecile (59/22 cm) sunt dintr-o bucată, cu pavă subraț. Alțița este formată dintr-un registru îngust cu triunghiuri pe mijloc, încadrat cu *dinți de lup* grena și un registru lat, geometric, cusut cu mătase albă și mărgel policrome. În loc de încreț, un șir de romburi. La gură sunt cusute aceleași motive cu mătase albă, încadrate de ajur. Cheițele sunt grena, decorative.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 130, **Buhalnița, 1940**

Pânză de bumbac țesută în casă, arnici, mărgel, paiete.

Cămașă este încrețită la gât pe bentiță. Are fața (51/47 cm) și spatele croite dintr-o singură foaie așezată orizontal și încheiată în față, mânecile sunt dintr-o bucată, cu pavă subraț. Alțița este formată din două registre încadrate pe trei laturi, într-un chenar. Este brodată cu frunze de stejar, în tehnica *decorului cruțat*, cu arnici negru, paiete și mărgel. Încrețul este galben, geometric. Râurile sunt costişate, tot geometrice, predominând pătratul, cele de mijloc fiind cusute cu mărgel roșii, galbene, albastre și verzi. Același motiv este dispus pe dinăinți, câte trei fragmente de o parte și de alta a gurii cămășii, care este încheiată cu cheițe negre.

Cămașă femeiască (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 25), **Pipirig, 1938**

Pânză de bumbac țesută în casă, perișor, paiete, mărgele.

Cămașă încrețită la gât pe bentiță cusută cu romburi grena. Stanii (35/61 cm) și mânecile (73/25 cm) sunt realizate dintr-o singură foaie și nu au pave. Alțița este lată, în nuanțe de grena, brodată în table, cu romburi înscrise unele în altele, cele interioare fiind delimitate cu paiete punctate cu mărgele. Încrețul este negru, cusut pe dos, fiind urmat de câte patru râuri realizate dintr-o înlanțuire de romburi, îmbogățite cu paiete și mărgele. Mâneca este prinsă pe bentiță, la fel ca la gât. Aceleași râuri, acum în număr de cinci, se regăsesc pe dinăinți.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 15), **Poiana Teiului, 1940**

Pânză de bumbac țesută în casă, arnici.

Cămașă luncănească cu lâncez cusut cu negru și revere mici. Stanii sunt dintr-o foaie și clini (50/58 cm), iar mânecile (67/18 cm) dintr-un lat. Alțița este compactă, din trei rânduri de flori încadrate pe trei laturi de un chenar. Încrețul este cu motivul *coarnele berbecului*. În loc de râuri, aceleași flori, dar de această dată *sărite*. Pe față, de o parte și de alta a cheițelor de la gură, sunt două rânduri, ca pe mânecă. Toată cămașa este cusută cu fir negru, maro și galben.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 4649), **Valea Bistriței, 1940**
Pânză de bumbac țesută în casă, arnici.

Cămașă este încrețită la gât cu lâncez. Stanii (48/64 cm) sunt croiți dintr-o singură bucată de pânză așezată pe lat și încheiată în față cu cheițe groase, roșii. Alțița, încadrată în chenar, este cusută cu roșu, cu motive romboidale dispuse în trei registre late, mărginite mărginite de altele trei înguste și grena. Este așezată mai jos față de majoritatea iilor. Încrețul, în nuanță de verde, este geometric, romboidal. Mâneca (67/23 cm) se încheie pe brățară cu lâncez și cu fodorică întoarsă, finisată cu drug. Nu prezintă râuri pe mânecă. În față are două râuri cu același decor ca alțița.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 4653), **Valea Bistriței, 1940**
Pânză de bumbac, arnici.

Cămașă este încrețită la gât pe bentiță. Stanii (46/52 cm) sunt realizați din câte o foaie de pânză și uniți cu câte un clin și cu pavă. Mânecele (67/20cm), din câte un lat de pânză, prezintă o alțiță lată, cusută în cruciulițe cu romburi, înscrisă pe trei laturi într-un chenar îngust, albastru. Nu are încreț. Trei râuri late, cu același decor ca alțița,

alternează cu două râuri înguste. Mâneca este largă și se termină cu același decor ca al râurilor înguste și cu găurele. De o parte și de alta a gurii cămășii încheiate cu cheițe există câte un râu îngust și unul lat, ca pe mânecă.

Ie (Muzeul de Etnografie Piatra - Neamț, nr. inv. 148), **Piatra Șoimului, 1942**
Pânză de bumbac țesută în casă, arnici.

Cămașă este încrețită la gât pe bentiță încheiată la spate. Are fața (64/59 cm) și spatele croite dintr-o foaie și clini, mâneca dintr-un lat, cu pavă. Alțița este îngustă, cu trei registre din S-uri oblice, negre, separate, încrețul este grena, geometric. Răurile sunt dublu costișate, în oglindă, cu un ax central, ca un pom al vieții. La margine este strânsă cu un șnur și formează un volănaș, terminat cu pătrate roșii și găurele. Pe față are un pom al vieții de dimensiuni mai mici. Toată este brodată cu negru și grena, în urma acului, lănțișor și numai la mâneci cu cruciulițe.

ARTA POPULARĂ – ARTA NAIVĂ DESPRE BĂDIȚA „ION MĂRIC”

Olga PĂȚU*

Cuvinte cheie: artă populară, pictură naivă, Ion Măric.

Keywords: folk art, naive painting, Ion Măric.

Abstract:

The present material deals with the particularity of folk art, namely naive art. In modern society, folk art survives by the contribution of the cultural institutions and of the communication channels. The painter Ion Măric, also called Bădița, is one of the promoters of naive art in Bacău. Educated at the People's School of Art and Crafts Bacău, at the class of teacher Ilie Boca, Ioan Măric is a naive painter, present at the manifestations of folk art throughout the country and abroad, earning a number of awards and distinctions.

Adeseori motivați temeinic ori în ciudata dispariție a momentului, simțim nevoia imperioasă ca de pe culmea pe care ne situăm să ne întoarcem privirile spre tărâmurile de mult timp cunoscute, prezente, de altfel, într-un dialog cultural perpetuum.

Dacă vom admite prin convenție că tărâmurile pe care le revedem, aceleași de când lumea și mereu înflorite, reprezintă arta populară, pe când marile perspective luate în stăpânire de curând de viziunea noastră aparțin artei culte, atunci vom fi de acord cu cei care disociază respectivele noțiuni că prima se hrănește aproape exclusiv din tradiție, vitalizând-o, cu toate aspectele ei eteronomice. Cea de-a doua, în schimb, își trage sevele doar la origini din arta populară, depășind cu timpul caracterul colectiv al acesteia și aducând în prim plan individualitatea creatoare prin apariția complexității, prin dezvoltarea capacității expresive, creatorul ajungând să intre chiar în conștiința națională și, în cazuri de excepție, în tezaurul de valori al lumii. Din cele menționate aici ar reieși că arta populară și cea cultă ar reprezenta două segmente sau două forme aflate în succesiune, vizibil individualizate, ceea ce nu întâlnim în realitate. Nici dacă am avea viziunea unei sfere reprezentând cultura națională, despărțită în două emisfere, acestea nu ar compune arta populară și cea cultă.

În realitate, cele două cuprinsuri se interpenetrează, se completează, sunt valori complementare. Adesea, motive, teme și piese din arta populară inspiră pe creatorul cult în crearea unor noi valori literare, muzicale, plastice. Prelucrând un basm, Eminescu a creat nemuritorul poem „*Luceafărul*”. Balada „*Miorița*” la inspirat pe Mihail Sadoveanu în elaborarea prozei „*Baltagul*”, unde întâlnim o societate arhaică, în miezul și prelungirea căreia au luat ființă și s-au dezvoltat cultura și arta populară cu simbolismul lor ca efect durabil al acelei îndepărtate societăți.

* Profesor, Școala Populară de Arte și Meserii, Bacău.

Recenzând lucrarea universitarului Al. Dima – Conceptul de artă populară (1939), criticul literar Constantin Călin arată că autorul nu găsea diferențe de substanță între arta cultă, arta populară și cea primitivă, ci observa doar deosebiri „graduale”. Și mai departe, cita același critic din lucrarea menționată: „Poziția artei populare se definește doar ca ocupând un loc intermediar între arta primitivă pe care de fapt o moștenește și cea cultă către care lent, dar sigur se îndreaptă”. Al. Dima definea arta populară ca fiind „O artă a comunității manifestată prin individualități.” (Vezi Călin Constantin „Conceptul de artă populară” Ateneu, anul 5, nr.7 iulie, 1968, p. 2, 16).

Un capitol destinat culturii populare rezervă esteticianului Tudor Vianu în lucrarea *Filosofia culturii*, publicată în anul 1944.

Chiar și în societatea modernă, în viața agitată de oraș tehnic arta populară supraviețuiește, susține autorul, dacă beneficiază de contribuția instituțiilor culturale și a mijloacelor de comunicare. Peste ani s-au înființat școlile populare de artă (1954), casele de creație, s-au animat centre de creație, au fost stimulați creatorii populari. S-au instituit concursuri, festivaluri a căror menire era, între altele, punerea în valoare a tradiției locale, a localismului creator. Firește intensificarea vieții culturale reclamă colaborarea între centrele județene de îndrumare și școlile populare de artă în scopul pregătirii și calificării cadrelor de instructori care să se regăsească ulterior în mișcarea de amatori, în susținerea metodică a formațiilor și creatorilor (vezi Parhon, Victor, *În dezbatere: Școala Populară de Artă*, „Ateneu”, anul 9, nr.5, mai 1972, p. 13).

Nu ne-am propus în aceste rânduri să ne referim la toate domeniile de manifestare ale artei populare, între care amintim: literatura, artă plastică, muzică, teatrul, dansul, arhitectura, artele aplicate, artele decorative. Sunt însușiri ale unor genuri, cum e acela al artelor aplicate, unde dincolo de funcția estetică o întâlnim pe cea utilă, după cum în anumite condiții întâlnim în producțiile desăvârșite ecouri ale artei culte, treaptă care depășește naturalețea și chiar naivitatea artei populare.

În ce ne privește, referirile noastre de aici au avut în vedere caracterul vizual al artei populare tradiționale. Întrucât privește arta naivă, legat de imagine vom avea în vedere aspectul pictural și mai puțin acela aplicat (reclame, artizanat, decorațiuni). Când ne referim la peisaje și portretizări, arta naivă nu doar că se învecinează cu arta populară, dar chiar se întrepătrunde cu aceasta, asemenea a două mulțimi ce se intersectează. Aspectele care pun în evidență desenul din arta naivă sunt unele care au atras atenția artistului și care se cer reprezentate în tușe ferme precum acelea ce caracterizează desenul sculptural. Sunt în desen detalii ce definesc ființe, lucruri, ce se impun numaidecât observației artistului și pe care acestea vrea să le impună, la rândul său, publicului privitor. Este un accent de fermitate și de hotărâre chiar în sugestiile de umor și ironic ce se desprind din atitudinile personajelor reprezentate cu migală și multă atenție. Artiștii, chiar școliți fiind, par cel mai adesea autodidacți care, discret sau vizibil, manifestă reacții față de realismul așa-zișilor cunoscători rafinați ai artei. De aceea, nu de puține ori subiectele alese sunt fabule, reprezentări alegorice, caricaturale chiar și în cazul personajelor biblice sau preluate din basme și din viața înconjurătoare.

Se înțelege că pictura lor nu respectă proporțiile firești și legile perspectivei. Această caracteristică este de asemenea o luare în răspăr a tradiției picturale care

încetinește de-a lungul timpului. O asemenea pictură, acum cunoscută și peste hotare și de mai mulți ani, practică și „bădița” Ion Măric de la Bacău.

În formarea sa, un rol deosebit a avut Școala Populară de Arte și Meserii Bacău, al cărui elev a fost.

Ca elev a fost îndrumat de pictorul Ilie Boca, profesor pe atunci al Școlii, nume recunoscut și apreciat în pictura românească contemporană.

După cum e ușor de remarcat, în deosebire de arta populară tradițională caracterizată prin anonimatul creatorilor în cazul picturii naive aceștia participă periodic la vernisarea propriilor creații, dialoghează cu criticii de artă și creațiile le sunt produse în albume de artă. La Bacău ființează o importantă grupare a pictorilor naivi, printre aceștia Ion Măric fiind în mai multe rânduri prezent în spații prestigioase în străinătate la vernisarea picturilor sale. Subiectele alese sunt de sorginte folclorică, din universul rural, mai toate reprezentările din picturi degajând o tentă umoristică. Acestea vizează mituri, personaje, obiceiuri presupunând intenția configurării unei fabule și a unei morale.

Ion Măric e membru a numeroase asociații și organizații nonguvernamentale: Academia Artelor Tradiționale din România; A.C.A.R. – Strasbourg, Asociația Creatorilor Populari din România; Fundația Artiștilor Plastici Naivi Vintila – Arplana; La maison culturelle Belga-Roumanie, A.S.B.L. etc. Autor a 80 de expoziții personale, participând la 566 expoziții colective, Ion Măric este și deținătorul a numeroase premii, premii, diplome și distincții civice.

Premiul III la Salonul Internațional de Artă Naivă, București-1969; Medalii de aur la Lugano în 1974, Milano, Veneția – 1973, Viaregal – 1976. Este laureat între 1970-2007 al Festivalului Național de Artă Naivă, Laureat al Salonului Internațional București în anii 1999, 2003, 2005, 2007. A primit premiul special al U.A.P. - 1991, Pladreta A.C.A.R. Strasbourg - 2007, Diplomă de onoare Bruxelles - 2007, Diplomă de excelență, Parlamentul European – 2008, Strasbourg. Este cetățean de onoare al comunei natale Mărgineni, Cetățean de onoare al Municipiului Bacău.

BIBLIOGRAFIE

- Călin, Constantin, *Conceptul de artă populară*, în „Ateneu”, Anul 5, nr.7, iulie 1968, p. 2, 16.
- Idem, *Pictură naivă*, în „Ateneu”, Anul 20, nr. 3, martie 1983, p.6.
- Mașek, Victor, Ernest, *Arta naivă*, București, Editura Meridiane, 1989.
- Noica, Constantin, *Pagini despre sufletul românesc*, București, Humanitas, 1991.
- Parhon, Victor, *În dezbatere: Școala Populară de Artă*, în „Ateneu”, anul 9, nr. 5, mai 1972, p. 13.
- Vianu, Tudor, *Filosofia culturii*, București, Editura „Policrom”, 1944.
- *** *Măric de la Bacău*,/ album/, Bacău, Vicovia, 2010.

PATRIMONIUL VERNACULAR RURAL ȘI IDENTITATEA LOCALĂ

Gianina-Cristina COCUZ *

Cuvinte cheie: *patrimoniu, vernacular, arhitectură, monument, cultură.*

Keywords: *patrimony, vernacular, architecture, monument, culture.*

Abstract: *Rural vernacular patrimony represents all the cultural values consisting of vestiges of history and civilizations built over the millennia on the territory of a state, in literary-artistic, scientific and technical works of established value over time and the values belonging to the existing universal cultural treasure.*

The lack of interest in protecting and preserving the architectural heritage comes largely from the lack of perceiving the importance it has for local identity and its role in setting up a superior quality of life.

The historical environment of Roșia Montană is characterized by the valuable construction, the vernacular architecture, as well as the industrial landscape that carries the footprints (generating cultural landscape), traditional gold mining from the chronological sequence from medieval to modern times.

In the vernacular architecture, few of the buildings in the urban network are independent architectural values, yet the ensemble they make is certainly unique and unitary.

Patrimoniul vernacular rural reprezintă totalitatea valorilor culturale constând în vestigii ale istoriei și civilizațiilor făurite de-a lungul mileniilor pe teritoriul unui stat, în creații literar-artistice, științifice și tehnice cu valoare consacrată de-a lungul timpului și în valorile aparținând tezaurului cultural universal existent. Denumirea provine din limba latină - „vernacullus” însemnând indigen, domestic.

Romania are aproximativ 23.000 de construcții, monumente istorice. Se apreciază că aproximativ 25% din acest stoc are nevoie urgentă de asistență de specialitate, dat fiind starea precară de conservare. Este unul dintre statele europene cu un bogat sector rural (cca 50%), depozitar, încă, al unui patrimoniu cultural mobil care, chiar dacă nu de valoare individuală excepțională, reprezintă prin valoarea sa de grup un important depozitar al specificului și identitarului comunitar.

Amenințările la care sunt expuse monumentele istorice din Romania sunt multe de natură antropică: neglijența, lipsa de fonduri pentru conservare, vandalismul, interesele speculative ș.a.

* Professor, Școala Gimnazială „Vasile Alecsandri” Vaslui.

Lipsa de interes pentru protejarea și conservarea patrimoniului arhitectural provine, în bună măsură din lipsa percepției importanței pe care acesta o are pentru identitatea locală și a rolului acesteia în configurarea unei calități superioare a vieții.

Structurile administrative (ale Ministerului Culturii și Patrimoniului Național, ale Inspecției de Stat în Construcții, serviciile Consiliilor Județene sau ale Consiliilor Locale) nu au inițiat până acum vreun program de protejare și valorificare a patrimoniului cultural vernacular, atât prin conservarea patrimoniului imobil cât și a celui mobil. Singurele depozitare ale unui know-how relativ la conservarea integrată a bunurilor culturale și a arhitecturii vernaculare sunt muzeele etnografice în aer liber.

ROȘIA MONTANĂ

Alături de prețioasele vestigii arheologice, așezarea istorică din Roșia Montană s-a format datorită minerilor veniți din toate părțile Imperiului Habsburgic. Locul se dezvoltă într-o perfectă adaptare față de cadrul natural al munților purtători de aur și argint și al firelor de apă, utilizate pentru acționarea morilor de măcinat minereul (șteampuri).

De o diversitate stilistică remarcabilă sunt atât casele din centrul istoric, cât și cele cinci clădiri de cult ale diverselor comunități: bisericile unitariană (sec. XVIII), reformată, catolică, greco - catolică (sec. XVIII) și cea ortodoxă (sec. XVIII), toate exemple remarcabile ale arhitecturii istorice, cu accente baroce, clasiciste sau tradițional românești, care fac din acest sit un reper al patrimoniului cultural european și mondial.

Valoarea arhitecturii vernaculare de la Roșia Montană rezidă în vechimea construcțiilor, bisericile provenind din secolul al XVIII-lea, unele case din prima parte a secolului al XIX-lea, având o vechime remarcabilă pentru fondul construit al Munților Apuseni.

Mediul istoric al Roșiei Montane este caracterizat deopotrivă de valoroasele construcții, arhitectura vernaculară, dar și de peisajul industrial care poartă urmele (generatoare de peisaj cultural), mineritului aurifer tradițional din secvența cronologică cuprinsă între epoca medievală și epoca modernă. Dacă mărturiile antice - minele romane definesc peisajul subteran, industria extractivă și de prelucrare din perioada medievală și-a pus amprenta asupra peisajului suprateran, conservându-se prin lucrări tehnice care, la distanță de câteva decenii de la ultima utilizare, alcătuiesc azi ansambluri caracteristice pentru identitatea așezării: sistemul de tăuri (lacuri de acumulare) început încă din anul 1733, sistemul de galerii cu multitudinea de guri de mină - multe vizibile încă, haldele de steril (acum vegetate) sau urmele sterilului prăvălit pe pante.

Între anii 1852 - 1839 de la Roșia Montană s-au extras 2.473 tone de aur. Chiar dacă momentul naționalizării forțate din 1948 a presupus încetarea activității generatoare de peisaj cultural prin confiscarea galeriilor miniere și distrugerea instalațiilor de prelucrare a minereului – șteampurile, amprenta modului de exploatare tradițională asupra cadrului minier aurifer.

Starea deplorabilă în care se află astăzi Roșia Montană este urmarea sărăcirii forțate a populației, împiedicarea inițiativelor localnicilor de a dezvolta activități economice private sau agroturism, rezultat al demolărilor sub auspiciile legii sau în

disprețul acesteia, a propagandei mincinoase și manipulării populației (inclusiv cu inadmisibile accente etnice) în numele unei investiții economice de interes privat.

Distrugerea parțială sau totală a Roșiei Montane ar însemna cea mai gravă amputare a mediului istoric românesc, distrugerea unui peisaj cultural unic, cu valoare mondială.

ARHITECTURA VERNACULARĂ

În același timp, arhitectura vernaculară face parte din patrimoniul cultural național și trebuie tratată și studiată ca atare. Deși a fost abia recent recunoscută ca fiind demnă de protecție oficială, și, timid dar continuu, a început să i se acorde atenția cuvenită în documentele internaționale și în legislația națională privitoare la protecția patrimoniului arhitectural vernacular.

Arhitectura vernaculară se referă la arhitectura rurală și urbană fără arhitect, neproiectată, creație a celui care urmează să o utilizeze, fiind expresia culturii unei comunități, creație a timpului, care conține memoria locului. Este o arhitectura liberă, bogată, cu o anumită specificitate față de anonimatul produselor industriale de masă.

În arhitectura vernaculară puține dintre clădirile cuprinse în rețeaua urbană reprezintă valori arhitecturale de sine stătătoare, totuși ansamblul pe care-l alcătuiesc este cu siguranță unic și unitar. De aceea în acest sens este de spus faptul că în perioada anilor 60 - 80 în multe din orașele noastre zonele constituite în timp ca zone urbane valoroase au fost distruse sau remodelate în așa fel încât și-au pierdut valoarea și semnificația inițială. Majoritatea orașelor nu au făcut excepție de la aceste intervenții urbane care au alterat structura urbană, tradițională și au anulat în mare parte valorile vernacularului urban.

Constituindu-se ca semn al prezenței omenesci în natură, ca expresie a universului interior al omului, arhitectura caracterizează individualitatea comunității ilustrând posibilitățile materiale și tehnice și gradul de sensibilitate artistică.

De aceea, monumentele de arhitectură vernaculară selecționate de specialiști, după criterii rigurose științifice, ca fiind reprezentative pentru o zonă etnografică sau pentru o perioadă istorică care au fost transferate în muzeele în aer liber, constituie puncte de referință cu deosebită valoare. Valența documentară a acestora rezidă în faptul că, devenind expodate, sunt expuse unui regim de conservare-restaurare care le protejează de eventuale modificări sau deteriorări pe care le-ar fi putut suferi în teren, fie din cauza condițiilor naturale, fie din neglijarea clădirilor vechi, în favoarea celor noi.

Muzeele etnografice în aer liber din România, sinteze ale patrimoniului de arhitectură vernaculară rurală din diferite zone (Secția în aer liber a Muzeului Etnografic al Transilvaniei din Cluj - Napoca, Muzeul Maramureșean din Sighetu-Marmației) sau de pe întreg teritoriul țării (Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” din București), ca și cele cu profil tematic (Muzeul Pomiculturii și Viticulturii din Golești, Complexul Muzeal „ASTRA” din Sibiu), constituie, prin numeroasele lor monumente, o serioasă sursă documentară.

Conservarea creațiilor vernaculare reprezintă o provocare perpetuă pentru comunități, autorități locale și specialiști întrucât este arhitectura care poate asigura registrul de elemente tradiționale.

Este de dorit ca în contextul reconsiderării valorilor de patrimoniu și a extinderii noțiunii de monument istoric la valorile fundamentale urbanistice ale orașului (arhitectura vernaculară ce se mai păstrează) să ne aplecăm asupra acestora pentru a le pune la locul care li se cuvine în cadrul valorilor patrimoniale naționale.

BIBLIOGRAFIE

- *Protejarea patrimoniului: importanța programelor educative*, în „Publicație tematică”, nr. 45, an II, 2015.

Uliță din Săsaș (județul Sibiu)

Biserica Ortodoxă din Roșia

**Biserica Reformată din
Roșia Montană**

PARTICULARITĂȚI ALE PIESEI VESTIMENTARE FEMEIEȘTI - IA VASLUIANĂ

Marian ANTONIU

Cuvinte cheie: *patrimoniu, costum popular, cămașa femeiască, aria etnografică Vaslui.*

Keywords: *patrimony, folk costume, women's shirt, ethnographic area of Vaslui*

Abstract

Together with the Nativity of the Forerunner, on June 24, we celebrate the Universal Day of Ia, symbolizing the identity and creativity of the Romanian areal, a tribute to these parts of the Romanian folk port, heritage of the tradition of the embroidery crafting art of the popular costume from generation to generation.

Considered the essence of to the Romanian folk costume, the shirt with rectangular decoration (ia) is a popular woman's piece with a functional-decorative role tailored from fabric woven in the house and sewn by hand with motifs which offer a local specificity.

The ia from the ethnographic area of Vaslui is a women's shirt wrinkled around the neck, with sleeves made from a single piece of fabric, without laps, made of white cotton fabric and with gussets. The decorations are usually formed of vertical rows ("straight rivers") on the chest. The sleeve décor is composed of three components: the rectangular decoration which covers the shoulders, then the "straight rivers" embroidered vertically, and on the cuffs there are decorations with a specific pattern.

The heritage value of these popular pieces is conferred by the handmade fabric, the shirt design and the embroidery technique used.

Odată cu sărbătoarea de Sânziene, la 24 iunie este sărbătorită Ziua Universală a Iei, simbol al identității și creativității spațiului românesc, un omagiu adus acestor piese de port popular românesc, moștenire a tradiției artei meșteșugului broderiei costumului popular din generație în generație.

Considerată drept esența costumului popular românesc, cămașa cu altiță, ia sau cămașa femeiască este o piesă de port popular femeiesc cu rol funcțional-decorativ, croită din pânză țesută în casă și cusută manual cu motive care dau specificul zonal.

Dacă analizăm îndeaproape portul popular femeiesc din aria etnografică a Vasluiului constatăm că particularitățile care diferențiază această piesă de costum nu se raportează numai la croi - întâlnim această cămașă femeiască încrețită la gât (*cu brezărău*, adică marginile bucaților de pânză sunt încrețite pe lângă gât pe o singură ață, numită brăzărău), dar sunt și cămăși cu guler bentiță, cu mânecile croite de-a'ntregul, fără poale, cu clini și pave.

Particularitățile ieii sau cămașii femeiești se evidențiază și în țesătura de casă din care sunt confecționate și modul de amplasare a decorului. Decorul este format de obicei, pe piept din rânduri numite râuri ori „râuri drepte”, de sub încreț, poziționate oblic la piesele vechi și verticale la cele contemporane. Pe mânecă decorul este compus din trei componente: „altiță” – broderie lată pe partea superioară a mânecii, care acoperă umerii, apoi „râurile drepte”, iar baza mânecii prezintă uneori un decor al manșetei. Avem astfel o diversitate compozițional-cromatică ce reprezintă creativitatea și bogăția spirituală a țăranului român născută din preocuparea omului legată de frumos, grație și eleganță.

Cămașă femeiască cu fluturi, nr. inv. 120, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

datorată pânzei de borangic cu lână.

Un exemplu al acestui element de particularizare a ieii sau cămașii femeiești de sărbătoare din această zonă etnografică vasluiană este cămașa femeiască cu fluturi, din colecția Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, nr. inv. 120, din prima jumătate a secolului al XX-lea, cămașă ce este țesută din fire de borangic, amestecate cu fire de lână, toarse foarte subțire. Lâna toarsă atât de fin era o probă premaritală pentru fetele de măritat. Cămașa confecționată din această pânză este diafană, cu efecte de opac și transparent. Broderiile sunt pe întreaga suprafață, cusute cu arnici alb (firicele subțiri de bumbac adunate într-un singur fir, răsucit), decor floral: lealea stilizată și romburi din fluturi (paiete din metal cu mărgelă). Cămașa își păstrează croiul tradițional cu plăcuțe și capătă o eleganță deosebită

Cămașa femeiască cu altiță și râuri, nr. inv. 2, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

Exemplu al iei cu brezărâu croită cu mâneca din gât, este cămașa femeiască cu altiță și râuri, nr. inv. 2, din colecția Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, din prima jumătate a secolului al XX-lea, localitatea Punișeni, comuna Costești, județul Vaslui. Țesută din bumbac în două ițe, brodată peste fire, ales cu acul. La mânecă are un decor din 15 rânduri oblice, încheiată cu decor cu ploiță tivită cu un element vegetal (copăcel), găurele și feston. Decor pe toată suprafața geometric (8 linii și 7 rânduri), romburi și cruce. Altița este compactă, cu bordură, cu un decor geometric format din 5 rânduri, ales cu acul. Cămașa este încheiată cu un șnur roșu. Dimensiuni: 47 x 53 cm., mâneca: 65 x 23 cm.

**Cămașa cu pave și mânecă încrețită, nr. inv. 37,
Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui**

Un alt exemplu al iei cu brezărâu este și cămașa cu pave și mânecă încrețită având nr. inv. 37, din colecția Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, din prima jumătate a secolului al XX-lea, localitatea Ivești, comuna Ivești, județul Vaslui, din bumbac cu arnici. Decorul cămășii este geometric și floral (pomul vieții), ales cu acul, format din șapte rânduri pe față și pe spate, altița este în table, cu un decor geometric. Mâneca cu 7 rânduri este încrețită și festonată cu motiv floral ales cu acul. Cromatica din culori albastru, negru, lac garanță, alb. Încheiată cu găurele și feston. Dimensiuni: 51 x 79 cm, mâneca: 59 x 24 cm.

Cămașa femeiască fără poale, cu brezărâu, nr. inv. 87, din colecția Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, din prima jumătate a secolului al XX-lea, localitatea Văleni, comuna Văleni, județul Vaslui, din bumbac și dantelă industrială la mâneci, cu clini și pave. Este cusută cu fir Moulinet. Are decor floral la baza gâtului, pe piept prezintă trei rânduri de broderie. La mânecă, două rânduri de broderie și trei motive florale, altița are motiv geometric cu un rând de broderie. Dimensiuni: 90 x 59 cm, mâneca: 71 x 21 cm.

**Cămașă femeiască fără poale, cu brezărău, nr. inv. 87,
Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui**

Cămașă femeiască din bumbac, cu brezărău, cu clini și pave; nr. inv. 102, din colecția Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, din prima jumătate a secolului al XX-lea, localitatea Văleni, comuna Văleni, județul Vaslui. Decor floral pe piept și mâneci (vrej), altița are un decor geometric în punct dublu, manșeta - motiv geometric, culori albastru, ocru, lac garanță, roșu. Dimensiuni: 82 x 50 cm, mâneca: 57 x 25 cm.

**Cămașă femeiască fără poale, cu brezărău, nr. inv. 102,
Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui**

**Le din pânză de perișor, nr. inv. 127,
Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui**

**Cămașă femeiască cu mărgele, nr. inv. 436,
Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui**

Le din pânză de perișor, nr. inv. 127, din colecția Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, din prima jumătate a secolului al XX-lea, localitatea Obârșeni, comuna Vinderei, județul Vaslui. Motivul decorativ este geometric pe alțiță și două rânduri pe piept și mâneci realizate în punc umplut. La gât, este încrețită în tehnica „pielea găinii” și este încheiată cu feston la gât și mâneci. Cromatica: pe câmp alb, motive albastre, roșii și oranj. Cămașă femeiască din bumbac cu mărgele, cu poale tivită, cu găurele și încrețită la gât, nr. inv. 436, din colecția Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, din prima jumătate a secolului al XX-lea, județul Vaslui. Croiul cămășii este realizat din 10 piese cu poale nedetașabile. Decorul floral (vrej) apare pe mânecă și piept. Culori decor: verde, roșu, albastru.

Dimensiuni: 101 x 62 cm, mâneca: 67 x 31 cm.

Valoarea de patrimoniu a acestor piese de port popular este dată de țesătura de casă lucrată manual și de croiala cămășii – stanul (croit deseori dintr-o singură bucată de pânză), clinii, mâneci, pave, toate încheiate prin cusături de mână numite cheițe executate cu acul sau iglița, la care se adaugă valoarea tehnicii de broderie folosită.

BILIOGRAFIE

- Pavel, Emilia, *Portul popular moldovenesc*, Editura Junimea, Iași, 1976.
- Ravaru, Dan, Zadam, Daniela, *Portul popular vasluian. Istorie și actualitate*, Editura PIM, Iași, 2015.
- Ostap, Melania, *Contribuții la cunoașterea artei populare din județul Vaslui. Port popular, textile de interior*, Vaslui, 1975.

PRESA SCRISĂ – INSTRUMENT DE CERCETARE ETNOGRAFICĂ. CÂTEVA REPERE METODOLOGICE

Mariana RUSU*

Cuvinte cheie: *presă scrisă, cercetare etnologică, metodologie, tradiții, dinamică, valori culturale.*

Keywords: *written press, ethnological research, methodology, traditions, dynamics, cultural values.*

Abstract

The present study is an argument in favor of including written press in the academic circuit and is a support for capitalizing on and knowledge of the cultural and historical aspects of traditions and how they have been presented in the press. Our approach is an attempt to value this segment which, in our opinion, is an archive material that inevitably helps us to know the recent past. Between a descriptive and an analytical approach, we intend to deepen the way in which the press have over time presented aspects of the spiritual life of the people, to highlight the transformations that have occurred in the system of traditions and customs, as well as the context in which they were contextualized and presented. The study of the press from an ethnographic perspective offers an opportunity to understand ethno-cultural structures more leisurely, not as a mere rendering, but as an interpretation, as a mirror in which we find reflected our image, thus giving us the possibility of a more penetrating incursion into the evolution and the dynamics of the system of traditions and customs of our people. Even if we do not agree with all the material of the selected press, defined by the dominant ideological conception at that time, critical reading and consultation of the written press still remains particularly necessary for the research of ethnographic history and its contribution to the promotion of traditional culture.

Nici unei culturi nu i-a lipsit tradiția. De la începuturile lumii, ea a însoțit pașii omului pe toate continentele. Moldovenii, ca și toate celelalte popoare, au primit și au transmis mai departe o moștenire culturală, prin care trece procesul de evoluție de la străbuni până în prezent. În interiorul comunității, conceptul de tradiție a solidarizat indivizii și i-a făcut să se identifice cu un trecut istoric.

Luat ca demers științific autonom, studiul tradițiilor și al dinamicii lor în perioada postbelică nu a reprezentat obiectivul exclusiv al vreunei lucrări științifice. În literatura de specialitate nu am întâlnit niciun demers cu privire la transformările tradițiilor produse de la o generație la alta. De asemenea, este lipsă perspectiva diacronică asupra tradiției care ar contura o viziune istorică a dezvoltării acesteia. Reieșind din cele

* Cercet. șt., Biblioteca Științifică „Andrei Lupan” (Institut), Chișinău, Republica Moldova.

menționate, vom schița o radiografie a tradiției pe baza unui criteriu cronologic care să cuprindă atât continuitatea cât și discontinuitatea lor.

Într-un spațiu academic, în care etnografia este, prin excelență, o disciplină a terenului, a avea ca „teren” presa scrisă poate părea contradictoriu, mai ales, când, aparent, presa rămâne apanajul științelor comunicării. Demersul nostru se conturează ca o încercare de a valoriza acest segment care, în opinia noastră, constituie un material de arhivă care ne ajută în mod inevitabil la cunoașterea trecutului recent.

Dar, în altă ordine de idei, terenul nu este doar o realitate spațială, ci una culturală, definită de anumite valori, dar și de anumite relații sociale pe care cercetătorul trebuie să și le asume. Acest spațiu geo-cultural ales în urma unei opțiuni creionate de anumite deziderate devine o realitate paralelă, căreia cercetătorul alege să i se supună cel puțin parțial¹.

În aceste condiții, într-o abordare descriptivo-analitică, ne-am propus să aprofundăm modul în care ziarele și revistele au prezentat de-a lungul timpului aspecte legate de viața spirituală a poporului, să evidențiem transformările care s-au produs în sistemul de tradiții și obiceiuri, precum și cadrul în care acestea au fost contextualizate și prezentate. Bineînțeles, o astfel de abordare necesită o hermeneutică adecvată, mai ales în condițiile în care presa s-a scris în consonanță cu un tipar ideologic.

Studiul presei din perspectivă etnografică oferă ocazia de a înțelege mai pe îndelete structurile etnoculturale, nu atât ca simplă redare, ci ca interpretare, ca oglinda în care vom găsi reflectată o imagine a noastră, dându-ne astfel posibilitatea unei incursiuni mai pătrunzătoare în evoluția și dinamica sistemului de tradiții și obiceiuri a poporului nostru. Această incursiune ne permite să identificăm și să conștientizăm capcanele ideologiei, transformările care au avut loc, dar și modalitățile de rezistență. O concluzie la care am ajuns în urma acestui studiu, se rezumă la faptul că deși articolele despre tradiții și obiceiuri se aliniază dezideratelor ideologice ale timpului, în unele eseuri și schițe surprindem puncte de posibilă interpretare din perspectiva noastră, care satisfac, pe de o parte exigențele cenzurii, iar pe de altă parte nu se îndepărtează de realitatea satului tradițional, de memoria colectivă și de amintirile trecutului. Pe de altă parte, nu putem face abstracție de faptul că o anumită parte a presei, chiar dacă într-o formă foarte ideologizată a prezentat constant tradiții și obiceiuri, iar prin acest fapt a contribuit la continuitatea lor. În consecință, indiferent de aspectele pozitive și negative, presa este o realitate, a cărei influență în viața culturală nu poate fi ignorată. O analiză de adâncime, care pune în lumină nu atât structurile de suprafață, cât structurile subconștiente, scoate la iveală forme de rezistență și autenticitate culturală.

Așadar, studiul este un argument în favoarea includerii presei scrise în circuitul academic și constituie un suport pentru valorificarea și cunoașterea aspectelor culturale și istorice ale tradițiilor și a modului în care acestea au fost prezentate în presă. Din acest punct de vedere, cercetarea noastră este justificată de perspectiva de a aduna la un loc imagini și contextualizări ale tradițiilor, oferindu-le o anumită coerență și interpretare printr-o abordare inter-disciplinară. În această ordine, actualitatea și importanța lucrării va fi dictată de măsura în care vom reuși să evidențiem cum au fost prezentate tradițiile

¹ Știuca N. *Cercetarea etnologică de teren, astăzi*. <http://cimec.ro/Etnografie/Stiuca-Cercetarea-etnologica-de-teren-curs.pdf> (vizitat 12.09.2018), p. 17.

în presa scrisă, cum s-a manifestat dinamica lor. Abordarea problematicii tradițiilor de către presă transpune maniera de concepere, configurare și problematizare a conștiinței naționale, astfel încât interpretarea lor relevă în ce măsură sistemul de tradiții și obiceiuri este perceput ca un construct ideologic. Problematizarea aspectelor în cauză implică identificarea motivațiilor configurației acestora și a impactului pe care îl au asupra comportamentului identitar.

Dintre toate produsele culturale ale unei societăți, presa nu se poate construi sau înțelege fără o permanentă raportare la evoluția societății în ansamblu, ziarul având cele mai strânse legături cu starea politică, situația economică, organizarea socială, nivelul cultural într-o anumită țară și într-o perioadă dată, aspecte care constituie realitatea reflectată ca într-o oglindă în discursul presei. Analiza acestor documente completează cunoștințele despre evoluția și dinamica tradițiilor, dezvăluind, în același timp, o realitate complexă, departe de a putea fi considerată drept cunoscută și aprofundată. Prezența articolelor cu referire la tradiții și obiceiuri nu e doar o modalitate de prezentare a acestora, dar și un proces de punere în formă, de punere în scenă și de producere de sens, iar mijloacele de comunicare devin instrumente culturale cu o forță deosebită în orientarea percepțiilor și a atitudinilor, în formarea imaginilor despre lume și în difuzarea unor modele de comportament social și cultural².

Sunt voci care susțin că un atare context de documentare nu e tocmai favorabil cercetării, întrucât presa din perioada la care ne raportăm oferă o perspectivă unilaterală asupra subiectului care ne interesează. Pentru a evita această abordare, am coroborat cu date și informații din lucrări și studii de specialitate, am extins mecanismul metodologic.

Sursele bibliografice existente, nu ne oferă, din păcate un tablou integru, iar studiile și comunicările care valorifică presa scrisă ca izvor istoric în spațiul dintre Prut și Nistru sunt foarte vagi și nuanțate. De asemenea, trebuie să mai precizăm că cercetările etnografice existente au fost în temei orientate spre valorizarea surselor documentare acceptate de istorici. Au rămas în continuare nevalorizate informațiile din presa scrisă. În acest context, ne propunem să acredităm și să argumentăm ideea că presa scrisă prezintă informații complexe și prețioase, atât sub raport tematic, cât și cronologic. Valorificarea informațiilor etnografice din presa scrisă este, într-adevăr, un subiect pretențios, dar în aceeași măsură necesar. În acest context, suntem în fața unei problematici pe cât de dificile, pe atât de importante și necesare. În aceste circumstanțe, vom căuta răspunsuri la întrebări esențiale și interconexe:

1. Ce este în definitiv tradiția, ce include presa scrisă în această categorie și ce aspecte capătă relevanță pentru publicare?
2. Care este logica internă și structura tematică, problematica și semnificațiile tradițiilor prezentate?
3. Care sunt condițiile de principiu ale dezvoltării și prezentării în presa scrisă a acestor concepte și categorii ale culturii tradiționale?
4. În ce contexte și la ce nivel de dezbatere apar aceste categorii?

Am optat pentru reconstituirea imaginii tradițiilor în perioada interbelică, pentru că lucrările apărute, care tratează acest subiect, sunt puține și nu oferă o imagine de ansamblu asupra ei, tratând doar aspecte fragmentare ale acesteia. Cadrul cronologic al

² Rusu M., *Obiceiuri de familie reflectate în presa din RSSM*, în „ActaMM”, Vaslui, 2017, pp. 270 - 277.

studiului cuprinde anii 1940–1990, perioadă care corespunde unui parcurs istoric imprecis, accentuat de incertitudini, provocări și resemantizări a valorilor culturale și naționale, în contextul în care societatea s-a aflat la confluența a două modele: unul endogen – cel românesc și firesc și altul exogen, impus de cursul istoriei – cel rusesc. Această perioadă a fost în atenția cercetătorilor și istoricilor, preocupările acestora fiind foarte variate. Din punct de vedere al științei etnologice ne interesează această perioadă din prisma păstrării și promovării patrimoniului imaterial – aspect care a fost puțin sau aproape nestudiat, fiind neglijat de cercetători. Aparent, perioada pe care o cercetăm pare un segment temporal prea mare pentru o lucrare de acest fel. Dar, numai așa putem să prezentăm și să înțelegem în ansamblu scopurile, mijloacele și formele pe care le-a îmbrăcat tradiția în Moldova Sovietică.

Noutatea științifică a acestui demers rezidă în introducerea unor noi informații în circuitul științific – informații preluate din ziarele și revistele cercetate de noi în fondurile arhivistice. Apelul la aceste surse a contribuit la cunoașterea transformărilor și evoluției tradițiilor moldovenești în contextul istoric și politic al perioadei postbelice, care nu au fost îndeajuns explorate sau chiar trecute cu vederea de cercetătorii moldoveni. Noutatea în cazul de față rezidă și în faptul că am cercetat și succesiunea a două sisteme politice, dar și a doua modele culturale în RSSM, demers care nu a mai fost făcut în această perspectivă de alți cercetători. În cercetarea de față am încercat să aducem elemente de noutate și prin reconstruirea traiectoriei sistemului de tradiții între anii 1940 și 1991, care își schimbă în mod impresionant modelul de evoluție și filozofia. Mai mult ca atât, în paginile presei se regăsește risipit un imens material (niciodată adunat într-un volum). Aceste elemente de noutate științifică au constituit ipotezele de lucru și au configurat rezultatul cercetării.

Am demarat demersul de cercetare având la bază câteva premise: tradiția a fost construită/reconstruită în contextul unui proces de renegociere între două paradigme de interpretare, presa scrisă nu este o reflectare în oglindă a realității, ci construiește o realitate tributară ideologiei. Din această perspectivă, realitatea concretă, istorică, a beneficiat, ca orice eveniment important pentru regimul comunist, de propriul supra-discurs falsificator, în care noile tradiții și obiceiuri erau un segment important. Acestea erau oferite deopotrivă drept model funcțional al realității și drept model structural și tematic, unicul acceptat ideologic.

O cercetare care canotează într-o singură metodă este una supusă eșecului din start. Pentru a evita acest lucru, studiul nostru se bazează atât pe tehnici și metode proprii cercetării etnologice, dar și pe cele ale subdomeniilor și științelor antropologice, dat fiind intersectarea profundă și complexă a tradițiilor.

Din punct de vedere al metodologiei generale, cercetarea se circumscrie metodei tradiționale de cercetare. În elaborarea demersului am examinat și selectat materiale relevante pentru tema noastră, am coroborat și interpretat o serie de articole și materiale etnografice, am angajat concepte, idei, teme și formule interpretative aferente atât etnologiei, cât și sociologiei, istoriei orale, istoriei mentalităților.

Cercetarea a fost structurată în patru etape: prima etapă reconstruiește traiectoria istoriografică și ideologică a tradițiilor, a doua urmărește modul în care tradițiile și obiceiurile au fost prezentate în paginile presei, a treia etapă determină modul în care

tradițiile au fost percepute și trăite la nivel individual și a patra etapă – analitică și interpretativă, care definitivează cercetarea.

Analiza și contextualizarea materialului s-a realizat pe două dimensiuni: cognitivă și vertical-diacronică. Prima dimensiune constă în radiografierea și identificarea tradițiilor în presă (articole, povestiri, interviuri, reportaje, imagini). În acest sens abordarea este una descendentă, întrucât înainte de a purcede la selectarea informațiilor din presă ne-am fundamentat baza teoretică, am schițat parcursul metodologic și schema de selecție a materialelor. A doua dimensiune este una ascendentă, orizontal-sincronică, care urmărește metamorfozele tradițiilor în timp.

Conform metodologiei din domeniu, regula fundamentală pe care trebuie să o respecte autorul unei lucrări etnografice este aceea de a se situa într-o perspectivă emică, prin opoziție cu aceea etică³. *Abordarea emică* presupune o perspectivă „dinăuntru”, descrierea unui comportament ori a unei convingeri, idei, credințe, din punctul de vedere al subiectului aceluia comportament ori acelei idei, adică are în vedere sensul pe care acesta îl are pentru subiect⁴. Din această perspectivă, etnologul încearcă să se plaseze în locul celui pe care îl studiază și să înțeleagă modul în care acesta concepe lucrurile. Antropologul român Gheorghiță Geană menționa că „emicul desemnează fapte, credințe, atitudini, care sunt reale sau cu sens pentru membrii culturii aflate sub cercetare”⁵. La această abordare am apelat în partea a doua a studiului, când am realizat cercetările de teren. Am făcut apel la istoria orală, ca metodă de investigare a trecutului imediat, întrucât această metodă ne furnizează perspective obiective în raport cu discursul ideologic al presei și prezintă un revers al memoriei colective. Într-un studiu ca al nostru, recursul la istoria orală este imperios, întrucât, așa cum sesizează specialiștii, istoria orală constituie un antidot pentru orice narațiune care domină, configurează existența mai multor naratori și, astfel, nu există o singură versiune a trecutului sau a prezentului⁶.

Întrucât cercetarea de teren rămâne a fi esența oricărui studiu în domeniul etnologiei, am apelat la ancheta orală, materializată sub forma interviului, pentru a valida sau infirma ipotezele de lucru. În literatura de specialitate se face distincție între trei tipuri de interviu: directiv, non-directiv și semi-directiv, fiecare dintre acestea fiind utilizate nu numai în științele sociale, ci și în jurnalism și chiar în psihoterapie⁷. În studiul nostru am apelat la interviul semi-directiv, care constă „în acceptarea unei libertăți de vorbire cu exercitarea unui control asupra a ceea ce se spune. Controlul este

³ Bălan S., *Metoda etnografică în cercetarea antropologică*, http://cogito.ucdc.ro/dec2011/ro/metodaetnograficaincercetareaantropologica_3.pdf (vizitat 10.02. 2019).

⁴ Bălan S., *Metoda etnografică în cercetarea antropologică*, http://cogito.ucdc.ro/dec2011/ro/metodaetnograficaincercetareaantropologica_3.pdf (vizitat 10.02. 2019).

⁵ Geană G., *Complexul problematic emic-etnic. Aspecte antropologice și implicații filosofice*, în: A. Botez, G. Nagă (coord.), *Tendințe în filosofia științelor socio – umane*, București, Ed. Academiei Române, 2008, p. 42.

⁶ Alessandro Portelli în dialog cu Oana Popitiu. *Istoria orală este un antidot pentru orice narațiune care domină!*, în: <http://revistacultura.ro/nou/2010/02/> (vizitat 09.12.2018).

⁷ Știuca N., *Cercetarea etnologică de teren, astăzi*, <http://cimec.ro/Etnografie/Stiuc-Cercetarea-etnologica-de-teren-curs.pdf>, (vizitat 12.09.2018), p. 32.

asigurat cu ajutorul unui ghid de interviu, pe care cercetătorul îl alcătuiește pe baza ipotezelor sale de lucru”⁸.

Am îmbinat interviul cu descrierea de tip etnografic, dar și cu povestirea (aici avem în vedere mai mult nararea tradițiilor). Prin intermediul acestor metode am reactualizat amintiri, mărturii, versiuni asupra evenimentelor descrise în presă.

În prima parte a demersului, ce include studiul materialelor din presă, am apelat și la abordarea „etică” care presupune descrierea aceluiași elemente comportamentale ori ideatice „din afară”, din exterior, adică din punctul de vedere „obiectiv” al cercetătorului, cu ajutorul unor concepte considerate a avea valabilitate universală și neutrale din punct de vedere cultural. După cum explică antropologul român Gheorghică Geană, „eticul desemnează fenomene care sunt identificate, descrise și apreciate în mod independent de poziționarea față de ele a membrilor culturii cercetate”⁹.

Am analizat ziarele și revistele depozitate în Fondurile Bibliotecii Naționale, Bibliotecii Științifice (Institut) „Andrei Lupan”, Arhiva Națională a Republicii Moldova. Menționăm că am avut în vedere nu atât publicațiile științifice și cele de specialitate, ci publicațiile care se adresează unui public mai larg și eterogen.

Volumul informațiilor selectate ne-a determinat să recurgem la o structurare a lor pe teme și contexte. Compartimentele studiului ne-au fost sugerate de conținutul și subiectul materialelor care prezentau tradițiile în diverse contexte: tradiții religioase, tradiții de familie, tradiții de peste an, educație ideologică.

În acest scop au fost selectate articolele care prezintă cel puțin o referire la tradiție, folosind termeni-cheie: tradiție populară, religie, obicei de familie, ritual, datină, rit. Am ales aceste cuvinte-cheie pentru că ele definesc legitimarea tradiției, în jurul cărora gravitează viața spirituală a unui popor. Pentru a fi în totală concordanță cu problematica noastră, articolele trebuie să însumeze o referire clară la tradiție și să conțină cel puțin unul dintre cuvintele-cheie stabilite. Am aranjat în ordine cronologică articolele selectate, astfel încât în fiecare capitol să poată fi urmărite metamorfozele în timp a aspectelor legate de tradiții.

Articolele pe care le-am selectat vin să integreze și să justifice, o dată în plus, necesitatea analizei acestor „documente” etnografice, care ar veni să completeze în primul rând seria instrumentelor de lucru, atât de necesar oricărei generalizări sau sinteze. Examinarea materialelor publicate în presa scrisă ne-a permis formarea unei viziuni de ansamblu privind evoluția tradițiilor și obiceiurilor în RSS Moldovenească. Ținem să precizăm că dinamica culturii în ansamblu, iar în cazul nostru a tradiției, trebuie înțeleasă și analizată reieșind din contextul social-politic al vremii. Tradiția, oricare ar fi natura ei, nu apare din neant, ea se constituie și se încheagă într-un mediu cultural pe care-l definește și pe care-l modelează în timp. În aceeași ordine de idei, sub influența unor anumiți factori, mediul cultural modelează și interpretează în manierele proprii fondul valorilor tradiționale.

Argumentele aduse în discuție ne oferă posibilitatea de a urmări cum s-au promovat tradițiile în presa scrisă, care au fost mecanismele și contextele în care acestea

⁸ Géraud Leservoisier, Pottier. *Noțiunile-cheie ale etnologiei (Analize și texte)*, Iași, Polirom, 2001, p. 42.

⁹ Geană G., *Complexul problematic emic-etnic. Aspecte antropologice și implicații filosofice*, în: A. Botez, G. Nagăț (coord.). *Tendințe în filosofia științelor socio-umane*, București, Ed. Academiei Române, 2008, p. 147.

au fost prezentate. Credem că este important să cunoaștem cum s-a valorificat patrimoniul imaterial, cât și cum s-a păstrat. Articolele selectate conturează o imagine a epocii, scoțând la iveală un valoros material ilustrativ.

Chiar dacă nu suntem de acord cu tot ce cuprinde materialul selectat din presă, definit de concepțiile ideologice dominante în acea perioadă, lectura critică și consultarea presei scrise rămâne totuși deosebit de necesară pentru cercetarea istoricului etnografiei și pentru aportul acesteia la promovarea culturii tradiționale.

CONDIȚII DE PREZENTARE A MANUSCRISELOR PENTRU PUBLICARE

OBSERVAȚII PRELIMINARE:

- Sunt publicate materiale bine documentate științific și care nu au mai fost publicate.
- Lucrările vor fi trimise în vederea **publicării** până la data de **1 mai 2020**.
- Se acceptă doar lucrări originale, aflate la prima publicare și care cuprind maximum **25** de pagini (textul lucrării, note bibliografice, bibliografie, figuri, desene, schițe, tabele, etc.).
- Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.
- Textele/lucrările vor fi redactate în limba **română** cu diacritice și vor fi însoțite obligatoriu de un **rezumat** redactat în limba română și într-o limbă de circulație internațională (engleză, franceză – după preferința autorului) precum și de **cuvintele cheie** redactate atât în limba română cât și în limba de circulație uzitată la realizarea rezumatului (maxim 5 cuvinte cheie).
- Lucrările vor fi trimise colegiului de redacție pe hârtie și suport electronic la adresa: Hagi Chiriac, Nr.2, Vaslui, județul Vaslui, cod poștal – 730138, România; sau pe e-mail la: muzeu_vaslui@yahoo.ro; museumvs@gmail.com cu precizarea pentru Anuarul muzeului „Acta Moldaviae Meridionalis”.
- **Textele** care nu respectă cerințele colectivului de redacție vor fi **retrimise spre modificare**.
- **Lucrările** care nu se încadrează în **normele de redactare** cerute de colegiul de redacție vor fi **respinse de la publicare**.

REDACTAREA LUCRĂRII:

- Așezarea în pagină se face în următoarea ordine: (1) titlul, (2) numele autorului (autorilor), (3) cuvintele cheie, (4) rezumatul lucrării, (5) textul lucrării, (6) note bibliografice, (7) bibliografie, (8) lista figurilor, tabelelor, fotografiilor, etc.
- **FORMATUL LUCRĂRII:** este particularizat la dimensiunile 17 cm lățime și 24 cm înălțime, având următoarele margini – 2,2 cm sus și 1,5 cm jos, 1,75 cm stânga - dreapta; și cu orientare tip portret sau orientarea tip vedere pentru hărți, tabele, figuri și alte elemente cuprinse în anexe.
- **TITLUL:** să fie scurt și sugestiv, redactat cu Times New Roman, caractere de 11, Bold, Centrat și cu majuscule.
- **AUTORUL/AUTORII:** redactat cu Times New Roman, 11, Normal, aliniere Dreapta (Right), se poziționează la un rând față de titlu.
- **CUVINTE CHEIE:** se poziționează la un rând față de autor (autori), redactat cu Times New Roman, 11, Stânga-Dreapta (Justify), spațiere la 1 rând; se aleg cuvinte sugestive, întâlnite frecvent în textul lucrării.
- **REZUMATUL:** se poziționează la două rânduri față de cuvintele cheie, redactat cu Times New Roman, 11, italic, aliniere Stânga-Dreapta (Justify), și să conțină o prezentare succintă a lucrării originale, fără citări, prescurtări și în limba de circulație internațională, aceeași ca și în cazul cuvintelor cheie.

• **REDACTAREA TEXTULUI LUCRĂRII:** textul se poziționează la două rânduri față de rezumatul lucrării, cu spațiere la 1 rând și se redactează cu Times New Roman, font 11, aliniere Stânga-Dreapta (Justified); orice aliniat al unui început de text se realizează cu Ctrl + Tab.

• **CITAREA AUTORILOR:** se va face numai sub forma notelor de subsol, și se redactează cu Times New Roman, font 9, după următorul model: autor, lucrare, editură, localitate, an, pagină (Ioan Opriș, *Istoricii și Securitatea*, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 710.). Pentru doi autori: Virgil Mihălescu-Bîrliba, Ioan Mîtea, *Tezaurul de vase romane de la Muncelul de sus*, în „Carpica”, X, 1978, p.163-177. Pentru trei sau mai mulți autori: Dumitru Preda *et alii*, *În apărarea României Mari – Campania armatei române din 1918-1919*, Editura Enciclopedica, București, 1991, p. 100.

- Caracterul ***Italic*** va fi uzitat pentru abrevieri de genul: *et alii*, *apud*, *cf.*, *Ibidem*, *op. cit.*; Idem va avea caracter normal.

• **BIBLIOGRAFIA:** titlul BIBLIOGRAFIE va fi redactat cu font 11 în Times New Roman, centrat și cu majuscule și va cuprinde autorii citați în lucrare (autorii figurilor, planșelor, fotografiilor, etc.) în ordine alfabetică, iar în cazul unui autor cu mai multe lucrări, acestea vor fi redactate în ordine cronologică. Nu se admite prescurtarea titlurilor lucrărilor, revistelor, cărților, enciclopediilor și a editurilor citate.

• **FIGURILE, FOTOGRAFIILE ȘI TABELELE:** se trimit inserate în cuprinsul articolului în format JPG iar fiecare să conțină indicații clare, precise asupra a ceea ce reprezintă. Figurile și tabelele se vor indica pe o listă separată, iar citarea lor în texte se va face după modelul Fig. 1, Tab.1. Hărțile să indice scara și Nordul geografic.

S.C. IMPRIMATE S.R.L.
Str. Nicolae Iorga, nr. 64, Vaslui
Tel/Fax: 0235315205
E-mail: imprimatevaslui@yahoo.com

